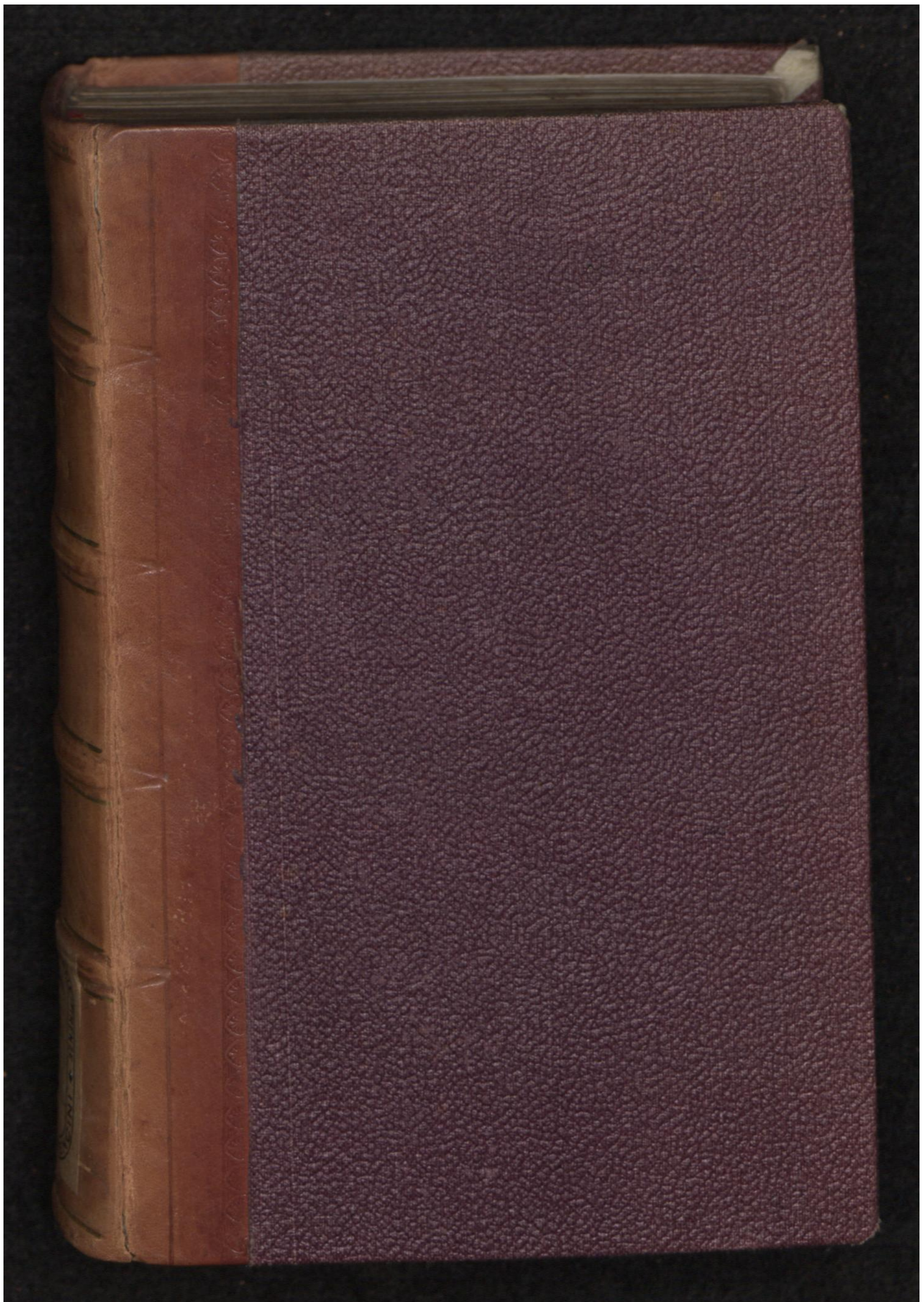
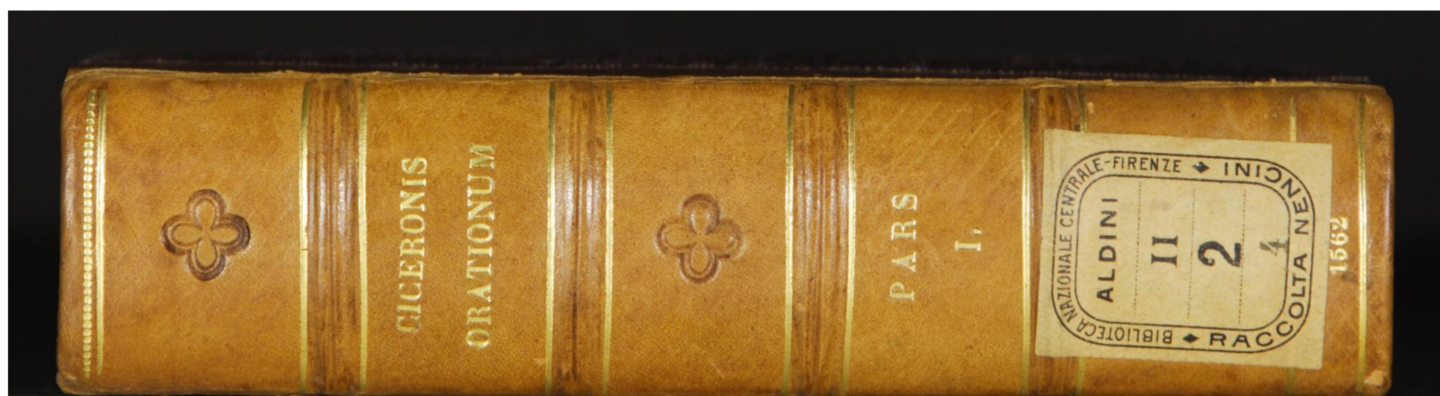
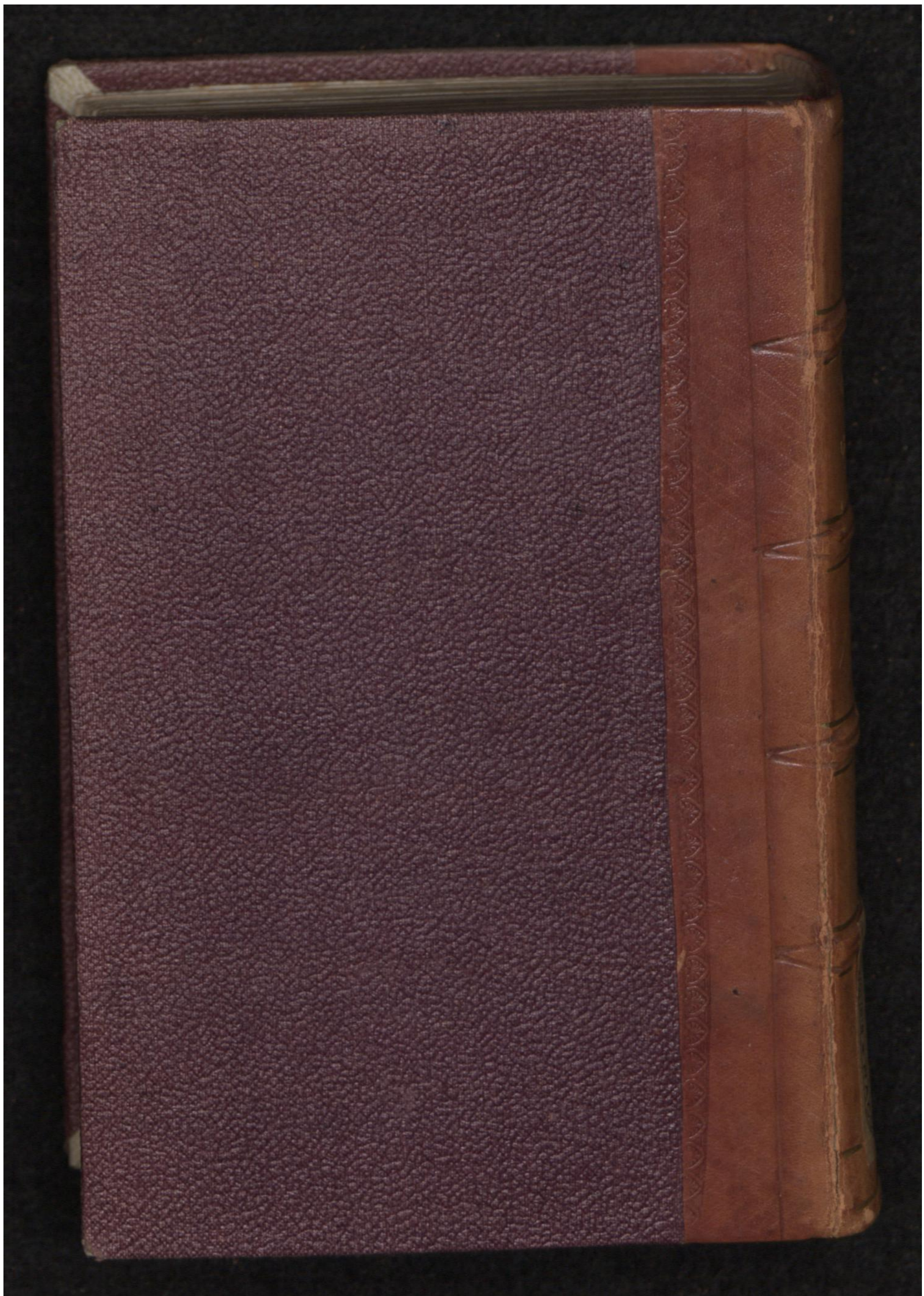

CICERONIS
ORATIONUM
PARS
I.
BIBLIOTECA NAZIONALE CENTRALE-FIRENZE
RACCOLTA NENCINI
ALDINI
II
2
4
1562

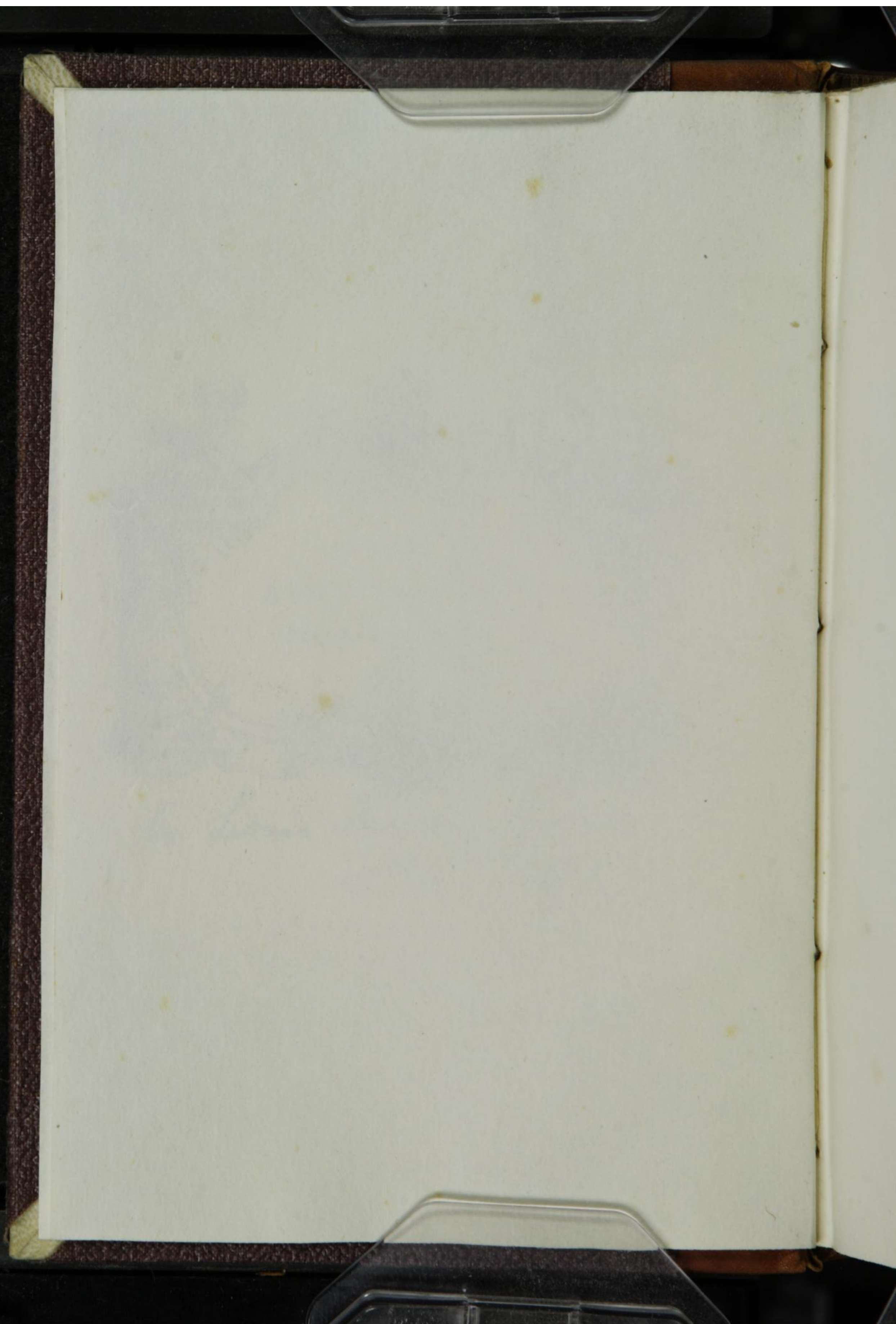

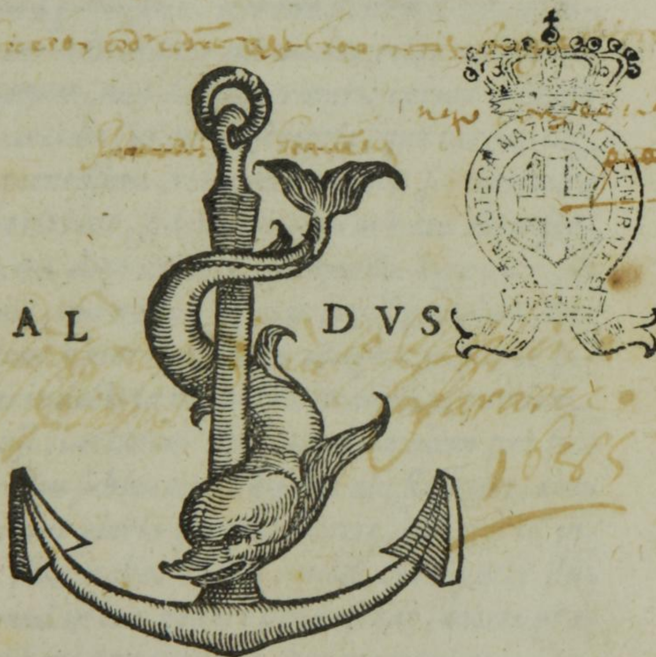
Ex Libris Joannis Nencini
1874

M. TVLLII CICERONIS ORATIONVM PARS I.

Cum correctionibus Pauli Manutii.

VENETIIS, M. D. LXII.

BENEDICTO ACCOLTO, RAVENNAE CARDINALI, Paulus Manutius, Aldi F. S. P. D.

MAXIME *esset optandum, Accolte clarissime, ut, quæ olim a doctissimis uiris magno labore, magnisq́; uigilijs sunt elucubrata, ea nostram ad ætatem peruenire omnia potuissent. artium plurimarum scientia, quarum adiumento ad uitam recte instituendam indigemus, non desideraretur. uerum ita casu nescio quo accidit, ut ex ijs scriptis, quæ ueteres illi, homines sapientissimi, reliquerunt, non solum multa prorsus interierint, sed etiam, quæ in hanc diem seruata sunt, ita deprauata, ita mutila legantur, ut sæpissime uix, aut ne uix quidem intelligi possint. hoc incommodum pater olim meus magna ex parte sustulit. cuius industria multos excitauit, ut eandem rem aggressi, iacentem litterarum laudem pro suis quisque uiribus subleuaret. quod si alij fecerunt, æmulatione tantum gloriæ permoti: certe, cur ego id faciam, hoc plus habeo caussæ, quòd, cum pater studiosis id, quod in hoc genere promiserat, morte præuentus præstare non potuerit, hoc me nomine ita appellant, quasi ad filios soleat non paternæ solum rei, sed uoluntatis etiam hereditas peruenire. hæc me, ut debet, opinio multum mouet, sed auctoritas, Accolte, tua plurimum: quam ego tanti soleo facere, ut,*

quamcunque tu probas rationem, ea demum & utilis mihi, & honeſta uideatur eſſe. tu igitur cum nos ad hoc poſteritatis adiuuandæ ſtudium & uehementer, & ſæpe ſis cohortatus, effeciſti, ut in eam rem tanto alacrius incumbamus, quanto pluris apud me tua, quàm reliquorum omnium, conſilia ſunt. quòd ſi labore, ſtudio, diligentia profici in hoc genere quidquam poteſt, ut certe poteſt: magnopere ſpero fore, ut neque officij tui in me admonendo, neque liberalitatis in adiuuando pæniteat. cuius rei quaſi ſpecimen erit hæc prima Ciceronis orationum pars, quam ex ueterum exemplarium collatione diligenter emendatam, nomini tuo inſcriptam emittimus. nam cum uſu, & conſuetudine ita comparatum ſit, ut, quibus rebus principes uiri delectentur, in ijs rebus multi ſuum ſtudium probare uelint; ex quo fit, ut ab alijs canes, ab alijs equos, aut aues nobiles dono dari uideamus: commode me facturum exiſtimaui, ſi quid ego eius generis ad te mitterem, quod omnibus te præferre uoluptatibus intellexiſſem. ſoles enim quotidie fere a grauiſſimarum artium tractatione, in hæc ſtudia, quæ ſibi ab humanitate nomen aſciuerunt, quaſi in hortum amœniſſimum diuertere: ubi te modo oratorum, & poetarum flores, modo dulcium amicorum colloquia mirifice delectant: ut præter id temporis, quod ualetudini dare ſoles, quod ſane puſillum eſt, hora nulla ſit, quam non in litteris, et cum uirtute traducas. quam tuæ uitæ rationem qui ignorant, mirantur ſcilicet, unde illa tibi in aduerſis rebus

bus

bus fortitudo tanta, unde animi robur illud inuicti, quod ne illa quidem ipsa, quæ in rebus humanis Fortuna dominatur, ullo pacto potuerit infringere; contra cuius uim duplici te præsidio iam antea muniueras, artium maximarum cognitione, & mentis optimæ conscientia. hæc est aliarum uirtutum, quæ in te sunt multæ, quasi princeps & regina quædam; ut in alijs neminem tibi anteponere, in hac ne conferre quidem possim. Nam de prudentia, de pietate, de iustitia, ne uidear assentari, nihil dicam: ne de liberalitate quidem; quæ tamen ita nota est, ut non, qui eam laudet, assentator, sed, qui non laudet, maleuolus existimetur. cum enim hæc dandi beneficij ratio eiusmodi sit, ut nulla certior ad laudem, nulla item magis lubrica uideatur uia; propterea quòd in beneficijs collocandis plerique fortunam hominum spectare solent, ut eandem gratiam, aut etiam cum fœnore recipiant: non est, quòd in hoc te labi quisquam arbitretur; cum & rarissime contingat, cuiusquam opera ut egere uidearis, & tu tamen quamplurimis ob eximiam naturæ tuæ liberalitatem, atque amplitudinem benigne facere & soleas, & possis. et cum de omnibus ad bene merendum natura es maxime propensus; tum uero ipsa te ratio, atque doctrina ita conformauit, ut ad eos honestandos, qui se ijs artibus, in quibus ipse excellis, dedidere, tuum soleas studium libentissime coufirre. quæ quidem humanitas, & beneficentia tua, non sane uideo, qui possit in ullo maior esse, quàm in me tuendo fuit. quæ est enim a te

res, quæ ad meum commodum attineret, prætermissa? quis diligentius est adhortatus, ut hanc restituendæ antiquitatis laudem, qua pater meus olim excelluit, pæne afflictam excitarem? quis eam ipsam ad rem perficiendam plura contulit? cum etiam magnis principibus, tui simillimis, ita me commendaueris, ut iudicij tui testimonio permoti, non minimis ad se præmijs euocarint. quæ cum recordor, etsi me ipsum probe noui, tamen interdum mihi assentor, & mihi aliquid uideor esse, quòd a te sim ornatus. hac me inanis ambitio ita delectat, ut illum dolorem, quem ex difficultate capio remunerandi, si non tollat omnino, minuat quidem certe. quanquam tu is es, qui te satis superq; remuneratum existimas, si modo id, quod dedisti, ab eo, qui accepit, intelligis memoria teneri. quo in officio præstando, noli credere, quenquam esse qui me uincat. & huius quidem rei, confido fore, fore ut aliquando eiusmodi a me signa dentur, quæ nullum cuiquam de mea in te uoluntate dubitandi locum relinquant. nunc earum rerum, quas ipsi quidem hoc tempore possumus, maxima, primum, ut dixi, Ciceronis orationum uolumen in tuo nomine apparebit. omnino neque amplitudine tua, neque ijs officijs, quæ in me contulisti, digna res uidetur: sed, ut spero, muneris nostri tenuitatem humanitatis tuæ magnitudo subleuabit. Vale.

praeter-
hanc re-
meus olim
am ipsam
etiam ma
mmenda-
n minimis
lor, et si me
ssentor, &
atus. hac
dolorem,
si non tol-
uam tu is
timas, si
intelligis
oli crede-
s quidem
di a me si-
n te volun-
arum re-
us, maxi-
um volu-
ue ampli-
ulisti, di-
ri tenuita
. Vale.

M. TVLLII CICERONIS

OARTIONVM, QVAE PRIMO VOLVMINE CONTINENTVR,

INDEX.

M. TVLLI CICERONIS PRO P. QVINCTIO, ORATIO I.

QVAE *res in ciuitate duæ plurimum poſſunt, eæ contra nos ambæ faciunt in hoc tempore, ſumma gratia, & eloquentia. quarum alteram, C. Aquilli, uereor, alteram metuo. eloquentia Q. Hortenſii ne me dicendo impediat, non nihil commoueor: gratia Sex. Næuij ne P. Quinctio noceat, id uero non mediocriter pertimeſco. neque hoc tantopere querendum uideretur, hæc ſumma in illis eſſe; ſi in nobis eſſent ſaltem mediocria. uerum ita ſe res habet, ut ego, qui neque uſu ſatis, & ingenio parum poſſum, cum patrono diſertiſſimo comparer; P. Quinctius, cui tenues opes, nullæ facultates, exiguæ amicorum copiæ ſunt, cum aduerſario gratioſiſſimo contendat. Illud quoque nobis accedit incommodum, quòd M. Iunius, qui hanc cauſſam, Aquilli, aliquoties apud te egit, homo & in alijs cauſſis exercitatus, & in hac multum & ſæpe uerſatus, hoc tempore abeſt, noua legatione impeditus: & ad me uentum eſt, qui ut ſumma haberem cetera, temporis quidem certe uix ſatis habui, ut rem tantam, tot controuerſiis implicatam, poſſem cognoſcere. ita, quod mihi conſueuit in ceteris cauſſis eſſe adiumento, id quoque in hac cauſſa deficit. nam, quo minus ingenio poſſum, ſubſidio mihi diligentiam comparaui:*

rraui: quæ quanta sit, nisi tempus, & spatium datum sit, intelligi non potest. Quæ quo plura sunt, C. Aquilli, eo te, & hos, qui tibi in consilio adsunt, meliori mente nostra uerba audire oportebit; ut multis incommodis ueritas debilitata, tandem æquitate talium uirorum recreetur. quòd si tu iudex nullo præsidio fuisse uidebere contra uim, & gratiam solitudini, atque inopiæ; si apud hoc consilium ex opibus, non ex ueritate caussa pendetur: profecto nihil est iam sanctum, atque sincerum in ciuitate; nihil, quod humilitatem cuiusquam grauitas & uirtus iudicis consoletur. certe, aut apud te, & eos, qui tibi adsunt, ueritas ualebit: aut ex hoc loco repulsa ui, & gratia, locum, ubi consistat, reperire non poterit. Non eo dico, C. Aquilli, quo mihi ueniat in dubium tua fides, & constantia; aut quo non in ijs, quos tibi aduocasti, uiris electissimis ciuitatis, spem summam habere P. Quinctius debeat. quid ergo est? primum magnitudo periculi summo timore hominem afficit, quòd uno iudicio de fortunis omnibus decernit. idq́. dum cogitat, non minus sæpe ei uenit in mentem potestatis, quàm æquitatis tuæ: propterea quòd omnes, quorum in alterius manu uita posita est, sæpius illud cogitant, quid possit is, cuius in ditione ac potestate sunt, quàm quid debeat facere. deinde habet aduersarium P. Quinctius uerbo Sex. Næuium, re uera huiusce ætatis homines disertissimos, fortissimos, ornatissimos nostræ ciuitatis, qui communi studio summis opibus Sex. Næuium

defen-

defendunt: ſi id eſt defendere, cupiditati alterius obtemperare, quo is facilius, quem uelit, iniquo iudicio oprimere poſſit. nam quid hoc iniquius, aut indignius, C. Aquilli, dici, aut commemorari poteſt, quàm me, qui caput alterius, famam, fortunasq́. defendam, priore loco cauſſam dicere? cum præſertim Q. Hortenſius, qui hoc iudicio partes accuſatoris obtinet, contra me ſit dicturus; cui ſummam copiam facultatemq́. dicendi natura largita eſt. ita fit, ut ego, qui tela depellere, & uulneribus mederi debeam, tum id facere cogar, cum etiam telum aduerſarius nullum iecerit: illis autem id tẽpus impugnandi detur, cum & uitandi illorum impetus poteſtas adempta nobis erit, &, ſi qua in re, id quod parati ſunt facere, falſum crimen, quaſi uenenatum aliquod telum, iecerint, medicinæ faciendæ locus nõ erit. id accidit prætoris iniquitate, & iniuria: primum, quòd contra omnium conſuetudinem iudicium prius de probro, quàm de re, maluit fieri: deinde, quòd ita conſtituit id ipſum iudicium, ut reus, ante quàm uerbum accuſatoris audiſſet, cauſſam dicere cogeretur. quod eorum gratia, et potentia factũ eſt, qui, quaſi ſua res, aut honos agatur, ita diligenter Sex. Næuij ſtudio & cupiditati morem gerunt; & in eiuſmodi rebus opes ſuas experiuntur, in quibus quo plus propter uirtutem nobilitatemq́. poſſunt, eo minus, quantum poſſint, debent oſtendere. Cum tot tantisq́. difficultatibus affectus, atque afflictus, in tuam, C. Aquilli, fidem, ueritatem, miſericordiam

P. Quin-

P. Quinctius confugerit; cum adhuc ei propter uim aduersariorum non ius par, non agendi potestas eadem, non magistratus æquus reperiri potuerit; cum ei summam per iniuriam omnia inimica, atque infesta fuerint: te, C. Aquilli, uosque, qui in consilio adestis, orat, atque obsecrat, ut multis iniurijs iactatam atque agitatam æquitatem; in hoc tandem loco consistere, & confirmari patiamini. id quo facilius facere possitis, dabo operam, ut, a principio res quemadmomodum gesta & contracta sit, cognoscatis. C. Quinctius fuit P. Quinctij huius frater, sane ceterarum rerum paterfamilias & prudens, & attentus, una in re paullo minus consideratus, qui societatem cum Sex. Næuio fecerit, uiro bono, ueruntamen non ita instituto, ut iura societatis, et officia certi patrisfamilias nosse posset: non quo ei deesset ingenium: (nã neque parum facetus scurra Sex. Næuius, neque inhumanus præco est unquam existimatus) quid ergo est? cũ ei natura nihil melius, quàm uocẽ, dedisset, pater nihil, præter libertatem, reliquisset; uocem in quæstum cõtulit; libertate usus est, quo impunius dicax esset. quare quòd socium tibi eum uelles adiungere, nihil erat, nisi ut in tua pecunia condisceret, qui pecuniæ fructus esset. tamen inductus consuetudine, ac familiaritate Quinctius fecit, ut dixi; societatem earum rerũ, quæ in Gallia comparabantur. erat ei pecuaria res ampla, & rustica sane bene culta, & fructuosa. tollitur ab atrijs Licinijs, atque a præconum consessu in

Galliam

Galliá Næuius, & trans alpes usque transfertur. fit magna mutatio loci, non ingenij. nam qui ab adolescentulo quæstum sibi instituisset sine impendio; postea quàm nescio quid impendit, & in commune contulit, mediocri quæstu contentus esse non poterat. nec mirum, si is, qui uocem uenalem habuerat, ea, quæ uoce quæsiuerat, magno sibi quæstui fore putabat. itaque hercule haud mediocriter de communi, quidquid poterat, ad se in priuatam domum seuocabat. qua in re ita diligens erat, quasi ij, qui magna fide societatem gererent, Arbitrium pro socio condemnari solerent. Verum his de rebus non necesse habeo dicere ea, quæ me P. Quinctius cupit cõmemorare. tametsi caussa postulat, tamen, quia postulat, non flagitat, præteribo. Cum annos iam complures societas esset; & cum sæpe suspectus Quinctio Næuius fuisset; neque ita commode posset rationem reddere earum rerum, quas libidine, non ratione gesserat; moritur in Gallia Quinctius, cum adesset Næuius, & moritur repentino. heredem testamento reliquit hunc P. Quinctium; ut, ad quem summus mæror morte sua ueniebat, ad eundem summus honos quoque perueniret. quo mortuo, nec ita multo post, in Galliam proficiscitur Quinctius. ibi cum isto Næuio familiariter uiuit. annum fere una sunt; cum & de societate inter se multa communicarent, & de tota illa ratione atque re Gallicana: neque interea uerbum ullum interposuit Næuius, aut societatem sibi quippiam debere, aut priuatim Quinctium debuisse.

buisse. cum æris alieni aliquantulum esset relictum, quibus nominibus pecuniam Romæ curari oporteret; auctionem in Gallia P. hic Quinctius Narbone se facturum esse proscribit earum rerum, quæ ipsius erant priuatæ. ibi tum uir optimus Sex. Næuius hominem multis uerbis deterret, ne auctionetur: eum non ita commode posse eo tempore, quæ pro scripsisset, uendere: Romæ sibi nummorum facultatem esse, quam, si saperet, communem existimaret pro fraterna illa necessitudine, & pro ipsius affinitate. nam P. Quinctij consobrinam habet in matrimonio Næuius, & ex ea liberos. quia, quod uirum bonum facere oportebat, id loquebatur Næuius; credidit Quinctius, eum, qui orationem bonorum imitaretur, facta quoque imitaturum. auctionem uelle facere desistit: Romam proficiscitur: decedit ex Gallia Romam simul Næuius. Cum pecuniam C. Quinctius P. Scapulæ debuisset; per te, C. Aquilli, decidit P. Quinctius, quod liberis eius dissolueret. hoc eo per te agebatur, quòd propter ærariam rationem non satis erat, in tabulis inspexisse quantum deberetur, nisi a quæstoribus quæsisset quantum solueretur. decidis, statuisq́. tu propter necessitudinem, quæ tibi cum Scapulis est, quid ijs ad denarium solueretur. Hæc omnia Quinctius agebat auctore, & consuasore Næuio. nec mirum, si eius utebatur consilio, cuius auxilium sibi paratum putabat. non modo enim pollicitus erat in Gallia, sed Romæ quotidie, simul atque sibi hic annuisset, numeraturum se di-
cebat.

cebat. Quinctius porro istum posse facere uidebat: debere, intelligebat: mentiri, quia caussa, cur mentiretur, non erat, non putabat. Quasi domi nummos haberet, ita constituit Scapulis se daturum: Naeuium certiorem facit: rogat, ut curet, quod dixisset. Tum iste, uir optimus, (uereor, ne se derideri putet, quòd iterum iam dico, optimus) qui hunc in summas angustias adductum putaret; ut eum suis condicionibus in ipso articulo temporis adstringeret, assem sese negat daturum, nisi prius de rebus rationibusq. societatis omnibus decidisset, & scisset sibi cum Quinctio controuersiae nihil futurum. Posterius, inquit, ista uidebimus, Quinctius: nunc hoc uelim cures, si tibi uidetur, quod dixisti. Negat se alia ratione facturum: quod promisisset, non plus sua referre, quàm si, cum auctione uenderet, domini iussu quippiam promisisset. Destitutione illa perculsus Quinctius, a Scapulis paucos dies aufert; in Galliam mittit, ut ea, quae proscripserat, uenirent. deteriore tempore absens auctionatur: Scapulis difficiliore condicione dissoluit. tunc appellat ultro Naeuium, ut, quoniam suspicaretur aliqua de re fore controuersiam, uideret, ut quamprimum, & quamminima cum molestia tota res transigeretur. dat iste amicum M. Trebellium: nos communem necessarium, qui istius domi erat educatus, & quo utebatur iste plurimum, propinquum nostrum, Sex. Alphenum. res conuenire nullo modo poterat: propterea quòd hic mediocrem iactu-

iacturam facere cupiebat, iste mediocri præda contentus non erat. itaque ex eo tempore res esse in uadimonium cœpit. cum uadimonia sæpe dilata essent; & cum aliquantum temporis in ea re esset consumptum, neque quidquam profectum esset; uenit ad uadimonium Næuius. Obsecro, C. Aquilli, uosque, qui adestis in consilio, ut diligenter attendatis, ut singulare genus fraudis, & nouam rationem insidiarum cognoscere possitis. Ait se auctionatum esse in Gallia: quod sibi uideretur, se uendidisse: curasse, ne quid sibi societas deberet: se iam neque uadari amplius, neque uadimonium promittere: si quid agere secum uelit Quinctius, non recusare. Hic, cum rem Gallicanam cuperet reuisere, hominem in præsentia non uadatur. ita sine uadimonio discedit. deinde Romæ dies XXX fere Quinctius commoratur: cum ceteris, quæ habebat, uadimonia differt, ut expeditus in Galliam proficisci posset. proficiscitur: Roma egreditur ante diem II. Kal. Febr. Scipione & Norbanio cos. quæso, ut eum diem memoriæ mandetis. L. Albius, Sex. filius, Quirina, uir bonus, & cumprimis honestus, una profectus est. cum uenissenat d Vada Volaterrana quæ nominantur, uident perfamiliarem Næuij, qui ex Gallia pueros uenales isti adducebat, L. Publicium. qui ut Romam uenit, narrat Næuio, quo in loco uiderit Quinctium. quod nisi ex Publicio narratum Næuio esset, non tam cito res in contentionem uenisset. tum Næuius ipse pueros circũ amicos

dimittit:

dimittit: ipse suos necessarios ab atrijs Licinijs, & a faucibus macelli corrogat, ut ad tabulam Sextiam sibi adsint hora secunda postridie. ueniunt frequentes: testificatur iste, P. Quinctium non stitisse, & se stitisse. tabulæ maximæ signis hominum nobilium consignâtur. disceditur. postulat a Burrieno prætore Næuius, ut ex edicto bona possidere liceat. iussit bona proscribi eius, qui cum familiaritas fuerat, societas erat, affinitas, liberis istius uiuis, diuelli nullo modo poterat. qua ex re intelligi facile potuit, nullum esse officium tam sanctum, atque sollemne, quod non auaritia comminuere, atque uiolare soleat. etenim si ueritate amicitia, fide societas, pietate propinquitas colitur: necesse est, iste, qui amicum, socium, affinem fama ac fortunis spoliare conatus est, uanum se, & perfidiosum, & impium esse fateatur. Libellos Sex. Alphenus, procurator P. Quinctij, familiaris & propinquus Sex. Næuij, deijcit: seruulum unum, quem iste prehenderat, abducit: denunciat, sese procuratorem esse, istum æquum esse famæ fortunisq́. P. Quinctij consulere, et aduentum eius exspectare: quod si facere nolit, atque imbiberit eiusmodi rationibus illum ad suas condiciones perducere; sese nihil precari, &, si quid agere uelit, iudicio defendere. Hæc dum Romæ geruntur, Quinctius interea, contra ius, & consuetudinem, edicto prætoris de saltu agroq́. communi a seruis communibus ui detruditur. Existima, C. Aquilli, modo, & ratione omnia Romæ Næuium fecisse, si hoc, quod per litteras istius in Gallia gestum

eſt, recte, atque ordine factum uidetur. Expulſus,
atque eiectus e prædio Quinctius, accepta inſigni in-
iuria, confugit ad C. Flaccum imperatorem, qui tum
erat in prouincia: quem, ut ipſius dignitas poſcit, ho
noris gratia nomino. is eam rem quàm uehementer
uindicandam putarit, ex decretis eius poteritis co-
gnoſcere. Alphenus interea Romæ cum iſto gladiato-
re uetulo quotidie pugnabat: utebatur populo ſane
ſuo; propterea quòd iſte caput petere non deſinebat.
Iſte poſtulat, ut procurator iudicatum ſolui ſatiſda-
ret. negat Alphenus æquum eſſe procuratorem ſa-
tiſdare, quod reus ſatiſdare non deberet, ſi ipſe adeſ-
ſet. Appellantur tribuni: a quibus cum eſſet certum
auxilium petitum, ita tamen diſceditur, ut idibus
Sept. P. Quinctium ſiſti Sex. Alphenus promitteret.
Venit Romam Quinctius, uadimonium ſiſtit. iſte,
homo acerrimus, bonorum poſſeſſor, expulſor, ere-
ptor, annum & ſex menſes nihil petit, quieſcit, con-
dicionibus hunc, quoad poteſt, producit: a Cn. Dola-
bella denique prætore poſtulat, ut ſibi Quinctius iudi
catum ſolui ſatiſdet, ex formula, quòd ab eo petat, cu
ius ex edicto prætoris Romani bona dies XXX poſſeſ-
ſa ſint. non recuſabat Quinctius, quin ita ſatiſdare iu
beret, ni bona poſſeſſa eſſent ex edicto. Decernit: quàm
æquum, nihil dico: unum hoc dico, nouum: & hoc
ipſum tacuiſſe mallem; quoniam utrunque quiuis in-
telligere potuiſſet. Iubet P. Quinctium aut ſatiſdare,
aut ſponſionẽ cum Sex. Næuio facere, ni bona ſua ex
edicto P. Burrieni prætoris dies XXX poſſeſſa eſſent.

Recuſabant,

Recuſabant, qui aderant tum Quinctio: demonſtrabant, de re iudicium fieri oportere; ut aut uterque inter ſe, aut neuter ſatisdaret: non neceſſe eſſe famam alterius in iudicium uenire. clamabat porro ipſe Quinctius, ſeſe iccirco nolle ſatiſdare, ne uideretur iudicaſſe, bona ſua ex edicto poſſeſſa eſſe: ſponſionem porro ſi iſtiuſmodi faceret, ſe, id quod nunc euenit, de capite ſuo priore loco cauſſam eſſe dicturũ. Dolabella (quemadmodum ſolent homines nobiles: ſeu recte, ſeu perperam facere cœperunt, ita in utroque excellunt, ut nemo noſtro loco natus aſſequi poſſit) iniuriam facere fortiſſime perſeuerat; aut ſatiſdare, aut ſponſionem iubet facere, & interea recuſantes noſtros aduocatos acerrime ſubmoueri. Conturbatus ſane diſcedit Quinctius: neque mirum, cui hæc optio tam miſera, tamq. iniqua daretur, ut aut ipſe ſe capitis damnaret, ſi ſatiſdediſſet; aut cauſſam capitis, ſi ſponſionem feciſſet, priore loco diceret. Cum in altera re cauſſæ nihil eſſet, quin ſecus iudicaret ipſe de ſe, quod iudicium grauiſſimum eſt; in altera ſpes eſſet ad talem tamen uirum iudicem ueniendi, unde eo plus opis auferret, quo minus attuliſſet gratiæ: ſponſionem facere maluit, fecit, te iudicem, C. Aquilli ſumpſit, ex ſponſo egit. in hoc ſumma iudicij, cauſſaq. tota conſiſtit. Iudicium eſſe, C. Aquilli, non de re pecuniaria, ſed de fama fortunisq́. P. Quinctij uides. cum maiores ita conſtituerint, ut, qui pro capite diceret, is poſteriore loco diceret: nos, inaudita criminatione accuſatorum, priore loco cauſſam dicere intelligis: eos porro, qui defende-

re conſuerunt, uides accuſare, & ea ingenia conuerti ad perniciem, quæ antea uerſabantur in ſalute, atque auxilio ferendo. Illud etiam reſtiterat, quod heſterno die fecerunt, ut te in ius adducerent, ut nobis tempus, quàm diu diceremus, præſtitueres. quam rem facile a prætore impetraſſent, niſi tu, quod eſſet tuum ius, et officium, partesq́ue, docuiſſes. neque nobis adhuc, præter te, quiſquam fuit, ubi noſtrum ius contra illos obtineremus: neque illis unquam ſatis fuit illud obtinere, quod probari omnibus poſſet: ita ſine iniuria potentiam leuem, atque inopem eſſe arbitrantur. Verum, quoniam tibi inſtat Hortenſius, ut eas in conſilium; a me poſtulat, ne dicendo tempus abſumam; queritur, priore patrono cauſſam defendente, nunquam perorari potuiſſe: non patiar iſtam manere ſuſpicionem, nos rem iudicari nolle. nec illud mihi arrogabo, me poſſe cauſſam commodius demóſtrare, quàm antea demonſtrata ſit: neque tamen tam multa uerba faciam: propterea quòd & ab illo, qui ante dixit, informata iam cauſſa eſt; & a me, qui neque excogitare, neque pronunciare multa poſſum, breuitas poſtulatur, quæ mihimet ipſi amiciſſima eſt. faciam, quod te ſæpe animaduerti facere Hortenſi: totam cauſſæ meæ dictionem certas in partes diuidam. tu id ſemper facis, quia ſemper potes: ego in hac cauſſa faciam, propterea quòd in hac uideor poſſe facere. quod tibi natura dat ut ſemper poſſis, id mihi cauſſa dat ut hodie poſſim. certos mihi fines, terminosq́. conſtituam, extra quos egredi non poſſim, ſi maxime uelim: ut &

mihi

mihi sit propositum, de quo dicam; & Hortensius habeat exposita, ad quæ respondeat; & tu, C. Aquilli, iam ante animo prospicere possis, quibus de rebus auditurus sis. Negamus, te bona P. Quinctij, Sex. Næui, possedisse ex edicto prætoris. in eo sponsio facta est. ostendam, primum, caussam non fuisse, cur a prætore postulares, ut bona P. Quinctij possideres: deinde, ex edicto te possidere non potuisse: postremo, non possedisse. Quæso, C. Aquilli, uosque, qui estis in consilio, ut, quid pollicitus sim, diligenter memoriæ mandetis. etenim rem facilius totam accipietis, si hæc memineritis: & me facile uestra existimatione reuocabitis, si extra hos cancellos egredi conabor, quos mihi ipse circumdedi. Nego fuisse caussam, cur postularet: nego, ex edicto possidere potuisse: nego possedisse. hæc tria cum docuero, perorabo. Non fuit caussa, cur postularet. qui hoc intelligi potest? quia Sex. Næuio neque ex societatis ratione, neque priuatim quidquam debuit Quinctius. quis huic rei testis est? idem, qui acerrimus aduersarius. in hac re te, te inquam testem, Næui, citabo. annum, & eo diutius post mortem C. Quinctij fuit in Gallia tecum simul Quinctius. doce, te petijsse ab eo istam nescio quam innumerabilem pecuniam. doce, aliquando mentionem fecisse; dixisse, deberi: debuisse, concedam. moritur C. Quinctius, qui tibi, ut ais, certis nominibus grandem pecuniam debuit: heres eius P. Quinctius in Galliam ad te ipsum uenit, in agrum communem, eò denique, ubi non modo res erat, sed ratio quoque omnis,

& omnes litteræ. quis tam dissolutus in re familiari fuisset, quis tam negligens, quis tam tui Sexte dissimi lis, qui, cum res ab eo, quicum contraxisset, recessisset, & ad heredem peruenisset, non heredem, cum primum uidisset, certiorem faceret? appellaret? rationem afferret? si quid in controuersiam ueniret, aut intra parietes, aut summo iure experiretur? ita ne est? quod uiri optimi faciunt, si qui suos propinquos, ac necessarios caros, & honestos esse, atque haberi uo lunt, id Sex. Næuius non faceret? qui usque eò feruet, ferturq. auaritia, ut de suis commodis nolit aliquam partem amittere, ne quam partem huic propin quo suo ullius ornamenti relinquat. & is pecuniam, si qua deberetur, non peteret, qui, quia, quod debitum nunquam est, id datum non est, non pecuniam mo do, uerum etiam hominis propinqui sanguinem, uitamq. eripere conatur? Huic tu molestus esse uidelicet noluisti, quem nunc respirare libere non sinis. quem nunc interficere nefarie cupis, eum tum pudenter appellare nolebas. ita credo, hominem propinquum, tui obseruantem, uirum bonum, pudentem, maiorem na tu, nolebas, aut non audebas appellare. sæpe, ut fit, cum ipse te confirmasses, cum statuisses de pecunia mẽ tionem facere, cum paratus meditatusq. uenisses, ho mo timidus, uirginali uerecundia, subito ipse te retinebas, excidebat repente oratio; cum cuperes appella re, non audebas, ne inuitus audiret. id erat profecto. credamus hoc, Sex. Næuium, cuius caput oppugnet, eius auribus pepercisse. si debuisset Sexte, petisses statim:

tim: ſi non ſtatim, paullo quidem poſt: ſi non paullo, at aliquando, ſex quidem illis menſibus profecto, anno uertente ſine controuerſia. anno & ſex menſibus uero, cum tibi quotidie poteſtas hominis fuiſſet admonendi, uerbum nullum facis: biennio iam confecto fere, appellas. quis tam perditus ac profuſus nepos, non adeſa iam, ſed abundanti pecunia, ſic diſſolutus fuiſſet, ut fuit Sex. Næuius? cum hominem nomino, ſatis mihi uideor dicere. Debuit tibi C. Quinctius: nunquam petiſti. mortuus eſt ille: res ad heredem uenit: cum eum quotidie uideres, poſt biennium denique appellas. dubitabitur, utrum ſit probabilius, Sex. Næuium ſtatim, ſi quid deberetur, petiturum fuiſſe, an ne appellaturum quidem biennio? Appellandi tempus non erat? at tecum anno plus uixit. In Gallia agi non potuit? at & in prouincia ius dicebatur; & Romæ iudicia fiebant. Reſtat, ut aut ſumma negligentia tibi obſtiterit, aut unica liberalitas. ſi negligentiam dices, mirabimur: ſi bonitatem, ridebimus. neque, præterea quid poſſis dicere, inuenio. Satis eſt argumenti, nihil eſſe debitum Næuio, quòd tam diu nihil petiuit. quid, ſi hoc ipſum, quod nunc facit, oſtendo teſtimonio eſſe, nihil deberi? Quid enim nunc agit Sex. Næuius? qua de re controuerſia eſt? quod eſt hoc iudicium, in quo iam biennium uerſamur? quid negotij geritur, in quo ille tot & tales uiros defatigat? pecuniam petit: nunc denique? ueruntamen petit: audiamus. de rationibus et controuersijs ſocietatis uult dijudicari, ſero, uerum aliquando tamen: concedamus.

mus. Non, inquit, id ago, C. Aquilli, neque in eo nunc laboro: pecunia mea tot annos utitur P. Quinctius: utatur sane, non peto. Quid igitur pugnas? an, quod sæpe multis in locis dixisti, ne in ciuitate sit? ne locum suum, quem adhuc honestissime defendit, obtineat? ne numeretur inter uiuos? decernat de uita, & ornamentis suis omnibus? apud iudicem caussam priore loco dicat? &, eam cum perorarit, tum denique uocem accusatoris audiat? Quid? hoc quò pertinet? ut ocyus ad tuum peruenias? at, si id uelles, iam pridem actum esse poterat. ut honestiore iudicio confligere? at sine summo scelere P. Quinctium, propinquum tuum, iugulare non potes. ut facilius iudicium sit? at neque C. Aquillius de capite alterius libenter iudicat; & Q. Hortensius contra caput non didicit dicere. Quid a nobis autem, C. Aquilli, refertur? pecuniam petit: negamus deberi. iudicium fiat statim: non recusamus. num quid præterea? si ueretur, ut res, iudicio facto, parata sit: iudicatum solui satis accipiat: quibus a me uerbis satis accipiet, iisdem ipse, quod peto, satisdet. Actum iam potest esse, C. Aquilli: iam tu potes discedere liberatus molestia prope dicam non minore, quàm Quinctius. Quid agimus, Hortensi? quid de hac condicione dicimus? possumus aliquando, depositis armis, sine periculo fortunarum, de re pecuniaria disceptare? possumus ita rem nostram persequi, ut hominis propinqui caput incolume esse patiamur? possumus petitoris personam capere, accusatoris deponere? Immo, inquit, abs te satis

accipiam; ego autem tibi non satisdabo. Quis tandem nobis ista iura tam æqua describit? quis hoc statuit, quod æquum sit in Quinctium, id iniquum esse in Næuium? Quinctij bona, inquit, ex edicto prætoris possessa sunt. Ergo, id ut confitear, postulas: ut, quod nunquam factum esse iudicio defendimus, id, perinde quasi factum sit, nostro iudicio confirmemus. Inueniri ratio, C. Aquilli, non potest, ut ad suum quisque quamprimum sine cuiusquam dedecore, infamia, pernicieq. perueniat? profecto, si quid deberetur, peteret; non omnia iudicia fieri mallet, quàm unum illud, unde hæc omnia nascuntur. Qui inter tot annos ne appellarit quidem Quinctium, cum potestas esset agendi quotidie; qui, quo tempore primum male agere cœpit, in uadimonijs differendis tempus omne consumpserit; qui, postea quàm uadimonium missum fecerit, hunc per insidias ui de agro communi deiecerit; qui, cum de re agendi, nullo recusante, potestas fuisset, sponsionem de probro facere maluerit; qui, cum reuocetur ad id iudicium, unde hæc nata sunt omnia, condicionem æquissimam repudiet; fateatur, se non pecuniam, sed uitam, & sanguinem petere: is non hoc palam dicit? mihi si quid deberetur, peterem, atque adeo iampridem abstulissem: nihil hoc tanto negotio, nihil tam inuidioso iudicio, nihil tam copiosa aduocatione uterer, si petendum esset: extorquendum est inuito, atque ingratis, quod non debet; eripiendum, atque exprimendum est: de fortunis omnibus P. Quinctius deturbandus est: potentes, diserti, nobiles

les omnes aduocandi sunt: adhibenda uis est ueritati: minæ iactentur: pericula intendantur: formidines opponantur, ut his rebus aliquando uictus, & perterritus ipse cedat. quæ mehercule omnia, cum, qui contra pugnent, uideo, & cum illum confessum considero, adesse atque impendere uidentur, neque uitari ullo modo posse. cum autem ad te, C. Aquilli, oculos, animumq. retuli; quo maiore conatu studioq. aguntur, eo leuiora, infirmioraq. existimo. Nihil igitur debuit, ut tu ipse prædicas. Quid, si debuisset? continuo ne caussa fuisset, cur a prætore postulares, ut bona possideres? non opinor id quidem neque ius esse, neque cuiquam expedire. Quid igitur demonstrat? uadimonium sibi ait esse desertum. ante quàm doceo id factum non esse, libet mihi, C. Aquilli, ex officij ratione, atque ex omnium consuetudine rem ipsam, & factum simul Sex. Næuij considerare. Ad uadimonium non uenerat, ut ais, is, qui cum tibi affinitas, societas, omnes denique caussæ, & necessitudines ueteres intercedebant: illico ne ad prætorem ire conuenit? continuo ne uerum fuit postulare, ut ex edicto bona possidere liceret? ad hæc extrema, & inimicissima iura tam cupide decurrebas, ut tibi nihil in posterum, quod grauius, atque crudelius facere posses, reseruares? nam quid homini potest turpius, quid uiro miserius, aut acerbius usu uenire? quod tantum euenire dedecus? quæ tanta calamitas inueniri potest? pecuniam si cuipiam fortuna ademit, aut si alicuius eripuit iniuria; tamen, dum existimatio est integra,

facile conſolatur honeſtas egeſtatem. at non nemo aut ignominia affectus, aut iudicio turpi conuictus, bonis quidem ſuis utitur, alterius opes, id quod miſerrimum eſt, non exſpectat; hoc tamen in miſerijs adiumento, & ſolatio ſubleuatur. cuius uero bona uenierunt; cuius non modo illæ ampliſſimæ fortunæ, ſed etiam uictus, ueſtitusq́. neceſſarius ſub præcone cum dedecore ſubiectus eſt; is non modo ex numero uiuorum exturbatur, ſed, ſi fieri poteſt, infra etiam mortuos amandatur. etenim mors honeſta ſæpe uitam quoque turpem exornat: uita turpis ne morti quidem honeſtæ locum relinquit. ergo hercule, cuius bona ex edicto poſſidentur, huius omnis fama, & exiſtimatio cum bonis ſimul poſſidetur: de quo libelli in celeberrimis locis proponuntur, huic ne perire quidem certe tacite, obſcureq́. conceditur. cui magiſtri fiunt, & domini conſtituuntur, qui, qua lege, & qua condicione pereat, pronuncient; de quo homine præconis uox prædicat, & pretium conficit; huic acerbiſſimum uiuo, uidentiq́. funus ducitur: ſi funus id habendum ſit, quò non amici conueniunt ad exequias cohoneſtandas, ſed bonorum emptores, ut carnifices, ad reliquias uitæ lacerandas, & diſtrahendas. itaque maiores noſtri raro id accidere uoluerunt; prætores, ut conſiderate fieret, comparauerunt. uiri boni, cum palam fraudantur, cum experiundi poteſtas non eſt, timide tamen & pedetentim iſtuc deſcendunt, ui ac neceſſitate coacti, inuiti, multis uadimonijs deſertis, ſæpe illuſi, ac deſtituti. conſiderant enim, quid & quantum

ſit,

ſit, alterius bona proſcribere. iugulare ciuem ne iure quidem quiſquam bonus uult: mauult enim commemorare, ſe, cum poſſet perdere, pepercisse, quàm, cum parcere potuerit, perdidiſſe. hæc in homines alieniſſimos, denique in inimiciſſimos uiri boni faciunt & hominum exiſtimationis, & communis humanitatis cauſſa; ut, cum ipſi nihil alteri ſcientes incommodarint, nihil ipſis iure incommodi cadere poſſit. Ad uadimonium non uenit: quis? propinquus. ſi res iſta grauiſſima ſua ſponte uideretur, tamen eius atrocitas neceſſitudinis nomine leuaretur. Ad uadimonium non uenit: quis? ſocius. etiam grauius aliquid ei deberes concedere, qui cum te aut uoluntas congregaſſet, aut fortuna coniunxiſſet. Ad uadimonium nō uenit: quis? is, qui tibi præſto ſemper fuit. ergo in eum, qui ſemel hoc commiſit, ut tibi præſto non eſſet, omnia tela con iecisti, quæ parata ſunt in eos, qui permulta male agendi cauſſa fraudandiq. fecerunt? ſi de prædijs tuis ageretur, Sex. Næui, ſi in paruula re captionis aliquid uererere, non ſtatim ad C. Aquillium, aut ad eorum aliquem, qui conſuluntur, concurriſſes? cum ius amicitiæ, ſocietatis, affinitatis ageretur; cum officij rationem, atque exiſtimationis duci conueniret; eo tempore tu non modo C. Aquillium, aut L. Lucullum, ſed ne ipſe quidem te conſuluiſti, ſed ne ipſe quidem ad te retuliſti: ne hæc quidem tecum locutus es: horæ duæ fuerunt. Quinctius ad uadimonium non uenit: quid ago? ſi mehercule hæc tecum duo uerba feciſſes, quid ago? reſpiraſſet cupiditas, atque auaritia paullulum:

lum: aliquid loci rationi, & consilio dedisses: tu te collegisses: non in eam turpitudinem uenisses, ut hoc tibi esset apud tales uiros confitendum, qua tibi uadimonium non sit obitum, eadem te hora consilium cepisse, hominis propinqui fortunas funditus euertere. Ego pro te nunc hoc consulo, post tempus, in aliena re, quod tu in tua re, cum tempus erat, consulere oblitus es. quæro abs te, C. Aquilli, L. Luculle, P. Quinctili, M. Marcelle, uadimonium mihi non obijt quidam socius, & affinis meus, quicum mihi necessitudo uetus, controuersia de re pecuniaria recens intercedit: postulo ne a prætore, ut eius bona mihi possidere liceat; an, cum Romæ domus eius, uxor, liberi sint, domum potius denunciem? quid est, quod hac tandem de re uobis possit uideri? profecto, si recte uestram bonitatem, atque prudentiam cognoui, non multum me fallit, si consulamini, quid sitis responsuri. primum, exspectare: deinde, si latitare, ac diutius ludificare uideatur, amicos conuenire; quærere, quis procurator sit; domum denunciare. dici uix potest, quàm multa sint, quæ respondeatis ante fieri oportere, quàm ad hác rationem extremam necessariam deuenire. Quid ad hæc Næuius? ridet scilicet nostram amentiam, qui in uita sua rationem summi officij desideremus, & instituta bonorum uirorum requiramus. quid mihi, inquit, cum ista summa sanctimonia, ac diligentia? uiderint ista officia uiri boni: de me autem ita considerent: non quid habeam, sed quibus rebus inuenerim, quærant, & quemadmodum natus, & quo pacto edu

catus

catus ſim. memini: uetus eſt de ſcurra, multo facilius diuitem, quàm patremfamilias fieri poſſe. hæc ille ſi uerbis non audet, re quidem uera palam loquitur. etenim ſi uult uirorum bonorum inſtituto uiuere, multa oportet diſcat, atque dediſcat: quorum illi ætati utrunque difficile eſt. Non dubitaui, inquit, cum uadimonium deſertũ eſſet, bona proſcribere. improbe: uerum, quoniam tu id tibi arrogas, & concedi poſtulas, concedamus. quid, ſi nunquam deſeruit? ſi iſta cauſſa abs te tota per ſummam fraudem, & malitiam ficta eſt? ſi uadimonium omnino tibi cum P. Quinctio nullum fuit, quo te nomine appellemus? improbum? at, etiam ſi deſertum uadimonium eſſet, tamen in iſta poſtulatione, & proſcriptione bonorum improbiſſimus reperiebare. num malitioſum? negas. fraudulentum? iam id quidem arrogas tibi, & præclarum putas. audacem? cupidum? perfidioſum? uulgaria, & obſoleta ſunt; res autem noua, & inaudita. quid ergo eſt? uereor mehercule, ne aut grauioribus utar uerbis, quàm natura fert, aut leuioribus, quàm cauſſa poſtulat. Ais eſſe uadimonium deſertum. Quæſiuit a te ſtatim, ut Romam rediјt, Quinctius, quo die uadimonium iſtuc factum eſſe diceres. reſpondiſti ſtatim, nonis Febr. diſcedens in memoriam rediјt Quinctius, quo die Roma in Galliam profectus ſit: ad ephemeridem reuertitur: inuenitur dies profectionis, pridie kal. Februarij. nonis Febr. ſi Romæ fuit, cauſſæ nihil dicimus, quin tibi uadimonium promiſerit. quid? hoc inueniri qui poteſt? profectus
una

una L. Albius, homo in primis honestus : dicet testimonium. profecti sunt familiares & Albij, & Quinctij : dicent hi quoque testimonium. litteræ P. Quinctij, testes tot, quibus omnibus caussa iustissima est cur scire potuerint, nulla cur mentiantur, cum adstipulatore tuo comparabuntur. Et in hac eiusmodi caussa P. Quinctius laborabit? & diutius in tanto metu miser, periculoq. uersabitur? & uehementius eum gratia aduersarij perterrebit, quàm fides iudicis consolabitur? uixit enim semper inculte, atque horride : natura tristi, ac recondita fuit : non ad solarium, non in campo, non in conuiuijs uersatus est : id egit, ut amicos obseruantia, rem parsimonia retineret : antiquam officij rationem dilexit, cuius splendor omnis his moribus obsoleuit. at si in caussa pari discedere inferior uideretur, tamen esset non mediocriter conquerendum : nunc in caussa superiore, ne ut par quidem sit, postulat : inferiorem esse patitur, dumtaxat usque eò, ne cum bonis, fama, fortunisq. omnibus Sex. Næuij cupiditati, crudelitatiq. dedatur. Docui, quod primum pollicitus sum, C. Aquilli, caussam omnino, cur postularet, non fuisse; quòd neque pecunia debebatur, et, si maxime deberetur, commissum nihil esset, quare ad istam rationem perueniretur. attende nunc, ex edicto prætoris bona P. Quinctij possideri nullo modo potuisse. recita edictum. QVI FRAVDATIONIS CAVSSA LATITARIT. *non est is Quinctius : nisi si latitant, qui ad negotium suum, relicto procuratore, proficiscuntur.* CVI HERES NON EXTABIT.

EXTABIT. *ne is quidem*. QVI EXSILII CAVSSA SOLVM VERTERIT.

*

quo tempore exiſtimas oportuiſſe, Næui, abſentem Quinctium defendi? aut quo modo? tum, cum poſtulabas, ut bona poſſideres? nemo affuit: neque enim quiſquam diuinare poterat te poſtulaturum: neque quenquam attinebat id recuſare, quod prætor fieri, ſed non fieri ex edicto ſuo iubebat. qui locus igitur abſentis defendendi procuratori primus datus eſt? cum proſcribebas. ergo affuit, non paſſus eſt, libellos deiecit Sex. Alphenus: qui primus erat officij gradus, ſeruatus eſt a procuratore ſumma cum diligentia. uideamus, quæ deinde ſint conſecuta. Hominem P. Quinctij deprehendis in publico, conaris abducere: non patitur Alphenus, ui tibi adimit, cura ut domum reducatur ad Quinctium. hic quoque ſumme conſtat procuratoris diligentis officium. Debere tibi dicis Quinctium; procurator negat. uadari uis: promittit. in ius uocas: ſequitur. iudicium poſtulas: non recuſat. Quid aliud ſit abſentem defendi, ego non intelligo. At quis erat procurator? credo aliquem eiectum hominem, egentem, litigioſum, improbum, qui poſſet ſcurræ diuitis quotidianum conuicium ſuſtinere: nihil minus. eques R. locuples, ſui negotij bene gerens, denique is, quem, quoties Næuius in Galliam profectus eſt, procuratorem Romæ reliquit. & audes, Sex. Næui, negare abſentem defenſum eſſe Quinctium, cum eum defenderit idem, qui te ſolebat? & cum is

iudicium acciperet pro Quinctio, cui tu & rem, & famam tuam commendare proficiscens, & concredere solebas, conaris hoc dicere, neminem extitisse, qui Quinctium iudicio defenderet? Postulabam, inquit, ut satisdaret: iniuria postulabas. ita iubebare. recusabat Alphenus. ita: uerum prætor decernebat. tribuni igitur appellabantur. Hic te, inquit, teneo: non est istud, iudicium pati, neque iudicio defendere, cum auxilium a tribunis petas. Hoc ego, cum attendo qua prudentia sit Hortensius, dicturum esse eum non arbitror: cum autem antea dixisse audio, & caussam ipsam considero, quid aliud dicere possit, non reperio. fatetur enim libellos Alphenum deiecisse, uadimonium promisisse; iudicium quin acciperet in ea ipsa uerba, quæ Næuius edebat, non recusasse, ita tamen, more & instituto per eum magistratum, qui auxilij caussa constitutus est. aut hæc facta non sint, necesse est; aut C. Aquillius, talis uir, iuratus, hoc ius in ciuitate constituat; cuius procurator non omnia iudicia acceperit, quæ quisque in uerba postularit; cuius procurator a prætore tribunos appellare ausus sit; eum non defendi; eius bona recte possideri posse; ei misero, absenti, ignaro omnia fortunarum suarum, omnia uitæ ornamenta per summum dedecus, & ignominiam diripi conuenire. quod si probari nemini potest; illud certe probari omnibus necesse est, defensum esse iudicio absentem Quinctium. quod cum ita est, ex edicto bona possessa non sunt. At enim tribuni pl. ne audierunt quidem. Fateor, si ita est, procuratorem decre-

to prætoris R. oportuisse parere. quid, si M. Brutus intercessurum se dixit palam, nisi quid inter ipsum Alphenum, & Næuium conueniret? uidetur ne intercessisse appellatio tribunorum non more, sed auxilij caussa? quid deinde fit? Alphenus, ut omnes intelligere possent iudicio defendi Quinctium, ne qua subesse posset aliena aut ipsius officio, aut huius existimatione suspicio, uiros bonos complures aduocat: testatur isto audiente, se pro communi necessitudine id primum petere, ne quid atrocius in P. Quinctium absentem sine caussa facere conetur: sin autem inimicissime, atque infestissime contendere perseueret, se paratum esse omni recta, atque honesta ratione defendere: quod petat, non deberi: se iudicium id, quod edat, accipere. eius rei, condicionisq́. tabellas obsignauerunt uiri boni complures. res in dubium uenire non potest. fit, rebus omnibus integris, neque proscriptis, neque possessis bonis, ut Alphenus promittat Næuio sisti Quinctium. uenit ad uadimonium Quinctius: iacet res in controuersiis, isto calumniante, biennium, usque dum inueniretur, qua ratione res ab usitata consuetudine recederet, & in hoc singulare iudicium caussa omnis concluderetur. Quod officium, Aquilli, commemorari procuratoris potest, quod ab Alpheno præteritum esse uideatur? quid affertur, quare P. Quinctius absens negetur esse defensus? an uero id, quod Hortensium, quia nuper iniecit, & quia Næuius semper id clamitat, dicturum arbitror, non fuisse Næuio parem certationem cum Alpheno, illo tempore, illis dominantibus?

nantibus? quod si uelim confiteri; illud, opinor, concedent, non procuratorem P. Quinctij neminem fuisse, sed gratiosum fuisse. mihi autem ad uincendum satis est, fuisse procuratorem, qui cum experiri posset. qualis is fuerit, si modo absentem defendebat per ius, & magistratum, nihil ad rem arbitror pertinere. Erat, inquit, illarum partium. quid ni? qui apud te esset educatus; quem tu a puero sic instituisses, ut nobili ne gladiatori quidem hæreret. sicut tu semper sum me concupisti, idem uolebat Alphenus: ea re tibi cum eo par contentio erat. Bruti, inquit, erat familiaris: itaque is intercedebat. tu contra Burrieni, qui iniuriã decernebat; omnium denique illorum, qui tum & poterant per uim, & scelus plurimum, &, quod poterant, id audebant. an omnes tu istos uincere uolebas, qui nunc, tu ut uincas, tantopere laborant? aude id dicere, non palam, sed his ipsis, quos aduocasti. tametsi nolo eam rem commemorando renouare, cuius omnino rei memoriam omnem tolli funditus, ac deleri arbitror oportere. unum illud dico: si propter partium studium potens erat Alphenus; potentissimus Næuius: si fretus gratia postulabat aliquid iniquius Alphenus; multo iniquiora Næuius impetrabat. neque enim inter studium uestrum quidquam, ut opinor, interfuit: ingenio, uetustate, artificio tu facile uicisti. ut alia omittam, hoc satis est: Alphenus cum ijs, & propter eos perijt, quos diligebat: tu, postquam, qui tibi erant amici, non poterant uincere; ut amici tibi essent, qui uincebant, effecisti. quòd si tum

par tibi ius cum Alpheno fuisse non putas, quia tamen aliquem contra te aduocare poterat; quia magistratus aliquis reperiebatur, apud quem Alpheni caussa consisteret: quid hoc tempore Quinctio statuendum est? cui neque magistratus adhuc æquus inuentus est; neque iudicium redditum est usitatum; non condicio, non sponsio, non denique ulla unquam intercessit postulatio, mitto æqua, uerum ante hoc tempus ne fando quidem audita. De re pecuniaria cupio contendere: non licet. at ea controuersia est: nihil ad me attinet: caussam capitis dicas, oportet. accusa, ubi ita necesse est: non, inquit, nisi tu ante, nouo modo, priore loco dixeris: dicendum necessario est: præstituendæ horæ ad arbitrium nostrum: iudex ipse arcessetur. quid tum? tu aliquem patronum inuenies, hominem antiqui officij, qui splendorem nostrum, & gratiam negligat. pro me pugnabit L. Philippus, eloquentia, grauitate, honore florentissimus ciuitatis: dicet Hortensius, excellens ingenio, nobilitate, existimatione: aderunt autem homines nobilissimi, ac potentissimi, quorum frequentiam, & consessum non modo P. Quinctius, qui de capite decernit, sed quiuis, qui extra periculum sit, perhorrescat. hæc est iniqua certatio, non illa, qua tu contra Alphenum uelitabaris. huic, ne ubi consisteret quidem contra te, locum reliquisti. quare aut doceas oportet, Alphenum negasse se procuratorem esse, non deiecisse libellos, iudicium accipere noluisse: aut, cum hæc ita facta sint, ex edicto te bona P. Quinctij non possedisse concedas. etenim, si

ex

ex edicto possedisti; quæro, cur bona non uenierint? cur ceteri sponsores, & creditores non conuenerint? nemo ne fuit, cui deberet Quinctius? fuerunt, & complures fuerunt: propterea quòd Caius frater aliquantum æris alieni reliquerat. quid ergo est? homines erant ab hoc omnes alienissimi, & ijs debebatur; neque tamen quisquam inuentus est tam insignite improbus, qui uiolare P. Quinctij existimationem absentis auderet. unus fuit, affinis, socius, necessarius, Sex. Næuius, qui, cú ipse ultro deberet, quasi eximio præmio sceleris exposito, cupidissime contenderet, ut, per se afflictum, atque euersum, propinquum suum non modo honeste partis bonis, uerum etiam communi luce priuaret. ubi erant ceteri creditores? denique hoc tempore ubi sunt? quis est, qui fraudationis caussa latuisse dicat? quis, qui absentem defensum neget esse Quinctium? nemo inuenitur. at contra omnes, quibuscum ratio huic aut est, aut fuit, adsunt, defendunt; fides huius, multis locis cognita, ne perfidia Sex. Næuij derogetur, laborant. in huiusmodi sponsionem testes daret oportebat, ex eo numero, qui hæc dicerent: uadimonium mihi deseruit: me fraudauit: a me nominis eius, quod inficiatus esset, diem petiuit: ergo experiri non potui, latitauit, procuratorem nullum reliquit. horum nihil dicitur. parantur testes, qui hæc dicant. uerum opinor uiderimus, cum dixerint. unum tamen hoc cogitent, ita se graues eße, ut, si ueritatem uolent retinere, grauitatem possint obtinere; sin eam negligent, ita leues,

ut omnes intelligant, non ad obtinendum mendacium, ſed ad uerum probandum auctoritatem adiuuare. Ego hæc duo quæro: primum, qua ratione Næuius ſuſceptum negotium non tranſegerit, hoc eſt cur bona, quæ ex edicto poſſidebat, non uendiderit: deinde, cur ex tot creditoribus alijs ad iſtam rationem nemo acceſſerit: ut neceſſario confiteare, neque eorum tam temerarium quenquam fuiſſe, neque te ipſum id, quod turpiſſime ſuſcepiſſes, perſeuerare & tranſigere potuiſſe. Quid, ſi tu ipſe, Sex. Næui, ſtatuiſti bona P. Quinctij ex edicto poſſeſſa non eſſe? opinor, tuum teſtimonium, quod in aliena re leue eſſet, id in tua, quoniam contra te eſt, grauiſſimum debet eſſe. emiſti bona Sex. Alpheni, L. Sylla dictatore uendente: ſocium tibi in his bonis edidiſti Quinctium. plura non dico. cum eo tu uoluntariam ſocietatem coibas, qui te in hereditaria ſocietate fraudarat: & eum iudicio tuo comprobabas, quem ſpoliatum fama fortunisque omnibus arbitrabare. Diffidebam mehercule, C. Aquilli, ſatis animo certo & confirmato me poſſe in hac cauſſa conſiſtere: ſic cogitabam, cum contra dicturus eſſet Hortenſius, & cum eſſet attente auditurus Philippus, fore, uti permultis in rebus timore prolaberer. dicebam huic Q. Roſcio, cuius ſoror eſt cum P. Quinctio, cum a me peteret, & ſumme contenderet, ut propinquum ſuum defenderem, mihi perdifficile eſſe contra tales oratores non modo tantam cauſſam perorare, ſed omnino uerbum facere conari. cum cupidius inſtaret, homini pro ami

citia

citia familiarius dixi, mihi uideri ore durissimo esse, qui præsente eo gestum agere conaretur; qui uero cum ipso contenderent, eos, etiam si quid antea recti aut uenusti habere uisi sunt, id amittere: ne quid mihi eiusmodi accideret, cum contra talem artificem dictu rus essem, me uereri. Tum mihi Roscius & alia multa, confirmandi mei caussa, dixit: & mehercule, si ni hil diceret, tacito ipso officio, & studio, quod adhibebat erga propinquum suum, quemuis commoueret. etenim cum artifex eiusmodi sit, ut solus dignus uideatur esse, qui in scena spectetur: tum uir eiusmodi est, ut solus dignus uideatur, qui eò non accedat. Veruntamen, quid si, inquit, habes eiusmodi caussam, ut hoc tibi planum sit faciendum, neminem esse, qui possit biduo, ad summum triduo DCC millia passuum ambulare? tamen ne uereris, ut possis hæc cõtra Hor tensium contendere? minime, inquam. sed quid id ad rem? nimium, inquit: in eo caussa consistit. quo modo? docet me eiusmodi rem, & factum simul Sex. Næuij, quod si sòlum proferretur, satis esse deberet. quod abs te, C. Aquilli, & a uobis, qui adestis in consilio, quæso, ut diligenter attendatis. profecto intelligetis, illinc ab initio cupiditatem pugnasse, & audaciam; hinc ueritatem & pudorem, quoad potuerit, restitisse. Bona, postulas, ut ex edicto possidere liceat: quo die? te ipsum Næui uolo audire: uolo inauditum facinus ipsius, qui id commisit, uoce conuinci. dic Næui diem. ante v kal. intercalares. bene agis. quàm longe est hinc in saltum uestrum Gallicanum?

Næui te rogo. DCC millia passuum. optime. de saltu deijcitur Quinctius, quo die? possumus hoc quoque ex te audire: quid taces? dic inquam diem. pudet dicere: intelligo: uerum & sero, & nequidquam pudet. deijcitur de saltu, C. Aquilli, pridie kal. intercalares. biduo post, aut, ut statim de iure aliquis cucurrerit, non toto triduo DCC millia passuum conficiuntur. o rem incredibilem: o cupiditatem inconsideratam: o nuncium uolucrem. administri, & satellites Sex. Næuij Roma trans alpes in Sebusianos biduo ueniunt. o hominem fortunatum, qui eiusmodi nuncios, seu potius Pegasos habeat. hic ego, si Crassi omnes cum Antonijs existant; si tu L. Philippe, qui inter illos florebas, hanc caussam uoles cum Hortensio dicere; tamen superior sim necesse est. nõ enim, quemadmodum putatis, omnia sunt in eloquentia: est quædam tamen ita perspicua ueritas, ut eam infirmare nulla res possit. an, ante quàm postulasti ut bona possideres, misisti, qui curarent ut dominus de suo fundo a sua familia ui deijceretur? utrumlibet elige. alterum incredibile est, alterum nefarium, & ante hoc tempus utrunque inauditum. DCC millia passuũ uis esse decursa biduo? dic. negas? ante igitur misisti. malo. si enim illud diceres, improbe mentiri uiderere: cum hoc confiteris, id te admisisse concedis, quod ne mendacio quidem tegere possis. Hoc consilium Aquillio, & talibus uiris, tam cupidum, tam audax, tam temerarium, probabitur? quid hæc amentia? quid hæc festinatio? quid hæc immaturitas tanta significat?

gnificat? non uim? non scelus? non latrocinium? non denique omnia potius, quàm ius, quàm officium, quàm pudorem? mittis iniussu prætoris: quo consilio? iussurum sciebas? quid? cum iussisset, tum mittere non ne poteras? postulaturus eras: quando? post dies XXX: nempe, si te nihil impediret; si uoluntas eadem maneret; si ualeres; denique si uiueres. Prætor iussisset. opinor, si uellet, si ualeret, si ius diceret, si nemo recusaret, qui ex ipsius decreto & satisdaret, & iudicium accipere uellet. nam, per deos immortales, si Alphenus, procurator P. Quinctij, tibi tum satisdaret, et iudicium accipere uellet, denique omnia, quæ postulares, facere uoluisset, quid ageres? reuocares eum, quem in Galliam miseras? at hic quidem iam de fundo expulsus, iam a suis dijs penatibus præceps eiectus, iam, quod indignissimum est, suorum seruorum manibus, nuncio atque imperio tuo uiolatus esset. corrigeres hæc scilicet tu postea. De cuiusquam uita dicere audes, qui hoc concedas necesse est, ita te cæcum cupiditate, & auaritia fuisse, ut, cum, postea quid futurum esset, ignorares, (accidere autem multa possent) spem maleficij præsentis in incerto reliqui temporis euentu collocares? Atque hæc perinde loquor, quasi ipso illo tempore, cum te prætor iussisset ex edicto possidere, si in possessionem misisses, debueris, aut potueris P. Quinctium de possessione deturbare. Omnia sunt C. Aquilli eiusmodi, quiuis ut perspicere possit, in hac caussa improbitatem, & gratiam cum inopia, & ueritate contendere. Prætor quem-

quemadmodum possidere iussit? opinor, ex edicto. Sponsio quæ in uerba facta est? ni ex edicto prætoris bona P. Quinctij possessa non sint. Redeamus ad edictum. id quidem quẽadmodum iubet possidere? num quid est caussæ, C. Aquilli, quin, si longe aliter possedit, quàm prætor edixit, iste ex edicto non possederit, ego sponsione uicerim? nihil, opinor. cognoscamus edictum. QVI EX EDICTO MEO IN POSSESSIONEM VENERIT. de te loquitur, Næui, quemadmodum tu putas: ais enim, te ex edicto uenisse: tibi, quid facias, definit, te instituit, tibi præcepta dat. EOS ITA VIDETVR IN POSSESSIONE ESSE OPORTERE. quo modo? QVOD IBIDEM RECTE CVSTODIRE POTERVNT, ID IBIDEM CVSTODIANT: QVOD NON POTERVNT, ID AVFERRE, ET ABDVCERE LICEBIT. quid tum? DOMINVM, inquit, INVITVM DETRVDERE NON PLACET. eum ipsum, qui fraudandi caussa latitet; eum ipsum, quem iudicio nemo defendat; eum ipsum, qui cum omnibus creditoribus suis male agat, inuitum de prædio detrudi uetat. proficiscenti tibi in possessionem prætor ipse, Sex. Næui, palam dicit, Ita possideto, ut tecum simul possideat Quinctius: ita possideto, ut Quinctio uis non afferatur. quid? tu id quemadmodum obseruas? mitto illud dicere, eum, qui non latitarit, cui Romæ domus, uxor, liberi, procurator esset; eum, qui tibi uadimonium non deseruisset: hæc omnia mitto; illud dico, dominum

dominum expulsum esse de prædio, domino a familia sua manus allatas esse ante suos lares familiares. hoc dico,

*

Næuium ne appellauisse quidem Quinctium, cum simul esset, experiri posset quotidie: deinde, quòd omnia iudicia difficillima cum summa sua inuidia, maximoq. periculo P. Quinctij fieri mallet, quàm illud pecuniarium iudicium, quod uno die transigi posset: ex quo uno hæc omnia nata, & profecta esse concedit. Quo in loco condicionem tuli; si uellet pecuniam petere, P. Quinctium iudicatum solui satisdaturum, dum ipse, si quid peteret, pari condicione uteretur. Ostendi, quàm multa ante fieri conuenerit, quàm hominis propinqui bona possideri postularentur, præsertim cũ Romæ domus eius, uxor, liberi essent, & procurator æque utriusque necessarius. Docui, cum desertum esse dicat uadimonium, omnino uadimonium nullum fuisse: quo die hunc sibi promisisse dicat, eo die ne Romæ quidem eum fuisse. id testibus me pollicitus sum planum facturum, qui & scire deberent, & caussam, cur mentirentur, non haberent. Ex edicto autem non potuisse bona possideri, demonstraui: quòd neque fraudãdi caussa latitasset, neque exsilij caussa solum uertisse diceretur. Reliquum est, ut eum nemo iudicio defenderit: quod contra copiosissime defensum esse contendi, non ab homine alieno, neque ab aliquo calumniatore, atque improbo, sed ab equite R. propinquo, & necessario

necessario suo, quem ipse Sex. Næuius procuratorem relinquere antea consuesset: neque eum, si tribunos appellarit, iccirco minus iudicium pati paratum fuisse, neque potentia procuratoris Næuio ius ereptum: contra, istum potentia sua tum tantum modo superiorem fuisse, nunc nobis uix respirandi potestatem dare. Quæsiui, quæ caussa fuisset, cur bona non uenissent, cum ex edicto possiderentur. Deinde illud quoque requisiui, qua ratione ex tot creditoribus nemo neque tum idem fecerit, neque nunc contra dicat, omnesq́. pro P. Quinctio pugnent, præsertim cum in tali iudicio testimonia creditorum existimentur ad rem maxime pertinere. Postea sum usus aduersarij testimonio, qui sibi eum nuper edidit socium, quem, quo modo nūc intendit, ne in uiuorum quidem numero tum demonstrat fuisse. Tum illam incredibilem celeritatem, seu potius audaciam protuli: confirmaui necesse esse aut biduo DCC millia passuum esse decursa, aut Sex. Næuium diebus compluribus ante in possessionem misisse, quàm postularet, ut ei liceret bona possidere. Postea recitaui edictum, quod aperte dominum de prædio detrudi uetaret: in quo constitit, Næuium ex edicto non possedisse, cum confiteretur ex prædio ui detrusum esse Quinctium. Omnino autem bona possessa non esse constitui, quòd bonorum possessio spectetur non in aliqua parte, sed in uniuersis, quæ teneri, ac possideri possint. Dixi, Romæ domum fuisse, quò iste ne aspirarit quidem; seruos complures, ex quibus iste possederit neminem, ne attigerit quidem: unum fuisse, quem attingere

attingere conatus ſit; prohibitum fuiſſe, quieuiße. In ipſa Gallia cognoſtis in prædia priuata Quinctij Sex. Næuium nõ ueniße: denique ex hoc ipſo ſaltu, quem, per uim expulſo ſocio, poßedit, ſeruos priuatos Quinctij non omnes eiectos eſſe. Ex quo, & ex ceteris dictis, factis, cogitatisq. Sex. Næuij quiuis poteſt intelligere, iſtum nihil aliud egiße, neque nunc agere, niſi uti per uim, per iniuriam, per iniquitatem iudicij totum agrum, qui communis eſt, ſuum facere poſſit. Nunc, cauſſa perorata, res ipſa, & periculi magnitudo, C. Aquilli, cogere uidetur, ut te, atque eos, qui tibi in conſilio ſunt, obſecret, obteſteturq. P. Quinctius per ſenectutem, ac ſolitudinẽ ſuam, nihil aliud, niſi ut ueſtræ naturæ bonitatiq. obſequamini: ut, cum ueritas cum hoc faciat, plus huius inopia poſſit ad miſericordiam, quàm illius opes ad crudelitatem. quo die ad te iudicem uenimus, eodem die illorum minas, quas ante horrebamus, negligere cœpimus. ſi cauſſa cum cauſſa contenderet, nos noſtram perfacile cuiuis probaturos ſtatuebamus: quòd uitæ ratio cum ratione uitæ decerneret, iccirco nobis etiam magis te iudice opus eſſe arbitrati ſumus. ea res enim nunc in diſcrimen uerſatur, utrum ne poſſit ſe contra luxuriam, ac licentiam ruſticana illa, atque inculta parſimonia defendere; an deformata, atque ornamentis omnibus ſpoliata, nuda cupiditati, petulantiæq. addicatur. Non comparat ſe tecum gratiæ P. Quinctius, Sex. Næui, non opibus, non facultate contendit: omnes tuas artes, quibus tu magnus es, tibi concedit. fate-

tur

tur se non belle dicere, non ad uoluntatem loqui posse, non ab afflicta amicitia transfugere, atque ad florentem aliam deuolare, non profusis sumptibus uiuere, non ornare magnifice, splendideq. conuiuium, non habere domum clausam pudori, & sanctimoniae, patentem atque adeo expositam cupiditati, & uoluptatibus: contra, sibi officium, fidem, diligentiam, uitam omnino semper horridam, atque aridam cordi fuisse. ista superiora esse, ac plurimum posse his moribus, sentit. quid ergo est? non usque eò tamen, ut in capite fortunisq. hominum honestissimorum dominetur ij, qui, relicta bonorum uirorum disciplina, & quaestum, & sumptum Gallonij sequi maluerũt, atque etiam, quod in illo non fuit, cum audacia perfidiaq. uixerunt. si licet uiuere eum, quem Sex. Naeuius non uult; si est homini honesto locus in ciuitate inuito Naeuio; si fas est respirare P. Quinctium contra nutum ditionemq. Naeuij; si, quae pudore ornamenta sibi peperit, ea potest contra petulantiam te defendente obtinere: spes est, & hunc miserum, atque infelicem aliquando tandem posse consistere. sin & poterit Naeuius id, quod libet, & ei libebit, quod non licet: quid agendum est? qui deus appellandus est? cuius hominis fides imploranda est? qui denique questus, qui maeror dignus inueniri calamitate tanta potest? miserum est, exturbari fortunis omnibus: miserius est, iniuria. acerbum est, ab aliquo circumueniri: acerbius, a propinquo. calamitosum est, bonis euerti: calamitosius, cum dedecore. funestum est, a forti, atque honesto uiro iugulari:

gulari: funestius, ab eo, cuius uox præconio quæstu prostitit. indignum est, a pari uinci, aut superiore: indignius, ab inferiore, atque humiliore. luctuosum est, tradi alteri cum bonis: luctuosius, inimico. horribile est, caussam capitis dicere: horribilius, priore loco dicere. omnia circumspexit Quinctius, omnia pericli tatus est, C. Aquilli: non prætorem modo, a quo ius impetraret, inuenire non potuit, atque adeo ne unde arbitratu quidem suo postulare, sed ne amicos quidem Sex. Næuij, quorum sæpe & diu ad pedes iacuit stratus, obsecrans pro deos immortales, ut aut secum iure contenderent, aut iniuriam sine ignominia sibi imponerent. denique ipsius inimici uultum superbissimum subijt: ipsius Sex. Næuij lacrymans manum apprehendit, in propinquorum bonis proscribendis exercitatam: obsecrauit per fratris sui mortui cinerem, per nomen propinquitatis, per ipsius coniugem, & liberos, quibus propior P. Quinctio nemo est, ut aliquando misericordiam caperet; aliquam, si non propinquitatis, at ætatis suæ, si non hominis, at humanitatis rationem haberet; ut secum aliquid, integra sua fama, qualibet, dummodo tolerabili, condicione transigeret. ab ipso repudiatus, ab amicis eius non subleuatus, ab omni magistratu agitatus, atque perterritus, quem præter te appellet, habet neminem. tibi se, tibi suas omnes opes, fortunasq́; commendat: tibi committit existimationem, ac spem reliquæ uitæ: multis uexatus contumelijs, plurimis iactatus iniurijs, non turpis ad te, sed miser confugit. e fundo ornatissimo

natiſſimo deiectus, ignominijs omnibus appetitus, cum illum in ſuis paternis bonis dominari uideret, ipſe filiæ nubili dotem conficere non poſſet, nihil alienum tamen uita ſuperiore commiſit. itaque te hoc obſecrat, C. Aquilli, ut, quam exiſtimationem, quam honeſtatem in iudicium tuum prope acta iam ætate decurſaq. attulit, eam liceat ei ſecum ex hoc loco efferre; ne is, de cuius officio nemo unquam dubitauit, ſexageſimo denique anno dedeco■, macula, turpiſſimaq. ignominia notetur; ne ornamentis eius omnibus Sex. Nævius pro ſpolijs abutatur; ne per te ferat, quo minus, quæ exiſtimatio P. Quinctium uſque ad ſenectutem perduxit, eadem uſque ad rogum proſequatur.

PRO SEX. ROSCIO AMERINO, ORATIO II.

CREDO ego uos iudices mirari, quid ſit, quòd, cum tot ſummi oratores, homineſq. nobiliſſimi ſedeant, ego potiſſimum ſurrexerim, is, qui neque ætate, neque ingenio, neque auctoritate ſim cum his, qui ſedeant, comparandus. omnes enim hi, quos uidetis adeſſe in hac cauſſa, iniuriam nouo ſcelere conflatam putant oportere defendi, defendere ipſi propter iniquitatem temporum non audent. ita fit, ut adſint, propterea quòd officium ſequuntur; taceant autem idcirco, quia periculum metuunt. quid ergo? audaciſſimus

ego ex omnibus? minime. at tanto officiosior, quàm ceteri? ne istius quidem laudis ita sum cupidus, ut alijs eam præreptam uelim. quæ me igitur res præter ceteros impulit, ut caussam Sex. Roscij reciperem? quia, si quis istorum dixisset, quos uidetis adesse, in quibus summa auctoritas est, atque amplitudo; si uerbum de rep. fecisset, id quod in hac caussa fieri necesse est; multo plura dixisse, quàm dixisset, putaretur: ego etiam si omnia, quæ dicenda sunt, libere dixero, nequaquam tamen similiter oratio mea exire, atque in uulgus emanare poterit: deinde, quòd ceterorum neque dictum obscurum potest esse propter nobilitatem, & amplitudinem. neque temere dicto concedi propter ætatem, & prudentiam; ego si quid liberius dixero, uel occultum esse propterea, quòd non dum ad remp. accessi, uel ignosci adolescentiæ meæ poterit. tametsi non modo ignoscendi ratio, uerum etiam cognoscendi consuetudo iam de ciuitate sublata est. accedit illa quoque caussa, quòd a ceteris forsitan ita petitum sit, ut dicerent, ut utrumuis saluo officio se facere posse arbitrarentur: a me autem ij contenderunt, qui apud me & amicitia, & beneficijs, & dignitate plurimum possunt: quorum ego neque beneuolentiam erga me ignorare, nec auctoritatem asperna ri, nec uoluntatem negligere debeam. His de caussis ego huic caussæ patronus extiti, non electus unus, qui maximo ingenio, sed relictus ex omnibus, qui minimo periculo possem dicere: neque uti satis firmo præsidio defensus Sex. Roscius, uerum uti ne omnino deser

tus esset. Forsitan quæratis, qui iste terror sit, & quæ tanta formido, quæ tot, ac tales uiros impediat, quo minus pro capite & fortunis alterius, quemadmodum consueuerunt, caussam uelint dicere. quod adhuc uos ignorare non mirum est: propterea quòd consulto ab accusatoribus eius rei, quæ conflauit hoc iudicium, mentio facta non est. quæ res ea est? bona patris huiusce Sex. Roscij, quæ sunt sexagies, quæ de uiro fortissimo, & clarissimo L. Sylla, quem honoris caussa nomino, duobus millibus nummum sese dicit emisse, adolescens uel potentissimus hoc tempore nostræ ciuitatis, L. Cornelius Chrysogonus. is a uobis, iudices, hoc postulat, ut, quoniam in alienam pecuniam, tam plenam, atque præclaram, nullo iure inuaserit; quoniamq. ei pecuniæ uita Sex. Roscij obstare, atque officere uideatur, deleatis ex animo suo suspicionem omnem, metumq. tollatis. sese, hoc incolumi, non arbitratur huius innocentis patrimonium tã amplum, & copiosum posse obtinere; damnato, & eiecto, sperat se posse, quod adeptus est per scelus, id per luxuriam effundere, atque consumere. hunc sibi ex animo scrupulum, qui se dies noctesq. stimulat, ac pungit, ut euellatis, postulat; & ad hanc suam prædam tam nefariam adiutores uos profiteamini. Si uobis æqua, & honesta postulatio uidetur, iudices; ego contra breuem postulationem affero, & quo modo mihi persuadeo, aliquanto æquiorem. Primum a Chrysogono peto, ut pecunia, fortunisq. nostris contentus sit, sanguinem, & uitam ne petat: deinde a uobis, iudices,

dices, ut audacium ſceleri reſiſtatis, innocentium calamitatem leuetis, & in cauſſa Sex. Roſcij periculum, quod in omnes intenditur, propulſetis. quòd ſi aut cauſſa criminis, aut facti ſuſpicio, aut quælibet denique uel minima res reperietur, quamobrem uideantur illi non nihil tamen in deferendo nomine ſecuti; poſtremo ſi præter eam prædam, quam dixi, quidquam aliud cauſſæ inueneritis: non recuſamus, quin illorum libidini Sex. Roſcij uita dedatur. ſin aliud agitur nihil, niſi ut ijs ne quid deſit, quibus ſatis nihil eſt; ſi hoc ſolum hoc tempore pugnatur, ut ad illam opimã, præclaramq. prædam damnatio Sex. Roſcij, uelut cumulus, accedat: non ne cum multa indigna, tum uel hoc indigniſſimum eſt, uos idoneos habitos, per quorum ſententias, iusq. iurandum id aſſequantur, quod antea ipſi ſcelere, & ferro aſſequi conſuerunt? qui ex ciuitate in ſenatum propter dignitatem, ex ſenatu in hoc conſilium delecti eſtis propter ſeueritatem, ab his hoc poſtulare homines ſicarios, atque gladiatores, non modo ut ſupplicia uitent, quæ a uobis pro maleficijs ſuis metuere atque horrere debent, uerum etiam ut ſpolijs Sex. Roſcij hoc iudicio ornati auctiq. diſcedant? His de rebus tantis, tamq. atrocibus neque ſatis me commode dicere, neque ſatis grauiter conqueri, neque ſatis libere uociferari poſſe intelligo. nam commoditati ingenium, grauitati ætas, libertati tempora ſunt impedimento. huc accedit ſummus timor: quem mihi natura, pudorq. meus attribuit, & ueſtra dignitas, & uis aduerſariorum, & Sex. Roſcij pericu-

la. Quapropter uos oro, atque obsecro, iudices, ut attente, bonaq́. cum uenia uerba mea audiatis. fide sapientiaq́. uestra fretus, plus oneris sustuli, quàm ferre me poße intelligo. hoc onus si uos aliqua ex parte alleuabitis, feram, ut potero, studio, & industria, iudices. sin a uobis, id quod non spero, deserar; tamen animo non deficiam, & id, quod suscepi, quoad potero, perferam. quòd si perferre non potero, opprimi me onere officij malo, quàm id, quod mihi cum fide semel impositum est, aut propter perfidiam abijcere, aut propter infirmitatem animi deponere. Te quoque magnopere, M. Fanni, quæso, ut, qualem te iam antea populo R. præbuisti, cum huic idem quæstioni iudex præesses, talem te & nobis, & populo R. hoc tempore impertias. quanta multitudo hominum conuenerit ad hoc iudicium, uides: quæ sit omnium mortalium exspectatio, quæ cupiditas, ut acria ac seuera iudicia fiant, intelligis. longo interuallo iudicium inter sicarios hoc primum committitur, cum interea cædes indignissimæ, maximæq́. factæ sint. omnes hanc quæstionem, te prætore, de manifestis maleficijs, quotidianoq́. sanguine haud remissius sperant futuram. qua uociferatione in ceteris iudicijs accusatores uti consueuerunt, ea nos hoc tempore utimur, qui caussam dicimus. petimus abs te, M. Fanni, a uobisq́. iudices, ut quamacerrime maleficia uindicetis, ut quamfortissime hominibus audacissimis resistatis, ut hoc cogitetis, nisi in hac caussa, qui uester animus sit, ostendetis, eò prorumpere hominum cupiditatem, & scelus,

& audaciam, ut non modo clam, uerum etiam hic in foro, ante tribunal tuum, M. Fanni, ante pedes ue- ſtros, iudices, inter ipſa ſubſellia cædes futuræ ſint. etenim quid aliud hoc iudicio tentatur, niſi ut id fieri liceat? accuſant ij, qui in fortunas huius inuaſerunt: cauſſam dicit is, cui præter calamitatem nihil relique runt. accuſant ij, quibus occidi patrem Sex. Roſcij bono fuit: cauſſam dicit is, cui non modo luctum mors patris attulit, uerum etiam egeſtatem. accuſant ij, qui hunc ipſum iugulare ſumme cupierunt: cauſſam dicit is, qui etiam ad hoc ipſum iudicium cum præſi- dio uenit, ne hic ibidem ante oculos ueſtros trucide- tur. denique accuſant ij, quos populus poſcit: cauſ- ſam dicit is, qui unus relictus ex illorum nefaria cæde reſtat. atque ut facilius intelligere poſſitis, iudices, ea, quæ facta ſunt, indigniora eſſe, quàm hæc ſunt, quæ dicimus; ab initio res quemadmodum geſta ſit, uobis exponemus; quo facilius & huius hominis in- nocentiſſimi miſerias, & illorum audaciam cognoſce re poſſitis, & reip. calamitatem. Sex. Roſcius pater huiuſce, municeps Amerinus, fuit cum genere, & no bilitate, & pecunia non modo ſui municipij, uerum etiam eius uicinitatis facile primus, tum gratia, at- que hoſpitijs florens hominum nobiliſſimorum. nam cum Metellis, Seruilijs, Scipionibus erat ei non modo hoſpitium, uerum etiam domeſticus uſus, & conſue- tudo: quas, ut æquum eſt, familias honeſtatis ampli tudinisq́. gratia nomino. itaque ex ſuis omnibus com modis hoc ſolum filio reliquit. nam patrimonium do-

meſtici prædones ui ereptum poſſident : fama, & uita innocentis ab hoſpitibus, amiciſq. paternis defenditur. hic cum omni tempore nobilitatis fautor fuiſſet, tum hoc tumultu proximo, cum omnium nobilium dignitas, & ſalus in diſcrimen ueniret, præter ceteros in ea uicinitate eam partem, cauſſamq. opera, ſtudio, auctoritate defendit. etenim rectum putabat, pro eorum honeſtate ſe pugnare, propter quos ipſe honeſtiſſimus inter ſuos numerabatur. poſtea quàm uictoria conſtituta eſt, ab armiſq. receſſimus; cum proſcriberentur homines, atque ex omni regione caperentur ij, qui aduerſarij fuiſſe putabantur; erat ille Romæ frequens, atque in foro, & in ore omnium quotidie uerſabatur, magis ut exſultare uictoria nobilitatis uideretur, quàm timere ne quid ex ea calamitatis ſibi accideret. erant ei ueteres inimicitiæ cum duobus Roſcijs Amerinis: quorum alterum ſedere in accuſatorum ſubſelijs uideo, alterum tria huiuſce prædia poſſidere audio. quas inimicitias ſi tam cauere potuiſſet, quàm metuere ſolebat, uiueret. neque enim, iudices, iniuria metuebat. nam duo iſti ſunt T. Roſcij, quorum alteri Capitoni cognomen eſt; iſte; qui adeſt, Magnus uocatur: homines eiuſmodi: alter plurimarum palmarum uetus ac nobilis gladiator habetur: hic autem nuper ſe ad eum laniſtam contulit: qui, cum ante hanc pugnam tyro eſſet ſcientia, facile ipſum magiſtrum ſcelere, audaciaq. ſuperauit. nam cum hic Sex. Roſcius eſſet Ameriæ, T. autem iſte Roſcius Romæ; cum hic filius aſſiduus in prædijs eſſet; cumq. ſe

uoluntate

uoluntate patris rei familiari, uitæq. rusticæ dedisset; iste autem frequens Romæ esset; occiditur ad balneas Palatinas rediens a cena Sex. Roscius. spero ex hoc ipso non esse obscurum, ad quem suspicio maleficij pertineat. uerum id, quod adhuc est suspiciosum, nisi perspicuum res ipsa fecerit, hunc affinem culpæ iudicatote. Occiso Sex. Roscio, primus Ameriam nunciat Manlius Glaucia quidam, homo tenuis, libertinus, cliens, & familiaris istius T. Roscij: & nunciat domum, non filij, sed T. Capitonis inimici. & cum post horam primam noctis occisus esset, primo diluculo nuncius hic Ameriam uenit. decem horis nocturnis sex & quinquaginta millia passuum cisiis peruolauit; non modo ut exoptatum inimico nuncium primus afferret, sed etiam cruorem inimici quamrecentissimum, telumq. paullo ante e corpore extractum ostenderet. quatriduo, quo hæc gesta sunt, res ad Chrysogonum in castra L. Syllæ Volaterras defertur: magnitudo pecuniæ demonstratur: bonitas prædiorum, (nam fundos decē & tres reliquit, qui Tiberim fere omnes tangunt) huius inopia, & solitudo commemoratur. demonstrant, cum pater huiusce Sex. Roscius, homo tam splendidus, & gratiosus, nullo negotio sit occisus, perfacile hunc, hominem incautum, & rusticum, & Romæ ignotum, de medio tolli posse. ad eam rem operam suam pollicentur. ne diutius uos teneam, iudices, societas coitur. cum iam proscriptionis mentio nulla fieret; & cum, etiam qui antea metuerant, redirent, ac iam defunctos sese periculis arbitrarentur: homi-

nis studiosissimi nobilitatis manceps sit Chrysogonus: tria prædia uel nobilissima Capitoni propria traduntur, quæ hodie possidet: in reliquas omnes fortunas iste T. Roscius nomine Chrysogoni, quemadmodum ipse dicit, impetum facit. hæc bona sexagies HS, emuntur duobus millibus nummum. hæc omnia, iudices, imprudente L. Sylla facta esse certo scio. neque enim mirum, cum eodem tempore et ea, quæ præterita sunt, & ea, quæ uidentur instare, præparet; cum & pacis constituendæ rationem, & belli gerendi potestatem solus habeat; cum omnes in unum spectent, unus omnia gubernet; cum tot tantisq́. negotijs distentus sit, ut respirare libere non possit; si aliquid non animaduertat; cum præsertim tam multi occupationem eius obseruent, tempusq́. aucupentur, ut, simul atque ille despexerit, aliquid huiuscemodi moliantur. huc accedit, quòd, quamuis ille felix sit, sicut est, tamen tanta felicitate nemo potest esse in magna familia, qui neminem neque seruum, neque libertum improbum habeat. Interea iste T. Roscius, uir optimus, procurator Chrysogoni, Ameriam uenit; in prædia huius inuadit; hunc miserum, luctu perditum, qui non dum etiam paterno funeri iusta soluisset, nudum eijcit domo, atque focis patrijs, dijsq́. penatibus præcipitem, iudices, exturbat: ipse amplissimæ pecuniæ fit dominus: qui in sua re fuisset egentissimus, erat, ut fit, insolens in aliena: multa palam domum suam auferebat; plura clam de medio remouebat: non pauca suis adiutoribus large effuseq́. donabat, reliqua

liqua constituta auctione uendebat. quod Amerinis usque eò uisum est indignum, ut urbe tota fletus gemitusq́. fieret. etenim multa simul ante oculos uersabantur; mors hominis florentissimi, Sex. Roscij crudelissima; filij autem eius egestas indignissima, cui de tanto patrimonio prædo iste nefarius ne iter quidem ad sepulcrum patrium reliquisset; bonorum emptio, flagitiosa possessio, furta, rapinæ, donationes. nemo erat, qui non ardere omnia mallet, quàm uidere in Sex. Roscij, uiri optimi, atque honestissimi, bonis iactantem se, ac dominantem T. Roscium. itaque decurionum decretum statim fit, ut decemprimi proficiscátur ad L. Syllam; doceantq́. eum, qui uir Sex. Roscius fuerit; conquerantur de istorum scelere, & iniurijs; orent, ut & illius mortui famam, & filij innocentis fortunas conseruatas uelit. atque ipsum decretum, quæso, cognoscite. DECRETVM DECVRIONVM. legati in castra ueniunt. intelligitur, iud. id quod iam ante dixi, imprudente L. Sylla scelera hæc & flagitia fieri. nam statim Chrysogonus & ipse ad eos accedit, & homines nobiles allegat ijs, qui peterent, ne ad Syllam adirent, & omnia Chrysogonum, quæ uellent, esse facturum pollicerentur. usque adeo autem ille pertimuerat, ut mori mallet, quàm de his rebus Syllam doceri. homines antiqui, qui ex sua natura ceteros fingerent, cum ille confirmaret sese nomẽ Sex. Roscij de tabulis exempturum, prædia uacua filio traditurum, cumq́. id ita futurum T. Roscius Capito, qui in x legatis erat, adpromitteret,

teret, crediderunt, Ameriam re inorata reuerterunt. ac primo rem differre quotidie ac procrastinare isti cœperunt, deinde aliquanto lentius, nihil agere, atque deludere, postremo, id quod facile intellectum est, insidias uitæ huiusce Sex. Rosciȷ parare, neque sese arbitrari posse diutius alienam pecuniam, domino incolumi, obtinere. quod is simul atque sensit, de amicorum cognatorumq́. sententia Romam confugit, & sese ad Cæciliam Nepotis filiam, quam honoris caussa nomino, contulit, qua pater usus erat plurimum. in qua muliere, iudices, etiam nunc, id quod omnes semper existimauerunt, quasi exempli caussa uestigia antiqui officiȷ remanent. ea Sex. Roscium inopem, eiectum domo, atque expulsum ex suis bonis, fugientem latronum tela & minas, recepit domum, hospitiq́. oppresso iam, desperatoq́. ab omnibus opitulata est. eius uirtute, fide, diligentia factum est, ut hic potius uiuus in reos, quàm occisus in proscriptos referretur. nam postquam isti intellexerunt, summa diligentia uitam Sex. Rosciȷ custodiri, neque sibi ullam cædis faciundæ potestatem dari; consilium ceperunt plenum sceleris, & audaciæ, ut nomen huius de paricidio deferrent; ut ad eam rem aliquem accusatorem ueterem compararent, qui de ea re posset dicere aliquid, in qua re nulla subesset suspicio; denique, ut, quoniam crimine non poterant, tempore ipso pugnarent: ita loqui homines, quòd iudicia tam diu facta non essent, condemnari eum oportere, qui primus in iudicium adductus esset; huic autem patro

nos

nos propter Chrysogoni gratiam defuturos; de bonorum uenditione, & de ista societate uerbum esse facturum neminem; ipso nomine paricidij, & atrocitate criminis, fore, ut hic nullo negotio tolleretur, cum ab nullo defensus esset. hoc consilio, atque adeo hac amentia impulsi, quem ipsi, cum cuperent, non potuerunt occidere, eum iugulandum uobis tradiderunt. Quid primum querar? aut unde potissimum exordiar, iudices? aut quod, aut a quibus auxilium petam? deorum ne immortalium, populi ne Romani, uestram ne, qui summam potestatem habetis, hoc tempore fidem implorem? pater occisus nefarie, domus obsessa, ab inimicis bona adempta, possessa, direpta; filij uita infesta, sæpe ferro atque insidijs appetita. quid ab his tot maleficijs sceleris abesse uidetur? tamen hæc alijs nefarijs cumulant, atque adaugent: crimen incredibile confingunt: testes in hunc, & accusatores huiusce pecunia comparant: hanc con dicionem misero ferunt, ut optet utrum malit, ceruices Roscio dare, an insutus in culeum, per summum dedecus uitam amittere. patronos huic defuturos putauerunt: desunt: qui libere dicat, qui cum fide defendat, id quod in hac caussa est satis, quoniam quidem suscepi, non deest profecto, iudices. & forsitan in suscipienda caussa temere impulsus adolescentia fecerim: quoniam quidem semel suscepi, licet hercules undique omnes terrores, minæ, periculaq. impendeant omnia. succurram, atque subibo. certum est, deliberatumque, quæ ad caussam pertinere arbitror,

omnia

omnia non modo dicere, uerum etiam libenter, audacter, libereq. dicere. nulla res tanta existat, iudices, ut possit uim mihi maiorẽ adhibere metus, quàm fides. etenim quis tam dissoluto animo est, qui, hæc cum uideat, tacere, ac negligere possit? patrem meũ, cum proscriptus non esset, iugulastis; occisum in proscriptorum numerum retulistis: me domo mea per uim expulistis: patrimonium meum possidetis: quid uultis amplius? etiamne ad subsellia cum ferro atque telis uenistis, ut hic aut iuguletis, aut condemnetis Sex. Roscium? Hominem longe audacissimum nuper habuimus in ciuitate C. Fimbriam, &, quod inter omnes constat, nisi inter eos, qui ipsi quoque insaniunt, insanissimum. is cum curasset in funere C. Marij, ut Q. Scæuola uulneraretur, uir sanctissimus, atque ornatissimus nostræ ciuitatis, de cuius laude neque hic locus est ut multa dicantur, neque plura tamen dici possunt, quàm populus R. memoria retinet; diem Scæuolæ dixit, postea quàm comperit eum posse uiuere. cum ab eo quæreretur, quid tandem accusaturus esset eum, quem pro dignitate ne laudare quidem quisquam satis commode posset; aiũt hominem, ut erat furiosus, respondisse, quòd non totum telum corpore recepisset. quo populus R. nihil uidit indignius, nisi eiusdem uiri mortem: quæ tantum potuit, ut omnes ciues suos perdiderit, & afflixerit: quos quia seruare per compositionem uolebat, ipse ab ijs interemptus est. Est ne hoc illi dicto, atque facto Fimbriæ non simillimum? accusatis Sex. Roscium: quid ita?

ita? quia de manibus uestris effugit; quia se occidi passus non est. illud, quia in Scæuola factum est, magis indignum uidetur: hoc, quia fit a Chrysogono, num est ferendum? nam, per deos immortales, quid est in hac caussa, quod defensionis indigeat? qui locus ingenium patroni requirit, aut oratoris eloquentiam magnopere desiderat? totam caussam, iudices, explicemus, atque ante oculos expositam consideremus. ita facillime, quæ res totum iudicium contineat, & quibus de rebus nos dicere oporteat, & quid uos sequi conueniat, intelligetis. Tres sunt res, quantum ego existimare possum, quæ obstent hoc tempore Sex. Roscio, crimen aduersariorum, & audacia, & potentia. criminis confictionem accusator Erutius suscepit: audaciæ partes Roscij sibi poposcerunt: Chrysogonus autem, is, qui plurimum potest, potentia pugnat. de hisce omnibus rebus me dicere oportere intelligo. quid igitur est? non eodem modo de omnibus: ideo quòd prima illa res ad meum officium pertinet, duas autem reliquas uobis populus R. imposuit. ego crimen, oportet, diluam: uos & audaciæ resistere, & hominum eiusmodi perniciosam atque intolerandam potentiam primo quoque tempore extinguere, atque opprimere debetis. Occidisse patrem Sex. Roscius arguitur. scelestum, dij immortales, ac nefarium facinus, atque eiusmodi, quo uno maleficio scelera omnia complexa esse uideantur. etenim si, id quod præclare a sapientibus dicitur, uultu sæpe læditur pietas; quod supplicium satis acre reperietur in

eum,

eum, qui mortem obtulerit parenti? pro quo mori ipsum, si res postularet, iura diuina atque humana cogebant; in hoc tanto, tam atroci, tam singulari maleficio, quod ita raro extitit, ut, si quando auditum sit, portenti ac prodigij simile numeretur, quibus tandem te, C. Eruti, argumentis accusatorem censes uti oportere? non ne & audaciam eius, qui in crimen uocetur, singularem ostendere, & mores feros, immanemq́. naturam, & uitam uitijs flagitijsq́. omnibus deditam, & denique omnia ad perniciem profligata, atque perdita? quorum tu nihil in Sex. Roscium, ne obijciendi quidem caussa, contulisti. Patrem occidit Sex. Roscius: qui homo? adolescentulus corruptus, & ab hominibus nequam inductus? annos natus magis quadraginta. Vetus uidelicet sicarius, homo audax, & sæpe in cæde uersatus? at hoc ab accusatore ne dici quidem audistis. Luxuries igitur hominem nimirum, & æris alieni magnitudo, & indomitæ animi cupiditates ad hoc scelus impulerunt. de luxuria purgauit Erutius, cum dixit hunc ne in conuiuio quidem ullo fere interfuisse. nihil autem unquam debuit. cupiditates porro quæ possunt esse in eo, qui, ut ipse accusator obiecit, ruri semper habitarit, & in agro colendo uixerit? quæ uita maxime disiuncta a cupiditate, & cum officio coniuncta. quæ res igitur tantum istum furorem Sex. Roscio obiecit? Patri, inquit, non placebat. patri non placebat? quam ob caussam? necesse est enim eam quoque iustam, & magnam, & perspicuam fuisse.

nam

nam ut illud incredibile eſt, mortem oblatam eſſe patri a filio ſine plurimis & maximis cauſſis: ſi hoc uериſimile non eſt, odio fuiſſe parenti filium ſine cauſſis multis, & magnis, & neceſſarijs. rurſus igitur eodem reuertamur, & quæramus, quæ tanta uitia fuerint in unico filio, quare is patri diſpliceret. at perſpicuum eſt, nullum fuiſſe. pater igitur amens, qui odiſſet eum ſine cauſſa, quem procrearat. at is quidem fuit omnium conſtantiſſimus. ergo illud iam perſpicuum profecto eſt, ſi neque amens pater, neque perditus filius fuerit, neque odij cauſſam patri, neque ſceleris filio fuiſſe. Neſcio, inquit, quæ cauſſa odij fuerit: fuiſſe odium intelligo, quia antea, cum duos filios haberet, illum alterum, qui mortuus eſt, ſecum omni tempore uolebat eſſe, hunc in prædia ruſtica relegarat. Quod Erutio accidebat in mala nugatoriaq. accuſatione, idem mihi uſu uenit in cauſſa optima. ille, quo modo crimen commenticium confirmaret, non inueniebat: ego, res tam leues qua ratione infirmem, ac diluam, reperire non poſſum. quid ais Eruti? tot prædia, tam pulchra, tam fructuoſa, Sex. Roſcius filio ſuo relegationis, ac ſupplicij gratia colenda, ac tuenda tradiderat? quid hoc? patresfamilias, qui liberos habent, præſertim homines illius ordinis, ex municipijs ruſticanis, non ne optatiſſimum ſibi putant eſſe, filios ſuos rei familiari maxime ſeruire, & in prædijs colendis operæ plurimum ſtudijq. conſumere? At amandarat hunc ſic, ut eſſet in agro, ac tantummodo aleretur ad uillam, ut commodis omnibus

nibus careret. Quid, si constat, hunc non modo colendis prædijs præfuisse, sed certis fundis, patre uiuo, frui solitum esse? tamen ne hæc attenta uita, & rusticana, relegatio, atque amandatio appellabitur? uides Eruti, quantum distet argumentatio tua ab re ipsa, atque a ueritate. quod consuetudine patres faciunt, id quasi nouum reprehendis: quod beneuolentia fit, id odio factum criminaris. quod honoris caussa pater filio suo concessit, id eum supplicij caussa fecisse dicis. neque hæc tu non intelligis, sed usque eò, quid arguas, non habes, ut non modo tibi contra nos dicendum putes, uerum etiam contra rerum naturam, contraq. consuetudinem hominum, contraq. opiniones omnium. At enim, cum duos filios haberet, alterum a se non dimittebat, alterum ruri esse patiebatur. Quæso Eruti, ut hoc in bonam partem accipias: non enim exprobrandi caussa, sed commonendi gratia dicam. Si tibi fortuna non dedit, ut patre certo nascere, ex quo intelligere posses, qui animus patrius in liberos esset: at natura certe dedit, ut humanitatis non parum haberes. eò accessit studium doctrinæ, ut ne a litteris quidem alienus esses. ecquid tandem tibi uidetur (ut ad fabulas ueniamus) senex ille Cæcilianus minoris facere Eutychum filium rusticum, quàm illum alterum Cherestratum? (nam, ut opinor, hoc nomine est) alterum in urbe secum honoris caussa habere, alterum rus supplicij caussa relegasse? Quid ad istas ineptias abis, inquies? Quasi uero mihi difficile sit quamuis multos nominatim proferre

ferre (ne longius abeam) uel tribules, uel uicinos meos, qui suos liberos, quos plurimi faciunt, agricolas assiduos esse cupiunt. uerum homines notos sumere odiosum est: cum & illud incertum sit, uelint ne hi sese nominari; & nemo uobis magis notus futurus sit, quàm est hic Eutychus; & certe ad rem nihil intersit, utrum hunc ego comicum adolescentem, an aliquem ex agro Veiente nominem. etenim hæc conficta arbitror a poetis esse, ut effictos nostros mores in alienis personis, expressamq. imaginem nostrã uitæ quotidianæ uideremus. age nunc, refer animũ, sis, ad ueritatem; & considera, non modo in Vmbria, atque in ea uicinitate, sed in his ueteribus municipijs quæ studia a patribusfamilias maxime laudentur: iam profecto te intelliges inopia criminum summam laudem Sex. Roscio uitio & culpæ dedisse. at non modo hoc patrum uoluntate liberi faciunt; sed permultos & ego noui, &, nisi me fallit animus, unusquisque uestrum, qui & ipsi incensi sunt studio, quod ad agrum colendum attinet, uitamq. hanc rusticam, quam tu probro & crimini putas esse oportere, & honestissimam, & suauissimam esse arbitrantur. quid censes hunc ipsum Sex. Roscium, quo studio, & qua intelligentia esse in rusticis rebus? ut ex his propinquis eius, hominibus honestissimis, audio, non tu in isto artificio accusatorio callidior es, quàm hic in suo. uerum, ut opinor, quoniam ita Chrysogono uidetur, qui huic nullum prædium reliquit, & artificium obliuiscatur, & studium deponat, licebit. quod

tametsi miserum, & indignum est, feret tamen æquo animo, iudices, si per uos uitam, & famam potest obtinere. hoc uero est, quod ferri non potest, si & in hanc calamitatem uenit propter prædiorum bonitatem, & multitudinem; &, quòd ea studiose coluit, id erit ei maxime fraudi: ut parum miseriæ sit, quòd alijs coluit, non sibi; nisi etiam, quòd omnino coluit, crimini fuerit. Næ tu Eruti accusator esses ridiculus, si illis temporibus natus esses, cum ab aratro arcessebantur, qui consules fierent. etenim, qui præesse agro colendo flagitium putes, profecto illum Atilium, quẽ sua manu spergentẽ semen, qui missi erant, conuenerunt, hominẽ turpissimum, atque inhonestissimũ iudicares. at hercule maiores nostri lõge aliter et de illo, & de ceteris talibus uiris existimabant: itaq. ex minima tenuissimaq. rep. maximam & florentissimam nobis reliquerunt. suos enim agros studiose colebant, non alienos cupide appetebant: quibus rebus et agris, & urbibus, & nationibus remp. atque hoc imperium, & populi R. nomen auxerunt. neque ego hæc eo profero, quo conferenda sint cum hisce, de quibus nunc quærimus; sed ut illud intelligatur, cum apud maiores nostros summi uiri, clarissimiq. homines, qui omni tempore ad gubernacula reip. sedere debebant, tamen in agris quoque colendis aliquantum operæ, temporisq. consumpserint; ignosci oportere ei homini, qui se fateatur esse rusticum, cum ruri assiduus semper uixerit; cum præsertim nihil esset, quod aut patri gratius, aut sibi iucundius, aut re uera

ra honeſtius facere poſſet. Odium igitur acerrimum patris in filium ex hoc opinor oſtenditur Eruti, quòd hunc ruri eſſe patiebatur. nunquid eſt aliud? immo uero, inquit, eſt: nam iſtum exheredare in animo habebat. audio. nunc dicis aliquid, quod ad rem pertineat. nam illa opinor tu quoque concedis leuia eſſe, atque inepta. Conuiuia cum patre non inibat. quippe qui ne in oppidum quidem, niſi perraro, ueniret. Domum ſuam iſtum non fere quiſquam uocabat. nec mirum, quem neque in urbe uideret, neque rure uocaturus eſſet. uerum hæc tu quoque intelligis eſſe nugatoria. illud, quod cœpimus, uideamus; quo certius argumentum odij reperiri nullo modo poteſt. Exheredare pater filium cogitabat. mitto quærere, qua de cauſſa: quæro, qui ſcias? tametſi te dicere, atque enumerare cauſſas omnes oportebat: & id erat certi accuſatoris officium, qui tanti ſceleris argueret, explicare omnia uitia, atque peccata filij, quibus incenſus parens potuerit animum inducere, ut naturam ipſam uinceret, ut amorem illum penitus inſitum eijceret ex animo, ut denique patrem ſe eſſe obliuiſceretur: quæ ſine magnis huiuſce peccatis accidere potuiſſe non arbitror. uerum concedo tibi, ut ea prætereas, quæ cum taces, nulla eſſe concedis. illum quidem uoluiſſe exheredare, certe tu planum facere debes. quid ergo affers, quare id factum putemus? uere nihil potes dicere. finge aliquid ſaltem commode, ut ne plane uidearis id facere, quod aperte facis, huius miſeri fortunis, & horum uirorum talium di-

gnitati illudere. Exheredare filium uoluit: quam ob cauſſam? neſcio. exheredauit ne? non. quis prohibuit? cogitabat. cogitabat? cui dixit? nemini. quid eſt aliud, iudicio, ac legibus, ac maieſtate ueſtra abuti ad quæſtum, atque ad libidinem, niſi hoc modo accuſare, atque id obijcere, quod planum facere non modo non poſſis, uerum ne coneris quidem? nemo noſtrum eſt, Eruti, quin ſciat tibi inimicitias cum Sex. Roſcio nullas eſſe: uident omnes, qua de cauſſa huic inimicus uenias: ſciunt huiuſce pecunia te adductum eſſe. quid ergo eſt? ita tamen quæſtus te cupidum eſſe oportebat, ut horum exiſtimationem, & legem Memmiam putares aliquid ualere oportere. accuſatores multos eſſe in ciuitate utile eſt, ut metu contineatur audacia. ueruntamen hoc ita eſt utile, ut ne plane illudamur ab accuſatoribus. innocens eſt quiſpiam: ueruntamen, quanquam abeſt a culpa, ſuſpicione tamen non caret. tametſi miſerum eſt, tamen ei, qui hunc accuſet, poſſim aliquo modo ignoſcere: cum enim aliquid habeat, quod poſſit criminoſe, ac ſuſpicioſe dicere, aperte ludificari, & calumniari ſciens non uideatur. quare facile omnes patimur eſſe quamplurimos accuſatores: quòd innocens, ſi accuſatus ſit, abſolui poteſt; nocens, niſi accuſatus fuerit, condemnari non poteſt. utilius eſt autem abſolui innocentem, quàm nocentem cauſſam non dicere. Anſeribus cibaria publice locantur, & canes aluntur in Capitolio, ut ſignificent, ſi fures uenerint. at fures internoſcere non poſſunt, ſignificant tamen, ſi qui no-

ctu in Capitolium uenerint: & quia id est suspiciosum, tametsi bestiæ sunt, tamen in eam partem potius peccant, quæ est cautior. quòd si luce quoque canes latrent, cum deos salutatum aliqui uenerint: opinor, ijs crura suffringátur; quòd acres sint etiam tum, cum suspicio nulla sit. Simillima est accusatorum ratio. alij uestrum anseres sunt, qui tantummodo clamant, nocere non possunt: alij canes, qui & latrare, & mordere possunt. cibaria uobis præberi uidemus: uos autem maxime debetis in eos impetum facere, qui merentur. hoc populo gratissimum est. deinde, si uoletis, etiam tum, cum uerisimile erit aliquem commisisse, in suspicione latratote. id quoque concedi potest. sin autem sic agetis, ut arguatis aliquem patrem occidisse, neque dicere possitis aut quare, aut quo modo, ac tantummodo sine suspicione latrabitis: crura quidem uobis nemo suffringet; sed, si ego hos bene noui, litteram illam, cui uos usque eò inimici estis, ut etiam alias omnes oderitis, ita uehementer ad caput affigent, ut postea neminem alium, nisi fortunas uestras, accusare possitis. Quid mihi ad defendendum dedisti bone accusator? quid hisce autem ad suspicandum? Ne exheredaretur, ueritus est. audio: sed, qua de caussa uereri debuerit, nemo dicit. Habebat pater in animo: planum fac. nihil est; non, qui cum deliberarit, quem certiorem fecerit, unde istud uobis suspicari in mentem uenerit. Cum hoc modo accusas Eruti, non ne hoc palam dicis? ego, quid acceperim, scio: quid dicam, nescio. unum illud spectaui,

quod Chrysogonus aiebat, neminem isti patronum futurum; de bonorum emptione, deq. ea societate neminem esse, qui uerbum facere hoc tempore auderet. Hæc te opinio falsa in istam fraudem impulit. non mehercule uerbum fecisse, si tibi quenquam responsurum putasses. Operæpretium erat, si animaduertistis iudices, negligentiam eius in accusando considerare. credo, cum uidisset, qui homines in hisce subsellijs sederent, quæsisse, num ille, aut ille defensurus esset; de me ne suspicatum quidem, quòd antea caussam publicam nullam dixerim. postea quàm inuenit, neminem eorum, qui possunt, & solent: ita negligens esse cœpit, ut, cum in mentem ueniret ei, resideret, deinde spatiaretur, non nunquam etiam puerum uocaret, credo cui cenam imperaret; prorsus ut uestro consessu, & hoc conuentu pro summa solitudine abuteretur. perorauit aliquando, assedit. surrexi ego. respirare uisus est, quòd non alius potius diceret. cœpi dicere. usque eò animaduerti, iudices, eum iocari, atque alias res agere, ante quàm Chrysogonum nominaui. quem simul atque attigi, statim homo se erexit, mirari uisus est. intellexi, quid eum pupugisset. iterum, ac tertio nominaui. postea homines cursare ultro & citro non destiterunt, credo, qui Chrysogono nunciarent, esse aliquem in ciuitate, qui contra uoluntatem eius dicere auderet; aliter caussam agi, atque ille existimaret; aperiri bonorum emptionem, uexari pessime societatem, gratiam potentiamq. eius negligi, iudices diligenter attendere, populo rem indignam

dignam uideri. Quæ quoniam te fefellerunt, Eruti; quoniamq. uides uersa esse omnia, caussam pro Sex. Roscio si non commode, at libere dici; quem dedi putabas, defendi intelligis; quos tradituros sperabas, uides iudicare: restitue nobis aliquando ueterem tuã illam calliditatem, atque prudentiam: confitere huc ea spe uenisse, quòd putares hic latrocinium, non iudicium futurum. De paricidio caussa dicitur: ratio ab accusatore reddita non est, quam ob caussam patrem filius occiderit. quod in minimis noxis, & in his leuioribus peccatis, quæ magis crebra, & iam prope quotidiana sunt, maxime, & primum quæritur, quæ caussa maleficij fuerit; id Erutius in paricidio quæri non putat oportere. in quo scelere, iudices, etiam cum multæ caussæ conuenisse unum in locum, atque inter se congruere uidentur; tamen non temere creditur; neque leui coniectura res penditur; neque testis incertus auditur; neque accusatoris ingenio res iudicatur: cum multa antea commissa maleficia, tum uita hominis perditissima, tum singularis audacia ostendatur, necesse est, neque audacia solum, sed summus furor, atque amentia. hæc cum sint omnia, tamen extent oportet expressa sceleris uestigia, ubi, qua ratione, per quos, quo tempore maleficium sit admissum. quæ nisi multa, & manifesta sunt; profecto res tam scelesta, tam atrox, tam nefaria credi non potest. magna est enim uis humanitatis: multum ualet communio sanguinis: reclamitat istiusmodi suspicionibus ipsa natura: portentum, atque monstrum certissimum

 est,

est, esse aliquem humana specie, & figura, qui tantum immanitate bestias uicerit, ut, propter quos hanc suauissimam lucem aspexerit, eos indignissime luce priuarit; cum etiam feras inter sese partus, atque educatio, & natura ipsa conciliet. non ita multis ante annis aiunt T. Clœlium quendam Tarracinensem, hominem non obscurum, cum cenatus cubitum in idem conclaue cum duobus adolescentibus filijs isset, inuentum esse mane iugulatum. cum neque seruus quisquam reperiretur, neque liber, ad quem ea suspicio pertineret; id ætatis autem duo filij propter cubantes ne sensisse quidem se dicerent: nomina filiorum de paricidio delata sunt. quid postea? erat sane suspiciosum. neutrum sensisse? ausum autem esse quenquam se in id conclaue committere, eo potissimum tempore, cum ibidem essent duo adolescentes filij, qui & sentire, & defendere facile possent? erat porro nemo, in quem ea suspicio conueniret. tamen, cum planum iudicibus esset factum, aperto ostio dormientes eos repertos esse, iudicio absoluti adolescentes, & suspicione omni liberati sunt. nemo enim putabat quenquam esse, qui, cum omnia diuina atque humana iura scelere nefario polluisset, somnum statim capere potuisset: propterea quòd qui tantum facinus commiserunt, non modo sine cura quiescere, sed ne spirare quidem sine metu possunt. Videtis ne, quos nobis poetæ tradiderunt patris ulciscendi caussa supplicium de matre sumpsisse, cum præsertim deorum immortalium iussis, atque oraculis

lis id feciſſe dicantur; tamen ut eos agitent furiæ, neque conſiſtere uſquam patiantur? quòd ne pij quidem ſine ſcelere eſſe potuerunt. ſic ſe res habet, iudices: magnam uim, magnam neceſſitatem, magnam poſſidet religionem paternus, maternusq́. ſanguis. ex quo, ſi qua macula concepta eſt, non modo elui non poteſt, uerum uſque eò permanat ad animum, ut ſummus furor, atque amentia conſequatur. nolite enim putare, quemadmodum in fabulis ſæpenumero uidetis, eos, qui aliquid impie ſcelerateq. commiſerint, agitari, & perterreri furiarum tedis ardentibus. ſua quenque fraus, & ſuus terror maxime uexat: ſuum quenque ſcelus agitat, amentiaq́. afficit: ſuæ malæ cogitationes, conſcientiæq́. animi terrent. hæ ſunt impijs aſſiduæ domeſticæq́. furiæ, quæ dies noctesq́. parentum pœnas a conſceleratiſſimis filijs repetant. hæc magnitudo maleficij facit, ut, niſi pæne manifeſtum paricidium proferatur, credibile non ſit; niſi turpis adoleſcentia, niſi omnibus flagitijs uita inquinata, niſi ſumptus effuſi cum probro atque dedecore, niſi prorupta audacia, niſi tanta temeritas, ut non procul abhorreat ab inſania. accedat huc oportet odium parentis, animaduerſionis paternæ metus, amici improbi, ſerui conſcij, tempus idoneum, locus oportune captus ad eam rem: pæne dicam, reſperſas manus ſanguine paterno iudices uideant, oportet, ſi tantum facinus, tam immane, tam acerbum crediturí ſunt. quare hoc, quo minus eſt credibile, niſi oſtenditur; eo magis eſt, ſi conuincitur, uindicandum. ita-

que cum multis ex rebus intelligi potest, maiores nostros non modo armis plus, quàm ceteras nationes, uerum etiam cõsilio sapientiaq. potuisse, tum ex hac re uel maxime, quòd in impios singulare supplicium inuenerunt. qua in re quantum prudentia præstiterint ijs, qui apud ceteros sapientissimi fuisse dicuntur, considerate. Prudentissima ciuitas Atheniensium, dum ea rerum potita est, fuisse traditur. eius porro ciuitatis sapientissimum Solonem dicunt fuisse, eum, qui leges, quibus hodie quoque utuntur, scripserit. is cum interrogaretur, cur nullum supplicium constituisset in eum, qui parentem necasset; respondit, se id neminem facturum putasse. sapienter fecisse dicitur, cùm de eo nihil sanxerit, quod antea commissum non erat; ne non tam prohibere, quàm admonere uideretur. Quanto maiores nostri sapientius; qui, cum intelligerent, nihil esse tam sanctum, quod non aliquando uiolaret audacia, suppliciũ in paricidas singulare excogitauerunt: ut, quos natura ipsa retinere in officio non potuisset, ij magnitudine pœnæ maleficio summouerentur. insui uoluerunt in culeum uiuos, atque ita in flumen deijci. o singularem sapientiam, iudices. non ne uidentur hunc hominem ex rerum natura sustulisse, & eripuisse, cui repente cælum, solem, aquam, terramq; ademerunt? ut, qui eum necasset, unde ipse natus esset; careret ijs rebus omnibus, ex quibus omnia nata esse dicuntur. noluerunt feris corpus obijcere, ne bestijs quoque, quæ tantum scelus attigissent, immanioribus uteremur: non sic nudos

in flumen deijcere, ne, cum delati essent in mare, ipsum polluerent, quo cetera, quæ uiolata sunt, expiari putantur. denique nihil tam uile, neque tam uulgare est, cuius partem ullam reliquerint. etenim quid tam est commune, quàm spiritus uiuis? terra mortuis? mare fluctuantibus? litus eiectis? ita uiuunt, dum possunt, ut ducere animam de cælo non queant: ita moriuntur, ut eorum ossa terra non tangant: ita iactantur fluctibus, ut nunquam alluantur: ita postremo eijciuntur, ut ne ad saxa quidem mortui conquiescant. Tanti maleficij crimen, cui maleficio tam insigne supplicium est constitutum, probare te, Eruti, censes posse talibus uiris, si ne caussam quidem maleficij protuleris? si hunc apud bonorum emptores ipsos accusares, eiq. iudicio Chrysogonus præesset; tamen diligentius, paratiusq́. uenisses. utrum, quid agatur, non uides; an, apud quos agatur? agitur de paricidio: quod sine multis caussis suscipi non potest. apud homines autem prudentissimos agitur: qui intelligunt neminem ne minimum quidem maleficium sine caussa admittere. Esto: caussam proferre non potes. tametsi statim uicisse debeo, tamen de meo iure decedam, & tibi, quod in alia caussa non concederem, in hac concedam, fretus huius innocentia. non quæro abs te, quare patrem Sex. Roscius occiderit: quæro, quo modo occiderit. ita quæro abs te, C. Eruti, quo modo, & sic tecum agã, ut in eo loco uel respondendi, uel interpellandi tibi potestatem faciam, uel etiam, si quid uoles, interrogandi.

gandi. Quo modo occidit? ipse percussit, an alijs occidendum dedit? si ipsum arguis: Romæ non fuit. si per alios fecisse dicis: quæro, seruos ne, an liberos? quos homines? indidem ne Ameria, an hosce ex urbe sicarios? si Ameria, qui sunt hi? cur non nominantur? si Roma, unde eos nouerat Roscius? qui Romam multis annis non uenit, neque unquam plus triduo fuit. ubi eos conuenit? quicum locutus est? quo modo persuasit? pretium dedit? cui dedit? per quem dedit? unde, aut quantum dedit? non ne his uestigijs ad caput maleficij perueniri solet? Et simul tibi in mentem ueniat facito, quemadmodum uitam huiusce depinxeris: hunc hominem ferum, atque agrestem fuisse: nunquam cum homine quoquam collocutum esse: nunquam in oppido constitisse. Qua in re prætereo illud quod mihi maximo argumento ad huius innocentiam poterat esse; in rusticis moribus, in uictu arido, in hac horrida, incultaq. uita, istiusmodi maleficia gigni non solere. ut non omnem frugem, neque arborem in omni agro reperire possis: sic non omne facinus in omni uita nascitur. in urbe luxuries creatur: ex luxuria existat auaritia necesse est, ex auaritia erumpat audacia: inde omnia scelera ac maleficia gignuntur. uita autem hæc rustica, quam tu agrestem uocas, parsimoniæ, diligentiæ, iustitiæ magistra est. Verum hæc missa facio: illud quæro, is homo, qui, ut tute dicis, nunquam inter homines fuerit, per quos homines hoc tantum facinus, tam occultum, absens præsertim, conficere potuerit. Multa

sunt

ſunt falſa, iudices, quæ tamen argui ſuſpicioſe poſſunt: in his rebus ſi ſuſpicio reperta erit, culpam ineſſe concedam. Romæ Sex. Roſcius occiditur, cum in agro Amerino eſſet filius. litteras, credo, miſit alicui ſicario, qui Romæ nouerat neminem. arceſſiuit aliquem: at quando? nuncium miſit: quem? aut ad quem? pretio, gratia, ſpe, promiſſis induxit aliquem: nihil horum ne confingi quidem poteſt: et tamen cauſſa de paricidio dicitur. Reliquum eſt, ut per ſeruos id admiſerit. o dij immortales, rem miſeram, & calamitoſam. quod in tali crimine innocenti ſaluti ſolet eſſe, ut ſeruos in quæſtionem polliceatur; id Sex. Roſcio facere non licet: uos, qui hunc accuſatis, omnes eius ſeruos habetis: unus puer, uictus quotidiani adminiſter, ex tanta familia Sex. Roſcio relictus non eſt. Te nunc appello, P. Scipio, te, Metelle: uobis aduocatis, uobis agentibus, aliquoties duos ſeruos paternos in quæſtionem ab aduerſarijs Sex. Roſcius poſtulauit. meminiſtis ne T. Roſcium recuſare? quid? ij ſerui ubi ſunt? Chryſogonum, iudices, ſectantur; apud eum ſunt in honore, & in pretio. etiam nunc, ut ex his quæratur, ego poſtulo, hic orat, atque obſecrat. quid facitis? cur recuſatis? Dubitate etiam nunc, iudices, ſi poteſtis, a quo ſit Sex. Roſcius occiſus: ab eo ne, qui propter illius mortem in egeſtate, & inſidijs uerſatur, cui ne quærendi quidem de morte patris poteſtas permittitur; an ab ijs, qui quæſtionem fugitant, bona poſſident, in cæde, atque ex cæde uiuunt. Omnia, iudices, in hac cauſſa ſunt miſera,

atque

atque indigna : tamen hoc nihil neque acerbius, neque iniquius proferri potest. mortis paternæ de seruis paternis quæstionem habere filio non licet. ne tam diu quidem dominus erit in suos, dum ex ijs de patris morte quæratur. ueniá, neque ita multo post, ad hunc locum. nam hoc totum ad Roscios pertinet: de quorum audacia tum me dicturum pollicitus sum, cum Erutij crimina diluissem. Nunc, Eruti, ad te uenio. Conueniat mihi tecum, necesse est; si ad hunc maleficium istud pertinet, aut ipsum sua manu fecisse, id quod negas; aut per aliquos liberos, aut seruos liberos ne? quos neque ut conuenire potuerit, neque qua ratione inducere, neque ubi, neque per quos, neque qua spe, aut quo pretio, potes ostendere. ego contra ostendo, non modo nihil eorum fecisse Sex. Roscium, sed ne potuisse quidem facere; quòd neque Romæ multis annis fuerit, neque de prædijs unquam temere discesserit. Restare tibi uidebatur seruorum nomen, quò, quasi in portum reiectus a ceteris suspicionibus, confugere posses: ubi scopulum offendis eiusmodi, ut non modo ab hoc crimen resilire uideas, uerum omnem suspicionem in uosmet ipsos recidere intelligas. Quid est ergo, quò tandem accusator inopia argumentorum confugerit? eiusmodi tempus erat, inquit, ut homines uulgo impune occiderentur. quare tu hoc, propter multitudinem sicariorum, nullo negotio facere potuisti. interim mihi uideris, Eruti, una mercede duas res assequi uelle, nos iudicio perfundere, accusare autem eos ipsos, a quibus mercedem

dem accepiſti. Quid ais? uulgo occidebantur? per quos? & a quibus? non ne cogitas te a ſectoribus huc adductum eſſe? quid poſtea? neſcimus, per iſta tempora eoſdem fere ſectores fuiſſe collorum, & bonorum? ij denique, qui tum armati dies noctesq. concurſabant, qui Romæ erant aſſidui, qui omni tempore in præda & ſanguine uerſabantur, Sex. Roſcio temporis illius acerbitatem iniquitatemq. obijcient? & illam ſicariorum multitudinem, in qua ipſi duces ac principes erant, huic crimini putabunt fore? qui non modo Romæ non fuit, ſed omnino, quid Romæ ageretur, neſciret; propterea quòd ruri aſſiduus, quẽadmodum tute confiteris, fuit. Vereor, ne aut moleſtus ſim uobis, iudices, aut ne ingenijs ueſtris uidear diffidere, ſi de tam perſpicuis rebus diutius diſſeram. Erutij criminatio tota, ut arbitror, diſſoluta eſt. niſi forte exſpectatis, ut illa diluam, quæ de peculatu, ac de eiuſmodi rebus commenticijs, inaudita nobis ante hoc tempus, ac noua, obiecit. quæ mihi iſte uiſus eſt ex alia oratione declamare, quã in alium reum commentaretur: ita neque ad crimen paricidij, neque ad eum, qui cauſſam dicit, pertinebant. de quibus quoniam uerbo arguit, uerbo ſatis eſt negare. ſi quid eſt, quod ad teſtes reſeruet; ibi nos quoque, ut in ipſa cauſſa, paratiores reperiet, quàm putabat.

Venio nunc eò, quò me non cupiditas ducit, ſed fides. nam ſi mihi liberet accuſare, accuſarem alios potius, ex quibus poſſem creſcere: quod certum eſt non facere, dum utrumuis licebit. is enim mihi uidetur

amplissimus, qui sua uirtute in altiorem locum peruenit, non qui ascendit per alterius incommodum, et calamitatem. Desinamus aliquando ea scrutari, quæ sunt inania: quæramus, ubi maleficium & est, & inueniri potest. iam intelliges Eruti, certum crimen quàm multis suspicionibus coarguatur. tametsi neque omnia dicam, & leuiter unumquodque tangam. neque enim id facerem, nisi necesse esset: & id erit signi me inuitum facere, quòd non prosequar longius, quàm salus huius, & mea fides postulabit. Caussam tu nullam reperiebas in Sex. Roscio. at ego in T. Roscio reperio. tecum enim mihi res est, T. Rosci, quoniam istic sedes, ac te palam aduersarium esse profiteris. de Capitone post uiderimus, si, quemadmodum paratum esse audio, testis prodierit. tum alias quoque suas palmas cognoscet, de quibus me ne audisse quidem suspicatur. L. Cassius ille, quem populus R. uerissimum & sapientissimum iudicem putabat, identidem in caussis quærere solebat, cui bono fuisset. sic uita hominum est, ut ad maleficium nemo conetur sine spe, atque emolumento accedere. hunc quæsitorem, ac iudicem fugiebant, atque horrebant ij, quibus periculum creabatur: ideo quòd, tametsi ueritatis erat amicus, tamen natura non tam propensus ad misericordiam, quàm inclinatus ad seueritatem uidebatur. Ego, quanquam præest huic quæstioni uir & contra audaciam fortissimus, & ab innocentia clementissimus, tamen facile me paterer, uel illo ipso acerrimo iudice quærente, uel apud Cassianos iudices,

quorum etiam nunc ij, quibus caussa dicenda est, nomen ipsum reformidant, pro Sex. Roscio dicere. in hac enim caussa cum uiderent illos amplissimam pecuniam possidere, hunc in summa mendicitate esse, illud quidem non quærerent, cui bono fuisset; sed & perspicuum crimen, & suspicionem potius ad prædam adiungerent, quàm ad egestatem. quid, si accedit eodem, ut tenuis antea fueris? quid, si, ut auarus? quid, si, ut audax? quid, si, ut illius, qui occisus est, inimicissimus? num quærenda caussa, quæ te ad tantum facinus adduxerit? quid ergo horum negari potest? tenuitas hominis eiusmodi est, ut dissimulari non queat, atque eo magis eluceat, quo magis occultatur. auaritiam præfers, qui societatem coieris de municipis, cognatiq. fortunis cum alienissimo. quàm sis audax, (ut alia obliuiscar) hinc omnes intelligere potuerunt, quòd ex tota societate, hoc est ex tot sicarijs, solus tu inuentus es, qui cum accusatoribus sederes, atque os tuum non modo ostenderes, sed etiam offerres. inimicitias tibi fuisse cum Sex. Roscio, & magnas rei familiaris controuersias, concedas, necesse est. Restat, iudices, ut hoc dubitemus, uter potius Sex. Roscium occiderit; is, ad quem morte eius diuitiæ uenerint; an is, ad quem mendicitas: is, qui antea tenuis fuerit; an is, qui postea factus sit egentissimus: is, qui ardens auaritia feratur infestus in suos; an is, qui semper ita uixerit, ut quæstum nosset nullum, fructum autem eum solum, quem labore peperisset: is, qui omnium sectorum audacissi-

mus sit; an is, qui propter fori iudiciorumq. insolentiam non modo subsellia, uerum etiam urbem ipsam reformidat: postremo, iudices, id quod ad rem mea sententia maxime pertinet, utrum inimicus potius, an filius. Hæc tu, Eruti, tot & tanta si nactus esses in reo, quàm diu diceres? quo te modo iactares? tempus hercule te citius, quàm oratio deficeret. etenim in singulis rebus eiusmodi materies est, ut dies singulos possis consumere: neque ego non possum: non enim mihi tantum derogo, tametsi nihil arrogo, ut te copiosius, quàm me, putem posse dicere. uerum ego forsitan propter multitudinem patronorum in grege annumerer: te pugna Cannensis accusatorem sat bonum facit. multos cæsos non ad Thrasimenum lacum, sed ad Seruilium uidimus. quis ibi non est uulneratus ferro Phrygio? non necesse est omnes commemorare, Curtios, Marios, denique Mamercos, quos iam ætas a prœlijs auocabat; postremo Priamum ipsum, senem Antistium, quem non modo ætas, sed etiam leges pugnare prohibebant. iam, quos nemo propter ignobilitatem nominat, sexcenti sunt, qui inter sicarios, & de ueneficijs accusabant. qui omnes, quod ad me attinet, uellem uiuerent: nihil enim mali est, canes ibi quamplurimos esse, ubi permulti obseruandi, multaq. seruanda sunt. uerum, ut fit, multa sæpe, imprudentibus imperatoribus, uis belli, ac turba molitur. dum is in alijs rebus erat occupatus, qui summam rerum administrabat; erant interea, qui suis uulneribus mederentur, qui, tanquam si offusa

reip.

reip. sempiterna nox esset, ita ruebant in tenebris, omniaq. miscebant. a quibus miror, ne quod iudiciorum esset uestigium, non subsellia quoque esse combusta: nam & accusatores, & iudices sustulerunt. hoc commodi est, quòd ita uixerunt, ut testes omnes, si cuperent, interficere non possent. nam, dum hominum genus erit; qui accuset eos, non deerit: dum ciuitas erit, iudicia fient. Verum, ut cœpi dicere, & Erutius, hæc si haberet in caussa, quæ commemoraui, posset ea quamuis diu dicere, & ego iudices possum: sed in animo est, quemadmodum ante dixi, leuiter transire, ac tantummodo perstringere unamquanque rem; ut omnes intelligant, me non studio accusare, sed officio defendere. Video igitur caussas esse permultas, quæ istum impellerent. uideamus nunc, ecquæ facultas suscipiendi maleficij fuerit. Vbi occisus est Sex. Roscius? Romæ. quid tu, Rosci, ubi tunc eras? Romæ. uerum quid ad rem? & alij multi. qua si nunc id agatur, qui ex tanta multitudine occiderit; ac non hoc quæratur, eum, qui Romæ sit occisus, utrum uerisimilius sit ab eo esse occisum, qui assiduus eo tempore Romæ fuerit; an ab eo, qui multis annis Romam omnino non accesserit. Age nunc, ceteras facultates quoque consideremus. Erat tum multitudo sicariorum, id quod commemorauit Erutius: & homines impune occidebantur. quid? ea multitudo quæ erat? opinor, aut eorum, qui in bonis erant occupati; aut eorum, qui ab ijs conducebantur, ut aliquem occiderent. si eos putas, qui alienum appetebant; tu

es in eo numero, qui nostra pecunia diues es: sin eos, quos, qui leuiore nomine appellant, percussores uocant; quære, in cuius fide sint, & clientela: mihi crede, aliquem de societate tua reperies. & quidquid tu contra dixeris, id cum defensione nostra contendito: ita facillime caussa Sex. Roscij cum tua conferetur. Dices, quid postea, si Romæ assiduus fui? respondebo: at ego omnino non fui. Fateor me sectorem esse; uerum & alij multi. at ego; ut tute arguis, agricola, & rusticus. non continuo, si me in gregem sicariorum contuli, sum sicarius. at ego profecto, qui ne noui quidem quenquam sicarium, longe absum ab eiusmodi crimine. Permulta sunt, quæ dici possunt, quare intelligatur summam tibi facultatem fuisse maleficij suscipiendi: quæ non modo idcirco prætereo, quòd te ipsum non libenter accuso; uerum eo magis etiam, quòd, si de illis cædibus uelim commemorare, quæ tum factæ sunt ista eadem ratione, qua Sex. Roscius occisus est, uereor ne ad plures oratio mea pertinere uideatur. Videamus nunc strictim, sicut cetera, quæ post mortem Sex. Roscij abs te, T. Rosci, facta sunt: quæ ita aperta & manifesta sunt, ut medius fidius, iudices, inuitus ea dicam. uereor enim, cuicuimodi es Rosci, ne ita hunc uidear uoluisse seruare, ut tibi omnino non pepercerim. cum hoc uereor, & cupio tibi aliqua ex parte, quod salua fide possim, parcere; rursus immuto uoluntatem meam. uenit enim mihi in mentem oris tui. te ne, cum ceteri socij tui fugerent, ac se occultarent, ut hoc iudicium

cium non de illorum præda, sed de huius maleficio fie
ri uideretur; potissimũ tibi partes istas depoposcisse,
ut in iudicio uersarere, & sederes cum accusatore?
qua in re nihil aliud assequeris, nisi ut ab omnibus
mortalibus audacia tua cognoscatur, & impuden-
tia. Occiso Sex. Roscio, qui primus Ameriam nun-
ciat? Manlius Glaucia, quem iam antea nominaui,
tuus cliens, & familiaris. quid attinuit eum potissi-
mum nunciare, quod, si nullum iam ante consilium
de morte, ac de bonis eius inieras, nullamq́. societa-
tem neque sceleris, neque præmij cum homine ullo co
ieras, ad te minime omnium pertinebat? Sua sponte
Manlius nunciat? quid, quæso, eius intererat? An,
cum Ameriam non huiusce rei caussa uenisset, casu ac
cidit, ut id, quod Romæ audierat, primus nunciaret?
cuius rei caussa uenerat Ameriam? non possum, in-
quit, diuinare. eò rem iam adducam, ut nihil diuina
tione opus sit. Qua ratione Roscio Capitoni primum
nunciauit? cum Ameriæ Sex. Roscij domus, uxor,
liberiq́. essent, cum tot propinqui cognatiq́. optime
conuenientes; qua ratione factum est, ut iste tuus
cliens, sceleris tui nuncius T. Roscio Capitoni potissi
mum nunciaret? occisus est a cena rediens. nondum
lucebat, cum Ameriæ scitum est. quid hic incredibi
lis cursus? quid hæc tanta celeritas, festinatioq́. si-
gnificat? non quæro, quis percusserit. nihil est Glau
cia, quod metuas: non excutio te, si quid forte ferri
habuisti, non scrutor: nihil ad me arbitror pertinere.
quoniam, cuius consilio occisus sit, inuenio; cuius ma

nu ſit percuſſus, non laboro. unum hoc ſumo, quod mihi apertum tuum ſcelus, resq́. manifeſta dat: ubi, aut unde audiuit Glaucia, qui tam cito ſciuit? fac au diſſe ſtatim. quæ res eum nocte una tantum itineris contendere coegit? quæ neceſſitas eum tanta premebat, ut, ſi ſua ſponte iter Ameriam faceret, id temporis Roma proficiſceretur? nullam partem noctis re quieſceret? Etiam ne in tam perſpicuis rebus argumentatio quærenda, aut coniectura capienda ſit? non ne uobis hæc, quæ audiſtis, cernere oculis uidemini, iudices? non illum miſerum, ignarum caſus ſui, redeuntem a cena uidetis? non poſitas inſidias? non impetum repentinum? non uerſatur ante oculos uobis in cæde Glaucia? non adeſt iſte T. Roſcius? non ſuis manibus in curru collocat Autumedontem illum, ſui ſceleris acerbiſſimi, nefariæq́. uictoriæ nuncium? non orat, ut eam noctem peruigilet? ut hono ris ſui cauſſa laboret? ut Capitoni quamprimum nun ciet? quid erat, quod Capitonem primum ſcire uolue rit? neſcio: niſi hoc uideo, Capitonem in his bonis eſ ſe ſocium: de tribus & decem fundis tres nobiliſſimos fundos eum uideo poſſidere. audio præterea, non hanc ſuſpicionem nunc primum in Capitonem conferri, multas eſſe infames palmas, hanc primam eſſe ta men lemniſcatam, quæ Romæ deferatur: nullum mo dum eſſe hominis occidendi, quo ille non aliquot occi derit: multos ferro, multos ueneno. habeo etiam di cere, quem, contra morem maiorum, minorem annis LX de ponte in Tiberim deiecerit. quæ, ſi prodie

rit,

rit, atque adeo cum prodierit, ſcio enim proditurum eſſe, audiet. ueniat modo, explicet ſuum uolumen illud; quod ei, planum facere poſſum, Erutium conſcripſiſſe: quod aiunt illum Sex. Roſcio intentaſſe, & minitatum eſſe, ſe omnia illa pro teſtimonio eſſe dicturum. o præclarum teſtem, iudices: o grauitatem dignam exſpectatione: o uitam honeſtam, atque eiuſmodi, ut libentibus animis ad eius teſtimonium ueſtrum iuſiurandum accommodetis. profecto non tam perſpicue iſtorum maleficia uideremus, niſi ipſos cæcos redderet cupiditas, & auaritia, & audacia. Alter ex ipſa cæde uolucrem nuncium Ameriam ad ſocium, atque ad magiſtrum ſuum miſit, ut, ſi diſſimulare omnes cuperent ſe ſcire ad quem maleficium pertineret, tamen ipſe apertum ſuum ſcelus ante omnium oculos poneret. Alter, ſi dijs immortalibus placet, teſtimonium etiam in Sex. Roſcium dicturus eſt. quaſi uero id nunc agatur, utrum id, quod dixerit, credendum, an, quod fecerit, uindicandum ſit. itaque more maiorum comparatum eſt, ut in minimis rebus homines ampliſſimi teſtimonium de ſua re non dicerent. Africanus, qui ſuo cognomine declarat tertiam partem orbis terrarum ſe ſubegiſſe, tamen, ſi ſua res ageretur, teſtimonium non diceret. nam illud in talem uirum non audeo dicere: ſi diceret, non crederetur. Videte nunc, quàm uerſa & mutata in peiorem partem ſint omnia. cum de bonis, & de cæde agatur, teſtimonium dicturus eſt is, qui & ſector eſt, & ſicarius, hoc eſt, qui & illorum ipſorum bono-

rum, de quibus agitur, emptor, atque possessor est, & eum hominem occidendum curauit, de cuius morte quæritur. Quid tu, uir optime? ecquid habes, quod dicas? mihi ausculta: uide ne tibi desis: tua quoque res permagna agitur. multa scelerate, multa audacter, multa improbe fecisti, unum stultissime, profecto tua sponte, non de Erutij sententia. nihil opus fuit te istic sedere. neque enim accusatore muto, neque teste quisquam utitur eo, qui de accusatoris subsellio surgit. huc accedit, quòd paullo tamen occultior, atque tectior uestra ista cupiditas esset. nunc quid est, quod quisquam ex uobis audire, desideret; cum, quæ facitis, eiusmodi sint, ut ea dedita opera a uobis contra uosmet ipsos facere uideamini? Age, nunc illa uideamus iudices, quæ statim consecuta sunt. Ad Volaterras in castra L. Syllæ Sex. Roscij quatriduo, quo is occisus est, Chrysogono nunciatur. quæritur etiam nunc, quis eum nuncium miserit. non ne perspicuum est, eundem, qui Ameriam? curat Chrysogonus, ut eius bona ueneant statim. qui non norat hominem, aut rem? atqui ei uenit in mentem prædia concupiscere hominis ignoti, quem omnino nunquam uiderat. soletis, cum aliquid huiusmodi auditis, iudices, continuo dicere: necesse est aliquem dixisse municipem, aut uicinum. ij plerunque indicant; per eos plerique produntur. hic nihil est, quòd suspicionem hanc putetis. non enim ego ita disputabo: uerisimile est Roscios istam rem ad Chrysogonum detulisse. erat enim eis cum Chrysogono iam antea amicitia. nam

cum

cum multos ueteres a maioribus Roscij patronos, hospitesq. haberent, omnes eos colere atque obseruare destiterunt, ac se in Chrysogoni fidem & clientelam contulerunt. hæc possum omnia uere dicere: sed in hac caussa coniectura nihil opus est: ipsos certo scio non negare, ad hæc bona Chrysogonum accessisse impulsu suo. Si eum, qui indicij partem acceperit, oculis cernetis: poteritis ne dubitare, iudices, qui indicarit? qui sunt igitur in istis bonis, quibus partem Chrysogonus dederit? duo Roscij. num quisnam præterea? nemo est, iudices. num ergo dubium est, quin ij obtulerint hanc prædam Chrysogono, qui ab eo partem prædæ tulerunt? Age, nunc ex ipsius Chrysogoni iudicio Rosciorum factum consideremus. Si nihil in ista pugna Roscij, quod operæpretium esset, fecerant; quam ob caussam a Chrysogono tantis præmijs donabantur? si nihil aliud fecerunt, nisi rem detulerunt; non ne satis fuit his gratias agi? denique, ut perliberaliter ageretur, honoris aliquid haberi? cur tria prædia, tantæ pecuniæ statim Capitoni dantur? cur, quæ reliqua sunt, iste Roscius omnia cum Chrysogono communiter possidet? non ne perspicuum est, iudices, has manubias Roscijs Chrysogonum, re cognita, concessisse? Venit in decemprimis legatus in castra Capito. Totam uitam, naturam, moresq. hominis ex ipsa legatione cognoscite. nisi intellexeritis, iudices, nullum esse officium, nullum ius tam sanctum, atque integrum, quod non eius scelus, atque perfidia uiolarit, & imminuerit; uirum optimum esse eum iudicatote

tote. Impedimento est, quo minus de his rebus Sylla doceatur: ceterorum legatorum consilia, & uoluntatem Chrysogono enunciat: monet, ut prouideat, ne palam res agatur: ostendit, si sublata sit uenditio bonorum, illum pecuniam grandem amissurum, sese capitis periculum aditurum: illum acuere, hos, qui simul erant missi, fallere: illum identidem monere, ut caueret; hisce insidiose spem falsam ostendere: cum illo contra hos inire consilia, horum consilia illi enunciare: cum illo partem suam depacisci, hisce, aliqua
* fretus hora semper, omnes aditus ad Syllam intercludere. postremo, isto hortatore, auctore, intercessore, ad Syllam legati non adierunt: istius fide, ac potius perfidia decepti, id quod ex ipsis cognoscere poteritis, si accusator uoluerit testimonium eis denunciare, pro re certa spem falsam domum retulerunt. In priuatis rebus si qui rem mandatam non modo malitiosius gessisset sui quæstus, aut commodi caussa, uerum etiam negligentius, eum maiores summum admisisse dedecus existimabant: itaque mandati constitutum est iudicium, non minus turpe quàm furti; credo propterea, quòd quibus in rebus ipsi interesse non possumus, in his operæ nostræ uicaria fides amicorum supponitur: quam qui lædit, oppugnat omnium commune præsidium, &, quantum in ipso est, disturbat uitæ societatem. non enim possumus omnia per nos agere: alius in alia est re magis utilis: iccirco amicitiæ comparantur, ut commune commodum mutuis officijs gubernetur. quid recipis mandatum, si aut neglecturus, aut

ad tuum commodum conuersurus es? cur mihi te offers, ac meis commodis officio simulato officis, & obstas? recede de medio; per alium transigam. suscipis onus officij, quod te putas sustinere posse: quod minime uidetur graue ijs, qui minime ipsi leues sunt. ergo iccirco turpis hæc culpa est, quod duas res sanctissimas uiolat, amicitiam, & fidem. nam neque mandat quisquam fere, nisi amico; neque credit, nisi ei, * quem fidelem putat. perditissimi est igitur hominis, simul & amicitiam dissoluere, & fallere eum, qui læsus non esset, nisi credidisset. Ita ne est? in minimis rebus, qui mandatum neglexerit, turpissimo iudicio condemnetur, necesse est: in re tanta, cum is, cui fama mortui, fortunæ uiui commendatæ sunt, atque concreditæ, ignominia mortuum affecerit, is inter honestos homines, atque adeo inter uiuos numerabitur? in minimis priuatisq. rebus etiam negligentia in cri- * men mandati iudiciumque infamia reuocatur, propterea quòd, si recte fiat, illum negligere oporteat, qui mandarit, non illum, qui mandatum receperit: in re tanta, quæ publice gesta, atque commissa sit, qui non negligentia priuatum aliquod commodum læserit, sed perfidia, legationis ipsius cæremoniam polluerit, maculaq. affecerit, qua is tandem pœna afficietur? aut quo iudicio damnabitur? si hanc ei rem priuatim Sex. Roscius mandauisset, ut cum Chrysosogono transigeret, atque decideret; inq. eam rem fidem suam, si quid opus esse putaret, interponeret: il- * le, qui sese facturum recepisset, non ne, si ex eo nego

tio

tio tantulum in rem ſuam conuertiſſet, damnatus per arbitrum, & rem reſtitueret, & honeſtatem omnem amitteret? nunc non hanc ei rem Sex. Roſcius mandauit: ſed, id quod multo grauius eſt, ipſe Sex. Roſcius cum fama, uita, bonisq. omnibus a decurionibus publice Roſcio mandatus eſt: & ex eo T. Roſcius non paullum neſcio quid in rem ſuam conuertit, ſed hunc funditus euertit bonis: ipſe tria prædia ſibi depactus eſt; uoluntatem decurionum ac municipum omnium tantidem, quanti fidem ſuam fecit. Videte iam porro cetera, iudices, ut intelligatis fingi maleficium nullum poſſe, quo iſte ſeſe non contaminarit. In rebus minoribus ſocium fallere turpiſſimum eſt, æqueq. turpe, atque illud, de quo ante dixi: neque iniuria: propterea quòd auxilium ſibi ſe putat adiunxiſſe, qui cum altero rem communicauit. ad cuius igitur fidem confugiet, cum per eius fidem læditur, cui ſe commiſerit? atqui ea ſunt animaduertenda peccata maxime, quæ difficillime præcauentur. tecti eſſe ad alienos poſſumus: intimi multa apertiora uideant neceſſe eſt: ſocium uero cauere qui poſſumus? quem etiam ſi metuimus, ius officij lædimus. recte igitur maiores eum, qui ſocium fefelliſſet, in uirorum bonorum numero non putarunt haberi oportere. at uero T. Roſcius non unũ rei pecuniariæ ſocium fefellit; (quod tametſi graue eſt, tamen aliquo modo poſſe ferri uidetur) uerum nouem homines honeſtiſſimos, eiuſdem muneris, legationis, officij, mandatorumq. ſocios, induxit, decepit, deſtituit, aduerſarijs tradidit, omni

ni fraude & perfidia fefellit. qui de eius scelere suspicari nihil potuerunt, socium officij metuere non debuerunt; eius malitiam non uiderunt, orationi uanæ crediderunt. itaque nunc illi homines honestissimi propter istius insidias parum putãtur cauti prouidiq. fuisse. iste, qui initio proditor fuit, deinde perfuga, qui primo sociorum consilia aduersarijs enunciauit, deinde societatem cum ipsis aduersarijs coijt: terret etiam nos, ac minatur, tribus prædijs, hoc est præmijs sceleris, ornatus. In eiusmodi uita, iudices, in his tot tantisq. flagitijs hoc quoque maleficium, de quo iudicium est, reperietis. etenim quærere ita debetis: ubi multa auare, multa audacter, multa improbe, multa perfidiose facta uidetis, ibi scelus quoque latere inter illa tot flagitia putatote. tametsi hoc quidem minime latet; quod ita promptum, & propositum est, ut non ex illis maleficijs, quæ in illo constat esse, hoc intelligatur; uerum ex hoc, etiam si quod illorum forte dubitabitur, conuincatur. Quid tandem, quæso, iudices? num aut ille lanista omnino iam a gladijs recessisse uidetur, aut hic discipulus magistro tantulum de arte concedere? par est auaritia, similis improbitas, eadem impudentia, gemina audacia: etenim, quoniam fidem magistri cognostis, cognoscite nunc discipuli æquitatem. Dixi iam antea, sæpe numero postulatos esse ab istis duos seruos in quæstionem: tu semper T. Rosci recusasti. quæro abs te, ij ne, qui postulabant, indigni erant, qui impetrarent; an iste non commouebat, pro quo postulabant? an res

ipsa

ipsa tibi iniqua uidebatur? postulabant homines nobilissimi, atque integerrimi nostræ ciuitatis, quos iam antea nominaui: qui ita uixerunt, talesq. a populo R. putantur, ut, quidquid dicerent, nemo esset, qui non æquum putaret. postulabant autem pro homine miserrimo, atque infelicissimo; qui uel ipse sese in cruciatum dari cuperet, dum de patris morte quæreretur. res porro abs te eiusmodi postulabatur, ut nihil interesset, utrum eam rem recusares, an de maleficio confiterere. quæ cum ita sint, quæro abs te, quam ob caussam recusaris. cum occiditur Sex. Roscius, ibidem fuerunt. seruos ipsos, quod ad me attinet, neque arguo, neque purgo. quòd a uobis hoc pugnari uideo, ne in quæstionem dentur, suspiciosum est: quòd uero apud uos ipsos in honore tanto sunt, profecto necesse est, sciant aliquid, quod si dixerint, perniciosum uobis futurum sit. In dominos quæri de seruis, iniquum est. an ne quæritur? Sextus enim Roscius reus est: neque, cum de hoc quæritur, uos dominos esse dicitis. cum Chrysogno sunt. ita credo: litteris eorum, & urbanitate Chrysogonus ducitur, ut inter suos omnium deliciarum atque omnium artium puerulos, ex tot elegantissimis familijs lectos, uelit hos uersari, homines pæne operarios, ex Amerina disciplina patrisfamiliæ rusticani. non est ita profecto, iudices; non est uerisimile, ut Chrysogonus horum litteras adamarit, aut humanitatem; non, ut rei familiaris negotio diligentiam cognorit eorú, & fidem. est quiddam, quod occultatur: quod quo

studio-

ſtudioſius ab ipſis opprimitur, & abſconditur, eo magis eminet, & apparet. quid igitur? Chryſogonus, ſui maleficij occultandi cauſſa, quæſtionem de his haberi non uult? minime, iudices. non in omnes arbitror omnia conuenire. ego in Chryſogono, quod ad me attinet, nihil eiuſmodi ſuſpicor: neque hoc mihi nunc primum in mentem uenit dicere. meminiſtis me ita diſtribuiſſe initio cauſſam; in crimen, cuius tota argumentatio permiſſa Erutio eſt; & in audaciam, cuius partes Roſcijs impoſitæ ſunt. quidquid maleficij, ſceleris, cædis erit, proprium id Roſciorum eſſe debebit. nimiam gratiam, potentiamq́. Chryſogoni dicimus & nobis obſtare, & perferri nullo modo poſſe, & a uobis, quoniam poteſtas data eſt, non modo infirmari, uerum etiam uindicari oportere. ego ſic exiſtimo; qui quæri uelit ex ijs, quos conſtat, cum cædes facta ſit, affuiſſe, eum cupere uerum inuenire; qui recuſet, eum profecto, tametſi uerbo non audet, tamen re ipſa de maleficio ſuo confiteri. Dixi initio, iudices, nolle me plura de iſtorũ ſcelere dicere, quàm cauſſa poſtularet, ac neceſſitas ipſa cogeret. nam & multæ res afferri poſſunt; & unaquæque earum multis cum argumentis dici poteſt. uerum ego, quod inuitus, ac neceſſario facio, neque diu, neque diligenter facere poſſum: quæ præteriri nullo modo poterant, ea leuiter, iudices, attigi: quæ poſita ſunt in ſuſpicionibus, de quibus ſi cœpero dicere, pluribus uerbis ſit diſſerendum; ea ueſtris ingenijs, coniecturæq́. cõmitto. Venio nunc ad illud nomen aureum Chryſogoni: ſub

quo nomine tota societas statuitur. de quo, iudices, neque quo modo dicam, neque quo modo taceam, reperire possum. si enim taceo, uel maximam partem relinquo: sin autem dico, uereor ne non ille solus, id quod ad me nihil attinet, sed alij quoque plures læsos se esse putent. tametsi ita res se habet, ut mihi in communem caussam sectorum dicendum nihil magno pere uideatur: hæc enim caussa noua profecto & singularis est. Bonorum Sex. Roscij emptor est Chrysogonus. primum hoc uideamus, eius hominis bona qua ratione uenierunt, aut quo modo uenire potuerunt. atque hoc non ita quæram, iudices, ut id dicam, esse indignum hominis innocentis bona uenisse. si enim hæc audientur, ac libere dicentur; non fuit tantus homo Sex. Roscius in ciuitate, ut de eo potissimum conqueramur. uerum ego hoc quæro: qui potuerunt ista ipsa lege, quæ de proscriptione est, siue Valeria est, siue Cornelia, (non enim noui, nec scio) uerum ista ipsa lege bona Sex. Roscij uenire qui potuerunt? scriptum enim ita dicunt esse, ut eorum bona ueneant, qui proscripti sunt: quo in numero Sex. Roscius non est: aut eorum, qui in aduersariorum præsidijs occisi sunt. dum præsidia ulla fuerunt, in Syllæ præsidijs fuit: postea quàm ab armis recesserunt; in summo otio, rediés a cena, Romæ occisus est. si lege: bona quoque lege uenisse fateor. sin autem constat, contra omnes non modo ueteres leges, uerum etiam nouas: bona quo iure, aut quo modo, aut qua lege uenierint, quæro. In qué hoc dicam, quæris Eruti? non in eum, quem uis,

& putas: nam Syllam & oratio mea ab initio, & ipsius eximia uirtus omni tempore purgauit. ego hæc omnia Chrysogonum fecisse dico, ut ementiretur, ut malum ciuem Roscium fuisse fingeret, ut eum apud aduersarios occisum esse diceret, ut his de rebus a legatis Amerinorum doceri L. Syllam passus non sit. denique etiam illud suspicor, omnino hæc bona non uenisse: id quod postea, si per uos, iudices, licitum erit, aperietur. opinor enim esse in lege, quam ad diem proscriptiones, uenditionesq. fiant, nimirum ad kal. Iun. aliquot post menses & homo occisus est, & bona uenisse dicuntur. profecto aut hæc bona in tabulas publicas nulla redierunt; nosque, ab isto nebulone facetius eludimur, quàm putamus: aut, si redierunt, tabulæ publicæ corruptæ aliqua ratione sunt. nam lege quidem bona uenire non potuisse constat. Intelligo, me ante tempus, iudices, hæc scrutari, & propemodum errare, qui, cum capiti Sex. Roscij mederi debeam, redi uiam curem. non enim laborat de pecunia, non ullius rationem sui commodi ducit: facile egestatem suam se laturum putat, si hac indigna suspicione, & ficto crimine liberatus sit. uerum quæso a uobis, iudices, ut hæc pauca, quæ restant, ita audiatis, ut partim me dicere pro meipso putetis, partim pro Sex. Roscio. quæ enim mihi ipsi indigna, & intolerabilia uidentur, quæq. ad omnes, nisi prouidemus, arbitror pertinere, ea pro me ipso, ex animi mei sensu ac dolore pronuncio: quæ ad huius uitæ casum, caussamq. pertineant, & quid hic pro se dici uelit, & qua con-

dicione contentus ſit, iam in extrema oratione noſtra, iudices, audietis. Ego hæc a Chryſogono mea ſponte, remoto Sex. Roſcio, quæro: primum, quare ciuis optimi bona uenierint: deinde, quare hominis eius, qui neque apud aduerſarios occiſus eſt, neque proſcriptus fuerat, bona uenierint, cum in eos ſolos lex ſcripta ſit: deinde, quare aliquanto poſt eam diem uenierint, quæ dies in lege præfinita eſt: deinde, cur tantulo uenierint. quæ omnia ſi, quemadmodum ſolent liberti nequam, & improbi facere, in patronum ſuum uoluerit conferre, nihil egerit. nemo eſt enim, qui neſciat, propter magnitudinem rerum multa multos, partim conniuente, partim imprudente L. Sylla, commiſiſſe. placet igitur in his rebus aliquid imprudentia præteriri? non placet, iudices; ſed neceſſe eſt. etenim ſi Iupiter Optimus Maximus, cuius nutu & arbitrio cælum, terra, mariaq. reguntur, ſæpe uentis uehementioribus, aut immoderatis tempeſtatibus, aut nimio calore, aut intolerabili frigore hominibus nocuit, urbes deleuit, fruges perdidit; quorum nihil pernicie cauſſa diuino conſilio, ſed ui ipſa, & magnitudine rerum factum putamus; at contra, commoda, quibus utimur, lucemque, qua fruimur, ſpiritumque, quem ducimus, ab eo nobis dari, atque impertiri uidemus: quid miramur, L. Syllam, cum ſolus remp. regeret, orbemq. terrarum gubernaret, imperijq. maieſtatem, quam armis receperat, legibus confirmaret, aliqua animaduertere non potuiſſe? niſi hoc mirum eſt, quod uis diuina

uina

uina assequi non possit, si id mens humana adepta non sit. Verum, ut hæc missa faciam, quæ iam facta sunt; ex ijs, quæ nunc maxime fiunt, non ne quiuis potest intelligere, omnium architectum, & machinatorem unum esse Chrysogonum, qui Sex. Roscij nomen deferendum curauit? hoc iudicium, cuius honoris caussa accusare se dicit Erutius.

desunt non pauca.

aptam, & ratione dispositam se habere existimant, qui in Salentinis, aut in Brutijs habent, unde uix ter in anno audire nuncium possunt. alter tibi descendit de Palatio, & ædibus suis: habet animi relaxandi caussa rus amœnum, & suburbanum, plura præterea prædia, neque tamen ullum nisi præclarum, & propinquum: domus referta uasis Corinthijs, & Deliacis, in quibus est authepsa illa, quam tanto pretio nuper mercatus est, ut, qui prætereuntes pretium enumerari audiebant, fundum uenire arbitrarentur. Quid præterea cælati argenti? quid stragulæ uestis? quid pictarum tabularum? quid signorum? quid marmoris apud illum putatis esse? tantum scilicet, quantum e multis splendidisq. familijs in turba et rapinis coaceruari una in domo potuit. Familiam uero quan

tam, & quàm uarijs cum artificijs habeat, quid ego dicam? mitto hasce artes uulgares, coquos, pistores, lecticarios: animi, & aurium caussa tot homines habet, ut quotidiano cantu uocum, & neruorum, & tibiarum, nocturnisq. conuiuijs tota uicinitas personet. In hac uita, iudices, quos sumptus quotidianos, quas effusiones fieri putatis? quæ uero conuiuia? honesta, credo, in eiusmodi domo: si domus hæc habenda est potius, quàm officina nequitiæ, & diuersorium flagitiorum omnium. Ipse uero quemadmodum composito & delibuto capillo passim per forum uolitet cum magna caterua togatorum, uidetis iudices; ut omnes despiciat; ut hominem præ se neminem putet; ut se solum beatum, solum potentem putet. Quæ uero efficiat, & quæ conetur, si uelim commemorare, uereor, iudices, ne quis imperitior existimet me caussam nobilitatis, uictoriamq. uoluisse lædere. tametsi meo iure possum, siquid in hac parte mihi non placeat, uituperare. non enim uereor, ne quis alienum me animum habuisse a caussa nobilitatis existimet. sciunt ij, qui me norunt, me pro illa tenui infirmaq. parte, postea quàm id, quod maxime uolui, fieri non potuit, ut componeretur, id maxime defendisse, ut ij uincerent, qui uicerunt. quis enim erat, qui non uideret humilitatem cum dignitate de amplitudine contendere? quo in certamine perditi ciuis erat, non se ad eos iungere, quibus incolumibus, & domi dignitas, & foris auctoritas retineretur. quæ perfecta esse, & suum cuique honorem,

&

& gradum redditum, gaudeo, iudices, uehementerq́. lætor: eaq́. omnia deorum uoluntate, studio populi R. consilio, & imperio, & felicitate L. Syllæ gesta esse intelligo. quòd animaduersum est in eos, qui contra omni ratione pugnarunt; non debeo reprehendere. quòd uiris fortibus, quarum opera eximia in rebus gerendis extitit, honos habitus est; laudo. quæ ut fierent, iccirco pugnatum esse arbitror; meq́. in eo studio partium fuisse confiteor. sin autem id actum est, & iccirco arma sumpta sunt, ut homines postremi pecunijs alienis locupletarentur, & in fortunas uniuscuiusque impetum facerent; & id non modo re prohibere non licet, sed ne uerbis quidem uituperare: tum uero in isto bello non recreatus, neque restitutus, sed subactus, oppressusq́. populus R. est. uerum longe aliter est: nihil horum est, iudices: non modo non lædetur caussa nobilitatis, si istis hominibus resistetis, uerum etiam ornabitur. etenim qui hæc uituperare uolunt, Chrysogonum tantum posse queruntur: qui laudare uolunt, concessum ei non esse commemorant. ac iam nihil est, quod quisquam aut tam stultus, aut tam improbus sit, qui dicat: uellem quidem liceret; hoc dixissem: dicas licet. hoc fecissem: facias licet; nemo prohibet. hoc decreuissem: decerne, modo recte: omnes approbabunt. hoc iudicassem: laudabunt omnes, si recte, & ordine iudicaris. dum necesse erat, resq́. ipsa cogebat, unus omnia poterat. qui postea quàm magistratus creauit, legesq́. constituit: sua cuique procuratio, auctoritasq́. est restituta. quá

si retinere uolunt ij, qui receperunt: in perpetuum poterunt obtinere. sin has cædes, & rapinas, & hos tantos, tamq. profusos sumptus aut facient, aut approbabunt: nolo in eos grauius quidquam ne ominis quidem caussa dicere: unum hoc dico: nostri isti nobiles, nisi uigilantes, & boni, & fortes, & misericordes erunt, ijs hominibus, in quibus hæc erunt, ornamenta sua concedant, necesse est. quapropter desinant aliquando dicere, male aliquem locutum esse, si quis uere, ac libere locutus sit: desinant suam caussam cum Chrysogono communicare: desinant, si ille læsus sit, de se aliquid detractum arbitrari: uideant, ne turpe miserumq. sit, eos, qui equestrem splendorem pati non potuerunt, serui nequissimi dominationem ferre posse. quæ quidem dominatio, iudices, in alijs rebus antea uersabatur; nunc uero quam uiá munitet, quò iter affectet, uidetis: ad fidem, ad iusiurandum, ad iudicia uestra, ad id, quod solum prope in ciuitate sincerum, sanctumq. restat. Hic ne etiam sese putat aliquid posse Chrysogonus? hic etiá potens esse uult? o rem miseram, atque acerbam. neque mehercules hoc indigne fero, quòd uerear, ne quid possit: uerum, quòd ausus est, quòd sperauit sese apud tales uiros aliquid ad perniciem posse innocentis, id ipsum. queror iccirco ne experrecta nobilitas, armis, atque ferro remp. recuperauit, ut ad libidinem suam liberti, seruuliq. nobilium, bona, fortunas uestras, nostrasq. uexare possent? si id actum est, fateor me errasse, qui hoc maluerim: fateor insanisse, qui cum illis

illis senserim: tametsi inermis, iudices, sensi. sin autem uictoria nobilium ornamento, atque emolumento reip. populoq. R. debet esse: tum uero optimo, & nobilissimo cuique meam orationem gratissimam esse oportet. Quòd si quis est, qui & se, & caussam lædi putet, cum Chrysogonus uituperetur; is caussam ignorat, se ipsum prope non nouit. caussa enim splendidior fiet, si nequissimo cuique resistetur. ille improbissimus Chrysogoni fautor: qui sibi cum illo rationem communicatam putat, læditur, cum ab hoc splendore caussæ separatur. Verum hæc omnis oratio, ut iam ante dixi, mea est: qua me uti resp. & dolor meus, & istorum iniuria coegit. sed Roscius horum nihil indignum putat: neminem accusat: nihil de suo patrimonio queritur: putat homo imperitus morum, agricola, & rusticus, ista omnia, quæ uos per Syllam gesta esse dicitis, more, lege, iure gentium facta: culpa liberatus, & crimine nefario solutus, cupit a uobis discedere: si hac indigna suspicione careat, animo æquo se carere suis omnibus commodis dicit: rogat, oratq. te, Chrysogone, si nihil de patris fortunis amplissimis in suam rem conuertit; si nulla in re te fraudauit; si tibi optima fide sua omnia concessit, adnumerauit, appendit; si uestitum, quo ipse tectus erat, annulumq. de digito suum tibi tradidit; si ex omnibus rebus se ipsum nudum, neque præterea quidquam, excepit; ut sibi per te liceat innocenti amicorum opibus uitam in egestate degere. prædia mea tu possides: ego aliena misericordia uiuo. concedo; &

quòd animus æquus eſt; & quia neceſſe eſt. mea domus tibi patet, mihi clauſa eſt, fero. familia mea maxima uteris: ego ſeruum habeo nullum. patior, et ferendum puto. quid uis amplius? quid inſequeris? quid opugnas? qua in re tuam uoluntatem lædi a me putas? ubi tuis commodis officio? quid tibi obſto? ſi ſpoliorum cauſſa uis hominem occidere; ſpoliaſti. quid quæris amplius? ſi inimicitiarum; quæ ſunt tibi inimicitiæ cum eo, cuius antea prædia poſſediſti, quàm ipſum cognoſti? ſin metuis: ab eo ne aliquid metuis, quem uides ipſum ab ſeſe tam atrocem iniuriam propulſare non poſſe? ſin, quòd bona, quæ Roſcij fuerunt, tua facta ſunt, iccirco hunc illius filium ſtudes perdere: non ne oſtendis id te uereri, quod præter ceteros tu metuere non debeas, ne quando liberis proſcriptorum bona patria reddantur? facis iniuriam Chryſogone, ſi maiorem ſpem emptionis tuæ in huius exitio ponis, quàm in ijs rebus, quas L. Sylla geſſit. quòd ſi tibi cauſſa nulla eſt, cur hunc miſerum tanta calamitate affici uelis; ſi tibi omnia ſua præter animã tradidit, nec ſibi quidquam paternum, ne monumenti quidẽ cauſſa, reſeruauit: per deos immortales, quæ iſta tanta crudelitas eſt? quæ tam fera immanisq. natura? quis unquam prædo fuit tam nefarius, quis pirata tam barbarus, ut, cum integram prædam ſine ſanguine habere poſſet, cruenta ſpolia detrahere mallet? ſcis hunc nihil habere, nihil audere, nihil poſſe, nihil unquam contra rem tuam cogitaſſe: & tamen oppugnas eum: quem neque metuere potes, neque odiſ-

ſe

ſe debes, nec quidquam habere iã reliqui uides, quod ei detrahere poſſis: niſi hoc indignum putas, quòd ueſtitũ ſedere in iudicio uides, quem tu e patrimonio, tanquam e naufragio, nudum expuliſti. quaſi uero ne ſcias hunc & ali, & ueſtiri a Cæcilia Balearici filia, Nepotis ſorore, ſpectatiſſima femina: quæ cum patrem clariſſimum, ampliſſimos patruos, ornatiſſimum fratrem haberet, tamen, cum eſſet mulier, uir tute perfecit, ut, quanto honore ipſa ex illorum dignitate afficeretur, non minora illis ornamenta ex ſua laude redderet. An, quòd diligenter defenditur, id tibi indignum facinus uidetur? mihi crede, ſi pro patris eius hoſpitijs, & gratia uellent omnes huius hoſpites adeſſe, & auderent libere defendere, ſatis co pioſe defenderetur: ſin autem pro magnitudine iniu riæ, proq. eo, quòd ſumma reip. in huius periculo tentatur, hæc omnes uindicarent; conſiſtere mehercule uobis iſto in loco non liceret. nunc ita defenditur, non ſane ut moleſte ferre aduerſarij debeant, neque ut ſe potentia ſuperari putent. quæ domi gerenda sũt, ea per Cæciliam tranſiguntur. fori iudicijq. rationem Meſſalla, ut uidetis, iudices, ſuſcepit. qui ſi iam ſatis ætatis atque roboris haberet, ipſe pro Sex. Roſcio diceret. quoniam ad dicendum impedimento eſt ætas, & pudor, qui ornat ætatem; cauſſam mihi tradidit, quem ſua cauſſa cupere ac debere intelligebat. ipſe aſſiduitate, conſilio, auctoritate, diligen tia perfecit, ut Sex. Roſcij uita erepta de manibus ſectorum, ſententijs iudicum permitteretur. Nimi-
rum,

rum, iudices, pro hac nobilitate pars maxima ciuitatis in armis fuit, hæc acta res eſt, uti nobiles reſtituerentur in ciuitatem, qui hoc facerent, quod facere Meſſallam uidetis, qui caput innocentis defenderent, qui iniuriæ reſiſterent, qui, quantum poſſent, in ſalute alterius, quàm in exitio, mallent oſtendere. quod ſi omnes, qui eodem loco nati ſunt, facerent: & reſp. ex illis, & ipſi ex inuidia minus laborarent. Verum ſi a Chryſogono, iudices, non impetramus, ut pecunia noſtra contentus ſit, uitam ne petat; ſi ille adduci non poteſt, ut, cum ademerit nobis omnia, quæ noſtra erant propria, ne lucem quoque hanc, quæ communis eſt, eripere cupiat; ſi non ſatis habet auaritiam ſuam pecunia explere, niſi etiam crudelitate ſanguinis perlitus ſit: unum perfugium, iudices, una ſpes reliqua eſt Sex. Roſcio, eadem quæ reip. ueſtra priſtina bonitas, & miſericordia. quæ ſi manet, ſalui etiam nunc eſſe poſſumus. ſin ea crudelitas, quæ hoc tempore in rep. uerſata eſt, ueſtros quoque animos, id quod fieri profecto non poteſt, duriores, acerbioresq. reddidit: actum eſt, iudices: inter feras ſatius eſt ætatem degere, quàm in hac tanta immanitate uerſari. ad eam ne rem uos reſeruati eſtis, ad eam ne rem delecti, ut eos condemnaretis, quos ſectores, ac ſicarij iugulare non potuiſſent? ſolent hoc boni imperatores facere, cum prælium committunt, ut in eo loco, quo fugam hoſtium fore arbitrantur, milites collocent, in quos, ſi qui ex acie fugerint, de improuiſo incidant. nimirum ſimi-

liter arbitrantur isti bonorum emptores, uos hic tales uiros sedere, qui excipiatis eos, qui de suis manibus effugerint. dij prohibebant, iudices, ut hoc, quod maiores consilium publicum uocari uoluerunt, præsidium sectorum existimetur. An uero, iudices, uos non intelligitis, nihil aliud agi, nisi ut proscriptorum liberi quauis ratione tollantur? & eius rei initium in uestro iureiurando, atque in Sex. Roscij periculo quæri? dubium est, ad quem maleficium pertineat, cum uideatis ex altera parte sectorem, inimicum, sicarium, eundemq. accusatorem hoc tempore; ex altera egentem, probatum suis filium, in quo non modo culpa nulla, sed ne suspicio quidem potuit consistere? nũquid hic aliud uidetis obstare Roscio, nisi quòd patris bona uenierunt? quòd si id uos suscipitis, & eadem in re operam uestram profitemini; si iccirco sedetis, ut ad uos adducantur eorum liberi, quorum bona uenierunt: cauete, per deos immortales, iudices, ne noua, & multo crudelior per uos proscriptio instaurata esse uideatur. illam priorem, quæ facta est in eos, qui arma capere potuerunt, tamen senatus suscipere noluit, ne quid acrius, quàm more maiorum comparatum est, publico consilio factum uideretur. hanc uero, quæ ad eorum liberos, atque infantium puerorum incunabula pertinet, nisi hoc iudicio a uobis reijcitis, & aspernamini: uidete, per deos immortales, quem in locum remp. peruenturam putetis. Homines sapientes, & ista auctoritate, & potestate præditos, qua uos estis, ex quibus rebus maxime

me resp. laborat, ijs maxime mederi conuenit. uestrum nemo est, quin intelligat, populum R. qui quondam in hostes lenissimus existimabatur, hoc tempore domestica crudelitate laborare. hanc tollite ex ciuitate, iudices: hanc pati nolite diutius in hac rep. uersari: quæ non modo id habet in se mali, quòd tot ciues atrocissime sustulit; uerum etiam hominibus lenissimis ademit misericordiam consuetudine incommodorum. nam cum omnibus horis aliquid atrociter fieri uidemus, aut audimus; etiam qui natura mitissimi sumus, assiduitate molestiarum sensum omnem humanitatis ex animis amittimus.

Desit fortasse quippiam.

PRO Q. ROSCIO COMOEDO, ORATIO III.

Multa, quæ desunt, quærenda.

malitiam naturæ, crederetur. is scilicet uir optimus, & singulari fide præditus, in suo iudicio tabulis suis testibus uti conatur. solent fere dicere qui per tabulas hominis honesti pecuniam expensam tulerunt: ego ne talem uirum corrumpere potui, ut mea caussa falsum in codicem referret? exspecto, quàm mox Cherea hac oratione utatur: ego ne hanc manum,

plenam perfidiæ, et hos digitos meos impellere potui, ut falsum perscriberent nomen? quòd si ille suas proferet tabulas, proferet suas quoque Roscius. erit in illius tabulis hoc nomen: at in huius nō erit. cur potius illius, quàm huius, credetur? scripsisset ille, si non iussu huius expensum tulisset? nō scripsisset hic, quod sibi expensum ferri iussisset? nam quemadmodum turpe est scribere, quod non debetur: sic improbum est non referre, quod debeas. æque enim tabulæ condemnantur eius, qui uerum non retulit; & eius, qui falsum perscripsit. Sed ego, copia & facultate caussæ cōfisus, uide, quò progrediar. si tabulas C. Fannius accepti et expensi profert suas, in suā rē, suo arbitratu scriptas: quo minus secundum illum iudicetis, non recuso. quis hoc frater fratri, quis parens filio tribuit, ut, quodcunque retulisset, id ratum haberet? ratum habebit Roscius, profer. quod tibi fuerit persuasum, huic erit persuasum: quod tibi fuerit probatum, huic erit probatum. paullo ante a M. Perperna, P. Saturi, tabulas poscebamus: nunc tuas, C. Fanni Cherea, solius flagitamus: &, quo minus secundum eas lis detur, non recusamus. quid ita non profers? non conficit tabulas? immo diligentissime. non refert parua nomina in codices? immo omnes summas. leue, & tenue hoc nomen HS CCC I ƆƆƆ sunt? quo modo tibi tanta pecunia extraordinaria iacet? quo modo HS CCC I ƆƆƆ in codice accepti & expensi non sunt? pro dij immortales, esse ne quenquam tanta audacia præditum, qui, quod nomen referre in tabulas timeat,

meat, id petere audeat? quod in codicem iniuratus referre noluit, id iurare in litem non dubitet? quod si bi probare non possit, id persuadere alteri conetur? Nimium cito ait me indignari de tabulis: non habere se hoc nomen in codice accepti & expensi relatum confitetur, sed in aduersarijs patere contendit. Vsque eò ne te diligis, & magnifice circumspicis, ut pecuniam non ex tuis tabulis, sed aduersarijs petas? suum codicem testis loco recitare, arrogantiæ est: suarum perscriptionum, & liturarum aduersaria proferre, non amentia est? quòd si eandem uim, diligentiam, auctoritatemq́. habent aduersaria, quam tabulæ: quid attinet codicem instituere, conscribere? ordinem conseruare? memoriæ tradere litterarum uetustatem? sed si, quòd aduersarijs nihil credimus, iccirco codicem scribere instituimus: quod etiam apud omnes leue, & infirmum est, id apud iudicem graue, & sanctum esse ducetur? quid est, quòd negligenter scribamus aduersaria? quid est, quòd diligenter conficiamus tabulas? qua de caussa? quia hæc sunt menstrua, illæ sunt æternæ: hæc delentur statim, illæ seruantur sancte: hæc parui temporis memoriam, illæ perpetuæ existimationis fidem & religionem amplectuntur: hæc sunt deiecta, illæ in ordinem confectæ. itaque aduersaria in iudicium protulit nemo: codicem protulit: tabulas recitauit. tu, C. Piso, tali fide, uirtute, grauitate, auctoritate ornatus, ex aduersarijs pecuniam petere non auderes. ergo, quæ clara sunt consuetudine, diutius dicere non debeo: illud ue

ro,

ro, quod ad rem uehementer pertinet, quæro: Quàm pridem hoc nomen, Fanni, in aduersaria retulisti? erubescit: quid respondeat, nescit: quid fingat extemplo, non habet. sunt duo menses iam, dices: tamen in codicem accepti & expensi referri debuit. amplius sunt sex menses: cur tam diu iacet hoc nomen in aduersarijs? quid, si tandem amplius triennium est? quo modo, cum omnes, qui tabulas conficiant, menstruas pæne rationes in tabulas transferant, tu hoc nomen triennium amplius in aduersarijs iacere pateris? utrum cetera nomina in codicem accepti & expensi digesta habes, an non? si non, quo modo tabulas conficis? si etiam: quamobrem, cum cetera nomina in ordinem referebas, hoc nomen triennio amplius, quod erat in primis magnum, in aduersarijs relinquebas? nolebas sciri, debere tibi Roscium: cur scribebas? rogatus eras, ne referres: cur in aduersarijs scriptum habebas? Sed hæc quanquam firma esse uideo: tamen ipse mihi satisfacere non possum, nisi a C. Fannio ipso testimonium sumo, hanc pecuniam ei non deberi. magnum est, quod conor: difficile est, quod polliceor: nisi eundum & aduersarium, & testem habuerit Roscius, nolo uincat. Pecunia tibi debebatur certa, quæ nunc petitur per iudcem, in qua legitimæ partis sponsio facta est. hic tu si amplius HS nummo petisti, quàm tibi debitum est; caussam perdidisti: proptera quòd aliud est iudicium, aliud est arbitrium. iudicium est pecuniæ certæ, arbitrium incertæ. ad iudicium hoc modo uenimus, ut totam litem

tem aut obtineamus, aut amittamus: ad arbitrium hoc animo adimus, ut neque nihil, neque tantum, quantum poſtulauimus, conſequamur. eius rei ipſa uerba formulæ teſtimonio ſunt. quid eſt in iudicio? directum, aſperum, ſimplex: SI PARET HS IↃↃↃ DEBERI. *hic, niſi planum facit* HS IↃↃↃ *ad libellam ſibi deberi, acuſſam perdit. quid eſt in arbitrio? mite, moderatum,* QVANTVM AEQVIVS MELIVS SIT DARI. *ille tamen confitetur plus ſe petere, quàm debeatur; ſed ſatis ſuperq. habere dicit, quod ſibi ab arbitro tribuatur. itaque alter cauſſæ confidit, alter diffidit. Quæ cum ita ſint, quæro abs te, quid ita de hac pecunia, de his ipſis* HS IↃↃↃ, *de tuarum tabularum fide compromiſſum feceris, arbitrum ſumpſeris, quantum æquius melius ſit dari, repromitti ue; ſi pateret. quis in hanc rem fuit arbiter? utinam is quidem Romæ eſſet: Romæ eſt. iam utinam adeſſet in iudicio: adeſt. utinam ſederet in conſilio C. Piſonis: ipſe C. Piſo eſt. eundem ne tu arbitrum, & iudicem ſumebas? eidem & infinitam largitionem remittebas, & eundem in anguſtiſſimam formulam ſponſionis concludebas? quis unquam ad arbitrum, quantum petijt, tantum abſtulit? nemo: quantum enim æquius eſſet ſibi dari, petijt. de quo nomine ad arbitrum adiſti, de eo ad iudicem ueniſti. ceteri cũ ad iudicem cauſſam labefactari animaduertunt, ad arbitrum confugiunt: hic ab arbitro ad iudicem uenire eſt auſus: qui cum de hac pecunia, de tabularum fide arbitrum ſumpſit, iudica-*

uit

uit ſibi pecuniam non deberi. Iam duæ partes cauſſæ ſunt confectæ: adnumeraſſe ſeſe negat: expenſum tuliſſe non dicit, cum tabulas non recitat. reliquum eſt, ut ſtipulatum ſe eſſe dicat: præterea enim quem admodum certam pecuniam petere poſſit, non reperio. Stipulatus es? ubi? quo die? quo tempore? quo præſente? quis ſpopondiſſe me dicit? nemo. Hic ego ſi finem faciam dicendi, ſatis fidei, et diligentiæ meæ, ſatis cauſſæ, & controuerſiæ, ſatis formulæ, & ſponſioni, ſatis etiam iudici feciſſe uidear, cur ſecundum Roſcium iudicari debeat. Pecunia petita eſt certa, cum tertia parte ſponſio facta eſt. hæc pecunia, neceſſe eſt, aut data, aut expenſa lata, aut ſtipulata ſit. datam non eſſe, Fannius confitetur: expenſam latam non eſſe, codices Fannij confirmant: ſtipulatam non eſſe, taciturnitas teſtium concedit. Quid ergo eſt? quòd & reus is eſt, cui & pecunia leuiſſima, & exiſtimatio ſanctiſſima fuit ſemper; & iudex eſt is, quem nos non minus bene de nobis exiſtimare, quàm ſecundum nos iudicare uelimus; & aduocatio ea eſt, quam propter eximium ſplendorem, ut iudicem unum, uereri debeamus: perinde ac ſi in hac formulam omnia iudicia legitima, omnia arbitria honoraria, omnia officia domeſtica concluſa, & comprehenſa ſint!, perinde dicemus. illa ſuperior fuit oratio neceſſaria, hæc erit uoluntaria: illa ad iudicem, hæc ad C. Piſonem: illa pro reo, hæc pro Roſcio: illa uictoriæ, hæc bonæ exiſtimationis cauſſa comparata. Pecuniam petis, Fanni, a Roſcio: quam? dic audacter, & aperte:

utrum, quæ tibi ex societate debeatur, an, quæ ex liberalitate huius promissa sit, & ostentata? quorum alterum est grauius, & odiosius: alterum leuius, & facilius. quæ ex societate debeatur? quid ais? hoc iam non leuiter ferendum est, neque negligenter defendendum. si qua enim sunt priuata iudicia summæ existimationis, & pæne dicam capitis, tria hæc sunt, fiduciæ, tutelæ, societatis: æque enim perfidiosum, & nefarium est fidem frangere, quæ continet uitam; & pupillum fraudare, qui in tutelam peruenit; & socium fallere, qui se in negotio coniunxit. quæ cum ita sint: qui sit, qui socium fraudarit, & fefellerit, consideremus. dabit enim nobis iam tacite uita acta in alterutram partem firmum & graue testimonium. Q. Roscius? quid ais? non ne, ut ignis in aquam coniectus continuo restinguitur, & refrigeratur: sic referuens falsum crimen in purissimam & castissimam uitam collatũ statim concidit, & extinguitur? Roscius socium fraudauit. potest hoc homini huic hærere peccatum? qui medius fidius (audacter dico) plus fidei, quàm artis, plus ueritatis, quã disciplinæ possidet in se: quem populus R. meliorem uirum, quàm histrionem, esse arbitratur: qui ita dignissimus est scena propter artificium, ut dignissimus sit curia propter abstinentiam. sed quid ego ineptus de Roscio apud Pisoné dico? ignotum hominem scilicet pluribus uerbis commendo. est ne quisquam omnium mortalium, de quo melius existimes tu? est ne quisquam, qui tibi purior, pudentior, humanior, officiosior, liberalior uideatur?

Quid tu, Saturi, qui contra hunc uenis, existimas aliter? non ne, quotiescunque in caussa in nomen huius incidisti, toties hunc & uirum bonum esse dixisti, & honoris caussa appellasti? quod nemo nisi aut honestissimo, aut amicissimo facere consueuit. qua in re mihi ridicule es uisus esse inconstans, qui eundem & læderes, & laudares; & uirum optimum, & hominem improbissimum esse diceres. eundem tu & honoris caussa appellabas, & uirum primarium esse dicebas, & socium fraudasse arguebas. sed, ut opinor, laudem ueritati tribuebas; crimen gratiæ concedebas: de hoc, ut existimabas, prædicabas; Chereæ arbitratu caussam agebas. Fraudauit Roscius. est hoc quidem auribus, animisq. hominum absurdum. quid, si tandem aliquem timidum, dementem, diuitem inertem nactus esset, qui experiri non posset? tamen incredibile esset. ueruntamen, quem fraudarit, uideamus. C. Fannium Cheream Roscius fraudauit. oro, atque obsecro, uos, qui utrunque nostis, uitam inter se utriusque conferte; qui non nostis, faciem utriusque considerate. non ne ipsum caput, & supercilia illa penitus abrasa olere malitiá, & clamitare calliditatem uidentur? non ne ab imis unguibus usque ad uerticem summum, si quam coniecturam affert hominibus tacita corporis figura, ex fraude, fallacijs, mendacijs constare totus uidetur? qui iccirco capite, & superciliјs semper est rasis, ne ullum pilum uiri boni habere dicatur. cuius personam præclare Roscius in scena tractare consueuit. (neque tamen pro benefi

cio ei par gratia refertur) nam Ballionem illum improbissimum, & periurissimum lenonem cum agit, agit Chaeream. persona illa, lutulenta, impura, inuisa, in huius moribus, natura, uitaq. est expressa. qui quamobrem Roscium similem sui in fraude & malitia existimarit, nihil uidetur: nisi forte, quòd praeclare hunc imitari se in persona lenonis animaduertit. Quamobrem etiam atque etiam considera, C. Piso, quis quem fraudasse dicatur: Roscius Fannium? quid est hoc? probus improbum, pudens impudentem, periurum castus, callidum imperitus, liberalis auidum. incredibile est. quemadmodum, si Fannius Roscium fraudasse diceretur, utrunque ex utriusque persona uerisimile uideretur, et Fannium per malitiam fecisse, & Roscium per imprudentiam deceptum esse: sic, cum Roscius Fannium fraudasse arguatur, utrunque incredibile est, & Roscium quidquam per auaritiam appetisse, & Fannium quidquam per suam bonitatem amisisse. Principia sunt huiusmodi: spectemus reliqua. HS IↃↃↃ Q. Roscius fraudauit Fannium: qua de caussa? subridet Saturius ueterator, ut sibi uidetur: ait, propter ipsa HS IↃↃↃ. uideo: sed tamen, cur ipsa HS IↃↃↃ tam uehementer concupierit, quaero. nam tibi, M. Perperna, C. Piso, certe tanti non fuisset, ut socium fraudaretis. Roscio cur tanti fuerit, caussam requiro. egebat? immo locuples erat. debebat? immo in suis nummis uersabatur. auarus erat? immo etiam ante, quàm locuples, semper liberalissimus, munificentissimusq. fuit.

pro deum hominumq́. fidem, qui HS CCCIↃↃↃ CCCIↃↃↃ CCCIↃↃↃ quæstus facere noluit, (ná certe HS CCCIↃↃↃ CCCIↃↃↃ CCCIↃↃↃ merere & potuit, & debuit, si potest Dionisia HS CCCIↃↃↃ CCCIↃↃↃ merere) is per summam fraudem, et malitiam, et perfidiam HS IↃↃↃ appetijt? & illa fuit pecunia immanis, hæc paruula: illa honesta, hæc sordida: illa iucunda, hæc acerba: illa propria, hæc in caussa, & in iudicio collocata. decem his annis proximis HS sexagies honestissime consequi potuit, noluit: laborem quæstus recepit, quæstum laboris reiecit: populo R. adhuc seruire non destitit, sibi seruire iam pridem destitit. hoc tu unquam Fanni faceres? sed si hos quæstus recipere posses, non eodem tempore & gestum, & animam ageres? dic nunc te ab Roscio HS IↃↃↃ circũscriptum esse: qui tantas, & tam infinitas pecunias non propter inertiam laboris, sed propter magnificentiam liberalitatis repudiarit. Quid ego nunc illa dicam, quæ uobis in mentem uenire certo scio? fraudabat te in societate Roscius. sunt iura, sunt formulæ de omnibus rebus constitutæ, ne quis aut in genere iniuriæ, aut ratione actionis errare possit. expressæ sunt enim ex uniuscuiusque damno, dolore, incommodo, calamitate, iniuria publicæ a prætore formulæ, ad quas priuata lis accommodatur. quæ cum ita sint; cur non arbitrum pro socio adegeris Q. Roscium, quæro. formulam non noras? notissima erat. iudicio graui experiri nolebas? quid ita? propter familiaritatem ueterem?

rem? cur ergo lædis? propter integritatem hominis? cur igitur inſimulas? propter magnitudinem criminis? ita ne uero; quem per arbitrum circumuenire non poſſes, cuius de ea re proprium erat iudicium; hunc per iudicem condemnabis, cuius de ea re nullum eſt arbitrium? quin tu hoc crimen aut obijce, ubi licet agere: aut iacere noli, ubi non oportet. tametſi iam hoc tuo teſtimonio crimen ſublatum eſt. nam quo tu tempore illa formula uti noluiſti, nihil hunc in ſocietatem fraudis feciſſe oſtendiſti. Fecit pactionem: num tabulas habet, an non? ſi non habet, quemadmodum pactio eſt? ſi habet, cur non nominas? Dic nunc, Roſcium abs te petiſſe, ut familiarem ſuum ſumeres arbitrum: non petijt. dic pactionem feciſſe, ut abſolueretur: non pepigit. quære, quare ſit abſolutus: quòd erat ſumma innocentia, & integritate. quid enim factum eſt? ueniſti domum ultro Roſcij: ſatisfeciſti: quòd temere cõmiſiſſes in iudicium ut denunciares, rogaſti ut ignoſceret: te affuturum negaſti: deberi tibi ex ſocietate nihil, clamitaſti. iudici hic denunciauit: abſolutus eſt. tamen fraudis, ac furti mentionem facere audes? Perſtat in impudentia. pactionem enim, inquit, mecum fecerat. iccirco uidelicet, ne condemnaretur? quid erat cauſſæ, cur metueret ne condemnaretur? res erat manifeſta: furtum erat apertum. cuius rei furtum factum erat? exorditur magna cum exſpectatione ueteris histrionis exponere ſocietatem. Panurgus, inquit, fuit Fannij. is fuit ei cum Roſcio communis. hic primum que

ſtus

ſtus eſt non leuiter Saturius, communem factum eſſe gratis cum Roſcio, qui pretio proprius fuiſſet Fannij. largitus eſt ſcilicet, homo liberalis, & diſſolutus, & bonitate affluens, Fannius Roſcio. ſic puto. quoniam ille hic cõſtitit paulliſper, mihi quoque neceſſe eſt paullum commorari. Panurgum tu, Saturi, proprium Fannij dicis fuiſſe: at ego totum Roſcij fuiſſe contendo. quid erat enim Fannij? corpus: quid Roſcij? diſciplina. facies non erat, ars erat pretioſa. ex qua parte erat Fannij, non erat HS IↃↃↃ: ex qua parte erat Roſcij, amplius erat HS CCCIↃↃↃ. nemo enim illum ex trunco corporis ſpectabat, ſed ex artificio comico æſtimabat. nam illa membra merere per ſe non amplius poterant duodecim æris: diſciplina, quæ erat ab hoc tradita, locabat ſe non minus HS CCCIↃↃↃ. o ſocietatem captioſam, & indignam, ubi alter HS IↃↃↃ, alter, CCCIↃↃↃ quod ſit, in ſocietatem affert. niſi iccirco moleſte pateris, quòd HS IↃↃↃ tu ex arca proferebas, HS CCCIↃↃↃ ex diſciplina et artificio Roſcius promebat. quam enim rem, et exſpectationem, quod ſtudiũ, & quem fauorem ſecum in ſcenã attulit Panurgus? quòd Roſcij fuit diſcipulus. qui diligebant hunc, illi fauebant: qui admirabantur hunc, illum probabãt: qui denique huius nomen audierant, illum eruditum, & perfectum exiſtimabant. ſic eſt uulgus; ex ueritate pauca, ex opinione multa æſtimat. quid ſciret ille, perpauci animaduertebant: ubi didiciſſet, omnes quærebant: nihil ab hoc prauum & peruerſum

produci posse arbitrabantur. si ueniret ab Statilio, tametsi artificio Roscium superaret, aspicere nemo posset. nemo enim, sicut ex improbo patre probum filium nasci, sic ex pessimo histrione bonum comœdum fieri posse existimaret. quia ueniebat a Roscio, plus etiam scire, quàm sciebat, uidebatur. quod itē nuper in Erote comœdo usu uenit: qui postea quàm e scena non modo sibilis, sed etiam conuicio explodebatur, sicut in aram confugit in huius domum, disciplinam, patrocinium, nomen. itaque perbreui tempore, qui ne in nouissimis quidem erat histrionibus, ad primos peruenit comœdos. quæ res extulit eum? una commendatio huius: qui tamen Panurgum illū non solum, ut Roscij discipulus fuisse diceretur, domum recepit, sed etiam summo cum labore, stomacho, miseriaq́. erudijt. nam quo quisque est solertior, & ingeniosior, hoc docet iracundius, & laboriosius. quod enim ipse celeriter arripuit, id cum tarde percipi uidet, discruciatur. Paullo longius oratio mea prouecta est hac de caussa, ut condicionem societatis diligenter cognosceretis. quæ deinde consecuta? Panurgum, inquit, hunc seruum communem, Q. Flauius Tarquiniensis quidam interfecit. in hanc rem, inquit, me cognitorem dedisti: lite contestata, iudicio damni iniuria constituto, tu sine me cum Flauio decidisti: utrum pro dimidia parte, an pro tota societate? planius dicam: utrum pro me, an pro me, & pro te? pro me? potui. exemplo multorum licitum est: iure fecerunt multi: nihil in ea re tibi iniuriæ feci:

*ci : pete tu tuum : exige, & aufer quod debetur : ſuã
quiſque partem iuris poſſideat , ac perſequatur . at
enim tu tuum negotium geſſiſti bene: gere et tu tuum
bene . magno tuam dimidiam partem decidiſti : ma-
gno & tu tuam partem decide .* HS cccIↃↃↃ *tu
abſtuliſti : ſi ſit hoc uero ,* HS cccIↃↃↃ *tu quo-
que aufer . ſed hanc deciſionem Roſcij , oratione, &
opinione augere licet, re, & ueritate mediocrem &
tenuem eſſe inuenietis . accepit enim agrum tempori-
bus ijs, cum iacerent pretia prædiorum : qui ager ne
que uillam habuit , neque ex ulla parte fuit cultus :
qui nunc multo pluris eſt , quàm tunc fuit . neque id
eſt mirum . tum enim propter reip. calamitates om-
nium poſſeſſiones erant incertæ : nunc, deum immor-
talium benignitate , omnium fortunæ ſunt certæ. tũ
erat ager incultus , ſine tecto , nunc eſt cultiſſimus ,
cum optima uilla . Veruntamen , quoniam natura tã
maleuolus es , nunquam iſta te moleſtia , & cura li-
berabo . Plæcare ſuum negotium geſſit Roſcius , fun
dum fructuoſiſſimum abſtulit: quid ad te ? tuam par-
tem dimidiam , quemadmodum uis , decide . Vertit
hic rationem , & id , quod probare non poteſt , fin-
gere conatur . de tota re, inquit, decidiſti. Ergo huc
uniuerſa cauſſa deducitur, utrũ Roſcius cum Flauio
de ſua parte, an de tota ſocietate fecerit pactionem .
nam ego Roſcium, ſi quid communi nomine tetigit ,
confiteor præſtare debere ſocietati . ſocietatis , non
ſuas lites redemit , cum fundum a Flauio accepit .
quid ita ſatis non dedit , amplius a ſe neminem peti-
turum ?*

turum? qui de sua parte decidit, reliquis integram relinquit actionem: qui pro socijs transigit, satisdat neminem eorum postea petiturum. quid ita Flauio si bi cauere non uenit in mentem? nesciebat uidelicet Panurgum fuisse in societate: sciebat. nesciebat Fannium Roscio esse socium: præclare. nam iste cum eo litem contestatam habebat. cur igitur decidit, & non restipulatur, neminem amplius petiturum? cur de fundo decidit, & iudicio non absoluitur? cur tam imperite facit, ut nec Roscium stipulatione alliget, neque a Fannio iudicio se absoluat? est hoc primum & ex condicione iuris, & ex consuetudine cautionis grauissimum, & firmissimum argumentum: quod ego pluribus uerbis amplecterer, si non alia certiora & clariora testimonia in caussa haberem. & ne forte me hoc frustra pollicitum esse prædices, te, te, inquam, Fanni ab tuis subsellijs contra te testem suscitabo. Criminatio tua quæ est? Roscium cum Flauio pro societate decidisse: quo tẽpore? abhinc annis quattuor. Defensio mea quæ est? Roscium pro sua parte cũ Flauio transegisse. repromittis tu abhinc triennium Roscio. quid? recita istam restipulationem clarius. attende quæso, Piso: Fannium inuitum, & huc atque illuc tergiuersantem, testimonium contra se dicere cogo. quid enim restipulatio clamat? QVOD A FLAVIO ABSTVLERO, PARTEM DIMIDIAM INDE ROSCIO ME SOLVTVRVM SPONDEO. tua uox est, Fanni. quid tu auferre potes a Flauio, si Flauius nihil debet? quid hic porro

nunc restipulatur, quod iam pridem ipse exegit? quid uero Flauius tibi daturus est, qui Roscio omne, quod debuit, dissoluit? cur in re tam ueteri, in negotio tam confecto, in societate dissoluta, noua hæc restipulatio interponitur? quis est huius restipulationis scriptor? testis? arbiter? quis? tu, Piso: tu enim Q. Rosciũ pro opera, pro labore, quod cognitor fuisset, quod uadimonia obisset, rogasti ut Fánio daret HS CCCIↃↃↃ, hac condicione, ut, si quid ille exegisset a Flauio, partem eius dimidiam Roscio dissolueret. satis ne ista restipulatio dicere tibi uidetur aperte, Roscium pro se decidisse? At enim forsitan hoc tibi ueniat in mentẽ, repromisisse Fanniũ Roscio, si quid a Flauio exegisset, eius partẽ dimidiam; sed omnino exegisse nihil. Quid? tu non exitum exactionis, sed initium repromissionis spectare debes: neque, si ille persequi noluit, non, quod in se fuit, iudicauit Roscium suas, non societatis lites redemisse. Quid, si tandem planum facio, post decisionem ueterem Roscij, post repromissionem recentem hanc Fannij HS CCCIↃↃↃ Fannium a Q. Flauio Panurgi nomine abstulisse? tamen diutius illudere uiri optimi existimationi Q. Roscij audebit? paullo ante quærebam, id quod uehementer ad rem pertinebat, qua de caussa Flauius, cum de tota lite faceret pactionem, neque satis acciperet a Roscio, neque iudicio absolueretur a Fannio. nunc uero, id quod mirum & incredibile est, requiro, quamobrem, cum de tota re decidisset cum Roscio, HS CCCIↃↃↃ separatim Fannio dissoluit. hoc loco, Saturi, quid pares respondere,

ſpondere, ſcire cupio; utrum, omnino Fannium a Fla
uio HS CCCIↃↃↃ non abſtuliſſe, an alio nomine,
& alia de cauſſa abſtuliſſe? ſi alia de cauſſa; quæ ra-
tio tibi cum eo interceſſerat? nulla. addictus erat ti-
bi? non. fruſtra tempus contero. omnino, inquit,
HS CCCIↃↃↃ a Flauio non abſtulit neque Panur
gi nomine, neque cuiuſquam. ſi planum facio, poſt
hanc recentem ſtipulationem Roſcij HS CCCIↃↃↃ
a Flauio te abſtuliſſe; nunquid cauſſæ eſt, quin ab iu-
dicio abeas turpiſſime uictus? quo teſte igitur hoc
planum faciam? uenerat, ut opinor, hæc res in iudi-
cium? certe. quis erat petitor? Fannius. quis reus?
Flauius. quis iudex? Cluuius. ex his unus mihi te-
ſtis eſt producendus, qui pecuniam datam dicat. quis
eſt ex his grauiſſimus? ſine controuerſia, qui omni-
um iudicio comprobatus eſt, iudex. quem igitur ex
his tribus a me teſtem exſpectabis? petitorem? Fan-
nius eſt: contra ſe nunquam teſtimonium dicet. reũ?
Flauius eſt: is iam pridem eſt mortuus: ſi uiueret,
uerba eius audiretis. iudicem? Cluuius eſt. quid is
dicit? HS CCCIↃↃↃ Panurgi nomine Flauium
Fannio diſſoluiſſe. quem tu ſi ex cenſu ſpectas, eques
R. eſt: ſi ex uita, homo clariſſimus eſt: ſi ex te, iudi
cem ſumpſiſti: ſi ex ueritate, id, quod ſcire potuit,
& debuit, dixit. nega, nega nunc, equiti R. homi-
ni honeſto, iudici tuo, credi oportere. circumſpicit,
æſtuat, negat nos Cluuij teſtimonium recitaturos. re
citabimus: erras: inani, & tenui ſpe te conſolaris.
recita teſtimoniũ T. Manilij, et C. Luſcij Ocreæ, duo

rum

rum senatorum, hominum ornatissimorum, qui ex Cluuio audierunt. Vtrum dicis, Luscio, & Manilio, an & Cluuio non esse credendum? planius atque apertius dicam: utrum Luscius, & Manilius nihil de HS CCCIↃↃↃ ex Cluuio audierunt, an Cluuius falsum Luscio, & Manilio dixit? hoc ego loco, soluto & quieto sum animo: &, quorsum recidat responsum tuum, non magnopere laboro: firmissimis enim, & sanctissimis testimonijs uirorum optimorum caussa Roscij communita est. si iam tibi deliberatum est, quibus abroges fidem iurisiurandi: responde. Manilio, & Luscio negas esse credendum? dic, aude. est tuæ contumaciæ, arrogantiæ, uitæq. uniuersæ uox. quid exspectas, quàm mox ego Luscium, & Manilium dicam ordine esse senatores, ætate grãdes natu, natura sanctos & religiosos, copijs rei familiaris locupletes, & pecuniosos? non faciam: nihil mihi detraham, cum illis exactæ ætatis seuerissime fructum, quem meruerunt, retribuam. magis mea adolescentia indiget illorum bona existimatione, quàm illorum seuerissima senectus desiderat meã laudem. Tibi uero, Piso, diu deliberandum, & concoquendum est, utrum potius Chereæ iniurato in sua lite, an Manilio, & Luscio iuratis in alieno iudicio credas. Reliquum est, ut Cluuium falsum dixisse Luscio, & Manilio contendat. quod si facit, qua impudentia est? eum ne testem improbabit, quem iudicem probarit? ei negabit credi oportere, cui ipse crediderit? eius testis ad iudicem fidem infirmabit, cuius pro

pter fidem & religionem iudicis teſtes comparabat? quem ego ſi ferrem iudicem, refugere non deberet; cum teſtem producam, reprehendere audebit? Dixit enim, inquit, iniuratus Luſcio, & Manilio. ſi dice ret iuratus, crederes? at quid intereſt inter periurũ, & mendacem? qui mentiri ſolet, peierare conſueuit. quem ego, ut mentiatur, inducere poſſum; ut peieret, exorare facile potero. nam qui ſemel a ueritate deflexit, hic non maiore religione ad periuriũ, quàm ad mendacium, perduci conſueuit. quis enim deprecatione deorum, non conſcientiæ fide, commouetur? propterea, quæ pœna ab dijs immortalibus periuro, hæc eadem mendaci conſtituta eſt. non enim ex pactione uerborum, quibus iuſiurandum comprehenditur, ſed ex perfidia, & malitia, per quam inſidiæ ten duntur alicui, dij immortales hominibus iraſci, & ſuccenſere conſuerunt. At ego hoc ex contrario con tendo. leuior eſſet auctoritas Cluuij, ſi diceret iuratus, quàm nunc eſt, cum dicit iniuratus. tum enim forſitan improbis nimis cupidus uideretur, qui, qua de re iudex fuiſſet, teſtis eſſet: nunc omnibus inimicis, neceſſe eſt, caſtiſſimus, & conſtantiſſimus eſſe ui deatur, qui id, quod ſcit, familiaribus ſuis dicit. Dic nunc, ſi potes, ſi res, ſi cauſſa patitur, Cluuium eſſe mentitum. mentitus eſt Cluuius? ipſa mihi ueritas manum iniecit, & paulliſper conſiſtere, & commora ri cogit. Vnde hoc totum ductum, & conflatum men dacium eſt? Roſcius eſt uidelicet homo callidus & uerſutus: hoc initio cogitare cœpit: quoniam Fannius

nius a me petit HS IↃↃↃ, petam a C. Cluuio, equite R. ornatiſſimo homine, ut mea cauſſa mentiatur; dicat deciſionem factam eſſe, quæ facta non eſt; HS CCCIↃↃↃ a Flauio data eſſe Fannio, quæ data non ſunt. eſt hoc principium improbi animi, miſeri ingenij, nullius conſilij. quid deinde? Poſtea quàm ſe præclare confirmauit, uenit ad Cluuium, quem hominẽ? leuem? immo grauiſſimum: mobilem? immo conſtantiſſimum: familiarem? immo alieniſſimum. hũc poſtea quàm ſalutauit, rogare cœpit, blande & concinne ſcilicet: mentire mea cauſſa; uiris optimis, tuis familiaribus, præſentibus dic Flauium cum Fannio de Panurgo decidiſſe, qui nihil tranſegit: dic HS CCCIↃↃↃ dediſſe, qui aſſem nullum dedit. Quid ille? ego uero cupide, & libenter mentiar tua cauſſa: &, ſi quando me uis peierare, ut paullulum tu compendij facias, paratum fore ſcito. non fuit cauſſa, cur tantum laborem caperes, & ad me uenires: per nuncium hoc, quod erat tam leue tranſigere potuiſti. Pro deum hominumq. fidem: hoc aut Roſcius unquam a Cluuio petiſſet, ſi HS millies in iudicium haberet: aut Cluuius Roſcio petẽti conceſſiſſet, ſi uniuerſæ prædæ particeps eſſet? uix mediusfidius tu, Fanni, a Ballione, aut aliquo eius ſimili hoc poſtulare auderes, & impetrare poſſes; qood cum eſt ueritate falſum, tum ratione quoque eſt incredibile. obliuiſcor enim Roſcium & Cluuium uiros eſſe primarios: improbos, temporis cauſſa eſſe fingo. falſum ſubornauit teſtem Roſcius Cluuium: cur tam ſero? cur, cum

altera

altera penſio ſoluenda eſſet, non tum, cum prima? nam iam antea HS IↃↃↃ diſſoluerat. deinde, ſi iam perſuaſum erat Cluuio ut mentiretur; cur potius HS CCCIↃↃↃ, quam CCCIↃↃↃ CCCIↃↃↃ CCCIↃↃↃ, data dixit Fannio a Flauio, cum ex reſtipulatione pars eius dimidia Roſcij eſſet? Iam intelligis, C. Piſo, ſibi ſoli, ſocietati nihil Roſcium petiſſe. hoc cum ſentit Saturius eſſe apertum, reſiſtere, & repugnare contra ueritatem non audet: aliud fraudis, & inſidiarum in eodem ueſtigio diuerticulum reperit. petiſſe, inquit, ſuam partem Roſcium a Flauio confiteor: uacuam, & integram reliquiſſe Fannij, concedo: ſed, quod ſibi exegit, id commune ſocietatis factum eſſe contendo. quo nihil captioſius, neque indignius poteſt dici. Quæro enim, potuerit ne Roſcius ex ſocietate ſuam partem petere, nec ne? ſi non potuit, quemadmodum abſtulit? ſi potuit, quemadmodum non ſibi exegit? nam quod ſibi petitur, certe alteri non exigitur. an ita eſt? ſi, quod uniuerſæ ſocietatis fuiſſet, petiſſet: quod tum exactum eſſet, æqualiter omnes partirentur: nunc, cum petierit quod ſuæ partis eſſet, non, quod abſtulit, ſoli ſibi exegit? Quid intereſt inter eum, qui per ſe litigat, & qui cognitor eſt datus? qui per ſe litem conteſtatur, ſibi ſoli petit: alteri nemo poteſt, niſi qui cognitor eſt factus. ita ne uero? cognitor ſi fuiſſet tuus; quod uiciſſet iudicio, ferres tuum: ſuo nomine petijt; quod abſtulit, tibi, non ſibi exegit? quod ſi quiſquam petere poteſt alteri, qui cognitor non eſt factus: quæro, quid

ita,

ita, cum Panurgus esset interfectus, & lis contestata cum Flauio damni iniuria esset, tu in eam litem cognitor Roscij sis factus? cum præsertim ex tua oratione, quodcunque tibi peteres, huic peteres; quodcunque tibi exigeres, id in societatem recideret. quòd si ad Roscium nihil perueniret, quod tu a Flauio abstulisses, nisi te in suam litem dedisset cognitorem: ad te peruenire nihil debet, quod Roscius pro sua parte exegit, quoniam tuus cognitor non est factus. quid enim huic rei respondere poteris, Fanni? cum de sua parte Roscius transegit cum Flauio, actionem tibi tuam reliquit, an non? si non reliquit, quemadmodum HS CCCIↃↃↃ *ab eo postea exegisti? si reliquit, quid ab hoc petis, quod per te persequi & petere debes? simillima enim, & maxime gemina societas hereditatis est. quemadmodum socius in societate habet partem: sic heres in hereditate habet partem. ut heres sibi soli, non coheredibus, petit: sic socius sibi soli, non socijs, petit: & quemadmodum uterque pro sua parte petit, sic pro sua parte dissoluit; heres ex sua parte, qua hereditatem adijt; socius ex ea, qua societatem coijt. quemadmodum suam partem Roscius suo nomine condonare potuit Flauio, ut eam tu non peteres: sic cum exegit suam partem, & tibi integram petitionem reliquit, tecum partiri non debet. nisi forte tu peruerso more, quod huius est, ab alio extorquere non potes, huic eripere potes. Perstat in sententia Saturius; quodcunque sibi petat socius, id societatis fieri. quod si ita est: qua, malum, stultitia*

fuit Roscius, qui ex iuris peritorum consilio & aucto ritate restipularetur a Fannio diligenter, ut, quod is exegisset a Flauio, dimidiam partem sibi dissolueret; siquidem sine cautione, & repromissione nihilo minus id Fannius societati, hoc est Roscio, debebat?

desiderantur non pauca.

DIVINATIO IN C. VERREM, SIVE DE CONSTITVENDO ACCVSATORE.

ORATIO IIII.

SI QVIS *uestrum, iudices, aut eorum, qui adsunt, forte miratur, me, qui tot annos in caussis, iudicijsq. publicis ita sim uersatus, ut defenderim multos, læserim neminē, subito nunc, mutata uoluntate, ad accusandū descendere; is, si mei consilij caussam rationemq. cognouerit, una & id, quod facio, probabit, & in hac caussa profecto neminem mihi esse præponēdū actorē putabit. Cū quæstor in Sicilia fuissem, iudices, itaq. ex ea prouincia decessissem, ut Siculis omnibus iucundam diuturnamq. memoriam quæsturæ nominisq. mei relinquerem; factum est, uti cum summum in ueteribus patronis multis, tum non nullum etiam in*

me

me præsidium suis fortunis constitutum esse arbitrarentur. qui nunc populati, atque uexati, cuncti ad me publice sæpe uenerunt, ut suarum fortunarum omnium caussam defensionemq. susciperem. me sæpe esse pollicitum, sæpe ostendisse dicebant, si quod tempus accidisset, quo tempore aliquid a me requirerent, commodis eorum me non defuturum. uenisse tempus aiebant, non iam ut commoda sua, sed ut uitam salutemq. totius prouinciæ defenderem: sese iam ne deos quidem in suis urbibus, ad quos confugerent, habere, quòd eorum simulacra sanctissima C. Verres ex delubris religiosissimis sustulisset: quas res luxuries in flagitijs, crudelitas in supplicijs, auaritia in rapinis, superbia in contumelijs efficere potuisset, eas omnes sese hoc uno prætore per triennium pertulisse: rogare, & orare, ne illos supplices aspernarer, quos me incolumi nemini supplices esse oporteret. Tuli grauiter, et acerbe, iudices, in eum me locum adductum, ut aut eos homines spes falleret, qui opem a me, atque auxilium exspectassent; aut ego, qui me ad defendendos homines ab ineunte adolescentia dedissem, tempore atque officio coactus ad accusandum traducerer. Dicebam, habere eos actorem Q. Cæcilium, qui præsertim quæstor in eadem prouincia post me quæstorem fuisset. quo ego adiumento sperabam hanc a me molestiam posse dimoueri, id mihi erat aduersarium maxime. nam illi multo mihi hoc facilius remisissent, si istum non nossent, aut si iste apud eos quæstor non fuisset. adductus sum, iudices, officio, fide, mi-

ſericordia, multorum bonorum exemplo, ueteri conſuetudine, inſtitutoq. maiorum, ut onus hoc laboris, atque officij non ex meo, ſed ex meorum neceſſariorum tempore mihi ſuſcipiendum putarem. quo in negotio tamen illa me res, iudices, conſolatur, quòd hæc quæ uidetur eſſe accuſatio mea, non potius accuſatio, quàm defenſio eſt exiſtimanda. defendo enim multos mortales, multas ciuitates, prouinciam Siciliam totam. quamobrem ſi mihi unus eſt accuſandus, propemodum manere in inſtituto meo uideor, & non omnino a defendendis hominibus ſubleuandisq. diſcedere. quòd ſi hanc cauſſam tam idoneam, tam illuſtrem, tam grauem non haberem; ſi aut hoc a me Siculi non petiſſent, aut mihi cum Siculis cauſſa tantæ neceſſitudinis non intercederet, & hoc, quod facio, me reip. cauſſa faceret profiterer, ut homo ſingulari cupiditate, audacia, ſcelere præditus, cuius furta, atque flagitia non in Sicilia ſolum, ſed in Achaia, Aſia, Cilicia, Pamphylia, Romæ denique ante oculos omnium maxima, turpiſſimaq. noſſemus, me agente in iudicium uocaretur: quis tandem eſſet, qui meum factum, aut conſilium poſſet reprehendere? quid eſt, pro deum hominumq. fidem, in quo ego reip. plus hoc tempore prodeſſe poſſim? quid eſt, quod aut populo R. gratius eſſe debeat, aut socijs exterisq. nationibus optatius eſſe poſſit, aut ſaluti fortunisq. omnium magis accommodatum ſit? populatæ, uexatæ, funditus euerſæ prouinciæ: ſocij, ſtipendiarijq. populi R. afflicti, miſeri, iam non ſalutis ſpem, ſed exitij

ſolatium

ſolatium quærunt. qui iudicia manere apud ordinem ſenatorium uolunt, queruntur accuſatores ſe idoneos non habere. qui accuſare poſſunt, iudiciorum ſeueritatem deſiderant. populus R. interea, tametſi multis incommodis difficultatibusq. affectus eſt, tamen nihil æque in rep. atque illam ueterem iudiciorum uim grauitatemq. requirit. iudiciorum deſiderio tribunicia poteſtas efflagitata eſt. iudiciorum leuitate ordo quoque alius ad res iudicandas poſtulatur. iudicum culpa, atque dedecore etiam cenſoriũ nomen, quod aſperius antea populo uideri ſolebat, id nunc poſcitur, id iam populare, atque plauſibile factum eſt. in hac libidine hominum nocentiſſimorum, in populi R. quotidiana querimonia, iudiciorum infamia, totius ordinis offenſione, cum hoc unum his tot incommodis remedium eſſe arbitrarer, ut homines idonei, atque integri cauſſam reip. legumq. ſuſciperent; fateor me ſalutis omnium cauſſa ad eam partem acceſſiſſe reip. ſubleuandæ, quæ maxime laboraret. nunc, quoniam, quibus rebus adductus ad cauſſam acceſſerim, demonſtraui; dicendum neceſſario eſt de contentione noſtra, ut in conſtituendo accuſatore, quod ſequi poſſitis, habeatis. Ego ſic intelligo, iudices: cum de pecunijs repetundis nomen cuiuſpiam deferatur, ſi certamen inter aliquos ſit, cui potiſſimum delatio detur, hæc duo in primis ſpectari oportere; quẽ maxime uelint actorem eſſe ij, quibus factæ eſſe dicantur iniuriæ; & quem minime uelit is, qui eas iniurias feciſſe arguatur. in hac cauſſa, iudices, tametſi

utrunque esse arbitror perspicuum, tamen de utroque dicam, & de eo prius, quod apud uos plurimum debet ualere, hoc est de uoluntate eorum, quibus iniuriæ factæ sunt, quorum caussa iudicium de pecunijs repetundis est constitutum. Siciliam prouinciam C. Verres per triennium depopulatus esse, Siculorum ciuitates uastasse, domos exinanisse, fana spoliasse dicitur. adsunt, queruntur Siculi uniuersi: ad meam fidem, quam habent spectatam iam, & diu cognitam, confugiunt: auxilium sibi per me a uobis, atque a populo R. legibus petunt: me defensorem calamitatum suarum, me ultorem iniuriarum, me cognitorem iuris sui, me actorem caussæ totius esse uoluerunt. Vtrum, Q. Cæcili, hoc dices, me non Siculorum rogatu ad caussam accedere, an optimorum fidelissimorum sociorum uoluntatem apud hos grauem esse non oportere? si id audebis dicere, quod C. Verres, cui te inimicum esse simulas, maxime existimari uult, Siculos hoc a me non petisse: primum caussam inimici tui subleuabis; de quo non præiudicium, sed plane iudicium iam factum putatur, quòd ita percrebuit, Siculos omnes actorem suæ caussæ contra illius iniurias quæsisse. hoc si tu, inimicus eius, factum negabis, quod ipse, cui maxime hæc res obstat, negare non audet: uideto, ne nimium familiariter inimicitias exercere uideare. deinde sunt testes uiri clarissimi nostræ ciuitatis: quos omnes a me nominari non est necesse: eos, qui adsunt, appellabo: quos, si mentirer, testes esse impudentiæ meæ minime uellem. scit is, qui est

in conſilio, C. Marcellus: ſcit is, quem adeſſe uideo, Cn. Lentulus Marcellinus: quorum fide, atque præſidio Siculi maxime nituntur, quòd omnino Marcellorum nomini tota illa prouincia adiūcta eſt. hi ſciūt, hoc non modo a me petitum eſſe, ſed ita ſæpe, & ita uehementer eſſe petitum, ut aut cauſſa mihi ſuſcipienda fuerit, aut officium neceſſitudinis repudiandum. ſed quid ego his teſtibus utor? quaſi res dubia, aut obſcura ſit. adſunt homines ex tota prouincia nobiliſſimi qui præſentes uos orant atque obſecrant, iudices, ut in actore cauſſæ ſuæ deligendo ueſtrum iudicium a ſuo iudicio ne diſcrepet. omnium ciuitatum totius Siciliæ legationes adſunt, præter duas ciuitates: quarum duarum ſi adeſſent, duo crimina uel maxima minuerentur, quæ cum his ciuitatibus C. Verri communicata ſunt. At enim cur a me potiſſimum hoc præſidium petiuerunt? ſi eſſet dubium, petiſſent a me præſidium, nec ne; dicerem, cur petiſſent: nunc uero cum id ita perſpicuum ſit, ut oculis iudicare poſſitis, neſcio, cur hoc mihi detrimento eſſe debeat, ſi id mihi obijciatur, me potiſſimum eſſe delectum. uerum id mihi non ſumo, iudices, & hoc non modo in oratione mea non pono, ſed ne in opinione quidem cuiuſquam relinquo, me omnibus patronis eſſe præpoſitum. non ita eſt: ſed uniuſcuiuſque, temporis, ualetudinis, facultatis ad agendum, ducta ratio eſt. mea fuit ſemper hæc in hac re uoluntas, & ſententia, quēuis in hoc mallent, de ijs, qui eſſent idonei, ſuſcipere, quàm me; me ut mallent, quàm neminem. Reli-

quum est, iam ut illud quæramus; cum hoc constet, Siculos a me petisse, ecquid hanc rem apud uos, animosq́. uestros ualere oporteat, ecquid auctoritatis apud uos in suo iure repetundo socij populi R. supplices uestri habere debeant. de quo quid ego plura commemorem? quasi uero dubium sit, quin tota lex de pecunijs repetundis sociorum caussa constituta sit. nam ciuibus cum sunt ereptæ pecuniæ, ciuili fere actione, & priuato iure repetuntur: hæc lex socialis est: hic ius nationum exterarum est: hanc habent arcem, minus aliquanto nunc quidem munitam, quàm antea; ueruntamen, si qua reliqua spes est, quæ sociorum animos consolari possit, ea tota in hac lege posita est. cuius legis non modo a populo R. sed etiam ab ultimis nationibus iam pridem seueri custodes requiruntur. quis igitur est, qui neget oportere eorum arbitratu lege agi, quorum caussa lex sit constituta? Sicilia tota, si una uoce loqueretur, hoc diceret: quod auri, quod argenti, quod ornamentorum in meis urbibus, sedibus, delubris fuit, quod in unaquaque re beneficio senatus populiq́. R. iuris habui, id mihi tu, C. Verres, eripuisti, atque abstulisti. quo nomine abs te sestertium millies ex lege repeto. si uniuersa, ut dixi, prouincia loqui posset, hac uoce uteretur. quoniam id non poterat, harum rerum actorem, quem idoneum esse arbitrata est, ipsa delegit. in huiusmodi re quisquam tam impudens reperietur, qui ad alienam caussam inuitis ijs, quorum negotium est, accedere, aut aspirare audeat? Si tibi, Q. Cæcili, hoc

Siculi dicerent; te non nouimus; nescimus, qui sis; nunquam te antea uidimus; sine nos per eum nostras fortunas defendere, cuius fides est nobis cognita: nonne id dicerent, quod cuiuis probare deberent? nunc hoc dicunt, utrunque se noße, alterum se cupere defensorem eße fortunarum suarum, alterum plane nolle. cur nolint, etiam si tacent, satis dicunt. uerum non tacent. tamen his inuitissimis te offeres? tamen in aliena caußa loquere? tamen eos defendes, qui se ab omnibus desertos potius, quàm abs te defensos esse malunt? tamen his operam tuam pollicebere, qui te neque uelle sua caußa, nec, si cupias, poße arbitrantur? cur eorum spem exiguam reliquarum fortunarum, quam habent in legis & iudicij seueritate positam, ui extorquere conaris? cur te interponis inuitissimis ijs, quibus maxime lex consultum eße uult? cur, de quibus in prouincia nõ optime es meritus, eos nunc plane fortunis omnibus conaris euertere? cur ijs non modo persequendi iuris sui, sed etiam deplorandæ calamitatis adimis potestatem? nam, te actore, quem eorum affuturum putas, quos intelligis, non ut per te alium, sed ut per aliquem te ipsum ulciscantur, laborare? At enim solum id est, ut me Siculi maxime uelint: alterum illud credo obscurum est, a quo Verres minime se accusari uelit. ecquis unquam tam palam de honore, tam uehementer de salute sua contendit, quàm ille, atque illius amici, ut ne hæc mihi delatio detur? sunt multa, quæ Verres in me esse arbitratur, quæ scit in te, Q. Cæcili, non esse:

quæ

quæ cuiusmodi in utroque nostrum sunt, paullo post commemorabo: nunc tantum id dicam, quod tacitus tu mihi assentiare; nullam rem in me esse, quam ille contemnat; nullam in te, quam pertimescat. itaque magnus ille defensor, & amicus eius, tibi Hortensius suffragatur, me oppugnat: aperte ab iudicibus petit, ut tu mihi anteponare: & ait, hoc se honeste, sine ulla inuidia, ac sine ulla offensione contendere. non enim, inquit, illud peto, quod soleo, cum uehementius contendi, impetrare: reus ut absoluatur, non peto: sed ut ab hoc potius, quàm ab illo accusetur, id peto. da mihi hoc: concede, quod facile est, quod honestum, quod non inuidiosum: quod cum dederis, sine ullo tuo periculo, sine infamia illud dederis, ut is absoluatur, cuius ego caussa laboro. & ait idem, ut aliquis metus adiunctus sit ad gratiam, certos esse in consilio, quibus ostendi tabellas uelit: id esse perfacile: non enim singulos ferre sententias, sed uniuersos constituere: ceratam unicuique tabellam dari cera legitima, non illa infami, ac nefaria. atque is non tam propter Verrem laborat, quàm quòd eum minime res tota delectat. uidet enim, si a pueris nobilibus, quos adhuc elusit, si a quadruplatoribus, quos non sine caussa contempsit semper, ac pro nihilo putauit, accusandi uoluntas ad uiros fortes, spectatosq. homines translata sit, se in iudicijs dominari non posse. huic ego homini iam ante denuncio; si a me caussam hanc uos agi uolueritis, rationem illi defendendi totam esse mutandam, & ita tamen

men mutandam, ut meliore, & honestiore condicione sit, quàm qua ipse esse uult; ut imitetur homines eos, quos ipse uidit, amplissimos, L. Crassum, & M. Antonium, qui nihil se arbitrabantur ad iudicia caussasq. amicorum, præter fidem, & ingenium, afferre oportere. nihil erit, quòd me agente arbitretur iudicium sine magno multorum periculo posse corrumpi. ego in hoc iudicio mihi Siculorum caussam receptam, populi R. susceptam esse arbitror: ut mihi non unus homo improbus opprimendus sit, id quod Siculi petiuerunt, sed omnino omnis improbitas, id quod populus R. iam diu flagitat, extinguenda, atque delenda sit. in quo ego quid eniti, aut quid efficere possim, malo in aliorum spe relinquere, quàm in oratione mea ponere. Tu uero, Cæcili, quid potes? quo tempore, aut qua in re non modo specimen ceteris aliquod dedisti, sed tute tui periculum fecisti? in mentem tibi non uenit, quid negotij sit, caussam publicam sustinere? uitam alterius totam explicare? atque eam non modo in animis iudicum, sed etiam in oculis, conspectuq. omnium exponere? sociorum salutem, commoda prouinciarum, uim legum, grauitatem iudiciorum defendere? cognosce ex me, quoniam hoc primum tempus discendi nactus es, quàm multa esse oporteat in eo, qui alterum accuset: ex quibus si unum aliquod in te cognoueris, ego iam tibi ipse istuc, quod expetis, mea uoluntate concedam. primum integritatem, atque innocentiam singularem: nihil est enim, quod minus ferendum sit, quàm

rationem

rationem ab altero uitæ reposcere eum, qui non possit suæ reddere. hic ego de te plura non dicam: unum illud credo omnes animaduertere, te adhuc ab nullis, nisi a Siculis, potuisse cognosci: Siculos hoc dicere, cum eidem sint irati, cui tu te inimicum esse dicis, se se tamen, te actore, ad iudicium non affuturos. quare negent, ex me non audies: hos patere id suspicari, quod necesse est. illi quidem, ut est hominum genus nimis acutum, & suspiciosum, non te ex Sicilia litteras in Verrem deportare uelle arbitrantur, sed, cum iisdem litteris illius prætura, & tua quæstura consignata sit, asportare te uelle ex Sicilia litteras suspicantur. Deinde, accusatorem firmum, uerumq. esse oportet. eum ego si te putem cupere esse, facile intelligo esse non posse. nec ea dico, quæ, si dicam, tamen infirmare non possis: te, ante quàm de Sicilia decesseris, in gratiam redisse cum Verre: Potamonem, scribam, & familiarem tuum, retentum esse a Verre in prouincia, cum tu decederes: M. Cæcilium, fratrem tuum, lectissimum, atque ornatissimum adolecentem, non modo non adesse, neque tecum tuas iniurias persequi, sed esse cum Verre, cum illo familiarissime, atque amicissime uiuere. sunt hæc, & alia in te falsi accusatoris signa permulta: quibus ego nunc non utor: hoc dico, te, si maxime cupias, tamen uerum accusatorem esse non posse. uideo enim permulta esse crimina, quorum tibi societas cum Verre eiusmodi est, ut ea in accusando attingere non audeas. Queritur Sicilia tota C. Verrem ab aratoribus,

toribus, cum frumentum sibi in cællam imperauisse, & cum esset tritici modius HS II, pro frumento in modios singulos duodenos sestertios exegisse. magnum crimen, ingens pecunia, furtum impudens, iniuria non ferenda. ego hoc uno crimine illum condemnem, necesse est. tu, Cæcili, quid facies? utrum hoc tantum crimen prætermites, an obijcies? si obijcies; id ne alteri crimini dabis, quod eodem tempore in eadem prouincia tu ipse fecisti? audebis ita accusare alterum, ut, quo minus tute condemnere, recusare non possis? si prætermittes; qualis erit ista tua accusatio? quæ domestici periculi metu, certissimi & maximi criminis non modo suspicionem, uerum etiam mentionem ipsam pertimescat. Emptú est ex S. C. frumentum ab Siculis prætore Verre, pro quo frumento pecunia omnia soluta non est. graue est hoc crimen in Verrem, graue me agente, te accusante nullum. eras enim tu quæstor: pecuniam publicam tu tractabas: ex qua, etiam si cuperet prætor, tamen, ne qua deductio fieret, magna ex parte tua potestas erat. huius quoque igitur criminis, te accusante, mentio nulla fiet. silebitur toto iudicio de maximis, & notissimis illius furtis, & iniurijs. mihi crede, Cæcili, non potest in accusando, socios uere defendere is, qui cum reo criminum societate coniunctus est. Mancipes a ciuitatibus pro frumento pecuniam exegerunt. quid? hoc Verre prætore factum est solum? non, sed etiam quæstore Cæcilio. quid igitur? daturus es huic crimini, quod & potuisti

potuisti prohibere ne fieret, & debuisti? an totum id relinques? ergo id omnino Verres in iudicio suo non audiet, quod cum faciebat, quemadmodum defensurus esset, non reperiebat. atque ego hæc, quæ in medio posita sunt, commemoro: sunt alia magis occulta furta; quæ ille, ut istius credo animos, atque impetus retardaret, cum quæstore suo benignissime communicauit. hæc tu scis ad me esse delata: quæ si uelim proferre, facile omnes intelligent, uobis inter uos non modo uoluntatem fuisse coniunctam, sed ne prædam quidem adhuc esse diuisam. Quapropter si tibi indicium postulas dari, quòd tecum una fecerit: concedo, si id lege permittitur. sin autem de accusatione dicimus: concedas oportet iis, qui nullo suo peccato impediuntur, quo minus alterius peccata demonstrare possint. Ac uide, quantum interfuturum sit inter meam, atque tuam accusationem. ego, etiam quæ tu sine Verre commisisti, Verri crimini daturus sum, quòd te nõ prohibuerit, cum summam ipse haberet potestatem. tu contra, ne quæ ille quidem fecit, obiicies, ne qua ex parte coniunctus cum eo reperiare. Quid illa, Cæcili? contemnenda ne tibi uidetur esse? sine quibus caussa sustineri, præsertim tanta, nullo modo potest. aliqua facultas agendi, aliqua dicendi consuetudo, aliqua in foro, iudiciis, legibus aut ratio, aut exercitatio. intelligo, quàm scopuloso, difficiliq. in loco uerser. nam cum omnis arrogantia odiosa est, tum illa ingenii, atque eloquẽtiæ multo molestissima. quamobrem nihil dico de

meo

meo ingenio; neque eſt, quod poſſim dicere; neque, ſi eſſet, dicerem. aut enim id mihi ſatis eſt, quod eſt de me opinionis, quidquid eſt: aut, ſi id parum eſt, ego maius id commemorando facere non poſſum. de te, Cæcili, iam mehercule hoc extra hanc contentionem certamenq́. noſtrum familiariter tecum loquar. tu ipſe quemadmodum exiſtimes, uide etiam atque etiam: & tu te collige: &, qui ſis, & quid facere poſſis, conſidera. putas ne te poſſe de maximis, acerbiſſimisq́. rebus, cum cauſſam ſociorũ, fortunasq́. prouinciæ, ius populi R. grauitatem iudicij, legumq́. ſuſceperis, tot res, tam graues, tam uarias, uoce, memoria, conſilio, ingenio ſuſtinere? putas ne te poſſe, quæ C. Verres in quæſtura, quæ in legatione, quæ in prætura, quæ Romæ, quæ in Italia, quæ in Achaia, Aſia, Pamphyliaq́. patrarit, ea, quemadmodum locis, temporibusq́. diuiſa ſint, ſic criminibus, & oratione diſtinguere? putas ne poſſe, id quod in eiuſmodi reo maxime neceſſarium eſt, facere, ut, quæ ille libidinoſe, quæ nefarie, quæ crudeliter fecerit, ea æque acerba, & indigna uideantur eſſe ijs, qui audient, atque illis uiſa ſunt, qui ſenſerunt? magna ſunt ea, quæ dico. mihi crede, noli hæc contemnere. dicenda, demonſtranda, explicanda ſunt omnia: cauſſa non ſolum exponenda, ſed etiam grauiter copioſéq. agenda eſt: perficiendum eſt, ſi quid agere, aut perficere uis, ut homines te non ſolum audiant, uerum etiam libenter, ſtudioſéq. audiant. in quo ſi te multum natura adiuuaret; ſi optimis a pueritia

ritia disciplinis, atque artibus studuisses, & in his elaborasses; si litteras græcas Athenis, non Lilybæi, latinas Romæ, non in Sicilia didicisses: tamen esset magnum, tantam caussam, tam exspectatam & diligentia consequi, & memoria complecti, & oratione exponere, & uoce, & uiribus sustinere. Fortasse dices: quid? ergo hæc in te sunt omnia? utinam quidem essent: ueruntamen, ut esse possent, magno studio mihi a pueritia est elaboratum. quòd si ego hæc propter magnitudinem rerum, ac difficultatem assequi non potui, qui in omni uita nihil aliud egi: quàm longe tu te ab his rebus abesse arbitrare, quas non modo antea nunquam cogitasti, sed ne nunc quidem, cum in eas ingrederis, quæ & quantæ sint, suspicari potes? ego, qui, sicut omnes sciunt, in foro iudicijsq. ita uersor, ut eiusdem ætatis aut nemo, aut pauci plures caussas defenderint, & qui omne tempus, quod mihi ab amicorum negotijs datur, in his studijs, laboribusq. consumam, quo paratior ad usum forensem, promptiorq. esse possim; tamen, ita deos mihi uelim propitios, ut, cum illius diei mihi uenit in mentem, quo die, citato reo, mihi dicendum sit, non solum commoueor animo, sed etiam toto corpore perhorresco. iam nunc mente, & cogitatione prospicio, quæ tum studia hominum, qui concursus futuri sint, quantam exspectationem magnitudo iudicij sit allatura, quantam auditorem multitudinem C. Verris infamia concitatura, quantam denique audientiam orationi meæ improbitas illius factura

ctura sit. quæ cum cogito, iam nunc timeo, quidnam pro offensione hominum, qui illi inimici, infensiq. sunt, & exspectatione omnium, & magnitudine rerum dignum eloqui possim. tu horum nihil metuis, nihil cogitas, nihil laboras: &, si quid ex uetere aliqua oratione; Iouem ego Optimum Maximũ, *aut,* Vellem, si fieri potuisset, iudices; *aut aliquid eiusmodi ediscere potueris; præclare te paratum in iudicium uenturum arbitraris. ac, si nemo tibi responsurus esset, tamen ipsam caussam, ut ego arbitror, demonstrare non posses: nunc ne illud quidem cogitas, tibi cum homine disertissimo, & ad dicendum paratissimo futurum esse certamen? quicum modo disserendum, modo omni ratione pugnandum, certandumq. sit. cuius ego ingenium ita laudo, ut non pertimescam; ita probo, ut me ab eo delectari facilius, quàm decipi putem posse. nunquam ille me opprimet consilio, nunquam ullo artificio peruertet: nunquam ingenio me suo labefactare, atque infirmare conabitur: noui omnes hominis petitiones, rationesq. dicendi: sæpe in iisdem, sæpe in contrariis caussis uersati sumus. ita contra me ille dicet, quamuis sit ingeniosus, ut non nullum etiam de suo ingenio iudicium fieri arbitretur. te uero, Cæcili, quemadmodum sit elusurus, quàm omni ratione iactaturus, uidere iam uideor: quoties ille tibi potestatem optionemq. facturus sit, ut eligas utrum uelis; factum esse, nec ne; uerum esse, an falsum: utrum dixeris, id contra te futurum. qui tibi æstus, qui error, quæ*

tenebræ, dij immortales, erunt, homini minime malo. quid, cum accusationis tuæ membra diuidere cœperit, & in digitis suis singulas partes caussæ constituere? quid, cum unumquodque transigere, expedire, absoluere? ipse profecto metuere incipies, ne innocenti periculum facesseris. quid, cum commiserari, conqueri, & ex illius inuidia deonerare aliquid, et in te transijcere cœperit? commemorare quæstoris cum prætore necessitudinem constitutam? morẽ maiorum? sortis religionem? poteris ne eius orationis subire inuidiæ? uide modo, etiam atque etiam cõsidera. mihi enim uidetur periculum fore, ne ille non modo uerbis te obruat, sed gestu ipso, ac motu corporis præstringat aciem ingenij tui, teq. ab institutis tuis, congitationibusq. abducat. atque huiusce rei iudicium iam continuo uideo futurum. si enim mihi hodie respondere ad hæc, quæ dico, potueris; si ab isto libro, quem tibi magister ludi nescio quis est alienis orationibus compositum dedit, uerbo uno discesseris: posse te & illi quoque iudicio non deesse, & caussæ atque officio tuo satisfacere arbitrabor. sin mecum in hac prolusione nihil fueris, quem te in ipsa pugna cum acerrimo aduersario fore putemus? Esto: ipse nihil est, nihil potest: at uenit paratus cum subscriptoribus exercitatis, & disertis. est tamen hoc aliquid, tametsi non est satis. omnibus enim rebus is, qui princeps in agendo est, ornatissimus, & paratissimus esse debet. ueruntamen. L. Apuleium esse uideo proximum subscriptorem, hominem non ætate, sed usu

forensi

forensi atque exercitatione tironem. deinde, ut opinor, habet Allienum, hunc tamen a subsellijs: qui quid in dicendo possit, nunquam satis attendi: in clamando quidem uideo eum esse bene robustum, atque exercitatum. in hoc spes tuæ sunt omnes. hic, si tu eris actor constitutus, totum iudicium sustinebit. ac ne is quidem tantum contendet in dicendo, quantum potest; sed consulet laudi, & existimationi tuæ, & ex eo, quod ipse potest in dicendo, aliquantum remittet, ut tu tamen aliquid esse uideare. ut in actoribus Græcis fieri uidemus; sæpe illum, qui est secundarum, aut tertiarum partium, cum possit aliquanto clarius dicere, quàm ipse primarum, multũ summitere, ut ille princeps quammaxime excellat: sic faciet Allienus: tibi seruiet: tibi lenocinabitur: minus aliquanto contendet, quàm potest. iam hoc considerate, cuiusmodi accusatores in tanto iudicio simus habituri, cum & ipse Allienus ex ea facultate, si quam habet, aliquantum detracturus sit, & Cæcilius tum denique se aliquid futurum putet, si Allienus minus uehemens fuerit, & sibi primas in dicendo partes concesserit. quartum quem sit habiturus, non uideo, nisi quem forte ex illo grege oratorum, qui subscriptionem sibi postularunt, cuicunque uos delationem dedissetis. ex quibus alienissimis hominibus ita paratus uenis, ut tibi hospes aliquis sit recipiẽdus. quibus ego non sum tantum honorem habiturus, ut ad ea, quæ dixerint, certo loco, aut singulatim unicuique respondeam. sic breuiter, quoniam non

conſulto, ſed caſu in eorum mentionem incidi, quaſi præteriens ſatisfaciam uniuerſis. tanta ne uobis inopia uideor eſſe amicorum, ut mihi non ex his, quos mecnm adduxerim, ſed de populo ſubſcriptor addatur? uobis autem tanta inopia reorum eſt, ut mihi cauſſam præripere conemini potius, quàm aliquos a columna Menia ueſtri ordinis reos reperiatis? cuſtodem, inquit, Tullio me apponite. quid? mihi quàm multis cuſtodibus opus erit, ſi te ſemel ad meas capſas admiſero? qui, non ſolum ne quid enuncies, ſed etiam ne quid auferas, cuſtodiendus ſis. ſed de iſto cuſtode toto ſic uobis breuiſſime reſpondebo: unquam eſſe hos tales uiros commiſſuros, ut ad cauſſam tantam, a me ſuſceptam, mihi creditam, quiſquam ſubſcriptor, me inuito, aſpirare poſſit: etenim fides mea cuſtodem repudiat, diligentia ſpeculatorem reformidat. Verum ut ad te, Cæcili, redeam, quàm multa te deficiant, uides: quàm multa ſint in te, quæ reus nocens in accuſatore ſuo cupiat eſſe, profecto iam intelligis. quid ad hæc dici poteſt? non enim quæro, quid tu dicturus ſis. uideo, mihi non te, ſed hunc librum eſſe reſponſurum, quem monitor tuus hic tenet. qui ſi recte monere uolet, ſuadebit tibi, ut hinc diſcedas, neque mihi uerbum ullum reſpondeas. quid enim dices? an id, quod dictitas, iniuriam tibi feciſſe Verrem? arbitror: neque enim eſſet ueriſimile, cum omnibus Siculis faceret iniurias, te illi unum eximium, cui conſuleret, fuiſſe. ſed ceteri Siculi ultorem ſuarum iniuriarum inuenerunt: tu, dum tuas iniu-

iniurias per te, id quod non potes, persequi conaris, id agis, ut ceterorum quoque iniuriæ sint impunitæ, atque inultæ. & hoc te præterit, non id solum spectari solere, qui debeat, sed etiam illud, qui possit ulcisci; in quo utrunque sit, eum superiorem esse; in quo alterum, in eo, non quid is uelit, sed quid facere possit, quæri solere. Quòd si ei potissimum censes permitti oportere accusandi potestatem: cui maximam C. Verres iniuriam fecerit: utrum tandem censes hos iudices grauius ferre oportere, te ab illo esse læsum, an prouinciam Siciliam esse uexatam, ac perditam? opinor, concedis, multo hoc esse grauius, & ab omnibus ferri grauius oportere. concede igitur, ut tibi anteponatur in accusando prouincia. nam prouincia accusat, cum is agit caussam, quem sibi illa defensorem sui iuris, ultorem iniuriarum, actorem totius caussæ adoptauit. At eam tibi C. Verres fecit iniuriam, quæ ceterorum quoque animos posset alieno incommodo commouere. Minime. nam id quoque ad rem pertinere arbitror, qualis iniuria dicatur, quæ caussa inimicitiarum proferatur. cognoscite ex me: nam iste eam profecto, nisi plane nihil sapit, nunquam proferet. Agonis est quædam Lilybætana, liberta Veneris Erycinæ, quæ mulier ante hunc quæstorem copiosa plane, & locuples fuit. ab hac præfectus Antonij quidam symphoniacos seruos abducebat per iniuriam, quibus se in classe uti uelle dicebat. tum illa, ut mos in Sicilia est omnium Venereorum, & eorum, qui a Venere se liberauerunt,

ut præfecto illi religionem Veneris, nomenq. obijceret, dixit & se, & omnia sua Veneris esse. ut hoc quæstori Cæcilio, uiro optimo, & homini æquissimo, nunciatum est; uocari ad se Agonidem iubet: iudicium dat statim, si pareret eam se, & sua Veneris esse dixisse. iudicant recuperatores id, quod necesse erat. neque enim erat cuiquam dubium, quin illa dixisset. iste in possessionem bonorum mulieris mittit: ipsam Veneri in seruitutem adiudicat: deinde bona uendit: pecuniam redigit. ita, dum pauca mancipia Veneris nomine Agonis, ac religione retinere uult, fortunas omnes, libertatemq. suam istius iniuria perdidit. Lilybæum Verres uenit postea: rem cognoscit: factum improbat: cogit quæstorem suum pecuniam, quam ex Agonidis bonis redegisset, eam mulieri omnem adnumerare, & reddere. est adhuc, id quod uos omnes admirari uideo, non Verres, sed Q. Mucius. quid enim facere potuit elegantius ad hominum existimationem, æquius ad leuandam mulieris calamitatem, uehementius ad quæstoris libidinem coercendam? summe hæc omnia mihi uidentur esse laudanda: sed repente e uestigio ex homine, tanquam aliquo Circæo poculo, factus est Verres: redit ad se, atque ad mores suos: nam ex illa pecunia magnam partem ad se auertit: mulieri reddidit, quantulum uisum est. Hic tu si læsum te a Verre esse dices, patiar, & concedam: si iniuriam tibi factam quereris, defendam, & negabo. Deinde, de iniuria, quæ tibi facta sit, neminem nostrum grauiorem uindicem

esse

esse oportet, quàm te ipsum, cui facta dicitur. si tu cum illo postea in gratiam redisti; si domi illius aliquoties fuisti; si ille apud te postea cenauit: utrum, te perfidiosum, an præuaricatorẽ existimari mauis? uideo esse necesse alterutrum. sed ego tecum in eo non pugnabo, quo minus, utrum uelis, eligas. Quid, si ne iniuriæ quidem, quæ tibi ab illo facta sit, caussa remanet? quid habes, quod possis dicere, quamobrem non modo mihi, sed cuiquam anteponare? nisi forte illud, quod dicturum te esse audio; quæstorem illius fuisse. quæ caussa grauis esset, si certares mecum, uter nostrum illi amicior esse deberet: in contentione suscipiendarum inimicitiarum ridiculum est putare, caussam necessitudinis ad inferendum periculum iustam uideri oportere. etenim si plurimas a tuo prætore iniurias accepisses; tamen, eas ferendo, maiorem laudem, quàm ulciscendo mererere: cum uero nullum illius in uita rectius factum sit, quàm id, quod tu iniuriam appellas; hi statuent, hanc caussam, quam ne in alio quidem probarent, in te iustam ad necessitudinem uiolandam uideri? qui si summam iniuriam ab illo accepisti: tamen, quoniam quæstor eius fuisti, non potes eum sine ulla uituperatione accusare. si uero nulla tibi facta est iniuria: sine scelere eum accusare non potes. quare, cum incertum sit de iniuria; quenquam esse horum putas, qui non malit te sine uituperatione, quàm cum scelere discedere? At uide, quid differat inter meam opinionem, ac tuam. tu cum omnibus rebus inferior sis, hac una re te mihi antefer

ri putas oportere, quòd quæstor illius fueris. ego, si superior ceteris rebus esses, te hanc unam ob caussam accusatorem repudiari putarem oportere. sic enim a maioribus nostris accepimus, prætorem quæstori suo parentis loco esse oportere, nullam neque iustiorem, neque grauiorem caussam necessitudinis posse reperiri, quàm coniunctionem sortis, quàm prouinciæ, quàm officij, quàm publicam muneris societatem. quamobrem si iure eum possis accusare, tamen, cum is tibi parentis numero fuisset, id pie facere non posses. cum uero neque iniuriam acceperis, & prætori tuo periculum crees: fatearis, necesse est, te illi iniustum impiumq. bellum inferre conari. etenim ista quæstura ad eam rem ualet, ut elaborandum tibi in ratione reddenda sit, quamobrem, eum, cui quæstor fueris, accuses; non ut ob eam ipsam caussam postulandum sit, ut tibi potissimum accusatio detur. neque fere unquam uenit in contentionem de accusando qui quæstor fuisset, quin repudiaretur. itaque neque L. Philoni in C. Seruilium nominis deferendi potestas est data, neque M. Aurelio Scauro in L. Flaccum, neque Cn. Pompeio in T. Albutium: quorum nemo propter indignitatem repudiatus est, sed ne libido uiolandæ necessitudinis auctoritate iudicum comprobaretur. atque ille ita cum C. Iulio contendit, ut tu mecum. quæstor enim Albutij fuerat, ut tu Verris. Iulius hoc secum auctoritatis ad accusandum afferebat, quòd, ut hoc tempore nos ab Siculis, sic tum ille ab Sardis rogatus ad caussam accesserat. semper

hæc caussa plurimum ualuit: semper hæc ratio accusandi fuit honestissima, pro socijs, pro salute prouinciæ pro exterarum nationum commodis inimicitias suscipere, ad periculum accedere, operam, studium, laborem interponere. etenim si probabilis est eorum caussa, qui iniurias suas persequi uolunt, qua in re dolori suo, non reip. commodis seruiunt: quanto illa caussa honestior, quæ non solum probabilis uideri, sed etiã grata esse debet, nulla priuatim accepta iniuria, sociorum atque amicorum populi R. dolore atque iniurijs commoueri? nuper cum in P. Gabinium uir fortissimus & innocentissimus L. Piso delationẽ nominis postulatet, & contra Q. Cæcilius peteret, isq́. se ueteres inimicitias, iam diu susceptas, persequi diceret: cum auctoritas, & dignitas Pisonis ualebat plurimum, tum illa erat caussa iustissima, quòd eum sibi Achæi patronum adoptarant. etenim cum lex ipsa de pecunijs repetundis sociorum, atque amicorum populi R. caussa comparata sit; iniquum est, non eum legis iudicijq́. actorem idoneum maxime putari, quem actorem caussæ suæ socij, defensoremq́. fortunarum suarum potissimum esse uoluerunt. an quod ad commemorandum est honestius, id ad probandum non multo uideri debet æquius? utra igitur est splendidior, utra illustrior commemoratio: Accusaui eum, cui quæstor fueram, quicum me sors consuetudoq́. maiorum, quicum me deorum hominumq́. iudicium coniunxerat: an, Accusaui rogatu sociorum atque amicorũ; delectus sum ab uniuersa prouincia,
qui

qui eius iura fortunasq. defenderem? dubitare quiſ-
quam poteſt, quin honeſtius ſit, eorum cauſſa, apud
quos quæſtor fueris, quàm eum, cuius quæſtor fue-
ris, accuſſare? Clariſſimi uiri noſtræ ciuitatis, tem-
poribus optimis, hoc ſibi ampliſſimum pulcherri-
mumq. ducebant, ab hoſpitibus clientibusq. ſuis, ab
exteris nationibus, quæ in amicitiam populi R. ditio
nemq. eſſent, iniurias propulſare, eorumq. fortunas
defendere. M. Catonem illum ſapientem, clariſſimũ
uirum, et prudentiſſimum, cum multis graues inimi
citias geſſiſſe accepimus propter Hiſpanorum, apud
quos conſul fuerat, iniurias. nuper Cn. Domitium
ſcimus M. Silano diem dixiſſe propter unius hominis
Egritomari, paterni amici, atque hoſpitis, iniurias.
neque enim magis animos hominum nocentium res
unquam ulla commouit, quàm hæc maiorum conſue
tudo longo interuallo repertita, atque relata. Socio
rum querimoniæ delatæ ad hominem non inertiſſi-
mum: ſuſceptæ ab eo, qui uidebatur eorum fortunas
fide, diligentiaq. ſua poſſe defendere. hoc timent ho
mines: hoc laborant: hoc inſtitui, atque adeo inſti-
tutum referri, ac renouari moleſte ferunt. putant fo
re, uti, ſi paullatim hæc conſuetudo ſerpere, ac prodi
re cœperit, per homines honeſtiſſimos, uiroſq. for-
tiſſimos, non imperitos adoleſcentulos, aut illiuſmo
di quadruplatores, leges iudiciaq. adminiſtrentur.
cuius conſuetudinis, atque inſtituti patres maioreſq.
noſtros non pænitebat, tum, cum P. Lentulus, is, qui
princeps ſenatus fuit, accuſabat M'. Aquilliũ, ſubſcri

ptore C. Rutilio Rufo; aut cum P. Africanus, homo uirtute, fortuna, gloria, rebus gestis amplissimus, postea quàm bis consul, & censor fuerat, L. Cottam in iudicium uocabat. iure tum florebat populi R. nomen: iure auctoritas huius imperij, ciuitatisq. maiestas grauis habebatur. nemo mirabatur in Africano illo, quod in me nunc, homine paruis opibus, ac facultatibus prædito, simulant sese mirari: cum moleste ferant, Quid sibi iste uult? accusatorem nè se existimari, qui antea defendere consueuerat? nunc præsertim, ea iam ætate, cum ædilitatem petat. ego uero ætatis non modo meæ, sed multo etiam superioris, & honoris amplissimi puto esse, & accusare improbos, & miseros calamitososq. defendere. & profecto aut hoc remedium est ægrotæ, ac prope desperatæ reip. iudicijsq. corruptis, ac contaminatis paucorum uitio, ac turpitudine, homines ad legum defensionem, iudiciorumq. auctoritatem quamhonestissimos, & integerrimos, diligentissimosq. accedere: aut, si ne hoc quidem prodesse poterit, profecto nulla unquam medicina his tot incommodis reperietur. nulla salus reip. maior est, quàm eos, qui alterum accusant, non minus de laude, de honore, de fama sua, quàm illos, qui accusantur, de capite, ac fortunis suis pertimescere. itaque semper ij diligentissime, laboriosissimeq. accusarunt, qui se ipsos in discrimen existimationis uenire arbitrati sunt. Quamobrem hoc statuere, iudices, debetis, Q. Cæcilium, de quo nulla unquam opinio fuerit, nullaq. in hoc ipso iudicio ex-

spectatio

spectatio futura sit, qui neque, ut ante collectam famam conseruet, neque, uti reliqui temporis spem confirmet, laborat, non nimis hanc caussam seuere, non nimis accurate, non nimis diligenter acturum. habet enim nihil, quod in offensione deperdat, ut turpissime flagitiosissimeq. discedat: nihil de suis ueteribus ornamentis requiret. a nobis multos obsides habet populus R. quos ut incolumes conseruare, tueri, confirmare, ac recuperare possimus, omni ratione erit dimicandum. habet honorem, quem petimus: habet spē, quam propositam nobis habemus: habet existimationem multo sudore, labore, uigilijsq. collectam: ut, si in hac caussa nostrum officium, ac diligentiam probauerimus, hæc, quæ dixi, retinere per populum R. incolumia, ac salua possimus: sin tantulum offensum, titubatumq. sit, ut ea, quæ singulatim ac diu collecta sunt, uno tempore uniuersa perdamus. Quapropter, iudices, uestrum est, deligere quem existimetis facillime posse magnitudinem caussæ, ac iudicij sustinere fide, diligentia, consilio, auctoritate. uos, si mihi Q. Cæcilium anteposueritis; ego me dignitate superatum non arbitrabor, populus R. ne tam honestam, tam seueram, diligentemq. accusationem neque uobis placuisse, neque ordini uestro placere arbitretur, prouidete.

ACTIO

ACTIO PRIMA IN C. VERREM.

ORATIO V.

QVOD erat optandum maxime, iudices, & quod unum ad inuidiam ueſtri ordinis, infamiamque iudiciorum ſedandam maxime pertinebat, id non humano conſilio, ſed prope diuinitus datum, atque oblatum uobis ſummo reip. tempore uidetur. inueterauit enim iam opinio, pernicioſa reip. uobisq́. periculoſa, quæ non modo Romæ, ſed & apud exteras nationes omnium ſermone percrebuit, his iudicijs, quæ nunc ſint, pecunioſum hominem, quamuis ſit nocens, neminem poſſe damnari. nunc in ipſo diſcrimine ordinis iudiciorumq́. ueſtrorum, cum ſint parati qui concionibus & legibus hanc inuidiam ſenatus inflammare conentur, reus in iudicium adductus eſt C. Verres, homo uita, atque factis, omnium iam opinione, damnatus, pecuniæ magnitudine, ſua ſpe, ac prædicatione abſolutus. Huic ego cauſſæ, iudices, cum ſumma uoluntate, & exſpectatione populi R. actor acceſſi; non ut augerem inuidiã ordinis; ſed ut infamiæ communi ſuccurrerem. adduxi enim hominem, in quo reconciliare exiſtimationem iudiciorum amiſſam, redire in gratiam cum populo R. ſatisfacere exteris nationibus poſſetis, depeculatorem ærarij, uexatorem

Aſiæ,

Asiæ, atque Pamphyliæ, prædonem iuris urbani, labem atque perniciem prouinciæ Siciliæ. de quo si uos seuere, religioseq. iudicaueritis: auctoritas ea, quæ in uobis remanere debet, hærebit. sin istius ingentes diuitiæ iudiciorum religionem ueritatemq. perfregerint: ego hoc tamen assequar, ut iudicium potius reip. quàm aut reus iudicibus, aut accusator reo defuisse uideatur. equidem, ut de me confitear, iudices, cum multæ mihi a C. Verre insidiæ terra mariq. factæ sint, quas partim mea diligentia deuitarim, partim amicorum studio, officioq. repulerim; nunquam tamen neque tantum periculum mihi adire uisus sum, neque tantopere pertimui, ut nunc in ipso iudicio: neque tantum me exspectatio accusationis meæ, concursusq. tantæ multitudinis, quibus ego rebus uehementissime perturbor, commouet; quantum istius insidiæ nefariæ, quas uno tempore mihi, uobis, M'. Glabrioni prætori, socijs, exteris nationibus, ordini, nomini denique senatorio facere conatur. qui ita dictitat, ijs esse metuendum, qui, quod ipsis solis satis esset, surripuissent; se tantum rapuisse, ut id multis satis esse possit; nihil esse tam sanctum, quod non uiolari, nihil tam munitum, quod non expugnari pecunia possit. quòd si, quàm audax est ad conandum, tam esset obscurus in agendo: fortasse aliqua in re nos aliquando fefellisset: uerum hoc adhuc percōmode cadit, quòd cum incredibili eius audacia singularis stultitia coniuncta est. nam ut apertus in corripiendis pecunijs fuit, sic in spe corrumpendi iudicij perspicua sua con-

silia,

silia, conatusq. omnibus fecit. semel ait se in uita per timuisse, tum, cum primũ reus a me factus sit: quòd, cum e prouincia recens esset, inuidiaq. & infamia non recenti, sed uetere ac diuturna flagraret, tum ad iudicium corrumpendum tempus alienum offenderet. itaque cum ego diem in Siciliam inquirendi perexiguam postulauissem, inuenit iste qui sibi in Achaiam biduo breuiorem diem postularet: non ut idem confi ceret diligentia, & industria sua, quod ego meo labore, & uigilijs consecutus sum: etenim ille Achaicus inquisitor ne Brundisium quidem peruenit: ego Siciliam totam quinquaginta diebus sic obij, ut omnium populorum, priuatorumq. litteras, iniuriasq. cognoscerem: ut perspicuum cuiuis esse possit, hominem ab isto quæsitum esse, non qui reum suum adduceret, sed qui meum tempus obsideret. nunc homo audacissimus, atque amentissimus hoc cogitat: intelligit me ita paratum, atque instructum in iudicium uenire, ut non modo in auribus uestris, sed in oculis omnium sua furta, atque flagitia defixurus sim: uidet senatores multos esse testes audaciæ suæ: uidet multos equites R. frequentes prætera ciues, atque socios, quibus ipse insignes iniurias fecerit: uidet etiam tot graues ab amicissimis ciuitatibus legationes cum publicis auctoritatibus, ac testimonijs conuenisse. quæ cum ita sint; usque eò de omnibus bonis male existimat; usque eò senatoria iudicia perdita profligataq. esse arbitratur; ut hoc palam dictitet, non sine caussa se cupidum pecuniæ fuisse, quoniam tantum in pecunia præ

sidium

ſidium experiatur eſſe: ſeſe, id quod difficillimum fuerit, tempus ipſum emiſſe iudicij ſui, quo cetera facilius emere poſſet; ut, quoniam criminum uim ſubter fugere nullo modo poterat, procellam temporis deuitaret. quòd ſi non modo in cauſſa, uerum in aliquo honeſto præſidio, aut in alicuius eloquentia, aut gratia ſpem aliquam collocaſſet: profecto non hæc omnia colligeret, atque aucuparetur; non uſque eò deſpiceret, contemneretq́. ordinem ſenatorium, ut arbitratu eius diligeretur ex ſenatu, qui reus fieret, qui, dum hic, quæ opus eſſent, compararet, cauſſam interea ante eum diceret. quibus ego rebus quid iſte ſperet, & quò animum intendat, facile perſpicio: quamobrem uero ſe confidat aliquid perficere poſſe hoc prætore, & hoc conſilio, intelligere non poſſum. unum illud intelligo, quod populus R. in reiectione iudicum iudicauit; ea ſpe iſtum fuiſſe præditum, ut omnem rationem ſalutis in pecunia poneret; hoc erepto præſidio, ut nullam ſibi rem adiumento fore arbitraretur. etenim quod eſt ingenium tantum, quæ tanta facultas dicendi, & copia, quæ iſtius uitam tot uitijs flagitijsq́. conuictam, iam pridem omnium uoluntate, iudicioq́. damnatum, aliqua ex parte poſſit defendere? cuius ut adoleſcentiæ maculas, ignominiasq́. prætercam, quæſtura, primus gradus honoris, quid aliud habet in ſe, niſi Cn. Carbonem ſpoliatum a quæſtore ſuo pecunia publica? nudatum, & proditum conſulem? deſertum exercitum? relictam prouinciam? ſortis neceſſitudinem, religionemq́. uiolatam? cuius

legatio

legatio exitium fuit Asiæ totius, & Pamphyliæ. quibus in prouincijs multas domos, plurimas urbes, omnia fana depeculatus est; cum in Cn. Dolabellam scelus suum illud pristinum renouauit, & instarauit quæstorium; cum eum, cui legatus, & proquæstor fuisset, & in inuidiam suis maleficijs adduxit, & in ipsis periculis non solum deseruit, sed etiam oppugnauit, ac prodidit. cuius prætura urbana ædium sacrarum fuit, publicorumq. operum depopulatio: simul in iure dicendo, bonorum possessionumq. contra omnium instituta addictio, & condonatio. iam uero omnium uitiorum suorum plurima, & maxima constituit monumenta, & indicia in prouincia Sicilia: quã iste per triennium ita uexauit, ac perdidit, ut ea restitui in antiquum statum nullo modo possit, uix autem permultos annos, innocentesq. prætores aliqua ex parte recreari aliquando posse uideatur. hoc prætore Siculi neque suas leges, neque nostra S. C. neque communia iura tenuerunt. tantum quisque habet in Sicilia, quantum hominis auarissimi, & libidinosissimi aut imprudẽtiam subterfugit, aut satietati superfuit. nulla res per triennium, nisi ad nutum istius, iudicata est: nulla res cuiusquam tam patrita, atque auita fuit, quæ non ab eo, imperio istius, abiudicaretur. innumerabiles pecuniæ ex aratorum bonis nouo nefariοq. instituto coactæ: socij fidelissimi in hostium numero existimati: ciues Romani seruilem in modum cruciati, & necati: homines nocentissimi propter pecuniam iudicio liberati, honestissimi, at-

que integerrimi, abſentes rei facti, indicta cauſſa damnati, & eiecti: portus munitiſſimi, maximæ tutiſſimæq. urbes piratis, prædonibusq. patefactæ: nautæ, militesq. Siculorum, ſocij noſtri, atque amici fame necati: claſſes optimæ, atque oportuniſſimæ cum magna ignominia populi R. amiſſæ, & perditæ. idem iſte prætor monumenta antiquiſſima partim regum locupletiſſimorum, quæ illi ornamento urbibus eſſe uoluerunt, partim etiam noſtrorum imperatorum, quæ uictores ciuitatibus Siculis aut dederunt, aut reddiderunt, ſpoliauit, nudauitq. omnia. neque hoc ſolum in ſtatuis publicis, ornamentisq. fecit: ſed etiam delubra omnia, ſanctiſſimis religionibus conſecrata, depeculatus eſt; deum denique nullum Siculis, qui ei paullo magis affabre, atque antiquo artificio factus uideretur, reliquit. In ſtupris uero, & flagitijs nefarias eius libidines commemorare, pudore deterreor: ſimul illorum calamitatem commemorando augere nolo, quibus liberos, coniugesq. ſuas integras ab iſtius petulantia conſeruare non licitum eſt. At enim hæc ita commiſſa ſunt ab iſto, ut non cognita ſint ab omnibus. Hominem eſſe arbitror neminem, qui nomen iſtius audierit, quin facta quoque eius nefaria commemorare poſſit: ut mihi magis timendū ſit, ne multa crimina prætermittere, quàm ne qua in iſtum fingere exiſtimer. neque enim mihi uidetur hæc multitudo, quæ ad audiendum conuenit, cognoſcere ex me cauſſam uoluiſſe, ſed ea, quæ ſcit, mecum recognoſcere. quæ cum ita ſint: iſte, homo

amens,

amens, ac perditus alia mecum ratione pugnat: non id agit, ut alicuius eloquentiam mihi opponat: non gratia, non auctoritate cuiusquam, non potentia nititur: simulat, his se rebus confidere. sed uideo, quid agat: neque enim agit occultissime: proponit inania mihi nobilitatis, hoc est hominum arrogantium, nomina: qui non tam me impediunt, quòd nobiles sunt; quàm adiuuant, quòd noti sunt: simulat se eorum præsidio confidere, cum interea aliud quiddam iá diu machinetur. quam spem nunc habeat in manibus, & quid moliatur, breuiter iam, iudices, exponam: sed prius, ut ab initio res ab eo constituta sit, quæso cognoscite. ut primum e prouincia rediјt, redemptio est huius iudiciј facta grandi pecunia. ea mansit in condicione atque pacto usque ad eum finem, dum iudices reiecti sunt. postea quàm reiectio iudicum facta est: quòd & in sortitione, istius spem fortuna populi R. & in reiјciendis iudicibus mea diligentia istorum impudentiam uicerat; renunciata est tota conductio. præclare se res habebat: libelli nominum uestrorum, consiliјq. huius in manibus erant omnium: nulla nota, nullus color, nullæ sordes uidebantur his sententiјs allini posse: cum iste repente ex alacri, atque læto sic erat humilis, atque demissus, ut non modo populo R. sed etiam sibi ipse condemnatus uideretur. ecce autem repente, his diebus paucis, comitiјs consularibus factis, eadem illa uetera consilia pecunia maiore repetuntur, eædemq. uestræ famæ, fortunisq. omnium insidiæ per eosdem homines comparantur. quæ

res primo, iudices, pertenui nobis argumento, iudicioq. patefacta est: post aperto suspicionis introitu ad omnia intima istorum consilia sine ullo errore peruenimus. nam ut Hortensius, consul designatus, domum reducebatur e campo, cum maxima frequentia, a multitudine; fit obuiam casu ei multitudini C. Curio. quem ego hominem honoris potius, quàm contumeliæ caussa nominatum uolo. etenim ea dicam, quæ ille si commemorari noluisset, non tanto in conuentu, tam aperte, palamq. dixisset: quæ tamen a me pedetentim, cauteq. dicentur; ut amicitiæ nostræ, & dignitatis illius habita ratio esse intelligatur. Videt ad ipsum fornicem Fabianum in turba Verrem: appellat hominem, & ei uoce maxima uictoriam gratulatur: ipsi Hortensio, qui consul erat factus, propinquis necessarijsq. eius, qui tum aderant, uerbum nullum facit: cum hoc consistit, hunc amplexatur, hunc iubet sine cura esse. renuncio, inquit, tibi, te hodiernis comitijs esse absolutum. quod cum tam multi homines honestissimi audissent, statim ad me defertur, immo uero, ut quisque me uiderat, narrabat. alijs illud indignum, alijs ridiculum uidebatur: ridiculum ijs, qui istius caussam in testium fide, in criminum ratione, in iudicũ potestate, non in comitijs consularibus positam arbitrabantur: indignum ijs, qui altius perspiciebant, & hanc gratulationem ad iudicium corrumpendum spectare arbitrabantur. etenim sic ratiocinabantur, sic honestissimi homines inter se, & mecum loquebantur, aperte iam & perspicue nul

la

la esse iudicia : qui reus pridie iam ipse se condemnatum putabat, is, postea quàm defensor eius consul est factus, absoluitur. Quid igitur? quòd tota Sicilia, quòd omnes Siculi, omnes negotiatores, omnes publicæ priuatæq. litteræ Romæ sunt, nihil ne id ualebit? nihil, inuito consule designato. Quid iudices? non crimina, non testes, non existimationem populi R. sequentur? non: omnia in unius potestate, ac moderatione uertentur. uere loquar, iudices. uehementer me hæc res commouebat. optimus enim quisque ita loquebatur: iste quidem tibi eripietur, sed nos non tenebimus iudicia diutius. etenim quis poterit, Verre absoluto, de transferendis iudicijs recusare? erat omnibus molestum: neque eos tam istius perditi subita lætitia, quàm hominis amplissimi noua gratulatio commouebat. Cupiebam dissimulare, me id moleste ferre: cupiebam animi dolorem uultu tegere, et taciturnitate cælare. ecce autem illis ipsis diebus, cum prætores designati sortirentur, & M. Metello obtigisset, ut is de pecunijs repetundis quæreret, nunciatur mihi, tantam isti gratulationem esse factam, ut is quoque domum mitteret, qui uxori suæ nunciarent. sane ne hæc quidem res mihi placebat: neque tamen, quid tantopere in hac sorte metuendum mihi esset, intelligebam: unum illud ex hominibus certis, ex quibus omnia comperi, reperiebam, fiscos complures cum pecunia Siciliensi a quodam senatore ad equitem R. esse translatos: ex his quasi x fiscos ad senatorem illum relictos esse comitiorum meorum nomi-

*ne: diuiſores omnium tribuum noctu ad iſtum uoca-
tos. ex quibus quidam, qui ſe omnia mea cauſſa de-
bere arbitrabatur, eadem illa nocte ad me uenit: de-
monſtrat, qua iſte oratione uſus eſſet: commemoraſ
ſe iſtum, quàm liberaliter eos tractaſſet, & iam an
tea, cum ipſe præturam petiſſet, & proximis conſu-
laribus, prætorijsq́. comitijs: deinde eſſe pollicitum
quantum uellent pecuniæ, ſi me ædilitate deieciſſent:
hic alios negaſſe audere; alios reſpondiſſe, non puta-
re perfici poſſe: inuentum tamen eſſe fortem amicum,
ex eadem familia, Q. Verrem Romilia, ex optima
diuiſorum diſciplina, patris iſtius diſcipulum, atque
amicum, qui, HS quingentis millibus depoſitis, id
ſe perfecturum polliceretur: & fuiſſe tamen nonnul
los, qui ſe una facturos eſſe dicerent. quæ cum ita eſ-
ſent: ſane beneuolo animo me, ut magnopere caue-
rem, præmonebat. Solicitabar rebus maximis uno,
atque eo perexiguo tempore. urgebant comitia: &
his ipſis oppugnabar grandi pecunia. inſtabat iudi-
cium: ei quoque negotio fiſci Sicilienſes minabantur.
agere, quæ ad iudicium pertinebant, libere, comitio
rum metu deterrebar: petitioni toto animo ſeruire,
propter iudicium non licebat. minari denique diuiſo-
ribus, ratio non erat, propterea quòd eos intelligere
uidebam, me hoc iudicio diſtrictum, atque obliga-
tum futurum. atque hoc ipſo tempore Siculis denun-
ciatum eſſe audio, primum ab Hortenſio, domum ad
illum ut uenirent: Siculos ſane in eo liberos fuiſſe;
qui, quamobrem accerſerentur, cum intelligerent,*

non uenissent. interea comitia nostra, quorum iste se, ut ceterorum hoc anno comitiorum, dominum esse ar bitrabatur, haberi cœpta sunt. cursare iste, homo po tens, cum filio blando, & gratioso circum tribus: pa ternos amicos, hoc est diuisores, appellare omnes, & conuenire. quod cum esset intellectum, & animaduersum, fecit animo libentissimo populus R. ut, cuius diuitiæ me de fide deducere non potuissent, ne eiusdem pecunijs de honore deijcerer. postea quàm illa petitionis magna cura liberatus sum, animo cœpi multo magis uacuo, ac soluto nihil aliud, nisi de iudicio, agere, & cogitare. reperio, iudices, hæc ab istis consilia inita, & constituta, ut, quacunque opus esset ratione, res ita duceretur, ut apud M. Metellum prætorem caussa diceretur: in eo esse hæc commoda, primum M. Metellum amicissimum, deinde Hortensium consulem, non solum, sed etiam Q. Metellum: qui quàm isti sit amicus, attendite: dedit enim prærogatiuam suæ uoluntatis eiusmodi, ut isti pro prærogatiuis iam reddidisse uideatur. An me taciturum tantis de rebus existimauistis? & in tanto reip. existimationisq. meæ periculo cuiquam consulturum potius, quàm officio, & dignitati meæ? Accersit alter consul designatus Siculos: ueniunt non nulli, propterea quòd L. Metellus esset prætor in Sicilia: cum ijs ita loquitur, se consulem esse, fratrem suum alterum Siciliam prouinciam obtinere, alterum esse quæsiturum de pecunijs repetundis: Verri ne noceri possit, multis rationibus esse prouisum. Quid est, quæso, Me

telle iudicium corrumpere, ſi hoc non eſt, teſtes, præſertim Siculos, timidos homines, & afflictos, non ſolum auctoritate deterrere, ſed etiam conſulari metu, & duorum prætorum poteſtate? quid faceres pro homine innocente, & propinquo, cum propter hominem perditiſſimum, atque alieniſſimum de officio, ac dignitate decedis, & committis, ut, quod ille dictitat, alicui, qui te ignorat, uerum eſſe uideatur? nam hoc Verrem dicere aiebant: te non fato, ut ceteros ex ueſtra familia, ſed opera ſua conſulem factum. Duo igitur conſules, & quæſitor erunt ex illius uoluntate. non ſolum effugiemus, inquit, hominem in quærendo nimium diligentem, nimium ſeruientem populi exiſtimationi, M'. Glabrionem: accedet nobis etiam illud: iudex eſt M. Cæſonius, collega noſtri accuſatoris, homo in rebus iudicandis ſpectatus, et cognitus: quē minime expediat eſſe in eo conſilio, quod conemur aliqua ratione corrumpere: propterea quòd iam antea, cum iudex in Iuniano conſilio fuiſſet, turpiſſimum illud facinus non ſolum grauiter tulit, ſed etiam in medium protulit. hunc iudicem ex kal. Ian. non habebimus. Q. Manlium, & Q. Cornificium, duos ſeueriſſimos, atque integerrimos iudices, quòd tribuni pl. tum erunt, iudices non habebimus. P. Sulpicius, iudex triſtis, & integer, magiſtratum ineat neceſſe eſt nonis Dec. M. Crepereius, ex acerrima illa equeſtri familia, & diſciplina; L. Caſſius, ex familia tum ad ceteras res, tum ad iudicandum ſeueriſſima; Cn. Tremellius, homo ſumma religione, &

diligentia;

diligentia; tres hi, homines ueteres, tribuni militares sunt designati, ex kal. Ian. non iudicabunt. subsortiemur etiam in M. Metelli locum; quoniam is huic ipsi quæstioni præfuturus est. ita secundum kal. Ian. & prætore, & prope toto consilio commutato, magnas accusatoris minas, magnamq. iudicij exspectationem ad nostrum arbitrium, libidinemq. eludemus. Nonæ sunt hodie Sextiles: hora nona conueni re cœpistis. hunc diem iam ne numerant quidem. decem dies sunt ante ludos uotiuos, quos Cn. Pompeius facturus est. hi ludi dies quindecim auferent: deinde continuo Romani consequentur. ita prope XL diebus interpositis, tum denique se ad ea, quæ a nobis dicta erunt, responsuros esse arbitrantur: deinde se ducturos & dicendo, & excusando facile ad ludos Victoriæ: cum his plebeios esse coniunctos, secundum quos aut nulli, aut pauci dies ad agẽdum futuri sunt: ita, defessa, ac refrigerata accusatione, rem integram ad M. Metellum prætorem esse uenturam. quem ego hominem, si eius fidei diffisus essem, iudicem non retinuissem. nunc tamẽ eo animo sum, ut eo iudice, quàm prætore, hanc rem transigi malim, & iurato suam, quàm iniurato aliorum tabellas committere. Nunc ego, iudices, iam uos consulo, quid mihi faciendũ putetis. id enim consilij mihi profecto taciti dabitis, quod egomet mihi necessario capiendum intelligo. si utar ad dicendum meo legitimo tempore: mei laboris, industriæ, diligentiæq. capiam fructum, & ex accusatione perficiam, ut nemo unquam post homi-

num

num memoriam paratior, uigilantior, compositior ad iudicium uenisse uideatur. sed in hac laude industriæ meæ, reus ne elabatur, summum periculum est. quid est igitur, quod fieri possit? non obscurum, opinor, neque absconditum. fructum istum laudis, qui ex perpetua oratione percipi potuit, in alia tempora reseruemus: nunc hominem tabulis, testibus, priuatis, publicisq. litteris, auctoritatibusq. accusemus. Res omnis mihi tecum erit, Hortensi. dicam aperte. si te mecum dicendo, ac diluendis criminibus in hac caussa contendere putarem: ego quoque in accusando, atque in explicandis criminibus operam consumerem. nunc, quoniam pugnare contra me instituisti non tam ex tua natura, quàm ex istius tempore, & caussa, malitiose: necesse est istiusmodi rationi aliquo consilio obsistere. tua ratio est, ut secundum binos ludos mihi respondere incipias: mea, ut ante primos ludos comperendinem. ita fiet, ut tua ista ratio existimetur astuta, meum hoc consilium necessarium. uerum illud, quod institueram dicere, mihi rem tecum esse, huiusmodi est. Ego cum hanc caussam Siculorum rogatu recepissem; idq. mihi amplum, & præclarum existimassem, eos uelle meæ fidei, diligentiæq. periculum facere, qui innocentiæ, abstinentiæq. fecissent: tum, suscepto negotio, maius mihi quiddam proposui, in quo meam in remp. uoluntatem populus R. perspicere posset. nam illud mihi nequaquam dignum industria, conatuq. meo uidebatur, istum a me in iudicium, iam omnium iudicio condemnatum, uocari,

cari, nisi ista tua intolerabilis potentia, & ea cupiditas, qua per hosce annos in quibusdam iudicijs usus es, etiam in istius hominis desperati caussa interponeretur. nunc uero, quoniam hæc te omnis dominatio, regnumq. iudiciorum tantopere delectat; & sunt homines, quos libidinis, infamiæq. suæ neque pudeat, neque tædeat; qui quasi de industria in odium offensionemq. populi R. irruere uideantur: hoc me profiteor suscepisse, magnum fortasse onus, & mihi periculosum, ueruntamen dignum in quo omnes neruos ætatis, industriæq. meæ contenderem. quoniam totus ordo, paucorum improbitate, & audacia, premitur, & urgetur infamia iudiciorum: profiteor, huic generi hominum me inimicum, accusatorem, odiosum, assiduum, acerbum aduersarium. hoc mihi sumo: hoc mihi deposco, quod agam in magistratu, quod agam ex eo loco, ex quo me populus R. ex kal. Ian. secum agere de rep. ac de hominibus improbis uoluit. hoc munus ædilitatis meæ populo R. amplissimum, pulcherrimumq. polliceor. moneo, prædico, ante denuncio: qui aut deponere, aut accipere, aut recipere, aut polliceri, aut sequestres, aut interpretes corrumpendi iudicij solent esse, quiq. ad hanc rem aut potentiam, aut impudentiam suam professi sunt, abstineant in hoc iudicio manus, animosq. ab hoc scelere nefario. erit tum consul Hortensius cum summo imperio, & potestate: ego autem ædilis, hoc est paullo amplius, quàm priuatus. tamen hæc huiusmodi

modi res eſt, quam me acturum eſſe polliceor, ita populo R. grata, atque iucunda, ut ipſe conſul in hac cauſſa præ me minus etiam, ſi fieri poſſit, quàm priuatus eſſe uideatur. omnia non modo commemorabuntur, ſed etiam, expoſitis certis rebus, agentur, quæ intra decem annos, poſtea quàm iudicia ad ſenatum tranſlata ſunt, in rebus iudicandis nefarie, flagitioſeq́. facta ſunt. cognoſcet ex me populus R. quid ſit, quamobrem, cum equeſter ordo iudicaret, annos prope quinquanginta continuos nullo iudice equite R. iudicante ne tenuiſſima quidem ſuſpicio acceptæ pecuniæ ob rem iudicandam conſtituta ſit: quid ſit, quòd, iudicijs ad ſenatorium ordinem tranſlatis, ſublataq́. populi R. in unumquenque noſtrum poteſtate, Q. Calidius damnatus dixerit, minoris HS tricies prætorium hominem honeſte non poſſe damnari: quid ſit, quod, P. Septimio ſenatore damnato, Q. Hortenſio prætore, de pecunijs repetundis, lis æſtimata ſit eo nomine, quòd ille ob rem iudicandam pecuniam accepiſſet: quòd in C. Herennio, quòd in C. Popillio ſenatoribus, qui ambo peculatus damnati ſunt, quòd in M. Atilio, qui de maieſtate damnatus eſt, hoc planum factum eſt, eos pecuniam ob rem iudicandam accepiſſe: quòd inuenti ſunt ſenatores, qui, C. Verre prætore urbano ſortiente, exirent in eum reum, quem incognita cauſſa condemnarent: quòd inuentus eſt ſenator, qui cum iudex eſſet, in eodem iudicio ab reo pecuniam acciperet, quam iudicibus diuideret, & ab accuſatore, ut reum damnaret.

Iam

Iam uero quo modo illam labem, ignominiam, calamitatemq. totius ordinis conquerar? hoc factum eſſe in hac ciuitate, cum ſenatorius ordo iudicaret, ut diſcoloribus ſignis, iuratorum hominum ſententiæ notarentur. Hæc omnia me diligenter, ſeuereq. acturum eſſe polliceor. quo me tandem animo fore putetis, ſi quid in hoc ipſo iudicio intellexero ſimili aliqua ratione eſſe uiolatum, atque commiſſum? cum præſertim planum facere multis teſtibus poſſim, C. Verrem in Sicilia, multis audientibus, ſæpe dixiſſe, ſe habere hominem potentem, cuius fiducia prouinciam ſpoliaret; neque ſibi ſoli pecuniam quærere, ſed ita triennium illud præturæ Sicilienſis diſtributũ habere, ut ſecum præclare agi diceret, ſi unius anni quæſtum in rem ſuam conuerteret, alterum patronis, et defenſoribus ſuis traderet, tertium illum uberrimum quæſtuoſiſſimumq. annum totum iudicibus reſeruaret. ex quo mihi uenit in mentem illud dicere, quod apud M'. Glabrionem nuper cum in reijciendis iudicibus commemoraſſem, intellexi uehementer populum R. commoueri; me arbitrari fore, uti nationes exteræ legatos ad populum R. mitterent, ut lex de pecunijs repetundis iudiciumq. tolleretur. ſi enim iudicia nulla ſint, tantum unumquenque ablaturum putant, quantum ſibi ac liberis ſuis ſatis eſſe arbitretur: nũc, quòd eiuſmodi iudicia ſint, tantum unumquenque auferre, quantum ſibi, patronis, aduocatis, prætoribus, iudicibus ſatis futurum ſit: hoc profecto infinitum eſſe: ſe auariſſimi hominis cupiditati ſatisfacere poſſe,

posse, nocentissimæ uictoriæ non posse. o commemoranda iudicia, præclaramq. existimationem nostri ordinis, cum socij populi R. iudicia de pecunijs repetundis fieri nolunt, quæ a maioribus nostris sociorũ caussa comparata sunt. An iste unquam de se bonam spem habuisset, nisi de uobis malam opinionem animo imbibisset? quo maiore etiam. si fieri potest, apud uos odio esse debet, quàm est apud populum R. cum in auaritia, scelere, periurio uos sui similes esse arbitretur. cui loco, per deos immortales, iudices consulite, ac prouidete. moneo, prædicoq. id, quod intelligo, tempus oportunissimum uobis hoc diuinitus datum esse, ut odio, inuidia, infamia, turpitudine totum ordinem liberetis. nulla in iudicijs seueritas, nulla religio, nulla denique iam existimantur esse iudicia. itaque a populo R. contemnimur, despicimur: graui, diuturnaq. iam flagramus infamia. neque enim ullam aliam ob caussam populus R. tribuniciam potestatem tanto studio requisiuit: quam cum poscebat, uerbo illam poscere uidebatur, re uera iudicia poscebat. neque hoc Q. Catulum, hominem sapientissimum, atque amplissimum, fugit: qui, Cn. Pompeio, uiro fortissimo, & clarissimo, de tribunicia potestate referente, cum esset sententiam rogatus, hoc initio est, summa cum auctoritate, usus: patres conscriptos iudicia male & flagitiose tueri: quòd si in rebus iudicandis populi R. existimationi satisfacere uoluissent, non tantopere homines fuisse tribuniciá potestatem desideraturos. ipse denique Cn. Pompeius,

ius, cum primum concionem ad urbem consul designa tus habuit, ubi, id quod maxime exspectari uidebatur, ostendit se tribuniciam potestatem restituturum; factus est in eo strepitus, & grata concionis admurmuratio. idem in eadem concione cum dixisset, populatas, uexatasq. esse prouincias, iudicia autem turpia, & flagitiosa fieri, ei rei se prouidere, ac cósulere uelle: tum uero non strepitu, sed maximo clamore suam populus R. significauit uoluntatem. nunc autem homines in speculis sunt: obseruant, quemad modum se unusquisque uestrum gerat in retinenda re ligione, conseruandisq. legibus: uident, adhuc post legem tribuniciam unum senatorem uel tenuissimum esse damnatum. quod tametsi non reprehendunt, ta men magnopere, quod laudent, non habent: nulla est enim laus, ibi esse integrum, ubi nemo est, qui aut possit, aut conetur corrumpere. hoc est iudicium, in quo uos de reo, populus R. de uobis iudicabit. in hoc homine statuetur, possit ne, senatoribus iudicãtibus, homo nocentissimus, pecuniosissimusq. damnari. deinde est huiusmodi reus, in quo homine ni hil sit, præter summa peccata, maximamq. pecuniá: ut, si liberatus sit, nulla alia suspicio, nisi ea, quæ turpissima est, residere possit. non gratia, non cognatione, non alijs recte factis, non denique aliquo mediocri uitio tot tantaq. eius uitia subleuata esse exi stimabuntur. postremo ego caussam sic agam, iudices; eiusmodi res, ita notas, ita testatas, ita magnas, ita manifestas proferam; ut nemo a uobis, ut istum absol

uatis,

uatis, per gratiam conetur contendere. habeo autem certam uiam, atque rationem, qua omnes illorum conatus inuestigare, & consequi possim. ita res a me agetur, ut in eorum consilijs omnibus non modo aures hominũ, sed etiam oculi populi R. interesse uideantur. uos aliquot iam per annos conceptam huic ordini turpitudinem, atque infamiam delere, ac tollere potestis. constat inter omnes, post hæc constituta iudicia, quibus nunc utimur, nullum hoc splendore, atque hac dignitate consilium fuisse. hic si quid erit offensum; omnes homines non iam ex eodem ordine alios magis idoneos, quod fieri non potest, sed alium omnino ordinem ad res iudicãdas quærendum arbitrabuntur. Quapropter primum ab dijs immortalibus, quod sperare mihi uideor, hoc idem, iudices, peto, ut in hoc iudicio nemo improbus præter eum, qui iam pridem inuentus est, reperiatur. deinde, si plures improbi fuerint, hoc uobis, hoc populo R. iudices confirmo, uitam mehercule mihi prius, quàm uim perseuerantiamq. ad illorum improbitatem persequendam, defuturam. Verum quod ego laboribus, periculis, inimicitijsq. meis tum, cum admissum erit, dedecus seuere me persecuturum esse polliceor; id ne accidat, tu tua sapientia, auctoritate, diligentia, M. Glabrio, potes prouidere. suscipe caussam iudiciorum: suscipe caussam seueritatis, integritatis, fidei, religionis: suscipe caussam senatus, ut is hoc iudicio probatus, cum populo R. & in laude, et in gratia esse possit. cogita, qui sis, quo loco sis, quid

quid dare populo R. quid reddere maioribus tuis debeas. fac tibi paternæ legis Aciliæ ueniat in mentē: qua lege populus R. de pecunijs repetundis, optimis iudicijs, seuerissimisq. iudicibus usus est. circūstant te summæ auctoritates, quæ te obliuisci laudis domesticæ non sinant, quæ te dies noctesq. commoneant, fortissimum tibi patrem, sapientissimum auum, grauissimum socerum fuisse. quare si Glabrionis patris uim, & acrimoniam ceperis ad resistendum hominibus audacissimis; si aui Scæuolæ prudentiam ad prospiciendas insidias, quæ tuæ, atque horum famæ comparantur; si soceri Scauri constantiam, ut ne quis te de uera, & certa possit sententia dimouere; intelliget populus R. integerrimo, atque honestissimo prætore, delectoq. consilio, nocenti reo magnitudinem pecuniæ plus habuisse momenti ad suspicionem criminis, quàm ad rationem salutis. mihi certum est non committere, ut in hac caussa prætor nobis, consiliumq. mutetur. non patiar rem in id tempus adduci, ut Siculi, quos adhuc serui designatorum consulum non mouerunt, cum eos nouo exemplo uniuersos arcesserent, eos tum lictores consulum uocent, ut homines miseri, antea socij, atque amici populi R. nunc serui, ac supplices, non modo ius suum fortunasq. omnes eorum imperio amittant, uerum etiam deplorandi iuris sui potestatem non habeant. non sinam profecto, caussa a me perorata, XL diebus interpositis, tum nobis denique respondeant, cum accusatio nostra in obliuionem diuturnitate adducta sit. non commit-

tam, ut tum res iudicetur, cum hæc frequentia totius Italiæ Roma discesserit, quæ conuenit uno tempore undique, comitiorum, ludorum, censendique caussa. huius iudicij & laudis fructum, & offensionis periculum, uestrum; laborem, solicitudinemque, nostram, scientiam quid agatur, memoriamq. quid a quoque dictum sit, omnium puto esse oportere. faciam hoc non nouum, sed ab ijs, qui nunc principes nostræ ciuitatis sunt, ante factum, ut testibus utar statim. illud a me nouum, iudices, cognoscetis, quod ita testes constituam, ut crimen totum explicem: ubi id interrogando, argumentis, atque oratione firmauero, tum testes ad crimen accommodem, ut nihil inter illam usitatam accusationem, atque hanc nouam intersit, nisi quòd in illa tunc, cum omnia dicta sunt, testes dantur, hic in singulas res dabuntur, ut illis quoque eadem interrogandi facultas, argumentandi, dicendiq. sit. si quis erit, qui perpetuam orationem, accusationemq. desideret; altera actione audiet. nunc id, quod facimus, ea ratione facimus, ut
* malitiæ illorum consilio nostro occurramus, necessario fieri intelligat. hæc primæ actionis erit accusatio. Dicimus C. Verrem, cum multa libidinose, multa crudeliter in ciues R. atque in socios, multa in deos, hominesq. nefarie fecerit, tum præterea quadringenties sestertium ex Sicilia contra leges abstulisse. hoc testibus, hoc tabulis, priuatis publicisq. auctoritatibus ita uobis planum faciemus, ut hoc statuatis, etiam si spatium ad dicendum nostro commodo, ua-

cuosq.

cuosq. dies habuissemus, tamen oratione longa nihil opus fuisse. Dixi.

ACTIONIS II. IN VERREM LIB. I.

ORATIO VI.

NEMINEM uestrum ignorare arbitror, iudices, hunc per hosce dies sermonem uulgi, atque hanc opinionem populi R. fuisse, C. Verrem altera actione responsurum non fuisse, neque ad iudicium affuturum. quæ fama non iccirco solū emanarat, quòd iste certe statuerat, ac deliberauerat, non adesse; uerum etiam, quòd nemo quenquam tam audacem, tam amentem, tam impudentem fore arbitrabatur, qui, tam nefarijs criminibus, tam multis testibus euictus, ora iudicum aspicere, aut os suum populo R. ostendere auderet. est idem Verres, qui fuit semper, ut ad audendum proiectus, sic paratus ad audiēdum: præsto est, respondet, defenditur: ne hoc quidem sibi reliqui fecit, ut in rebus turpissimis, cum manifesto teneatur, si reticeat, & absit, tamen impudentiæ suæ pudentem exitum quæsisse uideatur. patior, iudices, & non moleste fero, me laboris mei, uos uirtutis uestræ fructum esse laturos. nam si iste id fecisset, quod primo statuerat, ut non adesset; minus

aliquanto, quàm mihi opus esset, cognosceretur, quid ego in hac accusatione comparanda, constituendaq. elaborassem: uestra uero laus tenuis plane, atque obscura, iudices, esset: neque enim hoc a uobis populus R. exspectat, neque eo potest esse contentus, si condemnatus sit is, qui adesse noluerit, & si fortes fueritis in eo, quem nemo sit ausus defendere. immo uero adsit, respondeat, summis opibus, summo studio potentissimorum hominum defendatur: certet mea diligentia cum illorum omnium cupiditate, uestra integritas cum istius pecunia, testium constantia cum illius patronorum minis, atque potentia. tum demum illa uicta uidebuntur, cum in contentionem certamenq. uenerint. absens si iste esset damnatus, non tam ipse sibi consuluisse, quàm inuidisse uestræ laudi uideretur. neque enim salus ulla maior reip. hoc tempore reperiri potest, quàm populum R. intelligere, diligenter reiectis ab accusatore iudicibus, socios, leges, remp. senatorio consilio maxime posse defendi: neque tanta fortunis omnium pernicies potest accidere, quàm opinione populi R. rationem ueritatis, integritatis, fidei, religionis ab hoc ordine abiudicari. itaque mihi uideor, iudices, magnam, & maxime ægram, & prope depositam reip. partem suscepisse, neque in eo magis meæ, quàm uestræ laudi existimationiq. seruisse. accessi enim ad inuidiam iudiciorum leuandam, uituperationemq. tollendam; ut, cum hæc res pro uoluntate populi R. esset iudicata, aliqua ex parte mea diligentia constituta auctoritas

tas iudiciorum uideretur: postremo, ut esset hoc iudicatum, ut finis aliquando iudiciariæ controuersiæ cõstitueretur. etenim sine dubio, iudices, in hac caussa ea res in discrimen adducitur. reus est enim homo nocentissimus: qui si condemnatur, desinent homines dicere, his iudicijs pecuniam plurimum posse; sin absoluitur, desinemus nos de iudicijs transferendis recusare. tametsi de absolutione istius neque ipse iam sperat, nec populus R. metuit. de impudentia singulari, quod adest, quòd respondet, sunt qui mirentur: mihi, pro cetera eius audacia, atque amentia, ne hoc quidem mirandum uidetur. multa enim & in deos, & in homines impie nefarieq. commisit. quorum scelerum pœnis agitatur, & a mente consilioq. deducitur. agunt eum præcipitem pœnæ ciuium R. quos partim securi percussit, partim in uinculis necauit, partim implorantes iura libertatis & ciuitatis in crucem sustulit. rapiunt eum ad supplicium dij patrij, quòd iste inuentus est, qui e complexu parentum abreptos filios ad necem duceret, & parentes pretium pro sepultura liberum posceret. religiones uero, cæremoniæq. omnium sacrorum, fanorumque, uiolatæ, simulacraq. deorum, quæ non modo ex suis templis ablata sunt, sed etiam iacent in tenebris ab isto retrusa, atque abdita, consistere eius animum sine furore atque amentia non sinunt. neque iste mihi uidetur se ad damnationem offerre solum, neque hoc auaritiæ supplicio communi, qui tot sceleribus se obstrinxerit, contentus esse: singularem quandam pœ-

nam istius immanis, atque importuna natura deside rat. non id solum quæritur, ut, isto damnato, bona restituantur ijs, quibus erepta sunt: sed & religiones deorum immortalium expiandæ, & ciuium R. cruciatus, multorumq. innocentium sanguis istius supplicio luendus est. non enim furem, sed ereptoré; non adulterum, sed expugnatorem pudicitiæ; non sacrilegum, sed hostem sacrorum religionumque; non sicarium, sed crudelissimum carnificem ciuium, sociorumq. in uestrum iudicium adduximus: ut ego hunc unum eiusmodi reum post hominum memoriam fuisse arbitrer, cui damnari expediret. nam quis hoc non intelligit, istum absolutum dijs hominibusq. inuitis, tamen ex manibus populi R. eripi nullo modo posse? quis hoc non perspicit, præclare nobiscum actum iri, si populus R. istius unius supplicio contentus erit? ac non sic statuerit, non istum maius in sese scelus concepisse, cum fana spoliarit, cum tot homines innocentes necarit, cum ciues R. morte, cruciatu, cruce affecerit, cum prædonum duces accepta pecunia dimiserit; quàm eos, si qui istum, tot, tantis, tam nefarijs sceleribus coopertum, iurati sententia sua liberarent? non est, non est in hoc homine cuiquá peccandi locus, iudices: non is est reus, non id tempus, non id consilium; (metuo, ne quid arrogantius apud tales uiros uidear dicere) ne actor quidem est is, cui reus tam nocens, tam perditus, tam uictus aut occulte surripi, aut impune eripi possit. his ego iudicibus non probabo, C. Verrem contra leges pe-
cunias

cunias cepisse? sustinebunt tales uiri, se tot senatoribus, tot equitibus R. tot ciuitatibus, tot hominibus honestissimis ex tam illustri prouincia, tot populorum, priuatorumq. litteris non credidisse? tantæ populi R. uoluntati restitisse? sustineant. reperiemus, si istum uiuum ad aliud iudicium perducere potuerimus, quibus probemus, istum in quæstura pecuniam publicam, Cn. Carboni consuli datam, auertisse: quibus persuadeamus, istum alieno nomine a quæstoribus urbanis, quod priore actione didicistis, pecuniã abstulisse. erunt, qui & in eo quoque audaciam eius reprehendant, quod aliquot nominibus de capite, quantum commodum fuerit, frumenti decumani detraxerit. erunt etiam fortasse, iudices, qui illum eius peculatum uel acerrime uindicandum putent, quòd iste M. Marcelli, & P. Africani monumenta, quæ nomine illorum, re uera populi R. & erant, & habebantur, ex fanis religiosissimis, ex urbibus sociorum, atque amicorum non dubitauerit auferre. emerserit ex peculatus etiam iudicio: meditetur de ducibus hostium, quos accepta pecunia liberauit: uideat, quid de illis respondeat, quos in eorum locum subditos domi suæ reseruauit. quærat, non solum quemadmodum nostro crimini, uerum etiam quo pacto suæ confessioni possit mederi. meminerit, se priore actione clamore populi R. infesto, atque inimico excitatum, confessum esse, duces a se prædonum securi non esse percussos; se iam tum esse ueritum, ne sibi crimini daretur, eos ab se pecunia liberatos. fatea

tur id, quod negari non potest, se priuatum hominẽ prædonum duces uiuos, atque incolumes domi suæ, postea quàm Romam redierit, usque dum per me licuerit, tenuisse. hoc in illo maiestatis iudicio si licuisse sibi ostenderit, ego oportuisse concedam. ex hoc quoque euaserit: proficiscar eò, quò me iam pridem uocat populus R. de iure enim libertatis, & ciuitatis suum putat esse iudicium, & recte putat. confringat iste sane ui sua consilia senatoria; quæstiones omnium perrumpat; euolet ex uestra seueritate: mihi credite, arctioribus apud populum R. laqueis tenebitur. credet ijs equitibus R. populus R. qui ad uos ante producti testes, ipsis inspectantibus ab isto ciuem R. qui cognitores homines honestos daret, sublatum esse in crucem dixerunt. credent omnes V & XXX tribus homini grauissimo, atque ornatissimo M. Annio, qui se præsente ciuem R. securi percussum esse dixit. audietur a populo R. uir primarius, eques R. L. Flauius, qui suum familiarem Herennium negotiatorem ex Africa, cum eum Syracusis amplius centum ciues R. cognoscerent, lacrymantesq. defenderent, pro testimonio dixit, securi esse percussum. probabit fidem, & auctoritatem, & religionem suam L. Suetius, homo omnibus ornamentis præditus, qui iuratus apud uos dixit, multos ciues R. in Latumijs istius imperio crudelissime per uim morte esse multatos. Hanc ego caussam cum agam beneficio populi R. de loco superiore, non uereor, ne aut istũ uis ulla ex populi R. suffragijs eripere, aut a me ullum munus ædili-

tatis

tatis amplius, aut gratius populo R. esse possit. Quapropter omnes in hoc iudicio conentur omnia: nihil est iam, quod in hac caussa peccare, iudices, quisquam, nisi uestro periculo, possit. mea quidem ratio cum in præteritis est rebus cognita, tum in reliquis explorata, atque prouisa est. ego meum studium in remp. iam illo tempore ostendi, cum longo interuallo ueterem consuetudinem retuli, & rogatu sociorum, atque amicorum populi R. meorum autem necessariorum, nomen hominis audacissimi detuli. quod meum factum lectissimi uiri, atque ornatissimi, quo in numero e uobis complures fuere, ita probarunt, ut ei, qui istius quæstor fuisset, & ab isto læsus inimicitias iustas persequeretur, non modo deferendi nominis, sed ne subscribendi quidem, cum id postularet, facerent potestatem. In Siciliam sum inquirendi caussa profectus. quo in negotio industriam meam celeritas reditionis, diligentia multitudo litterarum, & testium declarauit: pudorem uero, ac religionem, quòd cum uenissem senator ad socios populi R. qui in ea prouincia quæstor fuissem, ad hospites meos, ac necessarios caussæ communis defensor diuerti potius, quàm ad eos, qui a me auxilium petiuissent. nemini meus aduentus labori, aut sumptui neque publice, neque priuatim fuit. uim in inquirendo tantam habui, quantam mihi lex dabat, non quantam habere poteram istorum studio, quos iste uexarat. Romam ut ex Sicilia redij, cum iste, atque istius amici, homines lauti, & urbani, sermones huiuscemodi dissipassent, quo

animos testium retardarent, me magna pecunia a uera accusatione esse deductum: tametsi probabatur nemini, quòd & ex Sicilia testes erant ij, qui quæstorem me in prouincia cognouerant, & hinc homines maxime illustres, qui ut ipsi noti sunt, sic nostrum unumquenque optime norunt; tamen usque eò timui, ne quis de mea fide, atque integritate dubitaret, donec ad reijciendos iudices uenimus. sciebam, in reijciendis iudicibus non nullos memoria nostra pactionis suspicionem non uitasse, cum in ipsa accusatione eorum industria, ac diligentia probaretur. ita reieci iudices, ut hoc constet, post hunc statum reip. quo nunc utimur, simili splendore, & dignitate consilium nullum fuisse. quam iste laudem communem ait sibi esse mecum: qui cum P. Galbam iudicem reiecisset, M. Lucretium retinuit: &, cum eius patronus ex eo quæreret, cur suos familiarissimos, Sex. Peduceum, Q. Considium, Q. Iunium reijci passus esset, respondit, quòd eos in iudicando nimium sui iuris, sententiæq. cognosceret. itaque, iudicibus reiectis, sperabam iam onus meum uobiscum esse commune: putabam, non solum notis, sed etiam ignotis probatam meam fidem esse, & diligentiam. quod me non fefellit. nam comitijs meis, cum iste infinita largitione contra me uteretur, populus R. iudicauit, istius pecuniam, quæ apud me contra fidem meam nihil potuisset, apud se contra honorem meum nihil posse debere. quo quidem die primum iudices citati in hunc reũ consedistis, quis tam inimicus huic ordini fuit, quis

tam nouarum rerum, iudiciorum, iudicumq. cupidus, qui non conspectu, consessuq. uestro commoueretur? cum in eo uestra mihi dignitas fructum diligentiæ referret, id sum assecutus, ut una hora, qua cœpi dicere, reo audaci, pecunioso, profuso, perdito spem iudicij corrumpendi præciderem: ut primo die testium tanto numero citato populus R. iudicaret, ipso absoluto remp. stare non posse: ut alter dies amicis istius, & defensoribus non modo spem uictoriæ, sed etiam uoluntatem defensionis auferret: ut tertius dies sic hominem prosterneret, ut, morbo simulato, non quid responderet, sed quemadmodum non responderet, deliberaret. deinde reliquis diebus, his criminibus, his testibus, & urbanis, & prouincialibus, sic obrutus, atque oppressus est, ut, his ludorum diebus interpositis, nemo istum comperendinatum, sed condemnatum iudicaret. Quapropter ego, quod ad me attinet iudices, uici. non enim spolia C. Verris, sed existimationem populi R. concupiui. meum fuit, cum caussa accedere ad accusandum: quæ caussa fuit iustior, quàm a tam illustri prouincia defensorem constitui, & deligi? reip. consulere: quid iam reip. honestius, quàm in tanta inuidia iudiciorum adducere hominum, cuius damnatione totus ordo cum populo R. & in laude, & in gratia possit esse? ostendere, ac persuadere, hominem nocentem adductum esse: quis est in populo R. qui hoc non ex priore actione abstulerit, omnium ante damnatorum scelera, furta, flagitia, si in unum locum conferantur,

uix

uix cum huius parua parte æquari, conferriq́. posse? Vos, quod ad uestram famam, existimationem, salutemq́. communem pertinet, iudices, prospicite, atque consulite. splendor uester facit, ut peccare sine summo reip. detrimento, ac periculo non possitis. non enim potest sperare populus R. esse alios in senatu, qui recte possint iudicare, uos si non potueritis. necesse est, cum de toto ordine desperarit, aliud genus hominum, atque aliam rationem iudiciorum requirat. hoc si uobis ideo leuius uidetur, quòd putatis onus esse graue, & incommodum, iudicare: intelligere debetis, primum interesse, utrum id onus uosmet ipsi reieceritis, an, quòd probare populo R. fidem uestram, & religionem non potueritis, eo uobis iudicandi potestas erepta sit. deinde etiam illud cogitate, quanto periculo uenturi simus ad eos iudices, quos propter odium uestri populus R. de uobis uoluerit iudicare. uerum uobis dicam id, quod intellexi, iudices. homines scitote esse quosdam, quos tantum odium uestri ordinis teneat, ut hoc palam iam dictitent, se istum, quem sciant esse hominem improbissimum, hoc uno nomine absolui uelle, ut ab senatu iudicia per ignominiam, turpitudinemq́. auferan rantur. Hæc me, iudices, pluribus uerbis uobiscum agere coegit non timor meus de uestra fide, sed spes illorum noua: quæ cum Verrem a porta subito ad iudicium retraxisset; nonnulli suspicati sunt, non sine caussa illius consilium tam repente esse mutatum. nunc ne nouo querimoniæ genere uti possit Hortensius, & ea dicere

dicere, opprimi reum, de quo nihil dicat accuſator; nihil eſſe tam periculoſum fortunis innocentiũ, quàm tacere aduerſarios; & ne aliter, quàm ego uelim, meum laudet ingenium, cum dicat, me, ſi multa dixiſſem, ſubleuaturum fuiſſe eum, quem contra dicerem; quia non dixerim, perdidiſſe: morem illi geram: utar oratione perpetua; non quoniam hoc ſit neceſſe; uerum ut experiar, utrum ille ferat moleſtius, me tunc tacuiſſe, an nunc dicere. Hic tu fortaſſe eris diligens, ne quam ego horam de meis legitimis horis remittam: niſi omni tempore, quod mihi lege conceſſum eſt, abuſus ero, querere, deum atque hominum fidem implorabis, circũueniri C. Verrem, quòd accuſator nolit tam diu, quàm diu liceat, dicere. quod mihi lex mea cauſſa dedit, eo mihi non uti non licebit? nam accuſandi mihi tempus mea cauſſa datum eſt, ut poſſem oratione mea crimina cauſſamq. explicare. hoc ſi non utor, non tibi iniuriam facio, ſed de meo iure aliquid, & commodo detraho. Cauſſam enim, inquit, cognoſci oportet. Ea re quidem, quòd aliter condemnari reus, quamuis ſit nocens, non poteſt. id igitur tu moleſte tuliſti, a me aliquid factum eſſe, quo minus iſte condemnari poſſet? nam, cauſſa cognita, poſſunt multi abſolui: incognita quidem, condemnari nemo poteſt. adimo enim comperendinatum; quod habet lex in ſe moleſtiſſimum; bis ut cauſſa dicatur. quod aut mea cauſſa potius eſt conſtitutum, quàm tua; aut nihilo tua potius, quàm mea. nam ſi, bis dicere, eſt commodum: certe utriuſ-

que commune est. sin eum, qui posterius dixit, opus est redargui: accusatoris caussa, ut bis ageretur, constitutum est. Verum, ut opinor, Glaucia primus tulit, ut comperendinaretur reus. antea uel iudicari primo poterat, uel, amplius, pronunciari. utram igitur putas legem molliorem? opinor, illam ueterem; qua uel cito absolui, uel tarde condemnari licebat. ego tibi illam Aciliam legem restituo: qua lege multi semel accusati, semel dicta caussa, semel auditis testibus, condemnati sunt, nequaquam tam manifestis, neque tantis criminibus, quantis tu conuinceris. puta te non hac tam atroci, sed illa lege mitissima caussam dicere. accusabo: respondebis. testibus editis, ita mittam in consilium, ut, etiam si lex ampliandi faciat potestatem, tamen isti turpe sibi existiment, non primo iudicare. Verum, si caussam cognosci opus est, parum ne cognita est? dissimulamus, Hortensi: quod sæpe in dicendo experti sumus. quis nos magnopere attendit unquam, in hoc quidem genere caussarum, ubi aliquid ereptum, aut ablatum a quopiam dicitur? non ne aut in tabulis, aut in testibus omnis exspectatio iudicum est? dixi prima actione, me planum esse facturum, C. Verrem HS quadringenties contra legem abstulisse. quid? hoc planius egissem, si ita narrassem. Dio quidam fuit Halesinus: qui, cum eius filio, prætore Sacerdote, hereditas a propinquo permagna uenisset, nihil habuit neque negotij, neque controuersiæ. Verres, simul ac tetigit prouinciam, statim Messana litteras dedit, Dionem euocauit, calumniatores

lumniatores ex ſinu ſuo appoſuit, qui illam hereditatem Veneri Erycinæ commiſſam eſſe dicerent. hac de re oſtendit ſe ipſum cogniturum. poſſum deinceps totam rem explicare, deinde ad extremum id, quod accedit, dicere; Dionem HS decies centena millia numeraſſe, ut cauſſam certiſſimam obtineret; præterea greges equarum eius iſtum abigendos curaſſe; argenti ueſtisq́. ſtragulæ quod fuerit, curaſſe auferendum. hæc neque cum ego dicerem, neque cum tu negares, magni momenti noſtra eſſet oratio. quo tempore igitur aures iudex erigeret, animumq́. attẽderet? cum Dio ipſe prodiret; cum ceteri, qui tum in Sicilia negotijs Dionis interfuiſſent; cum per eos ipſos dies, per quos cauſſam Dio diceret, reperiretur, pecunias ſumpſiſſe mutuas, nomina ſua exegiſſe, prædia uendidiſſe; cum tabulæ uirorum bonorum proferrentur; cũ, qui pecuniam Dioni dederunt, dicerent ſe iam tum audiſſe, eo nummos ſumi, ut Verri darentur; cum amici, hoſpites, patroni Dionis, homines honeſtiſſimi, hæc eadem ſe audiſſe dicerent. opinor, cum hæc fierent, tum uos audiretis, ſicut audiſtis, tum cauſſa agi uideretur. ſic a me ſunt acta omnia priore actione, ut in criminibus omnibus nullum eſſet, in quo quiſquam ueſtrum perpetuam accuſationem requirat. nego eſſe quidquam a teſtibus dictum, quod aut ueſtrum cuipiam eſſet obſcurum, aut cuiuſquam oratoris eloquentiam quæreret. etenim ſic me ipſum egiſſe memoria tenetis, ut in teſtibus interrogandis omnia crimina proponerem, & explicarem; ut, cum rem totam in

medio

medio proposuissem, tum denique testem interrogarem. itaque non modo uos, quibus est iudicandum, nostra crimina tenetis: sed etiam populus R. totam accusationem caussamq. cognouit. Tametsi ita de meo facto loquor, quasi ego illud mea uoluntate potius, quàm uestra iniuria adductus fecerim. interposuistis accusatorem, qui, cum ego mihi C & X dies solos in Siciliam postulassem, C & VIII sibi in Achaiam postularet: menses mihi tres cum eripuissetis, ad agendum maxime appositos; reliquum omne tempus huius anni me uobis remissurum putastis: ut, cum horis nostris nos essemus usi, tu, binis ludis interpositis, quadragesimo post die responderes; deinde ita tempus duceretur, ut a M. Glabrione prætore, & a magna parte horum iudicum ad prætorem alium, iudicesq. alios ueniremus. hæc si ego non uidissem; si me non omnes noti ignotiq. monuissent, id agi, id cogitari, in eo laborari, ut res in illud tempus reijceretur: credo, si meis horis in accusando uti uoluissem, uererer, ne mihi crimina non suppeterent, ne oratio deesset, ne uox uiresq. deficerent, ne, quem nemo prima actione defendere ausus esset, eum ego bis accusare non possem. ego meum consilium tum iudicibus, tum populo R. probaui. nemo est, qui alia ratione istorum iniuriæ, atque impudentiæ potuisse obsisti arbitretur. etenim qua stultitia fuissem, si, quam diē, qui istum eripiendum redemerunt, in cautione uiderunt, cum ita cauerent, si post kal. Ian. in consilium iretur; in eam diem ego, cum potuissem uitare, incidissem?

dissem? nunc mihi temporis eius, quod mihi ad dicendum datur, quoniam in animo est caussam omnem exponere, habenda ratio est diligenter. itaque primum illum actum istius uitæ turpissimum, & flagitiosissimum prætermittam: nihil a me de pueritiæ suæ flagitijs, peccatisq. audiet: nihil ex illa impura adolescentia sua: quæ qualis fuerit, aut meministis, aut ex isto, quem sui simillimum produxit, recognoscere potestis. omnia præteribo, quæ mihi turpia dictu uidebuntur; neque solum, quid istum audire, uerum etiam quid me deceat dicere, considerabo. uos, quæso, date hoc, & concedite pudori meo, ut aliquam partem de istius impudentia reticere possim. omne illud tempus, quod fuit ante quàm iste ad magistratus, remq. publicam accessit, habeat per me solutum, ac liberū. sileatur de nocturnis eius bacchationibus, ac uigilijs: lenonum, aleatorum, perductorum nulla mentio fiat: damna, dedecora, quæ res patris eius, ætas ipsius pertulit, prætereantur: lucretur indicia ueteris infamiæ: patiatur eius uita reliqua me hanc tantam iacturam criminum facere. Quæstor Cn. Papirio consuli fuisti abhinc annos XIV. ex ea die ad hanc diem quæ fecisti, in iudicium uoco. hora nulla uacua a furto, a scelere, crudelitate, flagitio reperietur. hi sunt anni consumpti in quæstura, & legatione Asiatica, & prætura urbana, & prætura Siciliensi. quare hæc eadem erit quadripartita distributio totius accusationis meæ. Quæstor ex S. C. prouinciam sortitus es: obtigit tibi consularis: ut cum

consule Cn. Carbone esses, eamq. prouinciam obtine
res. erat tum dissensio ciuium: de qua nihil sum di-
cturus, quid sentire debueris: unum hoc dico, in eius-
modi tempore ac sorte statuere te debuisse, utrum
malles sentire, atque defendere. Carbo grauiter fe-
rebat, sibi quæstorem obtigisse hominem singulari lu
xuria, atque inertia: ueruntamen ornabat eum be-
neficijs, officijsq. omnibus. ne diutius teneam, pecu-
nia attributa numerata est: profectus est quæstor in
prouinciam: uenit in Galliam exspectatus ad exerci
tum consularem cum pecunia: simul ac primum ei oc
casio uisa est, (cognoscite hominis principium magi-
stratuum gerendorum, & reip. administrandæ) auer
sa pecunia publica quæstor consulem, exercitum, pro
uinciamq. deseruit. uideo, quid egerim: erigit se:
sperat sibi auram posse aliquam afflari in hoc crimi-
ne uoluntatis, assensionisq. eorum, quibus Cn. Car-
bonis mortui nomen odio sit: quibus illam relictio-
nem, proditionemq. consulis sui gratam sperat fore.
quasi uero id cupiditate defendendæ nobilitatis, aut
studio partium fecerit, ac non apertissime consulem,
exercitum, prouinciamq. compilarit, & propter im
pudentissimum furtum aufugerit. est enim obscu-
rum, aut eiusmodi factum eius, ut possit aliquis suspi
cari, C. Verrem, quòd ferre nouos homines non po-
tuerit, ad nobilitatem, hoc est ad suos, transisse, ni-
hil fecisse propter pecuniam. uideamus, rationes quē
admodum retulerit: iam se ipse ostendet, quamob-
rem Cn. Carbonem reliquerit: iam se ipse indicabit.

primum

primum breuitatem cognoſcite. ACCEPI, *inquit,* VICIES DVCENTA TRIGINTA-QVINQVE MILLIA, QVADRINGENTOS XVII NVMMOS: DEDI STIPENDIO, FRVMENTO, LEGATIS, PROQVAESTORI, COHORTI PRAETORIAE HS MILLE SEXCENTA TRIGINTA QVINQVE MILLIA, QVADRINGENTOS XVII NVMMOS: RELIQVI ARIMINI HS SEXCENTA MILLIA. *hoc eſt rationes referre? hoc modo aut ego, aut tu, Hortenſi, aut quiſquam hominum retulit? quid hoc eſt? quæ impudentia? quæ audacia? quod exemplũ ex tot hominũ rationibus relatis huiuſmodi eſt? illa tamen HS ſexcenta millia, quæ ne falſo quidẽ potuit, quibus data eſſent, deſcribere, quæ ſe Arimini ſcribit reliquiſſe, quæ ipſa HS ſexcenta millia reliqua facta ſunt, neque Carbo attigit, neque Sylla uidit, neque in ærarium relata ſunt. oppidum ſibi elegit Ariminum, quod tum, cum iſte rationes referebat, oppreſſum, direptumq́. erat. non ſuſpicabatur id, quod nũc ſentiet, ſatis multos ex illa calamitate Ariminenſium teſtes nobis in hanc rem reliquos eſſe recitada denuo.* P. LENTVLO L. TRIARIO QVAESTORIBVS VRBANIS. RATIONVM RELATARVM. *recita.* EX S. C. *ut hoc pacto rationes referre liceret, eo Syllanus repente factus eſt, non ut honos, & dignitas nobilitati*

restitueretur. quòd si illinc inanis profugisses; tamen ista tua fuga, nefaria proditio consulis tui, scelerata iudicaretur. malus ciuis, improbus consul, seditiosus homo Cn. Carbo fuit. fuerit alijs: tibi quando esse cœpit? postea quàm tibi pecuniam, rem frumentariam, rationes omnes suas, exercitumq. commisit. nam si tibi antea displicuisset, idem fecisses, quod anno post M. Piso quæstor, cum L. Scipioni consuli obtigisset: non attigit pecuniam: non ad exercitum profectus est: quod de rep. sensit, ita sensit, ut nec fidem suam, nec morem maiorum, nec necessitudinem sortis læderet. etenim si hæc perturbare omnia, & permiscere uolumus, totam uitam periculosam, infestamq. reddemus, si nullam religionem sors habebit, nullam societatem coniunctio secundæ, dubiæq. fortunæ, nullam auctoritatem mores, atque instituta maiorum. omnium est communis inimicus, qui fuit hostis suorum. nemo unquam sapiens proditori credendum putauit. ipse Sylla, cui aduentus istius gratissimus esse debuit, ab se hominem, atque ab exercitu suo remouit, Beneuenti esse iussit apud eos, quos suis partibus amicissimos esse intelligebat, ubi iste summæ rei, caussæq. nocere nihil posset. ei postea præmia tamen liberaliter tribuit: bona quædam proscriptorum in agro Beneuentano diripienda concessit: habuit honorem ut proditori, non ut amico fidem. nunc, quamuis sint homines, qui mortuum Cn. Carbonem oderint; tamen hi debent, non quid illi accidere uoluerint, sed quid ipsis in tali re metuendum

sit,

ſit, cogitare. commune eſt hoc malum, communis metus, commune periculum. nullæ ſunt occultiores inſidiæ, quàm eæ, quæ latent in ſimulatione officij, aut in aliquo neceſſitudinis nomine. nam eum, qui palam eſt aduerſarius, facile cauendo uitare poſſis: hoc uero occultum, inteſtinum, ac domeſticum malum non modo non exiſtit, uerum etiam opprimit ante quàm perſpicere, atque explorare potueris. Ita ne uero? tu, cum quæſtor ad exercitum miſſus ſis, cuſtos non ſolum pecuniæ, ſed etiam conſulis; particeps omnium rerum, conſiliorumq. fueris; habitus ſis in liberum loco, ſicut mos maiorum ferebat; repente relinquas? deſeras? ad aduerſarios tranſeas? o ſcelus: o portentum in ultimas terras exportandum. non enim poteſt ea natura, quæ tantum facinus commiſerit, hoc uno ſcelere eſſe contenta: neceſſe eſt, ſemper aliquid eiuſmodi moliatur: neceſſe eſt, in ſimili audacia, perfidiaq. uerſetur. itaque idem iſte, quem Cn. Dolabella poſtea, C. Malleolo occiſo, pro quæſtore habuit, (haud ſcio, an maior etiam hæc neceſſitudo fuerit, quàm illa Carbonis, ac plus iudicium uoluntatis ualere, quàm ſortis, debeat) idem in Cn. Dolabellam, qui in Cn. Carbonem, fuit. nam, quæ in ipſum ualebant crimina, contulit in illum, cauſſamq. illius omnem ad inimicos, accuſatoresq. detulit: ipſe in eum, cui legatus, cui proquæſtor fuerat, inimiciſſimum, atque improbiſſimum teſtimonium dixit. ille miſer cum eſſet; tum proditione iſtius nefaria, tum improbo, & falſo eiuſdem teſtimonio, tum

multo ex maxima parte istius furtorum, ac flagitiorum inuidia conflagrauit. Quid hoc homine faciatis? aut ad quam spem tam perfidiosum, tam importunum animal reseruetis? qui in Cn. Carbone sortem, in Cn. Dolabella uoluntatem neglexerit, ac uiolarit, eosq. ambos non solum deseruerit, sed etiam prodiderit, atque oppugnarit. Nolite, quæso, iudices, breuitate orationis meæ potius, quã rerum ipsarum magnitudine crimina ponderare. mihi enim properandum necessario est, ut omnia uobis, quæ mihi constituta sunt, possim exponere. quamobrem, quæstura istius demonstrata, primiq. magistratus & furto, & scelere perspecto, reliqua attendite. in quibus illud tempus Syllanarum proscriptionum, ac rapinarum prætermittam: neque ego istum sibi ullam ex communi calamitate defensionem sinam sumere: suis eum certis proprijsq. criminibus accusabo. quamobrem, hoc omni tempore Syllano ex accusatione circumscripto, legationem eius præclaram cognoscite. Postea quàm Cn. Dolabellæ prouincia Cilicia constituta est, o dij immortales, quanta iste cupiditate, quibus allegationibus illam sibi legationem expugnauit? id quod Cn. Dolabellæ principium maximæ calamitatis fuit. nam ut iste profectus est, quacunque iter fecit, eiusmodi fuit, non ut legatus populi R. sed ut quædam calamitas peruadere uideretur. In Achaia (prætermittam minora omnia, quorum simile forsitan alius quoque aliquid aliquando fecerit: nihil dicam, nisi singulare, nisi quod,

ſi in alium reum diceretur, incredibile uideretur) magiſtratum Sicyonium nummos popoſcit. ne ſit hoc crimen in Verrem: fecerunt alij. cum ille non daret, animaduertit. improbum, ſed non inauditum. genus animaduerſionis uidete: quæretis, ex quo genere hominum iſtum iudicetis. ignem ex lignis uiridibus, atque humidis in loco anguſto fieri iuſſit: ibi hominem ingenuum, domi nobilem, populi R. ſocium, atque amicum, fumo excruciatum, ſemiuiuum reliquit. Iam quæ iſte ſigna, quas tabulas pictas ex Achaia ſuſtulerit, non dicam hoc loco: eſt alius mihi locus ad hanc cupiditatem demonſtrandam ſeruatus. Athenis, audiſtis, ex æde Mineruæ grande auri pondus ablatum. dictum hoc eſt in Cn. Dolabellæ iudicio: dictum? etiam æſtimatum. huius conſilij non modo participem C. Verrem, ſed principem fuiſſe reperietis. Delum uenit: ibi ex fano Apollinis religioſiſſimo noctu clam ſuſtulit ſigna pulcherrima, atque antiquiſſima, eaq. in onerariam nauem ſuam conijcienda curauit. poſtridie cum ſpoliatum fanum uiderent ij, qui Delum incolebant, grauiter ferebant. eſt enim tãta apud eos eius fani religio, atque antiquitas, ut in eo loco ipſum Apollinem natum eſſe arbitrentur. uerbum tamen facere non audebant; ne forte ea res ad Dolabellam ipſum pertineret. tum ſubito tempeſtates cohortæ ſunt maximæ, iudices, ut non modo proficiſci, cum cuperet, Dolabella non poſſet, ſed uix in oppido conſiſteret: ita magni fluctus eijciebantur. hic nauis illa prædonis iſtius, onuſta ſignis re-

ligiosis, expulsa, atque eiecta fluctu, frangitur: in littore signa illa Apollinis reperiuntur: iussu Dolabellæ reponuntur: tempestas sedatur: Dolabella Delo proficiscitur. Non dubito, quin, tametsi nullus in te sensus humanitatis, nulla ratio unquam fuit religionis, nunc tamen, in metu periculoque, tuorum tibi scelerum ueniat in mentem. Potest ne tibi ulla spes salutis commoda ostendi, cum recordaris, in deos immortales quàm impius, quàm sceleratus, quàm nefarius fueris? Apollinem ne tu Delium spoliare ausus es? illi ne tu templo, tam antiquo, tam sancto, tam religioso, manus impias, ac sacrilegas afferre conatus es? si in pueritia non ijs artibus, & disciplinis institutus eras, ut ea, quæ litteris mandata sunt, disceres, atque cognosceres: ne postea quidem, cum in ea ipsa loca uenisti, potuisti accipere id, quod est proditum memoriæ, ac litteris? Latonam ex longo errore, & fuga, grauidam, & iam ad pariendũ uicinam, temporibus exactis fugisse Delum, atque ibi Apollinem, Dianamq. peperisse. qua ex opinione hominum illa insula eorum deorum sacra putatur: tantaq. eius auctoritas religionis & est, & semper fuit, ut ne Persæ quidem, cum bellum toti Græciæ, dijs, hominibusq. indixissent, & mille numero nauium classem ad Delum appulissent, quidquam conarentur aut uiolare, aut attingere. hoc tu fanum depopulari, homo improbissime, atque amentissime, audebas? fuit ulla cupiditas tanta, quæ tantam extingueret religionem? & si tum hæc non cogitabas, ne nunc quidem

dem

dem recordaris, nullum esse tantum malum, quod non tibi pro sceleribus tuis iam diu debeatur? In Asiam uero postquam uenit, quid ego aduentu istius prandia, cenas, equos, muneraq́. commemorem? nihil cum Verre de quotidianis criminibus acturus sum. Chio per uim signa pulcherrima dico abstulisse, item Erythris, & Halicarnasso. Tenedo (praetereo pecuniam, quam eripuit) Tenem ipsum, qui apud Tenedios sanctissimus deus habetur, qui urbem illam dicitur condidisse, cuius ex nomine Tenedus nominatur, hunc ipsum, inquam, Tenem, pulcherrime factum, quem quondam in Comitio uidistis, abstulit magno cum gemitu ciuitatis. Illa uero expugnatio fani antiquissimi, & nobilissimi Iunonis Samiae quàm luctuosa Samijs fuit? quàm acerba toti Asiae? quàm clara apud omnes? quàm nemini uestrum inaudita? de qua expugnatione cum legati ad C. Neronem in Asiam Samo uenißent, responsum tulerunt, eiusmodi querimonias, quae ad legatum populi R. pertinerent, non ad praetorem, sed Romam deferri oportere. Quas iste tabulas illinc, quae signa sustulit? quae cognoui egomet apud istum in aedibus nuper, cum obsignandi gratia uenissem. quae signa nunc, Verres, ubi sunt? illa quaero, quae apud te nuper ad omnes columnas, omnibus etiam intercolumnijs, in silua denique disposita sub dio uidimus. cur ea, quàm diu alium praetorem cum ijs iudicibus, quos in horum locum subsortitus es, de te in consilium iturum putasti, tam diu domi fuerunt: postea quàm nostris testibus

nos,

nos, quàm horis tuis, uti malle uidisti, nullum signum domi reliquisti, præter duo, quæ in medijs ædibus sunt, quæ ipsa Samo sublata sunt? non putasti me tuis familiarissimis in hanc rem testimonia denunciaturum? qui tuæ domi sæpe fuissent, ex quibus quærerem, signa scirent ne fuisse, quæ non essent. quid tum hos de te iudicaturos arbitratus es, cum uiderent, te iam non contra accusatorem tuum, sed contra quæstorem, sectoremque pugnare? qua de re Charidemum Chium testimonium priore actione dicere audistis: sese, cum esset trierarchus, & Verrem ex Asia decedentem prosequeretur, iussu Dolabellæ fuisse una cum isto Sami, seseq. tum scire spoliatum esse fanum Iunonis, & oppidum Samum, posteaq. se caussam apud Chios, ciues suos, Samijs accusantibus publice dixisse, eoq. se esse absolutum, quòd planum fecisset, ea, quæ legati Samiorum dicerent, ad Verrem, non ad se, pertinere. Aspendum, uetus oppidum, & nobile in Pamphylia, scitis esse plenissimum signorum optimorum. non dicam, illinc hoc signum ablatum esse, & illud: hoc dico, nullum te Aspendi signum, Verres, reliquisse, omnia ex fanis, ex locis publicis, palam, spectantibus omnibus, plostris euecta, asportataq. esse. atque etiam illum Aspendium citharistam, de quo sæpe audistis id, quod est Græcis hominibus in prouerbio, quem omnia intus canere dicebant, sustulit, & in intimis suis ædibus posuit; ut etiam illum ipsum artificio suo superasse uideatur.

Pergæ fanum antiquissimum, & sanctissimum Dianæ scimus esse. id quoque a te nudatum, & spoliatum esse, ex ipsa Diana, quod habebat auri, detractum, atque ablatum esse dico. Quæ, malum, est ista tanta audacia, atque amentia? quas enim sociorum, atque amicorum urbes adisti legationis iure, & nomine; si in eas ui cum exercitu, imperioq. inuasisses, tamen, opinor, quæ signa, atque ornamenta ex his urbibus sustulisses, hæc non in tuam domum, neque in suburbana amicorum, sed Romam in publicum depor tasses. Quid ego de M. Marcello loquar, qui Syracusas, urbem ornatissimam, cepit? quid de L. Scipione, qui bellum in Asia gessit, Antiochumq. regem potentissimum uicit? quid de Flaminino, qui regem Philippum, & Macedoniam subegit? quid de L. Paullo, qui regem Persen ui, ac uirtute superauit? quid de L. Mummio, qui urbem pulcherrimam, atque ornatissimam Corinthum, plenissimam rerum omnium, sustulit, urbesq. Achaiæ, Bœotiæq. multas sub imperium populi R. ditionemq. subiunxit? quorum domus cum honore, & uirtute florerent, signis, & tabulis pictis erant uacuæ. at uero urbem totam, templa deorum, omnesq. Italiæ partes illorum donis, ac monumentis exornatas uidemus. Vereor, ne hæc forte cuiquam nimis antiqua, & iam obsoleta uideantur. ita enim tum æquabiliter omnes erant huiusmodi, ut hæc laus eximiæ uirtutis, & innocentiæ non solum hominum, uerum etiam temporum illorum esse uideatur. P. Seruilius, uir clarissimus,

rissimus, maximis rebus gestis, adest, de te sententiam laturus est: Olympum ui, copijs, consilio, uirtute cepit, urbem antiquam, & omnibus rebus auctam, & ornatam. recens exemplum fortissimi uiri profero: nam postea Seruilius imperator populi R. Olympum, urbem hostium, cepit, quàm tu in ijsdem illis locis legatus quæstorius oppida pacata sociorũ, atque amicorum diripienda, ac uexanda curasti. tu quæ ex fanis religiosissimis per scelus, & per latrocinium abstulisti, ea nos uidere, nisi in tuis, amicorumq. tuorum tectis, non possumus: P. Seruilius, quæ signa, atque ornamenta ex urbe hostium, & uirtute capta, belli lege, atque imperatorio iure sustulit, ea populo R. apportauit. per triumphum uexit, in tabulas publicas ad ærarium perscribenda curauit. Cognoscite ex literis publicis hominis amplissimi diligentiam. recita. RATIONES RELATAE P. SERVILII. Non solum numerum signorum, sed etiam uniuscuiusque magnitudinem, figuram, statum litteris definiri uides. certe maior est uirtutis, uictoriæq. iucunditas, quàm ista uoluptas, quæ percipitur ex libidine, & cupiditate. multo diligentius habere dico Seruilium prædam populi R. quàm te tua furta notata, atque descripta. Dices, tua quoque signa, & tabulas pictas ornamento urbi, foroq. populi R. fuisse. Memini: uidi simul cum populo R. forum, Comitiumq. adornatum ad speciem magnifico ornatu, ad sensum, cogitationemq. acerbo, & lugubri: uidi collucere omnia furtis tuis, præda pro-

uinciarum

uinciarum, spolijs sociorum, atque amicorum. quo quidem tempore, iudices, iste spem maximam reliquorum quoque peccatorum nactus est. uidit enim eos, qui iudiciorum dominos se dici uolebant, harum cupiditatem esse seruos. socij uero, nationesq. exteræ spem omnium tum primum abiecere rerum, ac fortunarum suarum: propterea quòd casu legati ex Asia, atque Achaia plurimi Romæ tunc fuerunt, qui deorũ simulacra ex suis fanis sublata in foro uenerabantur: itemq. cetera signa, & ornamenta cum cognoscerent, alia alio in loco lacrymantes intuebantur. quorum omnium hunc sermonem tum esse audiebamus, nihil esse, quod quisquam dubitaret de exitio sociorum, atque amicorum, cum quidem uiderent in foro populi R. quo in loco antea, qui socijs iniurias fecerant, accusari, & condemnari solebant, ibi esse palam posita ea, quæ ab socijs per scelus ablata, ereptaq. essent. Hic ego non arbitror illum negaturum, signa sese plurima, tabulas pictas innumerabiles habere. sed, ut opinor, solet hæc, quæ rapuit, & furatus est, non nunquam dicere se emisse, quoniam quidem in Achaiam, Asiam, Pamphyliam sumptu publico, & legationis nomine, cum imperio, & securibus mercator signorum tabularumq. pictarum missus est, Habeo & istius et patris eius accepti tabulas omnes, quas diligentissime legi, atque digessi; patris, quoad uixit; tuas, quoad is te confecisse. nam in isto, iudices, hoc nouum reperietis. audimus aliquem tabulas nunquam confecisse;

fecisse: quæ est opinio hominum de Antonio, falsa: nam fecit diligentissime. uerum sit hoc genus aliquod, minime probandum. audimus alium non ab initio fecisse, sed ex tempore aliquo confecisse. est aliqua etiam huiusce rei ratio. hoc uero nouum, & ridiculum est, quod hic nobis respondit, cum ab eo tabulas postularemus; usque ad M. Terentium, & C. Cassium consules confecisse, postea destitisse. alio loco, hoc cuiusmodi sit, considerabimus. nunc nihil ad me attinet. horum enim temporum, in quibus nunc uersor, habeo tabulas & tuas, & patris. plurima signa pulcherrima, plurimas tabulas deportasse te, negare non potes: atque utinam neges. unum, ostende in tabulis aut tuis, aut patris tui, emptum esse: uicisti. ne hæc quidem duo signa pulcherrima, quæ nunc ad impluuium tuum stant, quæ multos annos ad ualuas Iunonis Samiæ steterunt, habes quo modo emeris; hæc, inquam, duo, quæ in ædibus tuis sola iam sunt, quæ sectorem exspectant, relicta, ac destituta a ceteris signis. At credo in hisce solis rebus indomitas cupiditates, atque effrænatas habebat: ceteræ libidines eius ratione aliqua, aut modo continebantur. quàm multis istum ingenuis, quàm multis matribus familias in illa tetra atque impura legatione uim attulisse existimatis? ecquo in oppido pedem posuit, ubi non plura stuprorũ, flagitiorumq. suorum, quàm aduentus sui, uestigia reliquerit? sed ego omnia, quæ negari poterunt, prætermittã: etiam hæc, quæ certissima sunt, & clarissima, relinquam:

*linquam: unum aliquod de nefarijs istius factis eli-
gam, quo facilius ad Siciliam possim aliquando, quæ
mihi hoc oneris, negotijque imposuit, peruenire.
Oppidum est in Hellesponto Lampsacum, iudices, in
primis Asiæ prouinciæ clarum, & nobile: homines
autem ipsi Lampsaceni tum summe in omnes ciues
Romanos officiosi, tum præterea maxime sedati, &
quieti, prope præter ceteros ad summum Græco-
rum otium potius, quàm ad ullam uim, aut tumul-
tum accommodati. accidit, cum iste a Cn. Dolabella
efflagitasset, ut se ad regem Nicomedem, regemq.
Sadalam mitteret; cumq. iter hoc sibi magis ad quæ
stum suum, quàm ad reip. tempus accommodatum
depoposcisset; ut illo itinere ueniret Lampsacum, cũ
magna calamitate, & prope pernicie ciuitatis. de-
ducitur iste ad Ianitorem quendam, hospitem: co-
mitesq. eius item apud ceteros hospites collocantur.
ut mos erat istius, atque ut eum suæ libidines flagi-
tiosæ facere admonuerant, statim negotium dat illis
suis comitibus, nequissimis, turpissimisq. homini-
bus, ut uideant, & inuestigent, ecquæ uirgo sit,
aut mulier, digna, quamobrem iste Lampsaci diu-
tius commoraretur. erat comes eius Rubrius qui-
dam, homo factus ad istius libidines: qui miro arti
ficio, quocunque uenerat, hæc inuestigare omnia so
lebat. is ad eum rem istam defert: Philodamum
esse quendam, genere, honore, copijs existimatione
facile principem Lampsacenorum: eius esse filiam,
quæ cum patre habitaret, propterea quòd uirum non
haberet,*

haberet, mulierem eximia pulchritudine, sed eam summa integritate pudicitiaq. existimari. homo ut hæc audiuit, sic exarsit ad id, quod non modo ipse nunquam uiderat, sed ne audierat quidem ab eo, qui ipse uidisset; ut statim ad Philodamum migrare se diceret uelle. hospes Ianitor, qui nihil suspicaretur, ueritus ne quid in ipso se offenderit, hominem summa ui retinere cœpit. iste, qui hospitis relinquendi caussam reperire non posset, alia sibi ratione uiam munire ad stuprum cœpit: Rubrium, delicias suas, in omnibus eiusmodi rebus adiutorem suum, & conscium, parum laute diuersari dicit, ad Philodamum deduci iubet. quod ubi est Philodamo nunciatum; tametsi erat ignarus, quantum sibi ac liberis suis iam tum mali constitueretur, tamen ad istum uenit, ostendit munus illud suum non esse: se, cum suæ partes essent hospitum recipiendorum, tamen ipsos tantum prætores, & consules, non legatorum asseclas, recipere solere. iste, qui una cupiditate raperetur, totum illius postulatum caussamq. neglexit: per uim ad eum, qut recipere non debebat, Rubrium deduci imperauit. hic Philodamus, postea quàm ius suum obtinere non potuit; ut humanitatem, consuetudinemq. suam retineret, laborabat. homo, qui semper hospitalissimus, amicissimusq. nostrorum hominum existimatus esset, noluit uideri ipsum illum Rubrium inuitus in domum suam recepisse: magnifice, & ornate, ut erat in primis inter suos copiosus, conuiuium comparat: rogat Rubrium, ut, quos ei com

modum

modum ſit, inuitet; locum ſibi ſoli, ſi uideatur, relinquat: ut etiam filium ſuum, lectiſſimum adoleſcentem, foras ad propinquum ſuum quendam mitteret ad cenam. tum Rubrius iſtius comites inuitat. eos omnes Verres certiores facit, quid opus eſſet. mature ueniunt: diſcumbitur: fit ſermo inter eos, & inuitatio, ut græco more biberetur. hoſpes hortatur: poſcunt maioribus poculis: celebratur omnium ſermone lætitiaq. conuiuium. poſtea quàm ſatis calere res Rubrio uiſa eſt; quæſo, inquit, Philodame, cur ad nos filiam tuam nō intro uocari iubes? homo, qui & ſumma grauitate, & iam id ætatis, & parens eſſet, obſtupuit hominis improbi dicto. inſtare Rubrius. tum ille, ut aliquid reſponderet, negauit moris eſſe Græcorum, ut in conuiuio uirorum accumberent mulieres. hic tum alius ex alia parte: enimuero ferendum hoc non eſt: uocetur mulier. & ſimul ſeruis ſuis Rubrius, ut ianuam clauderent, & ipſi ad fores aſſiſterent, imperat. quod ubi ille intellexit, id agi, atque id parari, ut filiæ ſuæ uis afferretur; ſeruos ſuos ad ſe uocat; his imperat, ut ſe ipſum negligant, filiam defendant; excurrat aliquis, qui hoc tantum domeſtici mali filio ſuo nunciet. clamor interea fit tota domo: pugna inter ſeruos Rubrij, atque hoſpitis: iactatur domi ſuæ uir optimus, & homo honeſtiſſimus. pro ſe quiſque manus affert: aqua denique feruenti a Rubrio ipſo Philodamus perfunditur. hæc ubi filio nunciata ſunt, ſtatim exanimatus ad ædes contendit, ut & uitæ patris, & pudicitiæ ſororis

ris succurreret. omnes eodem animo Lampsaceni, simul ut hoc audiuerunt, quòd eos tum Philodami dignitas, tum iniuriæ magnitudo mouebat, ad ædes noctu conuenerunt. hic lictor istius Cornelius, qui cum eius seruis erat a Rubrio, quasi in præsidio, ad auferendam mulierem collocatus, occiditur: serui nó nulli uulnerantur: ipse Rubrius in turba sauciatur. iste, qui sua cupiditate tantos tumultus concitatos uideret, cupere aliquà euolare, si posset. postridie mane homines in concionem ueniunt: quærunt, quid optimum factu sit: pro se quisque, ut in quoque erat auctoritatis plurimum, ad populum loquebatur: inuentus est nemo, cuius non hæc & sententia esset, & oratio: non esse metuendum, si istius nefarium scelus Lampsaceni ulti ui, manuq́. essent, ne senatus populusq́. R. in eam ciuitatem animaduertendum putaret: quòd si hoc iure legati populi R. in socios, nationesq́. exteras uterentur, ut pudicitiam liberorum seruare ab eorum libidine tutam non liceret; quiduis esse perpeti satius, quàm in tanta ui, atque acerbitate uersari. hæc cum omnes sentirent; & cú in eam rationem pro suo quisque sensu, ac dolore loqueretur; omnes ad eam domum, in qua iste diuersabatur, pro fecti sunt. cædere ianuam saxis, instare ferro, ligna & sarmenta circumdare, ignem subijcere cœperunt. tum ciues R. qui Lampsaci negotiabantur, concurrunt, orant Lampsacenos, ut grauius apud eos nomen legationis, quàm iniuria legati putaretur: sese intelligere, hominem illum esse impurum, ac nefarium;

rium; sed quoniam nec perfecisset, quod conatus esset, neque futurus esset Lampsaci postea, leuius eorum peccatum fore, si homini scelerato pepercissent, quàm si legato non pepercissent. sic iste, multo sceleratior, & nequior, quàm ille Adrianus, aliquanto etiam felicior fuit. ille, quòd eius auaritiam ciues R. ferre non potuerant, Vticæ domi suæ uiuus exustus est; idq. ita illi merito accidisse existimatum est, ut lætarentur omnes, neque ulla animaduersio constitueretur: hic, sociorum ambustus incendio, tamen ex illa flamma, periculoq. euolauit: neque adhuc caussam ullam excogitare potuit, quamobrem euenerit, aut, quid commiserit, ut in tantum periculum ueniret. non enim potest dicere, cum seditionem sedare uellem, cum frumentum imperarem, cum stipendium cogerem, cum aliquid denique reip. caussa gererem, quòd acrius imperaui, quòd animaduerti, quòd minatus sum. quæ si diceret; tamen ignosci non oporteret, si, nimis atrociter imperando socijs, in tantum adductus periculum uideretur. nunc, cum ipse caussam illius tumultus neque ueram dicere, neque falsam confingere audeat; homo autem ordinis sui frugalissimus, qui tum accensus C. Neroni fuit, P. Tettius hæc eadem se Lampsaci cognosse dixerit; uir omnibus rebus ornatissimus C. Varro, qui tum in Asia tribunus militum fuit, hæc eadem ipsa se ex Philodamo audisse dicat: potestis dubitare, quin istũ fortuna non tam ex illo periculo eripere uoluerit, quàm ad uestrum iudicium reseruare? nisi uero illud

dicet, quod & in testimonio Tettij priore actione interpellauit Hortensius: quo tempore quidem signi satis dedit, si quid esset, quod posset dicere, se tacere non posse: ut, quàm diu in ceteris rebus tacuerit, scire omnes possemus, nihil habuisse quod diceret. hoc tum dixit, Philodamum, & eius filium a C. Nerone esse damnatos. de quo ne multa disseram, tantum dico, secutum id esse Neronem, & eius consilium; quòd Cornelium lictorem occisum esse constaret, putasse non oportere esse cuiquam, ne in ulciscenda quidem iniuria, hominis occidendi potestatem. in quo uideo, Neronis iudicio non te absolutum esse improbitatis, sed illos damnatos esse cædis. Verum ista damnatio tamen cuiusmodi fuit? audite, quæso, iudices, & aliquando miseremini sociorum, & ostendite aliquid his in uestra fide præsidij esse oportere. Quòd toti Asiæ iure occisus uidebatur istius ille uerbo lictor, re uera minister improbissimæ cupiditatis; pertimuit iste, ne Philodamus Neronis iudicio liberaretur. rogat, & orat Dolabellam, ut de sua prouincia decedat, ad Neronem proficiscatur: se demonstrat incolumem esse non posse, si Philodamo uiuere, atque aliquando Romam uenire licuisset. commotus est Dolabella: fecit id, quod multi reprehenderunt, ut exercitum, prouinciam, bellum relinqueret, & in Asiam hominis nequissimi caussa, in alienam prouinciam, proficisceretur. postea quàm ad Neronem uenit, contendit ab eo, ut Philodami caussam cognosceret. uenerat ipse, qui esset in consilio, & primus

mus sententiam diceret: adduxerat etiam præfectos, & tribunos militares suos; quos Nero omnes in consilium uocauit: erat in consilio etiam, æquissimus iudex, ipse Verres: erant non nulli togati, creditores Græcorum; quibus ad exigendas pecunias improbissimi cuiusque legati plurimum prodest gratia. ille miser defensorem reperire neminem poterat. quis enim esset aut togatus, qui Dolabellæ gratia, aut Græcus, qui eiusdem ui, & imperio non moueretur? accusator autem apponitur ciuis Romanus, de creditoribus Lampsacenorum; qui, si dixisset quod iste iussisset, per eiusdem istius lictores a populo pecuniam posset exigere. cum hæc omnia tanta contentione, tantis copijs agerentur; cum illum miserum multi accusarent, nemo defenderet; cumq. Dolabella cum suis præfectis pugnaret in consilio; Verres fortunas agi suas diceret; idem testimonium diceret, idem esset in consilio, idem accusatorem parasset; hæc cum omnia fierent; & cum hominem constaret occisum; tamen tanta uis istius iniuriæ, tanta in isto improbitas putabatur, ut de Philodamo, amplius, pronunciaretur. Quid ego nunc in altera actione Cn. Dolabellæ spiritus, quid huius lacrymas, & concursationes proferam? quid C. Neronis, uiri optimi, atque innocentissimi, non nullis in rebus animum nimis timidum, atque demissum? qui, in illa re quid facere potuerit, non habebat: nisi forte id, quod omnes tum desiderabant, ut ageret eam rem sine Verre, & Dolabella. quidquid esset sine his actum, omnes proba

rent. tum uero quod pronunciatum est, non per Neronem iudicatum, sed per Dolabellam ereptum existimabatur. condemnatur enim perpaucis sententijs Philodamus, & eius filius. adest, instat, urget Dolabella, ut quamprimum securi feriantur, quo quamminime multi ex illis de istius nefario scelere audire possent. constituitur in foro Laodiceæ spectaculum acerbum, & miserum, & graue toti Asiæ prouinciæ, grandis natu parens adductus ad supplicium, ex altera parte filius, ille, quòd pudicitiam liberorum, hic, quòd uitam patris, famamq. sororis defenderat. flebat uterque, non de suo supplicio, sed pater de filij morte, de patris filius. quid lacrymarum ipsum Neronem putatis profudisse? quem fletum totius Asiæ fuisse? quem luctum, & gemitum Lampsacenorum? securi esse percussos homines innocentes, nobiles, socios populi R. atque amicos, propter hominis flagitiosissimi singularem nequitiam, atque improbissimam cupiditatem. Nemo iam, Dolabella, neque tui, neque tuorum liberum, quos tu miseros in egestate, atque in solitudine reliquisti, misereri potest. Verres ne tibi tanti fuit, ut eius libidinem hominum innocentum sanguine lui uelles? iccirco, ne exercitum, atque hostem relinquebas, ut tua ui, & crudelitate istius hominis improbissimi pericula subleuares? quòd enim eum tibi quæstoris in locum constitueras, iccirco tibi amicum in perpetuum fore putasti? nesciebas, ab eo Cn. Carbonem consulem, cuius re uera quæstor fuit, non modo relictum, sed etiam spo-

liatum.

liatum auxilijs, nefarie oppugnatum, & proditum? expertus igitur es istius perfidiam tum, cum se ad inimicos tuos contulit, cum in te homo ipse nocens acerrimum testimonium dixit, cum rationes ad ærarium, nisi damnato te, referre noluit. Tantæ ne tuæ, Verres, libidines erunt, ut eas capere, ac sustinere non prouinciæ populi R. non nationes exteræ possint? tu ne quod uideris, quod audieris, quod concupieris, quod cogitaris, nisi id ad nutum tuum præsto fuerit, nisi libidini tuæ cupiditatiq. paruerit; immittētur homines? expugnabuntur domus? ciuitates non modo pacatæ, uerum etiā sociorum, atque amicorū, ad uim, atque ad arma confugient, ut ab se, atque ab liberis suis legati populi R. scelus, atque libidinem propulsare possint? nam quæro abs te, circumsessus ne sis Lampsaci? cœperit ne domum, in qua diuersabare, illa multitudo incendere? uoluerint ne legatum populi R. comburere uiuum Lampsaceni? negare non potes: habeo enim testimonium tuum, quod apud Neronem dixisti: habeo quas ad eundem litteras misisti. Recita hunc ipsum locum de testimonio. TESTIMONIVM C. VERRIS IN ARTEMIDORVM. Recita de litteris ad Neronem missis. LITTERAE C. VERRIS AD NERONEM. NON MVLTO POST IN DOMVM. Bellum ne populo R. Lampsaceni ciues facere conabantur? deficere ab imperio ac nomine nostro uolebant? uideo enim, & ex ijs, quæ legi, & audiui, intelligo; in qua ciuitate non modo legatus populi R. circūsessus,

non modo igni, ferro, manu, copijs oppugnatus, ſed aliqua ex parte uiolatus ſit, niſi publice ſatisfactum ſit, ei ciuitati bellum indici, atque inferri ſolere. quæ fuit igitur cauſſa, cur cuncta ciuitas Lampſacenorum de concione, quemadmodum tute ſcribis, domum tuam concurreret? tu enim neque in litteris, quas Neroni mittis, neque in teſtimonio cauſſam tanti tumultus oſtendis ullam: obſeſſum te dicis: ignem allatum, ſarmenta circumdata, lictorem tuum occiſum eſſe dicis: prodeundi tibi in publicum poteſtatem factam negas: cauſſam huius tanti terroris occultas. nam ſi quam Rubrius iniuriam ſuo nomine, ac non impulſu tuo, & tua cupiditate, feciſſet; de tui comitis iniuria queſtum ad te potius, quàm te oppugnatum uenirent. cum igitur, quæ cauſſa illius tumultus fuerit, teſtes a nobis producti dixerint, ipſe cælarit; nonne cauſſam hanc, quam nos propoſuimus, tum illorum teſtimonia, tum iſtius taciturnitas perpetua confirmat? Huic homini parcetis igitur, iudices? cuius tanta peccata ſunt, ut ij, quibus iniurias fecerit, neque legitimum tempus exſpectare ad ulciſcendum, neque uim tantam doloris in poſterum differre potuerint. Circumſeſſus es. a quibus? a Lampſacenis: barbaris hominibus, credo, aut ijs, qui populi R. nomen contemnerent: immo uero ab hominibus & natura, & conſuetudine, & diſciplina leniſſimis; porro autem populi R. condicione ſocijs, fortuna ſeruis, uoluntate ſupplicibus: ut perſpicuum ſit omnibus, niſi tanta acerbitas iniuriæ, tanta uis ſceleris

leris fuisset, ut Lampsaceni moriendum sibi potius, quàm perpetiendum putarent, nunquam illos in eum locum progressuros fuisse, ut uehementius odio libidinis tuæ, quàm metu legationis, mouerentur. Nolite, per deos immortales, cogere socios, atque exteras nationes hoc uti perfugio: quo, nisi uos uindicatis, utentur necessario. Lampsacenos in istum nunquam ulla res mitigasset, nisi eum pœnas Romæ daturum credidissent. etsi talem acceperant iniuriam, quam nulla lege satis digne persequi poterant: tamen incómoda sua uestris committere legibus, et iudicijs, quàm dolori suo permittere, maluerunt. Tu mihi, cum circumsessus a tam illustri ciuitate sis propter tuum scelus, atque flagitium; cum coegeris homines miseros, & calamitosos, quasi desperatis nostris legibus, & iudicijs, ad uim, ad manus, ad arma confugere; cum te in oppidis, ciuitatibus amicorum non legatum populi R. sed tyrannum libidinosum, crudelemq. præbueris; cum apud exteras nationes imperij, nominisq. nostri famam tuis probris, flagitijsq. uiolaris; cum te ex ferro amicorum populi R. eripueris, atque e flamma sociorum euolaris: hic tibi perfugium speras futurum? erras. ut huc incideres, non ut hic conquiesceres, illi te uiuum exire passi sunt. Et ais iudicium esse factum, te iniuria circumsessum esse Lampsaci, quòd Philodamus cum filio condemnatus sit. quid, si doceo, si planum facio, teste homine nequam, uerum ad hanc rem tamen idoneo, te ipso, inquam, teste docebo, te huius circumsessionis tuæ caussam, & culpá

in alios transtulisse, neque in eos, quos tu insimularis, esse animaduersum? iam nihil te iudicium Neronis adiuuat. Recita, quas ad Neronem litteras misit. EPISTOLA C. VERRIS AD NERONEM. THEMISTAGORAS, ET THESSALVS. *Themistagoram, & Thessalum scribit populum concitaße: quem populum? qui te circumsedit, qui te uiuum comburere conatus est. ubi hos persequeris? ubi accusas? ubi defendis ius, nomenq. legati? in Philodami iudicio dices id actum. cedo mihi ipsius Verris testimonium. uideamus, quid idem iste iuratus dixerit. Recita.* AB ACCVSATORE INTERROGATVS, RESPONDIT: IN HOC IVDICIO NON PERSEQVI; SIBI IN ANIMO ESSE, ALIO TEMPORE PERSEQVI. *Quid igitur te iuuat Neronis iudicium? quid Philodami dānatio? legatus cum esses circumsessus; cumque, quemadmodum tute ad Neronem scripsisti, populo R. communiq. caussæ legatorum facta esset iniuria insignis; non es persecutus; dicis tibi in animo esse alio tempore persequi. quod fuit id tempus? quando es persecutus? cur imminuisti ius legationes? cur caussam populi R. deseruisti, ac prodidisti? cur iniurias tuas, coniunctas cum publicis, reliquisti? nōne te ad senatum caussam deferre, non de tam atrocibus iniurijs conqueri, non eos homines, qui populum concitarant, consulum litteris euocandos curare oportuit? nuper, M. Aurelio Scauro postulante, quòd is Ephesi se quæstorem ui prohibitum esse dicebat, quo minus*

e fano

e fano Dianæ seruum suum, qui in illud asylum confugisset, abduceret; Pericles Ephesius, homo nobilissimus, Romam euocatus est, quòd auctor iniuriæ illius fuisse argueretur. tu, si, te legatum ita Lampsaci tractatum esse, senatum docuisses, ut tui comites uulnerarentur, lictor occideretur, ipse circumsessus pæne incenderere, eius autem rei duces & auctores, et principes fuisse, quos scribis, Themistagoram, & Thessalũ: quis; non commoueretur? quis non ex iniuria, quæ tibi esset facta, sibi prouideret? quis non in ea re caussam tuam, periculum commune agi arbitraretur? etenim nomen legati eiusmodi esse debet, quod non modo inter sociorum iura, sed etiam inter hostium tela incolume uersetur. Magnum hoc Lampsacenum crimẽ est libidinis atque improbissimæ cupiditatis: accipite nunc auaritiæ propemodũ in suo genere nõ leuius. Milesios nauem poposcit: quæ eum præsidij caussa Myndum prosequeretur. illi statim myoparonem egregiũ de sua classe, ornatum, atque armatum, dederunt. hoc præsidio Myndum profectus est. Nam quid Milesiis lanæ publicæ abstulerit, item de sumptu in aduentũ, de contumelijs, & iniurijs in magistratum Milesiũ, tametsi dici tum uere, tum grauiter, & uehementer potest, tamen dicere prætermittam, eaq. omnia testibus integra reseruabo. illud, quod neque taceri ullo modo potest, neque dici pro dignitate, cognoscite. milites remigesq. Miletum Myndo pedibus reuerti iubet: ipse myoparonem pulcherrimum, de decem Milesiorũ nauibus electum, L. Magio, & L. Fannio, qui Myndi habi-

habitabant, uendidit. hi sunt homines, quos nuper senatus in hostium numero censuit habendos. hoc illi nauigio ad omnes populi R. hostes usque ab Dianio, quod in Hispania est, ad Sinopem, quæ in Ponto est, nauigauerunt. O dij immortales, incredibilem auaritiam, singularemq́. audaciam. nauem tu de classe populi R. quam tibi Milesia ciuitas, ut te prosequeretur, dedisset, ausus es uendere? si te magnitudo maleficij, si te hominum existimatio non mouebat; ne illud quidem cogitabas, huius improbissimi furti, huius adeo nefariæ prædæ tam illustrem, ac tam nobilem ciuitatem testem futuram? an, quia tum Cn. Dolabella in eum, qui ei myoparoni præfuerat, Milesiisq́. rem gestam renunciarat, animaduertere tuo rogatu conatus est, renunciationemq́. eius, quæ erat in publicas litteras relata illorum legibus, tolli iusserat; iccirco te ex hoc crimine elapsum esse arbitrabare? multum te ista fefellit opinio, & quidem multis in locis: semper enim existimasti, & maxime in Sicilia, satis cautum tibi ad defensionem fore, si aut referri aliquid in litteras publicas uetuisses, aut, quod relatum esset, tolli coegisses. hoc quàm nihil sit, tametsi ex multis Siciliæ ciuitatibus priore actione didicisti, tamen etiam in hac ipsa ciuitate cognosce. sunt illi quidem dicto audiētes, quàm diu adsunt ij, qui imperant: simul ac discesserunt, non solum illud perscribunt, quod tum prohibiti sunt, sed etiam caussam adscribunt, cur non tū in litteras relatum sit. manent istæ litteræ Mileti: manent, &, dum

erit

erit illa ciuitas, manebunt. decem enim naues iussu L. Murænæ populus Milesius ex pecunia uectigali populi R. fecerat, sicut pro sua quæque parte Asiæ ceteræ ciuitates. quamobrem unam ex decem non prædonum repentino aduentu, sed legati latrocinio, non ui tempestatis, sed hac horribili tempestate sociorum amissam, in litteras publicas retulerunt. sunt Romæ legati Milesii, homines nobilissimi, ac principes ciuitatis: qui tametsi mensem Februarium exspectant, et consulum designatorum nomen extimescunt, tamen hoc tantum facinus non modo negare interrogati, sed ne producti quidē reticere poterunt. dicent, inquam, & religione adducti, & legum domesticarum metu, quid illo myoparone factum sit. ostendent, C. Verrem in ea classe, quæ contra piratas ædificata sit, piratam ipsum consceleratum fuisse. C. Malleolo, quæstore Cn. Dolabellæ, occiso, duas sibi hereditates uenisse arbitratus est, unam quæstoriæ procurationis, (nam a Dolabella statim pro quæstore iussus est esse) alteram tutelæ. nam cum pupilli Malleoli tutor esset, in bona eius impetum fecit. nam Malleolus in prouinciam sic copiose profectus erat, ut domi prorsus nihil relinqueret. præterea pecunias occuparat apud populos, & syngraphas fecerat: argenti optime cælati grande pondus secum tulerat: (nam ille quoque sodalis istius erat in hoc morbo, & cupiditate) grande pondus argenti, familiam magnam, multos artifices, multos formosos homines reliquit. iste, quod argenti placuit, inuasit: quæ mancipia uoluit, abduxit: ui-
na,

na, ceteraque, quæ in Asia facillime comparantur, quæ ille reliquerat, asportauit: reliqua uendidit, pecuniam exegit. cum ad HS uicies quinquies redegisse constaret: ut Romam rediјt, nullam litteram pupillo, nullam matri eius, nullam tutoribus reddidit: seruos artifices pupilli cum haberet domi, circumpedes autem homines formosos, & litteratos, suos esse dicebat, se emisse. cum sæpius mater, & auia pueri postularent, uti, si non redderet pecuniam, nec rationem daret, diceret saltem, quantum pecuniæ Malleoli deportasset: multis efflagitatus aliquando dixit, HS decies: deinde in codicis extrema cera nomen infimum in flagitiosa litura fecit: expẽsa Chrysogono seruo HS sexcenta millia, accepta pupillo Malleolo retulit. quo modo ex decies HS DC sint facta, quo modo DC eodem modo quadrarint, (ut illa de Cn. Carbonis pecunia reliqua HS sexcenta facta) quo modo Chrysogono expensa lata sint, cur id nomen infimum, in lituraq. sit, uos existimabitis. tamen HS sexcenta millia cum accepta retulisset, HS quadringenta millia soluta non sunt. homines, postea quàm reus factus est, aliј redditi, aliј etiam nunc retinentur: peculia omnium, uicariјq. retinentur. Hæc est illius præclara tutela. en cui tuos liberos committas, en memoria mortui sodalis, en metus uiuorum existimationis. Cũ tibi se tota Asia spoliandam, ac uexandam tradidisset; cũ tibi exposita esset omnis ad prædandum Pamphylia; contentus his tam opimis rebus non fuisti? manus a tutela, manus a pupillo, manus a sodalis filio abstine-

re

re non potuiſti? iam te non Siculi, non aratores, ut dictitas, circumueniunt, non ij, qui decretis, edictisq́. tuis in te concitati, infeſtiq́. ſunt: Malleolus, a me productus, & mater eius, atque auia: quæ miſeræ, flentes, euerſum a te puerum patrijs bonis eſſe dixerunt. quid exſpectas? an, dum ab inferis ille Malleolus exiſtat, atque abs te officia tutelæ, ſodalitatis, familiaritatisq́. flagitet? ipſum putato adeſſe. homo auariſſime & ſpurciſſime, redde bona ſodalis filio, ſi non quæ abſtuliſti, at quæ confeſſus es. cur cogis ſodalis filium hanc primam in foro uocem cum dolore, & querimonia emittere? cur ſodalis uxorem, ſodalis ſocrum, domum denique totam ſodalis mortui contra te teſtimonium dicere? cur prudentiſſimas, lectiſſimasq́. feminas in tantum uirorum conuentum inſolitas, inuitasq́. prodire cogis? Recita omnium teſtimonia. TESTIMONIA MATRIS, ET AVIAE. *Pro quæſtore uero quo modo iſte commune Miliadum uexarit; quo modo Lyciam, Pamphyliam, Piſidiam, Phrygiamq́. totam, frumento imperando, æſtimando hac ſua, quam tum primum excogitauit, Sicilienſi æſtimatione, afflixerit; non eſt neceſſe demonſtrare uerbis. hoc ſcitote, his nominibus, quæ res per eum geſtæ ſunt, cum iſte ciuitatibus frumentum, coria, cilicia, ſaccos imperaret, neque ea ſumeret, pro his rebus pecuniā exigeret, his nominibus ſolis Cn. Dolabellæ HS ad tricies litē eſſe æſtimatam. quæ omnia, etiam ſi uoluntate Dolabellæ fiebāt, per iſtum tamen omnia gerebantur. conſiſtam in uno*

nomine:

nomine: multa sunt ex eodem genere. Recita. DE LITIBVS AESTIMATIS CN. DOLABELLAE PR. POPVLO R. PECVNIAE REDACTAE. QVOD A COMMVNI MILIADVM. Te hæc coegisse, te æstimasse, tibi pecuniam numeratam esse dico: eademq. ui, & iniuria cum pecunias maximas cogeres, per omnes partes prouinciæ te, tanquam aliquam calamitosam tempestatem, pestemque peruasisse demonstro. itaque M. Scaurus, qui Cn. Dolabellam accusauit, istum in sua potestate, ac ditione tenuit. homo adolescens, cum istius in inquirendo multa furta, ac flagitia cognosceret, fecit perite, & callide: uolumen eius rerum gestarum maximum isti ostendit: ab homine, quæ uoluit, in Dolabellam abstulit: istum testem produxit. dixit iste, quæ uelle accusatorem putauit. quo ex genere mihi testium, qui cum isto furati sunt, si uti uoluissem, magna copia fuisset; qui, ut se periculo litium, coniunctione criminum, liberarent, quò ego uellem, descensuros pollicebantur. eorum ego uoluntatem omnium repudiaui: non modo proditori, sed ne perfugæ quidem locus in meis castris cuiquam fuit. forsitan meliores illi accusatores habendi sunt, qui hæc omnia fecerunt. sed ego defensorem in mea persona, non accusatorem, maxime laudari uolo. Rationes ad ærarium, ante quàm Dolabella condemnatus est, non audet referre. impetrat a senatu, ut dies sibi prorogaretur, quòd tabulas suas ab accusatoribus Dolabellæ obsignatas diceret: perinde quasi exscribendi potestatem

ſtatem nou haberet. ſolus eſt hic, qui nunquam rationes ad ærarium referat. audiſtis quæſtoriam rationem tribus uerſiculis relatam: legationis, non niſi condemnato, & eiecto eo, qui poſſet reprehendere: nunc denique præturæ, quam ex S. C. ſtatim referre debuit, uſque ad hoc tempus non retulit, quæſtorem ſe in ſenatu exſpectare dixit. perinde quaſi non, ut quæſtor ſine prætore poſſet referre, ut tu Hortenſi, ut omnes, eodem modo ſine quæſtore prætor. Dixit, idem Dolabellam impetraſſe. omen magis patribus conſcriptis, quàm cauſſa placuit. probauerunt. Verum quæſtores quoque iam pridem uenerunt: cur non retuliſti? illarum rationum ex ea fæce legationis, quæſtoriæq. tuæ procurationis illa ſunt nomina, quæ Dolabellæ neceſſario ſunt æſtimata. EX LITIBVS AESTIMATIS DOLABELLAE PR. ET PROPR. quòd minus Dolabella Verri acceptum retulit, quàm Verres illi expenſum tulerit, HS quingenta triginta quinque millia: quòd plus fecit Dolabella Verrem accepiſſe, quàm iſte in ſuis tabulis habuit, HS ducenta triginta duo millia: quòd plus frumenti fecit accepiſſe iſtum, HS decies & octingenta millia; quod tu, homo caſtiſſimus, aliud in tabulis habebas. hinc illæ extraordinariæ pecuniæ, quas, nullo duce, tamen aliqua ex particula inueſtigamus, redundarunt. hinc ratio cum Q. & Cn. Poſtumijs, Curtijs, multis nominibus, quorum in tabulis iſte habet nullum. hinc HS quater decies P. Tadio numerata Athenis, teſtibus planum faciam. hinc em

pta apertissime prætura. nisi forte id etiam dubium est, quo modo iste prætor factus sit. homo scilicet aut industria, aut opera probata, aut frugalitatis existimatione præclara, aut denique, id quod leuissimũ est, assiduitate, qui ante quæsturam cum meretricibus lenonibusq. uixisset, quæsturam ita gessisset, quemadmodum cognouistis, Romæ post quæsturam illam nefariam uix triduum constitisset, absens non in obliuione iacuisset, sed in assidua commemoratione omnibus omnium flagitiorum fuisset; is repente, ut Romam uenit, gratis prætor factus est. alia porro pecunia, ne accusaretur, data. cui sit data, nihil ad me, nihil ad rem pertinere arbitror: datam quidem esse, tum inter omnes, recenti negotio, facile constabat. Homo stultissime, & amentissime, tabulas cum conficeres, & cum extraordinaria pecunia crimen subterfugere uelles; satis te elapsurum omni suspicione arbitrabare, si, quibus pecuniam credebas, ijs expensum non ferres, neque in tuas tabulas ullum nomen referres, cum tot tibi nominibus acceptum Curtij referrent? quid proderat tibi, te expensum illis non tulisse? an tuis solis tabulis te caussam dicturum existimasti? Verum ad illam iam ueniamus præclaram præturam, criminaq. ea, quæ notiora sunt his, qui adsunt, quàm nobis, qui meditati ad dicendum paratiq. uenimus. in quibus, non dubito, quin offensionem negligentiæ uitare, atque effugere non possim. multi enim ita dicent: de illo nihil dixit, in quo ego interfui: illam iniuriam non attigit, quæ mihi, aut quæ amico meo fa

cta est; quibus ego in rebus interfui. his omnibus, qui istius iniurias norunt, hoc est populo R. uniuerso, me uehementer excusatum uolo, non negligentia mea fore, ut multa prætercam, sed quòd alia testibus integra reseruari uelim, multa autem propter rationem breuitatis, ac temporis prætermittenda existimem. fatebor etiam illud inuitus, me prorsus, cum iste punctum temporis nullum uacuum peccato præterire passus sit, omnia, quæ ab isto commissa sunt, non potuisse cognoscere. quapropter ita me de prætura criminibus auditote, ut ex utroque genere, & iuris dicendi, & sartorum tectorum exigendorum, ea postuletis, quæ maxime digna sunt eo reo, cui paruum ac mediocre obijci nihil oporteat. Nam ut prætor factus est; qui auspicato a Chelidone surrexisset, sortem nactus est urbanæ prouinciæ, magis ex suà, & Chelidonis, quàm ex populi R. uoluntate: qui principio qualis in edicto constituendo fuerit, cognoscite. P. Annius Asellus mortuus est C. Sacerdote prætore. is cum haberet unicam filiam, neque census esset; quod eum natura hortabatur, lex nulla prohibebat, fecit, ut filiam bonis suis heredem institueret. heres erat filia: faciebant omnia cum pupilla, legis æquitas, uoluntas patris, edicta prætorum, consuetudo iuris eius, quod erat tum, cum Asellus est mortuus. iste, prætor designatus, (utrum admonitus, an tentatus, an, qua est iste sagacitate in his rebus, sine duce ullo, sine indice peruenerit ad hanc improbitatem, nescio: uos tantum hominis audaciam, amen-

tiamq. cognoscite) appellat heredem L. Annium, qui erat institutus secundum filiam. non enim mihi persuadetur, istum ab illo prius appellatum. dicit, se posse ei condonare edicto hereditatem: docet hominem, quid possit fieri. illi bona res, huic uendibilis uidebatur. iste tametsi singulari est audacia, tamen ad pupillæ matrem summittebat; malebat pecuniam accipere, ne quid noui ediceret, quàm ut hoc edictum tam improbum & inhumanum interponeret. tutores, pecuniam prætori si pupillæ nomine dedissent, grandem præsertim, quemadmodum in rationem inducerent, quemadmodum sine periculo suo dare possent, non uidebant: simul & istum fore tam improbum non arbitrabantur. sæpe appellati, pernegauerunt. iste ad arbitrium eius, cui condonarat hereditatem ereptam liberis, quàm æquum edictum scripserit, quæso cognoscite. CVM INTELLIGAM, LEGEM VOCONIAM. *quis unquam crederet Verrem mulierum aduersarium futurum? an ideo aliquid contra mulieres fecit, ne totum edictum ad Chelidonis arbitrium scriptum uideretur? Cupiditati hominum ait se obuiam ire. quid potius non modo his temporibus, sed etiam apud maiores nostros? quis tam remotus fuit a cupiditate? Dic, quæso, cetera: delectat enim me hominis grauitas, scientia iuris, auctoritas.* QVI AB A. POSTVMIO Q. FVLVIO CENSORIBVS, POST VE EA, FECIT, FECERIT. *Fecit, fecerit? quis unquam edixit isto modo? quis unquam eius rei fraudem, aut*

periculum proposuit edicto, quæ neque post edictum, neque ante edictum prouideri potuit? iure, legibus, auctoritate omnium, qui consulebantur, testamentum P. Annius fecerat, non improbum, non inofficiosum, non inhumanum. quod si ita fecisset; tamen post illius mortem nihil de testamento illius noui iuris constitui oporteret. Voconia lex te uidelicet delectabat. imitatus esses illum ipsum C. Voconium, qui lege sua hereditatem ademit nulli neque uirgini, neque mulieri: sanxit in posterum; qui post eos censores census esset, ne quis heredem uirginem, ne ue mulierem faceret. in lege Voconia non est, Fecit, fecerit: neque in ulla præteritum tempus reprehēditur, nisi eius rei, quæ sua sponte scelerata, ac nefaria est; ut, etiam si lex non esset, magnopere uitanda fuerit. atque in his rebus multa uidemus ita sancta esse legibus, ut ante facta in iudicium non uocentur. Cornelia, testamentaria, nummaria, ceteræ complures, in quibus non ius aliquod nouum populo constituitur, sed sancitur, ut, quod semper malum facinus fuerit, eius quæstio ad populum pertineat ex certo tempore. de iure uero ciuili si quis noui quid instituit, omnia, quæ ante acta sunt, rata esse patitur? cedo mihi leges Atinias, Furias, ipsam, ut dixi, Voconiam, omnes præterea de iure ciuili: hoc reperies in omnibus statui ius, quo post eam legem populus utatur. qui plurimum tribuunt edicto, prætoris edictum legem annuam dicunt esse. tu edicto plus complecteris, quàm lege. si finem edicto prætoris afferunt kalendæ Ian.

cur nõ initium quoque edicti nascitur a kalendis Ian? an in eum annum progredi nemo poterit edicto, quo prætor alius futurus est: in illum, quo alius prætor fuit, regredietur? ac si hoc iuris non unius caussa hominis edixisses, cautius composuisses. scribis, Si quis heredem fecit, fecerit. quid, si plus legarit, quàm ad heredẽ, heredes ue perueniat, quod per legem Voconiam ei, qui census sit, licet? cur hoc, cum in eodem genere sit, non caues? quia non generis, sed hominis caussam uerbis amplecteris: ut facile appareat, te pretio esse commotum. atque hoc si in posterum edixisses, minus esset nefarium, tamen esset improbum: sed tum uituperari posset, in dubium uenire non posset: nemo enim committeret: nunc est eiusmodi edictum, ut quiuis intelligat, non populo esse scriptum, sed P. Annij secundis heredibus. itaque cum a te caput illud tam multis uerbis mercenario procœmio esset ornatum, ecquis est inuentus postea prætor, qui illud idem ediceret? non modo nemo edixit, sed ne metuit quidem quisquam, ne quis ediceret. nam post te prætorem multi testamenta eodem modo fecerunt, in his nuper Annia. ea de multorum propinquorum sententia, pecuniosa mulier, quòd censa non erat, testamento fecit heredem filiam. itaque hoc magnum iudicium hominũ de istius singulari improbitate, quod Verres sua sponte instituisset, id neminem metuisse, ne quis reperiretur, qui istius institutum sequi uellet. solus enim tu inuentus es, cui non satis fuerit corrigere uoluntates uiuorum, nisi etiam rescinderes mortuorum.

tuorum. tu ipse ex Siciliensi edicto hoc sustulisti: uoluisti, ex improuiso si quae res natae essent, ex urbano edicto decernere. quam postea tu tibi defensionem relinquebas, in ea maxime offendisti, cum tuam auctoritatem tute ipse edicto prouinciali repudiabas. atque ego non dubito, quin ut mihi, cui filia maxime cordi est, res haec acerba uideatur, atque indigna, sic unicuique uestrum, qui simili sensu, atque indulgentia filiarum commouemini. quid enim natura nobis iucundius, quid carius esse uoluit? quid est dignius, in quo omnis nostra diligentia, indulgentiaq. consumatur? homo importunissime, cur tantam iniuriam P. Annio mortuo fecisti? cur hunc dolorem cineri eius, atque ossibus inussisti, ut liberis eius bona patria, uoluntate patris, iure, legibus tradita, eriperes, et, cui tibi esset commodum, condonares? quibuscum uiui bona nostra partimur, ijs praetor adimere nobis mortuis bona, fortunasq. poterit? Nec petitionem, inquit, nec possessionem dabo. Eripies igitur pupillae togam praetextam? detrahes ornamenta non solum fortunae, sed etiam ingenuitatis? miramur, ad arma contra istum hominem Lampsacenos isse? miramur, istum, de prouincia decedentem, clam Syracusis profugisse? nos si alienam uicem pro nostra iniuria doleremus, uestigium istius in foro esset relictum? Pater dat filiae: prohibes. leges sinunt: tamen te interponis. de suis bonis ita dat, ut ab iure non abeat: quid habes, quod reprehendas? nihil, opinor. at ego concedo: prohibe, si potes; si habes, qui te audiat;

ſi poteſt tibi dicto audiens, eſſe quiſquam. eripias tu uoluntatem mortuis? bona uiuis? ius omnibus? hoc populus R. non manu uindicaſſet, niſi te huic tempori, atque huic iudicio reſeruaſſet? poſtea quàm ius prætorium conſtitutum eſt, ſemper hoc iure uſi ſumus, ſi tabulæ teſtamenti non proferentur, tum, uti proximum quenque potiſſimum heredem eſſe oporteret, ita ſecundum eum poſſeſſio daretur. quare hoc ſit æquiſſimum, facile eſt docere: ſed in re tam uſitata, ſatis eſt oſtendere, omnes antea ius ita dixiſſe, & hoc uetus edictum, tranſlaticiumq́. eſſe. cognoſcite aliud hominis in re uetere edictum nouum: & ſimul, dum eſt unde ius ciuile diſcatur, adoleſcentes ei in diſciplinam tradite. mirum eſt hominis ingenium, mira prudentia. Minucius quidam mortuus eſt ante iſtum prætorem. eius teſtamentum erat nullum: lege hereditas ad gentem Minuciam ueniebat. ſi habuiſſet iſte edictum, quod ante iſtum, & poſtea omnes habuerunt; poſſeſſio Minuciæ genti eſſet data. ſi quis teſtamento ſe heredem eſſe arbitraretur, quod tum non extaret, lege ageret in hereditatem, aut, pro præde uindiciarum cum ſatis accepiſſet, ſponſionem faceret. ita de hereditate certaret. hoc opinor iure & maiores noſtri, & nos ſemper uſi ſumus. uidete, ut hoc iſte correxerit. componit edictum ijs uerbis, ut quiuis intelligere poſſit, unius hominis cauſſa conſcriptum eſſe: tantum quòd hominem non nominat: cauſſam quidem totam perſcribit: ius, conſuetudinem, æquitatem, edicta omnium negligit. EX EDICTO VRBANO.

BANO. SI DE HEREDITATE AMBIGITVR, SI POSSESSOR, SPONSIONEM NON FACIET. *iam quid id ad prætorem, uter possessor sit? non ne id quæri oportet, utrum possessorem esse oporteat? ergo, quia possessor est, non moues possessione: si possessor non esset, non dares: nusquam enim scribis, neque tu aliud quidquam edicto amplecteris, nisi eam caussam, pro qua pecuniam acceperas. Iam hoc ridiculum est.* SI DE HEREDITATE AMBIGITVR; ET TABVLAE TESTAMENTI OBSIGNATAE NON MINVS MVLTIS SIGNIS, QVAM E LEGE OPORTEAT, AD ME PROFERENTVR: SECVNDVM TABVLAS TESTAMENTI POTISSIMVM HEREDITATEM DABO. *Hoc translaticium est. sequi illud oportet: si tabulæ testamenti non proferentur. quid ait? se ei daturum, qui se dicat heredem esse. quid ergo interest, proferantur, nec ne? si protulerit, uno signo ut sit minus, quàm ex lege oportet: non des possessionem: si omnino tabulas non proferet, dabis. quid nunc dicam? neminem unquam postea alium edixisse? ualde sit mirum, neminem fuisse, qui istius se similem dici uellet. ipse in Siciliensi edicto hoc non habet: exegerat enim iam mercedem. Item, ut illo edicto, de quo ante dixi, in Sicilia de hereditatum possessionibus dandis, edixit idem, quod omnes Romæ præter istum.* EX EDICTO SICILIENSI. SI DE HEREDITA-

TE AMBIGITVR. *At, per deos immortales, quid est, quod de hoc dici possit? iterum enim iam quæro abs te, sicut modo in illo capite Anniano de mulierum hereditatibus, nunc in hoc de hereditatum possessionibus, cur ea capita in edictum prouinciale transferre nolueris. utrum digniores homines existimasti eos, qui habitabant in prouincia, quàm nos, qui æquo iure uterentur: an aliud Romæ æquum est, aliud in Sicilia? non enim hoc potest hoc loco dici, multa esse in prouincijs aliter edicenda: non de hereditatum quidem possessionibus, non de mulierum hereditatibus: nam utroque genere uideo non modo ceteros, sed te ipsum totidem uerbis edixisse, quot uerbis edici Romæ solet. quæ Romæ magna cum infamia, pretio accepto, edixeras, ea sola te, ne gratis in prouincia male audires, ex edicto Siciliensi sustulisse uideo. Et cum edictum totum eorum arbitratu, quàm diu fuit designatus, componeret, qui ab isto ius ad utilitatem suam nundinarentur: tum uero in magistratu contra illud edictum suum sine ulla religione decernebat. itaque L. Piso multos codices impleuit earum rerum, in quibus ita intercessit, quòd iste aliter, atque ut edixerat, decreuisset. quod uos oblitos esse non arbitror, quæ multitudo, qui ordo ad Pisonis sellam isto prætore solitus sit conuenire. quem iste collegam nisi habuisset, lapidibus coopertus esset in foro. sed eo leuiores istius iniuriæ uidebantur, quòd erat in æquitate, prudentiaq. Pisonis paratissimum perfugium, quo sine labore, sine molestia, sine impensa,*

etiam

etiam ſine patrono homines uterentur. ná, quæſo, re dite in memoriam, iudices, quæ libido iſtius in iure di cendo fuerit, quæ uarietas decretorum, quæ nundina tio, quàm inanes domus eorum omnium, qui de iure ciuili conſuli ſolent, quàm plena, atque referta Cheli donis: a qua muliere cum erat ad eum uentum, & in aurem eius inſuſurratum, alias reuocabat eos, inter quos iam decreuerat, decretumq́. mutabat; alias in ter alios cõtrarium ſine ulla religione decernebat, ac proximis paullo ante decreuerat. hinc illi homines e- rant, qui etiam ridiculi inueniebantur ex dolore. quo rum alij, ut audiſtis, negabant mirãdum eſſe, ius tam nequã eſſe Verrinum: alij etiam frigidiores erãt; ſed, quia ſtomachabantur, ridiculi uidebantur eſſe, cum Sacerdotem execrabantur, qui Verrem tam nequam reliquiſſet. quæ ego non commemorarem, (neque e- nim perfacete dicta, neque porro hac ſeueritate di- gna ſunt) niſi uos illud uellem recordari, iſtius nequi tiam, & iniquitatem tum in ore uulgi, atque in com munibus prouerbijs eſſe uerſatam. In plebem uero Ro manam utrum ſuperbiam prius memorem, an crude litatem? ſine dubio crudelitas grauior eſt, atque a- trocior. oblitos ne igitur hos putatis eſſe, quemad- modum ſit iſte ſolitus uirgis plebem Romanam conci dere? quam rem etiam tribunus pl. in concione egit, cum eum, quem uirgis iſte ceciderat, in proſpectum populi R. produxit. cuius rei cognoſcendæ faciam uo bis ſuo tempore poteſtatem. Superbia uero qua fuerit, quis ignorat? quemadmodum is tenuiſſimum quen-

que

que contempſerit, deſpexerit, liberum eſſe nunquam duxerit. P. Trebonius uiros bonos, & honeſtos com plures fecit heredes: in his fecit ſuum libertum. is A. Trebonium fratrem habuerat proſcriptum. ei cum cautum uellet, ſcripſit, ut heredes iurarent, ſe curaturos, ut ex ſua cuiuſque parte ne minus dimidium ad A. Trebonium fratrem illum proſcriptum perueniret. libertus iurat: ceteri heredes adeunt ad Verrem: docent, non oportere ſe iurare facturos eſſe quod contra legem Corneliam eſſet, quæ proſcriptum iuuari uetat: impetrant, ut ne iurent. dat his poſſeſſionem. id ego non reprehendo. etenim erat iniquum, homini proſcripto, egenti, de fraternis bonis quidquam dari: & ille libertus, niſi ex teſtamento patroni iuraſſet, ſcelus ſe facturum arbitrabatur. itaque ei Verres poſſeſſionem hereditatis negat ſe daturum, ne poſſet patronum ſuum proſcriptum iuuare: ſimul ut eſſet pœna, quòd alterius patroni teſtamento obtemperaſſet. Das poſſeſſionem ei, qui non iurauit: concedo: prætorium eſt. adimis tu ei, qui iurauit? quo exemplo? proſcriptum iuuat: lex eſt: pœna eſt. quid ad eum, qui ius dicit? utrum reprehendis, quòd patronum iuuabat eum, qui tum in miſerijs erat: an, quòd alterius patroni mortui uoluntatem conſeruabat, a quo ſummum beneficium acceperat? utrum horum reprehendis? & hoc tum de ſella uir optimus dixit, Equiti R. tã locupleti libertinus ſit homo heres? o modeſtum ordinem, quòd illinc uiuus ſurrexit. Poſſum ſexcenta decreta proferre, in quibus, ut ego pe

cuniam

cuniam non dicam interceſſiſſe, ipſa decretorum nouitas iniquitasq. declarat. uerum, ut ex uno de ceteris coniecturam facere poſſitis, id quod priore actione cognoſtis, audite. C. Sulpicius Olympius fuit. is mortuus eſt C. Sacerdote prætore, neſcio an ante, quàm Verres præturam petere cœperit. fecit heredem M. Octauium Ligurem. Ligur hereditatem adijt, poſſedit Sacerdote prætore ſine ulla controuerſia. poſtea quàm Verres magiſtratum inijt; ex edicto iſtius, quod edictum Sacerdos non habuerat, Sulpicij patroni filia ſextam partem hereditatis ab Ligure petere cœpit. Ligur non aderat. Lucius frater eius cauſſam agebat: aderant amici, propinqui. dicebat iſte, niſi cum muliere decideretur, in poſſeſſionem ſe ire iuſſurum. L. Gellius cauſſam Liguris defendebat: docebat, edictum eius non oportere ad eas hereditates ualere, quæ ante eum prætorem ueniſſent: ſi hoc tum fuiſſet edictum, fortaſſe Ligurem hereditatem aditurum non fuiſſe. æqua poſtulatio, ſumma hominum auctoritas pretio ſuperabatur. uenit Romam Ligur: non dubitabat, quin, ſi ipſe Verrem conueniſſet, æquitate cauſſæ, & auctoritate ſua commouere hominem poſſet: domum ad eum uenit: rem demonſtrat: quàm pridem ſibi hereditas ueniſſet, docet: quod facile in cauſſa æquiſſima homini ingenioſo fuit: multa, quæ quemuis mouere poſſent, dixit: ad extremum petere cœpit, ne uſque eò ſuam auctoritatem deſpiceret, gratiamq. contemneret, ut ſe tanta iniuria afficeret. homo Ligurem accuſare cœpit, qui

in re aduenticia, atque hereditaria tam diligens, tam attentus esset: debere eum aiebat suam quoque rationem ducere: multa sibi opus esse, multa canibus suis, quos circa se haberet. non possum illa planius commemorare, quàm ipsum Ligurem pro testimonio dicere audistis. quid enim, Verres? utrum ne his quidem testibus credetur, an hæc ad rem non pertinent? non M. Octauio? non L. Liguri? quis nobis credet? cui nos? quid est, Verres, quod planum fieri testibus possit, si hoc non fit? an id, quod dicunt, leue est? nihil leuius, quàm prætorem urbanum hoc iuris in suo magistratu constituere, omnibus ijs, quibus hereditas uenerit, coheredem prætorem esse oportere. An uero dubitamus, quo ore iste ceteros homines inferiore loco, auctoritate, ordine, quo ore homines rusticanos ex municipijs, quo denique ore, quos nunquam liberos putauit, libertinos homines solitus sit appellare, qui ob ius dicendum M. Octauium Ligurem, hominem ornatissimum loco, ordine, nomine, uirtute, ingenio, copijs, poscere pecuniam non dubitarit? In sartis tectis uero quemadmodum sese gesserit, quid ego dicam? dixerunt, qui senserunt. sunt alij, qui dicant. notæ res, ac manifestæ prolatæ sunt, & proferuntur. dixit C. Fannius, eques R. frater germanus Q. Titinij, iudicis tui, tibi se pecuniam dedisse. recita testimonium C. Fannij. nolite C. Fannio dicenti credere, noli, inquam, tu Q. Titini C. Fannio, fratri tuo, credere. dicit enim rem incredibilem: C. Verrem insimulat auaritiæ, & audaciæ:

daciæ: quæ uitia uidentur in quemuis potius, quàm in istum conuenire. dixit Q. Tadius, homo familiarissimus patris istius, non alienus a matris eius genere, & nomine: tabulas protulit, quibus pecuniam se dedisse ostendit. Recita nomina Q. Tadij. recita testimonium Q. Tadij. ne tabulis quidem Q. Tadij, nec testimonio credetur. quid igitur in iudicijs sequemur? quid est aliud, omnibus omnia peccata, & maleficia concedere, nisi hoc, hominum honestissimorum testimonijs, & uirorum bonorum tabulis non credere? Nam quid ego de quotidiano sermone, querimoniaq. populi R. loquar? de istius impudentissimo furto, seu potius nouo ac singulari latrocinio? ausum esse in æde Castoris, celeberrimo, clarissimoq. monumento, quod templum in oculis, quotidianoq. aspectu populi R. est positum, quò sæpenumero senatus conuocatur, quò maximarum rerum frequentissimæ quotidie aduocat iones fiunt, in eo loco, in sermone hominum audaciæ suæ monumentum æternum relinquere. Aedem Castoris, iudices, P. Iunius habuit tuendam, L. Sylla, Q. Metello cos. is mortuus est: reliquit pupillum paruum filium. cum L. Octauius, C. Aurelius cos. ædes sacras locauissent, neque potuissent omnia sarta tecta exigere, neque ij prætores, quibus erat negotium datum, C. Sacerdos, & M. Cæsius: factum est S. C. quibus de sartis tectis cognitum, & iudicatum non esset, uti C. Verres, P. Cœlius prætores cognoscerent, & iudicaret. qua potestate iste permissa, ut ex C. Fannio, &

ex

ex Q. Tadio cognouiſtis, ueruntamen, cum eſſet omnibus in rebus apertiſſime impudentiſſimeq. prædatus, hoc uoluit clariſſimum relinquere indicium latrociniorum ſuorum, de quo non audire aliquando, ſed uidere quotidie poſſemus: quæſiuit, quis ædem Caſtoris ſartam tectam deberet tradere. Iunium ipſum mortuum eſſe ſciebat: ſcire uolebat, ad quem illa res pertineret. audit pupillum eſſe filium. homo, qui ſemper ita palam dictitaſſet, pupillos, & pupillas certiſſimam prædam eſſe prætoribus, optatum negotium ſibi in ſinum delatum eſſe dicebat. monumentum illa amplitudine, illo opere, quamuis ſartum tectum, integrumq. eſſet, tamen aliquid ſe inuenturum, in quo moliri, prædariq. poſſet, arbitrabatur. L. Rabonio ædem Caſtoris tradi oportebat. is caſu pupilli Iunij tutor erat teſtamento patris. cum eo ſine ullo intertrimento conuenerat iam, quemadmodũ traderetur. iſte ad ſe Rabonium uocat: quærit, ecquid ſit, quod a pupillo traditum non ſit, quod exigi debeat. cum ille id, quod erat, diceret, facilem pupillo traditionem eſſe, ſigna, & dona comparare omnia, ipſum templum omni opere eſſe integrum: indignum iſti uideri cœpit, ex tanta æde, tantoq. opere ſe non opimum præda, præſertim a pupillo, diſcedere. uenit ipſe in ædem Caſtoris: conſiderat templum: uidet undique tectum, pulcherrime laqueatum, præterea cetera noua, atque integra: uerſat ſe: quærit, quid agat. dicit ei quidam ex illis canibus, quos iſte Liguri dixerat eſſe circa ſe multos: Tu Verres, hic

quod

quod moliare, nihil habes: nisi forte uis ad perpendiculum columnas exigere. homo omnium rerum imperitus quærit, quid sit, ad perpendiculum. dicunt ei, fere nullam esse columnam, quæ ad perpendiculum esse possit. iam mehercule, inquit, sic agamus: columnæ ad perpendiculum exigantur. Rabonius, qui legem nosset, qua in lege numerus tantum columnarum traditur, perpendiculi mentio fit nulla; & qui non putaret sibi expedire, ita accipere, ne eodem modo reddendum esset; negat, id sibi deberi; negat, oportere exigi. iste Rabonium quiescere iubet: & simul ei non nullam spem societatis ostendit. hominem modestum, & minime pertinacem facile coercet: columnas ita se exacturum esse confirmat. noua res, atque improuisa, pupilli calamitas nunciatur statim C. Mustio, uitrico pupilli, qui nuper est mortuus, M. Iunio patruo, P. Potitio tutori, homini frugalissimo. hi rem ad uirum primarium, summo officio, ac uirtute præditum, M. Marcellum, qui erat pupilli tutor, deferunt. uenit ad Verrem M. Marcellus: petit ab eo pro sua fide, ac diligentia pluribus uerbis, ne per summam iniuriam pupillum Iunium fortunis patrijs conetur euertere. iste, qui iam spe, & opinione prædam illam deuorasset, neque ulla æquitate orationis, neque auctoritate M. Marcelli commotus est: itaque, quemadmodum ostendisset, se id exacturum esse respondit. cum sibi omnes ad istũ allegationes difficiles, omnes aditus arduos, ac potius interclusos uiderent; apud quem non ius, non

æquitas, non misericordia, non propinqui oratio, non amci uoluntas, non cuiusquam auctoritas pro pretio, non gratia ualeret: statuunt id sibi optimum esse factu, quod cuiuis uenisset in mentem, petere auxilium a Chelidone: quæ isto prætore non modo in iure ciuili, priuatorumq. omnium controuersiis populo R. præfuit, uerum etiam in his sartis tectis dominata est. uenit ad Chelidonem C. Mustius, eques R. publicanus, homo cum primis honestus: uenit M. Iunius, patruus pueri, frugalissimus homo, & castissimus: uenit homo summo honore, pudore, & summo officio, spectatissimus ordinis sui, P. Potitius tutor. O multis acerbam, o miseram, atque indignam præturam tuam. ut mittam cetera, quo tandem pudore tales uiros, quo dolore meretricis domum uenisse arbitramini? qui nulla condicione istam turpitudinem subissent, nisi officij, necessitudinisq. ratio coegisset. Veniunt, ut dico, ad Chelidonem. domus erat plena: noua iura, noua decreta, noua iudicia petebantur. Mihi det possessionem, mihi ne adimat: in me iudicium ne det: mihi bona addicat. alij nummos numerabant: alij tabulas obsignabant. domus erat non meretricio conuentu, sed prætoria turba referta. Simul ac potestas primum data est, adeunt hi, quos dixi: loquitur Mustius: rem demonstrat: petit auxilium: pecuniam pollicetur. respondet illa, ut meretrix, non inhumane: libenter ait se esse facturam, & se cum isto diligenter sermocinaturam: reuerti iubet. tum discedunt. postridie reuertuntur: negat

illa

illa posse hominem exorari; permagnam, eum dicere, ex illa re pecuniam confici posse. Vereor, ne quis forte de populo, qui priore actione non affuit, hæc, quia propter insignem turpitudinem sunt incredibilia, fingi a me arbitretur. ea uos antea, iudices, cognouistis. dixit iuratus P. Potitius, tutor pupilli Iunij: dixit M. Iunius, tutor, & patruus. Mustius dixisset, si uiueret: sed pro Mustio, recenti re, de Mustio auditum dixit L. Domitius: qui cum sciret me ex Mustio uiuo audisse, quòd eo sum usus plurimum; (etenim id iudicium, quod prope omnium fortunarum suarum C. Mustius habuit, me uno defendente uicit) cum hoc, ut dico, sciret L. Domitius me scire, ad eum res omnes Mustium solitum esse deferre; tamen de Chelidone reticuit, quoad potuit; aliò responsionem suam deriuauit. tantus in adolescente clarissimo, ac principe iuuentutis pudor fuit, ut aliquandiu, cum a me premeretur, omnia potius responderet, quàm Chelidonem nominaret. primo necessarios istius ad eum allegatos esse dicebat: deinde aliquando coactus Chelidonem nominauit. Non te pudet, Verres, eius mulieris arbitratu gessisse præturam, quam L. Domitius ab se nominari uix sibi honestum esse arbitrabatur? Reiecti a Chelidone, capiunt consilium necessarium, ut suscipiant ipsi negotium. cum Rabonio tutore, quod erat uix HS quadraginta millium, transigunt HS ducentis millibus. refert ad istum rem Rabonius; ut sibi uidebatur, satis grandem pecuniam, & satis impudentem esse.

iste, qui aliquanto plus cogitasset, male accipit uerbis Rabonium, negat eum sibi illa decisione satisfacere posse. ne multa, locaturum se esse confirmat. Tutores hæc nesciunt: quod actum erat cum Rabonio, putant id esse certissimum: nullam maiorem pupillo metuunt calamitatem. Iste uero non procrastinat: locare incipit, non proscripta, atque edicta die, alienissimo tempore, ludis ipsis Romanis, foro ornato. itaque renunciat Rabonius illam decisionem tutoribus: accurrunt tamen ad tempus tutores: digitum tollit Iunius patruus. isti color immutatus est; uultus, oratio, mens denique excidit. quid ageret, cœpit cogitare: si opus pupillo redimeretur, si res abiret ab eo mancipe, quem ipse apposuisset, sibi nullam prædam esse. itaque excogitat: quid? nihil ingeniose, nihil quod quisquam possit dicere improbe, uel callide: nihil ab isto tectum, nihil ueteratorium exspectaueritis: omnia aperta, omnia perspicua reperientur, impudentia, amentia, audacia. Si pupillo opus redimitur, mihi præda de manibus eripitur. quod est igitur remedium? quod? ne liceat pupillo redimere. Vbi illa consuetudo in bonis, prædibus, prædijsq. uendundis, omnium consulum, censorum, prætorum, quæstorum denique? ut optima condicio ne sit is, cuia res sit, cuium periculum? excludit eum solum, cui prope dicam soli potestatem factam esse oportebat. quid enim quisquam ad meam pecuniam me inuito aspirat? quid accedit? locatur opus id, quod ex mea pecunia reficiatur. ego me refecturum

esse

esse dico. probatio futura est tua, qui locas: prædibus, & prædijs populo cautum est. &, si non putas cautum, scilicet tu prætor in mea bona, quos uoles, immittes? me ad meas fortunas defendendas accedere non sinas? operæpretium est ipsam legem cognoscere. dicetis eundem conscripsisse, qui illud edictum de hereditate. EX OPERE FACIVNDO. QVAE PVPILLI IVNII. dic, dic, quæso, clarius. C. VERRES PRAET. VRB. ADDIDIT. corriguntur leges censori. quod enim uideo in multis ueteribus legibus, Cn. Domitius, L. Metellus, L. Cassius, Cn. Seruilius censores addiderunt, uult aliquid eiusmodi C. Verres. dic, quid addidit. QVI DE L. MARCIO, M. PERPERNA CENSORIBVS REDEMERIT, EVM SOCIVM NE ADMITTITO, NE VE EI PARTEM DATO, NE VE EI REDIMITO. Quid ita? ne uitiosum opus fieret? at erat probatio tua. ne parum locuples esset? at erat, & esset amplius, si uelles, populo cautum prædibus, & prædijs. hic te si res ipsa, si indignitas iniuriæ tuæ non commouebat; si pupilli calamitas, propinquorum lacrymæ, D. Bruti, cuius prædia subierant periculum, M. Marcelli tutoris auctoritas apud te ponderis nihil habebat: ne illud quidem animaduertebas, eiusmodi fore hoc peccatum tuum, quod tu neque negare posses, (in tabulas enim retulisti) nec cum defensione aliqua confiteri? Addicitur id opus HS DLX millibus; cum tutores HS LXXX millibus id opus ad istius, hominis iniquissimi, arbitrium

triú se effecturos esse clamarent. etenim quid erat operis? id, quod uos uidistis. omnes illæ columnæ, quas dealbatas uidetis, machina apposita, nulla impensa deiectæ, eisdemq. lapidibus repositæ sunt. hoc tu HS DLX millibus locauisti. atqui in illis columnis dico esse quæ a tuo redemptore commotæ non sint: dico esse ex qua tantum tectorium uetus delitum sit, et nouum indutú. quòd si tanta pecunia columnias dealbari putassem, certe nunquam ædilitaté petiuissem. At ut uideatur tamé res agi, et non eripi pupillo: SI QVID OPERIS CAVSSA RESCIDERIS, REFICITO. Quid erat, quod rescinderet, cum suo quenque loco lapidem reponeret? QVI REDEMERIT, SATISDET DAMNI INFECTI EI, QVI A VETERE REDEMPTORE ACCEPERIT. Deridet, cum sibi ipsum iubet satisdare Raboniú. PECVNIA PRAESENS SOLVATVR. Quibus de bonis? eius, qui, quod tu HS DLX millibus locasti, HS LXXX millibus effecturú esse clamauit. quibus de bonis? pupilli. cuius ætatem, & solitudinem, etiam si tutores non essent, defendere prætor debuit: tutoribus defendentibus, non modo patrias eius fortunas, sed etiam bona tutorum ademisti. HOC OPVS BONO SVO QVOQVE FACITO. lapis aliquis cædendus, et apportandus fuit machina sua? an, illò non saxum, non materies aduecta est: tantú operis sed in ista locatione fuit, quantum paucæ operæ fabrorum mercedis tulerunt, et manupretij machinæ? utrum existimatis, minus operis esse, unam columnam efficere ab integro nouam,

uam, nullo lapide rediuiuo, an quattuor illas reponere? nemo dubitat, quin multo maius ſit nouam facere. oſtendam, in ædibus priuatis, longa difficiliq. uectura, columnas ſingulas ad impluuiũ HS XL millibus non minus magnas locatas. Sed ineptũ eſt de tam perſpicua iſtius impudẽtia pluribus uerbis diſputare, præſertim cum iſte aperte tota lege omnium ſermonem, atque exiſtimationem contempſerit, qui etiam ad extremũ cõſcripſerit, REDIVIVA SIBI HABETO. quaſi quidquã rediuiui ex opere illo tolleretur, ac non totum opus ex rediuiuis conſtitueretur. At enim pupillo redimi nõ licebat; non neceſſe erat rem ad ipſum peruenire; poterat aliquis ad id negotiũ de populo accedere. Omnes excluſi ſunt non minus aperte, quàm pupillus. diẽ præſtituit operi faciundo kal. Dec. locat circiter idus Sept. anguſtijs temporis excluduntur omnes. Quid ergo? Rabonius iſtam diem quo modo aſſequitur? nemo Rabonio moleſtus eſt, neque kal. Dec. neque nonis, neque idibus. denique aliquanto in prouinciam iſte proficiſcitur prius, quàm opus effectum eſt. poſtea quàm reus factus eſt, primo negabat opus in acceptum referre poſſe. cum inſtaret Rabonius, in me cauſſam conferebat, quòd tum codicem obſignaſſem. petit a me Rabonius, & amicos allegat: facile impetrat. iſte, quid ageret, neſciebat. ſi in acceptum non retuliſſet, putabat ſe aliquid defenſionis habiturum: Rabonium porro intelligebat rem totam eſſe patefacturum. tametſi quid poterat eſſe apertius, quàm nunc eſt, ut uno minus teſte haberet Rabonio?

opus in acceptum retulit quadriennio post, quàm diem operi dixerat. hac condicione, si quis de populo redemptor accessisset, cum die ceteros redemptores exclusisset, tum in eius arbitrium ac potestatem ueni re nolebat, qui sibi ereptam prædam arbitraretur. nam quid argumentamur, quò ista pecunia peruenerit? fecit iste iudicium. primum cum uehementius cum eo D. Brutus contenderet, qui de sua pecunia HS DXL *millia numerauit; quòd iam iste ferre non poterat, opere addicto, prædibus acceptis, de* HS DLX *millibus remisit D. Bruto* HS CX *millia. hoc, si aliena res esset, certe facere non potuisset. deinde nummi numerati sunt Cornificio: quem scribam suum fuisse, negare non potest. postremo ipsius Raboniꝗ tabulæ prædam illam istius fuisse clamant. Recita nomina Raboniꝗ. Hic etiam priore actione Q. Hortensius pupillum Iunium uenisse prætextatum in uestrum conspectum, & testes secum, patruo testimonium dicente, questus est: & me populariter agere, atque inuidiam commouere, quòd puerum producerem, clamitauit. Quid erat, Hortensi, tandem in illo puero populare? quid inuidiosum? Gracchi, credo, aut Saturnini, aut alicuius hominis eiusmodi pro duxeram filium, ut nomine ipso, & memoria patris animos imperitæ multitudinis concitarem. P. Iuniꝗ erat, hominis de plebe Romana, filius: quem pater moriens tum tutoribus, & propinquis, tum legibus, tum æquitati magistratuum, tum iudiciꝗs uestris commendandum putauit. hic istius scelerata lo-*

catione,

catione, nefarioq; latrocinio, bonis patrijs fortunisq. omnibus spoliatus, uenit in iudicium, si nihil aliud, saltem ut eum, cuius opera ipse multos annos est in sordibus, paullo tamen obsoletius uestitum uideret. itaque tibi, Hortensi, non illius ætas, sed caussa, non uestitus, sed fortuna popularis uidebatur. neque te tam cómouebat, quòd ille cum toga prætexta, quàm quòd sine bulla uenerat: uestitus enim neminem commouebat is, quem illi mos, & ius ingenuitatis dabat: quod ornamentum pueritiæ pater dederat, indicium, atque insigne fortunæ, hoc ab isto prædone ereptum esse, grauiter & acerbe homines ferebant. neque erant hæ lacrymæ populares magis, quàm nostræ, quàm tuæ, Q. Hortensi, quàm horum, qui sententiam laturi sunt. ideo quòd communis est caussa, commune periculum; communi præsidio talis improbitas, tanquam aliquod incendium, restinguenda est. habemus enim liberos paruos: incertum est, quàm longa nostrum cuiusque uita futura sit: consulere uiui ac prospicere debemus, ut illorum solitudo, & pueritia quamfirmissimo præsidio munita sit. quis est enim, qui tueri possit liberum nostrorum pueritiam contra improbitatem magistratuum? mater, credo. scilicet magno præsidio fuit Anniæ pupillæ mater, femina primaria: minus, illa deos hominesq. implorante, iste infanti pupillæ fortunas patrias ademit. tutores ne defenderent? perfacile uero apud istiusmodi prætorem, a quo M. Marcelli tutoris in caussa pupilli Iunij & oratio, & uoluntas, & auctoritas repu

diata

diata est. Quæremus etiam, quid iste in ultima Phrygia, quid in extremis Pamphyliæ partibus fecerit; qualis in bello prædonum prædo ipse fuerit; qui in foro populi R. pirata nefarius reperiatur? Dubitamus, quid iste in hostium præda molitus sit, qui manubias sibi tantas ex L. Metelli manubijs fecerit, qui maiore pecunia quattuor columnas dealbandas, quàm ille omnes ædificandas, locauerit? Exspectemus, quid dicant ex Sicilia testes? quis unquam templum illud aspexit, quin auaritiæ tuæ, quin iniuriæ, quin audaciæ testis esset? quis a signo Vertumni in Circum maximum uenit, quin is in unoquoque gradu de auaritia tua commoneretur? quam tu uiam thensarum, atque pompæ eiusmodi exegisti, ut tu ipse illà ire non audeas. Te putet quisquam, cum ab Italia freto disiunctus esses, socijs temperasse, qui ædem Castoris testem furtorum tuorum esse uolueris, quam populus R. quotidie, iudices etiam tum, cum de te sententiam ferrent, uiderent? Atque etiam iudicium in prætura publicum exercuit. non enim prætereundum est ne id quidem. petita multa est apud istum prætorem a Q. Opimio: qui adductus est in iudicium, uerbo, quòd, cum esset tribunus pl. intercessisset contra legem Corneliam; re, quòd in tribunatu dixisset contra alicuius hominis nobilis uoluntatem. de quo iudicio si uelim dicere omnia, multi appellandi, lædendiq. sunt: quod mihi non est necesse. tantum dicam, paucos homines, ut leuissime dicam, arrogantes hoc auditore Q. Opimium per ludum & iocum
fortunis

fortunis omnibus euertisse. is mihi etiam queritur, quòd a nobis IX solis diebus prima actio sui iudicij transacta sit; cum apud ipsum tribus horis Q. Opimius senator populi R. bona, fortunas, ornamenta omnia amiserit. cuius propter indignitatem iudicij, sæpissime est actum in senatu, ut genus hoc totũ multarum, ac iudiciorum eiusmodi tolleretur. Iam uero in bonis Q. Opimij uendendis quas iste prædas, quàm aperte, quàm improbe fecerit, longum est dicere, hoc dico: nisi uobis id hominum honestissimorum tabulis planum fecero, fingi a me hoc totum temporis caussa putatote. Iam, qui ex calamitate senatoris populi R. cum prætor iudicio eius præfuisset, spolia domum suam referre, & manubias detrahere conatus sit; is ullam ab sese calamitatem poterit deprecari? Nam de subsortitione illa Iuniana iudicum nihil dico. quid enim? contra tabulas, quas tu protulisti, audeam dicere? difficile est: non enim me tua solum & iudicum auctoritas, sed etiam annulus aureus scribæ tui deterret. non dicam id, quod probare difficile est: hoc dicam, quod ostendam; multos ex te uiros primarios audisse, cum diceres, ignosci tibi oportere, quòd falsum codicem protuleris: nam qua inuidia C. Iunius conflagrarat, ea, nisi prouidisses, tibi ipsi tum pereundum fuisse. Hoc modo iste sibi, & saluti suæ prospicere didicit, referendo in tabulas & priuatas, & publicas, quod gestum non esset, tollendo quod esset, & semper aliquid demendo, mutando, curando ne litura appareat, interpolando. eò enim usque progreditur,

greditur, ut ne defensionem quidem maleficiorum suorum sine aliis maleficiis reperire possit. eiusdem modi subsortitionem homo amentissimus suorum quoque iudicum fore putauit per sodalem suum Q. Curtium, iudicem quæstionis: cui nisi ego ui populi, & hominum clamore, atque conuicio restitissem, ex hac decuria nostra, cuius mihi copiam quamlargissime factam oportebat, erepta esset facultas bonorum, cum is annuerat: in suum consilium sine caussa subsortiebatur.

*

Desideratur quippiam.

ACTIONIS III. IN C. VERREM LIBER II.

ORATIO VII.

MVLTA mihi necessario, iudices, prætermittenda sunt, ut possim aliquando de iis rebus, quæ meæ fidei commissæ sunt, dicere. recepi enim caussam Siciliæ. ea me ad hoc negotium prouincia attraxit. ego tamen, hoc onere suscepto, & recepta caussa Siciliensi, amplexus animo sum aliquanto amplius. suscepi enim caussam totius ordinis: suscepi caussam populi R. quòd

putabam tum denique recte iudicari posse, si non modo reus improbus adduceretur, sed etiam diligens, & firmus accusator ad iudicium ueniret. quo mihi maturius ad Siciliæ caussam ueniendum est, relictis ceteris eius furtis, ac flagitijs; ut & uiribus quam integerrimis agere, & ad dicendum temporis satis habere possim. atque adeo ante quàm de incommodis Siciliæ dico, pauca mihi uidentur esse de prouinciæ dignitate, uetustate, utilitate dicenda. nam cum omnium sociorum, prouinciarumq. rationem diligenter habere debetis: tum præcipue Siciliæ, iudices, plurimis, iustissimisq. de caussis: primum, quòd omniũ nationum exterarum princeps Sicilia se ad amicitiam, fidemq. populi R. applicuit: prima omnium, id quod ornamentum imperij est, prouincia est appellata: prima docuit maiores nostros, quàm præclarum esset exteris gentibus imperare: sola fuit ea fide, beneuolentiaq. erga populum R. ut ciuitates eius insulæ, quæ semel in amicitiam nostram uenissent, nũquam postea deficerent, pleræque autem, & maxime illustres in amicitia perpetuo manerent. itaque maioribus nostris in Africam ex hac prouincia gradus imperij factus est. neque enim tam facile opes Carthaginis tantæ concidissent, nisi illud & rei frumentariæ subsidium, & receptaculum classibus nostris pateret. quare P. Africanus, Carthagine deleta, Siculorum urbes signis, monumentisq. pulcherrimis exornauit, ut, quos uictoria populi R. maxime lætari arbitrabatur, apud eos monumenta uictoriæ plurima

rima collocaret. denique ille ipse M. Marcellus, cuius in Sicilia uirtutem hostes, misericordiam uicti, fidem ceteri Siculi perspexerunt, non solum socijs in eo bello consuluit, uerum etiam superatis hostibus temperauit, urbem pulcherrimam Syracusas, quæ cum manu munitissima esset, tum loci natura terra, ac mari claudebatur, cum ui consilioq. cepisset, non solum incolumem passus est esse, sed ita reliquit ornatam, ut esset idem monumentum uictoriæ, mansuetudinis, continentiæ; cum homines uiderent, & quid expugnasset, & quibus pepercisset, & quæ reliquisset. tantum ille honorem Siciliæ habendum putauit, ut ne hostium quidem urbem ex sociorum insula tollendam arbitraretur. itaque ad omnes res Sicilia prouincia semper usi sumus: ut, quidquid ex sese posset efferre, id non apud eos nasci, sed domi nostræ conditum putaremus. Quando illa frumentum, quod deberet, non ad diem dedit? quando id, quod opus esse putaret, non ultro pollicita est? quando id, quod imperaretur, recusauit? itaque ille M. Cato sapiens cellá penariam reip. nostræ, nutricem plebis Romanæ Siciliá nominauit. nos uero experti sumus Italico maximo difficillimoq. bello, Siciliam nobis nó pro penaria cella, sed pro ærario illo maiorum uetere, ac referto fuisse. nam sine ullo sumptu nostro, corijs, tunicis, frumentoq. suppeditato, maximos exercitus nostros uestiuit, aluit, armauit. Quid illa, quæ forsitan ne sentimus quidem, iudices, quanta sunt? quòd multis locupletioribus ciuibus utimur: quòd habent propinquam, fidelem, fructuosamq.

ctuosamq. prouinciam, quò facile excurrant, ubi libenter negotium gerant: quos illa partim mercibus suppeditandis cum quæstu, compendioq. dimittit, partim retinet, ut arare, ut pascere, ut negotiari libeat, ut denique sedes, ac domicilium collocare. quod commodum non mediocre populi R. est, tantum ciuium R. numerum, tam prope ab domo, tam bonis fructuosisq. rebus detineri. Et quoniam quasi quædam prædia populi R. sunt uectigalia nostra, atque prouinciæ; quemadmodum propinquis uos uestris prædijs maxime delectamini, sic populo R. iucunda suburbanitas est huiusce prouinciæ. Iam uero hominum ipsorum, iudices, ea patientia, uirtus, frugalitasq. est, ut proxime ad nostram disciplinam, illam ueterẽ, non hác, quæ nunc increbuit, uideantur accedere. nihil ceterorum simile Græcorum, nulla desidia, nulla luxuria: contra summus labor in publicis, priuatisq. rebus, summa parsimonia, summa diligentia. Sic porro nostros homines diligunt, ut his solis neque publicanus, neque negotiator odio sit. Magistratuum autem nostrorum iniurias ita multorum tulerunt, ut nunquam ante hoc tempus ad aram legum præsidiumq. uestrũ publico consilio confugerint. tametsi & illum annum pertulerant, qui sic eos afflixerat, ut salui esse non possent, nisi C. Marcellus, quasi aliquo fato, uenisset; ut bis ex eadem familia salus Siciliæ constitueretur; postquam M. Antonij infinitum illud imperium senserant. sic a maioribus suis acceperant, tanta populi R. in Siculos esse beneficia, ut etiam iniurias no

strorum

ſtrorum hominum perferendas putarent. in neminem ciuitates ante hunc teſtimonium publice dixerunt. hunc denique ipſum pertuliſſent, ſi humano modo, ſi uſitato more, ſi denique uno aliquo in genere peccaſſet. ſed cum perferre non poſſent luxuriem, crudelitatem, auaritiam, ſuperbiam; cum omnia ſua commoda, iura, beneficia ſenatus, populiq. R. unius ſcelere, ac libidine perdidiſſent: hoc ſtatuerunt, aut iſtius iniurias per uos ulciſci, & perſequi, aut, ſi uobis indigni eſſent uiſi, quibus opem auxiliumq. ferretis, urbes, ac ſedes ſuas relinquere, quandoquidem iam ante iſtius iniurijs exagitati reliquiſſent. hoc conſilio a L. Metello legationes uniuerſæ petiuerunt, ut quamprimum iſti ſuccederet: hoc animo toties apud patronos de ſuis miſerijs deplorarunt: hoc commoti dolore poſtulata conſulibus, quæ non poſtulata, ſed in iſtum crimina uiderentur eſſe, ediderunt: fecerunt etiam, ut me, cuius fidem, continentiamq. cognouerant, prope de uitæ meæ ſtatu dolore, ac lacrymis ſuis deducerent, ut ego iſtum accuſarem; a quo mea longiſſime ratio uoluntasq. abhorrebat. quanquam in hac cauſſa multo plures partes mihi defenſionis, quàm accuſationis, ſuſcepiſſe uideor. poſtremo homines ex tota prouincia nobiliſſimi, primique, publice priuatimq. uenerunt: grauiſſima, atque honeſtiſſima quæque ciuitas uehementiſſime ſuas iniurias perſecuta eſt. at quemadmodum, iudices, uenerunt? uideor enim mihi liberius apud uos iam pro Siculis loqui debere, quá forſitan ipſi uelint. ſaluti enim eorum potius conſulam,

lam, quàm uoluntati. Ecquem existimatis unquam ulla in prouincia reum absentem, contra inquisitionem accusatoris, tantis opibus, tanta cupiditate esse defensum? quæstores utriusque prouinciæ, qui isto prætore fuerant, cum fascibus mihi præsto fuerunt. hi porro, qui successerunt, uehementer istius cupidi, liberaliter ex istius cibarijs tractati, nō minus acres contra me fuerunt. uidete, quid potuerit, qui quattuor in prouincia quæstores studiosissimos defensores, propugnatoresq. habuerit, prætorem uero cohortemq. totam sic studiosam, ut facile appareret, non tam illis Siciliam, quam inanem offenderant, quàm Verrem ipsum, qui plenus decesserat, prouinciam fuisse. minari Siculis, si decressent legationem, quæ contra istum diceret: minari, si qui essent profecti: alijs, si laudarent, benignissime promittere: grauissimos priuatarum rerum testes, quibus nos præsentibus denunciauimus, eos ui custodijsq. retinere. quæ cum omnia facta sint, tamen unam solam scitote esse ciuitatem Mamertinam, quæ publice legatos, qui istum laudarent, miserit. eius autem legationis principem ciuitatis nobilissimum C. Heium iuratum dicere audistis, isti nauem onerariam maximam Messanæ esse publice coactis operis ædificatam. idemq. Mamertinorum legatus, istius laudator, non solum istum bona sua, uerum etiam sacra, deosq. penates, a maioribus traditos, ex ædibus suis eripuisse dixit. Præclara laudatio, cum duabus in rebus legatorum una opera consumitur, in laudando, atque repetendo.

atque ea ipſa ciuitas qua ratione illi amica ſit, dicetur certo loco. reperietis enim, quæ cauſſæ beneuolentiæ ſint Mamertinis erga iſtum, ea ipſas cauſſas ſatis iuſtas eſſe damnationis. alia ciuitas nulla, iudices, publico conſilio laudat. uis illa ſummi imperij tantum potuit apud perpaucos homines, non ciuitates, ut aut leuiſſimi quidam ex miſerrimis, deſertiſſimisq́. oppidis inuenirentur, qui iniuſſu populi, ac ſenatus proficiſcerentur; aut ij, qui contra iſtum legatos decreuerant, & teſtimonium publicum, mandataq́. acceperant, ui ac metu retinerentur. quod ego in paucis tamen uſu ueniſſe non moleſte fero, quo reliquæ tot, & tantæ, & tam graues ciuitates, tota denique Sicilia plus auctoritatis apud uos haberet, cum uideretis nulla ui retineri, nullo periculo prohiberi poſſe, quo minus experirentur, ecquid apud uos querimoniæ ualerent antiquiſſimorum, fideliſſimorumq́. ſociorum. nam, quod fortaſſe non nemo ueſtrum audierit, iſtum a Syracuſanis publice laudari; id tametſi priore actione ex Heraclij Syracuſani teſtimonio, cuiuſmodi eſſet, cognouiſtis; tamen uobis alio loco, ut ſe tota res habet, quod ad eam ciuitatem attinet, demonſtrabitur. intelligetis enim, nullis hominibus quenquam tanto odio, quanto iſtum Syracuſanis, eſſe, & fuiſſe. At enim iſtum ſoli Siculi perſequuntur, ciues R. qui in Sicilia negotiantur, defendunt, diligunt, ſaluum eſſe cupiunt. Primum, ſi ita eſſet, tamen uos in quæſtione de pecunijs repetundis, quæ ſociorum cauſſa conſtituta eſt, lege iudicioq́. ſociali,

ſociorum

ſociorum querimonias audire oporteret. ſed intellige re potuiſtis priore actione, ciues R. ex Sicilia plurimos, honeſtiſſimos, maximis de rebus, et quas ipſi ac cepiſſent iniurias, & quas ſcirent alijs eſſe factas, pro teſtimonio dicere. ego hoc, quod intelligo, iudices, ſic confirmo. uideor mihi gratum feciſſe Siculis, quòd eorum iniurias meo labore, inimicitias periculo ſim perſecutus. non minus hoc gratum me noſtris ciuibus intelligo feciſſe: qui hoc exiſtimant, iuris, libertatis, rerum fortunarumq. ſuarum ſalutẽ in iſtius damnatione conſiſtere. Quapropter de iſtius prætura Sicilienſi, non recuſo, quin ita me audiatis, ut, ſi cuiquam generi hominum, ſiue Siculorum, ſiue noſtrorum ciuium, ſiue cuiquam ordini, ſiue aratorum, ſiue pecuariorum, ſiue mercatorum probatus ſit; ſi non horum omnium communis hoſtis, prædoq. fuerit; ſi cuiquam denique ulla in re unquam temperauit; ei uos quoque temperetis. Qui, ſimul atque ei ſorte prouincia Sicilia obuenit, ſtatim Romæ, & ad Vrbem, ante quàm proficiſceretur, quærere ipſe ſecum, & cogitare cum ſuis cœpit, quibuſnam rebus in ea prouincia maximam uno anno pecuniam facere poſſet. nolebat in agendo diſcere, (tametſi non prouinciæ rudis erat, & tyro) ſed in Siciliam paratus ad prædam, meditatusq. uenire cupiebat. O præclare coniectum a uulgo in illam prouinciam omen communis famæ, atque ſermonis, cum ex nomine iſtius, quid in prouincia facturus eſſet, perridiculi homines augurabantur. etenim quis dubitare poſſet, cũ iſtius

in quæstura fugam, & furtum recognosceret, cum in legatione oppidorum fanorumq. spoliationes cogitaret, cum uideret in foro latrocinia præturæ, qualis iste in quarto actu improbitatis futurus esset? atque ut intelligatis eum Romæ quæsisse non modo genera furandi, sed etiam nomina: certissimum accipite argumentum, quo facilius de singulari eius impudentia existimare possitis. Quo die Siciliam tetigit, (uidete, satis ne paratus ex illo omine urbano ad euertendam prouinciam uenerit) statim Messana litteras Halesam mittit: quas ego istum in Italia scripsisse arbitror: nam simul atque e naui egressus est, dedit operam, ut Halesinus ad se Dio continuo ueniret: se de hæreditate uelle cognoscere, quæ eius filio a propinquo homine Apollodoro Laphirone uenisset. ea erat, iudices, pergrandis pecunia. hic est Dio, iudices, nunc beneficio Q. Metelli ciuis R. factus: de quo multis uiris primarijs testibus, multorumq. tabulis uobis priore actione satisfactum est, HS undecies numeratum esse, ut eam caussam, in qua ne tenuissima quidem dubitatio posset esse, isto cognoscente obtineret: præterea greges nobilissimarum equarum abactos: argenti, uestisq. stragulæ, domi quod fuerit, esse direptum: ita HS undecies Q. Dionem, quòd hereditas ei obuenisset, nullam aliam ob caussam, perdidisse. Quid? hæc hereditas quo prætore Dionis filio uenerat? eodem, quo P. Annij senatoris filiæ, eodem, quo M. Liguri senatoris, C. Sacerdote prætore. quid? tum nemo molestus Dioni fuerat?

non

non plus, quàm Liguri Sacerdote prætore. quid? ad Verrem quis detulit? nemo: nisi forte existimatis ei quadruplatores ad fretum præsto fuisse. ad urbem cum esset, audiuit, Dioni cuidam Siculo permagnam uenisse hereditatem, heredem statuas iussum esse in foro ponere; nisi posuisset, Veneri Erycinæ esse multatum. tametsi positæ essent ex testamento; putabat tamen, quoniam Veneris nomen esset, caussam pecuniæ se reperturum. itaque apponit, qui petat Veneri Erycinæ illam hereditatem. non enim quæstor petit, ut est consuetudo, is, qui Erycinum montem obtinebat: petit Næuius turpio, quidam istius excursor, & emissarius, homo omnium ex illo conuentu quadruplatorum deterrimus, C. Sacerdote prætore condemnatus iniuriarum. etenim erat eiusmodi caussa, ut ipse prætor cum quæreret calumniatorem, paullo tamen consideratiorem reperire non posset. hic hominem Veneri absoluit, sibi condemnat. maluit uidelicet homines peccare, quàm deos; se potius a Dione, quod non licebat, quàm Venerem, quod non debebatur, auferre. Quid ego nunc hic Sex. Pompeij Chlori testimonium recitem? qui caussam egit Dionis, qui omnibus rebus interfuit, hominis honestissimi; tametsi ciuis R. uirtutis caussa iam diu est, tamen omnium Siculorum primi, ac nobilissimi. quid ipsius Q. Cæcilij Dionis, hominis probatissimi, ac pudentissimi? quid L. Vetecilij Liguris: T. Manlij, L. Caleni? quorum omnium testimonijs de hac Dionis pecunia confirmatum est. dixit hoc idem M. Lucullus,

se de his Dionis incõmodis pro hospitio, quod sibi cum eo esset, iam ante cognosse. quid? Lucullus, qui tum in Macedonia fuit, melius hæc cognouit, quàm tu, Hortensi qui Romæ fuisti? ad quem Dio confugit: qui de Dionis iniurijs grauissime per litteras cum Verre questus es. noua tibi hæc sunt, & inopinata? nunc primum hoc aures tuæ crimen accipiunt? nihil de Dione, nihil de socru tua, femina primaria, Seruilia, uetere Dionis hospita, audisti? non ne multa mei testes, quæ tu scis, nesciunt? non ne te mihi testem in hoc crimine eripuit non istius innocentia, sed legis exceptio? Recita testimonia. TESTIMONIA M. LVCVLLI, CHLORI, DIONIS. *Satis ne uobis magnam pecuniam Venerius homo, qui e Chelidonis sinu in prouinciam profectus esset, Veneris nomine quæsisse uidetur? accipite aliam in minore pecunia non minus impudentem calumniam. Sosipus, & Epicrates fratres sunt Agyrinenses. horum pater ab hinc duos & XX annos est mortuus. in cuius testamento quodam loco, si commissum quid esset, multa erat Veneri. ipsos XX annos, cum tot interea prætores, tot quæstores, tot calumniatores in prouincia fuissent, hereditas ab his Veneris nomine petita non est. caussam Verres cognoscit: per Volcatium pecuniam accepit, fere ad* HS CCCC *millia ab duobus fratribus. multorum testimonium audistis antea: uicerunt Agyrinenses fratres, ita, ut egentes inanesq. discederent. At enim ad Verrem pecunia ista non peruenit. quæ est ista defensio? utrum, asseueratur in hoc, an tentatur?*

tatur? mihi enim noua res est. Verres calumniatores apponebat: Verres adesse iubebat: Verres cognoscebat: Verres iudicabat: pecuniæ maximæ dabantur: qui dabant, caussas obtinebant: tu mihi ita defendas. Non est ista Verri numerata pecunia? adiuuo te: mei quoque testes idem dicunt: Volcatio dicunt sese dedisse. quæ uis erat Volcatio tanta, ut HS CCCC millia duobus hominibus auferret? ecquis Volcatio, si sua sponte uenisset, unam libellam dedisset? ueniat nunc, experiatur: tecto recipiet nemo. at ego amplius dico. HS quadringenties accepisse te arguo contra leges: nego, tibi ipsi ullum nummum esse numeratum: sed cum ob tua decreta, ob imperata, ob iudicata pecuniæ dabantur, non erat quærendum, cuius in manu numerarentur, sed cuius iniuria cogerentur. comites illi tui delecti, manus erant tuæ: præfecti, scribæ, medici, accensi, haruspices, præcones, manus erant tuæ: ut quisque te maxime cognatione, affinitate, necessitudine aliqua attingebat, ita maxime manus tua putabatur. cohors tota illa tua, quæ plus mali Siciliæ dedit, quàm si centum cohortes fugitiuorum fuissent, tua manus sine controuersia fuit. quidquid ab horum quopiam captum est, id non modo tibi datum, sed in tua manu numeratum iudicari necesse est. nam si hanc defensionem probabitis, Non accepit ipse: licet omnia de pecunijs repetundis iudicia tollatis: nemo unquam tam reus, tam nocens adducetur, qui ista defensione non possit uti. etenim cum Verres utatur, quis erit unquam posthac reus tam

perditus, qui non ad Q. Mucij innocentiam referatur, si cum isto conferatur? neque nunc tam mihi isti Verrem defendere uidentur, quàm in Verre defensionis tentare rationem. qua de re, iudices, uobis magnopere prouidendum est. pertinet hoc ad summam reip. & ad existimationem ordinis, salutemq. sociorum. si enim innocentes existimari uolumus; non solum nos abstinentes, sed etiam nostros comites præstare debemus. primum omnium, opera danda est, ut eos nobiscum ducamus, qui nostræ famæ, capitiq. consulant: deinde, si in hominibus eligendis nos spes amicitiæ fefellerit, ut uindicemus, missos faciamus; semper ita uiuamus, ut rationem reddendam nobis arbitremur. Africani est hoc, hominis liberalissimi, ueruntamen ea liberalitas est probanda, quæ sine periculo existimationis est: ut in illo fuit. cum ab eo quidam uetus assectator ex numero amicorum non impetraret, ut se præfectum in Africam duceret, & id ferret moleste: Noli, inquit, mirari, si tu a me hoc non impetras: ego iam pridem ab eo, cui meam existimationem caram fore arbitror, peto, ut mecum præfectus proficiscatur & adhuc impetrare non possum. Etenim re uera multo magis est petendum ab hominibus, si salui esse uolumus, ut eant nobiscum in prouinciam, quàm hoc illis in beneficij loco deferendum. sed tu, cum & tuos amicos in prouinciam, quasi in prædam, inuitabas; ac cum illis, ac per eos prædabare; & eos in concione annulis aureis donabas: non statuebas, tibi non solum de te, sed etiam de illorum factis

factis rationem esse reddendam? Cum hos sibi quæstus constituisset magnos, atque uberes ex ijs caussis, quas ipse instituerat in consilio, hoc est cum sua cohorte, cognoscere; tum infinitum genus inuenerat ad innumerabilem pecuniam corripiendam. Dubiũ nemini est, quin omnes omnium pecuniæ positæ sint in eorum potestate, qui iudicia dant, & eorum, qui iudicant; quin nemo nostrum possit ædes suas, nemo fundum, nemo bona patria obtinere, si, cum hæc a quopiam uestrum petita sunt, prætor improbus, cui nemo intercedere possit, det quem uelit iudicem, iudex nequam, & leuis, quod prætor iusserit, iudicet. si uero illud quoque accedet, ut prætor in ea uerba iudicium det, ut uel Octauius Balbus iudex, homo & iuris, & officij peritissimus, non possit aliter iudicare: sit eiusmodi: L. OCTAVIVS IVDEX ESTO: SI PARET, FVNDVM CAPENATEM, QVO DE AGITVR, EX IVRE EVM P. SERVILII ESSE, NEQVE IS FVNDVS Q. CATVLO RESTITVETVR: non necesse erit L. Octauio iudici, cogere P. Seruilium, Q. Catulo fundum restituere, aut condemnare eum, quem non oporteat? eiusdem modi totum ius prætorium, eiusdem modi omnis res iudiciaria fuit in Sicilia per triennium Verre prætore. Decreta eiusmodi: SI NON ACCIPIT QVOD TE DEBERE DICIS, ACCVSES. SI PETIT, DVCAS. C. Fusicium duci iussit petitorem, L. Suetium, L. Racilium. Iudicia huiusmodi: QVI CIVES R. ERANT, SICVLI ESSENT, TVM SI

EORVM

EORVM LEGIBVS DARI OPORTERET. QVI SICVLI, SI CIVES R. ESSENT. *Verum, ut totum genus complectamini iudiciorum, prius iura Siculorum, deinde istius instituta cognoscite. Siculi hoc iure sunt, ut, quod ciuis cum ciue agat, domi certet suis legibus; quod Siculus cum Siculo, non eiusdem ciuitatis, ut de eo prætor iudices ex P. Rupilij decreto, quod is de decem legatorum sententia statuit, quam legem Siculi Rupiliam uocant, sortiatur. quod priuatus a populo petit, aut populus a priuato, senatus ex aliqua ciuitate, qui iudicet, datur, cum alternæ ciuitates reiectæ sunt. quod ciuis Romanus a Siculo petit, Siculus iudex datur. quod Siculus a ciue Romano, ciuis R. datur. ceterarum rerum selecti iudices ex ciuium R. conuentu proponi solent. inter aratores, & decumanos lege frumentaria, quam Hieronicam appellant, iudicia fiunt. hæc omnia isto prætore non modo perturbata, sed plane & Siculis, & ciuibus R. erepta sunt. primum suæ leges. quod ciuis cum ciue ageret, aut eum iudicem, quem commodum erat, præconé, haruspicem, medicum suum dabat: aut, si legibus erat iudicium constitutum, & ad ciuem suum iudicem uenerant, libere ciui iudicare non licebat. edictum enim hominis cognoscite: quo edicto omnia iudicia redegerat in suam potestatem: Si quis perperam iudicasset, se cogniturum: cum cognosset, animaduersurum. idq. cum faciebat, nemo dubitat, quin, cum iudex alium de suo iudicio putet iudicaturum, seq. in*

eo

eo capitis periculum aditurum, uoluntatem spectet eius, quem statim de capite suo putet iudicaturum. selecti e conuentu, aut propositi ex negotiatoribus iudices, nulli. hæc copia, quam dico, iudicum, cohors non Q. Scæuolæ, qui tamen de cohorte sua dare non solebat, sed C. Verris. cuiusmodi cohortem putatis hoc principe fuisse? sicuti uidetis edictum. SI QVID PERPERAM IVDICARIT SENATVS. eum quoque ostendam, si quando sit datus, coactu istius, quod non senserit, iudicasse. ex lege Rupilia sortitio nulla, nisi cum nihil intererat istius. lege Hieronica iudicia constituta plurimarum controuersiarum sublata uno nomine omnia. de conuentu, ac negotiatoribus nulli iudices. quantam potestatem habuerit, uidetis: quas res gesserit, cognoscite. Heraclius est, Hieronis filius, Syracusanus, homo inprimis domi suæ nobilis, & ante hunc prætorem uel pecuniosissimus Syracusanorum, nunc nulla alia calamitate, nisi istius auaritia, atque iniuria, pauperrimus. huic hereditas facile ad HS tricies uenit testamento propinqui sui Heraclij: plena domus cælati argenti optimi, multæq. stragulæ uestis, pretiosissimorumq. mancipiorum. quibus in rebus istius cupiditates, & insanias quis ignorat? erat in sermone res, magnam Heraclio pecuniam uenisse, non solum Heraclium diuitem, sed etiam ornatum supellectili, argento, ueste, mancipijs futurum. audit hæc etiam Verres: & primo, illo suo leuiore artificio Heracliũ aggredi conatur, ut eum roget inspicienda, quæ non reddat:

reddat: deinde a quibuſdam Syracuſanis admonetur. hi autem quidam erant affines iſtius, quorum uxores iſte nunquam alienas exiſtimauit, Cleomenes, & Aeſchrio: qui quantum apud iſtum, & quàm turpi de cauſſa potuerint, ex reliquis criminibus intelligetis. hi, ut dico, hominem admonent, rem eſſe præclaram, refertam omnibus rebus: ipſum autem Heraclium hominē eſſe maiorem natu, non promptiſſimum; & eum, præter Marcellos, patronum, quem iure ſuo adire, aut appellare poſſet, habere neminem: eſſe in eo teſtamento, quo ille heres eſſet, ſcriptum, ut ſtatuas in palæſtra deberet ponere. faciemus, ut palæſtritæ negent ex teſtamento eſſe poſitas: petant hereditatem, quòd eam palæſtræ commiſſam eſſe dicant. placuit ratio Verri: nam hoc animo prouidebat; cum tanta hereditas in controuerſiam ueniſſet, iudicioq. peteretur, fieri non poſſe, ut ſine præda ipſe diſcederet. approbat conſilium: auctor eſt, ut quamprimum agere incipiant, hominemq. id ætatis minime litigioſum quātumultuoſiſſime adoriantur. Scribitur Heraclio dica. primo mirantur omnes improbitatem calumniæ: deinde, qui iſtum noſſent, partim ſuſpicabantur, partim plane uidebant adiectum eſſe oculum hereditati. interea dies aduenit, quo die ſeſe ex inſtituto, ac lege Rupilia dicas ſortiturum Syracuſis iſte edixerat. paratus ad hanc dicam ſortiendam uenerat. tum eum docet Heraclius non poſſe eo die ſortiri, quòd lex Rupilia uetaret diebus XXX ſortiri dicam, quibus ſcripta eſſet. dies XXX nondum

fuerant.

fuerant. ſperabat Heraclius, ſi illum diem effugiſſet, ante alteram ſortitionem Q. Arrium, quem prouincia tum maxime exſpectabat, ſucceſſurum. iſte omnibus iudicijs diem diſtulit, & eam diem conſtituit, ut hanc Heraclij dicam ſortiri poſt dies XXX ex lege poſſet. poſtea quàm ea dies uenit, iſte incipit ſimulare ſe uelle ſortiri. Heraclius cum aduocatis adit, & poſtulat, ut ſibi cum palæſtritis, hoc eſt cum populo Syracuſano, æquo iure diſceptare liceat. aduerſarij poſtulant, ut in eam rem iudices dentur ex ijs ciuitatibus, quæ in id forum conuenirent, electi qui Verri uiderentur: Heraclius contra, ut iudices e lege Rupilia dentur, ut ab inſtitutis ſuperiorum, ab auctoritate ſenatus, ab iure omnium Siculorum ne recedatur. Quid ego iſtius in iure dicendo libidinem demonſtrem? quis ueſtrum non ex urbana iuriſdictione cognouit? quis unquam, iſto prætore, Chelidone inuita, lege agere potuit? non iſtum, ut non neminem, prouincia corrupit: idem fuit, qui Romæ. Cum id, quod omnes intelligebant, diceret Heraclius, ius eſſe certum Siculis, inter ſe quo iure certarent; legem eſſe Rupiliam, quam prætor Rupilius ex S. C. de decẽ legatorum ſententia dediſſet; hoc omnes ſemper in Sicilia conſules prætoresq́. ſeruaſſe: negauit ſe iudices e lege Rupilia ſortiturum: quinque iudices, quos commodum ipſi fuit, dedit. Quid huic homini facias? quod ſupplicium dignum libidini eius inuenies? Præſcriptum tibi cum eſſet homo deterrime, & impudentiſſime, quemadmodum inter Siculos iudices dares; cum

cum imperatoris populi R. auctoritas, legatorum decem, summorum hominum, dignitas S. C. intercederet; cuius consulto P. Rupilius prætor ex legatorum sententia leges in Sicilia constituerat; cum omnes ante te prætores Rupilias leges in ceteris rebus, & in iudicijs maxime obseruassent: tu ausus es pro nihilo præ tua præda tot res sanctissimas ducere? tibi nulla lex fuit? nulla religio? nullus existimationis pudor? nullus iudicij metus? nullius apud te grauis auctoritas? nullum exemplum, quod sequi uelles? Verum, ut institui dicere, quinque iudicibus nulla lege, nullo instituto, nulla religione, nulla sorte, ex libidine istius datis, non qui caussam cognoscerent, sed qui, quod imperatum esset, iudicarent, eo die nihil actum est; adesse iubentur postridie. Heraclius interea, cum omnes insidias a prætore fortunis suis fieri uideret, capit consilium de amicorum, & propinquorum sententia, non adesse ad iudicium: itaque Syracusis illa nocte profugit. iste postero die mane, cum multo maturius, quàm unquam antea, surrexisset, iudices citari iubet: ubi comperit Heraclium nõ adesse, cogere incipit eos, ut absentem Heraclium condemnarent. illi eum commonefaciunt, ut, si ei uideatur, utatur instituto suo, nec cogat ante horam decimam de absente secundum præsentem iudicare. impetrant. interea sane perturbatus & ipse, & eius amici, & consiliarij, moleste ferre cœperunt, Heraclium profugisse. putabant absentis damnationem, præsertim tantæ pecuniæ, multo inuidiosiorem fore,

quàm

quàm si præsens damnatus esset. eò accedebat: quòd iudices e lege Rupilia dati non erant, multo etiam rem turpiorem, & iniquiorem uisum iri intellige-bant. itaque hoc dum corrigere uult, apertior eius cupiditas, improbitasq. facta est. nam illis quinque iudicibus uti sese negat: iubet id, quod initio e lege Rupilia fieri oportuerat, citari Heraclium, & eos, qui dicam scripserant: aitq. iudices e lege Rupilia uelle sortiri. quod ab eo pridie, cum multis lacrymis eum oraret, atque obsecraret Heraclius, impetrare non potuerat, id ei postera die uenit in mentem, e lege Rupilia sortiri dicas oportere. educit ex urna tres. ijs, ut absentem Heraclium condemnent, imperat: itaque condemnant. Quæ, malum, ista fuit amentia? ecquando te rationem factorum tuorum redditurum putasti? ecquando his de rebus tales uiros audituros existimasti? petatur hereditas ea, quæ nulla debetur, in prædam prætoris? interponatur nomen ciuitatis? imponatur honestæ ciuitati turpissima persona calumniæ? neque hoc solum, sed ita res agatur, ut ne simulatio quidem æquitatis ulla adhibeatur? nam, per deos immortales, quid interest, utrum prætor imperet, uiq. cogat aliquem de suis bonis omnibus decedere; an huiusmodi iudicium det, quo iudicio, indicta caussa, fortunis omnibus euerti necesse sit? profecto enim negare non potes, te ex lege Rupilia sortiri iudicium debuisse, cum præsertim Heraclius id postularet. sin illud dices, te Heraclij uoluntate ab lege recessisse: ipse te impedies, ipse tu tua

defensione

defensione implicabere. quare enim primum ille ipse adesse noluit, cum ex eo numero iudices haberet, quos postularat? deinde tu cur post illius fugam iudices alios sortitus es, si eos, qui erant antea dati, utriusque dederas uoluntate? deinde ceteras dicas omnes illo foro M. Postumius quæstor sortitus est: hanc solam tu illo conuentu reperiere sortitus. Ergo, inquiet aliquis, donauit populo Syracusano illam hereditatem. Primum, si id confiteri uelim, tamen istum condemnetis necesse est. neque enim permissum est, ut impune nobis liceat, quod alicui eripuerimus, id alteri tradere. uerum ex ista reperietis hereditate ita istum prædatum, ut perpauca occulte fecerit; populum quidem Syracusanum in maximam inuidiam sua infamia, alieno præmio peruenisse; paucos Syracusanos, eos, qui se nunc publice laudationis caussa uenisse dicunt, & tunc participes prædæ fuisse, & nunc non ad istius laudationem, sed ad communem litium æstimationem uenisse. Postea quàm damnatus est absens; non solum illius hereditatis, de qua ambigebatur, quæ erat HS tricies, sed omnium bonorum paternorum ipsius Heraclij, quæ non minor erat pecunia, palæstræ Syracusanorum, hoc est Syracusanis, possessio traditur. Quæ est ista prætura? eripis hereditatem, quæ uenerat a propinquo, uenerat testamento, uenerat legibus: quæ bona is, qui testamentum fecit, huic Heraclio ante aliquanto, quàm est mortuus, omnia utenda, ac possidenda tradiderat: cuius hereditatis, cum ille aliquanto ante te prætorem esset mortuus,

controuersia fuerat nulla, mentionem fecerat nemo. Verum esto, eripe hereditatem propinquis, da palæstritis: prædare in bonis alienis nomine ciuitatis: euerte leges, testamenta, uoluntates mortuorum, iura uiuorum: num etiam patrijs Heraclium bonis exturbare oportuit? qui simul ac profugit; quàm impudenter, quàm palam, quàm acerbe, dij immortales, illa bona direpta sunt; quàm illa res calamitosa Heraclio, quæstuosa Verri, turpis Syracusanis, miseranda omnibus uidebatur. nam illud quidem statim curatur, ut, quidquid cælati argenti fuit in illis bonis, ad istum deferatur, quidquid Corinthiorum uasorum, stragulæ uestis. hæc, nemo dubitabat, quin non modo ex illa domo capta, & oppressa, uerum ex tota prouincia ad istum comportari necesse esset. mancipia, quæ uoluit, abduxit: alia diuisit: auctio facta est. in qua cohors istius inuicta dominata est. Verum illud est præclarum. Syracusani, qui præfuerant his Heraclij bonis uerbo redigendis, re dispertiendis, redebant eorum negotiorum rationem in senatu: dicebant, scyphorum paria complura, hydrias argenteas, pretiosam uestem stragulam, multa mancipia pretiosa Verri data esse: dicebant, quantum, cuique eius iussu nummorum esset datum. gemebant Syracusani, sed tamen patiebantur. repente recitatur, uno nomine HS CCL millia iussu prætoris data. fit maximus clamor omnium, non modo optimi cuiusque, neque eorum, quibus indignum semper uisum erat, bona priuati, populi nomine, per summam iniuriam

erepta: uerum etiam ipsi illi auctores iniuriæ, & ex aliqua particula socij prædæ, ac rapinarum, clamare cœperunt, sibi ut haberet hereditatem. tantus in curia clamor factus est, ut populus concurreret. res, ab omni conuentu cognita, celeriter domum nunciatur. homo inimicus ijs, qui recitassent, hostis omnibus, qui acclamassent, exarsit iracundia, ac stomacho; ueruntamen fuit tum sui dissimilis. nostis os hominis: nostis audaciam: tamen tum rumore populi, & clamore, & furto manifesto grandis pecuniæ perturbatus est. ubi se collegit, uocat ad se Syracusanos: quia non posset negare, ab illis pecuniam datam; non quæsiuit procul alicunde, (neque enim probaret) sed proximum pæne alterum filium, quem illam pecuniam diceret abstulisse, ostēdit se reddere coacturum. qui postea quàm id audiuit; habuit dignitatis, & ætatis, & nobilitatis suæ rationem: uerba apud senatum fecit: docuit, ad se nihil pertinere: de isto id, quod omnes uidebant, neque ille quidem obscure, locutus est: itaque illi Syracusani statuam postea statuerunt: & is, ubi primum potuit, istum reliquit, de prouinciaq. discessit. & tamen aiunt eum queri solere non nunquam, se miserum, quòd non suis, sed suorum comitum peccatis, & criminibus prematur. triēnium prouinciam obtinuisti: gener electus adolescens unum annum tecum fuit: sodales, uiri fortes, legati tui primo anno te reliquerunt: unus legatus P. Tadius, qui erat reliquus, non ita multum tecum fuit: qui si semper una fuisset, tamē summa cura tum tuæ, tum

tum multo etiam magis suæ famæ pepercisset: quid est, quod tu alios accuses? quid est, quamobrem putes te tuam culpam non modo deriuare in aliquem, sed communicare cum aliquo posse? Numerantur illa HS ducenta quinquaginta Syracusanis. ea quemadmodum ad istum postea per pseudotyron reuertantur, tabulis uobis, & testibus, iudices, planum faciam. Ex hac iniquitate istius, & improbitate, iudices, quòd præda ex illis bonis ad multos Syracusanos, inuito populo senatuq. Syracusano, uenerat, etiam illa sunt, quæ per Theomnastum, & Aeschrionem, & Dionysodorum, & Cleomenem, inuitissima ciuitate, facta sunt: primum, ut urbs tota spoliaretur: qua de re alius mihi locus ad dicendum est constitutus: ut omnia signa iste per eos homines, quos nominaui, omne ebur ex ædibus sacris, omnes undique tabulas pictas, deorum denique simulacra, quæ uellet, auferret: deinde, ut in curia Syracusis, quem locum illi Buleuterium uocant, honestissimo loco, & apud illos clarissimo, sub illius ipsius M. Marcelli, qui cum Syracusanis locum eum eripere belli, ac uictoriæ lege posset, conseruauit, & reddidit, statua ex ære facta, ibi inauratam isti, et alteram filio statuam posuerint; ut, dum istius hominis memoria maneret, senatus Syracusanus sine lacrymis, & gemitu in curia esse non posset. per eosdem istius iniuriarum, furtorum, uxorumq. socios, istius imperio, Syracusis Marcellea tolluntur, maximo gemitu, luctuq. ciuitatis: quem illi diem festum cum recentibus beneficijs

M. Marcelli debitum reddebant, tum generi, nomini, familiæ Marcellorum maxima uoluntate tribuebant. Mithridates in Asia, cum eam prouinciam totam occupasset, Mucia non sustulit. hostis, & hostis in ceteris rebus nimis ferus, & immanis, tamen honorem hominis, deorum religione consecratum. uiolare noluit. tu Syracusanos unum diem festum Marcellis impertiri uetuisti, per quos illi adepti sunt, ut ceteros dies festos agere possent. at uero præclarum diem reposuisti, Verrea ut agerent, & ut ad eum dié, quæ sacris epulisq. opus essent, in complures annos locarentur. Sed iam in tanta istius impudentia remittendum aliquid uidetur, ne omnia contendamus, ne omnia cum dolore agere uideamur. nam me dies, uox, latera deficiant, si hoc nunc uociferari uelim, quàm miserum indignumq. sit, istius nomine apud eos diem festum esse, qui sese istius opera funditus extinctos esse arbitrentur. o Verrea præclara, quoquam si accessisti, quò non attuleris tecum istum diem. etenim quam tu domum, quam urbem adijsti, quod fanum denique, quod non euersum, atque extersum reliqueris? quare appellentur sane ista Verrea, quæ non ex nomine, sed ex moribus, naturaq. tua constituta esse uideantur. Quàm facile serpat iniuria, & peccandi consuetudo quàm non facile reprimatur, uidete iudices. Bidis oppidum est, tenue sane, non longe a Syracusis. huius longe primus ciuitatis est Epicrates quidam. huic hereditas HS quingentorum millium uenerat a muliere quadam propinqua, atque ita

ita propinqua, ut, ea etiam si intestata esset mortua, Epicratem Bidinorum legibus heredem esse oporteret. recens Syracusana erat illa res, quam ante demonstraui, de Heraclio Syracusano; qui bona non perdidisset, nisi ei uenisset hereditas. huic quoque Epicrati uenerat, ut dixi, hereditas. cogitare cœperunt eius inimici, nihilo minus eodem prætore hunc euerti bonis posse, quo Heraclius esset euersus. rem occulte instituunt, ad Verrem per eius interpretes deferunt: ita caussa componitur, ut item palæstritæ Bidenses peterent ab Epicrate hereditatem, quemadmodum palæstritæ Syracusani ab Heraclio petissent. nunquam uos prætorem tam palæstricum uidistis. uerum ita palæstritas defendebat, ut ab illis ipse unctior discederet. qui statim cum præsensisset, iubet cuidam suorum amicorum numerari HS LXXX. res occultari satis non posse. per quendam eorum, qui interfuerant, fit Epicrates certior. primo negligere, & contemnere cœpit, quòd caussa prorsus, quod dubitari posset, nihil habebat. deinde cum de Heraclio cogitaret, & istius libidinem nosset; commodissimum putauit esse, de prouincia clam abire: itaq. fecit: profectus est Rhegium. quod ubi auditum est; æstuare illi, qui dederant pecuniam; putare nihil agi posse absente Epicrati. nam Heraclius tamen affuerat, cum primum dati sunt iudices: de hoc, qui, ante quàm in ius aditum esset, ante quàm denique mentio controuersiæ facta esset, discessisset, putabant nihil agi posse. homines Rhegium proficiscuntur: Epicratem con

ueniunt: demonstrant id, quod ille sciebat, se HS LXXX dedisse: rogant eum, ut id, quod ab ipsis abisset pecuniæ, curet; ab sese caueat, quemadmodum uelit: de illa hereditate cum Epicrate neminem esse acturum. Epicrates homines multis uerbis male a se acceptos dimisit. redeunt illi Rhegio Syracusas: queri cum multis, ita ut fit, incipiunt, sese HS LXXX nummum frustra dedisse. res percrebuit, in ore, atque sermone omnium cœpit esse. Verres refert illam suam Syracusanam: ait sese uelle de illis HS LXXX cognoscere: aduocat multos: dicunt Bidini Volcatio se dedisse: illud non addunt, iussu istius. Volcatium uocat: pecuniam referri imperat. Volcatius animo æquissimo nummos affert, qui nihil amitteret: reddit inspectantibus multis: Bidini nummos auferunt. Dicet aliquis: quid ergo in hoc Verrem reprehendis? qui non modo ipse fur non est, sed ne alium quidem passus est esse. attendite: iam intelligetis hanc pecuniam, qua uia modo uisa est exire ab isto, eadem semita reuertisse. quid enim debuit prætor? cum consilio re cognita, cum comperisset suum comitem, iuris, decreti, iudicij corrumpendi caussa, qua in re ipsius prætoris caput, existimatioq́. ageretur, pecuniam accepisse, Bidinos autem contra prætoris famam, ac fortunas dedisse; non & in eum, qui accepisset, animaduertisse, & in eos, qui dedissent? tu, qui institueras in eos animaduertere, qui perperam iudicassent; quod sæpe per imprudentiam fit; hos patieris impune discedere, qui ob tuum decretum, ob tuum iu-
dicium

dicium pecuniam aut dandam, aut accipiendam putarant? Volcatius idem apud te postea fuit, eques R. tanta accepta ignominia. nam quid est turpius ingenuo, quid minus libero dignum, quàm in conuentu maximo cogi a magistratu furtum reddere? qui si eo animo esset, quo non modo eques R. sed quiuis liber debet esse; aspicere te postea non potuisset: inimicus, hostis esset, tanta contumelia accepta; nisi tecum collusisset, & tuæ potius existimationi seruisset, quàm suæ. qui quàm tibi amicus non modo tum fuerit, quàm diu tecum in prouincia fuit, uerum etiam nunc sit, cum iam a ceteris amicis sis relictus; & tu intelligis, & nos existimare possumus. An hoc solum argumentum est, nihil isto imprudente factum, quòd Volcatius ei non succensuit? quòd iste nec in Volcatium, nec in Bidinos animaduertit? est magnum argumentum, uerum illud maximum, quòd illis ipsis Bidinis, quibus iratus esse debuit, ut a quibus comperit, quòd iure agere cum Epicrate nihil possent, etiam si adesset, iccirco suum decretum pecunia esse tẽtatum; his, inquam, ipsis non modo illam hereditatem, quæ Epicrati uenerat, sed, ut in Heraclio Syracusano, item in hoc, paullo etiam atrocius, quòd Epicrates appellatus omnino non erat, bona patria, fortunasq. eius Bidinis tradidit. ostendit enim nouo modo, si quis quid ab absente peteret, se auditurum. adeunt Bidini: petunt hereditatem: procuratores postulant, ut se ad leges suas reijciat, aut ex lege Rupilia dicam scribi iubeat. aduersarij non audebant contradicere: exitus

nullus reperiebatur. insimulant, hominem fraudandi caussa discessisse: postulant, ut bona possidere liceat. debebat Epicrates ullum nummum nemini? amici, si quis quid peteret, iudicio secum agi passuros, iudicatum solui satisdaturos esse dicebant. cum omnia consilia frigerent, admonitu istius insimulare cœperunt, Epicratem litteras publicas corrupisse: a qua suspicione ille aberat plurimum. actionem eius rei postulant. amici recusare, ne quod nouum iudicium, ne qua ipsius cognitio illo absente de existimatione eius constitueretur: & simul idem illud postulare non desistebant, ut se ad leges suas reijceret. iste amplam occasionem calumniæ nactus, ubi uidet esse aliquid, quòd amici absentem Epicratem nollent defendere; asseuerat se eius rei in primis actionem esse daturum. cum omnes perspicerent ad istum non modo illos nummos, qui per simulationem ab isto exierant, reuertisse, sed multo etiam plures eum postea nummos abstulisse: amici Epicratem defendere destiterunt. iste Epicratis bona Bidinos omnia possidere, & sibi habere iussit. ad illa HS D millia hereditaria accessit ipsius antiqua HS quindecies pecunia. Vtrum res ab initio ita ducta est, an ad extremum ita perducta? an ita parua est pecunia? an is homo Verres, ut hæc, quæ dixi, gratis facta esse uideantur? hic nunc de miseria Siculorum, iudices, audite. Et Heraclius ille Syracusanus, & hic Bidinus Epicrates expulsi bonis omnibus Romam uenerunt: sordidati, maxima barba, & capillo Romæ biennium prope fuerunt. cum L. Metellus

tellus in prouinciam profectus est, tum isti bene commendati cum Metello una proficiscuntur. Metellus, simul ac uenit Syracusas, utrunque rescindit, & de Epicrate, & de Heraclio. in utriusque bonis nihil erat, quod restitui posset, nisi quod moueri loco non poterat. fecerat hæc egregie primo aduentu Metellus, ut omnes istius iniurias, quas modo posset, rescinderet, & irritas faceret. Heraclium restitui iusserat: non restituebatur: quisquis erat ductus senator Syracusanus, ab Heraclio, duci iubebat: itaque permulti ducti sunt. Epicrates quidem continuo restitutus est. alia iudicia Lilybæi, alia Agrigenti, alia Panormi restituta sunt. census, qui isto prætore sunt habiti, non seruaturum se Metellus ostenderat: decumas, quas iste contra legem Hieronicam uendiderat, sese uenditurum Hieronica lege dixerat. omnia erant Metelli eiusmodi, ut non tam suam præturam gerere, quàm istius præturam retexere uideretur. simul atque ego in Siciliam ueni, mutatus est. uenerat ad eum illo biduo Letilius quidam, homo non alienus a litteris: itaque eo iste tabellario semper usus est. is epistolas complures attulerat, in his uná domo, quæ totum immutarat hominem. repente cœpit dicere, se omnia Verris caussa uelle, sibi cum eo amicitiam, cognationemq. esse. mirabantur omnes, hoc ei tum denique in mẽtem uenisse, postea quàm tam multis eum factis, decretisq. iugulasset. erant, qui putarent Letilium legatum a Verre uenisse, qui gratiam, amicitiam, cognationemq. commemoraret. ex illo tempore

pore a ciuitatibus laudationem petere, testes non solum deterrere uerbis, sed etiam ui retinere cœpit. quòd nisi ego meo aduentu illius conatus aliquantulum repressissem, & apud Siculos non Metelli, sed Glabrionis litteris, ac lege pugnassem; tam multos huc euocare non potuissem. uerum, quod institui dicere, miserias cognoscite Siculorum. Heraclius ille, & Epicrates longe mihi obuiam cum suis omnibus processerunt: uenienti Syracusas egerunt gratias flentes: Romam decedere mecum cupierunt. quòd erant mihi oppida complura etiam reliqua, quæ adire uellem; constitui cum hominibus, quo die mihi Messanæ præsto essent. eò mihi nuncium miserunt, se a prætore retineri. quibus ego testimonium denunciaui, quorum nomina edidi Metello, cupidissimi ueniendi, maximis iniurijs affecti, adhuc non uenerunt. hoc iure sunt socij, ut ijs ne deplorare quidem de suis incommodis liceat. iam Heraclij Centuripini, optimi, nobilissimiq. adolescentis, testimonium audistis: a quo HS C millia per calumniam, malitiamq. petita sunt. iste, pœnis, compromissisq. interpositis, HS CCC extorquenda curauit: quodq. iudicium secundum Heraclium de compromissis factum erat, quòd ciuis Centuripinus inter duos ciues iudicasset, id irritum iussit esse, eumq. iudicem falsum iudicasse iudicauit: in senatu ne esset: locis, commodisq. publicis uti uetuit: si quis eum pulsasset, edixit sese iudicium iniuriarum non daturum: quidquid ab eo peteretur, iudicem de sua coh orte daturum, ipsi autem nullius actionem rei

sese

ſeſe daturum. quæ iſtius auctoritas tantum ualuit, ut neque illum pulſaret quiſquam, cum prætor in prouincia ſua uerbo permitteret, re hortaretur; neque quiſquam ab eo quidquam peteret, cum iſte calumniæ licentiam ſua auctoritate præbuiſſet. ignominia autem illa grauis tam diu in illo homine fuit, quàm diu iſte in prouincia manſit. Hoc iniecto metu iudicibus, nouo more, nullo exemplo, ecquam rem putatis eſſe in Sicilia, niſi ad nutum iſtius, iudicatam? utrum id ſolum uidetur eſſe actum, quod eſt tamen actum; ut Heraclio pecunia eriperetur, an etiam illud, in quo præda erat maxima, ut nomine iudiciorum, omnium bona, atque fortunæ in iſtius unius eſſent poteſtate? Iam uero in rerum capitalium quæſtionibus quid ego unamquanque rem colligam, & cauſſam? ex multis ſimilibus ea ſumam, quæ maxime improbitate excellere uidebuntur. Sopater quidam fuit Halicienſis, homo domi ſuæ cum primis locuples, atque honeſtus. is ab inimicis ſuis apud C. Sacerdotem prætorem rei capitalis cum accuſatus eſſet, facile eo iudicio eſt liberatus. huic eidem Sopatro ijdem inimici ad C. Verrem, cum is Sacedoti ſucceſſiſſet, eiuſdem rei nomen detulerunt. res Sopatro facilis uidebatur, & quòd erat innocens, & quòd Sacerdotis iudicium improbare iſtum auſurum non arbitrabatur. citatur reus: cauſſa agitur Syracuſis: crimina tractantur ab accuſatore, ea, quæ erant antea non ſolum defenſione, uerum etiam iudicio diſſoluta. cauſſam Sopatri defendebat Q. Minucius, eques R. inprimis ſplendidus, atque

honestus, uobisque, iudices, non ignotus. nihil erat in caussa, quod metuendum, aut omnino quod dubitandum uideretur. interea istius libertus, & accensus idem Timarchides, qui est, id quod ex plurimis testibus priore actione didicistis, rerum huiusmodi omnium transactor, & administer, ad Sopatrum uenit: monet hominem, ne nimis iudicio Sacerdotis, & caussæ confidat: accusatores, inimicosq. eius habere in animo pecuniam prætori dare: prætorem tamen ob salutem malle accipere; & simul malle, si fieri posset, rem iudicatam non rescindere. Sopater, cum hoc illi improuisum, atque inopinatum accidisset, commotus est sane; neque in præsentia, Timarchidi quid responderet, habuit, nisi, se consideraturum, quid sibi de ea re esset faciendum: & simul ostendit, se in summa difficultate esse nummaria. post ad amicos retulit. qui cum ei fuissent auctores redimendæ salutis, ad Timarchidem uenit: expositis suis difficultatibus, hominem ad HS LXXX. *perducit, eamq. ei pecuniam numerat. postea quàm ad caussam dicendam uentum est; tum uero sine metu, sine cura omnes erant, qui Sopatrum defendebant: crimen nullũ erat, res iudicata: Verres nummos acceperat. quis posset dubitare, quidnam esset futurum? res illo die non peroratur: dimittitur iudicium. iterum ad Sopatrum Timarchides uenit: ait accusatores eius multo maiorem pecuniam prætori polliceri, quàm quantam hic dedisset: proinde, si saperet, uideret quid sibi esset faciendum. homo, quanquam erat & Siculus, & reus,*

hoc

hoc est & iure iniquo, & tempore aduerso, ferre tamen, atque audire diutius Timarchidem non potuit. facite, inquit, quod uobis libet: daturus non sum amplius. idemq. hoc amicis eius, & defensoribus uidebatur, atque eo etiam magis, quòd iste, quoquo modo se in ea quæstione præbebat, tamen in consilio habebat homines honestos e conuentu Syracusano, qui Sacerdotis quoque in consilio fuerant, tunc, cum esset idem hic Sopater absolutus. hoc rationis habebant, facere eos nullo modo posse, ut eodem crimine, ijsdem testibus Sopatrum condemnarent ijdem homines, qui antea absoluissent. itaque hac una spe ad iudicium uenitur. quò postea quàm uentum est; cum in consilium frequentes conuenissent ijdem, qui solebant; & hac una spe tota defensio Sopatri niteretur, consilij frequentia, & dignitate; & quòd erant, ut dixi, ijdem, qui antea Sopatrum eodem illo crimine liberarant: cognoscite hominis apertam, ac non modo nō ratione, sed ne dissimulatione quidem tectam improbitatem, & audaciam. M. Petillium, equitem R. quem habet in consilio, iubet operam dare, quòd rei priuatæ iudex esset. Petillius recusabat, quòd suos amicos, quos sibi in consilio esse uellet, ipse Verres retineret. iste, homo liberalis, negat se quenquam retinere eorum, qui Petillio uellent adesse: itaque discedunt omnes: nam ceteri quoque impetrant, ne retineantur: qui se uelle dicebant alterutri eorum, qui tum illud iudicium habebant, adesse. itaque iste solus cum sua cohorte nequissima relinquitur. non dubitabat

bat Minucius, qui Sopatrum defendebat, quin iste, quoniam consilium dimisisset, illo die rem illam quæsiturus non esset, cum repente iubetur dicere. respondet, ad quos? ad me, inquit; si tibi idoneus uideor, qui de homine Siculo, ac Græculo iudicem. idoneus es, inquit: sed peruellem adessent ij, qui affuerant antea, caussamq. cognorant. dic, inquit: illi adesse non possunt. nam hercule, inquit Minucius, me quoque Petillius, ut sibi in consilio adessem, rogauit: & simul a subsellijs abire cœpit. iste iratus hominẽ uerbis uehementioribus prosequitur; atque ei grauius etiam minari cœpit, quòd in se tantum crimen inuidiamq. conflarit. Minucius, qui Syracusis sic negotiaretur, ut sui iuris dignitatisq. meminisset; & qui sciret, se ita in prouincia rem augere oportere, ut ne quid de libertate deperderet; homini, quæ uisa sunt, & quæ tempus illud tulit, & caussa, respondit: caussam sese, dimisso, atque ablegato consilio, defensurũ negauit: itaque a subsellijs discessit: idemq. hoc præter Siculos ceteri Sopatri amici, aduocatiq. fecerunt. iste quanquam est incredibili importunitate, & audacia, tamen subito solus destitutus pertimuit, & conturbatus est. quid ageret, quò se uerteret, nesciebat. si dimisisset eo tempore quæstionem; post, illis adhibitis, quos ablegarat, absolutum iri Sopatrum uidebat. sin autem hominem miserum, atque innocentem condemnasset, cum ipse prætor sine consilio, reus autem sine patrono, atque aduocatis fuisset; iudiciumq. C. Sacerdotis rescidisset: inuidiam se sustinere

nere non posse tantam arbitrabatur : itaque æstuabat dubitatione : uersabat se in utráque partem non solú mente, uerum etiam corpore : ut omnes, qui aderant, intelligere possent, in animo eius metum, cupiditatemq. pugnare. erat hominum conuentus maximus, summum silentium, summa exspectatio, quonam esset eius cupiditas eruptura. crebro dimittebat se accensus ad aurem Timarchides. tum iste aliquando, age, dic, inquit. Sopatrus implorare hominum, atque deum fidem, ut cum consilio cognosceret. tum repente iste testes citari iubet. dicit unus, & alter breuiter: nihil interrogatur. præco, dixisse, pronunciat. iste, quasi metueret, ne Petillius, priuato illo iudicio transacto, aut dilato, cum ceteris in consiliú reuerteretur, ita properans de sella exiluit; hominé innocentem, a Sacerdote absolutum, indicta caussa, de sententia scribæ, medici, haruspicisq. condemnauit. Retinete, retinete hominem in ciuitate, iudices: parcite, & conseruate, ut sit qui uobiscum res iudicet, qui in senatu sine ulla cupiditate de bello, & pace sententiam ferat. tametsi minus id quidem nobis, minus populo R. laborandum est, qualis istius in senatu sententia futura sit. quæ enim eius auctoritas erit? quando iste sententiam dicere audebit, aut poterit? quando autem homo tanta luxuria, atque desidia, nisi Februario mense, aspirabit in curiam? uerum ueniat sane, decernat bellum Cretensibus: liberet Byzantios: regem appellet Ptolemæum: quæ uult Hortensius, omnia dicat, & sentiat. minus hæc ad nos,

minus

minus ad uitæ nostræ discrimen, minus ad fortunarũ nostrarum periculum pertinent. illud, illud est capitale, illud est formidolosum, illud optimo cuique metuendum, quòd iste, ex hoc iudicio si aliqua ui se eripuerit, in iudicibus sit necesse est, sententiam de capite ciuis R. ferat, sit in eius exercitu signifer, qui imperium iudiciorum tenere uult. hoc populus R. recusat, hoc ferre non potest; clamat, permittitq. uobis, ut, si istis hominibus delectemini, si ex hoc genere splendorem ordini, atque ornamentum curiæ constituere uelitis, habeatis sane uobis istum senatorem, istum de uobis iudicem, si uultis, habeatis. de se homines, si qui extra istum ordinem sunt, quibus ne reijciundi quidem amplius quàm trium iudicum, præclaræ leges Corneliæ faciunt potestatem, hunc hominẽ tam crudelem, tam sceleratum, tam nefarium nolunt iudicare. etenim si illud est tam flagitiosum, quod mihi omnium rerum turpissimum, maximeq. nefarium uidetur, ob rem iudicandam pecuniam accipere, pretio habere addictam fidem, & religionem: quanto illud flagitiosius, improbius, indignius, eum, a quo pecuniam ob absoluendum acceperis, condemnare, ut ne prædonum quidem prætor in fide retinenda consuetudinem conseruaret? scelus est, accipere ab reo: quanto magis, ab accusatore? quanto etiam sceleratius, ab utroque? fidem cum proposuisses uenalem in prouincia, ualuit apud te plus is, qui pecuniam maiorem dedit. concedo, forsitan aliquis aliquando eiusmodi quippiam fecerit. cum uero fidem,

ac

ac religionem tuam alteri addictam, pecunia accepta, habueris, post eandem aduersarijs tradideris maiore pecunia: utrunque falles? & trades, cui uoles? & ei, quem fefelleris, ne pecuniam quidem reddes? quem mihi tu Bulbum? quem Stalenum? quod unquam huiusmodi monstrum, aut prodigium audiuimus, aut uidimus, qui cum reo transigat, post cum accusatore decidat; honestos homines, qui caussam norint, ableget, consilioq. dimittat; ipse solus reum absolutum, a quo pecuniam acceperit, condemnet, pecuniamq. non reddat? Hunc hominem iudicum numero habebimus? hic alteram decuriam senatoriam iudex obtinebit? hic de capite libero iudicabit? huic iudicialis tabula committetur? quam iste non modo cera, uerum etiam sanguine, si uisum erit, notabit. quid enim horum se negat fecisse? illud uidelicet unũ, quod necesse est, pecuniam accepisse. quid ni iste neget? at eques R. qui Sopatrum defendit, qui omnibus eius consilijs, rebusq. interfuit, Q. Minucius iuratus dicit pecuniam datam; iuratus dicit Timarchidem dixisse, maiorem ab accusatoribus pecuniam dari. dicent hoc Siculi omnes, dicent omnes Halicienses, dicet etiam prætextatus Sopatri filius: qui ab isto, homine crudelissimo, patre innocentissimo, pecuniaq. patria priuatus est. Verum si de pecunia testibus planum facere non possem, illud negare posses, aut nunc negabis, te, consilio tuo dimisso, uiris primarijs, qui in consilio C. Sacerdotis fuerant, tibiq. esse solebant, remotis, de re iudicata iudicasse? teq.

T eum,

eum, quem C. Sacerdos, adhibito consilio, caussa cognita, absoluisset, eundem, remoto consilio caussa incognita, condemnasse? cum hæc confessus eris, quæ in foro palam Syracusis, in ore, atque oculis prouinciæ gesta sunt; negato sane, si uoles, pecuniam accepisse: reperies, credo, aliquem, qui, cum hæc, quæ palam gesta sunt, uideat, quærat quid tu occulte egeris, aut qui dubitet, utrum malit meis testibus, an tuis defensoribus credere. Dixi iam antea, me non omnia istius, quæ in hoc genere essent, enumeraturum, sed electurum ea, quæ maxime excellerent. accipite nunc aliud eius facinus nobile, & multis locis sæpe commemoratum, & eiusmodi, ut in uno omnia maleficia inesse uideantur. attendite enim diligenter: inuenietis id facinus natum a cupiditate, auctú per stuprum, crudelitate perfectum, atque cóclusum. Sthenius est, is qui nobis assidet, Thermitanus, antea multis propter summam uirtutem, summamq. nobilitatem, nunc propter summam calamitatem, atque istius insignem iniuriam omnibus notus. huius hospitio Verres cum esset usus; & cum apud eum nó modo Thermis sæpenumero fuisset, sed etiam habitasset; domo eius omnia abstulit, quæ paullo magis animum cuiuspiam, aut oculos possent commouere. etenim Sthenius ab adolescentia paullo studiosius hæc comparabat, supellectilem ex ære elegantiorem & Deliacam, & Corinthiam, tabulas pictas, etiam argenti bene facti, prout Thermitani hominis facultates ferebant, satis. quæ, cum esset in Asia adolescens,

ſcens, ſtudioſe, ut dixi, comparabat, non tam ſuæ delectationis cauſſa, quàm ad inuitationes aduentusq. noſtrorum hominum, ſuorum amicorum, atque hoſpitum. quæ poſtea quàm iſte omnia abſtulit, alia rogando, alia poſcendo, alia ſumendo; ferebat Sthenius ut poterat, tangebatur tamen animi dolore neceſſario, quòd domum eius exornatam, atque instructam fere iam iſte reddiderat nudam, atque inanem: ueruntamẽ dolorem ſuum nemini impertiebat: prætoris iniurias tacite, hoſpitis placide ferendas arbitrabatur. interea cupiditate iſte illa ſua nota, atque apud omnes peruulgata, cum ſigna quædam pulcherrima, atque antiquiſſima Thermis in publico poſita uidiſſet, adamauit: a Sthenio petere cœpit, ut ad ea tollenda operam ſuam profiteretur, ſeq. adiuuaret. Sthenius uero nõ ſolum negauit, ſed etiam oſtendit id fieri nullo modo poſſe, ut ſigna antiquiſſima, monumenta P. Africani, ex oppido Thermitanorum, incolumi illa ciuitate, imperioq. populi R. tollerentur. etenim, ut ſimul P. Africani quoque humanitatem cognoſcatis, oppidum Himeram Carthaginienſes quondam ceperant, quod fuerat in primis Siciliæ clarum, & ornatum. Scipio, qui hoc dignum populo R. arbitraretur, bello confecto, ſocios ſua per noſtram uictoriam recuperare, Siculis omnibus, Carthagine capta, quæ potuit, reſtituenda curauit. Himera deleta, quos ciues belli calamitas reliquos fecerat, ij ſeſe Thermis collocarant in eiuſdem agri finibus, neque longe ab oppido antiquo. hi ſe patrũ for-

tunam, ac dignitatem recuperare arbitrabantur, cũ illa maiorum ornamenta in eorum oppido collocabantur. erant ſigna ex ære complura, in his mira pulchritudine ipſa Himera, in muliebrem figuram, habitumq́. formata, ex oppidi nomine, & fluminis. erat etiam Steſichori poetæ ſtatua, ſenilis, incurua, cum libro, ſummo, ut putant, artificio facta ab eo, qui fuit Himeræ, ſed eſt, & fuit tota in Græcia ſummo propter ingenium honore, & nomine. hæc iſte ad inſaniam concupierat. etiam, quod pæne præterij, capella quædam, ea quidem mire, ut etiam nos, qui rudes harum rerum ſumus, intelligere poſſumus, ſcite facta, & uenuſte. hæc & alia Scipio non negligenter abiecerat, ut homo intelligens Verres auferre poſſet, ſed Thermitanis reſtituerat: non quo ipſe hortus, aut ſuburbanum, aut locum omnino, ubi ea poneret, nullum haberet: ſed, ſi domum abſtuliſſet, non diu Scipionis appellarentur, ſed eorum, ad quoſcunque ipſius morte ueniſſent: nunc ijs locis poſita ſunt, ut mihi ſemper Scipionis fore uideantur, itaq́. dicantur. hæc cum iſte poſceret; ageretur q́. ea res in ſenatu; Sthenius uehementiſſime reſtitit, multaque, ut in primis Siculorum in dicendo copioſus eſt, commemorauit: urbem relinquere Thermitanos eſſe honeſtius, quàm pati tolli ex urbe monumenta maiorũ, ſpolia hoſtium, beneficia clariſſimi uiri, indicia ſocietatis populi R. atque amicitiæ. commoti animi ſunt omnium. repertus eſt nemo, quin mori diceret ſatius eſſe. itaque hoc adhuc oppidum Verres inuenit prope

pe

pe ſolum in orbe terrarum, unde nihil eiuſmodi rerũ de publico per uim, nihil occulte, nihil imperio, nihil gratia, nihil pecario poſſet auferre. ueruntamen haſce eius cupiditates exponam alio loco: nunc ad Sthenium reuertar. itaque iſte uehementer Sthenio infenſus, hoſpitium ei renunciat, domo eius emigrat, atque adeo exit: nam iam ante migrarat. eum autem inimiciſſimi Sthenij domum ſuam ſtatim inuitant, ut animum eius in Sthenium inflammarent, ementiendo aliquid, & criminando. hi autem erant inimici, Agathinus, homo nobilis, & Dorotheus, qui habebat in matrimonio Callidamam, Agathini, eius filiam, de qua iſte audierat: itaque ad generum Agathini migrare maluit. una nox interceſſerat, cum iſte Dorotheum ſic dil igebat, ut diceres omnia inter eos eſſe communia: Agat hinum ita obſeruabat, ut aliquem affinem ac prop inquum. contemnere etiam ſignum illud Himeræ iam uidebatur, quòd eum multo magis figura, & lin eamenta hoſpitæ delectabant. itaque hortari h omines cœpit, ut aliquid Sthenio periculi crearent, criminisq́. confingerent. dicebant ſe illi nihil habere, quod dicerent. tum iſte his aperte oſtendit, & confirmauit, eos, in Sthenium quidquid uellent dicerent, ſimul atque ad ſe detuliſſent, probaturos. ita illi non procraſtinant: Sthenium ſtatim educunt: aiunt ab eo litteras publicas eſſe corruptas. Sthenius poſtulat, ut ſecum ſui ciues agant de litteris publicis corruptis, eiusq́. rei legibus Thermitanorum actio ſit: cum ſenatus pouplusq́.

R. Thermitanis, quòd ſemper in amicitia, fideq́ue manſiſſent, urbes, agros, legesq́. ſuas reddidiſſet; Publiusq́. Rupilius poſtea leges ita Siculis ex S. C. de decem legatorum ſententia dediſſet, ut ciues inter ſe legibus ſuis agerent; idemq́. hoc habuerit Verres ipſe in edicto; ut de his omnibus cauſſis, ſe ad leges reijceret. iſte, homo omnium æquiſſimus, atque a cupiditate omnium remotiſſimus, ſe cogniturum eſſe confirmat: paratum ad cauſſam dicendam uenire hora octaua iubet. non erat obſcurum, quid homo improbus, ac nefarius cogitaret. neque enim ipſe ſatis occultarat, nec mulier tacere poterat. intellectum eſt id iſtum agere, ut, cum Sthenium ſine ullo argumento, ac ſine teſte damnaſſet, tum homo nefarius de homine nobili, atque id ætatis, ſuoq́. hoſpite uirgis ſupplicium crudeliſſime ſumeret. quod cum eſſet perſpicuum; de amicorum hoſpitumq́. ſuorum ſententia Thermis Sthenius Romam profugit; hiemi fluctibusq́. ſeſe cõmittere maluit, quàm non iſtam communem Siculorum tempeſtatem, calamitatemq́. uitare. iſte, homo certus, & diligens, ad horum octauam præſto eſt: Sthenium citari iubet: quem poſtea quàm uidet non adeſſe, dolore ardere, atque iracundia furere cœpit, Venerios in domum Sthenij mittere, equites circum agros eius, uillasq́. dimittere. itaque cum exſpectat quidnam ſibi certi afferatur, ante horam tertiam noctis de foro non diſceſſit. poſtri die manè deſcendit: Agathinum ad ſeſe uocat: iubet eum de litteris publicis in abſentem Sthenium dice-

re.

re. erat eiusmodi caussa, ut ille ne sine aduersario quidem apud inimicum iudicem reperire posset, quid diceret: itaque tantum uerbo posuit, Sacerdote prætore Sthenium litteras publicas corrupisse. uix ille hoc dixerat, cum iste pronunciat, Sthenium litteras publicas corrupisse uideri. & hæc præterea addidit homo Venerius nouo modo, nullo exemplo, ob eam rem HS D Veneri Erycinæ de Sthenij bonis exactum: bonaq. eius statim cœpit uendere: & uendidisset, si tantulum moræ fuisset, quo minus ei pecunia illa numeraretur. ea postquam nnmerata est, contentus hac iniquitate non fuit: palam de sella, ac tribunali pronunciat; si quis absentem Sthenium rei capitalis reum facere uellet, sese eius nomen recepturum: & simul, ut ad caussam accederet, nomenq. deferret, Agathinum, nouum affinem, atque hospitem, cœpit hortari. tum ille clare, omnibus audientibus, sese id non esse facturum, neque se usque eò Sthenio esse inimicum, ut eum rei capitalis affinem esse diceret. hic tum repente Pacilius quidam, homo egens, & leuis, accedit: ait, si liceret, nomen absentis deferre se uelle. iste uero, & licere, & fieri solere, & se recepturum. itaque defertur. edicit statim, ut kal. Dec. adsit Sthenius Syracusis. hic, qui Romam uenisset, satisq. feliciter anni iam aduerso tempore nauigasset, omniaq. habuisset æquiora, & placabiliora, quàm animum prætoris, atque hospitis, rem ad amicos suos detulit. quæ ut erant acerba, atque indigna, sic uidebantur omnibus. itaque in senatu

continuo Cn. Lentulus, & L. Gellius cos. faciunt mentionem, placere statui, si patribus conscriptis uideretur, ne absentes homines in prouincijs rei fierent rerum capitalium: caussam Sthenij totam, & istius crudelitatem, et iniquitatem senatum docent. aderat in senatu Verres, pater istius: flens unũquenque senatorem rogabat, ut filio suo parceret: neque tamen multum proficiebat. erat enim summa uoluntas senatus: itaque sententiæ dicebantur: cum Sthenius absens reus factus esset, de absente iudicium nullum fieri placere, &, si quod esset factum, id ratum esse non placere. eo die transigi nihil potuit, quòd & id temporis erat, &, ille pater istius inuenerat homines, qui dicendo tempus consumerent. postea senex Verres defensores, atque hospites omnes Sthenij conuenit: rogat eos, atque orat, ne oppugnent filium suum, de Sthenio ne laborent: confirmat his, curaturum se esse, ne quid ei per filium suum noceretur: se homines certos eius rei caussa in Siciliam & terra, & mari missurum. & erat spatium dierum fere triginta ante kal. Dec. quo iste, ut Syracusis Sthenius adesset, edixerat. commouentur amici Sthenij: sperant fore, ut patris litteris, nuncijsq. ab incepto furore reuocetur. in senatu postea caussa non agitur. ueniunt ad istum domestici nuncij, litterasq. a patre afferunt ante kal. Dec. cum isti etiam tum de Sthenio integra tota res esset: eodemq. ei tempore de eadem re litteræ complures a multis eius amicis, ac necessarijs afferuntur. hic iste, qui præ cupiditate

neque officij sui, neque periculi, neque pietatis, neque humanitatis rationem habuisset unquam, neque in eo, quod monebatur, auctoritatem patris, nec in eo, quod rogabatur, uoluntatem anteponendam putauit libidini suæ. mane kal. Dec. ut edixerat, Sthenium citari iubet. Si abs te istam rem parens tuus alicuius amici rogatu, benignitate, aut ambitione inductus petisset, grauissima tamen apud te uoluntas patris esse debuisset. cum uero abs te tui capitis caussa peteret, hominesq. certos domo misisset, hiq. eo tempore ad te uenissent, cum tibi in integro tota res esset: ne tum quidem te potuit si non pietatis, at salutis tuæ ratio ad officium, sanitatemq. reducere? Citat reum: non respondet. citat accusatorem: (attendite, quæso: uidete, quantopere istius amentiæ fortuna ipsa aduersata sit: & simul uidete, quis Sthenij caussam casus adiuuerit) citatus accusator M. Pacilius nescio quo casu non respondit, non affuit. si præsens Sthenius reus esset factus, si manifesto in maleficio teneretur: tamen, cum accusator non adesset, Sthenium condemnari nõ oporteret. etenim, si posset reus absente accusatore damnari, non ego a Vibone Veliã paruulo nauigio inter fugitiuorum, ac prædonum, ac tua tela uenissem: quo tempore omnis illa mea festinatio fuit, cum periculo capitis, ob eam caussam, ne tu ex reis eximerere, si ego non affuissem ad diẽ. quod igitur erat in tuo iudicio optatissimum, me, cum citatus essem, non adesse; cur Sthenio non putasti prodesse oportere, cum eius accusator nõ affuisset? itaque fecit

ut exitus principio simillimus reperiretur. quem ab-
sentem reum fecerat, eum absente accusatore condem
nat. Nũciabatur illi primis illis tẽporibus id, quod pa
ter quoque ad eum pluribus uerbis scripserat, agita-
tam rem esse in senatu, etiam in concione tribunum
pl. de caussa Sthenij M. Palicanum esse questum, po
stremo me ipsum apud collegium hoc tribunorum pl.
cum eorum omnium edicto non liceret quenquam Ro-
mæ esse, qui rei capitalis condemnatus esset, egisse
caussam Sthenij, cum rem ita exposuissem, quemad-
modum nunc apud uos, docuissemq́. hanc damnatio-
nem duci non oportere; tribunos pl. hoc statuisse, idq́.
omnium sententia pronunciatum esse, nõ uideri Sthe
nium impediri edicto, quo minus ei liceret Romæ es-
se. cum hæc ad istum afferrentur, timuit aliquando,
& commotus est: uertit stilum in tabulis suis: quo fa
cto caussam omnem euertit suam: nihil enim sibi reli
qui fecit, quod defendi aliqua ratione posset. nam si
ita defenderet, recipi nomen absentis licet, hoc fieri
in prouincia nulla lex uetat: mala, & improba de-
fensione, uerum aliqua tamen uti uideretur. postre-
mo illo desperatissimo perfugio uti posset, se impru-
dentem fecisse, existimasse id licere. quanquam hæc
perditissima defensio est, tamen aliquid dici uidere-
tur. tollit ex tabulis id quod erat, & facit coram de
latum esse. hic uidete, in quot laqueos se induerit,
quorum ex nullo se unquam expediret. primum ipse
in Sicilia sæpe, & palam de loco superiore dixerat,
& in sermone multis demonstrarat, licere nomen re
cipere

cipere abſentis, ſe exemplo feciſſe id, quod feciſſet. hæc eum dictaſſe priore actione, & Sex. Pompeius Chlorus dixit, de cuius uirtute antea commemoraui; & Cn. Pompeius Theodorus, homo Cn. Pompeij, clariſſimi uiri, iudicio plurimis maximisq́. in rebus probatiſſimus, & omnium exiſtimatione ornatiſſimus; & Poſides Matro Solentinus, homo ſumma nobilitate, exiſtimatione, uirtute; & hac actione quàm uoletis multi dicent; & qui ex iſto ipſo audierint, uiri primarij noſtri ordinis; & alij, qui interfuerint, cum abſentis nomen reciperetur. deinde Romæ cum res eſſet acta in ſenatu, omnes iſtius amici, in his etiam pater eius, hoc defendebat licere fieri: ſæpe eſſe factum: iſtum, quod feciſſet, aliorum exemplo, inſtitutoq́. feciſſe. dicit præterea teſtimonium tota Sicilia: quæ in communibus poſtulatis ciuitatum omnium conſulibus edidit, rogare, atque orare patres conſcriptos, ut ſtatuerent, ne abſentium nomina reciperentur. qua de re Cn. Lentulum, patronum Siciliæ, clariſſimum adoleſcentem, dicere audiſtis: Siculos, cum ſe cauſſam, quæ pro his ſibi in ſenatu agenda eſſet, docerent, de Sthenij calamitate queſtos eſſe, propterq́. hanc iniuriam, quæ Sthenio facta eſſet, eos ſtatuiſſe, ut, quod dico, poſtularetur. Quæ cum ita eſſent; tanta ne amentia præditus, atque audacia fuiſti, ut in re tam clara, tam teſtata, tam abs te ipſo peruulgata tabulas publicas corrumpere auderes? at quemadmodum corrupiſti? non ne ita, ut, omnibus nobis tacentibus, ipſæ te tuæ tabu-

læ

læ condemnare possent? Quæso, codicem circumfer, ostende. uidetis ne totum hoc nomen, coram ubi facit delatum, esse in litura? quid fuit istic antea scriptum? quod mendum ista litura correxit? Quid a nobis, iudices, exspectatis argumenta huius criminis? nihil dicimus: tabulæ sunt in medio: quæ se corruptas, atque interlitas esse clamant. ex istis etiam tu rebus effugere te posse confidis? cum te nos non opinione dubia, sed tuis uestigijs persequamur, quæ tu in tabulis publicis expressa, ac recentia reliquisti. Is mihi etiá, Sthenium litteras publicas corrupisse, caussa incognita iudicabit, qui defendere non potuerit, se ex ipsius Sthenij nomine litteras publicas non corrupisse. uidete porro aliam dementiam: uidete, ut, dum expedire sese uult, induat. Cognitorem adscribit Sthenio: quem? cognatum aliquem, aut propinquum? non: Thermitanum aliquem, honestum hominem, ac nobilem? ne id quidem: at Siculum, in quo aliquis splendor, dignitasq́. esset? minime. quid igitur? ciuem R. cui hoc probari potest? cum esset Sthenius ciuitatis suæ nobilissimus, amplissima cognatione, plurimis amicitijs, cum præterea tota Sicilia multum auctoritate, & gratia posset; inuenire neminem Siculum potuit, qui pro se cognitor fieret? hoc probabis? an ipse ciuem R. maluit? cedo, cui Siculo, cum is reus fieret, ciuis Romanus cognitor factus unquam sit. omnium prætorum litteras, qui ante fuerunt, profer, explica: si unum inueneris, ego hoc tibi, quemadmodum in tabulis scriptum habes, ita gestum esse concedam.

cedam. At credo Sthenius hoc ſibi amplum eſſe putauit, eligere e ciuium R. numero, ex amicorum, atque hoſpitum ſuorum copia, quem cognitorem daret. quem delegit? quis in tabulis ſcriptus eſt? C. Claudius, C. filius, Palatina. non quæro, quis hic ſit Claudius, quàm ſplendidus, quàm honeſtus, quàm idoneus, propter cuius auctoritatem & dignitatem Sthenius ab omnium Siculorum conſuetudine diſcederet, & ciuem Romanum cognitorem daret. nihil horum quæro. fortaſſe enim Sthenius non ſplendorem hominis, ſed familiaritatem ſecutus eſt. quid, ſi omnium mortalium Sthenio nemo inimicior, quàm hic C. Claudius tum ſemper, tum in his ipſis rebus, & temporibus fuit? ſi de litteris corruptis contrauenit? ſi contra omni ratione pugnauit? utrum potius, pro Sthenio inimicum cognitorem eſſe factum, an te in Sthenij periculum inimici eius nomine abuſum eſſe credemus? ac ne quis forte dubitet, cuiuſmodi totum ſit negotium: tametſi iam dudum omnibus iſtius improbitatem perſpicuam eſſe confido, tamen paullulum etiam attendite. Videtis illum ſubcriſpo capillo, nigrum? qui eo uultu nos intuetur, ut ſibi ipſe peracutus eſſe uideatur? qui tabulas tenet? qui ſcribit? qui monet? qui proximus eſt? is eſt C. Clodius, qui in Sicilia ſequeſter iſtius, interpres, confector negotiorum, prope collega Timarchidis numerabatur; nunc obtinet eum locum, ut uix Apronio illi de familiaritate concedere uideatur; & qui ſe non Timarchidis, ſed ipſius Verris collegam,

gam, & ſocium eſſe dicebat. Dubitate etiam, ſi po teſtis, quin eum iſte potiſſimum ex omni numero delegerit, cui improbam perſonam imponeret, quem & huic inimiciſſimum, & ſibi amicum eſſe arbitraretur. hic uos dubitatis, iudices, tantam iſtius audaciam, tantam crudelitatem, tantam iniuriam uindicare? dubitatis exemplum iudicum illorum ſequi, qui, damnato Cn. Dolabella, damnationem Philodami Opuntij reſciderunt, quòd is non abſens reus factus eſſet, quæ res iniquiſſima, & acerbiſſima eſt, ſed cum ei legatio Romam a ſuis ciuibus eſſet data? quod illi iudices multo in leuiore cauſſa ſtatuerunt, æquitatem ſecuti; uos id ſtatuere in grauiſſima cauſſa, præſertim aliorum auctoritate iam confirmatum, dubitabitis? At quem hominem C. Verres tanta, tam inſigni iniuria affeciſti? cuius abſentis nomen recepiſti? quem abſentem non modo ſine crimine, & ſine teſte, uerum etiam ſine accuſatore damnaſti? quem hominem, dij immortales: non dicam amicum tuum, quod apud homines cariſſimum eſt: non hoſpitem, quod ſanctiſſimum eſt. nihil enim minus libenter de Sthenio commemoro: nihil aliud in eo, quod reprehendi poſſit, inuenio, niſi quòd homo frugaliſſimus, atque integerrimus te hominem plenum ſtupri, flagitij, ſceleris domum ſuam inuitauit; niſi quòd qui C. Marij, & Cn. Pompeij, C. Marcelli, L. Siſennæ, tui defenſoris, ceterorumq. fortiſſimorum hoſpes fuiſſet, atque eſſet, ad eum numerum clariſſimorum hominum tuum quoque nomen adſcripſerit

rit. quare de hoſpitio uiolato, & de iſto tuo nefario ſcelere nihil queror: hoc dico, non ijs, qui Sthenium norunt, hoc eſt nemini eorum, qui in Sicilia fuerunt: nemo enim ignorat, quo hic in ciuitate ſua ſplendore, qua apud omnes Siculos dignitate, atque exiſtimatione ſit: ſed ut illi quoque, qui in ea prouincia non fuerunt, intelligere poſſint, in quo homine tu ſtatueris exemplum eiuſmodi, quod tum propter iniquitatem rei, tum etiam propter hominis dignitatem acerbum omnibus, atque intolerandum uideretur. Eſt ne Sthenius is, qui omnes honores domi ſuæ, facillime cum adeptus eſſet, ampliſſime ac magnificentiſſime geſſit? qui oppidum non maximum maximis ex pecunia ſua locis communibus, monumentisq́. decorauit? cuius de meritis in remp. Thermitanorum, Siculosq́. uniuerſos fuit ænea tabula fixa Thermis in curia? in qua publice erat de huius beneficijs ſcriptũ, & inciſum: (quæ tabula tum imperio tuo reuulſa, nunc a me tamen reportata eſt) ut omnes huius honores inter ſuos, & amplitudinem poſſent cognoſcere. Eſt ne hic, qui, apud Cn. Pompeium, clariſſimum uirum, cum accuſatus eſſet, quòd propter C. Marij familiaritatem, & hoſpitium contra remp. ſenſiſſe eum inimici & accuſatores eius dicerent, cum magis inuidioſo crimine, quàm uero accerſeretur, ita a Cn. Pompeio abſolutus eſt, ut in eo ipſo iudicio Pompeius hunc hoſpitio ſuo digniſſimum ſtatuerit? ita porro laudatus, defenſusq́. ab omnibus Siculis, ut idem Pompeius non ab homine ſolum, ſed etiam a

prouincia

prouincia tota se huius absolutione inire gratiam arbitraretur? Postremo est ne hic, qui & animum in remp. habuit eiusmodi, & tantum auctoritate apud suos ciues potuit, ut perficeret in Sicilia solus te praetore, quod non modo Siculus nemo, sed ne Sicilia quidem tota potuisset, ut ex oppido Thermis nullum signum, nullum ornamentum, nihil ex sacro, nihil de publico attingeres? cum praesertim essent multa praeclara, & tu omnia concupisses. Denique nunc uide, quid inter te, cuius nomine apud Siculos dies festi agitantur, & praeclara illa Verrea celebrantur, cui statuae Romae stant inauratae, a communi Siciliae, quemadmodum inscriptum uidemus, datae; uide, inquam, quid inter te, & hunc Siculum, qui abs te est, patrono Siciliae, condemnatus, intersit. hunc ciuitates ex Sicilia permultae testimonio suo, legationibusq. ad eam rem missis publice laudant: te, omniũ Siculorum patronum, una Mamertina ciuitas, socia furtorum, ac flagitiorum tuorum, publice laudat, ita tamen nouo more, ut legati laedant, legatio laudet. ceterae quidem ciuitates publice litteris, legationibus, testimonijs accusant, queruntur, arguunt: si tu absolutus sis, funditus euersas se esse arbitrantur. Hoc de homine, ac de huius bonis etiam in Eryce monte monumentum tuorum flagitiorum, crudelitatisq. posuisti: in quo Sthenij Thermitani nomen adscriptum est. uidi argenteum Cupidinem cum lampade. quid tandem habuit argumenti, aut rationis res, quamobrem in eo potissimum Sthenianum

praemium

præmium poneretur? utrum hoc signum cupiditatis tuæ, an trophæum necessitudinis, atque hospitij, an amoris indicium esse uoluisti? Faciunt hoc homines, quos in summa nequitia non solum libido, & uoluptas, uerum etiam ipsius nequitiæ fama delectat, ut multis in locis notas, ac uestigia scelerum suorum relinqui uelint. Ardebat amore illius hospitæ, propter quam hospitij iura uiolarat. hoc non solum sciri tum, uerum etiam commemorari semper uolebat. itaque ex illa ipsa re, quam accusante Agathino gesserat, Veneri potissimum deberi præmium statuit, quæ illam totam accusationem, iudiciumq. conflarat. Putarem te gratum in deos, si hoc donum Veneri non de Sthenij bonis dedisses, sed de tuis: quod facere debuisti, præsertim cum tibi illo ipso anno a Chelidone uenisset hereditas. Hic ego si hanc caussam non omnium Siculorum rogatu recepissem; si hoc a me muneris non uniuersa prouincia poposcisset; si me animus, atque amor in remp. existimatioque, offensa nostri ordinis, ac iudiciorum non hoc facere coegisset; atque hæc una caussa fuisset, quòd amicum, atque hospitem meum Sthenium, quem ego in quæstura mea singulariter dilexissem, de quo optime existimassem, quem in prouincia existimationis meæ studiosissimum, cupidissimumq. cognossem, tam crudeliter, scelerate, nefarieq. tractasses: tamen digna caussa esset, cur inimicitias hominis improbissimi susciperem, ut hospitis salutem, fortunasq. defenderem. fecerunt hoc multi apud maiores nostros, fe-

cit etiam nuper, homo clarissimus, Cn. Domitius, qui M. Silanum, consularem uirum, accusauit propter Egritomari, transalpini hospitis, iniurias. putarem me idoneum, qui exemplum sequerer humanitatis, atque officij, proponeremq. spem meis hospitibus, ac necessarijs, quo tutiorem uitam sese meo præsidio uicturos esse arbitrarentur. cum uero in communibus iniurijs totius prouinciæ Sthenij quoque caussa contineatur; multiq. uno tempore a me hospites, atque amici publice, priuatimq. defendantur: profecto uereri non debeo, ne quis hoc, quod facio, non existimet summi officij ratione impulsum, coactumq. suscepisse. Atque, ut aliquando de rebus ab isto cognitis, iudicatisque, & de iudicijs datis dicere desistamus; &, quoniam facta istius in his generibus infinita sunt, nos modum aliquem, & finem orationi nostræ, criminibusq. faciamus; pauca ex alijs generibus sumemus. Audistis, ob ius dicendum, Q. Varium dicere, procuratores suos isti centum & triginta millia nummum dedisse: meministis, Q. Varij testimonium, remq. hanc totam C. Sacerdotis, hominis ornatissimi, testimionio comprobari: scitis, Cn. Sertium, M. Modium, equites R. sexcentos præterea ciues R. multosq. Siculos dixisse, isti pecuniá ob ius dicundum dedisse. de quo crimine quid ego disputem, cum totũ positum sit in testibus? quid porro argumenter, qua de re dubitare nemo possit? an hoc dubitabit quisquam omnium, quin is uenalem in Sicilia iurisdictionem habuerit, qui Romæ totum edi-

ctum,

ctum, atque omnia decreta uendiderit? & quin ab Siculis ob decreta interponenda pecuniam acceperit, qui M. Octauium Ligurem ob ius dicundum poposcerit? quod enim præterea genus pecuniæ cogendæ præterijt? quod non, ab omnibus alijs præteritum, excogitauit? ecquæ res apud ciuitates Siculas expetitur, in qua aut honos aliquis sit, aut potestas, aut procuratio, quin eam rem tu ad tuum quæstum, nundinationemq́. hominum traduxeris? dicta sunt priore actione & priuatim, & publice testimonia: legati Centuripini, Halesini, Catinenses, Panormitaniq́. dixerunt, multarum præterea ciuitatum: iam uero priuatim plurimi: quorum ex testimonijs cognoscere potuistis, tota Sicila per triennium neminem ulla in ciuitate senatorem factum esse gratis; neminem, ut leges eorum sunt, suffragijs; neminem nisi istius imperio, aut litteris: atque in his omnibus senatoribus cooptandis non modo suffragia nulla fuisse, sed ne genera quidem spectata esse, ex quibus in eum ordinem cooptari liceret; neque census, neque ætatis, neque cetera Siculorum iura ualuisse: quicunque senator uoluerit fieri, quamuis puer, quamuis indignus, quamuis ex eo loco, ex quo non liceret; si is pretio apud istum fieret idoneus ut uinceret, factum esse semper: non modo Siculorum nihil in hac re ualuisse leges, sed ne ab senatu quidem populoq́. R. datas. quas enim leges socijs amicisq́. dat is, qui habet imperium a populo R. auctoritatem legum dandarum a senatu, hæ debent & populi R. & senatus

 existimari.

existimari. Halesini pro multis, & magnis suis, maiorumq. suorum in remp. nostram meritis, atque beneficijs suo iure nuper, L. Licinio, Q. Mucio cos. cum haberent inter se controuersias de senatu cooptãdo, leges ab senatu nostro petiuerunt. decreuit senatus honorifico S. C. ut his C. Claudius, Appij filius, Pulcher prætor de senatu cooptando leges conscriberet. C. Claudius, adhibitis omnibus Marcellis, qui tum erant, de eorum sententia leges Halesinis dedit, in quibus multa sanxit; de ætate hominum, ne quis; minor triginta annis natu; de quæstu, quem qui fecisset, ne legeretur; de censu, de ceteris rebus, quæ omnia ante istum prætorem & nostrorum magistratuum auctoritate, & Halesinorum summa uoluntate ualuerunt. ab isto & præco, qui uoluit, istũ ordinem pretio mercatus est: & pueri annorum senum, septenumq́. denum senatorium nomen nundinati sunt: & quod Halesini, antiquissimi, & fidelissimi socij, atque amici, Romæ impetrarant, ut apud se ne suffragijs quidem fieri liceret, id pretio ut fieri posset, effecit. Agrigentini de senatu cooptando Scipionis leges antiquas habent: in quibus & eadem illa sancta sunt, & hoc amplius. cum Agrigentinorum duo genera sint, unum ueterum, alterum colonorum, quos T. Manlius prætor ex S. C. de oppidis Siculorum deduxit Agrigentum: cautum est in Scipionis legibus, ne plures essent ex colonorum numero, quàm ex ueterum Agrigentinorum. iste, qui omnia iura pretio exæquasset, omniumq. rerum delectum,

atque discrimen pecunia sustulisset, non modo illa, quæ erant ætatis, ordinis, quæstusque, permiscuit, sed etiam in his duobus generibus, ciuium nouorum, ueterumq. delectum, ordinemq. turbauit. nam cum esset ex ueterum numero quidam senator demortuus; & cum ex utroque genere par numerus reliquus esset; ueterem cooptari necesse erat legibus, ut his amplius numerus esset. quæ cum ita se res haberet, tamen ad istum uenerunt emptum locum illum senatorium non solum ueteres, sed etiam noui. fit ut pretio nouus uincat, litterasq. a prætore auferat. Agrigentini ad istum legatos mittunt, qui eum leges doceant, consuetudinemq. omnium annorum demonstrent, ut iste intelligeret, ei se illum locum uendidisse, cui ne commercium quidem esse oporteret. quorum oratione iste, cum pretium iā accepisset, ne tantulum quidem commotus est. Idem fecit Heracleæ: nā eò quoque colonos P. Rupilius deduxit, legesq. similes de cooptando senatu, ac de numero ueterum, ac nouorum dedit. ibi non solum iste, ut apud ceteros, pecuniam accepit, sed etiam genera ueterum, ac nouorum, numerumq. permiscuit. Nolite exspectare, dum omnes obeam oratione mea ciuitates: hoc uno complector crimine omnia, neminem isto prætore senatorem fieri potuisse, nisi qui isti pecuniam dedisset. hoc idem transfero in magistratus, curationes, sacerdotia: quibus in rebus non solum hominum iura, sed etiam deorum religiones immortalium omnes repudiauit. Syracusis lex est de religione, quæ in annos

ſingulos Iouis ſacerdotem ſortito capi iubeat: quod apud illos ampliſſimum ſacerdotium putatur. cum ſuffragijs tres ex tribus generibus creati ſunt, res reuocatur ad ſortem. perfecerat iſte imperio, ut pro ſuffragio Theomnaſtus, familiaris ſuus, in tribus illis renunciaretur, in ſorte, cui imperare non poterat, exſpectabant homines, quidnam acturus eſſet. homo, id quod erat facillimum, primo uetat ſortiri: iubet extra ſortem Theomnaſtum renunciari. negant id Syracuſani per religiones ſacrorum ullo modo fieri poſſe, fas denique negant eſſe. iubet ille ſibi legem legi. recitatur: in qua ſcriptum erat, ut, quot eſſent renunciati, tot in hydriam ſortes conijcerentur; cuius nomen exiſſet, ut is haberet ſacerdotium. homo ingenioſus, & peracutus, optime, inquit: nempe ſcriptum ita eſt, quot renunciati erunt: quot ergo ſunt renunciati? reſponſum, tres. nunquid igitur oportet niſi tres ſortes conijci, unam educi? nihil. conijci iubet tres, in quibus omnibus ſcriptũ eſſet nomen Theomnaſti. fit clamor maximus, cum id uniuerſis indignum, atque nefarium uideretur. ita Iouis illud ſacerdotium ampliſſimum per hanc rationem Theomnaſto datur. Cephaledi menſis eſt certus, quo menſe ſacerdotem maximum creari oporteat. erat eius honoris cupidus Athenio quidam, Climachias cognomine, homo ſane locuples, & domi nobilis: ſed is fieri nullo modo poterat, ſi Herodotus quidam adeſſet. ei locus ille, atque honos in illum annum ita deberi putabatur, ut ne Climachias quidem contradiceret.

res ad istum defertur, & istius more deciditur. toreumata sane nota, ac pretiosa auferuntur. Herodotus Romæ erat: satis putabat se ad comitia tempore uenturum, si pridie uenisset. iste, ne aut alio mense, ac fas erat, comitia haberentur, aut Herodoto præsenti honos adimeretur, id quod iste non laborabat, Climachias minime uolebat, excogitat (dixi iam dudum: non est homo acutior quisquam, nec fuit) excogitat, inquam, quemadmodum mense illo legitimo comitia haberentur, nec tamen Herodotus adesse posset. est consuetudo Siculorum, ceterorumq. Græcorum, quòd suos dies mensesq. congruere uolunt cum solis lunæq. ratione, ut non nunquam, si quid discrepet, eximant unum aliquem diem, aut, summum, biduum ex mense: quos illi ἐξαιρεσίμους dies nominant. item non nunquam uno die longiorem mensem faciunt, aut biduo. quæ iste cum cognouisset, nouus astrologus, qui non tam cæli rationem, quàm cælati argenti duceret, eximi iubet non diem ex mense, sed ex anno unum dimidiatumq. mensem, hoc modo, ut, quo die, uerbi caussa, esse oporteret idus Ianuarias, eo die kalendas Martias proscriberet: itaq. fit omnibus recusantibus, & implorantibus. dies is erat legitimus comitijs habendis. eo modo sacerdos Climachias renunciatus est. Herodotus cum Roma reuertitur, dies, ut ipse putabat, quindecim ante comitia, offendit eum mensem comitialem, comitijs iam abhinc triginta diebus habitis. tunc Cephaleditani decreuerunt intercalarium XLV dies longum, ut reliqui menses

in ſuam rationem reuerterentur. hoc ſi Romæ fieri poſſet, certe aliqua ratione expugnaſſet iſte, ut dies XLV inter binos ludos tollerentur, per quos ſolos iudicium fieri poſſet. Iam uero cenſores quemadmodum in Sicilia iſto prætore creati ſunt, operæpretium eſt cognoſcere. ille enim eſt magiſtratus apud Siculos, qui diligentiſſime mandatur a populo propter hanc cauſſam, quòd omnes Siculi ex cenſu quotannis tributa conferunt; in cenſu habendo poteſtas omnis æſtimationis habēdæ, ſummæq. faciundæ cenſori permittitur. itaque eum populus, cui maximam fidem ſuarum rerum habeat, maxima cura deligit; & propter magnitudinem poteſtatis hic magiſtratus a populo ſumma ambitione contenditur. in ea re nihil obſcure facere uoluit, non in ſortitione fallere, neque dies de faſtis eximere: nihil ſane uafre, nec malitioſe facere conatus eſt: ſed, ut ſtudia cupiditatesq. honorum, atque ambitiones ex omnibus ciuitatibus tolleret, quæ res euertendæ reip. cauſſa ſolent eſſe, oſtendit ſeſe in omnibus ciuitatibus cēſores eſſe facturum. tanto mercatu prætoris indicto, concurritur undique ad iſtum Syracuſas. flagrabat domus tota prætoris ſtudio hominum, & cupiditate: nec mirum, omnibus comitijs tot ciuitatum unam in domum reuocatis, tantaq. ambitione prouinciæ totius in uno cubiculo incluſa. exquiſitis palam pretijs, & licitationibus factis, deſcribebat cenſores binos in ſingulas ciuitates Timarchides. is ſuo labore, ſuisq. acceſſionibus, huius negotij, atque operis moleſtia conſequebatur,

tur, ut ad istum sine ulla solicitudine summa pecunia referretur. Iam hic Timarchides quantam pecuniã fecerit, plane adhuc cognoscere non potuistis: uerun tamen priore actione, quàm uarie, quàm improbe prædatus esset, multorum ex testimonijs cognouistis. sed, ne miremini qua ratione hic tantum apud istum libertus potuerit; exponam uobis breuiter, quid hominis sit: ut & istius nequitiam, qui illum secum habuerit, eo præsertim numero, ac loco, & calamitatem prouinciæ cognoscatis. In mulierum corruptelis, & in omni eiusmodi luxuria, atque nequitia mirandum in modum reperiebam hunc Timarchidem ad istius flagitiosas libidines, singularemq. nequitiam natum, atque aptum fuisse: inuestigare, adire, appellare, corrumpere, quiduis facere in eiusmodi rebus, quamuis callide, quamuis audacter, quamuis impudenter: eundem mira quædam excogitare genera furandi: nam ipsum Verrem tantum semper auaritia hiante, atque imminenti fuisse, ingenio, & cogitatione nulla, ut, quidquid sua sponte faciebat, item ut uos Romæ cognouistis, eripere potius, quàm fallere uideretur. huius uero erat ars, & malitia miranda, quòd acutissime tota prouincia, quid cuique esset necesse, indagare, & odorari solebat, omnium inimicos diligenter cognoscere, colloqui, attentare, ex utraque parte caussas, uoluntates perspicere, facultates, & copias; quibus opus esset, metum afferre; quibus expediret, spem ostendere: accusatorum, & quadruplatorum quidquid erat, habebat in potestate:

quod

quod cuique negotij conflari uolebat, nullo labore faciebat: istius omnia decreta, imperia, litteras peritissime & callidissime uenditabat: ac non solum erat administer istius cupiditatum, uerum etiam ipse sui meminerat æque: non solum nummos, si qui isti exciderant, tollere solebat, ex quibus pecuniam maximam fecit, sed etiam uoluptatū, flagitiorumq́. istius ipse reliquias colligebat. itaque in Sicilia non Athenionem, qui nullum oppidum cepit, sed Timarchidem fugitiuum omnibus oppidis per triennium scitote regnasse, in Timarchidis potestate sociorum populi R. antiquissimorum, atque amicissimorum liberos, matresfamilias, bona, fortunasq́. omnes fuisse. is igitur, ut dico, Timarchides in omnes ciuitates, accepto pretio, censores dimisit. comitia, isto prætore, censorum ne simulandi quidem caussa fuerunt. Iam hoc impudentissime. palam (licebat enim uidelicet legibus) singulis censoribus denarij trecenti ad statuam prætoris imperati sunt. censores CXXX facti sunt. pecuniam illam ob censuram contra leges clam dederunt, hæc denarium XXXIX millia palam saluis legibus contulerunt in statuam. Primum, quò tantam pecuniam? deinde, quam ob rem censores ad statuam tibi conferebant? ordo aliquis censorum est collegium? genus aliquod hominum? nam aut publice ciuitates istos honores habent, aut generatim homines, ut aratores, ut mercatores, ut nauicularij. censores quidem qui magis, quàm ædiles? ob beneficium? ergo hoc fatebere, abs te hæc petita, (nam ere

pta

pta non audebis dicere) te eos magistratus hominibus beneficij, non reip. caussa permisisse. hoc autem cum tute fatebere, quisquam dubitabit, quin tu istam apud populos prouinciæ istius inuidiam, atque offensionem non ambitionis, neque beneficiorum collocandorum, sed pecuniæ conciliandæ caussa susceperis? itaque censores fecerunt idem, quod in nostra rep. solent ij, qui per largitionem magistratus adepti sunt: dederunt operam, ut ita potestatem gererent, ut illam lacunam rei familiaris explerent. sic census habitus est te prætore, ut eo censu nullius ciuitatis resp. posset administrari. nam locupletissimi cuiusque census extenuarant, tenuissimi auxerant: itaque in tributis imperandis tantum oneris plebi imponebatur, ut, etiam si homines tacerent, res ipsa illum censum repudiaret. id quod intelligi facillime re ipsa potest. nam L. Metellus, qui, postea quàm ego inquirendi caussa in Siciliam ueni, repente Letilij aduentu istius non modo amicus, uerum etiam cognatus factus est, is, quòd uidebat istius censum stare nullo modo posse, eum censum obseruari iussit, qui, uiro fortissimo, atque innocentissimo, Sex. Peducæo prætore habitus esset. erant enim tum censores legibus facti, delecti a suis ciuitatibus: quibus, si quid commisissent, pœnæ legibus erant constitutæ. te autem prætore qui censor aut legem metueret, qua non tenebatur, quoniam creatus lege non erat, aut animaduersionem tuam, cum id, quod abs te emerat, uendidisset? Teneat iam sane meos testes Metellus: cogat alios laudare, sicut
in

in multis conatus est: modo hæc faciat, quæ fecit. quis enim unquam tanta a quoquam cõtumelia, quis tanta ignominia affectus est? Quincto quoque anno Sicilia tota censetur. erat censa prætore Peducæo. quinctus annus cum te prætore incidisset, censa denuo est. postero anno L. Metellus mentionem tui census fieri uetat: censores dicit de integro sibi creari placere: interea Peducæanum censum obseruari iubet. hoc si tuus inimicus tibi fecisset, tamen, si animo æquo prouincia tulisset, inimici iudicium graue uideretur. fecit amicus, recens, & cognatus uoluntarius. aliter enim, si prouinciam retinere, si saluus ipse in prouincia uellet esse, facere non potuit. Exspectas etiam, quid hi iudicent? si tibi magistratum abrogasset, minore ignominia te affecisset, quàm cum ea, quæ in magistratu gessisti, sustulit, atque irrita iussit esse. neque in hac re sola fuit eiusmodi, sed, ante quã ego in Siciliam ueni, in maximis rebus, ac plurimis. nam et Heraclio Syracusano tuos illos palæstritas bona restituere iussit, & Epicratis Bidinos, & pupillo Drepanitano A. Claudiũ: et, nisi mature Letilius in Siciliã uenisset cum litteris, minus XX diebus Metellus totam triennij præturam rescidisset. Et quoniam de ea pecunia, quam tibi ad statuam censores contulerunt, dixi: non mihi prætermittendum uidetur ne illud quidem genus pecuniæ conciliatæ, quam tu a ciuitatibus statuarum nomine coegisti. uideo enim eius pecuniæ summam esse pergrandem, ad HS CXX millia. tantum conficitur ex testimonijs, ac litteris ciuitatum:

tum: & iste hoc concedit, nec potest aliter dicere. quare cuiusmodi putamus esse illa, quæ negat, cum hæc tam improba sunt, quæ fatetur? Quid enim uis constitui? consumptam esse omnem istam pecuniam in statuis? fac ita esse: tamen hoc ferendum nullo modo est, tantam ab socijs pecuniam auferri, ut omnibus in angiportis prædonis improbissimi statuæ ponãtur, quà uix tuto transire posse uideamur. uerum ubi tandem, aut in quibus statuis ista tanta pecunia consumpta est? consumetur, inquies. scilicet exspectemus legitimum illud quinquennium: si hoc interuallo non consumpserit, tum denique nomen eius de repetundis pecunijs statuarum nomine deferemus. reus est maximis plurimisq. criminibus in iudicium uocatus: HS CXX *millia ex hoc uno genere capta uidemus. si condemnatus eris; non, opinor, id ages, ut ista pecunia in quinquennio consumatur in statuis. sin absolutus eris; quis erit tam amens, qui te, ex tot tantisq. criminibus elapsum, post quinquennium statuarum nomine accersat? ita si neque adhuc consumpta ista pecunia est, & est perspicuum non cõsumptum iri: licet iam intelligamus inuentam esse rationem, quare & iste* HS CXX *millia uno genere conciliarit, & ceperit, & ceteri, si a uobis hoc erit comprobatum, quàm uolent magnas hoc nomine pecunias capere possint. ut iam uideamur non a pecunijs capiendis homines absterrere, sed, cum genera quædam pecuniarum capiendarum comprobauerimus, honesta nomina turpissimis rebus imponere.*

etenim

etenim si C. Verres HS cxx millia populum, uerbi gratia, Centuripinum poposcisset, eamq. ab is pecuniam abstulisset: non, opinor, esset dubium, quin eum, si tum id planum fieret, condemnari necesse esset. quid, si eundem populum HS ccc millia poposcit, eaq. coegit, atque abstulit; num iccirco absoluetur, quòd adscriptum est, eam pecuniam datam statuarum nomine? non opinor: nisi forte id agimus, non ut magistratibus nostris moram accipiendis, sed ut socijs caussam dandi afferre uideamur. quòd si quẽ statuæ magnopere delectant, & si quis earum honore, & gloria ducitur; is hæc tamen constituat, necesse est; primum, auerti pecuniam domum non placere; deinde, ipsarum statuarum modum quendam esse oportere; deinde illud certe, ab inuitis exigi non oportere. Ac de auertenda pecunia, quæro abs te, utrum ipsæ ciuitates solitæ sint statuas tibi faciundas locare ei, cui possent optima condicione locare; an aliquem curatorem præficere, qui statuis faciundis præesset; an tibi, an cui tu imperasses, adnumerare pecuniam? nam si per eos statuæ fiebant, a quibus tibi iste honos habebatur: audio. sin Timarchidi pecunia numerabatur: desine, quæso, simulare, te, cum in manifesto furto teneare, gloriæ studiosum, ac monumentorum fuisse. Quid uero modum statuarum haberi nullum placet? atqui, habeatur, necesse est. etenim sic considerate. Syracusana ciuitas (ut eam potissimum nominem) dedit ipsi statuam: est honos. & patri: bella hæc pietatis, & quæstuosa simulatio.

&

& filio: ferri hoc potest: hunc enim puerum non oderant. uerum quoties, & quot nominibus a Syracusanis statuas auferes? ut in foro statuerent, abstulisti: ut in curia, coegisti: ut pecuniam conferrent in eas statuas, quæ Romæ ponerentur, imperasti: ut ijdem darent homines aratorum nomine; dederunt: ut ijdem pro parte in commune Siciliæ conferrent; etiam id contulerunt. Vna ciuitas cum tot nominibus pecuniam contulerit, idemq. hoc ciuitates ceteræ fecerint; non res ipsa uos admonet, ut putetis modum aliquẽ huic cupiditati constitui oportere? Quòd si hoc uoluntate sua nulla ciuitas fecit; si omnes imperio, metu, ui, malo adductæ tibi pecuniam statuarum nomine contulerunt: per deos immortales, num cui dubium esse poterit, quin, etiam si quis statuerit accipere ad statuas licere, idem tamen statuat, eripere certe non licere? primum igitur in hanc rem testem totam Siciliam citabo: quæ mihi una uoce statuarum nomine magnam pecuniam coactam esse demonstrat. nam legationes omnium ciuitatum in postulatis communibus, quæ fere omnia ex tuis iniurijs nata sunt, etiam hoc ediderunt, ut statuas ne cui, nisi cum is de prouincia decessisset, pollicerentur. tot prætores in Sicilia fuerunt: toties apud maiores nostros Siculi senatum adierunt, toties hac memoria: tamen huiusce noui postulati genus, atque principium tua prætura attulit. quid enim tam nouum non solum re, sed genere ipso postulandi? nam cetera, quæ sunt in iisdem postulatis, de iniurijs tuis, sunt noua, sed tamen

men non nouo modo postulantur. Rogant, & orant Siculi patres conscriptos, ut nostri magistratus posthac decumas lege Hieronica uendant: tu primus contra uendideras. audio. ne, in cællam quod imperatur, æstiment: hoc quoque propter tuos ternos denarios nunc primum postulatur: sed genus istud postulandi non est nouum. ne absentis nomen recipiatur: ex Sthenij calamitate, & tua natum est iniuria. cetera non colligam. sunt omnia Siculorum postulata eiusmodi, ut crimina collecta in unum te reum esse uideantur. quæ tamen omnia nouas iniurias habent, sed postulationum formulas usitatas. Hoc postulatũ de statuis ridiculum esse uideatur ei, qui rem, sententiamq. non perspiciat. postulant enim non, ut ne cogantur statuere: quid igitur? ut ipsis ne liceat. quid est hoc? petis a me, quod in tua potestate est, ut id tibi facere ne liceat? pete potius, ne quis te inuitum polliceri, aut facere cogat. nihil ergo, inquit: negabunt enim omnes se coegisse. si me saluum esse uis, mihi impone istam uim, ut omnino mihi ne liceat polliceri. ex tua prætura primum nata est hæc postulatio. qua cum utuntur, hoc significant, atque adeo aperte ostendunt, sese pecuniam, metu, ac malo coactos, inuitissimos contulisse. quid, si hoc non dicant, tibi non necesse sit ipsi id confiteri? uide, & perspice, qua defensione sis usurus: iam intelliges, hoc tibi de statuis confitendum esse. mihi enim renunciatur, ita constitui a tuis patronis, hominibus ingeniosis, caussam tuam, & ita eos abs te institui, & doceri, ut quis-

que ex prouincia Sicilia grauior homo, atque honestior testimonium uehementius dixerit, sicuti Siculi multi primarij uiri multa dixerunt, te statim hoc istis tuis defensoribus dicere: inimicus est propterea, quòd arator est. itaque uno genere opinor circumscribere habetis in animo genus hoc aratorum, quòd eos infenso animo, atque inimico uenisse dicatis, quia fuerit in decumis iste uehementior. ergo aratores inimici, omnes aduersarij: nemo eorum est, quin perisse te cupiat. omnino præclare te habes, cum is ordo, atque id genus hominum, quod optimum, atque honestissimum est, a quo uno & summa reip. & illa prouincia maxime continetur, tibi est inimicissimum. uerum esto; alio loco de aratorum animo, & iniurijs uidero: nunc, quod mihi abs te datur, id accipio, eos tibi esse inimicissimos. nempe ita dicis: propter decumas. concedo: non quæro, iure, an iniuria sint inimici. quid ergo illæ sibi statuæ equestres inauratæ uolunt, quæ populi R. oculos, animosq. maxime offendunt, propter ædem Vulcani? nam scriptum esse uideo, quandam ex his statuam aratores dedisse. si honoris caussa statuam dederunt, inimici non sunt. credamus testibus: tum enim honori tuo, nunc iam religioni suæ consulunt. sin autem metu coacti dederunt, confiteare necesse est, te in prouincia pecuniam statuarum nomine per uim, ac metum coegisse. utrum tibi commodum est, elige. equidem libenter hoc iam crimen de statuis relinquam, ut mihi tu illud concedas, quod tibi honestissimum est, aratores tibi ad sta

tuam honoris tui caussa uoluntate sua contulisse. da mihi hoc: iam tibi maximam partem defensionis praecideris. non enim poteris, aratores tibi iratos esse, atque inimicos, dicere. O caussam singularem: o defensionem miseram, ac perditam: nolle hoc accipere reum ab accusatore, & eum reum, qui praetor in Sicilia fuerit, aratores ei statuam sua uoluntate statuisse, aratores de eo bene existimare, amicos esse, saluum esse cupere. Metuit, ne hoc uos existimetis: obruitur enim aratorum testimonijs. utar eo, quod datur. certe ita uobis hoc iudicandum est; eos, qui isti inimicissimi sunt, ut ipse existimari uult, ad istius honores, atque monumenta pecuniam non uoluntate sua contulisse. atque ut hoc tamen facillime intelligi possit; quem uoles eorum testium, quos produxero, qui in Sicilia testes sint, siue ciuem R. uelis, siue Siculū, rogato, & eum, qui tibi inimicissimus esse uidebitur, qui se spoliatum a te dicet, ecquid suo nomine in tuam statuam contulerit? neminem reperies, qui neget: etenim omnes dederunt. quenquam igitur putas dubitaturum, quin is, quem inimicissimum tibi esse oporteat, qui abs te grauissimas iniurias acceperit, pecuniam statuae nomine dederit ui, atque imperio adductus, non officio, ac uoluntate? Et huius ego pecuniae, iudices, quae permagna est, impudentissimeque coacta ab inuitis, non habui rationem, neque habere potui, quantum ab aratoribus, quantum ab negotiatoribus, qui Syracusis, qui Agrigenti, qui Panormi, qui Lilybaei negotiantur, esse coactum; quoniam in-

intelligitis ipsius quoque confessione ab inuitissimis coactam esse. Venio nunc ad ciuitates Siciliæ: de quibus facillime iudicium fieri uoluntatis potest. An etiã Siculi inuiti contulerunt? non est probabile. etenim sic C. Verrem præturam in Sicilia gessisse constat, ut, cum utrisque satisfacere non posset, & Siculis, & togatis, officij potius in socios, quàm ambitionis in ciues rationem duxerit. itaque eum non solum patronum istius insulæ, sed etiam sotera inscriptum uidi Syracusis. hoc quantum est? ita magnum, ut latino uno uerbo exprimi non possit. is est nimirum soter, qui salutem dedit. Huius nomine etiam dies festi agitantur, pulchra illa Verrea, non quasi Marcellea, sed pro Marcelleis, quæ illi istius iussu sustulerunt. Huius fornix in foro Syracusis est, in quo nudus filius stat: ipse autem ex equo nudatam ab se prouinciam prospicit. Huius statuæ omnibus locis erectæ sunt, quæ hoc demonstrare uidentur, propemodum non minus multas statuas istum posuisse Syracusis, quàm abstulisse. Huic etiam Romæ uidemus in basi statuarum maximis litteris incisum, a communi Siciliæ datas. Quamobrem qui hoc probari potest cuiquam, tantos honores habitos esse ab inuitis? Hic tibi etiam multo magis, quàm ante in aratoribus, uidendum, & considerandum est, quid uelis. magna res est. utrum tibi Siculos publice priuatimq́. amicos, an inimicos existimari uis? si inimicos, quid te futurum est? quò confugies? ubi nitere? modo aratorum, honestissimorum hominum, & locupletissimorum,

maximum numerum abs te abalienasti : nunc Siculis ciuitatibus quid ages? dices, tibi Siculos esse amicos? qui poteris? qui, quod nullo in homine antea fecerunt, ut in eum publice testimonium dicerent, cum præsertim ex ea prouincia condemnati sint complures, qui ibi prætores fuerunt, duo soli absoluti, huc conueniunt cum litteris, ueniunt cum mandatis, ueniunt cum testimonijs publicis. qui si te publice laudarent, tamen id more potius suo, quàm merito tuo, facere uiderentur: hi cum de tuis factis publice conqueruntur, non ne hoc indicant, tantas esse iniurias, ut multo maluerint de suo more decedere, quàm de tuis moribus non dicere? confitendum est igitur tibi necessario, Siculos inimicos esse qui quidem & in te grauissima postulata consulibus ediderunt; & me, ut hanc caussam, salutisq. suæ defensionem susciperem, obsecrarunt: qui cum a prætore prohiberētur, a quattuor quæstoribus impedirentur; omnium minas, atque omnia pericula præ salute sua leuia duxerunt: qui priore actione ita testimonia grauiter, uehementerq. dixerunt, ut Artemonem Centuripinum, legatum, & publice testem, Q. Hortensius accusatorem, non testem esse diceret. etenim cum propter uirtutem, & fidem cum Androne, homine honestissimo, & certissimo, tum etiam propter eloquentiam legatus a suis ciuibus electus est, ut posset multas istius, et uarias iniurias quamapertissime uobis, planissimeq. explicare. dixerunt Halesini, Catinenses, Tyndaritani, Ennenses, Herbitenses, Agyrinenses,

Netinenses,

Netinenses, Segestani. numerare omnes non est necesse. scitis, quàm multi, & quàm multa priore actione dixerunt. nunc & illi, & reliqui dicent. omnes denique hoc in hac caussa intelligẽt, hoc animo esse Siculos, ut, si in istũ animaduersum non sit, sibi relinquendas domos, ac sedes suas, & ex Sicilia decedendum, atque adeo fugiendum esse arbitrentur. Hos homines, tu persuadebis, ad honorem, atque amplitudinem tuam pecunias maximas uoluntate sua contulisse? credo, qui te in tua ciuitate incolumem esse nollent, ij monumenta tuæ formæ, ac nominis in suis ciuitatibus esse cupiebant. res declarauit, ut cupierint. iam dudum enim mihi nimium tenuiter Siculorum erga te uoluntatis argumenta colligere uideor, utrũ statuas uoluerint tibi statuere, an coacti sint. de quo homine auditum est unquam, quod tibi accidit, ut eius in prouincia statuæ in locis publicis positæ, partim etiam in ædibus sacris, per uim, per uniuersam multitudinem deijcerentur? tot homines in Asia nocentes, tot in Africa, tot in Hispania, Gallia, Sardinia, tot in ipsa Sicilia fuerunt: ecquo de homine hoc unquam audiuimus? nouum est, iudices; in Siculis quidem, & in omnibus Græcis monstri simile. non crederem hoc de statuis, nisi iacentes, reuulsasq. uidissem: propterea quòd apud omnes Græcos hic mos est, ut honorem hominibus habitum in monumentis huiusmodi, non nulla religione deorum consecrari arbitrẽtur. itaque cum Rhodij bellum illud prope soli superius cum Mithridate rege gesserint, omnesq. eius copias,

acerrimumq. eius impetum mœnibus, littoribus, classibusq. suis exceperint, cum & regis inimici præter ceteros essent; statuam eius, quæ erat apud ipsos in celeberrimo urbis loco, ne tum quidem in ipsis urbis periculis attigerunt. forsitan uix conuenire uideretur; quem ipsum hominem cuperent euertere, eius effigiem, simulacrumq. seruare: sed tamen uidebam, apud eos cum essem, & religionem esse quandam in his rebus a maioribus traditam, & hoc disputare; cum statua se eius habuisse temporis rationem, quo posita esset; cum homine uero, quo gereret bellum, atque hostis esset. uidetis igitur consuetudinem, religionemq. Græcorum, quæ monumenta hostium in bello ipso soleat defendere, eam summa in pace prætoris populi R. statuis præsidio non fuisse. Taurominitani, quorum est ciuitas fœderata, homines quietissimi, qui maxime ab iniurijs nostrorum magistratuum remotissimi consueuerant esse præsidio fœderis, hi tamen istius euertere statuam non dubitarunt. qua ablata, basin tamen in foro manere uoluerunt: quòd grauius in istum fore putabant, si scirent homines statuam eius a Taurominitanis esse deiectam, quàm si nullam unquam positam arbitrarentur. Tyndaritani deiecerunt in foro, & eadem de caussa equum inanem reliquerunt. Leontinis, misera in ciuitate, atque inani, tamen istius in gymnasio statua deiecta est. Nam quid ego de Syracusanis loquar, quod non est proprium Syracusanorum, sed & illorum commune, & conuentus illius, ac prope totius prouinciæ?

quanta

quanta illuc multitudo, quanta uis hominum conuenisse dicebatur, tum, cum statuæ sunt illius deiectæ, atque euersæ: at quo loco? celeberrimo, ac religiosissimo, ante ipsum Iouem, in primo aditu, uestibuloq. templi. quòd nisi Metellus hoc tam grauiter egisset, atque illam imperio, edictoq. prohibuisset: uestigium statuarum istius in tota Sicilia nullum esset relictum. atque ego hoc non uereor, ne quid horum non modo impulsu, uerum omnino aduentu meo factum esse uideatur. omnia ista ante facta sunt, non modo quàm ego Siciliam, uerum etiam quàm iste Italiam attigit. dum ego in Sicilia sum, nulla statua deiecta est: postea quàm illinc discessi, quæ sunt gesta, cognoscite. Centuripinorum senatus decreuit, populusq. iussit, ut, quæ statuæ C. Verris ipsius, et patris, et filij essent, eas quæstores demoliendas locarent; dumq. ea demolitio fieret, senatores triginta non minns adessent. Videte grauitatem ciuitatis, et dignitatem. neque eas in urbe sua statuas esse uoluerũt, quas inuiti per uim, atque imperium dedissent; neque eius hominis, in quem ipsi cum grauissimo testimonio, quod nunquam antea, Romam mandata legatosq. misissent: & id grauius esse putauerunt, si publico consilio, quàm si per uim multitudinis factum uideretur. Cum hoc consilio statuas Centuripini publice sustulissent, audit Metellus, grauiter fert, euocat ad se Centuripinum magistratum, et decem primos: nisi restituissent statuas, uehementer ijs minatur. illi ad senatum renunciant: statuæ, quæ istius caussæ nihil prodessent, reponuntur.

Hic ego aliud alij concedo: Metello, homini sapienti, prorsus nõ possum ignoscere, si quid stulte facit. quid? ille hoc putabat Verri criminosum fore, si eius statuæ essent deiectæ? quod sæpe uento, aut aliquo casu fieri solet. non erat in hoc neque crimen ullum, neque reprehensio. ex quo igitur crimen, atque accusatio nascitur? ex hominum iudicio, & uoluntate. ego, si Metellus statuas reponere Centuripinos nõ coegisset, hæc dicerem. uidete iudices, quantum, & quàm acerbum dolorem sociorum, atque amicorum animis inusserint istius iniuriæ, cum Centuripinorum amicissima, & fidelissima ciuitas, quæ tantis officijs cum populo R. coniuncta est, ut non solum remp. nostram, sed etiam in quouis homine priuato nomen ipsum Romanorum semper dilexerit, ea publico consilio, atque auctoritate iudicarit, C. Verris statuas esse in urbe sua non oportere. recitarem decreta Centuripinorum: laudarem illam ciuitatem: id quod uerissime possem: commemorarem decem millia ciuium Centuripinorũ, fortissimorum, fidelissimorumq. sociorum, eos omnes statuisse monumentum istius in sua ciuitate nullum esse oportere. hæc tum dicerem, si statuas Metellus non reposuisset. Velim quærere nunc ex ipso Metello, quidnam sua ui, & auctoritate mihi ex hac oratione præciderit. eadem opinor omnia conuenire. neque enim, si maxime statuæ deiectæ essent, eas ego uobis possem iacentes ostendere: hoc uno uterer, ciuitatem tam grauem statuas iudicasse C. Verris demoliendas. hoc mihi Metellus non eripuit: hoc etiam

tiam

tiam addidit, ut quererer, si mihi uideretur, tam iniquo iure socijs, atque amicis imperari, ut ijs ne in suis quidem beneficijs libero iudicio uti liceret: ut uos rogarem, ut coniecturam faceretis, qualem in ijs rebus in me L. Metellũ fuisse putaretis, in quibus rebus obesse mihi posset, cum in hac re tam aperta cupiditate fuerit, in qua nihil obfuit. sed ego Metello non irascor: neque ei suam purgationem eripio, qua ille apud omnes utitur, ut nihil malitiose, neque consulto fecisse uideatur. Iam igitur est ita perspicuum, ut negare non possis, nullam tibi statuam uoluntate cuiusquam datam, nullam pecuniam statuarum nomine, nisi ui, expressam, & coactam. quo quidem in crimine non illud solum intelligi uolo, te ad statuas HS CXX millia coegisse; sed multo etiam illud magis, quod simul demonstrandum est, quantum odium in te aratorum, quantum omnium Siculorum sit, et fuerit. in quo quæ uestra defensio futura sit, coniectura assequi non queo. Oderunt Siculi. togatorum enim caussa multa feci. At hi quidem acerrimi, inimicissimiq. sunt. inimicos habeo ciues R. quòd sociorum commoda, ac iura defendi. At socij in hostium numero se abs te habitos queruntur. Aratores inimici sunt propter decumas. Quid? qui agros immunes liberosq. arant, cur oderunt? cur Halesini? cur Centuripini? cur Segestani? cur Halicyenses? quod genus hominum, quem numerum, quem ordinem proferre possis, qui te non oderit, siue ciuium R. siue Siculorum? ut, etiam si caussam,

ſam, cur te oderint, non poſſim dicere, tamen illud dicendum putem, quem omnes mortales oderint, eum quoque uobis odio eſſe oportere. An hoc dicere audebis; utrum de te aratores, utrum denique Siculi uniuerſi bene exiſtiment, ad rem id non pertinere? neque tu hoc dicere audebis, neque, ſi cupies, licebit. * eripiunt tibi iſtam orationem contemnendorum Siculorum, atque aratorum ſtatuæ illæ equeſtres, quas tu paullo ante, quàm ad Vrbem uenires, poni inſcribiq. iuſſiſti; ut omnium inimicorũ animos, accuſatorumq. tardares. quis enim tibi moleſtus eſſet, aut quis appellare auderet, cum uideret ſtatuas ab negotiatoribus, ab aratoribus, a communi Siciliæ? quod eſt aliud in illa prouincia genus hominum? nullum. ergo ab uniuerſa prouincia, generatimq. a ſingulis eius partibus non ſolum diligitur, ſed etiam ornatur. quis hunc attingere audeat? potes igitur dicere, nihil tibi obeſſe oportere aratorum, negotiatorum, Siculorumq. omnium teſtimonia, cum, eorum nominibus in ſtatuarum inſcriptione poſitis, omnem te ſperaris inuidiam, atque infamiam tuam extinguere poſſe? an, quorum auctoritate tu ſtatuas cohoneſtare tuas conatus es, eorum ego dignitate accuſationem meam comprobare non potero? Niſi forte, quòd apud publicanos gratioſus fuiſti, in ea re ſpes te aliqua conſolatur. quæ gratia ne quid tibi prodeſſe poſſet, ego mea diligentia perfeci; ut etiam obeſſe deberet, tu tua ſapientia curaſti. etenim rem totam, iudices, breuiter cognoſcite. In ſcriptura Siciliæ pro magiſtro eſt quidam

L. Carpinatius: qui & sui quæstus caussa, & fortasse quòd sociorum interesse arbitrabatur, bene penitus in istius familiaritatem sese dedit. is cum prætorem circum omnia fora sectaretur, neque ab eo unquam discederet; in eam iam uenerat familiaritatem, consuetudinemq. in uendendis istius decretis, & iudicijs, transigendisq. negotijs, ut prope alter Timarchides numeraretur. hoc erat etiam capitalior, quòd idem pecuniam ijs, qui ab isto aliquid mercabantur, fenori dabat. ea autem feneratio erat huiusmodi, iudices, ut etiam hic quæstus huic cederet. nam quas pecunias ijs ferebat expensas, quibuscum contrahebat, aut scribæ istius, aut Timarchidi, aut etiam isti ipsi referebat acceptas. idem præterea pecunias istius extraordinarias grandes suo nomine fenerabatur. hic primo Carpinatius, ante quàm in istius tantam familiaritatem peruenisset, aliquoties ad socios litteras de istius iniurijs miserat. Canuleius uero, qui in portu Syracusis operas dabat, furta quoque istius permulta nominatim ad socios perscripserat ea, quæ sine portorio Syracusis erant exportata. portum autem, & scripturas eadem societas habebat. ita factum est, ut essent permulta, quæ ex societatis litteris dicere in istú, ac proferre possemus. uerum accidit, ut Carpinatius, qui iam cum isto summa consuetudine, præterea ratione coniunctus esset, crebras postea litteras ad socios de istius summis officijs in rem communem, beneficijsq. mitteret. etenim tum iste omnia, quæcunque Carpinatius postulabat, facere, ac decernere solebat.

tum

tum ille etiam plura ſcribebat ad ſocios; ut, ſi poſſet, quæ antea ſcripſerat, ea plane extingueret. ad extremum uero, cum iſte iam decedebat, eiuſmodi litteras ad eos miſit, ut huic frequētes obuiam prodirent, gratiasq́. agerent; facturos eſſe, ſi quid imperaſſet, ſtudioſe pollicerentur: itaq́. ſocij fecerunt: uetere inſtituto publicanorum, non quo iſtum ullo honore dignū arbitrarentur, ſed quòd ſua intereſſe putabant, ſe memores, gratosq́. exiſtimari, gratias iſti egerunt: Carpinatium ſæpe ad ſe de eius officijs litteras miſiſſe dixerunt. iſte cum reſpondiſſet, ea ſe libenter feciſſe, operasq́. Carpinatij magnopere laudaſſet; dat amico ſuo cuidam negotium, qui tum magiſter erat eius ſocietatis, ut diligenter caueret, atque proſpiceret, ne quid eſſet in litteris ſociorum, quod contra ſuum caput, atque exiſtimationem ualere poſſet. itaque ille, multitudine ſociorum remota, decumanos conuocat: rem defert. ſtatuunt illi, atque decernunt, ut eæ litteræ, quibus exiſtimatio C. Verris læderetur, remouerentur, operaq́. daretur, ne ea res C. Verri fraudi eſſe poſſet. ſi oſtendo, hoc decreuiſſe decumanos; Si planum facio, hoc decreto remotas eſſe litteras; quid exſpectatis amplius? poſſum ne rē magis iudicatam afferre? magis reum condemnatum in iudicium adducere? at quorum iudicio condemnatum? nempe eorum, quos ij, qui ſeueriora iudicia deſiderant, arbitrentur res iudicare oportere; publicanorum iudicio; quos uidelicet nunc populus iudices poſcit; de quibus, ut eos iudices habeamus, legem ab homine

non

non nostri generis, non ex equestri loco profecto, sed nobilissimo promulgatam uidemus. Decumani, hoc est principes, & quasi senatores publicanorum, remouendas de medio litteras censuerunt. habeo ex ijs, qui affuerunt, quos producam, homines honestissimos, ac locupletissimos, istos principes equestris ordinis, quorum splendore uel maxime istius, qui legem promulgauit, oratio, & caussa nititur. uenient in medium: dicent, quid statuerint: profecto, si recte homines noui, non mentientur. litteras enim communes de medio remouere potuerunt, fidem suam & religionem remouere non possunt. ergo equites R. te suo iudicio condemnari uoluerunt: uos nunc, utrum illorum iudicium, an uoluntatem sequi malitis, considerate. at uide, quid te amicorum tuorum studium, quid tuum consilium, quid sociorum uoluntas adiuuet. dicam paullo amplius. neque enim iam uereor, ne quis hoc me magis accusatorie, quàm libere dixisse arbitretur. Si istas litteras non decreto decumanorum magistri remouissent, tantum possem in te dicere, quantum in litteris inuenissem: nunc, decreto isto facto, litterisq. remotis, tantum mihi licet dicere, quantum possum; tantum iudici suspicari, quantum uelit. dico, te maximum pondus auri, argenti, eboris, purpuræ, plurimam uestem Melitensem, plurimam stragulam, multam Deliacam supellectilem, plurima uasa Corinthia, magnum numerum frumenti, uim mellis maximam Syracusis exportasse; his pro rebus, quòd portorium non esset datum, litteras

ad

ad socios misisse L. Canuleium, qui in portu operas daret. satis ne magnum hoc crimen uidetur? nullum, opinor, maius. quid defendet Hortensius? postulabit, ut litteras Canuleij proferam? crimen huiusmodi, nisi litteris confirmetur, inane esse dicet? clamabo, litteras remotas esse de medio, decreto sociorum erepta mihi esse istius indicia, ac monumenta furtorum. aut hoc contendat nunquam esse factum: aut omnia tela excipiat, necesse est. negas esse factum? placet mihi ista defensio: descendo: æqua enim condicio, æquumq. certamen proponitur. producam testes, & producam plures eodem tempore. quoniam tum, cum actum est, una fuerunt, nunc quoque una sunt. cum interrogabuntur, obligentur non solum iurisiurandi, atque existimationis periculo, sed etiam communi inter se conscientia. si planum fit, hoc ita, quemadmodum dico, esse factum: non poteris dicere Hortensi, nihil in istis fuisse litteris, quod Verrem læderet. non modo id non dices, sed ne illud quidem tibi dicere licebit, tantum, quantum ego dicam, non fuisse. ergo hoc uestro consilio, & gratia perfecistis, ut, quemadmodum paullo ante dixi, & mihi summa facultas ad accusandum daretur, & iudicibus libera potestas ad credendum. quod cum ita sit, nihil fingam tamen, meminero me non sumpsisse, quem accusarem, sed recepisse, quos defenderem; uos ex me caussam non a me prolatam, sed ad me delatam audire oportere; me Siculis satis esse facturum, si, quæ cognoui in Sicilia, quæ accepi ab ipsis, diligenter exposuero;

posuero; populo R. si nullius uim, nullius potentiam pertimuero; uobis, si facultatem uere, atque honeste iudicandi fide, & diligentia mea fecero; mihi in eo, si ne minimum quidem de eo curriculo uitæ, quod mihi semper propositum fuit, decessero. Quapropter nihil est, quod metuas, ne quid mecum fingam: etiam, quod lætere, habes. multa enim, quæ scio abs te esse commissa, quòd aut nimium turpia, aut parum credibilia sunt, prætermittam: tantum agam de hoc toto nomine societatis: &, ut uerum scire possitis; quæram, decretum ne sit. cum id inuenero; quæram, remotæ ne sint litteræ. cum id quoque constabit; uos iam, me tacito, intelligetis. si illi, qui hoc istius caussa decreuerunt, equites R. nunc ijdem in eum iudices essent, an non istum sine dubio condemnarent, de quo litteras eas, quæ istius furta indicarent, & ad se missas, & suo decreto remotas scirent esse? quem igitur ab ijs equitibus R. qui istius caussa cupiunt omnia, qui ab eo benignissime tractati sunt, condemnari necesse esset; is a uobis, iudices, ulla ui, aut ratione absolui potest? ac ne forte ea, quæ remota de medio, atque erepta uobis sunt, omnia ita condita fuisse, atque ita abditę latuisse uideantur, ut hac diligentia, quam ego a me exspectari maxime puto, nihil horum inuestigari, nihil assequi potuerit: quæ consilio aliquo, aut ratione inueniri potuerunt, inuenta sunt, iudces: manifestis in rebus hominem iam teneri uidebitis. nam quòd in publicanorum caussis uel plurimum ætatis meæ uersor, uehementerq́. illum or

dinem

dinem obseruo; satis commode mihi uideor eorum consuetudinem usu, tractandoq. cognouisse. itaque, ut hoc comperi, remotas esse litteras societatis; habui rationem annorum, per quos iste in Sicilia fuisset: deinde quæsiui, quod erat inuentu facillimum, qui per eosdem annos magistri istius societatis fuissent. sciebam enim hanc magistrorum, qui tabulas haberent, consuetudinem esse, ut, cum tabulas nouo magistro traderent, exempla litterarum ipsi habere non nollent. itaque ad L. Vibium, equitem R. uirum primarium, quem reperiebam magistrum fuisse eo ipso anno, qui mihi maxime quærendus erat, primum ueni. sane omni præter opinionem improuiso incidi. scrutatus sum quæ potui, & quæsiui omnia: inueni duos solos libellos ab L. Canuleio missos socijs ex portu Syracusis, in quibus erat ratio scripta mensium complurium, rerum exportatarum istius nomine sine portorio: itaque obsignaui statim. nec erant hæc ex eo genere, quod ego maxime genus ex sociorum litteris reperire cupiebam. uerum tantum inueni, iudices, quod apud uos quasi exempli caussa proferre possum. sed tamen quidquid erit in his libellis, quátulumcunque uidebitur esse, hoc quidem certe manifestum erit. de ceteris ex hoc coniecturam facere debebitis. Recita mihi, quæso, hunc primum libellú, deinde illum alterum. LIBELLVS CANVLEII. Iam non quæro, unde CCCC amphorás mellis habueris, unde tantam Melitensem uestem, unde quinquaginta tricliniorum lectos, unde tot candelabra: non,

non, inquam, iam quæro, unde hæc habueris; sed, quò tibi tantum opus fuerit, id quæro. mitto de melle: sed tantum ne Melitensium, quasi etiam amicorum uxores, tantum lectorum, quasi etiam omniũ istorum uillas ornaturus esses? cum hæc paucorum mensium ratio in his libellis sit, facite ut uobis triennij totius ueniat in mentem. sic contendo, ex his paruis libellis apud unum magistrum societatis repertis uos iam coniectura assequi posse, cuiusmodi prædo iste in illa prouincia fuerit, quàm multas cupiditates, quàm uarias, quàm infinitas habuerit, quantam pecuniam non solum numeratam, uerum etiam huiuscemodi in rebus positam confecerit. quæ nobis alio loco planius explicabuntur: nunc hoc attendite. His exportationibus, quæ recitatæ sunt, scribit HS LX socios perdidisse ex uicesima portorij Syracusis. pauculis igitur mensibus, ut hi pusilli & contempti libelli indicant, furta prætoris, quæ essent HS duodecies, ex uno oppido solo exportata sunt. cogitate nunc, cum illa sit hæc insula, quæ undique exitus maritimos habeat, quid ex ceteris locis exportatum putetis, quid Agrigento, quid Lilybæo, quid Panormo, quid Thermis, quid Halesa, quid Catina, quid ex ceteris oppidis, quid uero Messana, quem iste sibi locum maxime tutum arbitrabatur, ubi animo semper soluto, liberoque erat, quòd sibi iste Mamertinos delegerat, ad quos omnia, quæ aut diligentius seruanda, aut occultius exportanda erant, deportaret. his inuentis libellis, ceteri remoti, & diligẽtius

 sunt

sunt reconditi. nos tamen, ut omnes intelligāt hoc nos sine cupiditate agere, his ipsis libellis cōtenti sumus. nunc ad sociorum tabulas accepti & expensi, quas re mouere honeste nullo modo potuerunt, & ad amicum tuum Carpinatium reuertemur. Inspiciebamus Syracusis a Carpinatio cōfectas tabulas societatis, quæ si gnificabant, multis nominibus eos homines uersuram a Carpinatio fecisse, qui pecuniam Verri dedissent. erit uobis luce clarius, iudices, cū eos ipsos produxero, qui dederunt. intelligetis enim, illa tēpora, per quæ, cum essent in periculo, pretio sese redemerunt, cum so cietatis tabulis non solum consulibus, uerum etiam mensibus conuenire. Cum hæc maxime cognosceremus, & iam in manibus tabulas haberemus; repente aspicimus lituras eiusmodi, quasi quædam uulnera tabularum recentia. Statim suspicione offensi, ad ea ipsa nomina oculos, animumq. transtulimus. erant acceptæ pecuniæ a C. Verrutio, sic tamen, ut usque alterum, r, litteræ constarent integræ, reliquæ omnes essent in litura. alterum, tertium, quartum, permulta erant eiusmodi nomina. cum manifesta res, cum flagitiosa tabularum, atque insignis turpitudo teneretur, quærere incepimus de Carpinatio, quisnam esset is Verrutius, quicum tantæ pecuniæ rationem haberet. hærere homo, auersari, rubere. quòd lege excipiuntur tabulæ publicanorum, quo minus Romā deportentur, ut res quammaxime clara, ac testata esse posset; in ius ad Metellum Carpinatium uoco, tabulasq. societatis in forum defero. fit maximus concursus

cursus

cursus hominum; &, quòd erat Carpinatij nota cum isto prætore societas, ac feneratio, summe exspectabant omnes, quid in tabulis contineretur. rem ad Metellum defero: me tabulas perspexisse sociorum: in his tabulis magnam rationem C. Verrutij permultis nominibus esse: meq. hoc perspicere ex consulum mensiumq. ratione, hunc Verrutium neque ante aduentum C. Verris, neque post decessionem quidquam cum Carpinatio rationis habuisse. postulo, mihi respondeat, qui sit iste Verrutius, mercator, an arator, an pecuarius? in Sicilia sit, an decesserit? clamare omnes ex conuentu, neminẽ unquam ex Sicilia fuisse Verrutium. ego instare, ut mihi responderet, ubi esset? quis esset? unde esset? cur seruus societatis, qui tabulas, confecerit, semper in Verrutij nomine certo ex loco mendosus esset? atque hæc postulabam, non quo illum cogi putarem oportere, ut ea mihi responderet inuitus; sed ut omnibus istius furta, illius flagitium, utriusque audacia perspicua esse posset. itaque illum iniuriæ metu, conscientiaq. peccati mutum, atque exanimatum, ac uix uiuum relinquo: tabulas in foro summa hominum frequentia exscribo: adhibentur in exscribendo de conuentu uiri primarij: litteræ, lituræq. omnes assimulatæ, expressæ, de tabulis in libros transferuntur. hæc omnia summa cura, & diligentia recognita, & collata, & ab hominibus honestissimis obsignata sunt. Si Carpinatius tum mihi respondere noluit; responde mihi nunc tu Verres, quem esse hunc tuum pæne gentilem Verrutium putes. fie-

ri non potest, ut, quem uideo te prætore in Sicilia fuis se, & quem ex ipsa ratione intelligo locupletem fuisse, eum tu in tua prouincia non cognoris. atque adeo, hoc ne longius, aut obscurius esse possit, procedite in medium, explicate descriptionem, imaginemq. tabularum; ut omnes mortales istius auaritiæ non iam uestigia, sed ipsa cubilia uidere possint. Videtis Verrutium? uidetis primas litteras integras? uidetis extremam partem nominis, caudam illam Verris, tanquam in luto, demersam esse in litura? sic habent se tabulæ, iudices, ut uidetis. quid exspectatis? quid quæritis amplius? tu ipse Verres quid sedes? quid moraris? nam aut exhibeas nobis Verrutium, necesse est, aut te esse Verrutium fateare. Laudantur oratores ueteres, Crassi illi, & Antonij, quòd crimina diluere dilucide, quòd copiose reorum caussas defendere solebant. nimirum illi non ingenio solum his patronis, sed fortuna etiam præstiterunt. nemo enim tunc ita peccabat, ut defensioni locum non relinqueret: nemo ita uiuebat, ut nulla eius uitæ pars summæ turpitudinis esset expers: nemo ita in manifesto peccato tenebatur, ut, cum impudens fuisset in facto, tum impudentior uideretur, si negaret. nunc uero quid faciat Hortensius? auaritiæ ne crimina frugalitatis laudibus deprecetur? at hominem flagitiosissimum, libidinosissimum, nequissimumq. defendit. An ab hac eius infamia nequitiæ uestros animos in aliam partem fortitudinis commemoratione traducat? at homo inertior, ignauior, magis uir inter mulieres ne quam,

quam, impura inter uiros muliercula, proferri non potest. At mores commodi. quis contumacior? quis inhumanior? quis superbior? At hæc sine cuiusquam malo. quis acerbior? quis insidiosior? quis crudelior unquam fuit? In hoc homine, atque in eiusmodi caussa quid facerent omnes Crassi, & Antonij? tantum, opinor, Hortensi ad hanc caussam non accederent; ne in alterius impudentia sui pudoris existimationem amitterent. liberi enim ad caussas, solutiq. ueniebant; neque committebant, ut, si impudentes in defendendo esse noluissent, ingrati in deserendo existimarentur.

ACTIONIS IV. IN C. VERREM LIBER III.

ORATIO VIII.

OMNES, qui alterum, iudices, nullis impulsi inimicitijs, nulla priuatim læsi iniuria, nullo præmio adducti, in iudicium reip. caussa uocant, prouidere debent, non solum quid oneris in præsentia tollant, sed etiam quantum in omnem uitam negotij suscipere conentur. legem enim sibi ipsi indicunt innocentiæ, continentiæ, uirtutumq. omnium, qui ab altero rationem uitæ reposcunt, atque eo magis, si id, ut ante di-

xi, faciunt nulla re commoti alia, nisi utilitate communi. nam qui sibi hoc sumpsit, ut corrigat mores aliorum, ac peccata reprehendat; quis huic ignoscat, si qua in re ipse ab religione officij declinarit? quapropter hoc etiam magis ab omnibus eiusmodi ciuis laudandus, ac diligendus est, qui non solum reip. ciuem improbum remouet, uerum etiam se ipsum eiusmodi fore profitetur, ac præstat, ut sibi non modo communi uoluntate uirtutis, atque officij, sed etiam ut quadam magis necessaria ratione recte sit, honesteq. uiuendum. ita hoc, iudices, ex homine clarissimo, atque eloquentissimo L. Crasso sæpe auditum est, cum se nullius rei tam pœnitere diceret, quàm quòd C. Carbonem unquam in iudicium uocauisset. minus enim liberas omnium uoluntates rerum habebat, & uitam suam pluribus, quàm uellet, obseruari oculis arbitrabatur. atque ille ijs præsidijs ingenij, fortunæq. munitus, tamen hac cura continebatur, quam sibi, non dum confirmato consilio, sed incunte ætate susceperat. quo minus etiam perspicitur eorum uirtus, & integritas, qui ad hanc rem adolescentuli, quàm qui iam firmata ætate descendunt. illi enim, ante quàm potuerunt existimare, quanto liberior uita sit eorum, qui neminem accusarint, gloriæ caussa, atque ostentationis accusant: nos, qui iam, & quid facere, & quantulum iudicare possemus, ostendimus, nisi facile cupiditates nostras teneremus, nunquam ipsimet nobis præcideremus istam licentiam, libertatemq. uiuendi. atque hoc ego plus oneris habeo,

beo, quàm qui ceteros accuſarunt: (ſi onus eſt id appellandum, quod cum lætitia feras, ac uoluptate) ueruntamen hoc ego amplius ſuſcepi, quàm ceteri, quòd ita poſtulatur ab omnibus, ut ab ijs ſe abſtineant maxime uitijs, in quibus alterum reprehenderunt. furem aliquem, aut rapacem accuſaris: uitanda tibi ſemper erit omnis auaritiæ ſuſpicio. maleficum quempiam adduxeris, aut crudelem: cauendum erit ſemper, ne qua in re aſperior, aut inhumanior fuiſſe uideare. corruptorem, adulterum: prouidendum diligenter, ne quod in uita ueſtigium libidinis appareat. omnia poſtremo, quæ uindicaris in altero, tibi ipſi uehementer fugienda ſunt. etenim non modo accuſator, ſed ne obiurgator quidem ferendus eſt is, qui, quod in altero uitium reprehendit, in eo ipſe deprehenditur. ego in uno homine omnia uitia, quæ poſſunt in homine perdito, nefarioq. eſſe, reprehendo; nullum eſſe uitium libidinis, ſceleris, audaciæ, quod non in unius iſtius uita perſpicere poſſitis. ego in iſto reo legem hanc, iudices, mihi ſtatuo, uiuendum ita eſſe, ut iſti non modo factis, dictisq. omnibus, ſed etiam oris, oculorumq. illa contumacia, ac ſuperbia, quam uidetis, diſſimillimus eſſe, ac ſemper fuiſſe uidear. patior non moleſte, iudices, eam uitam, quæ mihi ſua ſponte antea iucunda fuerit, nunc iam mea lege, & condicione neceſſariam quoque futurā. Et in hoc homine ſæpe a me quæris, Hortenſi, quibus inimicitijs, aut qua iniuria adductus ad accuſandum deſcenderim? mitto iam rationem officij mei, neceſ-

necessitudinisq. Siculorum: de ipsis tibi inimicitijs respondeo. an tu maiores ullas inimicitias putas esse, quàm contrarias hominum sententias, ac dissimilitudines studiorum, et uoluntatum? fidem sanctissimam in uita qui putat, potest ei non inimicus esse, qui quæstor consulem suum, consilijs commissis, pecunia tradita, rebus omnibus creditis, spoliare, relinquere, prodere, oppugnare ausus sit? pudorem, & pudicitiam qui colit, potest animo æquo istius quotidiana adulteria, meretriciam disciplinam, domesticum lenocinium uidere? qui religiones deorum immortaliũ retinere uult, ei, qui fana spoliarit omnia, qui ex tensarum orbitis prædari sit ausus, inimicus non esse qui potest? qui iure æquo omnes putat esse oportere, is tibi non infestissimus sit, cum cogitet uarietatem, libidinemq. decretorum tuorum? qui sociorum iniurijs, prouinciarumq. incommodis doleat, is in te non expilatione Asiæ, uexatione Pamphyliæ, squalore, & lacrymis Siciliæ concitetur? qui ciuium R. iura, ac libertatem sanctam apud omnes haberi uult, is non tibi plus etiam, quàm inimicus, esse debeat, cum tua uerbera, cum secures, cum cruces ad ciuium R. supplicia fixas recordetur? an, si qua in re contra rem meam decresset aliquid iniuria, iure me ei inimicum esse arbitrarere: cum omnia contra omnium bonorum rem, caussam, rationem, utilitatem, uoluntatemq. fecerit, quæris cur ei sim inimicus, cui populus R. infestus sit? qui præsertim plus etiam, quàm pars uirilis postulat, pro uoluntate populi R. oneris,

ac

ac muneris suscipere debeam. Quid illa, quæ leuiora uidentur esse, non cuiusuis animum possunt mouere? quòd ad tuam ipsius amicitiam, ceterorumq. omnium maiorum, atque nobilium faciliorem aditum istius habet nequitia, & audacia, quàm cuiusquam nostrum uirtus, & integritas. odistis hominum nouorum industrias: despicitis eorum frugalitatem: pudorem contemnitis: ingenium uero, & uirtutem depressam, extinctamq. cupitis: Verrem amatis. ita credo, si non uirtute, non industria, non innocentia, non pudore, non pudicitia, at sermone, at litteris, at humanitate eius delectamini. nihil horum est: cōtraq. sunt omnia cum summo dedecore, ac turpitudine, tum singulari stultitia, atque inhumanitate oblita. huic homini si cuius domus patet, utrum ea patere, an hiare, ac poscere aliquid uidetur? hunc uestri ianitores, hunc cubicularij diligunt: hunc liberti uestri, hunc serui, ancillæq. amant: hic cum uenit, extra ordinem uocatur: hic solus introducitur, ceteri sæpe frugalissimi homines excluduntur. ex quo intelligi potest, eos uobis esse carissimos, qui ita uixerunt, ut sine uestro præsidio salui esse non possint. Quid? hoc cuiquam ferendum putatis esse, nos ita uiuere in pecunia tenui, ut prorsus nihil acquirere uelimus, ut dignitatem nostram, populiq. R. beneficia non copijs, sed uirtute tueamur; istum rebus omnibus undique ereptis impune eludentem circumfluere, atque abundare? huius argento domos uestras, huius signis, & tabulis forum, Comitiumq. ornari?

præsertim cum uos ueſtro marte his rebus omnibus abundetis. Verrem eſſe, qui ueſtras uillas ſuis manu biis ornet? Verrem eſſe, qui cum L. Mummio certet? ut plures hic ſociorum urbes, quàm ille hoſtium, ſpoliaſſe uideatur; plures hic ſolus uillas ornamentis fanorum, quàm ille fana ſpolijs hoſtium ornaſſe. & is erit ob eam rem uobis carior, ut ceteri libentius ſuo periculo ueſtris cupiditatibus ſeruiant? uerum hæc dicentur alio loco, & dicta ſunt: nunc proficiſcemur ad reliqua; ſi pauca ante erimus a uobis, iudices, deprecati. Superiore omni oratione perattentos ueſtros animos habuimus. id fuit nobis gratum admodum, ſed multo erit gratius, ſi reliqua uoletis attendere: propterea quòd in his omnibus, quæ antea dicta ſunt, erat quædam ex ipſa uarietate, ac nouitate rerum, ac criminum delectatio: nunc tractare cauſſam inſtituimus frumentariam, quæ magnitudine iniuriæ fere criminibus ceteris antecellit, iucunditatis in agendo, & uarietatis minus habebit. ueſtra autem auctoritate, & prudentia digniſſimum eſt, iudices, in audiendo diligentiam non minus religioni tribuere, quàm uoluptati. In hac cauſſa frumentaria cognoſcenda, hæc uobis proponite, iudices, uos de rebus fortuniſq. Siculorum omnium, de ciuiũ R. qui arant in Sicilia, bonis, de uectigalibus a maioribus traditis, de uita uictuq. populi R. cognituros. quæ ſi magna, atque adeo maxima uobis uidentur; quàm uarie, & quàm copioſe dicantur, exſpectare nolite. Neminem ueſtrum præterit, iudices, om-

omnem utilitatem, oportunitatemq. prouinciæ Siciliæ, quæ ad commoda populi R. adiuncta sit, consistere in re frumentaria maxime: in ceteris rebus adiuuamur ex illa prouincia, hac uero alimur, ac sustinemur. ea caussa tripartita, iudices, erit in accusatione. primum enim de decumano, deinde de empto dicemus frumento, postremo de æstimato. Inter Siciliã, ceterasq. prouincias, iudices, in agrorum uectigaliũ rationibus hoc interest, quòd ceteris aut impositum uectigal est certum, quod stipendiarium dicitur, ut Hispanis, & plerisque Pœnorum, quasi uictoriæ præmium, ac pœna belli; aut censoria locatio constituta est, ut Asiæ lege Sempronia. Siciliæ ciuitates sic in amicitiam, fidemq. recepimus, ut eodem iure essent, quo fuissent; eadem condicione populo R. parerent, qua suis antea paruissent. perpaucæ Siciliæ ciuitates sunt bello a maioribus nostris subactæ: quarum ager cum esset publicus populi R. factus, tamen illis est redditus. is ager a censoribus locari solet. fœderatæ ciuitates duæ sunt, quarum decumæ uenire non soleant, Mamertina, & Taurominitana. quinque præterea sine fœdere immunes ciuitates, ac liberæ, Centuripinæ, Halesina, Segestana, Halyciensis, Panormitana. præterea, omnis ager Siciliæ ciuitatum decumanus est, itemq. ante imperium populi R. ipsorum Siculorum uoluntate, & institutis fuit. uidete nunc maiorum sapientiam: qui, cum Siciliam tam oportunum subsidium belli, atque pacis ad remp. adiunxissent, tanta cura Siculos tueri, & retinere uoluerunt,
ut

ut non modo eorum agris uectigal nouum nullum imponerent, sed ne legem quidem uenditionis decumarum, ne ue uendundis aut tempus, aut locum commutarent, ut certo tempore anni, ut ibidem in Sicilia, denique ut lege Hieronica uenderent. uoluerunt eos in suis rebus ipsos interesse, eorum animos non modo lege noua, sed ne nomine quidem legis nouo cōmoueri. ita decumas lege Hieronica semper uendendas censuerunt, ut ijs iucūdior esset muneris illius functio, si eius regis, qui Siculis carissimus fuit, non solum instituta commutato imperio, uerum etiam nomen maneret. hoc iure ante Verrem prætorem Siculi semper usi sunt. hic primus instituta omnium, consuetudinem a maioribus traditam, condicionem amicitiæ, ius societatis conuellere, & commutare ausus est. qua in re primum illud reprehendo, & accuso, cur in re tam ueteri, tam usitata quidquam noui feceris? ingenio aliquid assecutus es? tot homines sapientissimos, qui illam prouinciam ante te tenuerunt, prudentia, consilioq. uicisti? est tuum, est ingenij, prudentiæq. tuæ. do hoc tibi, & concedo: scio te Romæ, cum prætor esses, edicto tuo possessiones hereditatum ad alienos, a primis heredibus ad secundos, a legibus ad libidinem tuam transtulisse: scio te edicta superiorum omninm correxisse, & possessiones hereditatum non secundum eos, qui proferrent, sed secundum eos, qui dicerent testamentum factum, dedisse: easq. res nouas, abs te prolatas, & inuentas, magno tibi quæstui fuisse scio: eundemq.

demq. te memini censorias quoque leges in sartis tectis exigendis tollere, & commutare; ne is redimeret, cuia res esset; ne pupillo tutores, propinquiq. consulerent, quo minus fortunis omnibus euerteretur; exiguam diem præfinire operi, qua ceteros ab negotio excluderes, cum ipse in tuo redemptore nullam certam diem obseruares. quamobrem nouam legem te in decumis statuisse non miror, hominem in edictis prætorijs, in censorijs legibus tam prudentem, tam exercitatum. non, inquam, miror, te aliquid excogitasse: sed, quòd tua sponte, iniussu populi, sine senatus auctoritate iura prouinciæ Siciliæ mutaris, id reprehendo, id accuso. L. Octauio & C. Cottæ ces. senatus permisit, ut uini, & olei decumas, & frugum minutarum, quas ante quæstores in Sicilia uendere consuessent, Romæ uenderent, legemq. his rebus, quam ipsis uideretur, edicerent. cum locatio fieret, publicani postularunt, quasdam res ut ad legem adderent, neque tamen a censorijs ceteris legibus recederent. contradixit is, qui casu tum Romæ fuit, tuus hospes, Verres, hospes, inquam, & familiaris tuus, Sthenius hic Thermitanus. censores caussam cognouerunt: cum uiros primarios, atque amplissimos ciuitatis multos in consilium aduocassent, de consilij sententia pronunciarunt, se lege Hieronica uendituros. ita ne uero? prudentissimi uiri, summa auctoritate præditi, quibus senatus legum dicendarum in locandis uectigalibus omnem potestatem permiserat, populusq. R. idem iusserat; Siculo uno recusante, cum

amplificatione

amplificatione uectigalium nomen Hieronicæ legis mutare noluerunt: tu, homo minimi consilij, nullius auctoritatis, iniussu populi, ac senatus, tota Sicilia recusante, cum maximo detrimento, atque adeo exitio uectigalium totam Hieronicam legem sustulisti. at quam legem corrigit, iudices, atque adeo totam tollit? acutissime, ac diligentissime scriptam; quæ omnibus custodijs subiectum aratorem decumano tradit; ut neque in segetibus, neque in areis, neque in horreis, neque in amouendo, neque in asportando frumēto grano uno posset arator sine maxima pœna fraudare decumanum. scripta lex ita diligenter est, ut eum scripsisse appareat, qui alia uectigalia non haberet; ita acute, ut Siculum; ita seuere, ut tyrannum. qua lege Siculis tamen arare expediret. nam ita diligenter constituta sunt iura decumani, ut tamen ab inuito aratore plus decuma non possit auferri. cum hæc essent ita constituta, Verres tot annis, atque adeo sæculis inuentus est, qui hæc non commutaret, sed euerteret, eaque, quæ iam diu ad salutem sociorum, utilitatemq. reip. composita, comparataq. essent, ad suos improbissimos quæstus conuerteret: qui primum certos instituerit, nomine decumanos, re uera ministros, ac satellites cupiditatum suarum: per quos ostendam sic prouinciam per triennium uexatam, atque uastatam, iudices, ut eam multis annis, multorum innocentia, sapientiaq. recreare nequeamus. Eorum omnium, qui decumani uocabantur, princeps erat Q. ille Apronius, quem uidetis: de cuius im-

probitate

probitate ſingulari grauiſſimarum legationum querimonias audiſtis. aſpicite, iudices, uultum hominis, & aſpectum; & ex ea contumacia, quam hic in perditis rebus retinet, illos eius ſpiritus Siciliēſes quos fuiſſe putetis, cogitate, ac recordemini. hic eſt Apronius, quem in prouincia tota Verres, cum undique nequiſſimos homines conquiſiſſet, & cum ipſe ſecum ſui ſimiles duxiſſet non parum multos, nequitia, luxuria, audacia ſui ſimillimum iudicauit. itaque iſtos inter ſe perbreui tempore non res, non ratio, non commendatio aliqua, ſed ſtudiorum turpitudo, ſimilitudoq́. coniunxit. Verris mores improbos, impurosq́. noſtis: fingite uobis, ſi poteſtis, aliquem, qui in omnibus iſti rebus par ad omnium flagitiorum nefarias libidines eſſe poſſit: is erat Apronius ille: qui, ut ipſe non ſolum uita, ſed etiam corpore, atque ore ſignificat, immenſa aliqua uorago eſt, aut gurges uitiorum, turpitudinumq́. omnium. hunc in omnibus ſtupris, hunc in fanorum expilationibus, hunc in impuris conuiuijs principem adhibebat: tantamq́. habebat morum ſimilitudo coniunctionem, atque concordiam, ut Apronius, qui alijs inhumanus, ac barbarus, iſti uni commodus, ac diſertus uideretur; ut, quem omnes odiſſent, neque uidere uellent, ſine eo iſte eſſe non poſſet; ut, cum alij ne conuiuijs quidem ijſdem, quibus Apronius, hic ijſdem etiam poculis uteretur; poſtremo ut odor Apronij teterrimus oris, & corporis, quem, ut aiunt, ne beſtiæ quidem ferre poſſent, uni iſti ſuauis, & iucundus uideretur. ille

erat

erat in tribunali proximus, in cubiculo ſocius, in conuiuio dominus, ac tum maxime, cum, accubante prætextato prætoris filio, in conuiuio ſaltare nudus cœperat. hunc, uti dicere inſtitui, principem Verres ad euertendas fortunas aratorum, uexandas, diripiendasq́. eſſe uoluit: huius audaciæ, nequitiæ, crudelitati fideliſſimos ſocios, optimosq́. ciues ſcitote hoc prætore traditos, iudices, atque addictos fuiſſe, nouis inſtitutis, & edictis, tota Hieronica lege, quemadmodum antea dixi, reiecta, & repudiata. primú edictum, iudices, audite præclarum: Quantum decumanus edidiſſet aratorem ſibi decumæ dare oportere, ut tantum arator decumano dare cogeretur. quo modo? quantum popoſcerit Apronius, dato. quid eſt hoc? utrum, prætoris inſtitutum in ſocios, an in hoſtes uictos inſani edictum, atque imperium tyranni? ego tantum dem, quantum ille popoſcerit? poſcet omne, quantum exarauero. quid omne? immo plus etiá, inquit, ſi uolet. quid tum? quid cenſes? aut dabis, aut, contra edictum feciſſe, damnabere. per deos immortales, quid, quid eſt hoc? ueriſimile enim non eſt. ſic mihi perſuadeo, iudices; tametſi omnia in iſtum hominem conuenire putetis, tamen hoc uobis falſum uideri. ego enim, cum hoc tota Sicilia diceret, tamen affirmare non auderem, ſi hæc edicta non ex ipſius tabulis totidem uerbis recitare poſſem, ſicuti faciam. Da, quæſo, ſcribæ: recitet ex codice. recita. EDICTVM DE PROFESSIONE. *Negat me recitare totum: nam id nutu ſignificare uidetur.*

tur. quid prætereo? an illud, ubi caues tamen Siculis, & miseros respicis aratores? edicis enim, te in decumanum, si plura sustulerit, quàm debitum sit, in octuplum iudicium daturum esse. nihil mihi placet prætermitti. recita hoc quoque, quod postulat, totũ, recita. EDICTVM DE IVDICIO IN OCTVPLVM. Iudicio ut arator decumanum persequatur? miserum, atque iniquum, ex agro homines traduci in forum, ab aratro ad subsellia, ab usu rerum rusticarum ad insolitam litem, atque iudicium. cum omnibus in alijs uectigalibus, Asiæ, Macedoniæ, Hispaniæ, Galliæ, Africæ, Sardiniæ, ipsius Italiæ, quæ uectigalia sunt, cum in his, inquam, rebus omnibus publicanus petitor, ac pignerator, non ereptor, neque possessor soleat esse; tu de optimo, de iustissimo, de honestissimo genere hominum, hoc est, de aratoribus, ea iura cõstituebas, quæ omnibus alijs essent contraria? utrum est æquius, decumanum petere, an aratorem repetere? iudicium integra re, an perdita fieri? eum, qui manu quæsierit, an eum, qui digito licitus sit, possidere? quid, qui in singulis iugis arant, qui ab opere ipsi non recedunt, quo in numero magnus ante te prætorem numerus, magna multitudo Siculorum fuit, quid facient? cum dederint Apronio, quod poposcerit, relinquent arationes? relinquent larem familiarem suum? uenient Syracusas? ut te prætore, uidelicet æquo iure, Apronium, delicias, ac uitam tuam, iudicio recuperatorio persequantur. uerum esto: reperietur aliquis fortis,

experiens arator: qui cum tantum dederit decumano, quantum ille deberi dixerit, iudicio repetat, & pœnam octupli persequatur. exspecto uim edicti, seueritatem prætoris: faueo aratori: cupio octupli damnari Apronium. quid tandem postulat arator? nihil, nisi ex edicto iudicium in octuplum. quid Apronius? non recusat. quid prætor? iubet recuperatores reijcere. decurias scribamus. quas decurias? de cohorte mea reijcies, inquit. quid? ista cohors quorum hominum est? Volusii haruspicis, & Cornelij medici, & horum canum, quos tribunal meum uides lambere. nam de conuentu nullum unquam iudicem, nec recuperatorem dedit: iniquos decumanis omnes dicebat esse, qui unam agri glebam possiderét. ueniendum erat ad eos contra Apronium, qui non dú etiam Aproniani conuiuij crapulam exhalassent. o præclarum, & commemorandum iudicium: o seuerum edictum: o tutum perfugium aratorum. atque ut intelligatis, cuiusmodi ista iudicia in octuplum, cuiusmodi istius de cohorte recuperatores existimati sint; sic attendite. Ecquem putatis decumanum, hac licentia permissa, ut tantum ab aratore, quantum, poposcisset, auferret, plus, quàm deberetur, poposcisse? considerate cum uestris animis uosmet ipsi, ecquem putetis: præsertim cum id non solum sine auaritia, sed etiam impudentia accipere potuerit. multos, necesse est. at ego omnes dico plus, quàm decumas, abstulisse. cedo mihi unum ex triennio præturæ tuæ, qui octupli damnatus sit. damnatus? immo uero

ro in quem iudicium ex edicto tuo postulatum sit. nemo erat uidelicet aratorum, qui iniuriam sibi factã queri posset: nemo decumanorum, qui grano amplius, sibi quàm deberetur, deberi professus esset. immo uero contra, rapiebat, & asportabat, quantum a quoque uolebat, Apronius: omnibus autem locis aratores spoliati, ac uexati querebantur: neque tamen ullum iudicium reperietur. quid est hoc? uiri fortes, honesti, gratiosi, tot Siculi, tot equites R. ab homine nequissimo, ac turpissimo læsi, pœnam octupli, sine ulla dubitatione commissam, non persequebantur? quæ caussa? quæ ratio est? una illa, iudices, quam uidetis; quòd ultro etiam illusos se, & irrisos ab iudicio discessuros uidebant. etenim quod esset iudicium, cum e Verris turpissimo, flagitiosissimoq. comitatu tres recuperatorum nomine assedissent, asseclæ istius, non a patre ei traditi, sed a meretricula commendati? ageret uidelicet caussam arator: nihil sibi frumenti ab Apronio relictum, bona sua etiam direpta, se pulsatum, uerberatumq. diceret. conferrent uiri boni capita: de comessatione loquerentur inter se, ac de mulieribus, si quas a prætore abeuntes possent deprehendere: res agi uideretur. surrexisset Apronius, noua dignitas publicani, non, ut decumanus, squaloris plenus, ac pulueris, sed unguentis oblitus, uino uigilijsq. languidus: omnia primo motu, ac spiritu suo, uini, unguenti, corporis odore complesset: dixisset hæc, quæ uulgo dicere solebat, non se decu-

mas emisse, sed bona, fortunasq. aratorum; non se decumanum esse Apronium, sed Verrem alterum, dominum illorum, ac tyrannum. quæ cum dixisset, illi, uiri optimi, de cohorte istius recuperatores, non de absoluendo Apronio deliberarent, sed quærerent, quo modo petitorem ipsum Apronio permitterent, ut, quantum uellet, posceret; quantum poposcisset, auferret. Hoc tibi defensionis ad iudicium tuum cōparabas, habuisse te edictum, recuperatores daturum in octuplum? si mehercule ex omni copia conuentus Syracusani, splendidissimorum hominum, honestissimorumque, faceres potestatem aratori, non modo reijciendi, sed etiam sumendi recuperatores; tamen hoc nouum genus iniuriæ ferre nemo posset, te, cum tuos omnes fructus publicano tradidisses, et rem de manibus amisisses, tum bona tua repetere, ac persequi lite, atque iudicio. cum uero uerbo iudicium sit in edicto, re quidem uera tuorum comitum, hominum nequissimorum, collusio cum decumanis socijs tuis, atque adeo procuratoribus; tamen audes illius iudicij mentionem facere? præsertim cum id non modo oratione mea, sed etiam re ipsa refellatur: cum in tantis incommodis aratorum, iniurijsq. decumanorum nullum ex isto præclaro edicto nō modo factum, sed ne postulatum quidem iudicium inueniatur. Erit tamen in aratores lenior, quàm uidetur. nam qui in decumanos octupli iudicium se daturum edixit, idem habuit in edicto, se in aratorem in quadruplum daturum. quis hunc audet dicere aratoribus infestum,

aut

aut inimicum fuisse? quanto lenior est, quàm in publicanum. edixit, ut, quod decumanus edidisset sibi dari oportere, id ab aratore magistratus Siculus exigeret. quid dereliquit iudicij, quod in aratorem dari posset? Non malum est, inquit, esse istam formidinē, ut, cum exactum sit ab aratore, tamen, ne se commoueat, reliquus metus iudicij sit. Si iudicio a me uis exigere, remoue Siculum magistratum. si hanc uim adhibes, quid opus est iudicio? quis porro erit, qui non malit decumanis tuis dare quod poscent, quā ab asseclis tuis quadrupli condemnari? Illa uero præclara est clausula edicti, quòd omnium controuersiarum, quæ essent in aratorem, & decumanum, si uter uolet, edicit se recuperatores daturum. Primum, quæ potest esse controuersia, cum is, qui petere debet, aufert; & cum is, non quantum debetur, sed quantum commodum est, auferat; ille autem, unde ablatum est, iudicio suum recuperare nullo modo potest? deinde in hoc homo luteus, etiam callidus, acuterator esse uult, quòd ita scribit: Si uter uolet, recuperatores dabo. quàm lepide se furari putat. utrique facit potestatem. sed utrum ita scripserit; si uter uolet, an, si decumanus uolet; nihil interest. arator enim tuos istos recuperatores nunquid uolet? Quid? illa cuiusmodi sunt, quæ ex tempore ab Apronio admonitus edixit? Q. Septitio, honestissimo homine, equiteq. R. resistente Apronio, & affirmante se plus decuma non daturum, exoritur peculiare edictum repentinum, ne quis frumentum de area tolleret, ante

quàm cum decumano pactus esset. ferebat hanc quoque iniquitatem Septitius, & imbri frumentum corrumpi in area patiebatur: cum illud edictum repente uberrimum, & quæstuosissimum nascitur: ut ante kal. Sext. omnes decumas ad aquam deportatas haberent. hoc edicto non Siculi, (nam eos quidem iam superioribus edictis satis perdiderat, atque afflixerat) sed illi ipsi equites R. qui suum ius retinere se contra Apronium posse erant arbitrati, splendidi homines, & alijs prætoribus gratiosi, uincti Apronio traditi sunt. attendite enim, cuiusmodi edicta sunt. Ne tollat, inquit, ex area, nisi erit pactus. satis hæc magna uis est ad inique paciscendum: malo enim plus dare, quàm non mature ex area tollere. at ista ui Septitium, & non nullos Septitij similes non coercet: qui ita dicunt: ne tollam potius, quàm paciscar. his hoc apponitur: Deportatum habeas ante kal. Sext. deportabo igitur. Nisi pactus eris, non commouebis. sic deportandi dies præstituta tollere cogebat ex area: cohibitio tollendi, nisi pactus esset, uim adhibebat pactioni, non uoluntatem. Iam uero illud, non solum contra legem Hieronicam, nec solum contra consuetudinem superiorum, sed etiam contra omnia iura Siculorum, quæ habent a senatu, populoq. R. ne extra suum forum uadimonium promittere cogantur, statuit iste, ut arator decumano, quò uellet decumanus, uadimonium promitteret: ut hic quoque Apronio, cum ex Leontino usque Lilybæum aliquem uadaretur, ex miseris aratoribus calumniandi quæ-

stus

ctus accederet. quanquam illa fuit ad calumniam singulari consilio reperta ratio, quòd edixerat, ut aratores iugera sationum suarum profiterentur. quæ res cum ad pactiones iniquissimas magnam uim habuit, sicut ostendemus, nec ad ullam utilitatem reip. pertinuit, tum uero ad calumnias, in quas omnes inciderent, quos uellet Apronius. ut enim quisque contra uoluntatem eius dixerat, ita in eum iudicium de professione iugerum postulabatur. cuius iudicij metu magnus a multis frumenti numerus ablatus, magnæq. pecuniæ coactæ sunt: non quo iugerum numerum uere profiteri esset difficile, aut amplius etiam profiteri: (quid enim in eo periculi esse posset?) sed caussa erat iudicij formidandi, quòd ex edicto professus nó esset. iudicium autem quod fuerit isto prætore, si, quæ cohors, & qui comitatus fuerit, meministis, scire debetis. Quid igitur est, quod ex hac iniquitate nouorum edictorum intelligi uelim, iudices? iniuriam ne factam socijs? at uidetis. auctoritatem superiorum repudiatam? non audebit negare. tantum Apronium isto prætore potuisse? confiteatur, necesse est. sed uos fortasse, quod uos lex commonet, id in hoc loco quæretis, num quas ex hisce rebus pecunias ceperit. docebo, cepisse maximas; omnesq. eas iniquitates, de quibus antea dixi, sui quæstus caussa repe risse conuincam; si prius illud propugnaculum, quo contra omnes meos impetus usurum se putat, ex defensione eius deiecero. Magno, inquit, decumas uendidi. quid ais? an tu decumas, homo audacissime,

atque amentissime, uendidisti? tu partes eas, quas te senatus populusq. R. uoluit, an fructus integros, atque adeo bona, fortunasq. aratorum omnes uendidisti? si palam præco iussu tuo prædicasset, non decumas frumenti, sed dimidias uenire partes; & ita emptores accessissent, ut ad dimidias partes emendas; si pluris uendidisses tu dimidias, quàm ceteri decumas: cuinam mirum uideretur? quid uero? si præco decumas pronunciauit; re uera, hoc est lege, edicto, condicione, plus etiam quàm dimidiæ uenierunt; tamen hoc tibi præclarum putabis, te pluris, quod non licebat, quàm ceteros, quod oportebat, uendidisse? Pluris uendidi decumas, quàm ceteri. quibus rebus id assecutus es? innocentia? aspice ædem Castoris: deinde, si audes, fac mentionem innocentiæ. diligentia? codicis lituras tui contemplare in Sthenij Thermitani nomine: deinde aude te dicere diligentem. ingenio? qui testes interrogari priore actione nolueris, & ijs tacitum os tuum præbere malueris; quamuis & te, & patronos tuos ingeniosos esse dicito. quare igitur id, quod ais, assecutus es? magna est enim laus, si superiores consilio uicisti, posterioribus exẽplum, atque auctoritatem reliquisti. tibi fortasse idoneus fuit nemo, quem imitarere. at te uidelicet inuentorem rerum optimarum, ac principem, imitabuntur omnes. quis aratorum te prætore decumam dedit? quis duas? quis non maximo se affectum beneficio putauit, cum tribus decumis pro una defungeretur? præter paucos, qui propter societatem furtorum tuorum nihil

nihil omnino dederunt. Vide, inter importunitatem tuam, senatusq. bonitatem quid intersit. senatus, cum temporibus reip. cogitur, ut decernat, ut alterae decumae exigantur, ita decernit, ut pecunia pro his decumis soluatur aratoribus; ut, quod plus sumitur quàm debetur, id emi, non auferri putetur. tu, cum tot decumas non S. C. sed nouis edictis tuis, nefarijsq. institutis exigeres, & eriperes, magnum te fecisse arbitrabere, si pluris uendideris, quàm L. Hortensius, pater istius Q. Hortensij, quàm Cn. Pompeius, quàm M. Marcellus: qui ab aequitate, ab lege, ab institutis non recesserunt. an tibi unius anni, aut biennij ratio habenda fuit; salus prouinciae, commoda rei frumentariae, ratio reip. in posterum fuit negligenda? cum ita rem constitutam accepisses, ut & populo R. satis frumenti ex Sicilia suppeditaretur, & aratoribus tamen arare, atque agros colere expediret; quid effecisti? quid assecutus es? ut praetore te nescio quid ad decumas accederet, deserendas arationes, relinquendasq. curasti. successit tibi L. Metellus. tu innocentior, quàm Metellus? tu laudis, & honoris cupidior? tibi enim consulatus quaerebatur, Metello paternus honor, & auitus negligebatur. multo minoris uendidit, non modo quàm tu, sed etiam quàm qui ante te uendiderunt. quaero, si ipse excogitare non poterat, quemadmodum quam plurimo uenderet: ne tua quidem recentia proximi praetoris uestigia persequi poterat, ut tuis praeclaris, abs te principe inuentis, & excogitatis, edictis at-

que institutis uteretur? ille uero tum se Metellum minime fore putasset, si te ulla in re imitatus esset. qui ab urbe Roma, quod nemo unquam post hominum memoriam fecit, cum sibi in prouinciam proficiscendum putaret, litteras ad Siciliæ ciuitates misit, per quas hortatur, & rogat, ut arent, ut serant in beneficio populi R. hoc petit aliquanto ante aduentum suum: & simul ostendit se lege Hieronica uenditurum, hoc est in omni ratione decumarum nihil isti simile facturum. atque hæc non cupiditate aliqua scribit adductus, ut in alienam prouinciam mittat litteras ante tempus, sed consilio, ne, si tempus sationis præterijsset, granum in prouincia Sicilia nullum haberemus. Cognoscite Metelli litteras. Recita. EPISTOLA L. METELLI. Hæ litteræ, iudices, L. Metelli, quas audistis, hoc, quantum est, ex Sicilia frumenti hornotini exarauerunt. glebam commosset in agro decumano Siciliæ nemo, si Metellus hanc epistolam non misisset. quid, Metello diuinitus hoc uenit in mẽtem, an ab Siculis, qui Romam frequentissimi conuenerant, negotiatoribusq. Siciliæ doctus est? quorum quanti conuentus ad Marcellos, antiquissimo Siciliæ patronos, quanti ad Cn. Pompeium, consulem designatum, ceterosq. illius prouinciæ necessarios fieri soliti sint, quis ignorat? quod quidem iudicium nullo unquam de homine factum est, ut absens accusaretur ab ijs palam, quorum in bona, liberosq. summum imperium, potestatemq. haberet. tanta uis erat iniuriarum, ut homines quiduis perpeti, quàm non de i-

stius

stius prauitate, & iniurijs deplorare, & conqueri mallent. quas litteras cum ad omnes ciuitates prope suppliciter misisset Metellus, tamen antiquum modum sationis nulla ex parte exsequi potuit. diffugerant enim permulti, id quod ostendam: non solum arationes, sed etiam sedes suas patrias, istius iniurijs exagitati, reliquerant. non meherecule criminis augendi caussa dicam, iudices: sed quem accepi ipse oculis, animoq. sensum, hunc uere apud uos, & ut potero planissime exponam. nam cum quadriennio post in Siciliam uenissem, sic mihi affecta uisa est, ut eæ terræ solent, in quibus bellum acerbum, diuturnúq. uersatum est. est quos ego campos antea, collesq. nitidissimos, uiridissimosq. uidissem, hos ita uastatos nunc, ac desertos uidebam, ut ager ipse cultorem desiderare, ac lugere dominum uideretur. Herbitensis ager, Ennensis, Murgentinus, Assorinus, Macharensis, Agyrinensis ita relictus erat ex maxima parte, ut non solum iugerum, sed etiam dominorum multitudinem quæreremus. Aetnensis uero ager, qui solebat esse cultissimus, &, quod caput est rei frumentariæ, campus Leontinus, cuius antea species hæc erat, ut, cum obsitum uidisses, annonæ caritatem non uererere, sic erat deformis, atque horridus, ut in uberrima Siciliæ parte Siciliam quæreremus. labefactarat enim uehementer aratores iam superior annus, proximus uero funditus euerterat. Tu mihi etiam audes mentionem facere decumarum? tu in tanta acerbitate, in tot, & tantis iniurijs, cum

in

in arationibus, & in earum rerum iure prouincia Sicilia consistat, euersis funditus aratoribus, relictis agris, cum in prouincia tam locuplete, ac referta, non modo rem, sed ne spem quidem ullam reliquam cuiquam feceris, aliquid te populare putabis habere, cum dices te pluris, quàm ceteros, decumas uendidisse? quasi uero aut populus R. hoc uoluerit, aut senatus hoc tibi mandauerit, ut, cum omnes aratorum fortunas decumarum nomine eriperes, in posterum fructu illo, commodoq. rei frumentariæ populũ R. priuares; deinde, si quam partem tuæ prædæ ad summam decumarum addidisses, bene de populo R. meritus uiderere. Atque hæc perinde loquor, quasi in eo sit iniquitas eius reprdhendenda, quòd propter gloriæ cupiditatem, ut aliquos summa decumarum uinceret, acerbiorem legem, duriora edicta interposuerit, omnium superiorum auctoritatem repudiarit. Magno tu decumas uendidisti. quid, si doceo te non minus domum tuam auertisse, quàm Romam misisse decumarum nomine? quid habet populare ratio tua, cum ex prouincia populi R. æquam partem tu tibi sumpseris, atque populo R. miseris? quid, si, duabus partibus, doceo, te amplius frumenti abstulisse, quàm populo R. misisse? tamen ne putamus patronum tuum in hoc crimine ceruiculam iactaturum, et populo se ad coronam daturum? Hæc uos antea, iudices, audistis, uerum fortasse ita audistis, ut auctorem rumorem haberetis, sermonemq. omnium. cognoscite nunc innumerabilem pecuniam frumentario

no-

nomine ereptam, ut ſimul illam quoque eius uocem improbam agnoſcatis; qui ſe uno quæſtu decumarum omnia ſua pericula redempturum eſſe dicebat. Audiuimus hoc iam diu, iudices: nego quenquam eſſe ue ſtrum, quin ſæpe audierit, ſocios iſtius fuiſſe decumanos. nihil aliud arbitror in iſtũ falſo eſſe dictũ ab ijs, qui male de iſto exiſtimarint, niſi hoc. nam ſocij putandi ſunt, quos inter res communicata eſt. ego rem totam, fortunasq. aratorum omnes iſtius fuiſſe dico: Apronium, Veneriosq. ſeruos, quod iſto prætore fuit nouum genus publicanorum, ceterosq. decumanos, procuratores iſtius quæſtus, & miniſtros rapinarum dico fuiſſe. Quo modo hoc doces? quo modo ex locatione illa columnarum docui iſtum eſſe prædatum? opinor ex eo maxime, quòd iniquam legem, nouam dixiſſet. quis enim unquam conatus eſt iura omnia, & conſuetudinem omnium commutare cum uituperatione, ſine quæſtu? Pergam, atque inſequar longius. iniqua lege uendebas, quo pluris uenderes. cur, iam addictis, & uenditis decumis, cum iam ad ſummam decumarum nihil, ad tuum quæſtum multum poſſet accedere, ſubito atque ex tempore noua naſcebantur edicta? nam ut uadimonium decumano, quocunque is uellet, promitteretur; ut ex area, niſi pactus eſſet, arator ne tolleret; kal. Sext. decumas de portatas haberent; hæc omnia, iam uenditis decumis, anno tertio te edixiſſe dico. quæ ſi reip. cauſſa faceres, in uendundo eſſent pronunciata: quia tua cauſſa faciebas, quod erat imprudentia pretermiſ-
ſum,

sum, id, quæstu, ac tempore admonitus, reprehen disti. Illud uero cui probari potest, te sine tuo quæstu, ac maximo quæstu, tantam tuam infamiam, tantum capitis tui, fortunarumq́. periculum neglexisse? ut, cum totius Siciliæ quotidie gemitus, querimoniasq́. audires; cum, ut ipse dixisti, reum te fore putares; cum huiusce iudicij discrimen ab opinio ne tua non abhorreret, paterere tamen aratores indi gnissimis iniurijs uexari, ac diripi. profecto, quanquam es singulari crudelitate, & audacia, tamen abs te totam alienari prouinciam, tot honestissimos tibi inimicissimos fieri nolles, nisi hanc rationem, & cogitationem salutis tuæ, pecuniæ cupiditas, ac præsens illa præda superaret. etenim, quoniam summam, & numerum iniuriarū, iudices, uobis non possum exponere, sigillatim autem de uniuscuiusque incommodo dicere infinitum est; genera ipsa iniuriarū, quæso, cognoscite. Nympho est Centuripinus, homo nauus, & industrius, experientissimus, ac diligentissimus arator. is cum arationes magnas conductas haberet, quod homines etiam locupletes, sicut ille est, in Sicilia facere consueuerunt; easq́. magna impensa, magno instrumento tueretur; tanta ab isto iniquitate oppressus est, ut non modo arationes relinqueret, sed etiam ex Sicilia profugeret, Romamq́. cum multis una ab isto eiectis ueniret. fecit, ut decumanus Nymphonem uocaret ex edicto, illo præclaro; quod nullam ad aliam rem, nisi ad huiusmodi quæstus, pertinebat; numerum iugerum professum non esse.

esse. Nympho cum se uellet æquo iudicio defendere, iste uiros optimos recuperatores dat, eundem illum medicum Cornelium, (is est Artemidorus Pergæus, qui in sua patria dux isti quondam, & magister ad despoliandum Dianæ templum fuit) & haruspicem Volusianum, & Valerium præconem. Nympho, ante quàm plane constitit, condemnatur. quanti, for tasse quæritis. nulla erant edicti pœna certa. frumen ti eius omnis, quod in areis esset. sic Apronius decumanus non decumam debitam, non frumentum remo tum, atque cælatum, sed tritici septem millia medi mnum ex Nymphonis arationibus edicti pœna, non redemptionis aliquo iure tollit. Xenonis Meneni, no bilissimi hominis, uxoris fundus erat colono locatus: colonus, quòd decumanorum iniurias ferre non poterat, ex agro profugerat. Verres in Xenonem iudicium dabat illud suum damnatorium de iugerum pro fessione. Xenon ad se pertinere negabat, fundum elo catum esse dicebat. dabat iste iudicium; si pareret iu gera eius modo fundi esse plura, quàm colonus esset professus, tum Xeno damnaretur. dicebat ille, non modo non arasse se id, quod in satis erat, sed nec dominum eius esse fundi, nec locatorem; uxorem esse, eam ipsam suum negotium gerere, ipsam locauisse. defendebat Xenonem, homo summo splendore, & summa auctoritate præditus, M. Cossetius. iste nihilominus iudicium H-S L X X X dabat. ille tametsi recuperatores de cohorte latronum sibi parari uidebat; tamen iudicium accepturum se esse dicebat. tum

iste

iste magna uoce Venerijs imperat, ut Xenonem adirent; dum res iudicaretur, hominem ut asseruarent; cum iudicatum sit, ad se adducant. & illud simul dixit, se non putare illum, si propter diuitias pœnas damnationis contemneret, etiam uirgas contemnere. hac ille ui, et hoc metu adductus tantum decumanis, quantum iste imperauit, exsoluit. Polemarchus est Murgentinus, uir bonus, atque honestus. is, cum, pro iugeribus quinquaginta, medimna DCC decumæ imperarentur, quòd recusabat, domum ad istũ in ius deductus est; &, cum iste iam cubaret, in cubiculum introductus est; quod, nisi mulieri, & decumana, patebat alij nemini. ibi cum pugnis, & calcibus concisus esset, qui DCC medimnis decidere noluisset, mille promisit. Eubulides est Grosphus Centuripinus, homo cum uirtute, & nobilitate domi suæ, tum etiam pecunia princeps. huic homini, iudices, honestissimæ ciuitatis honestissimo, non modo frumenti scitote, sed uitæ, & sanguinis tantum relictum esse, quantum Apronij libido tulit. nam ui, malo, plagis adductus est, ut frumenti daret, non quantum haberet, sed quantum cogeretur. Sostratus, & Numenius, & Nymphodorus eiusdem ciuitatis, cum ex agris tres fratres consortes profugissent, quòd ijs plus frumenti imperabatur, quàm quantum exararant; hominibus exactis, in eorum arationes Apronius uenit, omne instrumentum diripuit, familiam abduxit, pecus abegit. postea, cum ad eum Nymphodorus uenisset Ennam; & oraret, ut sibi sua restituerentur; hominem corri-

corripi, ac ſuſpendi iuſſit in oleaſtro quadam, quæ eſt arbor, iudices, in foro. tam diu pependit in arbore ſocius, amicusq́. populi R. in ſociorum urbe, ac foro colonus, aratorq́. ueſter, quàm diu uoluntas Apronij tulit. Genera iam dudum innumerabilium iniuriarum, iudices, ſingulis nominibus profero: infinitam multitudinem iniuriarum prætermitto. uos ante oculos, animosq́. ueſtros tota Sicilia decumanorum hos impetus, aratorum direptiones, huius importunitatem, Apronij regnum proponite. Contempſit Siculos: non duxit homines: nec ipſos ad perſequendum uehementes fore, & uos eorum iniurias leuiter laturos exiſtimauit. eſto: falſam de illis habuit opinionem, malam de uobis. ueruntamen, cum de Siculis male mereretur, ciues R. coluit, his indulſit, eorum uoluntati & gratiæ deditus fuit. iſte ciues R? at nullis inimicior, aut infeſtior fuit. mitto uincla, mitto carcerem mitto uerbera, mitto ſecures, crucem denique illam prætermitto, quam iſte ciuibus R. teſtem humanitatis in eos, ac beneuolentiæ ſuæ uoluit eſſe: mitto, inquam, hæc omnia, atque in aliud dicendi tempus reijcio: de decumis, de ciuium R. condicione in arationibus diſputo. qui quemadmodum eſſent accepti, iudices, audiſtis ex ipſis: bona ſibi erepta eſſe dixere. uerum hæc, quoniam huiuſmodi caſus affuit, ferenda ſunt, nihil ualuiſſe æquitatem, nihil conſuetudinem: damna denique, iudices, nulla tãta ſunt, quæ non uiri fortes, magno, & libero animo affecti, ferenda arbitrentur. quid, ſi equitibus R. non obſcu-

 ris,

ris, neque ignotis, sed honestis, & illustribus manus ab Apronio, isto prætore, sine ulla dubitatione afferebantur? quid exspectatis? quid a me amplius dicendum putatis? an id agēdum, ut eo celerius de isto transigamus, quo maturius ad Apronium possimus, id quod ego illi iam in Sicilia pollicitus sum, uenire? qui C. Matrinium, iudices, summa uirtute hominē, summa industria, summa gratia, Leontinis in publico biduum tenuit. atque ab Apronio, iudices, homine in dedecore nato, ad turpitudinem educato, ad Verris flagitia, libidinesq. accommodato, equitem R. scitote biduum cibo, tectoq. prohibitum, biduum Leontinis in foro custodijs Apronij retentum, atque seruatum, nèque ante dimissum, quàm ad condiciones eius depactus est. Nam quid ego de Q. Lollio, iudices, dicam, equite R. spectato, atque honesto? clara res est, quam dicturus sum, tota Sicilia celeberrima, atque notissima. qui cum araret in Ennensi, cum is ager Apronio cum ceteris agris esset traditus, equestri uetere illa & auctoritate, & gratia fretus affirmauit, se decumanis plus, quàm deberet, non daturum. refertur eius sermo Apronio. enimuero iste ridere, ac mirari Lollium nihil de Matrinio, nihil de ceteris rebus audisse. mittit ad hominem Venerios. (hoc quoque attendite, apparitores a prætore assignatos habuisse decumanum: si mediocre argumentum uideri potest, istum decumanorum nomine ad suos quæstus esse abusum) adducitur a Venerijs, atque adeo attrahitur Lollius, commode, cum Apronius

nius e palæstra rediſſet, & in triclinio, quod in foro Ennæ ſtrauerat, decubuiſſet. ſtatuitur Lollius in illo tempeſtiuo gladiatorum conuiuio. non mehercule, quæ loquor, crederem, iudices, tametſi uulgo audie ram, niſi mecum ipſe ſenex, cum mihi, atque huic uo luntati accuſationis meæ lacrymans gratias ageret, ſumma cum auctoritate eſſet locutus. ſtatuitur, ut dico, eques R. prope annos LXXXX natus in Apro nij conuiuio, cum interea Apronius caput, atque os ſuum unguento perfricaret. quid eſt Lolli, inquit? tu, niſi malo coactus, recte facere neſcis? homo, quid a-geret, taceret, reſponderet, quid faceret denique, il-la auctoritate, & ætate præditus neſciebat. Apro-nius interea cenam, ac pocula poſcebat. ſerui autem eius, qui & moribus iiſdem eſſent, quibus dominus, & eodem genere, ac loco nati, præter oculos Lollij hæc omnia ferebant. ridere conuiuæ, cachinnari ipſe Apronius. niſi forte exiſtimatis, eum in uino, ac lu xu non riſiſſe, qui nunc in periculo, ac exitio ſuo ri-ſum tenere non poſſit. ne multa, iudices: his contu-melijs ſcitote Q. Lollium coactum ad Apronij leges, condicionesq́. ueniſſe. Lollius ætate, & morbo impe ditus, ad teſtimonium dicendum uenire non potuit. quid opus eſt Lollio? nemo hoc neſcit: nemo tuorum amicorum, nemo abs te productus, nemo abs te in-terrogatus, nunc ſe primum hoc dicet audire. M. Lol lius, filius eius, adoleſcens lectiſſimus, præſto eſt: hu ius uerba auditis. nam Q. Lollius eius filius, qui Ca lidium accuſauit, adoleſcens & bonus, & fortis, &

in primis disertus, cum his iniurijs contumelijsq. commotus in Siciliam esset profectus, in itinere occisus est. cuius mortis caussam fugitiui sustinent: re quidem uera nemo in Sicilia dubitat, quin eo sit occisus, quòd habere clausa non potuerit sua consilia de Verre. iste porro non dubitabat, quin is, qui antea alium studio adductus accusasset, sibi aduenienti præsto esset futurus, cum esset parentis iniurijs, & domestico dolore commotus. Iam ne intelligitis, iudices, quæ pestis, quæ immanitas in uestra antiquissima, fidelissima, proximaq. prouincia uersata sit? iam ne uidetis, quam ob caussam Sicilia, tot hominum antea furta, rapinas, iniquitates, ignominiasq. perpessa, hoc non potuerit nouum, ac singulare, atque incredibile genus iniuriarum, contumeliarumq. ferre? iam omnes intelligunt, cur uniuersa prouincia defensorem suæ salutis eum quæsiuit, cuius iste fidei, diligentiæ, perseuerantiæ nulla ratione eripi possit. tot iudicijs interfuistis: tot homines nocentes, & improbos accusatos & uestra, & superiorum memoria scitis esse: ecquem uidistis, ecquem audistis in tantis furtis, in tam apertis, in tanta audacia, tanta impudentia esse uersatum? Apronius stipatores Venerios secum habebat: ducebat eos circum ciuitates: publice sibi conuiuia parari, sterni triclinia etiam in foro iubebat, eò conuocari homines honestissimos, non solum Siculos, sed etiam equites R. ut, quocum inire conuiuium nemo unquam, nisi turpis, impurusque, uoluisset, ad eius conuiuium spectatissimi, atque honestissimi uiri tenerentur.

tenerentur. Hæc tu omnium mortalium profligatissime, ac perditissime cum scires, cum audires quotidie, cum uideres; si sine tuo maximo quæstu fierent, cum tanto periculo tuo fieri paterere, atque concederes? & tantum apud te quæstus Apronij, tantum eius sermo inquinatissimus, & blanditiæ flagitiosæ ualerût, ut nûquam animum tuum cura tuarum fortunarum, cogitatioq. tangeret? Cernitis, iudices, quod, & quantum incendium decumanorum impetu nô solum per agros, sed etiam per reliquas fortunas aratorû, non solum per bona, sed etiam per iura libertatis, & ciuitatis isto prætore peruaserit. uidetis pendere alios ex arbore, pulsari autem alios, & uerberari, porro alios in publico custodiri, destitui alios in conuiuio, condemnari alios a medico, & præcone prætoris, bona tamen interea nihilo minus eorum omnium ex agris auferri, ac diripi. quid? est hoc populi R. imperium? populi R. leges? iudicia? socij fideles? prouincia suburbana? non ne omnia potius eiusmodi sunt, quæ, si Athenio uicisset, in Sicilia non fecisset? non, inquam, iudices esset ullam partem istius nequitiæ fugitiuorum insolentia consecuta. Priuatim hoc modo. quid publice? ciuitates quemadmodû tractatæ sunt? audistis permulta indicia, & testimonia ciuitatum, & reliquarum audietis. ac primum de Agyrinensi populo, fideli, & illustri, breuiter cognoscite. Agyrinensis est in primis honesta ciuitas Siciliæ, hominum ante hunc prætorem locupletium, summorumq. aratorum. eius agri decumas cum emisset idem A-

pronius, Agyrium uenit. qui cum eò cum apparitoribus, id est cum minis, ac ui uenisset, poscere pecuniã grandem cœpit, ut accepto lucro discederet. nolle se negotij quidquam habere dicebat, sed, accepta pecunia, quamprimum aliam ciuitatem occurrere. sunt omnes Siculi non contemnendi, si per nostros magistratus liceat, sed homines & satis fortes, & satis plane frugi, ac sobrij, & in primis hæc ciuitas, de qua loquor, iudices. itaque homini in primis improbissimo respondent Agyrinenses, sese decumas ei, quemadmodum deberent, daturos, lucrum, cum ille magno præsertim emisset, non addituros.. Apronius certiorem facit istum, cuia res erat, quid rei esset. statim, tanquam coniuratio aliqua Agyrij contra remp. facta, aut legatos prætoris pulsatus esset, ita Agyrio magistratus, & quinque primi accitu istius euocantur. ueniunt Syracusas: præsto est Apronius: ait eos ipsos, qui uenissent, contra edictum prætoris fecisse. quærebant, quid? respondebat, se ad recuperatores esse dicturum. iste, æquissimus homo, formidinem illam suam miseris Agyrinensibus inijciebat, recuperatores se de cohorte sua daturum minabatur. Agyrinenses, uiri fortissimi, iudicium se passuros esse dicebant. ingerebat iste Artemidorum medicum Cornelium, præconem Tlepolemum, & eiusmodi recuperatores: quorum ciuis R. nemo erat, sed Græci sacrilegi, iam pridem improbi, repente Cornelij. uidebant Agyrinenses, quidquid ad eos recuperatores Apronius attulisset, illum perfacile probaturum: condemnari

mnari cũ istius inuidia, infamiaq. malebant, quàm ad eius condiciones, pactionesq. accedere. quærebant, quæ in uerba recuperatores daret: respondebat, si pareret aduersus edictum fecisse, quæ in iudicio dicturum esse dicebat. iniquissimis uerbis, improbissimis recuperatoribus, conflictari malebant, quàm quidquam cum isto sua uoluntate decidere. summittebat iste Timarchidem, qui moneret eos, si saperent, ut transigerent. pernegabant. quid ergo? in singulos HS quinquagenis millibus damnari mauultis? malle dicebant. tum iste, clare omnibus audientibus, qui damnatus erit, inquit, uirgis ad necem cædetur. hic illi flentes rogare, atque orare cœperunt, ut sibi suas segetes, fructusq. omnes, arationesq. uacuas Apronio tradere liceret, ut ipsi sine ignominia, molestiaq. discederent. Hac lege, iudices, decumas uendidit Verres. dicat licet Hortensius, si audet, magno Verrem uendidisse. hæc condicio fuit isto prætore aratorum, ut secum præclare agi arbitrarentur, si uacuos agros Apronio tradere liceret. multas enim cruces propositas effugere cupiebant. quantum Apronius edidisset deberi, tantum ex edicto dandum erat. etiamne si plus edidisset, quàm quantum natum esset? etiam. quo modo? magistratus ex ipsius edicto exigere debebant. at arator repetere poterat. uerum Artemidoro recuperatore. quid, si minus arator dedisset, quàm poposcisset Apronius? iudicium in aratorem in quadruplum. ex quo iudicium numero? ex cohorte prætoris, præclara, honestissimorum. quid amplius?

plius? minus te iugerum professum esse dico: recuperatores reijce, quòd aduersum edictũ feceris. ex quo numero? ex eadem cohorte. quid erit extremum? si damnatus eris, (nam dubitatio damnationis, illis recuperatoribus, quæ poterat esse?) uirgis te ad necẽ cædi necesse erit. His legibus, his condicionibus, erit quisquam tam stultus, qui decumas uenisse arbitretur? qui aratori nouẽ partes reliquas factas esse existimet? qui non intelligat, istum sibi quæstui, prædæq. habuisse bona, possessiones, fortunas aratorum? Virgarum metu Agyrinenses, quod imperatum esset, facturos se esse dixerunt. accipite nunc, quid imperarit: & dissimulate, si potestis, uos intelligere, ipsum prætorem, quod tota Sicilia perspexerit, redemptorem decumarum, atque adeo aratorum dominum, ac regẽ fuisse. Imperat Agyrinensibus, ut decumas ipsi publice accipiant, Apronio lucrum dent. si magno emerat; quoniam tu es, qui diligentissime pretium exquisisti, qui, ut ais, magna uendidisti; quare putabas emptori lucrum addi oportere? esto: putabas. quamobrem imperabas. ut adderent? quid est aliud capere, & conciliare pecunias, in quo te lex tenet, si hoc non est, ui, atque imperio cogere inuitos lucrum dare alteri, hoc est pecuniam dare? Age, quid tum? si Apronio, delicijs prætoris, lucelli aliquid iussi sunt dare, putate Apronio datum, si Apronianum lucellum, ac non prætoria præda uobis uidebitur. Imperas, ut decumas accipiant; Apronio dent lucrum, tritici medimnum XXXIII. quid est hoc? una ciuitas,

tas, ex uno agro plebis Romanæ, prope menstrua cibaria, prætoris imperio, donare Apronio cogitur. tu magno decumas uendidisti; cum tantum lucri decumano sit datum? perfecto, si pretium exquisisses diligenter, tum, cum uendebas, X medimnum potius addidissent, quàm HS DC postea. Magna præda uidetur: audite reliqua, & diligenter attendite; quo minus miremini Siculos re necessaria coactos auxilium a patronis, a consulibus, ab senatu, ab legibus, a iudicijs petiuisse. Vt probaret Apronius hoc triticum, imperat Agyrinésibus Verres, uti in medimna singula dentur Apronio HS tres. quid est hoc? tanto numero frumenti in lucri nomen imperato, expresso, nummi præterea exigentur, ut probetur frumentum? an poterat non modo Apronius, sed quiuis, exercitui si metiundum esset, improbare Siculum frumentum, quod illi ex area, si uellet, admetiri licebat? frumenti tantus numerus imperio tuo datur, & cogitur. non est satis. nummi præterea imperantur. dantur. parum est. pro decumis hordei, alia pecunia cogitur. iubes HS XXX lucri dari. ita ab una ciuitate, ui, minis, imperio, iniuriaq. prætoris, eripiuntur tritici medimnum XXXIII, & præterea HS CXXI. an hæc obscura sunt? aut, si omnes homines uelint, obscura esse possunt? quæ tu palam egisti: in conuentu imperasti: omnibus inspectantibus coegisti: qua de re Agyrinenses magistratus, & quinque primi, quos tui quæstus caussa euocasti, acta, & imperia tua domum ad senatum suum renunciauerunt:

runt : quorum renunciatio legibus illorum, litteris publicis mandata est : quorum legati, homines nobilissimi, Romæ sunt, qui hoc idem pro testimonio dixerunt. Cognoscite Agyrinensium publicas litteras, deinde testimonium publicum ciuitatis. Recita. LITTERAE PVBLICAE. TESTIMONIVM PVBLICVM. *Animaduertistis in hoc testimonio, iudices, Apollodorum, cui Pyragro cognomen est, principem suæ ciuitatis, lacrymantem testari, ac dicere, nunquam, post populi R. nomen ab Siculis auditum, & cognitum, Agyrinenses contra quenquam infimum ciuem R. dixisse, aut fecisse quippiam; qui nunc contra prætorem populi R. magnis iniurijs, & magno dolore, publice testimonium dicere cogerentur. uni mehercule huic ciuitati Verres obsistere tua defensione non potes : tanta auctoritas est in eorum hominum fidelitate, tantus dolor iniuriæ, tanta religio in testimonio. uerum non una te, sed uniuersæ similibus afflictæ incommodis, legationibus, ac testimonijs publicis persequentur. etenim deinceps uideamus, Herbitensis ciuitas honesta, & antea copiosa, quemadmodum spoliata ab isto, ac uexata sit. at quorum hominum? summorum aratorum, remotissimorum a foro, iudicijs, & controuersiis : quibus parcere, & consulere homo impurissime, & quod genus hominum studiosissime conseruare debuisti. primo anno uenierunt eius agri decumæ tritici medimnum* XVIII M. *accensus istius, item minister in decumis, cum emisset, & præfecti nomine*

cum

cum uenisset Herbitam cum Venerijs, locusq. ei publice, quo diuerteretur, datus esset: coguntur Herbitenses ei lucri dare tritici medimnum XXXVII, cum decumæ uenissent tritici modium XVIII. atque hoc triticum lucri coguntur dare publice; cum iam priuatim aratores ex agris spoliati, atque exagitati decumanorum iniurijs profugissent. anno secundo cum emisset Apronius decumas tritici modium XXV, & ipse Herbitam cum illa prædonum copia, manuq. uenisset: populus publice coactus est ei conferre lucri tritici modium XXVI, & accessionem HS CIↃ CIↃ. de accessione dubito an Apronio ipsi data sit merces operæ, pretiumq. impudentiæ. de tritici quidem numero tanto, quis potest dubitare, quin ad istum prædonem frumentarium, sicut Agyrinense frumentum, peruenerit? Anno uero tertio in hoc agro consuetudine usus est regia. solere aiunt barbaros reges Persarum, ac Syrorum plures uxores habere; his autem uxoribus ciuitates attribuere, hoc modo: hæc ciuitas mulieri in redimiculum præbeat, hæc in collum, hæc in crines. ita populos habent uniuersos non solum conscios libidinis suæ, uerum etiam administros. eandem istius, qui se regem Siculorum esse dicebat, licentiam, libidinemq. fuisse cognoscite. Aeschrionis Syracusani uxor est Pipa, cuius nomen, istius nequitia, tota Sicilia peruulgatum est: de qua muliere uersus plurimi supra tribunal, & supra prætoris caput scribebantur. hic Aeschrio, Pippæ uir adumbratus, in Herbitensibus decumis nouus instituitur

tuitur publicanus. Herbitenſes cum uiderent, ſi ad Aeſchrionem prætium rediſſet, ſe ad arbitrium libidinoſiſſimæ mulieris ſpoliatum iri, liciti ſunt uſque eò, quoad ſe efficere poſſe arbitrabantur. ſupra adiecit Aeſchrio. neque enim metuebat, ne, prætore Verre, decumana mulier damno affici poſſet. addicitur medimnum XXXV millibus, dimidio fere pluris, quàm ſuperiore anno. aratores funditus euertebantur, & eo magis, quòd iam ſuperioribus annis exhauſti erant, ac pæne perditi. intellexit iſte ita magno ueniſſe, ut amplius ab Herbitenſibus exprimi non poſſet. demit de capite medimnum CIƆCIƆCIƆ: iubet in tabulas, pro medimnum XXXI, referri XXXI, & CCCC. hordei decumas eiuſdẽ agri Docimus emerat. hic eſt Docimus, qui ad iſtum deduxerat Tertiam, Iſidori mimi filiam, ui abductam ab Rhodio tibicine. huius Tertiæ plus etiam, quàm Pippæ, plus quàm ceterarum, ac prope dicam tantum apud iſtum in Sicilienſi prætura auctoritas ualuit, quantum in urbana Chelidonis. Veniunt Herbitam duo prætoris æmuli non moleſti, muliercularum deterrimarum improbiſſimi cognitores: incipiunt poſtulare, poſcere, minari: non poterant tamen, cum cuperent, Apronium imitari: Siculi Siculos non tam pertimeſcebant. cum omni ratione tamen illi calumniarentur, promittunt Herbitenſes uadimonium Syracuſas. eò poſteaquam uentum eſt, coguntur Aeſchrioni, id eſt Pippæ, dare tantum, quantum
* erat de capite demptum, tritici medimnum DC.

mu-

mulierculæ publicanæ noluit ex decumis nimium lucri dare, ne forte ab nocturno suo quæstu animum ad uectigalia redimenda transferret. transactum putabant Herbitenses, cum iste, quid de hordeo, inquit, et Docimo, amiculo meo? quid cogitatis? at hoc agebat in cubiculo, iudices, atque in lectulo suo. negabant illi sibi quidquam esse mandatum. non audio: numerate HS XV. *quid facerent miseri? aut quid recusarent? præsertim cum in lectulo decumanæ mulieris uestigia uiderent recentia, quibus illum inflammari ad perseuerandum intelligebant. ita ciuitas una sociorum, atque amicorum, duabus deterrimis mulierculis, Verre prætore, uectigalis fuit. Atque ego nunc, eum frumenti numerum, & eas publice pecunias decumanis ab Herbitensibus datas esse dico. quo illi frumento, & quibus pecunijs tamẽ a decumanorum iniurijs ciues suos non redemerunt. perditis enim, & direptis aratorum bonis, hæc decumanis merces dabatur, ut aliquando ex eorum agris, atque ex urbibus abirent. itaque cum Philinus Herbitensis, homo disertus, & prudens & domi nobilis, de calamitate aratorum, & de fuga, & de reliquorum paucitate publice diceret; animaduertisti, iudices, gemitum populi R. cuius frequentia huic caussæ nunquam defuit. qua de paucitate aratorum alio loco dicam. nunc illud, quod pæne præterij, non omnino relinquendum uidetur. Nam, per deos immortales, quod de capite ipso dempsit, quo tandem modo ferendum, uerum etiam animaduertendum uidetur?*

unus

unus adhuc fuit post Romam conditam (dij immortales faxint, ne sit aliter) cui resp. totam tradidit, temporibus coacta, & malis domesticis, L. Sylla. hic tantum potuit, ut nemo, illo inuito, nec bona, nec patriam, nec uitam retinere posset: tantum animi habuit ad audaciam, ut dicere in concione non dubitaret, bona ciuium R. cum uenderet, se prædam suam uendere. eius omnes res gestas non solum obtinemus, uerum etiam, propter maiorum incommodorum, & calamitatum metum, publica auctoritate defendimus. unum hoc illius S. C. reprehensum: decretúq. est, ut, quibus ille de capite dempsisset, ij pecunias in ærarium referrent. statuit senatus, hoc ne illi quidem esse licitum, cui concesserat omnia, a populo factarum, quæsitarumq. rerum summas imminuere. illum uiris fortissimis iudicarunt patres conscripti dimittere de summa non potuisse: te mulieri deterrimæ recte remisisse senatores iudicabunt? ille, de quo lege populus R. iusserat, ut ipsius uoluntas populo R. esset pro lege, tamen in hoc uno genere, ueterum religione legum reprehenditur: tu, qui omnibus legibus implicatus, tenebare, libidinem tibi tuam pro lege esse uoluisti? in illo reprehenditur, quòd ex ea pecunia remiserit, quam ipse quæsierat: tibi concedetur, qui de capite uectigalium populi R. remisisti? Atque in hoc genere audaciæ multo etiam impudentius in decumis Segestensium uersatus est. quas cum addixisset eidem illi Docimo, hoc est tritici modium quinque millibus, & accessionem adscripsisset HS

MD;

MD; coegit Segestenses a Docimo tantidem publice accipere. id quod ex Segestensium publico testimonio cognoscite. Recita. TESTIMONIVM PVBLICVM. Audistis, quanti decumas acceperit a Docimo ciuitas, tritici modium quinque millibus, & accessionem: cognoscite nunc, quanti se uendidisse retulerit. LEX DECVMIS VENDVNDIS C. VERRE PR. Hoc nomine uidistis tritici modium MMM de capite esse dempta. quæ cum de populi R. uictu, de uectigalium neruis, de sanguine detraxisset ærarij; Tertiæ mimæ condonauit. utrum, impudentius a socijs abstulit, an turpius meretrici dedit? an improbius populo R. ademit? an audacius tabulas publicas commutauit? ex horum seueritate te ulla uis, aut ulla largitio eripiet? sed si eripuerit, non intelligis hæc, quæ iam dudum loquor, ad aliam quæstionem, atque ad peculatus iudicium pertinere? itaque hoc mihi reseruabo genus integrum totum: ad illam, quam institui, caussam frumenti, ac decumarum reuertar. Qui cum agros maximos, ac feracissimos per se ipsum, hoc est per Apronium, Verrem alterum, depopularetur; ad minores ciuitates, habebat alios, quos, tanquam canes, immitteret, nequam homines, & improbos, quibus aut frumentum, aut pecuniam publice cogebat dari. A. Valentius est in Sicilia interpres, quo iste interprete non ad linguam græcam, sed ad furta, & flagitia uti solebat. fit interpres hic, homo leuis, atque egens, repente decumanus: emit agri Liparensis, miseri, atque ieiuni,

decu-

decumas tritici medimnis DC. Liparenses uocantur: ipsi accipere decumas, & numerare Valentio coguntur lucri HS XXX millia. Per deos immortales, utrum tibi sumes ad defensionem? tanto ne minoris tibi decumas uenisse, ut ad medimna DC HS XXX millia lucri statim sua uoluntate ciuitas adderet, hoc est tritici medimnum II millia: an, cum magno decumas uendidisses, te expressisse ab inuitis Liparensibus hanc pecuniam? sed quid ego ex te quæro, quid defensurus sis, potius, quàm cognoscam ex ipsa ciuitate quid gestum sit? Recita testimonium publicum Liparensium: deinde, quẽamodum Valentio nũmi sint dati. TESTIMONIVM PVBLICVM, QVO MODO SOLVTVM SIT, EX LITTERIS PVBLICIS. Etiam ne hæc tam parua ciuitas, tam procul a manibus tuis, atque a conspectu remota, seiuncta a Sicilia, in insula inculta tenuiq. posita, cumulata alijs tuis maioribus iniurijs, in hoc quoque frumentario genere prædæ tibi, & quæstui fuit? quam tu totam insulam cuidam tuorum sodalium, sicut aliquod munusculum, condonaras, ab hac etiam hæc frumentaria lucra tanquam a mediterraneis exigebantur? itaque qui tot annis agellos suos ante te prætorem redimere a piratis solebant, ijdem se ipsos a te pretio imposito redemerunt. quid ergo? a Tissensibus, perpauca & tenui ciuitate, & aratoribus laboriosissimis, frugalissimisq. hominibus, non ne plus lucri nomine eripitur, quàm quantum frumenti omnino exararant? ad quos tu decumanum Diognotum

Venerium

Venerium misisti, nouum genus publicani. cur hoc auctore non Romæ serui publici ad uectigalia accedant? anno secundo Tissenses HS XXI lucri dare coguntur inuiti: tertio anno CIƆCIƆ medimnum tritici lucri Diognoto Venerio dare coacti sunt. hic Diognotus, qui ex publicis uectigalibus tanta lucra facit, uicarium nullum habet, nihil omnino peculij. Vos etiam nunc dubitate, si potestis, utrum tantum numerum tritici Venerius apparitor istius sibi acceperit, an huic exegerit. atque hæc ex publico Tissensium testimonio cognoscite. TESTIMONIVM PVBLICVM TISSENSIVM. Obscure, iudices, prætor ipse decumanus est? cum eius apparitores frumẽtum a ciuitatibus exigant, pecunias imperent, aliquanto plus ipsi auferant, quàm quantum populo R. decumarum nomine daturi sunt. Hæc æquitas in tuo imperio fuit, hæc prætoris dignitas, ut seruos Venerios Siculorum dominos esse uelles. hic delectus, hoc discrimen te prætore fuit, ut aratores in seruorum numero essent, serui in publicanorum. Quid Amestratini miseri? impositis ita magnis decumis, ut ipsis reliqui nihil fieret, non ne tamen numerare pecunias coacti sunt? addicuntur decumæ M. Cæsio, cum adessent legati Amestratini. statim cogitur Heraclius legatus numerare HS XXII. quid hoc est? quæ est ista præda? quæ uis? quæ direptio sociorum? si erat Heraclio ab senatu mandatum, ut emeret: emisset. si non erat: qui poterat sua sponte pecuniam numerare? Cæsio renunciat se dedisse. cognoscite renun

ciationem ex litteris. Recita. EX LITTERIS PVBLICIS. Quo S.C. erat hoc legato permissum? nullo. cur fecit? coactus est. quis hoc dicit? tota ciuitas. Recita. TESTIMONIVM PVBLICVM. Ab hac eadem ciuitate anno secundo simili ratione extortam esse pecuniam, & Sex. Vennonio datam, ex eodem testimonio cognouistis. at Amestratinos, homines tenues, cum eorum decumas medimnis DCCC uẽdidisses, Banobali Venerio (cognoscite nomina publicanorum) cogis eos plus lucri addere, quàm quanti uenierant, cum magno uenissent. dant Banobali medimnis pro DCCC HS MD. profecto nunquã iste tam amens fuisset, ut ex agro populi R. plus frumenti seruo Venerio, quàm populo R. tribui pateretur, nisi omnis ea præda serui nomine ad istum ipsum perueniret. Petrini, cũ eorum decumæ magno addictæ essent, tamen inuitissimi P. Næuio Turpioni, improbissimo homini, qui iniuriarum Sacerdote prætor damnatus est, HS XXXVII & D dare coacti sunt. ita ne dissolute decumas uendidisti, ut, cum modium XV millibus uenissent, medimnum CIↃ CIↃCIↃ, hoc est HS XLV lucri decumano HS MMM darentur? at permagno decumas eius agri uẽdidi. uidelicet gloriatur non Turpioni lucrum datum, sed Petrinis pecuniam ereptam. Quid Halycienses, quorum incolæ decumas dant, ipsi agros immunes habent; non ne huic eidem Turpioni, cum decumæ C mod. uenissent, HS XV dare coacti sunt? si id, quod maxime uis, posses probare, hæc ad decumanos

nos

nos lucra uenisse, nihil te attigisse: tamen hæ pecuniæ per uim atque iniuriam tuam captæ, & conciliatæ, tibi fraudi, & damnationi esse deberent. cum uero hoc nemini persuadere possis, te tam amentem fuisse, ut Apronium, ac Turpionem, seruos homines, tuo, liberorumq. tuorum periculo diuites fieri uelles: dubitaturum quenquam existimas, quin illis emissarijs hæc tibi omnis pecunia quæsita sit? Segestam item ad immunem ciuitatem Venerius Symmachus decumanus immittitur. is ab isto litteras affert, ut sibi, contra iura omnia, contraq. legem Rupiliã, extra forum uadimonium promittant aratores. audi te litteras, quas ad Segestanos miserit. LITTERAE C. VERRIS. *hic Venerius quemadmodum aratores eluserit, ex una pactione hominis honesti, gratiosiq. cognoseite: in eodem enim genere sunt cetera. Diocles est Panormitanus, Phimes cognomine, homo illustris, ac nobilis arator. is agrum in Segestano (nam commercium in eo agro Panormitanis est) conductum habebat* HS *sex millibus. pro decuma, cum pulsatus a Venerio esset, dedit* HS *sexdecim millia, &* DCLIIII. *id ex tabulis ipsius cognoscite.* NOMEN DIOCLIS PANORMITANI. *Huic eidem Symmacho Anneius Brochus, senator, homo eo splendore, ea uirtute, qua omnes existimatis, nummos præter frumentum coactus est dare. Venerio ne seruo, te prætore, talis uir, senator populi R. quæstui fuit? hunc ordinem si dignitate antecellere non existimabas; ne hoc quidem sciebas,*

 iudicare?

iudicare? antea, cum equester ordo iudicaret, improbi & rapaces magistratus in prouincijs inseruiebant publicanis, ornabant eos, quicunque in operis erant: quemcunque equitem R. in prouincia uiderát, beneficijs, ac liberalitate prosequebantur: neque tantum illa res nocentibus proderat, quantum obfuit multis, cum aliquid contra utilitatem eius ordinis, uoluntatemq. fecissent. retinebatur hoc tum nescio quo modo quasi communi consilio ab illis diligenter, ut, qui unum equitem R. contumelia dignum putasset, ab uniuerso ordine malo dignus iudicaretur. tu sic ordinem senatorium despexisti, sic ad iniurias libidinesq. tuas omnia coæquasti, sic habuisti statutum cum animo, ac deliberatum, omnes, qui habitarent in Sicilia, aut qui Siciliam te prætore attigissent, iudices reijcere; ut illud non cogitares, tamen ad eiusdem ordinis homines te iudices esse uenturum? in quibus, si ex ipsorum domestico incommodo, nullus dolor insideret, tamen esset illa cogitatio, in alterius iniuria sese despectos, dignitatemq. ordinis contemptam, & abiectam. quod mehercule, iudices, mihi non mediocriter ferendum uidetur. habet enim quendam aculeum contumelia, quem pati pudentes ac uiri boni difficillime possunt. Spoliasti Siculos: solent enim inulti esse in iniurijs suis prouinciales. uexasti negotiatores: inuiti enim Romam raroq. decedunt. equitem R. ad Apronij iniurias dedisti: quid enim iam nocere possunt, quibus non licet iudicare? quid, cum senatores summis iniurijs afficis; quid aliud

dicis, nisi hoc? cedo mihi etiam istum senatorem: ut hoc amplissimum nomen senatorium non modo ad inuidiam imperitorum, sed etiam ad contumeliam improborum natum esse uideatur. neque hoc in uno fecit Anneio, sed in omnibus senatoribus; ut ordinis nomen non tantum ad honorem, quantum ad ignominiam ualeret. In C. Cassio, uiro clarissimo, & fortissimo, cum is eo ipso tempore, primo istius anno consul esset, tanta improbitate usus est, ut, cum eius uxor, femina primaria, paternas haberet arationes in Leontino, frumentum omne in decumas auferre iusserit. hunc tu in hac caussa testem Verres habebis; quoniam, iudicem ne haberes, prouidisti. uos autem, iudices, putare debetis, esse quiddam nobis inter nos commune, atque coniunctum. multa sunt imposita huic ordini onera, multi labores, multa pericula, non solum legum, ac iudiciorum, sed etiam rumorum, ac temporum. sic est hic ordo quasi propositus, atque editus in altum, ut ab omnibus uentis inuidiæ circumflari posse uideatur. in hac tam misera, & indigna condicione uitæ, ne hoc quidem retinebimus, iudices, ut magistratibus nostris, in obtinendo iure nostro, ne contemptissimi, ac despectissimi esse uideamur? Thermitani miserunt, qui decumas emerent agri sui. magni sua putabant interesse, publice potius quamuis magno emi, quàm in aliquem istius emissarium incidere. appositus erat Venuleius quidam, qui emeret. is liceri non destitit. illi, quoad uidebatur ferri aliquo modo posse, contenderunt;

derunt; postremo liceri destiterunt. addicitur Venuleio tritici mod. VII millibus. legatus Posidorus renunciat. cum omnibus hoc intolerandum uideretur, tamen Venuleio dantur, ne accedat, tritici mod. $\overline{VI}$. præterea HS $\overline{II}$. ex quo facile apparet, quæ merces decumani, quæ prætoris præda esse uideatur. Cedo Thermitanorum mihi litteras, & testimonium. TABVLAE THERMITANORVM, ET TESTIMONIVM. Imacharenses, iam omni frumento ablato, iam omnibus iniurijs tuis exinanitos, tributum ferre miseros, ac perditos coegisti, ut Apronio darent HS $\overline{XX}$. Recita decretum de tributis, & publicum testimonium. S.C. DE TRIBVTO CONFERENDO. TESTIMONIVM IMACHARENSIVM. Ennenses, cum decumæ uenissent agri Ennensis, medimnis MMMCCC, Apronio coacti sunt dari tritici mod. L $\overline{XXXIII}$, & HS III. quæso, attendite quantus numerus frumenti cogatur ex omni agro decumano. nam per omnes ciuitates, quæ decumas debent, percurrit oratio mea: & in hoc genere nunc, iudices, uersor, in quo non singulatim aratores euersi bonis omnibus sunt, sed publice decumanis lucra data sunt, ut aliquando ex eorum agris, atque urbibus expleti, atque saturati cum hoc cumulo quæstus decederent. Calatinis quamobrem imperasti anno tertio, ut decumas agri sui, quas Calatæ dare consueuerant, Amestrati M. Cæsio decumano darent? quod neque ante te prætorem illi fecerunt, neque tu ipse hoc ita statueras antea per biennium.

Theomnastus Syracusanus in agrum Mutyensem cur abs te immissus est? qui aratores ita uexauit, ut illi in alteras decumas, id quod in alijs quoque ciuitatibus ostendam, triticum emere necessario propter inopiam cogerentur. Iam uero ex Hyblensium pactionibus intelligetis, quæ pactæ sint cum decumano Cn. Sergio, sexies tantum, quàm quantum satum sit, ablatum esse ab aratoribus. Recita sationes, & pactiones ex litteris publicis: recita ex litteris publicis. Cognoscite pactiones Meneuorum cum Venerio seruo. Recita ex litteris publicis. Cognoscite item professiones sationum, & pactiones Menenorum. Recita ex litteris publicis. Patiemini, iudices, a socijs, ab aratoribus populi R. ab ijs, qui uobis laborant, uobis seruiunt, qui ita plebem Romanam ab sese ali uolunt, ut sibi, ac liberis suis tantum supersit, quo ipsi ali possint, ab his per summam iniuriam, per summas contumelias plus aliquanto ablatum esse, quàm natum sit? Sentio, iudices, moderandú mihi esse iam orationi meæ, fugiendamq. uestram satietatem. non uersabor in uno genere diutius, & ita cetera de oratione mea tollam, ut in caussa relinquam. audietis Agrigentinorum, fortissimorum uirorum, diligentissimorumque, querimonias: cognoscetis, iudices, Entellinorum, summi laboris, summæq. industriæ, dolorem, & iniurias: Heraclienśium, Iciliensium, Aetnensium, Solentinorum incommoda proferentur: Catinensiú, locupletissimorum hominum, amicissimorumque, a-

gros uexatos ab Apronio cognoſcetis: Tyndaritanam nobiliſſimam ciuitatem, Cephaleditanam, Halentinam, Apollonienſem, Eggynam, Capitinam, perditas eſſe hac iniquitate decumanorum intelligetis: Murgentinis, Aſſorinis, Elorinis, Ennenſibus, Letinis nihil omnino relictum: Citarinos, Acherinos, paruarum ciuitatum homines, omnino abiectos eſſe, ac perditos: omnes denique agros decumanos per triennium populo R. ex parte decuma, C. Verri ex omni reliquo uectigales fuiſſe: & pleriſque aratoribus nihil omnino ſuperfuiſſe: quibus quod tum aut remiſſum, aut relictum ſit, id fuiſſe tantum, quantum ex eo, quo iſtius auaritia contenta fuit, redundarit. Duarum mihi ciuitatum reliquos feci agros, iudices, fere optimos, ac nobiliſſimos, Aetnenſium, & Leontinorum. horum agrorum ego miſſos faciam quæſtus triēnij: unum annum eligam, quo facilius id, quod inſtitui, explicare poſſim. ſumam annum tertium, quòd & recentiſſimus eſt, & ab iſto ita adminiſtratus, ut, cum ſe certe deceſſurum uideret, non laboraret, ſi aratorem nullum in Sicilia omnino eſſet relicturus. agri Aetnenſis, & Leontini decumas agemus. attendite, iudices, diligenter. agri ſunt feraces, annus tertius, decumanus Apronius. de Aetnenſibus perpauca dicam. dixerunt enim ipſi priore actione publice: memoria tenetis, Artemidorum Aetnenſem, legationis eius principem, publice dicere, Apronium ueniſſe Aetnam cum Venerijs, uocaſſe ad ſe magiſtratum, imperaſſe, ut in foro ſibi medio

lecti

lecti sternerentur: quotidie solitum esse non modo in publico, sed etiam de publico conuiuari: cum in eis conuiuijs symphonia caneret, maximisq. poculis ministraretur, retinere solitum esse aratores, atque ab ijs non modo per iniuriam, sed etiam per contumeliam tantum exprimi frumenti, quantum Apronius imperasset. audistis hæc, iudices: quæ nunc ego omnia prætereo, ac relinquo. nihil de luxuria Apronij loquor, nihil de insolentia, nihil de singulari nequitia, ac turpitudine: tantum de quæstu, ac lucro dicam unius agri, & unius anni, quo facilius uos coniecturam de triennio, & de tota Sicilia facere possitis. sed mihi Aetnensium breuis est oratio. ipsi enim uenerunt: ipsi publicas litteras deportarunt: docuerunt uos, quid lucelli fecerit homo non malus, familiaris prætoris, Apronius. id, quæso, ex ipsorum testimonio cognoscite. recita. TESTIMONIVM AETNENSIVM. Quid ais? dic, dic, quæso, clarius, ut populus R. de suis uectigalibus, de suis aratoribus, de suis socijs, atque amicis audiat. L MILLIA. Per deos immortales, unus ager, uno anno, CCC millia mod. tritici, & præterea HS L millia lucri dat Apronio? tanto ne minoris decumæ uenierunt, quàm fuerunt: an, cum satis magno uenissent, hic tantus tamen frumenti, pecuniæq. numerus ab aratoribus per uim ablatus est? utrum enim horum dixeris, in eo culpa, & crimen hærebit. nam illud quidem non dices: quod utinam dicas: ad Apronium non peruenisse tantum. ita te non modo publi-
cis

cis tenebo, sed etiam priuatis aratorum pactionibus, ac litteris : ut intelligas, non te diligentiorem in faciendis furtis fuisse, quàm me in deprehendendis. hoc tu feres, quisquam defendet, hoc hi, si aliter de te statuere uoluerint, sustinebunt, uno aduentu, ex uno agro, Q. Apronium, præter eam, quam dixi, pecuniam numeratam, CCC millia mod. tritici, lucri nomine, sustulisse? quid? hoc Aetnenses soli dicunt? immo etiam Centuripini; qui agri Aetnensis multo maximam partem possident. quorum legatis, hominibus nobilissimis, Androni, & Artemoni senatus ea mãdata dedit, quæ publice ad ciuitatem ipsorum pertinebant. de ijs iniurijs, quas ciues Centuripini non in suis, sed in aliorum finibus acceperunt, senatus & populus Centuripinus legatos noluit mittere: ipsi aratores Centuripini, qui numerus est in Sicilia maximus, hominum honestissimorum, & locupletissimorum, tres legatos ciues suos delegerunt; ut eorum testimonio non unius agri, sed prope totius Siciliæ calamitates cognosceretis. arant enim tota Sicilia fere Centuripini. & hoc in te grauiores, certioresq. testes sunt, quòd ceteræ ciuitates suis solum incõmodis commouentur; Centuripini, quòd in omnium fere finibus habent possessiones, etiam ceterarum ciuitatum damna, ac detrimenta senserunt. Verum, ut dixi, ratio certa est Aetnensium, & publicis, & priuatis litteris consignata mea diligentia: pensum magis in Leontino agro est exigendum, propter hãc caussam, quòd ipsi Leontini publice non sane me multum adiuuerunt:

*adiuuerunt: neque enim eos isto prætore hæ decuma-
norum iniuriæ læserunt, potius etiam adiuuerunt.
Mirum fortasse hoc uobis, aut incredibile uideatur,
in tantis aratorum incommodis Leontinos, qui prin-
cipes rei frumentariæ fuerunt, expertes incommodo-
rum, atque iniuriarum fuisse. hoc caussæ est, iudices,
quòd in agro Leontino, præter unam Mnasistrati fa-
miliam, glebam Leontinorum possidet nemo. itaque
Mnasistrati, hominis honestissimi, atque optimi uiri,
testimonium iudices audietis. ceteros Leontinos, qui-
bus nõ modo Apronius in agris, sed ne tempestas qui-
dem ulla nocere potuit, exspectare nolite: etenim non
modo incommodi nihil ceperunt, sed etiam in Apro-
nianis illis rapinis, in quæstu sunt compedioq. uersa-
ti. quapropter, quoniam me Leontina ciuitas, atque
legatio propter eam, quam dixi, caussam defecit: mi-
himet ineunda ratio, & uia reperienda est, qua ad
Apronij quæstum, siue adeo qua ad istius ingentem
immanemq. prædam possim peruenire. Agri Leonti-
ni decumæ anno tertio uenierunt tritici medimnum
XXXVI, hoc est tritici mod. CCXVI, magno, iudices,
magno: neque enim hoc possum negare: itaque ne-
cesse est, aut damnum, aut certe non magnum lucrum
fecisse decumanum: hoc enim solet usu uenire ijs, qui
magno redemerunt. quid, si ostendo in hac una em-
ptione lucri fieri tritici modiũ C? quid, si CC? quid,
si CCCC? dubitabitis etiam, cui ista tanta præda quæ-
sita sit? iniquum me esse quispiam dicet, qui ex lucri
magnitudine coniecturam faciam furti, atque præ-
dæ.*

dæ. quid, si doceo, iudices, eos, qui CCC mod. lucri faciunt, damnum facturos fuisse, si, ut tua iniquitas fuit, ex cohorte recuperatores non intercederent? nũ quis poterit in tanto lucro, tantaq. iniquitate dubitare, quin propter iniquitatem tam magnos quæstus feceris, propter magnitudinem quæstus improbus esse uolueris? quo modo igitur hoc assequar, iudices, ut sciam, lucri quantum factum sit? non ex Apronij tabulis: quas ego cum conquirerem, non inueni: & cum in ius ipsum eduxi, expressi, ut, conficere tabulas se, negaret. si mentiebatur: quamobrem remouebat, si hæ tabulæ nihil tibi erant obfuturæ? si omnino nullas confecerat litteras: ne id quidem satis significabat, illum non suum negotium gessisse? ea est enim ratio decumarum, ut sine plurimis litteris confici non possit. singula enim nomina aratorum, & cum singulis pactiones decumarum, litteris persequi, & conficere necesse est. Iugera professi sunt aratores omnes imperio, atque instituto tuo. non opinor quenquam minus esse professum, quàm quantum arasset, cum tot cruces, tot iudicia, tot ex cohorte recuperatores proponerentur. in iugere Leontini agri medimnũ fere tritici seritur, perpetua, atque æquabili satione: ager efficit, cum octauo, bene ut agatur; uerum, ut omnes dij adiuuent, cum decimo. quod si quando accidit, tum fit, ut tantum decumæ sit, quantum seueris, hoc est, ut, quot iugera sunt sata, totidem medimna decumæ debeantur. hoc cum ita esset, primum illud dico, pluribus millibus medimnum uenisse decumas

mas agri Leontini, quàm quot millia iugerum ſata erant in agro Leontino. quòd ſi fieri non poterat, ut plus quàm decem medimna ex iugere exararent; medimnum autem ex iugere decumano dari poterat, cũ ager, id quod perraro euenit, cum decumo extuliſſet: quæ erat ratio decumani, ſiquidem decumæ, ac non bona ueniebant aratorum, ut pluribus aliquanto medimnis decumas emeret, quàm iugera erant ſata? In Leontino iugerum ſubſcriptio, ac profeſſio non eſt plus XXX, decumæ XXXVI medimnis uenierunt. errauit, an potius inſaniuit Apronius? immo tum inſaniſſet, ſi aratoribus, quod deberent, licitum eſſet, & non, quod Apronius imperaſſet, neceſſe fuiſſet dare. ſi oſtendo, minus tribus medimnis in iugerum neminem dediſſe decumæ: concedes, opinor, ut cum decumo fructus arationis perceptus ſit, neminem minus tribus decumis dediſſe. atque hoc in beneficij loco petitum eſt ab Apronio, ut in iugera ſingula ternis medimnis decidere liceret. nam cum a multis quaterna, etiam quina exigerentur; multis autem non ſolum granum ullum, ſed ne paleæ quidem ex omni fructu, atque ex annuo labore relinquerentur: tum aratores Centuripini, qui numerus in agro Leontino maximus eſt, unum in locum conuenerunt; hominem ſuæ ciuitatis in primis honeſtum, ac nobilem, Andronem Centuripinum legarunt ad Apronium, eundem, quẽ hoc tempore ad hoc iudicium legatum, & teſtem Centuripina ciuitas miſit; ut is apud eum cauſſam aratorum ageret, ab eoq́. peteret, ut ab aratoribus

Centu-

Centuripinis ne amplius in iugera singula, quàm terna medimna exigeret. hoc uix ab Apronio in summo beneficio, pro ijs, qui etiam tum incolumes erant, impetratum est. id cum impetrabatur, hoc uidelicet impetrabatur, ut pro singulis decumis ternas decumas dare liceret. Quòd si tua res non ageretur, a te potius postularent, ne amplius quàm singulas, quàm ab Apronio, ut ne plus, quàm ternas decumas darent. Nunc, ut hoc tempore ea, quæ regie, seu potius tyrannice statuit in aratores Apronius, prætermittam; neque eos appellem, a quibus omne frumentum eripuit, & quibus nihil non modo de fructu, sed ne de bonis quidem suis reliqui fecit: ex his ternis medimnis, quod beneficij gratiæq. caussa concessit, quid lucri fiat, cognoscite. Professio est agri Leontini ad iugerum XXX, *hæc sunt ad tritici medimnum* XC, *id est tritici mod.* DXL. *deductis tritici mod.* CCXVI, *quanti decumæ uenierunt, reliqua tritici* CCCXXIV. *adde totius sũmæ* DXL *mod. tres quinquagesimas, id est tritici mod.* XXXIICCCC. *ab omnibus enim ternæ præterea quinquagesimæ exigebantur. sunt hæc iam ad* CCCXL, *mod. tritici. at ego* CCCC *lucri facta esse dixeram. non enim duco in hac ratione eos, quibus ternis medimnis non est licitum decidere. uerum ut hac ipsa ratione summam mei promissi compleam, ad singula medimna multi* HS *duos, multi* HS *quinque, accessionis cogebantur dare: qui minimum, singulos nummos: hoc minimum ut sequamur, quoniam* XC *medimnũ duximus, accedant eò nouo, pessimoq.*

exemplo

exemplo ad HS XC. Hic mihi etiam dicere audebit, magno se decumas uendidisse; cum ex eodem agro dimidio ipse plus abstulerit, quàm populo R. miserit. CCXVI modium decumas agri Leontini uendidisti: si ex lege, magno: si, ut lex esset libido tua, paruo: si, ut, quæ dimidiæ essent, decumæ uocarentur, paruo uendidisti: multo enim pluris fructus annui Siciliæ uenire potuerunt, si id te senatus, aut populus R. facere uoluisset. etenim sæpe decumæ tanti uenierunt, cum lege Hieronica uenirent, quanti nunc lege Verrea uenierunt. Cedo mihi C. Norbani decumas uenditas. C. NORBANI DECVMAE VENDITAE AGRI LEONTINI. *Atque tum neque iudicium de modo iugerum dabatur: neque enim erat Artemidorus Cornelius recuperator: neque ab aratore magistratus Siculus tantum exigebat, quantum decumanus ediderat: nec beneficium petebatur a decumano, ut in iugera singula ternis medimnis decidere liceret: nec nummorum accessionem cogebatur arator dare, nec ternas quinquagesimas frumenti addere: & tamen populo R. magnus frumenti numerus mittebatur. quid uero istæ sibi quinquagesimæ? quid porro nummorum accessiones uolunt? quo id iure, atque adeo quo id potius ore fecisti? nummos dabat arator. quo modo? aut unde? qui, si largissimus esse uellet, cumulatiore mensura uteretur, ut ante solebant facere in decumis, cum æqua lege, & condicione ueniebant. is nummum dabat. unde? de frumento? quasi habuisset te prætore, quod uenderet. de uiuo igitur*

erat

erat aliquid resecandum; ut esset, unde Apronio ad illos fructus arationum hoc corollarium nummorum adderetur. Iam id porro utrum libentes, an inuiti dabant? libentes? amabant, credo, Apronium. inuiti? quare, nisi ui, & malo, cogebantur? Iam iste, homo amentissimus, in uendundis decumis nummorum faciebat accessiones ad singulas decumas: neque multum, bina, aut terna millia addebat. fiunt per triennium HS fortasse D̅. hoc neque exemplo cuiusquam, neque ullo iure fecit: neque eam pecuniam retulit: neque, hoc paruum crimen quemadmodum defensurus sit, homo quisquam unquam excogitauit. Quod cum ita sit, audes dicere te magno decumas uẽdidisse? cum sit perspicuum, te bona, fortunasq. aratorum, non populi R. sed tui quæstus caussa uendidisse. ut, si quis uillicus ex fundo, cui HS X̅ merces esset, excisis arboribus, ac uenditis, demptis tegulis, instrumento, pecore abalienato, domino X̅X̅ nummum pro X̅ miserit, sibi alia præterea centum confecerit; primo dominus, ignarus incommodi sui, gaudeat, uillicoq. delectetur, quòd tanto sibi plus mercedis ex fundo refectum sit; deinde, cum audierit, eas res, quibus fundi fructus, & cultura continentur, amotas, & uenditas, summo supplicio uillicum afficiat, & secum male actum putet: item populus R. cum audit pluris decumas uendidisse C. Verrem, quá innocentissimum hominem, cui iste successit, C. Sacerdotem; putat se bonum in arationibus fructibus suis habuisse custodem, ac uillicum: cum senserit istũ

omne

omne instrumentum aratorum, omnia subsidia uectigalium uendidisse, omnem spem posteritatis auaritia sua sustulisse, arationes, & agros uectigales uastasse, atque exinanisse, ipsum maximos quæstus, prædasq. fecisse; intelliget secum actum esse pessime; istũ autem summo supplicio dignum existimabit. unde ergo hoc intelligi potest? ex hoc maxime, quòd ager decumanus prouinciæ Siciliæ propter istius auaritiam desertus est. neque id solum actum est, uti minus multis iugis arent, si quis in agris remanserunt; sed etiã, ut permulti locupletes homines, magni, & naui aratores, agros latos, ac fertiles desererent, totasq. arationes derelinquerent. id adeo sciri facillime potest ex litteris publicis ciuitatum: propterea quòd lege Hieronica numerus aratorum quotannis apud magistratus publice subscribitur. Recita tandem, quot acceperit aratores agri Leontini Verres. OCTVAGINTA TRES. Quot anno tertio profiteantur. TRIGINTA DVO. Vnum & quinquaginta aratores ita uideo deiectos, ut his ne uicarij quidem successerint. quot aratores adueniente te fuerunt agri Muticensis? uideamus ex litteris publicis. CENTVM OCTVAGINTA OCTO. Quid? anno tertio? CENTVM ET VNVS. Octuaginta septem aratores unus ager istius iniuria desiderat: atque adeo nostra resp. quoniam illa populi R. uectigalia sunt, hunc tot patrum familias numerum desiderat, & reposcit. Ager Herbitensis primo anno habuit aratores ducentos quinquaginta septem, tertio

centum uiginti. hinc centum triginta septem patresfamilias extorres profugerunt. Agyrinensis ager, quorum hominum? quàm honestorum? quàm locupletum? ducentos quinquaginta aratores habuit primo anno præturæ tuæ. quot tertio anno? octuaginta, quemadmodum legatos Agyrinenses recitare ex publicis litteris audistis. pro dij immortales, si ex prouincia tota cētum septuaginta eiecisses, posses ne, seueris iudicibus, saluus esse? unus ager Agyrinensis centum septuaginta aratoribus inanior cum sit, uos coniecturam totius prouinciæ non facietis? atque hoc peræque in omni agro decumano reperietis: quibus aliquid tamen reliqui fuerit ex magno patrimonio, eos in agris, minore instrumento, minus multis iugis, remansisse, quòd metuebant, si recessissent, ne reliquas fortunas omnes amitterent; quibus autem iste nihil reliqui, quod perderent, fecerat, eos plane non solum ex agris, uerum ex ciuitatibus suis profugisse. illi ipsi, qui remanserant, uix decuma pars aratorum, relicturi agros omnes erant, nisi ad eos Metellus Roma litteras misisset, decumas lege Hieronica uenditurum; & nisi ab ijs hoc petiuisset, ut sererent quamplurimum: quod illi semper sua caussa fecerant, cum eos nemo rogaret, quàm diu intelligebāt sese sibi, & populo R. non Verri, & Apronio serere, impendere, laborare. Iam uero, iudices, si Siculorum fortunas negligitis; si, quemadmodum socij populi R. a magistratibus nostris tractentur, non laboratis; at uos communem populi R. caussam suscipite,

pite,

pite, atque defendite. eiectos aratores esse dico; agros uectigales uexatos, atque exinanitos a Verre; populatam, uexatamq. prouinciam: hæc omnia doceo ciuitatum, & priuatis primariorum uirorum testimonijs. quid uultis amplius? num exspectatis, dũ L. Metellus, is, qui multos in istum testes imperio, & potestate deterruit, idem absens de istius scelere, improbitate, audacia testimonium dicat? non, opinor. at is optime, qui successit isti, potuit cognoscere. ita est, uerum amicitia impeditur. at debet nos certiores facere, quo pacto se habeat prouincia. debet, ueruntamen non cogitur. num quis in Verrem L. Metelli testimonium requirit? nemo. num quis postulat? non, opinor. quid, si testimonio L. Metelli, ac litteris hæc omnia uera esse docebo? quid dicetis, utrum, Metellum falsum scribere, an amicum lædendi esse cupidum? an prætorem, quemadmodum prouincia affecta sit, nescire? Recita litteras L. Metelli, quas ad Cn. Pompeiũ, & M. Crassum cos. quas ad M. Mummium prætorem, quas ad quæstores urbis misit. EPISTOLA L. METELLI. DECVMAS FRVMENTI LEGE HIERONICA VENDIDI. *Cum scribit se lege Hieronica uendidisse, quid scribit? ita se uendidisse, ut omnes præter Verrem. cum scribit se lege Hieronica uendidisse, quid scribit? se, per istum erepta, Siculis maiorum nostrorum beneficia, ius ipsorum, condicionem societatis, amicitiæ, fœderum reddidisse. Dicit deinde, quanti cuiusque agri decumas uendiderit. quid scri-*

bit? Recita de epistola reliqua. SVMMA DATA EST OPERA A ME, VT QVAMPLVRIMO DECVMAS VENDEREM. Cur igitur, Metelle, non ita magno uendidisti? quia desertas arationes, inanes agros, prouinciam miseram, perditamq. offendi. quid? id ipsum, quod satum est, qua ratione quisquam, qui sereret, inuentus est? Recita litteras. Ait se misisse & præsentem confirmasse, suam interposuisse auctoritatem. tantum quod aratoribus Metellus obsides non dedit, se in nulla re Verri similem futurum. at quid est tandem, in quo se laborasse dicat? Recita. VT ARATORES, QVI RELIQVI ERANT, QVAMPLVRIMVM SERERENT. Qui reliqui? quid hoc est? reliqui? quo ex bello? qua ex uastitate? quænam in Sicilia tanta clades, aut quod bellum tam diuturnum, tam calamitosum te prætore uersatum est, ut is, qui tibi successerit, reliquos aratores collegisse, & recreasse uideatur? cum bellis Carthaginiensibus Sicilia uexata est; & post, nostra, patrumq. memoria, cum bis in ea prouincia magnæ fugitiuorum copiæ uersatæ sint; tamen aratorum internicio facta nulla est. tum semente prohibita, aut messe amissa, fructus annuus interibat: tamen incolumis numerus manebat dominorum, atque aratorum. tum qui M. Leuino, aut P. Rupilio, aut M'. Aquillio prætoribus in eam prouinciam successerant, aratores reliquos non colligebant. tanto ne plus Verres cum Apronio prouinciæ Siciliæ calamitatis importauit, quàm aut Asdrubal cum

cum Pœnorum exercitu, aut Athenio cum fugitiuorum maximis copijs, ut tẽporibus illis, ſimul atque hoſtis ſuperatus eſſet, ager araretur omnis, neque aratori prætor per litteras ſupplicaret, neque eũ præſens oraret, ut quamplurimum ſereret; nunc autem ne poſt abitum quidem huius importuniſſimæ peſtis quiſquam reperiretur, qui ſua uoluntate araret? pauci eſſent reliqui, qui L. Metelli auctoritate in agros, atque ad ſuum larem familiarem redirent? His te litteris, homo audaciſſime, atque amentiſſime, iugulatum non ſentis? non uides, cum is, qui tibi ſucceſſit, aratores reliquos appellet, hoc eum diſerte ſcribere, reliquos hos eſſe, non ex bello, neque ex aliqua huiuſmodi calamitate, ſed ex tuo ſcelere, importunitate, auaritia, crudelitate? Recita cetera. TAMEN PRO EO, VT ET TEMPORIS DIFFICVLTAS, ARATORVMQVE PAENVRIA TVLIT. *aratorum, inquit, pænuria. Si ego accuſator toties de re eadem dicerem, uererer, ne animos ueſtros offenderem, iudices. clamat Metellus: Niſi litteras miſiſſem: non eſt ſatis: Niſi præſens confirmaſſem: ne id quidem ſatis eſt: Reliquos, inquit, aratores. reliquos? prope lugubri uerbo calamitatem prouinciæ Siciliæ ſignificat. addit: Aratorum pænuria. exſpectate etiam, iudices, ſi poteſtis, auctoritatem accuſationis meæ. dico aratores iſtius auaritia eiectos: ſcribit Metellus reliquos ab ſe eſſe confirmatos. dico agros relictos, arationesq. deſertas eſſe: ſcribit Metellus aratorum eſſe pænuriam. hoc*

cum scribit, illud ostendit, deiectos, eiectos, fortunis omnibus expulsos esse populi R. socios, atque amicos. quibus si qua calamitas propter istum, saluis'ue ectigalibus nostris, accidisset, animaduertere in eum uos oportebat, præsertim cum ea lege iudicaretis, quæ sociorum caussa esset constituta. cum uero, perditis, profligatisq. socijs, uectigalia populi R. sint diminuta, res frumentaria, commeatus, copiæ, salus urbis, atque exercituum nostrorum in posteritatem, istius auaritia, interierit: saltem commoda uestra respicite, si socijs fidelissimis prospicere non laboratis. Atque ut intelligatis, ab isto, præ lucro, prædaq. præsenti, nec uectigalium, nec posteritatis habitam esse rationem; cognoscite, quid ad extremum scribat Metellus. In reliquum tempus ait se uectigalibus prospexisse. non scriberet se uectigalibus prospexisse, nisi hoc uellet ostendere, te uectigalia perdidisse. quid enim erat, quòd uectigalibus prospiceret Metellus in decumis, & in tota re frumentaria, si iste non uectigalia populi R. suo quæstu peruertisset? atque ipse Metellus, qui uectigalibus prospicit, qui reliquos aratores colligit, quid assequitur, nisi hoc? ut arent, si qui possunt, quibus aratrum saltem aliquod satelles istius Apronius reliquum fecit; qui tamen in agris spe, atque exspectatione Metelli remanserunt. Quid ceteri Siculi? quid ille maximus numerus aratorum, qui non modo ex agris eiecti sunt, sed etiam ex ciuitatibus suis, ex prouincia, denique bonis, fortunisq. omnibus ereptis profugerunt, qua ratione ij reuocabuntur?

tur? quot prætorum innocentia, sapientiaq. opus est, ut illa aratorum multitudo aliquando in suis agris, ac sedibus collocetur? Ac, ne miremini tantam multitudinem profugisse, quantam ex litteris publicis aratorumq. professionibus cognouistis; scitote, tantã acerbitatem istius, tantum scelus in aratores fuisse, (incredibile dictu est, iudices: sed & factum, et tota Sicilia peruulgatum) ut homines, propter iniurias, licentiamq. decumanorum, mortem sibi ipsi consciuerint. Centuripinum Dioclem, hominem locupletem, suspendisse se constat, quo die sit ei nunciatum Aproniũ decumas redemisse. Dyrrachinum, primum ciuitatis, eadem ratione mortem oppetisse, dixit apud uos, homo nobilissimus, Archonidas Elorinus, cum audisset, tantum, decumanũ professum esse, ex edicto istius sibi deberi, quantum ille bonis suis omnibus efficere non posset. Hæc tu, tametsi omnium hominum dissolutissimus, crudelissimusq. semper fuisti, tamen nunquam perpeterere; quòd illi gemitus, luctusq. prouinciæ ad tui capitis periculum pertinebant; nõ, inquam, perpeterere, ut homines iniuriæ tuæ remedium morte, ac suspendio quærerent, nisi ea res ad quæstum, & ad prædam tuam pertineret. quid, illud perpeterere? attendite, iudices: omnibus enim neruis mihi contendendum est, atque in hoc laborandum, ut omnes intelligant, quàm improbam, quàm manifestam, quàm confessam rem pecunia redimere conentur. graue crimen est hoc, & uehemens, & post hominum memoriam, iudiciaq. de pecunijs repetundis consti-

tuta grauissimum, prætorem populi R. socios habuisse decumanos. non hoc nunc primum audit priuatus de inimico, reus ab accusatore: iam antea in sella sedens prætor, cum prouinciam Siciliam obtineret, cum ab omnibus non solum, id quod commune est, propter imperium, sed etiam, id quod istius præcipuum est, propter crudelitatem metueretur, millies audiuit, cum eis animum ad persequendum non negligentia tardaret, sed conscientia sceleris, auaritiæq. suæ frænaret: loquebantur enim decumani palam, & præter ceteros is, qui apud istum plurimum poterat, maximosq. agros populabatur, Apronius, perparuum ex illis magnis lucris ad sese peruenire, prætorem esse socium. Hoc cum palam decnmani tota prouincia loquerentur, tuumq. nomen in re tam turpi, nefariaq. interponerent; nihil ne tibi uenit in mentem existimationi tuæ consulere? nihil denique capiti, ac fortunis tuis prouidere? cum tui nominis terror in auribus, animisq. aratorum uersaretur; cum decumani aratoribus ad pactiones faciendas nõ suam uim, sed tuum scelus, ac nomen opponerent; ec quod iudicium Romæ tam dissolutum, tam perditum, tam nummarium fore putasti, quo ex iudicio te ulla salus seruare posset? cum planum fieret, decumis contra instituta, leges, consuetudinemq. omnium uenditis, in aratorum bonis fortunisq. diripiendis decumanos dictitasse, tuas esse partes, tuam rem, tuam prædam, idq. te tacuisse, &, cum dissimulare non posses, potuisse tamen perpeti, & perferre; quod magnitudo

gnitudo lucri obſcuraret periculi magnitudinem, plusq. aliquanto apud te pecuniæ cupiditas quàm iudicij metus poſſet. Eſto: cetera negare non potes: ne illud quidem tibi reliquum feciſti, ut hoc poſſes dicere, nihil eorum te audiſſe, nihil ad tuas aures de infamia tua perueniſſe. querebantur cum luctu, & gemitu aratores: tu id neſciebas? fremebat tota prouincia: nemo id tibi renunciabat? Romæ quærimoniæ de tuis iniurijs, conuentusque, habebantur: ignorabas hæc? ignorabas hæc omnia? quid? cum palam Syracuſis, te audiente, maximo conuentu, P. Rubrius Q. Apronium ſponſionẽ laceſſiuit, ni Apronius dictitaret, te ſibi in decumis eſſe ſocium, hæc te uox non perculit? non perturbauit? non, ut capiti, & fortunis tuis proſpiceres, excitauit? tacuiſti, ſedaſti etiam lites illorum, & ſponſio illa ne fieret, laboraſti. Pro dij immortales, hoc aut innocens homo perpeti potuiſſet, aut, quamuis nocens, qui modo iudicia Romæ fore putaret, non aliqua ſe ſimulatione exiſtimationi hominum uindicaſſet? Quid eſt hoc? ſponſio fit de capite, ac fortunis tuis: tu ſedes, & quieſcis? non perſequeris? non perſeueras? nõ perquiris, cui dixerit Apronius? quis audierit? unde hoc natum, quemadmodum prolatum ſit? ſi quis tibi ad aurem acceſſiſſet, & dixiſſet Apronium dictitare, te ſibi eſſe ſocium: commoueri te oportuit, uocare Apronium, nec illũ ante tibi ſatisfacere, quàm tu omnium exiſtimationi ſatisfeciſſes. cum uero in foro celeberrimo, tanta frequentia, hoc uerbo, & ſimulation

mulatione Apronio, re uera tibi obiectum esset: tu unquam plagam tacitus accipere potuisses, nisi hoc ita statuisses, in re tam manifesta quidquid dixisses, te deterius esse facturum? quæstores, legatos, præfectos suos, tribunos multi missos fecerunt, & de prouincia decedere iusserunt, quòd eorum culpa se minus commode audire arbitrarentur, aut quòd peccare illos aliqua in re iudicarent. tu Apronium, hominem uix liberum, contaminatum, perditum, flagitiosum, qui non modo animum integrum, sed ne animam quidem puram conseruare potuisset, eum in tanto tuo dedecore non profecto ne uerbo quidē grauiore appellasses, neque apud te tam sancta religio societatis fuisset, ut tui capitis periculum negligeres, nisi rem tam notam esse omnibus, & tam manifestam uideres. cum eodem Apronio postea P. Scandilius, eques R. quem uos omnes nostis, eandem sponsionem de societate fecit, quam Rubrius facere uoluerat. institit, oppressit, non remisit: facta est sponsio HS V. cœpit Scandilius recuperatores, aut iudicem postulare. Satis ne uobis prætori improbo circumdati cancelli uidentur in sua prouincia, immo uero in sella, ac tribunali, ut aut de suo capite iudicium fieri patiatur præsens, ac sedens, aut confiteatur se omnibus iudicijs conuinci necesse esse? Sponsio est, ni te Apronius in decumis socium esse dicat: prouincia tua est: ades: abs te iudicium postulatur: quid facis? quid decernis? recuperatores dicis te daturum. bene agis. tametsi qui erunt tantis ceruicibus recuperatores,

qui

qui audeant in prouincia, cum prætor adſit, non ſolum contra uoluntatẽ eius, ſed etiam contra fortunas iudicare? uerum eſto: manifeſta res eſt: cum nemo eſſet, quin hoc ſe audiſſe liquido diceret; locupletiſſimus quiſque certiſſimus teſtis eſſet: nemo erat Sicilia tota, qui neſciret decumas eſſe prætoris; nemo, qui non audiſſet, ita Apronium dictitaſſe. præterea conuentus honeſtus Syracuſis, multi equites R. uiri primarij, ex qua copia recuperatores reijci oporteret, qui aliter iudicare nullo modo poſſent. inſtat Scandilius poſcere recuperatores. tum iſte, homo innocens, qui illam ſuſpicionem leuare, atque ab ſe remouere cuperet, recuperatores dicit ſe de cohorte ſua daturum. Pro deum hominumq. fidem, quem ego accuſo? in quo meam induſtriam, ac diligentiam ſpectari uolo? quid eſt, quod ego dicendo, aut cogitando efficere, aut aſſequi debeam? teneo in medijs uectigalibus populi R. in ipſis fructibus prouinciæ Siciliæ furem manifeſto auertentem rem frumentariam omnẽ, pecuniam maximam: teneo, inquam, ita, ut negare non poſſit. nam quid hic dicet? Sponſio facta eſt cum cognitore tuo Apronio de fortunis tuis omnibus, ni ſocium te ſibi in decumis eſſe dictitaret. exſpectant omnes, quantæ tibi ea res curæ ſit, quemadmodum hominum exiſtimationi te, atque innocentiam tuam probari uelis. hic tu medicum, & haruſpicem, & præconem tuum recuperatores dabis? aut etiam illum ipſum, quem tu in cohorte tua Caſſianum iudicem habebas, ſi qua res maior eſſet, Papirium Potamonem,

tamonem, hominem ſeuerum, ex uetere illa equeſtri diſciplina? Scandilius poſtulare de conuentu recuperatores. tum iſte negat ſe de exiſtimatione ſua cuiquam, niſi ſuis, commiſſurum. negotiatores putant eſſe turpe, id forum ſibi iniquum eiurare, ubi negotientur: prætor prouinciam ſuam totam ſibi iniquã eiurat. o impudentiam ſingularem: hic poſtulat ſe Romæ abſolui, qui in ſua prouincia iudicauit ſe abſolui nullo modo poſſe, qui plus exiſtimet apud lectiſſimos ſenatores pecuniam, quàm apud tres negotiatores metum ualere? Scandilius uero negat ſeſe apud Artemidorum recuperatorem uerbum eſſe facturum, & tamen auget, atque onerat te bonis condicionibus, ſi tu uti uelis. ſi ex prouincia Sicilia tota ſtatuebas idoneum iudicem, aut recuperatorem nullum poſſe reperiri, poſtulat a te, ut Romam reijcias. hic enimuero tu exclamas hominem improbum, qui poſtulet ibi de tua exiſtimatione iudicium fieri, ubi te inuidioſum eſſe intelligebat: negas te Romam reiecturum: negas de conuentu recuperatores daturum: cohortem tuam proponis. Scandilius rem ſe totam relicturum dicit, & ſuo tempore eſſe rediturum. quid tu ibi tum: quid facis? Scandilium cogis: quid: ſponſionem acceptam miſſam facere? impudenter tollis exſpectatum exiſtimationis tuæ iudicium. non facis. quid ergo? Apronio permittis, ut, quos uelit, de cohorte ſumat recuperatores? indignum, uni potius ex iniquis ſumendi, quàm utriſque ex æquis reijciendi, fieri poteſtatem. neutrum facis eorum.

quid ergo? est aliquid, quod improbius fieri potest: cogit enim Scandilium quinque illa millia nummum dare, atque adnumerare Apronio. quid potuit elegantius facere prætor cupidus existimationis bonæ, qui ab sese omnem suspicionem propulsaret, qui se eripere ex infamia cuperet? adductus erat in sermonem, inuidiam, uituperationem: dictitarat homo improbus, atque impurus Apronius, socium esse prætorem: uenerat res in iudicium, atque discrimen: potestas erat isti, homini integro, atque innocenti, data, ut, in Apronium cum animaduertisset, sese grauissima leuaret infamia. quid excogitat pœnæ? quid animaduersionis in Apronium? cogit Scandilium Apronio, ob singularem improbitatem, atque audaciam, prædicationemque nefariæ societatis, HS v millia, mercedis nomine, ac præmij, dare. Quid interfuit, homo audacissime, utrum hoc decerneres, an id quod Apronius dictitabat, tu de te proferres, ac dictitares? quem hominem, si quis pudor in te, atque adeo si quis metus fuisset, sine supplicio dimittere non debuisti, hunc abs te sine præmio discedere noluisti. Omnia simul intelligere potuistis, iudices, ex hoc uno crimine Scandiliano: primum, hoc non esse Romæ natum, de societate decumarum, non ab accusatore fictum, non, ut solemus interdum in defensionibus dicere, crimen domesticum, ac uernaculum, non ex tempore periculi tui constitutum, sed uetus; non cognitum iam, sed te prætore iactatum; non ab inimicis Romæ compositum,

situm, sed Romam de prouincia exportatum. simul intelligi potest illud istius in Apronium studium, Aproníj de isto non modo confessio, uerum etiam commemoratio. eodem accedit, quòd hoc quoque intelligere potestis, istum statuisse in prouincia sua, existimationis suæ iudicium extra cohortem suam committendum fuisse nemini. ecquis est iudex, cui non ab initio decumani criminis persuasum sit, istum in aratorum bona, fortunasq. impetum fecisse? quis hoc non ex eo statim iudicauit, quod ostendi, istum decumas noua lege, atque adeo nulla lege, contra omnium consuetudinem, atque instituta uendidisse? uerum, ut istos ego iudices, tam seueros, tam diligentes, tam religiosos, non haberem, ecquis est, ex iniuriarum magnitudine, improbitate decretorum, iudiciorum iniquitate, qui hoc non iam dudum statuerit, & iudicarit? etiam sane, sit aliquis dissolutior in iudicando, legum, officij, reip. sociorum, atque amicorum negligentior. quid is? possit ne de istius improbitate dubitare, cum tanta lucra facta, tam iniquas pactiones ui, & metu expressas cognouerit? cum tanta præmia ciuitates ui, atque imperio, uirgarum, ac mortis metu, non modo Apronio, atque eius similibus, uerum etiam Venerijs seruis dare coactas? quòd si quis sociorum incommodis minus mouetur; si quem aratorum fugæ, calamitates, exsilia, suspendia denique non permouent: non possum dubitare, quin is tamen, cum uastatam Siciliam, relictos agros, ex ciuitatum litteris, et epistola L. Metelli cognouerit, statuat

tuat fieri non posse, ut de isto non seuerissime iudicetur. erit etiam aliquis, qui hæc omnia dissimulare, ac negligere possit? attuli sponsiones, ipso præsente factas de decumarum societate, ab ipso prohibitas iudicari. quid est, quod posset quisquam manifestius hoc desiderare? Non dubito, quin uobis satisfecerim, iudices: ueruntamen progrediar longius; non mehercule quo magis hoc uobis persuadeatur, quàm iam persuasum esse confido; sed ut ille aliquando impudentiæ suæ finem faciat, aliquando desinat ea se putare posse emere, quæ ipse semper habuit uenalia, fidem, iusiurandum, ueritatem, officium, religionem; desinant amici eius ea dictitare, quæ detrimento, maculæ, inuidiæ, infamiæ nobis omnibus esse possint. at qui amici? o miserum, atque inuidiosum, offensumq. paucorum culpa, atque indignitate ordinem senatorium. Albam Aemilium, sedentem in faucibus macelli loqui palam, uicisse Verrem, emptos habere iudices, alium HS CCCC, alium HS D; quem minimo, CCC? atque ei cum responsum esset, fieri non posse; multos testes esse dicturos; me præterea caussæ non defuturum: licet hercules, inquit, omnes omnia dicant: nisi ita res manifesta erit allata, ut responderi nihil possit, uicimus. Bene agis Alba: ad tuam ueniam condicionem. nihil putas ualere in iudicijs coniecturam, nihil suspicionem, nihil anteactæ uitæ existimationem, nihil bonorum uirorum testimonia, nihil ciuitatum auctoritates, testimonia, litteras: res manifestas

quæ-

quæris. non quæro iudices Cassianos: ueterem iudiciorum seueritatem non requiro: uestram in hoc fidem, dignitatem, religionem in iudicando non imploro: Albam habebo iudicem, eum hominem, qui se ipse scurram improbissimum existimari uult; qui a scurris potius semper gladiator, quàm scurra, appellatus sit. afferam rem eiusmodi in decumis, ut Alba fateatur, istum in re frumentaria, & in bonis aratorum aperte, palamq. esse prædatum. Decumas agri Leontini magno dicit se uendidisse. ostendi iam illud initio, non existimandum magno uendidisse eum, qui uerbo decumas uendiderit; re, & condicione, & lege, & edicto, & licentia decumanorum, decumas aratoribus nullas reliquas fecerit. etiam illud ostendi, uendidisse alios magno decumas agri Leontini, ceterorumq. agrorum; & lege Hieronica uendidisse; & pluris etiam, quàm te, uendidisse; nec aratorem quenquam esse questum. nec enim fuit, quod quisquam queri posset, cum lege æquissime scripta uenirent. neque illud unquam aratoris interfuit, quanti decumæ uenirent. non enim ita est, ut, si magno uenierint, plus arator debeat; si paruo, minus. ut frumenta nata sunt, ita decumæ ueneunt. aratoris autem interest, ita se frumenta habere, ut decumæ quamplurimo uenire possint. dum arator ne plus decuma det, expedit ei decumam esse quammaximi. uerum hoc, ut opinor, esse uis caput defensionis tuæ, magno te decumas uendidisse, agri uero Leontini, qui plurimum efficit, tritici mod. CCXVI. si doceo,

pluris aliquanto potuisse te uendere, neque ijs uoluisse addicere, qui cōtra Apronium licerentur, & Apronio multo minoris, quàm alijs potueris, tradidisse: si hoc doceo, poterit ne te ipse Alba, tuus antiquissimus non solum amicus, uerum etiam amator, absoluere? dico equitem R. hominem inprimis honestum, Q. Minucium, cum sui similibus, ad decumas agri Leontini tritici mod. non M, non MM, non MMM, sed ad unas unius agri decumas tritici mod. XXX uoluisse addere; & ei potestatem emendi non esse factam, ne res abiret ab Apronio. negare hoc, nisi forte negare omnia constituisti, nullo modo potes. palam res gesta est, maximo conuentu, Syracusis: testis est tota prouincia; propterea quòd undique ad emendas decumas solent eò conuenire. quod siue fateris, siue conuinceris: quot, & quàm maximis in rebus teneare, non uides? primum, tuam rem illam, & prædam fuisse: nam, nisi ita esset, cur tu Apronium malebas, quem omnes tuum procurare in decumis negotium loquebantur, quàm Minucium, decumas agri Leontini sumere? deinde, immensum, atque infinitum lucrum esse factum: nam si XXX mod. tritici tu cōmotus non esses, certe hoc idem lucri Minucius Apronio libenter dedisset, si ille accipere uoluisset. quantam igitur illi spem prædæ poposítam arbitramur fuisse, qui tantum præsens lucrum, nulla opera insumpta, contempserit, atque despexerit? deinde ipse Minucius nunquam tanti habere uoluisset, si decumas tu lege Hieronica uenderes: sed quòd

tuis nouis edictis, & iniquissimis institutis plus aliquanto se, quàm decumas, ablaturum uidebat, iccirco longius progressus est. ac Apronio semper plus etiam multo abs te permissum est, quàm quod edixeras. quantum igitur quæstum putamus factum esse per eum, cui quiduis licitum sit, cum tantum lucri uoluerit addere is, cui si decumas emisset, idem non liceret? Postremo, illa quidem certe tibi præcisa defensio est, in qua tu semper omnia tua furta, atque flagitia latere posse arbitratus es, magno te decumas uendidisse, plebi R. consuluisse, annonæ prospexisse. non potest hoc dicere is, qui negare non potest, se unius agri decumas XXX mod. minoris, quàm potuerit, uendidisse: ut, etiam si tibi hoc concedam, Minucio ideo te non tradidisse, quòd iam addixisses Apronio; (aiunt enim te ita dictitare: quod ego exspecto, cupioq. te illud defendere) uerum ut ita sit; tamen non potes hoc, quasi præclarũ aliquid, prædicare, magno te decumas uendidisse, cum fuisse fateare, qui multo pluris uoluerint emere. Tenetur igitur iam, iudices, & manifesto tenetur auaritia, cupiditas hominis, scelus, improbitas, audacia. quid, si hæc, quæ dico, ipsius amici, defensoresq. iudicarunt? quid uultis amplius? Aduentu L. Metelli prætoris, cũ omnes eius comites iste sibi suo illo παγχρήςῳ medicamento amicos redemisset, aditum est ad Metellum: eductus est Apronius: eduxit, uir primarius, C. Gallius senator: a L. Metello, ut ex edicto suo iudicium daret in Aproniũ, quod per uim,

aut

aut metum abstulisset, quam formulam Octauianam & Romæ Metellus habuerat, & habebat in prouincia, non impetrat; cum hoc diceret Metellus, præiudicium se de capite C. Verris per hoc iudicium nolle fieri, tota Metelli cohors, hominum non ingratorum, aderat Apronio. C. Gallius, homo nostri ordinis, a suo familiarissimo L. Metello iudicium ex edicto non potest impetrare. non reprehendo Metellum. pepercit homini amico, &, quemadmodum ipsum dicere audiui, necessario: non reprehendo, inquam, Metellum; sed hoc miror, quo modo, de quo homine præiudicium noluerit fieri per recuperatores, de hoc ipso non modo præiudicarit, uerum grauissime, ac uehementissime iudicarit. primum enim, si Apronium absolutum iri putaret, nihil erat, quod ullum præiudicium uereretur: deinde, si, condemnato Apronio, coniunctam cum eo Verris caussam omnes erant existimaturi, Metellus quidem certe iam hoc iudicabat, eorum rem, caussamq. esse coniunctam; qui statuerit, Apronio condemnato, de isto præiudicium futurum. & simul una res utrique rei est argumento; & aratores ui, & metu coactos Apronio multo plus, quàm debuerint, dedisse; & Apronium istius rem suo nomine egisse, cum L. Metellus statuerit, non posse Apronium condemnari, quin simul de istius scelere, atque improbitate iudicaretur. Venio nunc ad epistolam Timarchidis, liberti istius, & accensi: de qua cum dixero, totum hoc crimen decumanum perorabo. hæc epistola est, iudices, quam

nos Syracusis, in ædibus Apronij, cum litteras con quireremus, inuenimus. missa est, ut ipsa significat, ex itinere, cum Verres iam de prouincia decessisset, Timarchidis manu scripta. Recita epistolam Timarchidis. TIMARCHIDES, VERRIS ACCENSVS, APRONIO SALVTEM DICIT. Iam hoc quidem non reprehendo, quòd adscripsit, accensus. cur enim sibi hoc scribæ soli sumant? L. Papirius scriba. uolo ego hoc esse commune, lictorum, uiatorum. FAC DILIGENTIAM ADHIBEAS, QVOD AD EXISTIMATIONEM PRAETORIS ATTINET. Commendat Apronio Verrem, & hortatur ut inimicis eius resistat. bono præsidio munitur existimatio tua, siquidem in Apronij constituitur diligentia, atque auctoritate. HABES VIRTVTEM, ATQVE ELOQVENTIAM. Quàm copiose laudatur Apronius a Timarchide? quàm magnifice? cui ego non putem illum placere oportere, qui tantopere Timarchidi probatus sit? HABES, SVMPTVM VNDE FACIAS. Necesse est, quod redundaret de uestro frumentario quæstu, ad illum potissimum, per quem agebatis, defluxisse. SCRIBAS, APPARITORES RECENTES ARRIPE: CVM L. VVLTEIO, QVI PLVRIMVM POTEST, CAEDE, CONCIDE. Videte, quàm ualde malitiæ suæ confidet Timarchides, qui etiam Apronio improbitatis præcepta det. iam hoc, Cæde, Concide, non uerba domo patroni depromere uidetur, ad omne genus nequitiæ accommodata?

modata? VOLO MIHI FRATERCVLO TVO CREDAS. *Consorti quidē in lucris, atque furtis, gemino, & simillimo nequitia, improbitate, audacia.* IN COHORTE CARVS HABEARE. *Quid est hoc, In cohorte? quò pertinet? Aproniū doces? quid? in uestram cohortem te monitore, an sua sponte peruenerat?* QVOD CVIQVE OPVS SIT, APPONE. *Qua impudentia putatis eum in dominatione fuisse, qui in fuga tam improbus sit? ait, omnia pecunia effici posse. da, profunde, appone, si uelis uincere. non hoc mihi tam molestum est Apronio suadere Timarchidem, quàm quòd hoc idem patrono suo præcipit.* TE POSTVLANTE OMNES VINCERE SOLENT. *Verre quidem prætore, non Sacerdote, non Peducæo, non hoc ipsō Metello.* SCIS METELLVM SAPIENTEM ESSE. *Hoc uero ferri iam non potest, irrideri uiri optimi L. Metelli ingenium, & contemni, ac despici a fugitiuo Timarchide.* SI VVLTEIVM HABEBIS, OMNIA LVDIBVNDVS PERFICIES. *Hic uehemēter errat Timarchides, qui aut Vulteium pecunia corrumpi putet posse, aut Metellum unius arbitratu gerere præturam. sed errat coniectura domestica: quia multos per se, & per alios multa ludibundos libidinose apud Verrem effecisse uidit; ad omnes, eosdem patre aditus arbitratur. facilius uos efficiebatis ludibundi, quæ uolebatis a Verre, quòd multa eius ludorum genere noratis.* INCVLCATVM EST METELLO, ET VVLTEIO, TE ARATORES

EVERTISSE. *Quis istuc Apronio attribuebat, cum aratorem aliquem euerterat? aut Timarchidi, cum ob iudicandum, aut decernendum, aut imperandum aliquid, aut remittendum, pecuniam acceperat? aut Sextio lictori, cum aliquem innocentem securi percusserat? nemo. omne ei Verri tunc attribuebant, quem nunc condemnari uolunt.* OBTVDERVNT EIVS AVRES, TE SOCIVM PRAETORIS FVISSE. *Vides ne, hoc quàm clarum sit, & fuerit? cum etiam Timarchides hoc metuat, concedes, non hoc crimen nos in te confingere, sed iampridem ad crimen aliquam defensionem libertũ quærere? libertus, & accensus tuus, & tibi, ac liberis tuis omnibus in rebus coniunctus, ac proximus, ad Apronium scribit, uulgo esse ab omnibus ita demonstratum Metello, tibi Apronium in decumis socium fuisse.* FAC SCIAT IMPROBITATEM ARATORVM. IPSI SVDABVNT, SI DII VOLENT. *Quod istuc, per deos immortales, aut qua de caussa excitatum esse dicamus in aratores tam infestum odium, atque tantum? quantam iniuriã fecerunt Verri aratores, ut eos etiam libertus, & accensus eius tam irato animo, his litteris insequatur? Neque ego huius fugitiui, iudices, epistolam uobis recitassem, nisi ut ex ea totius familiæ præcepta, & instituta, & disciplinam cognosceretis. uidetis, ut moneat Apronium, quibus rebus, ac muneribus insinuet in familiaritatem Metelli, Vulteium corrumpat? scribas, accensumq. pretio deliniat?*

niat? ea præcipit, quæ uidit: ea monet alienum hominem, quæ domi didicit ipse. uerum in hoc errat uno, quòd easdem existimat uias ad omnium familiaritates esse munitas. quanquam merito sum iratus Metello, tamen hæc, quæ uera sunt, dicam. Apronius ipsum Metellum non pretio, ut Verrem, non conuiuio, non muliere, non sermone incauto, atque improbo posset corrumpere. quibus rebus non sensim, atque moderate ad istius amicitiam arrepserat, sed breui tēpore totum hominum, totamq. eius præturam possederat. Cohortem autem Metelli quam uocat, quid erat quod corrumperet? ex qua recuperatores nulli dabantur. Nam quòd scribit Metelli filium puerum esse, uehementer errat: non enim ad omnes prætorum filios ijdem aditus sunt. O Timarchide, Metelli est filius in prouincia, non puer, sed adolescens bonus, ac pudens, dignus illo loco, ac nomine. uester ille puer prætextatus in prouincia quemadmodū fuisset, non dicerem, si pueri esse illam culpam, ac non patris, existimarem. Tune, cum te, ac tuam uitam nosses, in Siciliam tecum grandem prætextatum filium ducebas? ut, etiam si natura puerum a paternis uitijs, atque a generis similitudine abduceret, consuetudo tamen eum, & disciplina degenerare non sineret. fac enim fuisse in isto C. Lælij, M. Catonis materiem, atque indolem: quid ex eo boni sperari, atque effici potest, qui in patris luxurie sic uixerit, ut nullum unquam pudicum, neque sobrium conuiuium uiderit? qui in epulis quotidianis, adulta ætate, per

triennium, inter impudicas mulieres, & intemperantes uiros uersatus sit? nihil unquam a patre audiuit, quo pudentior, aut melior esset? nihil unquam patrem agere uidit, quod cum imitatus esset, non, id quod turpissimum est, similis patri putaretur? Quibus in rebus non solum filio, uerum etiam reip. fecisti iniuriam. susceperas enim liberos non solum tibi, sed etiam patriæ, qui non modo tibi uoluptati, sed etiam qui aliquando usui reip. esse possent. eos instituere, atque erudire ad maiorum instituta, atque ciuitatis disciplinam, non ad tuas turpitudines, debuisti. esset, inerti, atque impuro, & improbo parente, nauus, & pudens, & probus filius: haberet aliquid abs te resp. muneris. nunc pro te Verrem substituisti alterum ciuitati. nisi hoc forte deterior est, si fieri potest, quòd tu eiusmodi euasisti non in hominis luxuriosi, sed tantum in furis, ac diuisoris disciplina educatus: quid isto festiuius fore arbitramur, qui est tuus natura filius, consuetudine discipulus, uoluntate similis? quẽ ego, iudices, quamuis bonum, fortemq́. facile paterer euadere: non enim me inimicitiæ commouent, si quæ mihi cum isto futuræ sint: nam si in omnibus rebus innocens fuero, meiq́. similis, quid mihi istius inimicitiæ nocebunt? sin aliqua in re Verri similis fuero, non magis mihi deerit inimicus, quàm Verri defuit. etenim iudices eiusmodi resp. debet esse, & erit, seueritate iudiciorum constituta, ut inimicus neque deesse nocenti possit, neque obesse innocenti. quapropter nulla res est, quamobrem ego istum nolim ex pa-

ternis,

ternis probris, ac uitijs emergere: id quod tametsi isti difficile est, tamen haud scio an fieri possit, praesertim si, ut nunc fit, custodes amicorum eum sectabuntur; quoniam pater tam negligens, ac dissolutus est. Verum huc longius, quàm uoluntas fuit, ab epistola Timarchidis digressa est oratio mea: qua recitata, conclusurum me esse crimen decumarum dixeram: ex quo intellexistis, innumerabilem frumenti numerum per triennium auersum a rep. esse, abreptumq. aratoribus. sequitur, ut de frumento empto uos, iudices, doceam, maximo, atque impudentissimo furto: de quo dum certa, & pauca, & magna dicam breuiter, attendite. Frumentum emere in Sicilia debuit Verres ex S. C. & ex lege Terentia, & Cassia frumentaria. emundi duo genera fuerunt, unum certarum decumarum, alterum, quod praeterea ciuitatibus aequaliter esset distributum; illius decumani tantum, quantum ex primis decumis fuisset; huius imperati tritici mod. DCCC: pretium autem constitutum decumano in modios singulos HS terni, imperato HS IIII. ita in frumentum imperatum HS II & tricies in annos singulos Verri decernebatur, quod aratoribus solueret; in alteras decumas ferme ad nonagies. sic per triennium ad hanc frumenti emptionem Siciliensem prope centies & uicies erogatum est. Hanc pecuniam tantam, datam tibi ex aerario inopi, atque exhausto, datam ad frumentum, hoc est ad necessitatem salutis, & uitae, datam ut Siculis aratoribus, quibus tanta onera resp. imponeret, solueretur,

ueretur, abs te sic laceratam esse dico, ut possim illud probare, si uelim, omnem te hanc pecuniam domum tuam auertisse. etenim sic hanc rem totam administrasti, ut hoc, quod dico, probari æquissimo iudici possit. sed ego habebo rationem auctoritatis meæ: meminero, quo animo, quo consilio ad caussam publicam accesserim: non agam tecum accusatorie: nihil fingam: nihil cuiquam probari uelim me dicente, quod non ante mihimet ipsi probatum sit. In hac pecunia publica, iudices, hæc insunt tria genera furtorum. primum, eam, cum posita esset apud eas societates, unde erat attributa, binis centesimis fœneratus est: deinde, permultis ciuitatibus pro frumento nihil soluit omnino: postremo, si cui ciuitati soluit, tantum detraxit, quantum commodum fuit, nulli, quod debitum est, reddidit. ac primum, hoc ex te quæro. tu, cui publicani e Carpinatij litteris gratias egerunt, pecunia publica ex ærario erogata, ex uectigalibus populi R. ad emendum frumentum attributa, fuerit ne tibi quæstui? pensitarit ne tibi binas centesimas? credo te negaturum: turpis enim est, & periculosa confessio. mihi autem hoc perarduum est demonstrare: quibus enim testibus? publicani tractati honorifice sunt: tacebunt. litteræ eorum decreto decumanorum remotæ sunt. quò me igitur uertam? rem tam improbam, crimen tantæ audaciæ, tantæq. impudentiæ, propter inopiam testium, ac litterarum prætermittam? non faciam, iudices: utar teste: quo? P. Vettio Chilone, homine equestris ordinis honestissimo

mo, atque ornatissimo: qui isti ita amicus & necessarius est, ut, etiam si uir bonus non esset, tamen, quod contra istum diceret, graue uideretur; ita uir bonus est, ut, etiam si inimicissimus isti esset, tamen eius testimonio credi oporteret. admiratur, & exspectat, quidnam Vettius dicturus sit. nihil dicet ex tempore, nihil ex sua uoluntate, nihil, ut ei utrumuis licuisse uideatur. misit in Siciliam litteras ad Carpinatium, cum esset magister scripturæ, & eius societatis publicanorum: quas ego Syracusis apud Carpinatium in litterarum allatarum libris, Romæ in litterarum missarum apud magistrum Tullium, familiarem tuum, inueni: quibus ex litteris impudentiam fenerationis, quæso, cognoscite. LITTERAE MISSAE L. VETTII, L. SERVILII, C. ANTISTITIS, MAGISTRORVM. Præsto se tibi ait futurum Vettius, & obseruaturum quemadmodum rationes ad ærarium referas: ut, si hanc ex fenore populo pecuniam non retuleris, reddas societati. possumus hoc teste, possumus P. Seruilij, & C. Antistitis, magistrorum, primorum hominum, atque honestissimorum, possumus auctoritate societatis, cuius litteris utimur, quod dicimus, obtinere, an aliqua firmiora, aut grauiora quærenda sunt? Vettius tuus familiarissimus, Vettius tuus affinis, cuius sororem habes in matrimonio, tuæ frater uxoris Vettius, frater tui quæstoris, impudentissimum tuum furtum certissimumq. peculatum: nam quo alio nomine pecuniæ publicæ feneratio est appellanda? *

Recita

Recita reliqua. Scribam tuum dicit, Verres, huius perſcriptorem fenerationis fuiſſe. ei quoque magiſtri minantur in litteris. etenim caſu ſcribæ tum duo magiſtri fuerunt cum Vettio. binas centeſimas ab ſe ablatas, ferundum non putant: & recte non putant: quis enim hoc fecit unquam, quis denique conatus eſt facere, aut poſſe fieri cogitauit, ut, cum ſenatus publicanos uſura ſæpe iuuiſſet, magiſtratus a publicanis pecuniam pro uſuris auderet auferre? certe huic homini ſpes nulla ſalutis eſſet, ſi publicani, hoc eſt ſi equites R. iudicarent: minor eſſe nunc, iudices, uobis diſceptantibus debet, & tanto minor, quanto eſt honeſtius alienis iniurijs, quàm re ſua, commoueri. Quid ad hæc reſpondere cogitas? utrum, factum negabis, an tibi hoc licitum eſſe defendes? negare qui potes? an ut tanta auctoritate litterarum, tot teſtibus publicanis conuincare? licuiſſe uero qui? ſi mehercule te tuam pecuniam, non populi R. in prouincia feneratum docerem, tamen effugere non poſſes: ſed publicam, ſed ob frumentum decretam, ſed a publicanis fenore accepto, hoc licuiſſe cuiquam probabis? quo non modo ceteri, ſed ipſe nihil audacius, improbiusq. feciſti. Non mehercule hoc, quod omnibus ſingulare uidetur, de quo mihi deinceps dicẽdum eſt, poſſum, iudices, dicere audacius eſſe, aut impudentius, quòd permultis ciuitatibus pro frumento nihil ſoluit omnino: maior hæc præda fortaſſe eſt, ſed illa impudentia certe non minor. & quoniam de illa feneratione ſatis dictum eſt, nunc de hac tota pecu-

nia

nia auersa, quæso, cognoscite. Siciliæ ciuitates multæ sunt, iudices, ornatæ, atque honestæ: ex quibus in primis numeranda est ciuitas Halesina. nullam enim reperietis aut officijs fideliorem, aut copijs locupletiorem, aut auctoritate grauiorem. huic iste in annos singulos cum sexaginta tritici millia modium imperauisset, pro tritico nummos abstulit, quanti erat in Sicilia triticum: quos de publico nummos acceperat, retinuit omnes. obstupui, iudices, cum hoc mihi primum Halesæ demonstrauit, in senatu Halesinorum, homo summo ingenio, summa prudentia, summa auctoritate præditus Halesinus Aenias: cui senatus dederat publice caussam, ut mihi, fratriq. meo gratias ageret, & simul qui nos ea, quæ ad iudicium pertinerent, doceret. demonstrat hanc istius cõsuetudinem, ac rationem fuisse; cum omnis frumenti copia decumarum nomine penes istum esset redacta, solitum esse istum pecuniam cogere a ciuitatibus; frumentum improbare; quantum frumenti Romam esset mittendum, tantum de suo quæstu, ac de sua copia frumenti mittere. posco rationes: inspicio litteras: uideo, frumenti granum Halesinos, quibus LX millia modium imperata erant, nullum dedisse; pecuniam Volcatio, Timarchidi, scribæ dedisse. reperio genus huiuscemodi, iudices, prædæ, ut prætor, qui frumentum emere debebat, non emat, sed uendat; pecunias, quas ciuitatibus distribuere debebat eas omnes auertat, atque auferat. non mihi iam furtum, sed monstrum, ac prodigium uidebatur, ciuitatum frumentum improbare,

probare, pretium ei frumento constituere; quod constituisset, id ciuitatibus auferre; quod a populo R. accepisset, tenere. quot uultis esse in uno furto peccatorum gradus? ut, si singulis insistere uelim, progredi ipse non possem. Improbas frumentum Siculum: quid? ipse quod mittis? peculiarem habes aliquam Siciliam, quæ tibi ex alio genere frumentum suppeditare possit? cum senatus decernit, ut ematur in Sicilia frumentum, aut populus iubet; hoc, ut opinor, intelligit, ex Sicilia Siculum frumentum apportari oportere. tu, cum ciuitatum Siciliæ uulgo omne frumentum improbas, num ex Aegypto, aut ex Syria frumentum Romam mittis? improbas Halesinum, Cephaleditanum, Thermitanum, Amestratinum, Tindaritanum, Herbitense, multarum præterea ciuitatum. quid accidit tandem, ut horum populorum agri frumentum eiusmodi te prætore ferrent, quod nunquam antea, ut neque tibi, neque populo R. posset probari, præsertim cum ex ijsdem agris, eiusdemq. anni frumentum ex decumis Romam mancipes aduexissent? quid acciderat, ut ex eodem horreo decumanum probaretur, emptum non probaretur? dubium ne est, quin ista omnis improbatio cogendæ pecuniæ caussa nata sit? esto: improbas Halesinum: habes ab alio populo, quod probes: eme illud, quod placet: missos fac eos, quorum frumentum improbasti. sed ab ijs, quos repudias, exigis tantum pecuniæ, quantum ad eum numerum frumenti satis, si quem ciuitati imperas. dubium est, quid egeris? in medimna

medimna singula uideo ex litteris publicis tibi Halesinos HS quinos denos dedisse. ostendam ex tabulis locupletissimorum aratorum, eodem tempore neminem in Sicilia pluris frumentum uendidisse. quae ergo ista ratio, aut quae potius amentia, frumentum improbare id, quod ex eo loco sit, ex quo senatus, et populus R. emi uoluerit? ex eo aceruo, ex quo partem tu idem decumarum nomine probaris? deinde a ciuitatibus pecunias ad emendum frumentum cogere, cum ex aerario acceperis? utrum te lex Terentia Siculorum pecunia frumentum emere a Siculis, an populi R. pecunia frumentum ab Siculis emere iussit? Iam uero ab isto omnem illam ex aerario pecuniam, quam his oportuit ciuitatibus pro frumento dari, lucrifactam uidebitis. Accipis HS XV pro medimno. tanti enim est illo tempore medimnum. retines HS XVIII. tanti enim est frumentum Siciliense ex lege aestimatum. quid interest, utrum hoc feceris, an frumentum non improbaris, sed frumento probato, & accepto, pecuniam publicam tenueris omnem, neque quidquam ulli dissolueris ciuitati? cum aestimatio legis eiusmodi sit, ut ceteris temporibus tolerabilis Siculis, te praetore etiam grata esse debuerit. est enim modius lege HS III aestimatus: fuit autem te praetore, ut tu in multis epistolis ad amicos tuos gloriaris, HS II. sed fuerit HS III: quoniam tu tantum a ciuitatibus in modios singulos exegisti. cum, si solueres Siculis tantum, quantum te populus R. iusserat, aratoribus fieri gratissimum

posset,

possset, tu non modo eos accipere, quod oportebat, noluisti, sed etiam dare, quod non debebant, coegisti. atque hæc ita gesta esse, iudices, cognoscite ex litteris publicis ciuitatum, & ex testimonijs publicis: in quibus nihil fictum, nihil ad tempus accommodatum intelligetis. omnia, quæ dicimus, rationibus populorum, non interpositis, neque perturbatis, neque repentinis, sed certis, institutis, ordine relata, atque confecta sunt. Recita rationes Halesinorum. Cui pecuniam datam dicit? dic, dic etiã clarius. VOLCATIO, TIMARCHIDI, MEVIO. *Quid est, Verres? ne illam quidem tibi defensionem reliquam fecisti, mancipes in istis rebus esse uersatos, mancipes frumentum improbasse, mancipes pretio cum ciuitatibus decidisse, & eosdem abs te illarum ciuitatum nomine pecunias abstulisse, deinde ipsos sibi frumentum coemisse, nihil hæc ad te pertinere. mala mehercule, ac misera defensio, prætorem hoc dicere: ego frumentum neque attigi, neque aspexi; mancipibus potestatem probandi, improbandiq. permisi: mancipes a ciuitatibus pecunias extorserunt; ego autem, quã pecuniam populis dare debui, mancipibus dedi: mala est quidem, ut dixi, defensio criminis; sed tamen hac ipsa tibi, si uti cupias, non licet. uetat te Volcatius, tuæ, tuorumq. deliciæ, mentionem mancipis facere. Timarchides autem, columen familiæ uestræ, premit fauces defensionis tuæ: cui simul, & Volcatio pecunia a ciuitate numerata est. iam uero scriba tuus annulo aureo suo,*

ſuo, quem ex his rebus inuenit, iſta te ratione uti non ſinet. quid igitur eſt reliquum? niſi uti fateare, te Romam frumentum emptum Siculorum pecunia miſiſſe, publicam pecuniam domum tuam conuertiſſe. O conſuetudo peccandi, quantam habes iucunditatem in improbis, & audacibus, cum pœna abfuit, & licentia conſecuta eſt. iſte in hoc genere peculatus non nunc primum inuenitur, ſed nunc demum tenetur. uidimus huic ab ærario pecuniam numerari quæſtori ad ſumptum exercitus conſularis: uidimus paucis poſt menſibus & exercitum, & conſulem ſpoliatum. illa omnis pecunia latuit in illa caligine, ac tenebrit, quæ totam remp. tum occupauerat. iterum geſſit hereditariam quæſturam cum Dolabella: magnam pecuniam auertit: ſed eius rationem cum damnatione Dolabellæ permiſcuit. commiſſa eſt pecunia tanta prætori: non reperietis hominem timide, nec leuiter hæc improbiſſima lucra ligurrientem: deuorare omnem pecuniam publicam non dubitauit. ita ſerpit illud inſitum in natura malum conſuetudine peccandi libera, finem ut audaciæ ſtatuere ipſe ſibi non poſſit. tenetur igitur aliquando, & in rebus tum maximis, tum manifeſtis tenetur. atque in eam fraudem mihi uidetur diuinitus incidiſſe, non ſolum ut eas pœnas, quas proxime meruiſſet, ſolueret, ſed ut illa etiam ſcelera eius in Carbonem, & in Dolabellam uindicarentur. etenim noua quoque alia res extitit, iudices, in hoc crimine, quæ tollat omnem dubitationem ſuperioris illius decumani criminis. nam,

ut illud missum faciam, permultos aratores in alteras decumas, & in hæc DCCC millia modium, quod emptum populo R. darent, non habuisse, sed a tuo procuratore, hoc est ab Apronio, emisse; ex quo intelligi potest, nihil te aratoribus reliqui fecisse: ut hoc præteream, quod in multis est testimonijs expositum; potest illo quidquam esse certius, in tua potestate, atque in tuis horreis omne frumentum Siciliæ per triennium, atque omnes fructus agri decumani fuisse? cum enim a ciuitatibus pro frumento pecuniam exigebas, unde erat frumentum, quod Romam mitteres, si tu id non omne clausum, & compressum possidebas? itaque in eo frumento primus tibi ille quæstus fuit ipsius frumenti, quod erat ereptū ab aratoribus: alter, quòd id frumentum improbissime partum, non semel, sed bis, neque uno, sed duobus pretijs unum & idem frumentum uendidisti, semel ciuitatibus HS XV in medimnum, iterum populo R. a quo HS XVIII in medimna pro eodem illo frumento abstulisti. At enim frumentum Centuripinorum & Agrigentinorum, & non nullorum fortasse præterea probasti, & his populis pecuniam dissoluisti. Sint aliquæ ciuitates in eo numero, quarum frumentum improbare uolueris: quid tandem? his ciuitatibus omnis ne pecunia, quæ pro frumento debita est, dissoluta est? unum mihi reperi non populum, sed aratorem: uide, quære, circumspice, si quis forte est ex ea prouincia, in qua tu triennium præfuisti, qui te nolit perisse: unum, inquam, da mihi ex illis aratoribus,

toribus, qui uel ad statuam pecuniam contulerunt, qui sibi dicat pro frumento omne esse, quod oportuerit, solutum. confirmo, iudices, neminem esse dictu rum. ex omni pecunia, quam aratoribus soluere debuisti, certis nominibus deductiones fieri solebant, primum pro spectatione, & collybo, deinde pro nescio quo cerario. hæc omnia, iudices, non rerum certarum, sed furtorum improbissimorum sunt uocabula. nam collybus esse qui potest, cum utantur omnes uno genere nummorum? cerarium uero quid uocas? quo modo hoc nomen ad rationes magistratus, quo modo ad pecuoiam publicam allatum est? Nam illud genus tertium, deductionis, erat eiusmodi, quasi non modo liceret, sed etiam oporteret, nec solum oporteret, sed plane necesse esset. scribæ nomine de tota pecunia binæ quinquagesimæ detrahebantur. quis tibi hoc concessit, quæ lex, quæ senatus auctoritas, quæ porro æquitas, ut tantam pecuniam scriba tuus auferret siue de aratorum bonis, siue de populi R. uectigalibus? nam si potest ista pecunia sine aratorum iniuria detrahi: populus R. habeat, præsertim in tantis ærarij angustijs. sin autem & populus id uoluit, & æquum ita est, solui aratoribus: tuus apparitor parua mercede populi conductus, de aratorum bonis prædabitur? Et in hac caussa scribarum ordinem in me concitabit Hortensius? & eorum commoda a me labefactari, atque oppugnari iniuria dicet? quasi uero hoc scribis ullo exemplo sit, aut ullo iure concessum. quid ego uetera repetam? aut quid eo-

rum scribarum mentionem faciam, quos constat san ctissimos homines, atque innocentissimos fuisse? non me fugit, iudices, uetera exempla pro fictis fabulis iam audiri, atque haberi. in his temporibus uersabor miseris, ac perditis. nuper, Hortensi, quæstor fuisti. quid tui scribæ fecerint, tu potes dicere. ego de meis hoc dico: cum in eadem ista Sicilia pro frumento ciuitatibus pecuniam soluerem, mecum duos frugalissimos homines scribas haberem, L. Mamilium, & L. Sergium, non modo istas duas quinquagesimas, sed omnino nummum nullum cuiquam esse deductum. dicerem, hoc mihi totum esse attribuendum, iudices, si illi unquam a me hoc postulassent, si unquam omnino cogitassent. quamobrem enim scriba deducat, ac non potius mulio, qui aduexerit? tabellarius, cuius aduentu certiores facti petiuerunt? præco, qui adesse iussit? uiator, ac Venerius, qui fiscum sustulit? quæ pars operæ, aut oportunitatis in scriba est, cur ei non modo merces tanta detur, sed cur cum eo tantæ pecuniæ partitio fiat? ordo est honestus: quis negat? aut quid ea res ad hanc rem pertinet? est uero honestus, quòd eorum hominum fidei tabulæ publicæ, periculaq. magistratuum committuntur. itaque ex ijs scribis, qui digni sunt illo ordine, patribusfamilias, uiris bonis, atque honestis, percontamini, quid sibi istæ quinquagesimæ uelint: iam omnes intelligetis, nouam rem totam, atque indignam uideri. ad eos me scribas reuoca, si placet: noli hos colligere, qui, nummulis corrogatis de nepo-

tum donis, ac de scenicorum corollarijs, cum decuriam emerunt, ex primo ordine explosorum in secundum ordinem ciuitatis se uenisse dicunt. eos scribas tecum disceptatores huius criminis habebo, qui istos scribas esse moleste ferunt. tametsi, cum in eo ordine uideamus esse multos non idoneos, qui ordo industriæ propositus est, & dignitati; mirabimur turpes aliquot in eo esse, quò cuiuis licet pretio perueni re? Tu ex pecunia publica HS tredecies scribam tuũ permissu tuo cum abstulisse fateare, reliquam tibi ullam defensionem putas esse? hoc ferre quenquam posse, hoc quenquam denique nunc tuorum aduocatorum animo æquo audire arbitrare? qua in ciuitate C. Catoni, clarissimo uiro, consulari homini, HS XVIII millib. lis æstimata sit, in eadem ciuitate apparitori tuo esse concessum, ut HS uno nomine tredecies auferret? hinc ille est anulus aureus, quo tu istũ in concione donasti. quæ tua donatio, singulari impudentia prædita, noua Siculis omnibus, mihi uero incredibilis uidebatur. sæpe enim nostri imperatores, superatis hostibus, optime rep. gesta, scribas suos anulis aureis in concione donarunt: tu uero, quibus rebus gestis, quo hoste superato, concionem, donandi caussa, aduocare ausus es? neque enim solum scribam tuum anulo, sed etiam uirum fortissimum, ac tui dissimillimum, Q. Rubrium excellenti uirtute, auctoritate, copijs, corona, & phaleris, & torque donasti; M. Cossutium, sanctissimum uirum, atque honestissimum; M. Castritium, summo splendore, in

genio, gratia præditum. quid hæc sibi horum trium ciuium R. dona uoluerunt? Siculos præterea potentissimos, nobilissimosq. donasti. qui non, quemadmodum sperasti, tardiores fuerunt, sed ornatiores tuo iudicio ad testimonia dicunda uenerunt. quibus ex hostium spolijs, de qua uictoria, qua ex præda, aut manubijs hæc abs te donatio constituta est? an quòd te prætore, paucorũ aduentu myoparonũ, classis pulcherrima, Siciliæ propugnaculum, præsidiumq. prouinciæ, piratarum manibus incensa est? an quòd ager Syracusanus prædonum incendijs, te prætore, uastatus est? an quòd forum Syracusanum nauarchorum sanguine redundauit? an quòd in portu Syracusano piraticus myoparo nauigauit? nihil possum reperire, quamobrem te in istam amentiam incidisse arbitrer: nisi forte id egisti, ut hominibus ne obliuisci quidem rerum tuarum male gestarum licet. Anulo est aureo scriba donatus: & ad eam donationem concio est aduocata. quod erat os tuum, cum uidebas in concione eos homines, quorum ex bonis iste anulus aureus donabatur, qui ipsi anulos aureos posuerant, liberisq. suis detraxerant, ut esset unde scriba tuus hoc tuum munus, ac beneficium tueretur? quæ porro præfatio tuæ donationis fuit? illa scilicet uetus, atque imperatoria? quandoquidem tu in prœlio, in bello, in re militari: cuius ne mentio quidem te prætore ulla facta est. an illa? quandoquidem tu nulla unquam mihi in cupiditate, ac turpitudine defuisti, omnibusq. in ijsdem flagitijs mecum, & in legatione,

& in prætura, & hic in Sicilia uersatus es; ob hasce res, quoniam te locupletaui, hoc anulo aureo dono. uera hæc fuisset oratio: non enim iste anulus aureus, abs te datus, istum uirum fortem, sed hominem locupletem esse declarat. ita eundem anulum ab alio datum, testem uirtutis duceremus; abs te donatum, comitem pecuniæ iudicamus. Dictum, iudices, est de decumano frumento: dictum de empto: extremum & reliquum est de æstimato. quod tum magnitudine pecuniæ, tum iniuriæ genere quemuis debet commouere, & uero eo magis, quòd ad hoc crimen non ingeniosa aliqua defensio, sed improbissima confessio comparatur. nam cum ex S. C. & ex legibus frumentum ei in cællam sumere liceret; idq́. frumentum senatus ita æstimasset, ternis HS tritici modium, binis ordei, numero ad summam tritici adiecto, tritici modios singulos cum aratoribus denarijs ternis æstimauit. non est in hoc crimen, Hortensi; ne forte ad hoc meditere, multos sæpe uiros bonos, et fortes, & innocentes cum aratoribus, & cum ciuitatibus frumentum, in cællam quod sumi oporteret, æstimasse, & pecuniam pro frumento abstulisse. scio, quid soleat fieri: scio, quid liceat. nihil, quod antea fuerat in consuetudine bonorum, nunc in istius facto reprehenditur: hoc reprehendo, quòd, cum in Sicilia HS binis, modius esset, ut istius epistola ad te missa declarat, summum HS ternis, id quod & testimonijs omnibus, & tabulis aratorum planum factum antea est; tum iste pro tritici modijs singulis ternos

ab aratoribus denarios exegit. hoc crimen eſt: ut intelligas non ex æſtimatione, neque ex ternis denarijs pendere crimen, ſed ex coauctione annonæ, atque æſtimationis. etenim hæc æſtimatio nata eſt, iudices, init o non ex prætorum, aut conſulum, ſed ex aratorum, atque ciuitatum commodo. nemo enim fuit initio tam impudens, qui, cum frumentum deberetur, pecuniam poſceret. certe hoc ab aratore primum eſt profectum, aut ab ea ciuitate, cui imperabatur. cum aut frumentum uendidiſſet, aut ſeruare uellet, aut in eum locum, quò imperabatur, frumentum portare nollet; petiuit in beneficij loco, & gratiæ, ut ſibi pro frumento, quanti frumentum eſſet, dare liceret. ex huiuſcemodi principio, atque ex liberalitate, atque accommodatione magiſtratuum, conſuetudo æſtimationis introducta eſt. ſecuti ſunt auariores magiſtratus: qui tamen in auaritia ſua non ſolum uiam quæſtus inuenerunt, uerum etiam exitum, ac rationem defenſionis inſtituerunt. ſemper ad ultima, ac difficillima loca apportandum frumentum imperare; ut, uecturæ difficultate, ad quam uellent æſtimationem peruenirent. in hoc genere facilior eſt exiſtimatio, quàm reprehenſio: ideo quòd eum, qui hoc facit, auarum poſſumus exiſtimare, crimen in eo conſtituere non tam facile poſſumus: quòd uidetur concedendum magiſtratibus noſtris eſſe, ut ijs, quo loco uelint, frumentum accipere liceat. itaque hoc eſt, quod multi fortaſſe fecerunt; & ita multi, ut ij, quos innocentiſſimos

mos meminimus, aut audiuimus, non fecerint. Quæro nunc a te, Hortensi, cum utris tandem istius factum collaturus es? cum ijs, credo, qui benignitate adducti per beneficium, & gratiam ciuitatibus concesserunt, ut nummos pro frumento darent. ita credo, petijsse ab isto aratores, ut, cum HS ternis tritici modium uendere non possent, pro singulis modijs ternos denarios dare liceret. an, quoniam hoc non audes dicere, illuc confugies? uecturæ difficultate adductos, ternos denarios dare maluisse. cuius uecturæ? quo ex loco? in quem locum ne portarent? Philomelo ne Ephesum? uideo quid inter annonam interesse soleat: uideo, quot dierum uia sit: uideo Philomelen sibus expedire, quanti Ephesi sit frumentum, tantum dare potius in Phrygia, quàm Ephesum portare, aut ad emendum frumentum Ephesum pecuniam, & legatos mittere. in Sicilia uero quid eiusmodi? Enna mediterranea est maxime. coge, ut ad aquam tibi, id quod summi iuris est, frumentum Ennenses metiantur, uel Plutiam, uel Halesam, uel Catinam, loca inter se maxime diuersa: eodem die, quo iusseris, deportabunt. tametsi ne uectura quidem opus est. nam totus quæstus hic, iudices, æstimationis ex annonæ natus est uarietate. hoc enim magistratus in prouincia assequi potest, ut ibi accipiat, ubi est carissimum. ideo ualet ista ratio æstimationis in Asia, ualet in Hispania, ualet in ijs prouincijs, in quibus unum pretium frumento esse non solet. in Sicilia uero quid cuiusquá intererat, quo loco daret? neque enim portandum

erat

erat: &, quò quisque uehere iussus esset, ibi tantidem frumentum emeret, quanti domi uendidisset. Quamobrem si quid, Hortensi, docere uis, aliquid ab isto simile æstimatione, atque a ceteris, esse factum; doceas oportet, aliquo in loco Siciliæ, prætore Verre, ternis denarijs tritici modium fuisse. uide, quam tibi defensionem patefecerim, quàm iniquam in socios, quàm remotam ab utilitate reip. quàm seiunctam a uoluntate, atque sententia legis. tu, cum tibi ego frumentum in meis agris, atque in mea ciuitate, denique cum in ijs locis, in quibus es, uersaris, rem geris, prouinciam administras, paratus sim dare; angulum mihi aliquem eligas prouinciæ reconditum, ac derelictum? iubeas ibi me metiri, quò portare non expediat? ubi emere non possum? improbum facinus, iudices, non ferendum, nemini lege concessum, sed fortasse adhuc in nullo etiam uindicatum. tamẽ ego hoc, quod ferri nego posse, Verri, iudices, concedo, & largior. si ullo in loco eius prouinciæ frumentum tanti fuit, quanti iste æstimauit: hoc crimen in istum reum ualere oportere non arbitror. uerum enimuero, cum esset HS binis, aut etiam ternis quibusuis in locis prouinciæ, duodenos sestertios exegisti. si mihi tecum neque de annona, neque de æstimatione tua potest esse cõtrouersia, quid sedes? quid exspectas? quid defendes? utrum tibi pecuniæ conciliatæ uidentur aduersum leges, aduersum remp. cum maxima sociorum iniuria; an uero id recte, ordine, e rep. sine cuiusquam iniuria factum esse defendes? cum tibi sena-

tus

tus ex ærario pecuniam prompsisset, & singulos tibi denarios adnumerasset, quos tu pro singulis modijs aratoribus solueres; quid facere debuisti? si, quod L. Piso ille Frugi, qui legem de pecunijs repetundis primus tulit: cum emisses, quanti esset; quod superaret pecuniæ, retulisses. si, ut ambitiosi homines, aut benigni: cum pluris senatus æstimasset, quàm quanti esset annona; ex senatus æstimatione, non ex annonæ ratione soluisses. sin, ut plerique faciunt, in quo etiam erat aliquis quæstus, sed is honestus, atque concessus: frumentum, quoniam uilius erat, ne emisses: sumpsisses id nummorum, quod tibi senatus cællæ nomine concesserat. hoc uero quid est? quam habet rationem, non quæro æquitatis, sed ipsius improbitatis, atque impudentiæ? neque enim est fere quidquã, quod homines palam facere audeant in magistratu, quamuis improbi, quin eius facti si non bonam, at aliquam rationem afferre soleant. hoc quid est? uenit prætor: frumentum, inquit, me abs te emere oportet. optime. modium denario: benigne, ac liberaliter: nam ego tribus HS non possum uendere. mihi frumento non opus est: nummos uolo. nam speraueram, inquit arator, me ad denarios peruenturum: sed, si ita necesse est, quanti frumentum sit, considera. uideo esse binis HS: quid ergo a me tibi nummorum dari potest, cum senatus tibi quaternos nummos dederit? quid poscit, attendite: & uos quæso simul, iudices, æquitatem prætoris attendite. Quaternos HS, quos mihi senatus decreuit, & ex ærario dedit,

ego,

ego, habebo, & in ciſtam transferam ex fiſco. quid poſtea? quid? pro ſingulis modijs, quos tibi impero, tu mihi octonos HS dato. qua ratione? quid quæris rationem? non tantam rationem res habet, quantam utilitatem, atque prædam. dic, inquit ille, planius. ſenatus te uoluit mihi nummos dare, me tibi frumentum metiri: tu eos nummos, quos mihi ſenatus dari uoluit, ipſe habebis? a me, cui ſingulos denarios dari oportuit, binos aufers? & huic prædæ, ac direptionis cællæ nomen imponis? Hæc deerat, iniuria, et hæc calamitas aratoribus te prætore, qua reliquis fortunis omnibus euerterentur? nam quid eſſe reliqui poterat ei, qui per hanc iniuriam non modo frumentum omne amittere, ſed etiam omne inſtrumentum uendere cogeretur? quò enim ſe uerteret, non habebat. ex quo fructu nummos, quos tibi daret, inueniret? decumarum nomine tantum erat ablatum, quantum uoluntas tulerat Apronij: pro alteris decumis, emptoque frumento aut nihil datum, aut tantum datum, quantum reliqui ſcriba fecerat, aut ultro etiam, id quod didiciſtis, ablatum. cogantur etiam nummi ab aratore. quo modo? quo iure? quo exemplo? nam cum fructus diripiebantur aratorum, atque omni lacerabátur iniuria; uidebatur id perdere arator, quod aratro ipſe quæſiſſet, in quo elaboraſſet, quod agri, ſegetesq́. extuliſſent. quibus iniurijs grauiſſimis tamen illud erat miſerum ſolatium, quòd id perdere uidebatur, quod alio prætore, eodem ex agro reparare poſſet. nummos uero ut daret arator, quos non aratro,

ac manu quærit; boues, & aratrum ipſum, & omne inſtrumentum uendat, neceſſe eſt. non enim debetis hoc cogitare: habet idem in nummis: habet idem in urbanis prædijs. nam cum aratori onus aliquod imponitur; non hominis, ſi quæ ſunt præterea, facultates, ſed arationis ipſius uis, ac ratio conſideranda eſt, quid ea ſuſtinere, quid pati, quid efficere poſſit, ac debeat. quanquam illi quoque ſunt homines ab iſto omni ratione exinaniti, ac perditi: tamen hoc uobis eſt ſtatuendum, quid aratorem ipſum arationis nomine muneris in remp. fungi, ac ſuſtinere uelitis. imponitis decumas; patiuntur: alteras; temporibus ueſtris ſeruiendum putant. dent emptum præterea: dabunt, ſi uoletis. hæc quàm ſint grauia, & quid, his rebus detractis, poſſit ad dominos puri, ac reliqui peruenire, credo uos ex ueſtris rebus ruſticis coniectura aſſequi poſſe. addite nunc eodem iſtius edicta, inſtituta, iniurias: addite Apronij, Veneriorumq. ſeruorum in agro decumano regna, ac rapinas: quanquam hæc omitto: de cælla loquor. placet ne uobis in cællam magiſtratibus noſtris frumentum Siculos gratis dare? quid hoc indignius? quid iniquius? atqui hoc ſcitote aratoribus, hoc prætore, optandum, ac petendum fuiſſe. Soſitenus eſt Entellinus, homo cumprimis ciuitatis prudens, & domi nobilis? cuius uerba audiſtis; qui ad hoc iudicium legatus publice cum Artemone, & Meniſco, primarijs uiris, miſſus eſt. is cũ in ſenatu Entellino multa mecum de iſtius iniurijs ageret, hoc dixit, ſi hoc de cælla, atque hac æſtimatione

ne concederetur, uelle Siculos senatui polliceri frumentum in cællam gratis, ne posthac tantas pecunias magistratibus nostris decerneremus. Perspicere uos certo scio, Siculis quantopere hoc expediat, non ad æquitatis condicionem, sed ad minima malorum eligenda. nam qui mille modium Verri suæ partis in cællam gratis dedisset, duo millia nummum, aut summum tria dedisset; idem nunc pro eodem numero frumenti HS VIII dare coactus est. hoc arator assequi per triennium, certo fructu suo non potuit: uendiderit instrumentum, necesse est. quòd si hoc munus, & uectigal aratio tolerare, hoc est Sicilia ferre, ac pati potest: populo R. ferat potius, quàm nostris magistratibus. magna est pecunia, magnum præclarumq. uectigal; si modo id salua prouincia, si sine iniuria sociorum percipere possitis. nihil detraho magistratibus: tantundem detur in cællam, quantum semper datum est. quod præterea Verres imperat, id, si facere non possunt, recusent; si possunt, populi R. potius hoc sit uectigal, quàm præda prætoris. deinde cur in uno genere solo frumenti ista æstimatio constituitur? si est æqua, & ferenda; populo R. Sicilia decumas det, pro singulis tritici modijs ternos denarios; sibi habeat frumentum. data tibi pecunia est, Verres; una, qua frumentum tibi emeres in cællam; altera, qua frumentum emeres a ciuitatibus, quod Romam mitteres. tibi datam pecuniam domi retines: & præterea pecuniam permagnam tuo nomine aufers. fac idem in eo frumento, quod ad populum R. pertinet:

exige

exige eadem æstimatione pecuniam a ciuitatibus, & refer quam accepisti: tum refertius erit ærarium populi R. quàm unquam fuit. at enim istam rem in publico frumento Sicilia non ferret, hanc rem in meo frumento tulit. proinde quasi aut æquior sit ista æstimatio in tuo, quàm in populi R. commodo: aut ea res, quam ego dico, & ea, quam tu fecisti, inter se genere iniuriæ, non magnitudine pecuniæ differant. uerum istam ipsam cællam ferre nullo modo possunt. ut omnia remittantur; ut omnibus iniurijs, & calamitatibus, quas, te prætore, tulerunt, in posterum liberentur; istam se cællam, atque istam æstimationem negant ullo modo ferre posse. Multa Sophocles Agrigentinus apud Cn. Pompeium consulem nuper, homo disertissimus, & omni doctrina, & uirtute ornatissimus, pro tota Sicilia de aratorum miserijs grauiter, ac copiose dixisse, ac deplorasse dicitur. ex quibus hoc ijs, qui aderant, (nam magno conuentu acta res est) indignissimum uidebatur: qua in re senatus optime, ac benignissime cum aratoribus egisset, large, liberaliterq. æstimasset, in ea re prædari prætorem, bonis euerti aratores, & id non modo fieri, sed ita fieri, quasi liceat, concessumq. sit. Quid ad hæc Hortensius? falsum esse crimen? hoc nunquam dicet. non magnam hac ratione pecuniam captam? ne id quidem dicet. non iniuriam factam Siculis, atque aratoribus? qui poterit dicere? quid igitur dicet? fecisse alios? quid est hoc? utrum crimini defensio, an comitatus exsilio quæritur? tu in hac rep. atque in hac hominũ

libidine,

libidine, & , ut adhuc habuit se status iudiciorum, etiam licentia, non ex iure, non ex æquitate, non ex lege, non ex eo, quod licuit, sed ex eo, quod aliquis fecerit, id, quod reprehenditur, recte factum esse defendes? fecerunt aliqui alia quàm multa: cur in hoc uno crimine isto genere defensionis uteris? sunt quædam omnino in te singularia, quæ in nullum alium hominem dici, neque conuenire possint; quædam tibi cũ multis communia. ergo ut omittam tuos peculatus, ut ob ius dicundum pecunias acceptas, ut eiusmodi cetera, quæ forsitan alij quoque etiam fecerint: illud, in quo te grauissime accusaui, quòd ob iudicandam rẽ pecuniam accepisses, eadem ista ratione defendes, fecisse alios? ut ego assentiar orationi, defensionem tamen non probabo: potius enim, te damnato, ceteris angustior locus improbitatis defendendæ relinquetur, quàm, te absoluto, alij, quod audacissime fecerunt, recte fecisse existimentur. Lugent omnes prouinciæ: queruntur omnes liberi populi: regna denique iam omnia de nostris cupiditatibus, & iniurijs expostulant: locus intra Oceanum iam nullus est, neque tam longinquus, neque tam reconditus, quò non per hæc tempora nostrorum hominum libido, iniquitasq́. peruaserit: sustinere iam populus R. omnium nationum non uim, non arma, non bellum, sed luctũ, lacrymas, querimonias non potest. in eiusmodi re, ac moribus, si is, qui erit adductus in iudicium, cum manifestis in flagitijs tenebitur, alios eadem fecisse dicet: illi exempla non deerunt; reip. salus deerit, si

improborum

improborum exemplis improbi iudicio, ac periculo liberabuntur. Placent uobis hominum mores? placet ita geri magistratus, ut geruntur? placet socios sic tractari, quod restat, ut per hæc tempora tractatos uidetis? cur hæc a me opera consumitur? quid sedetis? cur non in media oratione mea consurgitis, atque disceditis? uultis autem istorum audacias, ac libidines aliqua ex parte resecare? desinite dubitare, utrum sit utilius, propter multos improbos uni parcere, an unius improbi supplicio multorum improbitatem coercere. tametsi quæ ista sunt exempla multorum? nam cum in caussa tanta, cum in crimine maximo dici a defensore cœptum est, factitatum esse aliquid; exspectant ij, qui audiunt, exempla ex uetere memoria, & monumentis, ac litteris, plena dignitatis, plena antiquitatis. hæc plurimum solent & auctoritatis habere ad probandum, & iucunditatis ad audiendum. Africanos mihi, & Catones, & Lælios commemorabis? & eos fecisse idem dices? quamuis res non placeat, tamen contra hominum auctoritatem pugnare non potero. an, cum eos non poteris, proferes hos recentes, Q. Catulum patrem, C. Marium, Q. Scæuolam, M. Scaurum, Q. Metellum? qui omnes prouincias habuerunt, & frumentum cællæ nomine imperauerunt. magna est hominum auctoritas, & tanta, ut etiam delicti suspicionem tegere possit. non habes ne ex his quidem hominibus, qui nuper fuerunt, ullum auctorem istius æstimationis. quo me igitur, aut ad quæ exempla reuocas? ab illis ho-

 minibus,

minibus, qui tum uersati sunt in rep. cum & optimi mores erant, et hominum existimatio grauis habebatur, & iudicia seuera fiebant, ad hanc hominum licentiam, & libidinem me abducis? & in quos aliquid exempli populus R. statui putat oportere, ab ijs tu defensionis exempla quæris? non fugio ne hos quidem mores, dummodo ex his ea, quæ probat populus R. exempla, non ea quæ condemnat, sequamur. non circumspiciam, non quæram foris, cum habeas iudices principes ciuitatis, P. Seruilium, Q. Catulum: qui tanta auctoritate sunt, tantis rebus gestis, ut in illo antiquorum, & clarissimorum hominum, de quibus antea dixi, numero reponantur. exempla quærimus, & ea non antiqua. modo uterque horum exercitum habuit. quære, Hortensi, quoniam te recentia exempla delectant, quid fecerint. ita ne uero? Q. Catulus frumento est usus, pecuniam non coegit: P. Seruilius quinquennium exercitui cum præesset, & ista ratione innumerabilem pecuniam facere posset, non statuit sibi quidquam licere, quod non patrem suum, non auum Q. Metellum facere uidisset: C. Verres reperietur, qui, quod expediat, id licere dicat? quod nemo, nisi improbus, fecerit, id aliorum exemplo se fecisse defendat? At in Sicilia factitatum est. quæ est ista condicio Siciliæ? cur, quæ optimo iure propter uetustatem, fidelitatem, propinquitatem esse debet, huic præcipua lex iniuriæ definitur; sed in ista ipsa Sicilia non quæram exemplum foris; hoc ipso ex consilio utar exemplis. C. Marcelle, te appello: Siciliæ

prouinciæ,

prouinciæ, cum esses pro consule, præfuisti: num quæ in tuo imperio pecuniæ cællæ nomine coactæ sunt? neque ego hoc in tua laude pono. alia sunt tua facta, atque consilia, summa laude digna, quibus illam tu prouinciam afflictam, & perditam erexisti, atque recreasti. nam hoc de cælla ante ne Lepidus quidem fecerat, cui tu successisti. Quæ sunt tibi igitur exempla in Sicilia cællæ, si hoc crimen non modo Marcelli facto, sed ne Lepidi quidem potes defendere? an me ad M. Antonij æstimationem frumenti, exactionemq. pecuniæ reuocaturus es? ita, inquit, ad M. Antonij. hoc enim mihi significasse, & annuisse uisus est. ex omnibus ne igitur populi R. prætoribus, consulibus, imperatoribus M. Antonium delegisti, & eius unum improbissimum factum, quod imitarere? & hic utrũ mihi difficile est dicere, an his existimare, ita se in illo infinito imperio M. Antonium gessisse, ut multo isti perniciosius sit dicere, se in re improbissima uoluisse Antonium imitari, quàm, si posset, defendere, nihil in uita se M. Antonio simile fecisse? homines in iudicijs ad crimen defendendum, non quid fecerit quispiam, proferre solent, sed quid probarint. Antoniũ, cum multa contra sociorum salutem, multa contra utilitatem prouinciarum & faceret, & cogitaret, in medijs eius iniurijs, & cupiditatibus mors oppressit. tu mihi, quasi eius omnia facta, atque consilia senatus populusq. R. iudices comprobarint, ita Antonij exemplo istius audaciam defendis. At idem fecit Sacerdos. hominem innocentem, & summa prudentia

præditum nominas: ſed tum idem feciſſe erit exiſtimandus, ſi eodem conſilio fecerit. nam genus æſtimationis ipſum a me nunquam eſt reprehenſum: ſed eius æquitas aratorum commodo, & uoluntate perpenditur. non poteſt reprehendi illa æſtimatio, quæ aratori non modo incommoda non eſt, ſed etiam grata eſt. Sacerdos ut in prouinciam uenit, frumentum in cællam imperauit. cum eſſet ante nouum tritici mod. HS XV, *petiuerunt ab eo ciuitates ut æſtimaret. remiſſior aliquanto eius fuit æſtimatio, quàm annona: nam æſtimauit denarijs* III. *Vides eandem æſtimationem propter temporis diſſimilitudinem in illo laudis cauſſam habere, in te criminis? in illo beneficij, in te iniuriæ? Eodem tempore Antonius* III *denarijs æſtimauit poſt meſſem, ſumma in uilitate, cum aratores frumentum dare gratis malebant; & aiebat, ſe tantidem æſtimaſſe, quanti Sacerdotem: neque mentiebatur: ſed eadem iſta æſtimatione alter ſubleuarat aratores, alter euerterat. quòd niſi omnis frumenti ratio ex temporibus eſſet, & annona, non ex numero, neque ex ſumma conſideranda: nunquam tam grati hi ſeſquimodij, Q. Hortenſi, fuiſſent; quos tu cum ad menſuræ tam exiguam rationem populo R. in capita deſcripſiſſes, gratiſſimum omnibus feciſti: caritas enim annonæ faciebat, ut iſtuc, quod re paruum uidebatur, tempore magnum uideretur. idem iſtuc ſi in uilitate populo R. largiri uoluiſſes, deriſum tuum beneficium eſſet, atque contemptum. noli igitur dicere, iſtum idem feciſſe, quod*

Sacerdotem: quoniam non eo tempore, neque ſimili fecit anno. dicito potius, quoniam habes auctorem idoneum; quod Antonius uno aduentu, & uix menſtruis cibarijs fecerit, id iſtum per triennium feciſſe: & iſtius innocentiam M. Antonij facto, atque auctoritate defendito. Nam de Sex. quidem Peducæo, fortiſſimo, atque innocentiſſimo uiro, quid dicitis? de quo quis unquam arator queſtus eſt? aut quis non ad hoc tempus innocentiſſimam omnium, diligentiſſimamq. præturam illius hominis exiſtimauit? biennio prouinciam obtinuit, cum alter annus in uilitate, alter in ſumma caritate fuerit: num aut in uilitate nummum arator quiſquam dedit, aut in caritate de æſtimatione frumenti queſtus eſt? at uberiora cibaria facta ſunt caritate. credo: neque id eſt nouum, neque reprehendendum. modo C. Sentium uidimus, hominem uetere illa, ac ſingulari innocentia præditum, propter caritatem frumenti, quæ fuerat in Macedonia, permagnam ex cibarijs pecuniam reportare. quamobrem non ego inuideo tuis commodis, ſi qua ad te lege uenerunt: iniuriam queror: improbitatem arguo: auaritiam in crimen, & in iudicium uoco. quòd ſi ſuſpiciones inijcere uoletis, ad plures homines, & ad plures prouincias crimen hoc pertinere: non ego iſtam defenſionem ueſtram pertimeſcam, ſed me omnium prouinciarum defenſorem eſſe profitebor. etenim hoc dico, & magna uoce dico: ubicunque hoc factum eſt, improbe factum eſt: quicunque hoc fecit, ſupplicio dignus eſt. nam, per deos immortales, ui-

dete, iudices, & prospicite animis, quid futurum sit. multi magnas pecunias ab inuitis ciuitatibus, atque ab inuitis aratoribus, ista ratione, cællæ nomine coegerunt: (omnino ego neminem uideo, præter istum: sed do hoc uobis, & concedo, esse multos) in hoc homine rem adductam in iudicium uidetis: quid facere potestis? utrum, cum iudices sitis de pecunia capta, conciliata, tantam pecuniam captam negligere, an, cum lex sociorum caussa rogata sit, sociorum querimonias non audire? uerum hoc quoque uobis remitto: negligite præterita, si uultis: sed, ne reliquas spes turbetis, atque omnes prouincias euertatis, id prouidete; ne auaritiæ, quæ antehac occultis itineribus, atque angustis uti solebat, auctoritate uestra uiam patefaciatis illustrem, atque latam. nam si hoc probatis, & si hoc licere, pecunias isto nomine capi, iudicatis: certe hoc, quod adhuc nemo, nisi improbissimus, fecit, posthac nemo, nisi stultissimus, non faciet. improbi sunt, qui pecunias contra leges cogunt; stulti, qui, quod licere iudicatum est, prætermittunt. Deinde, iudices, uidete, quàm infinitam sitis hominibus licentiam pecuniarum eripiendarum daturi. si, ternos denarios qui coegit, erit absolutus: quaternos, denos denique, aut uicenos coget alius: quæ erit reprehensio? in quo primum iniuriæ gradu resistere incipiet seueritas iudicis? quotus erit iste denarius, qui non sit ferendus? & in quo primum æstimationis iniquitas, atque improbitas reprehẽdatur? non enim a uobis summa, sed genus æstimationis est comprobatum.

tum. neque hoc poteſtis iudicare, ternis denarijs æſtimare licere. ubi enim ſemel ab annonæ ratione, et ab aratorum uoluntate res ad prætoris libidinem tranſlata eſt, non eſt iam in lege, atque in officio, ſed in uoluntate hominum, atque auaritia poſitus modus æſtimandi. quapropter ſi uos ſemel in iudicando finem æquitatis, & legis tranſieritis, ſcitote uos nullum cæteris in æſtimando finem improbitati, & auaritiæ reliquiſſe. uidete igitur, quàm multa ſimul a uobis poſtulentur. abſoluite eum, qui ſe fateatur maximas pecunias cum ſumma ſociorum iniuria cepiſſe: non ſatis: ſunt alij quoque complures, qui idem fecerint. abſoluite etiam illos, ſi qui ſunt; ut uno iudicio quamplurimos improbos liberetis: ne id quidem ſatis eſt. facite, ut ceteris poſthac idem liceat: licebit: at hoc parum eſt. permittite, ut liceat: quanti quiſque uelit, tanti æſtimet: æſtimabit. uidetis iam profecto, iudices, hac æſtimatione a uobis comprobata, neque modum poſthac auaritiæ cuiuſquam, neque pœnam improbitatis futuram. Quas ob res, quid agis, Hortenſi? conſul es deſignatus: prouinciam ſortitus es: de æſtimatione cum dices frumenti, ſic te audiemus, quaſi id, quod ab iſto recte factum eſſe defendes, te facturum profiteare, & quaſi, quod iſti licitum eſſe dices, uehementer cupias tibi licere. atqui ſi id licebit, nihil eſt, quod putetis quenquam poſthac commiſſurum, ut de pecunijs repetundis condemnari poſſit. quantam enim quiſque concupierit pecuniam, tantam licebit per cællæ nomen æſtimationis magnitu-

dine consequatur. At enim est quiddam, quod etiam si palam in defendendo non dicit Hortensius, tamen ita dicit, ut uos id suspicari, & cogitare possitis: pertinere hoc ad commodum senatorium, pertinere ad utilitatem eorum, qui iudicent, qui in prouincijs cum potestate, aut cum legatione se futuros aliquando arbitrentur. Praeclaros uiros existimas iudices nos habere, quos alienis peccatis concessuros putes, quo facilius ipsis peccare liceat. ergo id uolumus populum R. id prouincias, id socios, nationesq́. exteras existimare, si senatores iudicent, hoc certe unum genus infinitae pecuniae per summam iniuriam cogendae nullo modo posse reprehendi? quod si ita est; quid possumus contra illum praetorem dicere, qui quotidie templum tenet, qui remp. stare negat posse, ni ad equestrem ordinem iudicia referantur? quòd si ille hoc unum agitare coeperit, esse aliquod genus cogendae pecuniae senatorum commune, & iam prope concessum ordini, quo genere ab socijs maxima pecunia per summam iniuriam auferatur, neque ullo modo senatorijs iudicijs reprehendi posse, idq́ue, dum equester ordo iudicaret, nunquam esse commissum: quis obstet? quis erit tam cupidus uestri, tam fautor ordinis, qui de transferendis iudicijs possit recusare? Atque utinam posset aliqua ratione hoc crimen, quamuis falsa, modo humana, atque usitata, defendere: minore periculo uestro, minore periculo prouinciarum omnium iudicaretis. negaret hic aestimatione se usum: uos id credidisse homini, non factum comprobasse uideremini.

ni.

ni. nullo modo negare potest: urgetur a tota Sicilia: nemo est ex tanto numero aratorum, a quo pecunia cællæ nomine non sit exacta. Vellem etiam hoc posset dicere, nihil ad se istam rationem pertinere, per quæstores rem frumentariam esse administratam. ne id quidem ei licebit dicere: propterea quòd ipsius litteræ recitantur, ad ciuitates de ternis denarijs missæ. Quæ est igitur defensio? feci, quod arguis: coegi pecunias maximas cællæ nomine: sed hoc mihi licuit: uobis, si prospicitis, licebit. periculosum prouincijs, genus iniuriæ confirmari iudicio: perniciosum nostro ordini, populum R. existimare, non posse eos homines, qui ipsi legibus teneantur, leges in iudicando religiose defendere. Atque isto prætore, iudices, non solum æstimandi frumenti modus non fuit, sed ne imperandi quidem. neque enim id, quod debebatur, sed quantum commodum fuit, imperauit. summam faciam uobis ex publicis litteris, & testimonijs ciuitatum frumenti in cællam imperati. reperietis quinquies tanto, iudices, amplius istum, quàm quantum ei in cællam sumere licitum sit, ciuitatibus imperasse. quid ad hanc impudentiam addi potest, si & æstimauit tanti, ut homines ferre non possent, & tanto plus, quàm erat ei concessum legibus, imperauit? Quapropter, cognita tota re frumentaria, iudices, iam facillime perspicere potestis, amissam esse populo R. Siciliam, fructuosissimam, atque oportunissimam prouinciam, nisi eam uos istius damnatione recuperatis. quid est enim Sicilia, si ei agri cultionem

sustuleris,

ſuſtuleris, & ſi aratorum numerum, ac nomen extinxeris? quid enim poteſt eſſe in calamitate reſidui, quod non ad miſeros aratores, iſto prætore, per ſummam iniuriam, ignominiamq́. peruenerit? quibus, cum decumas dare deberent, uix ipſis decumæ relictæ ſunt: cum pecunia deberetur, ſoluta non eſt: cum optima æſtimatione ſenatus frumẽtum eos in cællam dare uoluiſſet, etiam inſtrumenta agrorum uendere coacti ſunt. dixi iam antea, iudices, ut has omnes iniurias tollatis, tamen ipſam rationem arandi ſpe magis, & iucunditate quadam, quàm fructu, atque emolumento, teneri. etenim ad incertum caſum, & euentum certus quotannis labor, & certus ſumptus impenditur. annona porro pretium, niſi in calamitate fructuum, non habet. ſi autem ubertas in percipiendis fructibus fuit, conſequitur uilitas in uendendis: ut aut male uendendum intelligas, ſi proceſſit; aut male perceptos fructus, ſi recte licet uendere. totæ autem res ruſticæ eiuſmodi ſunt, ut eas non ratio, neque labor, ſed, res incertiſſima, uenti, tempeſtatesq́. moderentur. hinc cum unæ decumæ lege, & condicione trahantur; alteræ nouis inſtitutis, propter annonæ rationem, imperentur; ematur præterea frumentum quotannis publice, poſtremo etiam in cællam magiſtratibus, & legatis imperetur: quid, aut quantum præterea eſt, quod aut liberum poſſit habere ille arator, ac dominus in poteſtate, ſuorum fructuum, aut in ipſis fructibus ſolutum? quòd ſi hæc feruntur omnia; ſi uobis potius, ac popu

lo

lo R. quàm ſibi, & ſuis commodis, opera, ſumptu, labore deſeruiunt: etiam ne hæc noua debent edicta, & imperia prætorum, & Apronij dominationem, & Veneriorum ſeruorum furta, rapinasq́. perferre? etiam ne frumentum pro empto gratis dare? etiam ne, in cællam cum cupiant gratis dare ultro, pecuniam grandem dare? etiam ne hæc tota detrimenta, atque damna cum maximis iniurijs, contumelijsq́. perferre? itaque hæc, iudices, quæ pati nullo modo potuerunt, non pertulerunt. arationes tota Sicilia deſertas, atque a dominis relictas eſſe cognoſcitis: neque quidquam aliud agitur hoc iudicio, niſi ut antiquiſſimi ſocij, fideliſſimiq́ue, Siculi, coloni populi R. atque aratores, ueſtra ſeueritate, & diligentia, me duce, atque auctore, agros, in atque in ſedes ſuas reuertantur.

ACTIONIS V. IN C. VERREM LIBER IV.

ORATIO IX.

VENIO nunc ad iſtius, quemadmodum ipſe appellat, ſtudium; ut amici eius, morbum, & inſaniam; ut Siculi, latrocinium. ego, quo nomine appellem, neſcio. rem uobis proponam: uos eam ſuo nominis pondere penditote. genus ipſum prius cognoſcite, iudices: deinde fortaſſe non magnopere quæretis, quo nomine

mine appellandum putetis. Nego in Sicilia tota, tam locuplete, tam uetere prouincia, tot oppidis, tot familijs, tam copiosis, ullum argenteum uas, ullum Corinthium, aut Deliacum fuisse: nego ullam gemmam, aut margaritam fuisse, aut quidquam ex auro, aut ebore factum, signum ullum æneum, marmoreum, eburneum: nego ullam picturam neque in tabulis, neque textilem fuisse, quin quæsierit, inspexerit; quo placitum sit, abstulerit. magnum uideor dicere: attendite, etiam quemadmodum dicam. non enim uerbi, neque criminis caussa augendi complector omnia. cum dico nihil istum eiusmodi rerum in tota prouincia reliquisse; latine me scitote, non accusatorie, loqui. etiam planius: nihil in ædibus cuiusquam, ne in oppidis quidem, nihil in locis communibus, ne in fanis quidem, nihil apud Siculum, nihil apud ciuem R. denique nihil istum, quod oculos, animumq. accenderit, neque priuati, neque publici, neque profani, neque sacri tota in Sicilia reliquisse. unde igitur potius incipiam, quàm ab ea ciuitate, quæ tibi una in amore, atque in delicijs fuit? aut ex quo potius numero, quàm ex ipsis laudatoribus tuis? facilius enim perspicietur, qualis apud eos fueris, qui te oderunt, qui accusant, qui persequuntur; cum apud tuos Mamertinos inueniere improbissima ratione esse prædatus. C Heius est Mamertinus, (omnes hoc mihi facile concedent, qui Messanam accesserũt) omnibus rebus in illa ciuitate ornatissimus. huius domus est uel optima Messanæ, notissima quidem certe,

te, & nostris hominibus apertissima, maximeq. hospitalis. ea domus ante aduentum istius sic ornata fuit, ut urbi quoque esset ornamento. nam ipsa Messana, quæ situ, mœnibus, portuq. ornata sit, ab ijs rebus, quibus iste delectatur, sane uacua, atq. nuda est. erat apud Heium sacrarium cum magna dignitate in ædibus, a maioribus traditum, perantiquum: in quo signa pulcherrima quattuor, summo artificio, summa nobilitate, quæ non modo istum, hominem ingeniosum, atque intelligentem, uerum etiam quemuis nostrum, quos iste idiotas appellat, delectare possent: unum Cupidinis marmoreum, Praxitelis. nimirum didici etiam, dum in istum inquiro, artificū nomina. idem opinor artifex eiusdem modi Cupidinem fecit illum, qui est Thespijs: propter quem Thespiæ uisuntur. nam alia uisendi caussa nulla est. itaque ille L. Mummius, cum Thespijs ea, quæ ad ædem Felicitatis sunt, ceteraq. profana ex illo oppido signa tolleret, hunc marmoreum Cupidinem, quòd erat consecratus, non attigit. uerum, ut ad illud sacrarium redeam; signum erat hoc, quod dico, Cupidinis e marmore; ex altera parte Hercules, egregie factus, ex ære. is dicebatur esse Myronis, ut opinor, et certe. item ante hosce deos erant tabulæ, quæ cuiuis sacrarij religionem significare possent. erant ænea præterea duo signa non maxima, uerum eximia, uenustate, uirginali habitu, atque uestitu, quæ manibus sublatis sacra quædam more Atheniensium uirginum, reposita in capitibus, sustinebant. Cane-

phoræ

phoræ ipsæ uocabantur. sed earum artificem, quem? quemnam? recte admones: Polycletum esse dicebant. Messanam ut quisque nostrum uenerat, hæc uisere solebat: omnibus hæc ad uisendum patebant quotidie: domus erat non domino magis ornamento, quàm ciuitati. C. Claudius, cuius ædilitatem magnificentissimam scimus fuisse, usus est hoc Cupidine tam diu, dum forum dijs immortalibus, populoq. R. habuit ornatum: & cum esset hospes Heiorum, Mamertini autem populi patronus, ut illis benignis usus est ad commodandum, sic ipse diligẽs fuit ad reportandum. nuper homines nobiles eiusmodi, iudices: ecquid dico, nuper? immo uero modo, ac plane paullo ante uidimus, qui forum, ac basilicas non spolijs prouinciarum, sed ornamentis amicorum, commodis hospitum, non furtis nocentium, ornarent: qui tamen signa, atque ornamenta sua cuique reddebant, non, ablata ex urbibus sociorum, quatridui caussa, per simulationem ædilitatis, domum deinde, atque ad suas uillas auferebant. hæc omnia, quæ dixi, signa, iudices, ab Heio de sacrario Verres abstulit: nullum, inquam, horum reliquit, neque aliud ullũ tamen, præter unum peruetus ligneum, Bonam fortunam. ut opinor, eam iste domi suæ habere noluit. pro deum hominumq. fidem, quid hoc est? quæ hæc caussa? quæ hæc impudentia est? quæ, dico, signa, ante quàm abs te sublata sunt, nemo Messanam cum imperio uenit, quin uiderit. tot prætores, tot consules in Sicilia tum in pace, tum etiam in bello fuerũt:

tot

tot homines cuiusque modi: non loquor de integris, innocentibus, religiosis: tot cupidi, tot improbi, tot audaces: quorum nemo sibi tam uehemens, tam potens, tam nobilis uisus est, qui ex illo sacrario quidquam poscere, aut tollere, aut attingere auderet. Verres, quod ubique erit pulcherrimum, auferet? nihil habere praeterea cuiquam licebit? tot domus locupletissimas domus istius una capiet? iccirco nemo superiorum attigit, ut iste tolleret? ideo C. Claudius Pulcher retulit, ut C. Verres posset auferre? at non requirebat ille Cupido lenonis domum, ac meretriciā disciplinam: facile illo sacrario patrio continebatur: Heio se a maioribus relictum esse sciebat: ad hereditatem sacrorum non quaerebat meretricis heredem. Sed quid ego tam uehementer inuehor? uerbo iam uno repellar. emi, inquit. o dij immortales, praeclaram defensionem. mercatorem cum imperio, ac securibus in prouinciam misimus, qui omnia signa, tabulas pictas, omne argentum, aurum, ebur, gēmas coemeret, nihil cuiquam relinqueret. haec enim mihi ad omnia defensio patefieri uidetur, emisse. primum, si id, quod uis, tibi ego concedam, ut emeris; quoniam in toto hoc genere hac una defensione usurus es: quaero, cuiusmodi tu iudicia Romae putaris esse, si tibi hoc quenquam concessurum putasti, te in praetura, ac imperio tot res, tam pretiosas, omnes denique res, quae alicuius pretij fuerint, tota ex prouincia coemisse. Videte maiorum diligentiam; qui nihil dum etiam istiusmodi suspicabantur, ueruntamen ea,

ea, quæ paruis in rebus accidere poterant, prouidebant. neminem, qui cum poteſtate, aut legatione in prouinciam eſſet profectus, tam amentem fore putarunt, ut emeret argentum; dabatur enim de publico: ut ueſtem; præbebatur enim legibus: mancipium putauerunt: quo & omnes utimur, & non præbetur a populo. ſanxerunt, ne quis emeret mancipium, niſi in demortui locum. ſi quis Romæ eſſet demortuus? immo, ſi quis ibidem: non enim te inſtruere domum tuam uoluerunt in prouincia, ſed illum uſum prouinciæ ſupplere. quæ fuit cauſſa, cur tam diligenter nos in prouincijs ab emptionibus remouerent? hæc, iudices, quòd putabant ereptionem eſſe, non emptionem, cum uenditori ſuo arbitratu uendere non liceret. in prouincijs, intelligebant, ſi is, qui eſſet cum imperio, ac poteſtate, quod apud quenque eſſet, emere uellet, idq. ei liceret; fore, uti, quod quiſque uellet, ſiue eſſet uenale, ſiue non eſſet, quanti uellet, auferret. Dicet aliquis: noli iſto modo agere cum Verre: noli eius facta ad antiquæ religionis rationem exquirere: concede, ut impune emerit, modo ut bona ratione emerit, nihil ab inuito, nihil per iniuriam. Sic agam. ſi quid uenale habuit Heius; ſi id, quanti æſtimabat, tanti uendidit: deſino quærere, cur emeris. quid igitur nobis faciundum eſt? num argumentis utendum in re eiuſmodi? quærendum eſt, credo, Heius iſte num æs alienum habuerit, num auctionem fecerit: ſi fecit, num tanta difficultas eum rei nummariæ tenuerit, tanta egeſtas, tanta uis oppreſſerit,

presserit, ut sacrarium suum spoliaret, ut deos patrios uenderet. at hominem uideo auctionem fecisse nullam, uendidisse præter fructus suos nihil unquam; non modo in ære alieno nullo, sed in suis nummis multis esse, ac semper fuisse: si hæc contra, ac dico, essent omnia; tamen illum hæc, quæ tot annos in familia, sacrarioq. maiorum fuissent, uenditurum non fuisse. Quid, si magnitudine pecuniæ persuasum est ei? uerisimile non est, ut ille, homo tam locuples, tam honestus, religioni suæ, monumentisq. maiorum pecuniam anteponeret. Sunt ista: ueruntamen abducuntur homines non nunquam etiam ab institutis suis magnitudine pecuniæ. uideamus, quanta ista pecunia fuit, quæ potuerit Heium, hominem maxime locupletem, minime auarum, ab humanitate, & pietate, ab religione deducere. ita iussisti, opinor, ipsum in tabulas referre: hæc omnia signa PRAXITELIS, MYRONIS, POLYCLETI HS VI ET D VERRI VENDITA SVNT. Recita ex tabulis. Iuuat me, hæc præclara nomina artificum, quæ isti ad cælum ferunt, Verris æstimatione sic cócidisse. Cupidinem Praxitelis HS MDC. profecto hinc natum est, Malo emere, quàm rogare. Dicet aliquis: quid? tu ista permagno æstimas? ego uero ad meam rationem, usumq. non æstimo: ueruntamen a uobis ita arbitror spectari oportere, quanti hæc eorum iudicio, qui studiosi sunt harum rerum, æstimentur; quanti uenire soleant; quanti hæc ipsa, si palam libereq. uenirent, uenire possent; denique ipse Verres quanti

æstimet. nunquam enim, si denarijs quadringentis Cupidinem illum putasset, commisisset, ut propter eum in sermonem hominum, atque in tantam uituperationem ueniret. quis uestrum igitur nescit, quanti hæc æstimentur? in auctione signum æneum non magnum HS CXX millibus uenire non uidimus? quid, si uelim nominare homines, qui aut non minoris, aut etiam pluris emerint; non ne possum? etenim qui modus est in his rebus cupiditatis, idem est æstimationis. difficile est enim finem facere pretio, nisi libidini feceris. Video igitur Heium neque uoluntate, neque difficultate aliqua temporis, neque magnitudine pecuniæ adductum esse, ut hæc signa uenderet, teq. ista simulatione emptionis, ui, metu, imperio, fascibus ab homine eo, quem una cum ceteris socijs non solum potestati tuæ, sed etiam fidei populus R. commiserat, eripuisse, atque abstulisse. Quid mihi tam optandum, iudices, potest esse in hoc crimine, quàm ut hæc eadem dicat ipse Heius? nihil profecto. sed ne difficilia optemus. Heius est Mamertinus: Mamertina ciuitas istum publice communi consilio sola laudat: omnibus iste ceteris Siculis odio est; ab his solis amatur: eius autem legationis, quæ ad istum laudandum missa est, princeps est Heius: etenim enim est primus ciuitatis. ne forte, dum publicis mandatis seruiat, de priuatis iniurijs reticeat. hæc cum scirem, & cogitarem, commisi tamen me, iudices, Heio: produxi eum prima actione: neque id tamen ullo periculo feci. quid enim poterat Heius respondere, si esset im

pro-

probus? si sui dissimilis? signa illa domi suæ esse, non apud Verrem? qui poterat quidquam eiusmodi dicere? ut homo turpissimus esset, impudentissimeq. mentiretur, hoc diceret, illa se habuisse uenalia, eaq. sese, quanti uoluerit, uendidisse. homo domi suæ nobilissimus, qui uos de religione sua, ac dignitate uere existimare maxime uellet, primo dixit, se istum publice laudare, quòd sibi ita mandatum esset; deinde, neque se habuisse illa uenalia, neque ulla condicione, si, utrū uellet, liceret, adduci, unquam potuisse, ut uenderet illa, quæ in sacrario fuissent a maioribus suis relicta, & tradita. Quid sedes, Verres? quid exspectas? quid te a Centuripina ciuitate, a Catinensi, ab Halesina, Tindaritana, Ennensi, Agyrinēsi, ceterisq. Siciliæ ciuitatibus circūueniri, atque opprimi dicis? tua te altera patria, quemadmodum dicere solebas, Messana circumuenit; tua inquam Messana, tuorum adiutrix scelerum, libidinum testis, prædarum, ac furtorum receptrix. adest enim uir amplissimus eius ciuitatis, legatus huiusce iudicij caussa domo missus, princeps laudationis tuæ, qui te publice laudat. ita enim mandatum, atque imperatum est. tametsi rogatus de Cybea, tenetis memoria, quid responderit: ædificatā publicis operis, publice coactis, ædificādæ publice Mamertinum senatorē præfuisse. idem ad uos priuatim, iudices, confugit: utitur hac lege, qua iudicium est communis, & priuatæ rei sociorum. tametsi lex est de pecunijs repetundis; ille se negat pecuniam repetere, quam ereptam non tantopere desiderat: sacra se

maiorum ſuorũ repetere abs te dicit: deos penates a te patrios repoſcit. ecqui pudor eſt? ecquæ religio, Verres? ecqui metus? habitaſti apud Heium Meſſanæ: res illum diuinas apud deos in ſuo ſacrario prope quotidie facere uidiſti. non mouetur pecunia: denique, quæ ornamenti cauſſa fuerunt, non requirit. tibi habe Canephoras: deorum ſimulacra reſtitue. Quæ quia dixit, quia, tempore dato, modeſte, apud uos, ſocius, amicusq́. populi R. queſtus eſt; quia religioni ſuæ non modo in dijs patrijs repetundis, ſed etiam in ipſo iureiurando, ac teſtimonio proximus fuit: hominem miſſum ab iſto ſcitote eſſe Meſſanam de legatis unum, illum ipſum, qui naui iſtius ædificandæ publice præfuit; qui a ſenatu peteret, ut Heius ignominia afficeretur. Homo amentiſſime, quid putaſti? te impetraturum? quanti is a ciuibus ſuis fieret, quanti auctoritas eius haberetur, ignorabas? uerum fac te impetrauiſſe: fac aliquid grauius in Heium ſtatuiſſe Mamertinos: quantam putas auctoritatem laudationis eorum futuram, ſi in eum, quem conſtet uerum pro teſtimonio dixiſſe, pœnam conſtituerent? tametſi quæ eſt iſta laudatio, cum laudator interrogatus lædat neceſſe eſt? Quid? iſti laudatores tui non ne teſtes mei ſunt? Heius eſt laudator: læſit grauiſſime. producam ceteros: reticebunt, quæ poterunt, libenter: dicent, quæ neceſſe erit, ingratis. negent iſti onerariam nauem maximam ædificatam eſſe Meſſanæ? negent, ſi poſſint. negent ei naui faciundæ ſenatorem Mamertinum publi
ce

ce præfuisse? utinam negent. sunt etiam cetera, quæ malo integra reseruare; ut quamminimum sit illis temporis ad meditandum, confirmandumq. periurium. hæc tibi laudatio procedat in numerum. hi te homines auctoritate sua subleuent, qui te neque debent adiuuare, si possint; neque possunt, si uelint: quibus tu priuatim iniurias plurimas, contumeliasq. imposuisti: quo in oppido multas familias in perpetuum infames tuis stupris, flagitijsq. fecisti. At publice commodasti. non sine magno quidem reip. prouinciæque Siciliæ detrimento. tritici modium LX millia empta populo R. dare debebant, & solebant, abs te solo remissum est. respublica detrimentum fecit, quòd per te imperij ius una in ciuitate imminutum est: Siculi, quòd ipsum hoc non de summa frumenti detractum est, sed translatum in Centuripinos, & Halesinos, immunes populos; & hoc plus impositum, quam ferre possent. Nauem imperare ex fœdere debuisti: remisisti in triennium. Militem nullum unquam poposcisti per tot annos: fecisti item uti prædones solent: qui cum communes hostes sint omnium, tamen aliquos sibi instituunt amicos, quibus non modo parcant, uerum etiam præda aquos augeant, & eos maxime, qui habent oppidum oportuno loco, quò sæpe adeundum sit nauibus, non nunquam etiam necessario. Phaselis illa, quam cepit P. Seruilius, non fuerat urbs ante Cilicum, atque prædonum: Lycij illam, Græci homines, incolebant: sed quòd erat eiusmodi loco, atque

ita proiecta in altum, ut & exeuntes e Cilicia prædones sæpe ad eam necessario deuenirent, &, cum ex hisce se locis reciperent, eodem deferrentur; asciuerunt illud sibi oppidum piratæ, primo commercio, deinde etiam societate. Mamertina ciuitas improba antea non erat, etiam erat inimica improborum: quæ C. Catonis illius, qui consul fuit, impedimenta retinuit: at cuius hominis? clarissimi, potētissimique: qui tamen, cum consul fuisset, condemnatus est. ita ne uero? C. Cato, duorum hominum clarissimorum nepos, L. Paulli, & M. Catonis, & P. Africani sororis filius; quo damnato, tum cum seuera iudicia fiebant, HS XVIII millibus lis æstimata est: huic Mamertini irati non fuerunt, qui maiorem sumptū; quàm quanti Catonis lis æstimata est, in Timarchidis prandium sæpe fecerunt? Verum hæc ciuitas isti prædoni, ac piratæ Siciliensi Phaselis fuit. huc omnia undique deportabantur, apud istos relinquebantur: quod cælari opus erat, habebant sepositum, ac reconditum: per istos, quæ uolebat, in nauem clam imponenda, occulte exportanda curabat: nauem denique maximam, quam onustam furtis in Italiam mitteret, apud istos faciendam, ædificandamq. curauit. pro hisce rebus uacatio data est ab isto sumptus, laboris, militiæ, rerum denique omnium. per triennium soli non modo in Sicilia, uerum, ut opinio mea fert, his quidem temporibus in omni orbe terrarum uacui, expertes, soluti, ac liberi fuerunt ab omni sumptu, molestia, munere. hinc illa Verrea

nata

nata sunt. hinc in conuiuium Sex. Cominium protrahi iussit, in quem scyphum de manu iacere conatus est, quem obtorta gula de conuiuio in uincula, atque in tenebras abripi iussit. hinc illa crux, in quã ciuem R. iste multis inspectantibus sustulit: quam nõ ausus est usquam defigere, nisi apud eos, quibuscum omnia scelera sua, ac latrocinia communicasset. Laudatum etiam uos quenquam uenire audetis? qua auctoritate? utrum, quam apud senatorium ordinem, an quam apud populum R. habere debetis? ecquæ ciuitas est, non modo in prouincijs nostris, uerum in ultimis nationibus, aut tam potens, aut tam libera, aut etiã tam immanis, ac barbara; rex denique ecquis est, qui senatorem populi R. tecto, ac domo non inuitet? qui honos non homini solum habetur, sed primum populo R. cuius beneficio nos in hunc ordinem uenimus; deinde ordinis auctoritati; quæ nisi grauis erit apud socios, atque exteras nationes, ubi erit imperij nomen, & dignitas? Mamertini me publice non inuitauerunt. me cum dico, leue est. senatorem populi R. si non inuitauerunt, honorem debitum detraxerunt non homini, sed ordini. nam ipsi Tullio potebat domus locupletissima, & amplissima C. Pompeij Basilici, quò, etiam si esset inuitatus a uobis, tamen diuertisset: erat etiam Percenniorum, qui nunc item Pompeij sunt, domus honestissima: quò Lucius frater meus, summa illorum uoluntate, diuertit. senator populi R. quod in uobis fuit, in uestro oppido iacuit, & pernoctauit in publico. nulla

hoc alia ciuitas unquam commisit. amicum enim nostrum in iudicium uocabas. tu, quid ego priuatim negotij geram, interpretabere in minuendo honore senatorio? uerum hæc tum queremur, si quid de uobis per eum ordinem agetur, qui ordo a uobis adhuc solis contemptus est. in populi R. quidem conspectum quo ore uos commisistis? nec prius illam crucem, quæ etiam nunc ciuis R. sanguine redundat, quæ fixa est ad portum, urbemq. uestram, reuellistis, neque in profundum abiecistis, locumq. illum omnem expiastis, quàm Romam, atque in horum conuentum adiretis? in Mamertinorum solo fœderato, atque pacato monumentum istius crudelitatis constitutum est. uestra ne urbs electa est, ad quam qui adirent ex Italia, crucem ciuis R.? prius, quàm quenquam amicum uiderent populi R. quam uos Rheginis, quorum ciuitati inuidetis, item incolis uestris, ciuibus R. ostendere soletis; quo minus sibi arrogent, minusq. uos despiciant, cum uideant ius ciuitatis illo supplicio esse mactatum. Verum hæc emisse te dicis: quid illa Attalica, tota Sicilia nominata, ab eodem Heio peripetasmata emere oblitus es? licuit eodem modo, ut signa: quid enim auctum est? an litteris pepercisti? uerum hominem amentem hoc fugit. minus clarum putauit fore, quod de armario, quàm quod de sacrario, esset ablatū. at quo modo abstulit? non possum dicere planius, quàm ipse apud uos dixit Heius. cum quæsissem, nunquid aliud de bonis eius peruenisset ad Verrem: respondit, istum ad se misisse, ut sibi mitteret

ret Agrigentum peripetaſmata. quæſiui, an miſiſſet: reſpondit id, quod neceſſe erat, ſcilicet dicto audientem fuiſſe prætori, miſiſſe. rogaui, perueniſſentne Agrigentum: dixit, perueniſſe. quæſiui, an domum reuertiſſent? negauit adhuc reuertiſſe. riſus populi, atque admurmuratio omnium facta eſt. Hic tibi in mentem non uenit, iubere, ut hæc quoque referret HS VI D ſe tibi uendidiſſe: metuiſti, ne æs alienum tibi creſceret, ſi HS VI D tibi conſtarent ea, quæ tu facile poſſes uendere HS CC millibus. fuit tanti, mihi crede: haberes, quod defenderes: nemo quæreret, quanti illa res eſſet: ſi modo te poſſes docere emiſſe, facile, cui uelles, tuam cauſſam, & factum probares. nunc de peripetaſmatis quemadmodum te expedias, non habes. Quid? a Philarcho Centuripino, homine locuplete, ac nobili, phaleras pulcherrime factas, quæ regis Hieronis fuiſſe dicuntur, utrum tandem abſtuliſti, an emiſti? in Sicilia quidem cum eſſem, ſic a Centuripinis, ſic a ceteris audiebam: non enim parum res erat clara. tam te has phaleras a Philarcho Centuripino abstuliſſe dicebant, quàm alias item nobiles ab Ariſto Panormitano, quàm tertias a Cratippo Tyndaritano. etenim ſi Philarchus uendidiſſet, non ei, poſtea quàm reus factus es, redditurum te promiſiſſes. quod quia uidiſti plures ſcire; cogitaſti, ſi ei reddidiſſes, te minus habiturum, rem nihilo minus teſtatam futuram: non reddidiſti. dixit Philarchus pro teſtimonio, ſe, quòd noſſet tuum iſtum morbum, ut amici tui appellant,

lant, cupisse te cælare de phaleris: cum abs te appellatus esset, negasse habere sese: apud alium quoque eas habuisse depositas, ne quà inuenirentur: tuam tantam fuisse sagacitatem, ut eas per illum ipsum inspiceres, ubi erant depositæ: tum se deprehensum negare nõ potuisse: ita ab se inuito ablatas phaleras gratis. Iam, ut hæc omnia reperire, ac perscrutari solitus sit, iudices, est operæpretium cognoscere. Cybiratæ sunt fratres quidam, Tlepolemus, & Hiero: quorum alterum fingere opinor e cera solitum esse, alterum esse pictorem. hosce opinor Cybiræ, cum in suspicionem uenissent suis ciuibus, fanum expilasse Apollinis, ueritos pœnam iudicij, ac legis, domo profugisse. quòd Verrem artificij sui cupidum cognouerant, tum, cum iste, id quod ex testibus didcistis, Cybiram cum inanibus syngraphis uenerat; domo profugientes, ad eum se exsules, cum iste esset in Asia, contulerunt. habuit secum eos ab illo tempore: & in legationis prædis, atque furtis multum illorum opera, consilioq. usus est. hi sunt illi, quibus in tabulas retulit, sese Q. Tadius dedisse, iussu istius, Græcis pictoribus: quos sibi iam bene cognitos, & re probatos, secum in Siciliam duxit. quò postea quàm uenerunt, mirandum in modum (canes uenaticos diceres) ita odorabantur omnia, & peruestigabant, ut, ubi quidque esset, aliqua ratione inuenirent. aliud minitando, aliud pollicendo, aliud per seruos, aliud per liberos, per amicum aliud, aliud per inimicũ inueniebant. quidquid illis placuerat, perdendum erat. nihil

hil aliud optabant, quorum poſcebatur argentum, ni ſi ut Hieroni, & Tlepolemo diſpliceret. Vere mehercules hoc, iudices, dicam. memini Pamphilum Lilybætanum, hoſpitem meum, & amicum, nobilem hominem, mihi narrare; cum iſte ab ſeſe hydriam Boeti manu factam, præclaro opere, & grandi pondere, per poteſtatem abſtuliſſet, ſe ſane triſtem, & conturbatum domum reuertiſſe, quòd uas eiuſmodi, quod ſibi a patre, & a maioribus eſſet relictum, quo ſolitus eſſet uti ad feſtos dies, ad hoſpitum aduentum, a ſe eſſet ablatum. Cum ſederem, inquit, domi triſtis, accurrit Venerius, iubet me ſcyphos ſigillatos ad prætorem ſtatim afferre. permotus ſum, inquit. binos habebam: iubeo promi utroſque, ne quid plus mali naſceretur, & mecum ad prætoris domum ferri. eò cum uenio, prætor quieſcebat, fratres illi Cybiratæ inambulabanr. qui ſimul ut me uiderunt, Vbi ſunt Pamphile, inquiunt, ſcyphi? oſtendo triſtis. laudant: incipio queri, me nihil habiturum, quod alicuius eſſet pretij, ſi etiam ſcyphi eſſent ablati. tum illi ubi me conturbatum uident; quid uis nobis dare, ut iſti ne auferantur abs te? ne multa, HS CC me, inquit, popoſcerunt: dixi me C daturum. uocat interea prætor: ſcyphos poſcit. tum illos cœpiſſe prætori dicere, putaſſe ſe, id quod audiſſent, alicuius pretij ſcyphos eſſe Pamphili: luteum negotium eſſe, non dignum, quod in ſuo argento Verres haberet. ait ille, idem ſibi uideri. ita Pamphilus ſcyphos optimos aufert. & mehercules ego antea, tametſi hoc neſcio

quid

quid nugatorium sciebam esse, ista intelligere; tamen mirari solebam, istum in his ipsis rebus aliquem sensum habere, quem scirem nulla in re quidquam simile hominis habere. tum primum intellexi, ad eam rem istos fratres Cybiratas fuisse, ut iste in furando manibus suis, oculis illorum uteretur. at ita studiosus est huius præclaræ existimationis, ut putetur in hisce rebus intelligens esse, ut nuper, (uidete hominis amentiam) postea quàm est comperendinatus, cum iam pro damnato, mortuoq. esset, ludis Circensibus mane apud L. Sisennam, uirum primarium, cum essent tricliniastrata, argentumq. expositum in ædibus, cum pro dignitate L. Sisennæ domus esset plena hominum honestorum, accesserit ad argentum, contemplari unumquodque otiose, & considerare cœperit. mirari stultitiam alij, quòd in ipso iudicio eius ipsius cupiditatis, cuius insimularetur, suspicionem augeret: alij amentiam, cui comperendinato, cum tam multi testes dixissent, quidquam illorum ueniret in mentem. pueri autem Sisennæ, credo qui audiuissent quæ in istum testimonia essent dicta, oculos de isto nusquam deijcere, neque ab argento digitum discedere. est boni iudicis, paruis ex rebus coniecturam facere uniuscuiusque & cupiditatis, & incontinentiæ. qui reus lege, & reus comperendinatus, re, & opinione hominum pæne damnatus, temperare non potuerit maximo conuentu, quin L. Sisennæ argentum tractaret, & consideraret; hunc in prouincia prætorem quisquam putabit a Siculorum argento cupiditatem,

tem, aut manus abstinere potuisse? Verum uti Lilybæum, unde digressa est, oratio reuertatur: Diocles est, Pamphili gener illius, a quo hydria ablata est, Popillius cognomine. ab hoc abaci uasa omnia, ut exposita fuerant, abstulit. dicat se licet emisse. etenim hic, propter magnitudinem furti, sunt opinor, litteræ factæ. iussit Timarchidem æstimare argentum. quo modo? quo, qui unquam tenuissime in donatione histrionum æstimauit. tametsi iam dudum erro, qui tam multa de tuis emptionibus uerba faciam, et quæram, utrum emeris, & quo modo, & quanti emeris: quod uerbo transigere possum. ede mihi scriptú; quid argenti in prouincia Sicilia pararis, unde quidque, aut quanti emeris. quid fit? quanquam non debebam ego abs te has litteras poscere. me enim tabulas tuas habere, & proferre oportebat. uerum negas te horum annorum aliquot confecisse. compone hoc, quod postulo, de argento: de reliquo uidero. nec scriptum habeo: nec possum edere. quid futurum igitur est? quid existimas hosce iudices facere posse? domus plena signorum pulcherrimorum iam etiam ante præturam, multa ad uillas tuas posita, apud amicos multa deposita, multa aliis data, atque donata: tabulæ nullum indicant emptum: omne argẽtum ablatum ex Sicilia est: nihil cuiquam, quod suum dici uellet, relictum. Fingitur improba defensio, prætorem omne id argentum coemisse: tamen id ipsum tabulis demonstrari non potest: si quas tabulas profers, in his, quid habeas, quo modo habeas, scriptum non est.

est. horum autem temporum cum te plurimas res emisse dicas, tabulas omnino nullas proferas; non ne te & prolatis, & non prolatis tabulis condemnari necesse est? tu a M. Cœlio, equite R. lectissimo adolescente, quæ uoluisti uasa argentea Lilybæi abstulisti: tu P. Cacurij, promptissimi hominis, & experientis, & in primis gratiosi, supellectilem omnem auferre non dubitasti: tu maximam, & pulcherrimam mensam citream a Q. Lutatio Diodoro, qui Q. Catuli beneficio a L. Sylla ciuis R. factus est, omnibus scientibus, Lilybæi abstulisti. non tibi obijcio, quòd hominem dignissimum tuis moribus, Apollonium Niconis filium, Drepanitanum, qui nunc A. Clodius uocatur, omni argento optime facto spoliasti, ac depeculatus es. taceo: non enim putat ille sibi iniuriam factam, propterea quòd homini iam perdito, & collum in laqueum inserenti subuenisti, quum pupillis Drepanitanis bona patria erepta cum illo partitus es. gaudeo etiam, si quid ab illo abstulisti; & abs te nihil rectius factum esse dico. a Lisone uero Lilybætano, primo homine, apud quem diuersatus es, Apollinis signum ablatum certe esse non oportuit. at dices te emisse. scio: HS M: ita opinor: scio, inquam: proferam litteras: & tamen id factum non oportuit. A pupillo Heio, cui C. Marcellus tutor est, a quo pecuniam grandem eripueras, scaphia cum emblematis Lilybæi utrum empta esse dicis, an confiteris erepta? Sed quid ego istius in eiusmodi rebus mediocres iniurias colligo, quæ tantummodo in fur-
tis

tis iſtius, & damnis eorum, a quibus auferebat, uer ſata eſſe uideantur? accipite, ſi uultis, iudices, rem eiuſmodi, ut amentiam ſingularem, ut furorem iam, non cupiditatem eius perſpicere poſſitis. Melitenſis Diodorus eſt; qui apud uos antea teſtimonium dixit. is Lilybæi multos iam annnos habitat, homo & domi nobilis, & apud eos, quò ſe contulit, propter uir tutem ſplendidus, & gratioſus. de hoc Verri dicitur, habere eum perbona toreumata, in his pocula duo quædam, quæ Heraclia nominantur, Mentoris manu ſummo artificio facta. quod ubi iſte audiuit, ſic cupiditate inflammatus eſt non ſolum inſpiciundi, uerum etiam auferendi, ut Diodorum ad ſe uocaret, ac poſceret. ille, qui illa non inuitus haberet, reſpondit, ſe Lilybæi non habere, Melitæ apud quendam propinquum ſuum reliquiſſe. tum iſte continuo mittit homines certos Melitam: ſcribit ad quoſdam Me litenſes, ut ea uaſa perquirant: rogat Diodorum, ut ad illum ſuum propinquum det litteras. nihil ei longius uidebatur, quàm dum illud uideret argentum. Diodorus, homo frugi, ac diligens, qui ſua ſeruare uellet, propinquo ſuo ſcribit, ut iјs, qui a Verre uenisſent, reſponderet, illud argentum ſe paucis illis diebus miſiſſe Lilybeum. ipſe interea recedit. abeſſe ab domo paulliſper maluit, quàm præſens illud optime factum argentum amittere. quod ubi audiuit iſte, uſque eò eſt commotus, ut ſine ulla dubitatione inſanire omnibus, ac furere uideretur. quia non potuerat argentum eripere, ipſe a Diodoro erepta ſibi uaſa optime

me facta dicebat; minitari absenti Diodoro, uocifera ri palam, lacrymas interdum uix tenere. Eriphylam accepimus in fabulis ea cupiditate, ut, cum uidisset monile, ut opinor, ex auro, & gemmis, pulchritudi ne eius incensa salutem uiri proderet. similis istius cu piditas, hoc etiam acrior, atque insanior, quòd illa cupiebat id, quod uiderat; huius libidines non solum oculis, sed etiam auribus excitabantur. conquiri Diodorum tota prouincia iubet. ille ex Sicilia castra iam mouerat, & uasa collegerat. homo, ut aliquo modo illum in prouinciam reuocaret, hanc excogita- uit rationem: si hæc ratio potius, quàm amentia no- minanda est. apponit de suis canibus quendam, qui di cat, se Diodorum Melitensem rei capitalis reum uel- le facere. primo mirum omnibus uideri, Diodorum reum, hominem quietissimum, ab omni non modo fa cinore, uerum etiam minimi errati suspicione remo- tissimum: deinde esse perspicuum, fieri omnia illa pro pter argentum. iste non dubitat iubere, nomen defer ri. & tum primum opinor istum absentis nomen re- cepisse. reclamat Sicilia tota, propter cælati argenti cupiditatem reos fieri rerum capitalium, neque so- lum præsentes, sed etiam absentes. Diodorus Romæ sordidatus, circum patronos, atque hospites cursare, rem omnibus narrare. litteræ mittuntur isti a patre uehementes, ab amicis item; uideret, quid ageret de Diodoro, quò progrederetur; rem claram esse, & in- uidiosam; insanire hominem; periturum hoc uno cri mine, nisi cauisset. iste etiam tum patrem si non in pa

rentis,

rentis, at in hominum numero putabat: ad iudicium nondum se satis instruxerat: primus annus erat prouinciæ, non, ut in Sthenio, iam refertus pecunia: itaque furor eius paullulum non pudore, sed metu, ac timore repressus est: condemnare Diodorum non audet, absentem de reis eximit. Diodorus interea, prætore isto, prope triennium prouincia, domoq. caruit. ceteri non solum Siculi, sed etiam ciues R. hoc statuerant; quoniam iste tantum cupiditate progrederetur, nihil esse, quod quisquam putaret se, quod isti paullo magis placeret, conseruare, aut domi suæ retinere posse. postea uero quàm intellexerunt, isti uirum fortem, quem summe prouincia exspectabat, Q. Arrium non succedere; statuerunt se nihil tam clausum, neque tam reconditum posse habere, quod non istius cupiditati apertissimum, promptissimumq. esset. Tū iste ab equite R. splendido, & gratioso, Cn. Calidio, cuius filium sciebat senatorem populi R. & iudicem esse, equuleos argenteos nobiles, qui Q. Maximi fuerant, aufert. imprudens huc incidi, iudices: emit enim, non abstulit. nollem dixisse. iactabit se, & in his equitabit equuleis. emi: pecuniam solui. credo, etiam tabulæ proferentur. est tanti. cedo tabulas. dilue sane crimen hoc Calidianum, dum ego tabulas aspicere possim. ueruntamen quid erat, quod Calidius Romæ quereretur, se, cum tot annos in Sicilia negotiaretur, abs te solo ita esse contemptum, ita despectum, ut etiam cum ceteris Siculis dispoliaretur; si emeras? quid erat, quod confirmabat se abs te argen

tum esse repetiturum, si tibi sua uoluntate uendiderat? tu porro posses facere, ut Cn. Calidio non redderes? præsertim cum is L. Sisenna, defensore tuo, tam familiariter uteretur, cum & ceteris familiaribus Sisennæ reddidisses. denique non opinor negaturum esse te, homini honesto, sed non gratiosiori, quàm Cn. Calidius est, L. Cordio argentum per Potamonem, amicum tuum, reddidisse. qui quidem ceterorum caussam apud te difficiliorem fecit. nam cum te compluribus confirmasses redditurum; postea quàm Cordius pro testimonio dixit te sibi reddidisse, finem reddendi fecisti; quòd intellexisti te, præda de manibus amissa, testimonium tamen effugere non posse. Cn. Calidio, equiti R. per omnes prætores licuit argentum habere bene factum: licuit posse, domesticis copijs, cum magistratum, aut aliquem superiorem inuitasset, ornare, & apparare conuiuium. multi domi Cn. Calidij cum imperio, ac potestate fuerunt: nemo inuentus est tam amens, qui illud argentum, tam præclarum, ac tam nobile, eriperet; nemo tam audax, qui posceret; nemo tam impudens, qui postularet, ut uenderet. superbum est enim, iudices, & non ferendum, dicere prætorem in prouincia homini honesto, locupleti, splendido, uende mihi uasa cælata. hoc est enim dicere, non es dignus tu, qui habeas, quæ tam bene facta sint: meæ dignitatis ista sunt. Tu dignior Verres, quàm Calidius? qui, ut non conferam uitam, atque existimationem tuam cum illius, (neque enim est conferenda) hoc ipsum conferam, quo tu
te

te superiorem fingis, quòd HS LXXX diuisoribus, ut prætor renunciarere, dedisti; CCC accusatori, ne tibi odiosus esset. ea re contemnis equestrem ordinem, ac despicis? ea re indignum tibi uisum est, quidquam, quod tibi placeret, Calidium potius habere, quàm te? Iactat se iam dudum de Calidio: narrat omnibus, se emisse. num etiam de L. Papirio, uiro primario, locuplete, honestoq. equite R. thuribulum emisti? qui pro testimonio dixit, te, cum inspiciendum poposcisses, auulso emblemate remisisse: ut intelligatis, in homine intelligentiam esse, non auaritiam; artificij cupidum, non argenti fuisse. nec solum in Papirio fuit hac abstinentia: tenuit hoc institutum in thuribulis omnibus, quæcunque in Sicilia fuerunt. incredibile est autem, quàm multa, & quàm præclara fuerint. credo tum, cum Sicilia florebat opibus, & copijs, magna artificia fuisse in ea insula. nam domus erat ante istum prætorem nulla paulo locupletior, qua in domo hæc non essent, etiam si præterea nihil esset argenti, patella grandis, cum sigillis ac simulacris deorum; patera, qua mulieres ad res diuinas uterentur; thuribulum. hæc autem omnia antiquo opere, & summo artificio facta: ut hoc liceret suspicari, fuisse aliquádo apud Siculos peræqua proportione cetera; sed, quibus multa fortuna ademisset, tamen apud eos remansisse ea, quæ religio retinuisset. Dixi, iudices, multa fuisse fere apud Siculos omnes: ego idem confirmo, nunc ne unum quidem esse. quid hoc est? quod monstrum, quod prodigium in prouinciam misimus? non

ne uobis id egiſſe uidetur, ut non unius libidinem, non ſuos oculos, ſed omnium auariſſimorum inſanias, cum Romam reuertiſſet, expleret? qui ſimul atque in oppidum quoppiam uenerat, immittebantur illi continuo Cybiratici canes, qui inueſtigabant, & perſcrutabantur omnia. ſi quod erat grande uas, & maius opus inuentum, læti auferebant. ſi minus eiuſmodi quippiam uenari poterant, illa quidem certe pro lepuſculis capiebantur, patellæ, pateræ, thuribula. hic quos putatis fletus mulierum, quas lamentationes fieri ſolitas eſſe in hiſce rebus? quæ forſitan uobis paruæ eſſe uideantur; ſed magnum, & acerbum dolorem commouent, mulierculis præſertim, cum eripiuntur e manibus ea, quibus ad res diuinas uti conſueuerunt, quæ a ſuis acceperunt, quæ in familia ſemper fuerũt. hic nolite exſpectare, dum ego hoc crimẽ agam oſtiatim: ab Aeſchilo Tindaritano iſtum paterã abſtuliſſe, a Thraſone item Tindaritano patellam, a Nymphodoro Agrigentino thuribulum. cum teſtes ex Sicilia dabo; quem uolet, eligat, quem ego interrogem de patellis, pateris, thuribulis: non modo oppidum nullum, ſed ne domus quidẽ ulla paullo locupletior expers huius iniuriæ reperietur. qui cum in conuiuiũ ueniſſet, ſi quidquam cælati aſpexerat, manum abſtinere, iudices, nõ poterat. Cn. Pompeius eſt Philo; qui fuit Tindaritanus. is cenam iſti dabat apud uillam in Tindaritano. fecit, quod Siculi non audebant. ille, ciuis R. quòd erat, impunius id ſe facturum putauit. appoſuit patellam, in qua ſigilla erant egregia. iſte continuo, ut ui

dit, nō dubitauit illud insigne penatium, hospitaliumq. deorum ex hospitali mensa tollere: sed tamen, quod antea de istius abstinentia dixeram, sigillis auulsis reliquum argentum sine ulla auaritia reddidit. Quid? Eupolemo Calatino, homini nobili, Lucullorum hospiti, ac perfamiliari, qui nunc apud exercitum cum L. Lucullo est, non idem fecit? cenabat apud eum. argentum illi ceterum purum, ne purus ipse relinqueretur, duo pocula non magna, ueruntamen cum emblematis, apposuerat. hic, quasi festiuum acroama, ne sine corollario de conuiuio discederet, ibidem, conuiuis inspectantibus, emblemata auellenda curauit. Neque ego nunc istius facta omnia enumerare conor: neque opus est: nec fieri ullo modo potest: tantummodo uniuscuiusque de uaria improbitate generis indicia apud uos, & exempla profero. neque enim ita se gessit in his rebus, tanquam rationem aliquando esset redditurus; sed prorsus ita, quasi aut reus nunquam esset futurus, aut, quo plura abstulisset, eo minore periculo in iudicium esset uenturus; qui hæc, quæ dico, iam non occulte, non per amicos, atque interpretes, sed palam de loco superiore ageret pro imperio, & potestate. Catinam cum uenisset, oppidum locuples, honestum, copiosum, Dionysiarchum ad se Proagorum, hoc est summum magistratum, uocari iubet. ei palam imperat, ut omne argentum, quod apud quenque esset Catinæ, conquirendum curaret, & ad se transferendum. Philarchum Centuripinum, primarium hominem genere, uirtute, pecu

nia, non hoc idem iuratum dicere audistis? sibi istum negotium dedisse, atque imperauisse, ut Centuripis, in ciuitate totius Siciliæ multo maxima, & locupletissima, omne argentum conquireret, & ad se comportari iuberet. Agyrio similiter istius imperio uasa Corinthia per Apollodorum, quem testem audistis, Syracusas deportata sunt. illa uero optima, quòd, cum Haluntium uenisset prætor laboriosus, & diligens, ipse in oppidum accedere noluit, quòd erat difficili ascensu, atque arduo: Archagathum Haluntium, hominem non solum domi suæ, sed tota Sicilia in primis nobilem, uocari iussit: ei negotium dedit, ut, quidquid Halunti esset argenti cælati, aut si quid etiã Corinthiorum, id omne statim ad mare ex oppido deportaretur. ascendit in oppidum Archagathus. homo nobilis, qui a suis et amari, et diligi uellet, ferebat grauiter, illam sibi ab isto prouinciam datam: nec, quid faceret, habebat: pronunciat, quid sibi imperatum esset: iubet omnes proferre, quæ haberent. metus erat summus: ipse enim tyrannus non discedebat longius: Archagathum, & argentum, in lectica cubans, ad mare infra oppidum exspectabat. quem concursum factum in oppido putatis? quem clamorem? quem porro fletum mulierum? qui uiderent, equum Troianum introductum, urbem captam esse dicerent. efferri sine thecis uasa, extorqueri alia de manibus mulierum, effringi multorum fores, reuelli claustra. quid enim putatis? scuta si quando conquiruntur a priuatis in bello, ac tumultu, tamen homi-

nes

nes inuiti dant, etsi ad salutem communem dari sentiunt: ne quem putetis sine maximo dolore agentum cælatum domo, quod alter eriperet, protulisse. omnia deferuntur. Cybiratæ fratres uocantur: pauca improbant: quæ probant, ijs crustæ, aut emblemata detrahuntur. sic Haluntini, excussis delicijs, cum argento puro domum reuerterunt. Quod unquam, iudices, huiuscemodi euerriculũ ulla in prouincia fuit? auertere aliquid de publico quamoscurissime per magistratum solebant: etiam aliquid de priuato non nunquam occulte auferebant: & illi tamen condemnabantur. &, si quæritis, (ut egomet mihi detraham) illos ego accusatores puto fuisse, qui huiusmodi hominum furta odore, aut aliquo leuiter presso uestigio persequebantur. nam nos quidem quid facimus in Verre, quem in luto uolutatum totius corporis uestigijs inuenimus? permagnum est in eum dicere aliquid, qui præteriens, lectica paullisper deposita, non per præstigia, sed palam, per potestatem, uno imperio, ostiatim, totum oppidum compilarit? Attamen, ut possit se dicere emisse, Archagatho imperat, ut aliquid illis, quorum argentum fuerat, nummorum dicis caussa daret. inuenit Archagathus paucos, qui uellent accipere: his dedit: eos nũmos tamen iste Archagatho nõ reddidit. uoluit Romæ petere Archagathus: Cn. Lentulus Marcellinus dissuasit, sicut ipsum dicere audistis. atque hac tota de re audistis Archagathi, & Lentuli testimonium. Et ne forte hominem existimetis hanc tantam uim emblematum sine

caussa coaceruare uoluisse; uidete, quanti uos, quanti existimationem populi R. quanti leges, & iudicia, quanti testes Siculos, negotiatoresq. fecerit. Postea quàm tantam multitudinem collegerat emblematũ, ut ne unum quidem cuiquam reliquisset; instituit officinam Syracusis. in regiam maximam palam artifices omnes, cælatores, ac uascularios conuocari iubet: & ipse suos complures habebat. eò conducit magnam hominum multitudinem. menses octo continuos opus his non defuit; cum uas nullum fieret, nisi aureum. tum illa, ex patellis, & thuribulis quæ uellerat, ita scite in aureis poculis illigabat, ita apte in scyphis aureis includebat, ut ea ad illam rem nata esse diceres. ipse tamen prætor, qui sua uigilantia pacem in Sicilia dicit fuisse, in hac officina maiorem partem diei cum tunica pulla sedere solebat, & pallio. Hæc ego, iudices, non auderem proferre, ni uererer, ne forte plura de isto ab aliis in sermone, quàm a me in iudicio, audisse uos diceretis. quis enim est, qui de hac officina, qui de uasis aureis, qui de istius pallio, tunica pulla non audierit? quem uoles de conuentu Syracusanorum uirum bonum nominato: producam: nemo erit, quin hoc se aut uidisse, aut audisse dicat. o tempora: o mores. nihil nimium uetus proferam. sunt uestrum, iudices, quàm multi, qui L. Pisonem cognouerunt, huius L. Pisonis, qui prætor fuit, patrem. is cum esset in Hispania prætor, qua in prouincia occisus est; nescio quo pacto, dum armis exercetur, anulus aureus, quem habebat,

fra-

fractus est, & comminutus. cum uellet sibi anulum facere, aurificem iussit uocari in foro, ad sellam, Cordubæ; & ei palam appendit aurum. hominem in foro sellam iubet ponere, & facere anulum omnibus præsentibus. nimium fortasse dicet aliquis hunc diligentem. hactenus reprehendat, si quis uolet: nihil amplius. uerum fuit ei concedendum. filius enim L. Pisonis erat eius, qui primus de pecunijs repetundis legem tulit. Ridiculum est nunc de Verre me dicere, cum de Pisone Frugi dixerim. ueruntamen, quantum intersit, uidete. Iste cum aliquot abacorum faceret uasa aurea, non laborauit, quin non modo in Sicilia, uerum etiam Romæ in iudicio audiretur: ille in auri semuncia totam Hispa niam sci re uoluit, unde prætori anulus fieret. nimirum ut hic nomen suum comprobauit, sic ille cognomen.
Nullo modo possum omnia istius facta aut memoria consequi, aut oratione complecti: genera ipsa cupio breuiter attingere: ut hic modo me commonuit Pis o nis anulus, quod totum effluxerat. Quàm multis istum putatis hominibus honestis de digitis anulos aureos abstulisse? nunquam dubitauit, quotiescunque alicuius aut gemma, aut anulo delectatus est. incredibilem rem dicam, sed tam claram, ut ipsum negaturum non arbitrer. Cum Valentio, eius interpreti, epistola Agrigento allata esset, casu signum iste animaduertit in cretula: placuit ei: exquisiuit, unde esset epistola: respondit, Agri gento. iste itt eras, ad quos solebat, misit, ut is anulus ad se
pri-

primo quoque tempore afferretur. ita litteris istius patrifamilias L. Titio cuidam, ciui R. anulus de digito detractus est. Illa uero eius cupiditas incredibilis est. nam, ut in singula conclauia, quæ iste non modo Romæ, sed omnibus in uillis habet, tricenos lectos optime stratos cum ceteris ornamentis conuiuij quæreret, nimium multa comparare uideretur. nulla domus in Sicilia locuples fuit, ubi iste non textrinam instituerit. mulier est Segestana, perdiues, & nobilis, Lamia nomine. per triennium isti, plena domo telarum, stragulam uestem confecit, nihil non conchylio tinctum. Attalus, homo pecuniosus, nec uulgo, Lilybæi, Critolaus Ennæ, Syracusis Aeschrio, Cleomenes, Theomnastus, Pelori Archonides, Megistus. uox me citius defecerit, quàm nomina. Ipse dabat purpuram tantum, amici operas. credo: iam enim non libet omnia criminari: quasi uero hoc mihi non satis sit ad crimen, habuisse tam multum, quod daret; uoluisse deportare tam multa: hoc denique, quod concedit, amicorum operis esse in huiuscemodi rebus usum. Iam uero lectos æratos, & candelabra ænea num cui, præter istum, Syracusis per triennium facta esse existimatis? Emebat. credo: sed tantum uos certiores, iudices, facio, quid iste in prouincia prætor egerit, ne cui forte nimium negligens fuisse uideatur, neque se satis, cum potestatem habuerit, instruxisse, & ornasse. Venio nunc non iam ad furtum, non ad auaritiam, non ad cupiditatem, sed ad eiusmodi facinus, in quo omnia nefa

ria

ria contineri mihi, atque inesse uideantur: in quo dij immortales uiolati, existimatio, atque auctoritas nominis populi R. imminuta, hospitium spoliatum, ac proditum, abalienati scelere istius a nobis omnes reges amicissimi, nationesque, quæ in eorum regno, ac ditione sunt. Nam reges Syriæ, regis Antiochi filios, pueros, scitis Romæ nuper fuisse, qui uenerant, non propter Syriæ regnum: nam id sine controuersia obtinebant, ut a patre, & a maioribus acceperant: sed regnum Aegypti ad se, & ad Selinem, matrem suam, pertinere arbitrabantur. hi postquam, temporibus populi R. exclusi, per senatum agere, quæ uoluerant, non potuerunt; in Syriam in regnum patrium profecti sunt. eorum alter, qui Antiochus uocatur, iter per Siciliam facere uoluit: itaque isto prætore uenit Syracusas. hic Verres hereditatem sibi uenisse arbitratus est; quòd in eius regnum, ac manus uenerat is, quem iste & audierat multa secum præclara habere, & suspicabatur. mittit homini munera satis large; hæc ad usum domesticum, uini, olei, quod uisum erat; etiam tritici, quod satis esset, de his decumis. deinde ipsum regnū ad cenam uocauit. exornat ample, magnificeq. triclinium: exponit ea, quibus abundabat, plurima, ac pulcherrima uasa argentea: nanque hæc aurea nondum fecerat. omnibus, curat, rebus instructum & paratum ut sit conuiuium. quid multa? rex ita discessit, ut & istum copiose ornatum, & se honorifice acceptum arbitraretur. uocat ad cenam deinde ipse

præ-

prætorem; exponit suas copias omnes, multum argentum, non pauca etiam pocula ex auro: quæ, ut mos est regius, & maxime in Syria, gemmis erant distincta clarissimis. erat etiam uas uinarium ex una gemma pergrandi, trulla excauata, cum manubrio aureo; de qua, credo, satis idoneum, satis grauem testem, Q. Minucium dicere audistis. iste unum quodque uas in manus sumere, laudare, mirari. rex gaudere, prætori populi R. satis iucundum, & gratum illud esse conuiuium. postea quàm inde discessum est, cogitare iste nihil aliud, quàm, id quod ipsa res declarauit, quemadmodum regem ex prouincia spoliatum, expilatumq. dimitteret. mittit rogatum uasa ea, quæ pulcherrimam apud illum uiderat: ait se suis cælatoribus uelle ostendere. rex, qui istum non nosset, sine ulla suspicione libentissime dedit. mittit etiam trullam gemmeam rogatum; uelle eam se diligentius considerare. ea quoque ei mittitur. nunc reliquum, iudices, attendite, de quo & uos audistis, & populus R. non nunc primum audiet, & in exteris nationibus usque ad ultimas terras peruagatum est. Candelabrum e gemmis clarissimis, opere mirabili perfectum, reges hi, quos dico, Romam cum attulissent, ut in Capitolio ponerent; quod nondum etiam perfectum templum offenderant, neque ponere, neque uulgo ostendere, ac proferre uoluerunt; ut & magnificentius uideretur, cum suo tempore in cella Iouis Optimi Maximi poneretur, & clarius, cum pulchritudo eius recens ad oculos hominum, atque

inte-

integra perueniret. ſtatuerunt id ſecum in Syriam re portare, ut, cum audiſſent ſimulacrum Iouis Optimi Maximi dedicatum, legatos mitterent, qui cum ceteris rebus illud quoque eximium, atque pulcherrimum donum in Capitolium afferrent. peruenit res ad iſtius aures neſcio quo modo: nam rex id cælatum uoluerat: non quo quidquam metueret, aut ſuſpicaretur, ſed ut ne multi illud ante perciperent oculis, quàm populus R. iſte petit a rege, & eum pluribus uerbis rogat, uti ad ſe mittat: cupere ſe dicit inſpicere, neque ſe aliјs uidendi poteſtatem eſſe facturum. Antiochus, qui animo & puerili eſſet, & regio, nihil de iſtius improbitate ſuſpicatus eſt: imperat ſuis, ut id in prætorium inuolutum quamoccultiſſime deferrent. quò poſtea quàm attulerunt, inuolucrisq́. reiectis conſtituerunt: iſte clamare cœpit, dignam rem eſſe regno Syriæ, dignam regio munere, dignam Capitolio: etenim erat eo ſplendore, qui ex clariſſimis, & plurimis gemmis eſſe debebat; ea uarietate operum, ut ars certare uideretur cum copia; ea magnitudine, ut intelligi poſſet, non ad hominum apparatum, ſed ad ampliſſimi templi ornamentum eſſe factum. quod cum ſatis iam perſpexiſſe uideretur, tollere incipiunt, ut referrent. iſte ait, ſe uelle illud etiam atque etiam conſiderare; nequaquam ſe eſſe ſatiatum. iubet illos diſcedere, & candelabrum relinquere. ſic illi tum inanes ad Antiochum reuertuntur. rex primo nihil metuere, nihil ſuſpicari. dies unus, alter, plures: non referri. tum mittit rex

ad

ad istú: si sibi uideatur, ut reddat. iubet iste posterius ad se reuerti. mirú illi uideri. mittit iterum. non redditur. ipse hominem appellat: rogat, ut reddat. os hominis, insignemq. impudentiam cognoscite. quod sciret, quodq. ex ipso rege audisset in Capitolio esse ponendum, quod Ioui Optimo Maximo, quod populo R. seruari uideret, id sibi ut donaret, rogare, & uehementer petere cœpit. cum ille se & religione Iouis Capitolini, & hominum existimatione impediri diceret, quòd multæ nationes testes essent illius operis, ac muneris: iste homini minari acerrime cœpit. ubi uidet eum nihilo magis minis, quàm precibus permoueri: repente hominem de prouincia iubet ante noctem discedere: ait se comperisse, ex eius regno piratas in Siciliam esse uenturos. rex maximo conuentu Syracusis, in foro, ne quis forte me in crimine obscuro uersari, atque effingere aliquid suspicione hominum arbitretur, in foro, inquam, Syracusis, flens, deos hominesq. contestans clamare cœpit, candelabrum factum e gemmis, quod in Capitolium missurus esset, quod in templo clarissimo, populo R. monumentum suæ societatis, amicitiæq. esse uoluisset, id sibi C. Verrem abstulisse. de ceteris operibus ex auro, & gemmis, quæ sua penes illum essent, se non laborare: hoc sibi eripi, miserum esse, & indignum: id etsi antea iam mente, & cogitatione sua, fratrisq. sui consecratum esset; tamen tum se in illo conuentu ciuium R. dare, donare, dicare, consecrare Ioui Optimo Maximo, testemq. ipsum Iouem suæ uoluntatis,

*tatis, ac religionis adhibere. Quæ uox? quæ latera?
quæ uires huiusunius criminis querimoniam poſſint
ſuſtinere? rex Antiochus, qui Romæ ante oculos o-
mnium noſtrum biennium fere comitatu regio, at-
que ornatu fuiſſet, is cum amicus, et ſocius populi R.
eſſet, amiciſſimo patre, auo, maioribus, antiquiſ-
ſimis, & clariſſimis regibus, opulentiſſimo, & ma
ximo regno, præceps e prouincia populi R. exturba-
tus eſt. Quemadmodum hoc accepturas nationes ex
teras, quemadmodum huius tui facti famam in re-
gna aliorum, atque in ultimas terras peruenturam
putaſti, cum audierint, a prætore populi R. in pro-
uincia uiolatum regem, ſpoliatum hoſpitem, eiectum
ſocium populi R. atque amicum? nomen ueſtrum, po
puliq́. R. odio, atque acerbitati ſcitote nationibus ex
teris, iudices, futurum, ſi iſtius hæc tanta iniuria im
punita diſceſſerit. ſic omnes arbitrabuntur, præſer-
tim cum hæc omnino fama de noſtrorũ hominum a-
uaritia, et cupiditate percrebuerit; non iſtius ſolius
hoc eſſe facinus, ſed eorum etiam, qui approbarint.
multi reges, multæ liberæ ciuitates, multi priuati o-
pulenti, ac potentes habent profecto in animo Capito
lium ſic ornare, ut templi dignitas, imperijq́. noſtri
nomen deſiderat. qui ſi intellexerint, interuerſo re-
gali hoc dono, grauiter uos tuliſſe: grata fore uobis
populoq́. R. ſua ſtudia, ac dona arbitrabuntur. ſin
hoc uos in rege tam nobili, in re tam eximia, in iniu-
ria tam acerba neglexiſſe audierint: non erunt tam
amentes, ut operam, curam, pecuniam impendant in*

eas

eas res, quas uobis gratas fore non arbitrentur. Hoc loco, Q. Catule, te appello: loquor enim de tuo clarissimo, pulcherrimoq. monumento. non iudicis solũ seueritatẽ in hoc crimine, sed prope inimici, atque accusatoris uim suscipere debes. tuus est enim honos in illo templo, senatus populiq. R. beneficio: tui nominis æterna memoria simul cum templo illo consecratur: tibi hæc cura suscipienda, tibi hæc opera sumenda est, ut Capitolium, quo modo magnificentius est restitutum, sic copiosius ornatum sit, quàm fuit; ut illa flamma diuinitus extitisse uideatur, non quæ deleret Iouis Optimi Maximi templum, sed quæ præclarius magnificentiusq. deposceret. audisti Q. Minucium Rufum dicere, domi suæ diuersatum esse Antiochum regem Syracusis, se illud scire ad istum esse delatum, se scire non redditum. audisti, & audies omni e conuentu Syracusano, qui ita dicant, sese audientibus, illud Ioui Optimo Maximo dicatum esse ab rege Antiocho, & consecratum. si iudex non esses, & hæc ad te delata res esset; te potissimum hoc persequi, te petere, & agere oporteret. quare non dubito, quo animo iudex huius criminis esse debeas, qui apud aliũ iudicem multo acrior, quàm ego sum, actor, accusatorq. esse deberes. Vobis autem, iudices, quid hoc indignius, aut quid minus ferendum uideri potest? Verres ne habebit domi suæ candelabrum Iouis optimi Maximi, e gemmis auroque perfectum? cuius fulgore collucere, atque illustrari Iouis Optimi Maximi templum oportebat, id apud istum in eiusmodi con-
uiuijs

uiuijs constituetur, quæ domesticis stupris, flagitijsq. flagrabunt? in istius lenonis turpissimis domo simul cũ ceteris Chelidonis hereditarijs ornamentis Capitolij ornamenta ponentur? quid huic sacri unquam fore, aut quid fuisse religiosi putatis, qui nunc tanto scelere se obstrictum esse non sentiat? qui in iudicium ueniat, ubi ne precari quidem Iouem Optimum Maximum, atque ab eo auxilium petere more omnium possit? a quo etiam dij immortales sua repetunt in eo iudicio, quod hominibus ad suas res repetundas est constitutum. Miramur Athenis Mineruam, Deli Apollinẽ, Iunonem Sami, Pergæ Dianam, multos præterea ab isto deos tota Asia, Græciaq. uiolatos, qui a Capitolio manus abstinere non potuerit? quod priuati hominis de suis pecunijs ornant, ornaturiq. sunt, id C. Verres ab regibus ornari non est passus. itaque, hoc nefario scelere concepto, nihil postea tota in Sicilia neque sacri, neque religiosi esse duxit. ita sese in ea prouincia per triennium gessit, ut ab isto non solum hominibus, uerum etiam dijs immortalibus bellum indictum putaretur. Segesta est oppidum peruetus in Sicilia, iudices, quod ab Aenea fugiente a Troia, atque in hæc loca ueniente conditum esse demonstrant. itaque Segestani non solum perpetua societate, atque amicitia, uerum etiam cognatione se cum populo R. coniunctos esse arbitrantur. hoc quondam oppidum, cum illa ciuitas cum Pœnis, suo nomine, ac sua sponte, bellaret, a Carthaginiẽsibus ui captum, atque deletum est; omniaque, quæ ornamento urbi esse possent,

Carthaginem ſunt ex illo loco deportata. fuit apud Segeſtanos ex ære ſimulacrum Dianæ, tum ſumma, atque antiquiſſima præditum religione, tum ſingulari opere, artificioq. perfectum. hoc tranſlatum Carthaginem, locum tantum, hominesq. mutarat, religionem quidem priſtinam conſeruabat: nam propter eximiam pulchritudinem etiam hoſtibus digna, quã ſanctiſſime colerent, uidebatur. aliquot ſæculis poſt P. Scipio bello Punico tertio Carthaginem cepit. qua in uictoria (uidete hominis uirtutem, & diligentiam, ut & domeſticis præclariſſimæ uirtutis exemplis gaudeatis, & eo maiore odio dignam iſtius incredibilem audaciam iudicetis) conuocatis Siculis omnibus, quòd diutiſſime, ſæpiſſimeq. Siciliam uexatam a Carthaginienſibus eſſe cognorat, iubet omnia conquiri: ſibi pollicetur magnæ curæ fore, ut omnia ciuitatibus, quæ cuiuſque fuiſſent, reſtituerentur. tum illa, quæ quondam fuerant Himera ſublata, de quibus antea dixi, Thermitanis ſunt reddita. tum alia Gellenſibus, alia Agrigentinis, in quibus etiã ille nobilis taurus, quem crudeliſſimus omnium tyrannorum Phalaris habuiſſe dicitur, quò uiuos ſupplicij cauſſa demittere homines, & ſubijcere flammam ſolebat. quem taurum Scipio cum redderet Agrigentinis, dixiſſe dicitur, æquum eſſe illos cogitare, utrum eſſet Siculis utilius, ſuis ne ſeruire, an populo R. obtemperare, cum idem monumentum & domeſticæ crudelitatis, & noſtræ manſuetudinis haberent. illo tẽpore Segeſtanis maxima cum cura hæc ipſa Diana,

na, de qua diximus, redditur: reportatur Segestam: in suis antiquis sedibus, summa cum gratulatione ciuium, & lætitia, reponitur. hæc erat posita Segestæ, sane excelsa in basi, in qua grandibus litteris P. Africani nomen erat incisum, eumq. Carthagine capta restituisse perscriptum. colebatur a ciuibus: ab omnibus aduenis uisebatur. cum quæstor essem, nihil mihi ab illis est demonstratum prius. erat admodum amplum, & excelsum signum cum stola: uerun tamen inerat in illa magnitudine ætas, atque habitus uirginalis: sagittæ pendebant ab humero: sinistra manu retinebat arcum: dextra ardentem facem præferebat. hanc cum iste, sacrorum omnium hostis, religionumq. prædo, uidisset; quasi ipsa illa face percussus esset, ita flagrare cupiditate, atque amentia cœpit. imperat magistratibus iste, ut eam demoliantur, & sibi dent: nihil sibi gratius ostendit futurum. illi uero dicere, id sibi nefas esse, seq. cum summa religione, tum summo metu legum, & iudiciorum teneri. iste tum petere ab illis, tum minari, tum spem, tum metum ostendere. opponebant illi interdum nomen Africani: donum populi R. illud esse dicebant: nihil se in eo potestatis habere, quod imperator clarissimus, urbe hostium capta, monumentum uictoriæ populi R. esse uoluisset. cum iste nihilo remissius, atque etiam multo uehementius instaret quotidie; res agitur in senatu: uehementer ab omnibus reclamatur: itaque illo tempore, ac primo istius aduentu pernegatur. postea, quidquid erat oneris in nautis re m

gibusq́. exigendis, in frumento imperando, Segestanis præter ceteros imponebat aliquanto amplius, quàm ferre possent. præterea magistratus eorum euocabat: optimum, & nobilissimum quenque ad se accersebat: circum omnia prouinciæ fora rapiebat: sigillatim unicuique calamitati fore se denunciabat: uniuersam se funditus illam euersurum esse ciuitutem minabatur. itaque aliquando, multis malis, magnoq́. metu uicti Segestani, prætoris imperio parendum esse decreuerunt. magno cum luctu, & gemitu totius ciuitatis, multis cum lacrymis, & lamentatione uirorum, mulierumq́. omnium, simulacrum Dianæ tollendum locatur. uidete, quanta religione fuerit. apud Segestanos repertum esse, iudices, scitote neminem, neque liberum, neque seruum, neque ciuem, neque peregrinum, qui illud signum auderet attingere: barbaros quosdam Lilybæo scitote aduocatos esse operarios. hi denique illud, ignari totius negotij, ac religionis, mercede accepta sustulerunt. quod cum ex oppido exportaretur, quem conuentum mulierum factum esse arbitramini? quem fletum maiorum natu? quorum non nulli etiam illum diem memoria tenebant, cum illa eadem Diana, Segestá Carthagine reuecta, uictoriam populi R. reditu suo nunciasset. quàm dissimilis hic dies illi tempori uidebatur? tum imperator populi R. uir clarissimus, deos patrios reportabat Segestanis, ex urbe hostium recuperatos: nunc ex urbe sociorum prætor eiusdem populi turpissimus, atque impurissimus eosdem illos

deos nefarios scelere auferebat. quid hoc tota Sicilia est clarius, quàm omnes Segestanas matronas, & uirgines conuenisse, cum Diana exportaretur ex oppido? unxisse unguentis? complesse coronis, & floribus? thure odoribusq. incensis usque ad agri fines prosecutas esse? Hanc tu tantam religionem si tum in imperio, propter cupiditatem, atque audaciam, non pertimescebas, ne nunc quidem in tanto tuo, liberorumq. tuorum periculo perhorrescis? quem tibi aut hominem, inuitis dijs immortalibus, aut uero deum, tantis eorum religionibus uiolatis, auxilio futurum putas? tibi illa Diana in pace, atque in otio religionem nullam attulit, quæ cum duas urbes, in quibus locata fuerat, captas incensasq. uidisset, bis ex duorum bellorum flamma, ferroq. seruata est; quæ, Carthaginiensium uictoria loco mutato, religionem tamen non amisit; P. Africani uirtute, religionem simul cum loco recuperauit? quo quidem scelere suscepto, cum inanis esset basis, & in ea P. Africani nomen incisum, res indigna, atque intoleranda uidebatur omnibus, non solum religiones esse uiolatas, uerum etiam P. Africani, uiri fortissimi, rerum gestarum gloriam, memoriam uirtutis, monumenta uictoriæ C. Verrem sustulisse. quod cum isti renunciaretur de basi, ac litteris, existimauit homines in obliuionem totius negotij esse uenturos, si etiam basim, tanquam indicem sui sceleris, sustulisset: itaque tollendam istius imperio locauerunt. quæ uobis locatio ex publicis Segestanorum litteris priore actione re-
 citata

citata est. Te nunc, P. Scipio, te, inquam, lectissimum, ornatissimumq. adolescentem, appello: abs te officium tuum, debitum generi, & nomini, requiro, & flagito. cur pro isto, qui laudem, honoremq. familiæ uestræ depeculatus est, pugnas? cur eum defensum esse uis? cur ego tuas partes suscipio? cur tuum onus sustineo? cur M. Tullius P. Africani monumenta requirit; P. Scipio eum, qui illa sustulit, defendit? cum mos a maioribus traditus sit, ut monumenta maiorum ita suorum quisque defendat, ut ea ne ornari quidem nomine alieno sinat: tu isti aderis, qui non obtriuit aliqua ex parte monumenta P. Scipionis, sed funditus sustulit, at deleuit? quisnam igitur, per deos immortales, tuebitur P. Scipionis memoriam mortui? quis monumenta, atque indicia uirtutis, si tu ea relinquis, ac deseris? neque solum spoliata illa patiere, sed etiam eorum spoliatorem, uexatoremq. defendes? adsunt Segestani, clientes tui, socij populi R. atque amici: certiorem te faciunt, P. Africanum, Carthagine deleta, simulacrum Dianæ maioribus suis restituisse, idq. apud Segestanos eius imperatoris nomine positum, ac dedicatum fuisse, hoc Verrem demoliendum, & asportandum, nomenq. omnino P. Scipionis delendum, tollendumq. curasse. orant te, atque obsecrant, ut sibi religionem, generi tuo laudem, gloriamq. restituas; ut, quod ex urbe hostium per P. Africanum recuperarint, id per te ex prædonis domo conseruare possint. quid aut his respondere honeste potes, aut illi facere, nisi ut te, ac

fidem tuam implorent? adſunt, & implorant. potes domeſticæ laudis amplitudinem, Scipio, tueri, potes: omnia in te ſunt, quæ aut fortuna hominibus, aut natura largitur. non præcerpo fructum officij tui: non alienam mihi laudem appeto: non eſt pudoris mei, P. Scipione, florentiſſimo adoleſcente, uiuo, & incolumi, me propugnatorem monumentorum P. Scipionis, defenſoremq́. profiteri. quamobrem ſi ſuſcipis domeſticæ laudis patrocinium, me non ſolum ſilere de ueſtris monumentis oportebit, ſed etiam lætari, P. Africani eiuſmodi eſſe fortunas mortui, ut eius honos ab ijs, qui ex eadem familia ſint, defendatur, neque ullum aduenticium requiratur auxilium. ſin iſtius amicitia te impediet; ſi hoc, quod abs te poſtulo, minus ad officium tuum pertinere arbitrabere: ſuccedam ego uicarius tuo muneri: ſuſcipiam partes, quas alienas eſſe arbitrabar: ne iſta præclara nobilitas deſinat queri populum R. hominibus nouis, atque induſtrijs libenter honores mandare, ſemperq́. mandaſſe. non eſt querendum, in ea ciuitate, quæ propter uirtutē omnibus nationibus imperat, uirtutem plurimum poſſe. ſit apud alios imago P. Africani: ornentur alij mortui uirtute, ac nomine: talis ille uir fuit, ita de populo R. meritus eſt, ut non uni familiæ, ſed uniuerſæ ciuitati commendatus eſſe debeat: eſt aliqua mea pars uirilis, quòd eius ciuitati ſum, quam ille amplam, illuſtrem, claramq́. reddidit; præcipue quòd in his artibus pro mea parte uerſor, quarum ille princeps fuit, æquitate, induſtria, temperantia, de

fensione miserorum, odio improborum: quæ cognatio studiorum, & artium propemodum non minus est coniuncta, quàm ista, qua uos delectamini, generis, & nominis. Repeto abs te, Verres, monumentum P. Africani: caussam Siculorum, quam suscepi, relinquo: iudicium de pecunijs repetundis ne sit hoc tempore: Segestanorum iniuriæ negligantur: basis P. Africani restituatur: nomen inuictissimi imperatoris incidatur: signum pulcherrimum, Carthagine capta recuperatum, reponatur. hæc abs te non Siculorum defensor, non tuus accusator, non Segestani postulant, sed is, qui laudem, gloriamq. P. Africani tuendam, conseruandamq. suscepit. non uereor, ne hoc officium meum P. Seruilio, iudici, non probem: qui, cum res maximas gesserit, monumentaq. suarum rerum maxime cõstituat, atque in his elaboret, profecto uolet hæc nõ solum suis posteris, uerum etiã omnibus uiris fortibus, & bonis ciuibus defendenda, non spolianda improbis, tradere. non uereor, ne tibi, Q. Catule, displiceat, cuius amplissimum in orbe terrarum, clarissimumq. monumentum est, quamplurimos esse custodes monumentorum, & putare omnes bonos alienæ gloriæ defensionem ad officium suũ pertinere. & quidem ceteris istius furtis, atque flagitijs ita moueor, ut ea reprehendenda tantum putem: hic uero tanto dolore afficior, ut nihil mihi indignius ferendum uideatur. Verres Africani monumentis domum suam, plenam stupri, plenam flagitij, plenam dedecoris, ornabit? Verres temperatissimi, sanctissimiq.

miq. uiri monumentum, Dianæ simulacrum uirginis, in ea domo collocabit, in qua semper meretricũ, lenonumq. flagitia uersantur? At hoc solum Africani monumentum uiolasti. quid? a Tyndaritanis nõ eiusdem Scipionis beneficio positum simulacrum Mercurij, pulcherrime, factum sustulisti? at quemadmodum, dij immortales, quàm audacter, quàm libidinose, quàm impudenter. audistis nuper dicere legatos Tyndaritanos, homines honestissimos, ac principes ciuitatis; Mercurium, qui sacris anniuersarijs apud eos, ac summa religione coleretur, quem P. Africanus, Carthagine capta, Tyndaritanis non solum suæ uictoriæ, sed etiam illorum fidei, societatisq. monumentum, atque indicium dedisset, huius ui, scelere, imperioq. esse sublatum. qui, ut primum in illud oppidum uenit, statim, tanquam ita fieri non solum oporteret, sed etiam necesse esset, tanquam hoc senatus mandasset, populusq. R. iussisset, ita, continuo signũ ut demolirentur, & Messanam deportarent, imperauit. quod cum illis, qui aderant, indignum, qui audiebant, incredibile uideretur; non est ab isto primo illo aduentu perseueratum. discedens mandat Proagoro Sopatro, cuius uerba audistis, ut demoliatur. cum recusaret, uehementer minatur. ita tum ex illo oppido proficiscitur. Proagorus refert rem ad senatum: uehementer undique reclamatur. ne multa: iterum iste aliquanto post ad illos uenit, quærit continuo de signo. respondetur ei, senatum non permittere; pœnam capitis constitutam, si iniussu senatus quisquã attigis-

attigisset: simul religio commemoratur. tum iste, quam mihi religionem narras? quam pœnam? quem senatum? uiuum te non relinquam: moriere uirgis, nisi signum traditur. Sopater iterum flens ad senatum refert; istius cupiditatem, minasq. demonstrat. senatus Sopatro responsum nullum dat, sed commotus, perturbatusq. discedit. ille a prætore accersitus nuncio, rem demonstrat, negat ullo modo fieri posse. atque hæc (nihil enim prætermittendum de istius impudentia uidetur) agebantur in conuentu, palam, de sella, ac de loco superiore. erat hiems summa, tempestas, ut ipsum Sopatrum dicere audistis, perfrigida, imber maximus, cum iste imperat lictoribus, ut Sopatrum de porticu, in qua ipse sedebat, præcipitem in forum deijciant, nudumq. constituant. uix erat hoc plane etiam imperatum, cum illum spoliatum, stipatumq. lictoribus uideres. omnes ideo putabant, ut miser, atque innocens uirgis cæderetur. fefellit hæc homines opinio. uirgis iste cæderet sine caussa socium populi R. atque amicum? non usque eò improbus: non omnia sunt in eo uno uitia: nunquam fuit crudelis. leniter hominem, clementerq. accepit. equestres sunt medio in foro Marcellorum statuæ, sicuti fere ceteris in oppidis Siciliæ. ex quibus iste C. Marcelli statuam delegit: cuius officia in illa ciuitate, totaq. prouincia recentissima erant, & maxima. in ea Sopatrum, hominem tum domi nobilem, tum summo magistratu præditum, diuaricari, ac deligari iubet. quo cruciatu sit affectus, uenire in mentem ne

cesse est omnibus, cum esset uinctus nudus in aere, in imbri, in frigore. neque tamen finis huic iniuriæ, crudelitatiq. fiebat, donec populus, atque uniuersa multitudo, atrocitate rei, misericordiaq. commota, senatum clamore coegit, ut ei simulacrum illud Mercurij polliceretur. clamabant fore, ut ipsi sese dij immortales ulciscerentur: hominem interea perire innocentem non oportere. tum frequens senatus ad istum uenit, pollicetur signum. ita Sopater de statua C. Marcelli, cum iam pæne obriguisset, uix uiuus aufertur.

Non possum disposite istum accusare, si cupiam. opus est non solum ingenio, uerum etiam artificio quodã singulari. Vnum hoc crimen uidetur esse, & a me pro uno ponitur, de Mercurio Tyndaritano. plura sunt: sed, ea quo pacto distinguere, ac separare possim, nescio. est pecuniarũ captarum, quòd signum a socijs pecuniæ magnæ sustulit: est peculatus, quòd publice populi R. signum, de præda hostium captum, positum imperatoris nostri nomine, non dubitauit auferre: est maiestatis, quòd imperij nostri gloriæ, rerumq. gestarum monumenta euertere, atque asportare ausus est: est sceleris, quòd religiones maximas uiolauit: est crudelitatis, quòd in hominem innocentem, in socium nostrum, atque amicum, nouum, ac singulare supplicij genus excogitauit. illud uero quid sit, iam non queo dicere: quo nomine appellem, nescio: quòd in C. Marcelli statua. quid est hoc? patronus ne quòd erat? quid tum? quò id spectat? utrum ea res ad opem, an ad calamitatem clientium, atque

hospitum

hospitum ualere debebat? an ut hoc ostenderes, cōtra uim tuam in patronis præsidij nihil esse? quis hoc non intelligeret, in improbi præsentis imperio maiorem esse uim, quàm in bonorum absentium patrocinio? an uero ex hoc illa tua singularis significatur insolentia, superbia, contumacia? detrahere uidelicet aliquid te de magnitudine Marcellorum putasti: itaque nunc Siculorum Marcelli non sunt patroni; Verres in eorum locum substitutus est. quam in te tantam uirtutem esse, aut dignitatem arbitratus es, ut conarere clientelam tam illustrem, tam splendidæ prouinciæ traducere ad te, auferre a certissimis, antiquissimisq. patronis? tu ista stultitia, nequitia, inertia, non modo totius Siciliæ, sed unius tenuissimi Siculi clientelam tueri potes? tibi Marcelli statua pro patibulo in clientes Marcellorum fuit? tu ex illius honore in eos ipsos, qui honorem illi habuerant, supplicia quærebas? quid postea? quid tandem tuis statuis fore arbitrabare? an uero id, quod accidit? nam Tyndaritani statuam istius, quam sibi propter Marcellos, altiore etiam basi poni iusserat, deturbarunt, simul ac successum isti audierunt. dedit igitur tibi fortuna Siculorum C. Marcellum iudicem, ut, cuius ad statuam Siculi te prætore alligabantur, eius religioni te eundē uinctū, astrictumq. dedamus. Ac primo, iudices, hoc signū Mercurij dicebat iste Tyndaritanos C. Marcello huic Aesernino uendidisse: atque hoc sua caussa etiam Marcellum ipsum sperabat esse dicturum. quod mihi nunquam uerisimile uisum est adolescentem illo loco

natum,

natum, patronum Siciliæ, nomen suum isti ad translationem criminis commodaturum. ueruntamen ita res mihi tota præuisa, atque præcauta est, uti, si maxime esset inuentus, qui in se suscipere istius culpam, crimenq. cuperet, tamen is proficere nihil posset. eos enim testes deduxi, & eas litteras deportaui, ut de istius facto dubium nemini esse posset. publicæ litteræ sunt, deportatum esse Mercurium Messanam sumptu publico: dicunt, quanti: præfuisse huic negotio publice legatum Poleam. quid is? ubi est? præsto est: testis est. Proagori Sopatri iussu. quis est hic? qui ad statuam adstrictus est. quid is? ubi est? testis est. uidistis hominem, & uerba eius audistis. demoliendum curauit Demetrius Gymnasiarchus, quòd is ei loco præerat. quid? hoc nos dicimus? immo uero ipse præsens; Romæ nuper istum esse pollicitum, sese id signum legatis esse redditurum, si eius rei testificatio tolleretur, cautumq. esset eos testimonium non esse dicturos. dixit hoc apud uos Sosippus, & Hismenias, homines nobilissimi, & principes Tyndaritanæ ciuitatis. Quid Agrigento? nonne eiusdem P. Scipionis monumentum, signum Apollinis pulcherrimum, cuius in femine litterulis minutis argenteis nomen Myronis erat inscriptum, ex Aesculapij religiosissimo fano sustulisti? quod iste, iudices, cum clam fecisset, cum ad suum scelus illud, furtumq. nefarios quosdam homines improbos duces, atque adiutores adhibuisset; uehementer commota

mota ciuitas est. uno eodem tempore Agrigentini beneficium Africani, religionem domesticam, ornamentum urbis, indicium uictoriæ, testimonium societatis requirebant. itaque ab illis, qui principes in ea ciuitate erant, præcipitur, & negotium datur quæstoribus, & ædilibus, ut noctu uigilias agerent ad ædes sacras. etenim iste Agrigenti (credo propter multitudinem illorum hominum, atque uirtutem, & quòd ciues R. uiri fortes, ac strenui, & honesti permulti in illo oppido, coniunctissimo animo cum ipsis Agrigentinis uiuunt, ac negotiantur) non audebat palam tollere, aut poscere, quæ placebant. Herculis templum est apud Agrigentinos, non longe a foro, sane sanctum apud illos, & religiosum. ibi est ex ære simulacrum ipsius Herculis: quo non facile quidquam dixerim me uidisse pulchrius, (tametsi non tam multum in istis rebus intelligo, quàm multa uidi) usque eò iudices, ut rictus eius, ac mētum paullo sit attritius, quòd in precibus, & gratulationibus non solum id uenerari, uerum etiam osculari solent. ad hoc templum, cum esset iste Agrigenti, duce Timarchide, repente, nocte intempesta, seruorum armatorum fit concursus, atque impetus. clamor a uigilibus, faniq. custodibus tollitur. qui primo cum obsistere, ac defendere conarentur, male multati clauis, ac fustibus repelluntur. postea, conuulsis repagulis, effractisq. ualuis, demoliri signum, ac uectibus labefactare conantur. interea ex clamore fama tota urbe percrebuit, expugnari deos patrios; non

hostium aduentu, neque repetino prædonum impetu, sed ex domo, atque cohorte prætoria manum fugitiuorum instructá, armatamq. uenisse. nemo Agrigentineque ætate tam affecta, neque uiribus tam infirmis fuit, qui non illa nocte, eo nuncio excitatus surrexerit, telumque, quod cuique sors offerebat, arripuerit. itaque breui tempore ad fanum ex urbe tota concurritur. hora amplius iam in demoliendo signo permulti homines moliebantur: illud interea nulla lababat ex parte, cum alij, uectibus subiectis, conarentur commouere, alij deligatum omnibus membris rapere ad se funibus. repente Agrigentini concurrunt: fit magna lapidatio: dant sese in fugam istius præclari imperatoris nocturni milites. duo tamen sigilla perparuula tollunt, ne omnino inanes ad istum prædonem religionum reuerterentur. nunquam tam male est Siculis, quin aliquid facete, & commode dicant, uelut in hac re. aiebant in labores Herculis non minus hunc immanissimum Verrem, quàm illum aprum Erymanthium referri oportere. Hanc uirtutem Agrigentinorum imitati sunt Assorini postea, uiri fortes, & fideles, sed nequaquam ex tam ampla, neque tam ex nobili ciuitate. Chrysas est amnis, qui per Assorinorum agros fluit. is apud illos habetur deus, & religione maxima colitur. fanum eius est in agro, propter ipsam uiam, qua Assoro itur Ennam. in eo Chryse est simulacrum præclare factum e marmore. id est poscere Assorinos propter singularem eius fani religionem nõ ausus est. Tlepolemo dat, Hieroniq.

roniq. negotium. illi noctu facta manu, armatiq. ueniunt: fores ædis effringunt: æditimi, custodesq. mature sentiunt: signum, quod erat notum uicinitati, bucina datur: homines ex agris concurrunt: eijcitur, fugaturq. Tlepolemus: neque quidquam ex fano Chrysæ, præter unum perparuulum signum ex ære, desideratum est. Matris magnæ fanum apud Enguinos est. iam enim mihi non modo breuiter de unoquoque dicendum est, sed etiam prætereunda uidentur esse permulta, ut ad maiora istius, & illustriora in hoc genere furta, & scelera ueniamus. in hoc fano loricas, galeasq. æneas, cælatas opere Corinthio, hydriasq. grandes, simili in genere, atque eadem arte perfectas, idem ille P. Scipio, uir omnibus rebus præcellentissimus, posuerat, & suum nomen inscripserat. quid iam de isto plura dicam, aut querar? omnia illa, iudices, abstulit; nihil in religiosissimo fano, prætere uestigia uolatæ religionis, nomenq. P. Scipionis, reliquit: hostium spolia, monumenta imperatorum, decora, atque ornamenta fanorum, posthac, his præclaris nominibus amissis, in instrumento, ac supellectili C. Verris numerabantur. tu uidelicet solus uasis Corinthijs delectaris? tu illius æris temperationem, tu operum liniamenta solertissime perspicis? hæc Scipio ille non intelligebat, homo doctissimus, atque humanissimus? tu, sine ulla bona arte, sine humanitate, sine ingenio, sine litteris, intelligis, & iudicas? uide, ne ille non solum temperantia, sed etiam intelligentia te, atque

istos,

istos, qui se elegantes dici uolunt, uiderit. nam quia, quàm pulchra essent, intelligebat, iccirco existimabat ea non ad hominum luxuriem, sed ad ornatum fanorum, atque oppidorum esse facta, ut posteris nostris monumenta religiosa esse uideantur. Audite etiam singularem eius, iudices, cupiditatem, audaciã, amentiam, in ijs præsertim sacris polluendis, quæ non modo manibus attingi, sed ne cogitatione quidẽ uiolari fas fuit. Sacrarium Cereris est apud Catinenses, eadem religione, qua Romæ, qua in ceteris locis, qua prope in toto orbe terrarum. in eo sacrario intimo fuit signum Cereris perantiquum: quod uiri, non modo cuiusmodi esset, sed ne esse quidem sciebant. aditus enim in id sacrarium non est uiris: sacra per mulieres, ac uirgines confici solent. hoc signum noctu clam istius serui ex illo religiosissimo, atque antiquissimo fano sustulerunt. postridie sacerdotes Cereris, atque illius fani antistitæ, maiores natu, probatæ, ac nobiles mulieres rem, ad magistratus suos deferunt. omnibus acerbum, indignum, luctuosum denique uidebatur. tum iste permotus illa atrocitate negotij, ut ab se sceleris istius suspicio remoueretur, dat hospiti suo cuidam negotium, ut aliquem reperiret, quem ea fecisse insimularet; daretque operam, ut is eo crimine damnaretur, ne ipse esset in crimine. res non procrastinatur. nam cum iste Catinam profectus esset, serui cuiusdam nomen defertur: is accusatur: ficti testes in eum dantur: rem cunctus senatus Catinensium legibus iudicat. sacerdotes uocantur:

tur: ex his quæritur ſecreto in curia, quid eſſet factú, quemadmodum arbitrarentur ſignum eſſe ablatum. reſpondent illæ, prætoris in illo loco ſeruos eſſe uiſos. res, quæ eſſet antea non obſcura, ſacerdotum teſtimonio perſpicua eſſe cœpit. itur in conſilium: ſeruus ille innocens omnibus ſententijs abſoluitur, quo facilius uos hunc omnibus ſententijs condemnare poſſetis. quid enim poſtulas, Verres? quid ſperas? quid ſpectas? quem tibi aut deorum, aut hominum auxilio putas futuram? eò ne tu ſeruos ad ſpoliandum fanum immittere auſus es, quò liberos adire ne orandi quidé cauſſa fas erat? his ne rebus manus afferre non dubitaſti, a quibus etiam oculos cohibere te religionum iura cogebant? tametſi ne oculis quidem captus in hanc fraudem tam ſceleratam, ac tam nefariam decidiſti: nam id concupiſti, quod unquam uideras: id, inquam, adamaſti, quod antea non aſpexeras. auribus tu tantam cupiditatem concepiſti, ut eam non metus, non religio, non deorum uis, non hominum exiſtimatio contineret. at ex uiro bono, credo, audieras, & bono auctore. qui id poteſt? qui ne ex uiro quidem audire potueris. audiſti igitur ex muliere; quoniam id uiri neque uidiſſe, neque noſſe poterant. qualem porro illam feminam fuiſſe putatis, iudices, quàm pudicam, quæ cum Verre loqueretur? quàm religioſam, quæ ſacrarium ſpoliandi oſtenderet rationem? at minime mirum, quæ ſacra per ſummam caſtimoniam uirorum, ac mulierum fiant, eadem per iſtius ſtuprum, ac flagitium eſſe uiolata. quid

ergo?

ergo? hoc solum auditione expetere cœpit, cum id ipse non uidisset? immo uero alia complura: ex quibus eligam spoliationem nobilissimi, atque antiquissimi fani: de qua priore actione testes dicere audistis. nunc eadem illa, quæso, audite, & diligenter, sicut adhuc fecistis, attendite. Insula est Melita, iudices, satis lato ab Sicilia mari, periculosoq. disiuncta: in qua est eodem nomine oppidum, quò iste nunquam accessit: quod tamen isti textrinum per triennium ad muliebrem uestem conficiendam fuit. ab eo oppido non longe, in promontorio fanum est Iunonis antiquum: quod tanta religione semper fuit, ut non modo illis Punicis bellis, quæ in his fere locis nauali copia gesta, atque uersata sunt, sed etiam in hac prædonum multitudine semper inuiolatum, sanctumq. fuerit. quin etiam hoc memoriæ proditum est, classe quondam Massanissæ regis ad eum locum appulsa, præfectum regiũ dentes eburneos incredibili magnitudine e fano sustulisse, & eos in Africam portasse, Massanissæq. donasse: regem quidem primo delectatum esse munere: post, ubi audisset unde essent, statim certos homines in quinqueremi misisse, qui eos dentes reportarent. itaque in his inscriptum litteris Punicis fuit, regem Massanissam imprudentem accepisse, re cognita reponendos, restituendosq. curasse. Erat præterea magna uis eboris, multa ornamenta, in quibus eburneæ uictoriæ, antiquo opere, ac summa arte perfectæ. hæc iste omnia, ne multis morer, uno impetu, atque uno nuncio, per seruos Ve-

nerios, quos eius rei caussa miserat, tollenda, atque asportanda curauit. Pro dij immortales, quem ego hominem accuso? quem legibus, ac iudiciali iure persequor? de quo uos sententiam per tabellam feretis? dicunt legati Melitenses, publice spoliatum templum esse Iunonis, nihil istum in religiosissimo fano reliquisse; quem in locum classes hostium sæpe accesserant, ubi piratæ fere quotannis hiemare solebant, quod neque prædo uiolarit antea, neque hostis attigerit, id ab uno isto sic spoliatum esse, ut nihil omnino sit relictum. Hic nunc aut iste reus, aut ego accusator, aut hoc iudicium appellabitur? criminibus enim coarguitur, aut suspicionibus in iudicium uocatur? dij ablati, fana uexata, nudatæ urbes reperiuntur. earum autem rerum nullam sibi iste neque inficiandi rationem, neque defendendi facultatem reliquit: omnibus in rebus coarguitur a me, cóuincitur a testibus, urgetur confessione sua, manifestis in maleficijs tenetur, & manet etiam, ac tacitus facta mecum sua recognoscit. Nimium mihi diu uideor in uno genere uersari criminum: sentio, iudices, occurrendum esse satietati aurium, animorumq. uestrorum: quáobrem multa prætermittam. ad ea autem, quæ dicturus sum, reficite uos, quæso, iudices, per deos immortales, per eos ipsos, de quorum religione iam diu dicimus, dum id eius facinus commemoro, & profero, quo prouincia tota commota est. de quo si paullo altius ordiri, ac repetere memoriam religionis uidebor, ignoscite. rei magnitudo me breuiter perstrin-

gere

gere atrocitatem criminis non finit. Vetus est hæc opinio, iudices, quæ constat ex antiquissimis Græcorum litteris, atque monumentis, insulam Siciliam totam esse Cereri, & Liberæ consecratam. hoc cum ceteræ gentes sic arbitrantur, tum ipsis Siculis tam persuasum est, ut animis eorum insitum, atque innatum esse uideatur. nam & natas esse has in his locis deas, & fruges in ea terra primum repertas arbitrantur, & raptam esse Liberam, quam eandem Proserpinam uocant, ex Ennensium nemore; qui locus, quòd in media est insula situs, umbilicus Siciliæ nominatur. quam cum inuestigare, & conquirere Ceres uellet, dicitur inflammasse tædas ijs ignibus, qui ex Aetnæ uertice erumpunt: quas sibi cum ipsa præferret, orbem omnium peragrasse terrarum. Enna autem, ubi ea, quæ dico, gesta esse memorantur, est loco præcelso, atque edito: quo in summo est æquata agri planities, & aquæ perennes: tota uero omni aditu circumcisa, atque dirempta est: quam circa lacus, luciq. sunt plurimi, & lectissimi flores omni tempore anni: locus ut ipse raptum illum uirginis, quem iam a pueris accepimus, declarare uideatur. etenim propter est spelunca quædam, conuersa ad aquilonem, infinita altitudine, qua Ditem patrem ferunt repente cum curru extitisse, abreptamq. ex eo loco uirginem secum asportasse, & subito non longe a Syracusis penetrasse sub terras, lacumq. in eo loco repente extitisse: ubi usque ad hoc tempus Syracusani festos dies anniuersarios agunt, celeberrimo uiro-

rum, mulierumq. conuentu. propter huius opinionis uetustatem, quòd eorum his locis uestigia, ac prope incunabula reperiuntur deorum, mira quædam tota Sicilia priuatim, ac publice religio est Cereris Ennensis. etenim multa sæpe prodigia uim eius, numenque declarant; multis sæpe in difficillimis rebus præsens auxilium eius oblatum est: ut hæc insula ab ea non solum diligi, sed etiam incoli, custodiriq. uideatur. nec solum Siculi, uerum etiam ceteræ gentes, nationesq. Ennensem Cererem maxime colunt. etenim si Atheniensium sacra summa cupiditate exspetuntur, ad quos Ceres in illo errore uenisse dicitur, frugesq. attulisse: quantam esse religionem conuenit eorum, apud quos eam natam esse, & fruges inuenisse constat? itaque apud patres nostros, atroci, ac difficili reip. tempore, cum, Ti. Graccho occiso, magnorum periculorum metus ex ostentis portenderetur, P. Mucio, L. Calpurnio cos. aditum est ad libros sibyllinos: in quibus inuentum est, Cererem antiquissimam placari oportere. tum ex amplissimo collegio decemuirali sacerdotes populi R. cum esset in urbe nostra Cereris pulcherrimum & magnificentissimum templum, tamen usque Ennam profecti sunt. tanta enim erat auctoritas, & uetustas illius religionis, ut, cum illuc irent, non ad ædem Cereris, sed ad ipsam Cererem proficisci uiderentur. Non obtundam diutius aures uestras: iam dudum uereor, ne oratio mea aliena ab iudiciorum ratione, & quotidiana dicendi consuetudine esse uideatur. hoc dico,

hanc ipsam Cererem antiquissimam, religiosissimã, principem omnium sacrorum, quæ apud omnes gentes, nationesq. fiunt, a C. Verre ex suis templis, ac sedibus esse sublatam. Qui accessistis Ennam, uidistis simulacrum Cereris e marmore, & in altero templo Liberæ. sunt ea perampla, atque præclara, sed non ita antiqua. ex ære fuit quoddã modica amplitudine, ac singulari opere, cum facibus, perantiquũ, omnium illorum, quæ sunt in eo fano, multo antiquissimum. id sustulit: ac tamen eo contentus non fuit. Ante ædẽ Cereris, in aperto, ac propaculo loco, signa duo sunt, Cereris unum, alterũ Triptolemi, & pulcherrima, & perampla. his pulchritudo periculo, amplitudo saluti fuit, quòd eorum demolitio, atque asportatio perdifficilis uidebatur. insistebat in manu Cereris dextra simulacrũ, pulcherrime factum, Victoriæ. hoc iste e signo Cereris auellendũ, asportandumq. curauit. Qui tandem istius animus est nunc in recognitione scelerũ suorum, cũ ego ipse in cõmemoratione eorum non solum animo commouear, uerum etiã corpore perhorrescam? uenit enim mihi fani, loci, religionis illius in mentẽ: uersantur ante oculos omnia; dies ille, quo e[...] i
Ennam cum uenissem, præsto mihi sacerdotes Ce[...] go
ris cum infulis, ac uerbenis fuerunt; concio, co[...] .re-
tusq. ciuium, in quo ego cum loquerer, tanti f[...] nuen
gemitusq. fiebant, ut acerbissimus tota urbe [...] letus,
uersari uideretur. non illi decumarum imp[...] luctus
bonorum direptiones, non iniqua iudicia, [...] ria, non
tunissimus istius libidines, non uim, nc[...] non impor
[...]m contume-
lias,

lias, quibus operti, oppressiq. erant, conquerebantur: Cereris numen, sacrorum uetustatem, fani religionem, istius sceleratissimi atque audacissimi supplicio expiari uolebant: omnia se cetera pati, ac negligere dicebant: hic dolor erat tantus, ut Verres alter Orcus uenisse Ennam, & non Proserpinam asportasse, sed ipsam abripuisse Cererem uideretur. etenim urbs illa, non urbs uidetur, sed fanum Cereri: esse: habitare apud sese Cererem Ennenses arbitrantur: ut mihi non ciues illius ciuitatis, sed omnes sacerdotes, omnes accolæ, atque antistites Cereris esse uideantur. Ennæ tu simulacrum Cereris tollere audebas? Ennæ tu de manu Cereris Victoriam diripere, et deam deæ detrahere conatus es? quorum nihil uiolare, nihil attingere ausi sunt, in quibus erát omnia, quæ sceleri propiora sunt, quàm religioni. tenuerunt enim P. Popillio, P. Rupilio cos. illum locum serui, fugitiui, barbari, hostes. sed neque tam serui illi dominorum, quàm tu libidinum: neque tam fugitiui illi a dominis, quàm tu a iure & a legibus: neque tam barbari lingua, et natione illi, quàm tu natura, & moribus: neque illi tam hostes hominibus, quàm tu dijs immortalibus. quæ deprecatio est igitur ei reliqua, qui indignitate seruos, temeritate fugituos, scelere barbaros, crudelitate hostes uicerit? Audistis Theodorum, & Numinium, & Nicasionem, legatos Ennenses, publice dicere, sese a suis ciuibus hæc habere mandata, ut ad Verrem adirent, & eum simulacrum Cereris, et Victoriæ reposcerent: id

si impetrassent, tum ut morem ueterem Ennensium conseruarent, publice in eum, tametsi uexasset Siciliam, tamen, quoniam hæc a maioribus constituta accepissent, testimonium ne quod dicerent: sin autem ea non reddidisset, tum ut iudicio adessent, tum uti de eius iniurijs iudices docerent, sed multo maxime de religione quererentur. Quas illorum querimonias nolite, per deos immortales, aspernari, nolite contemnere, ac negligere, iudices. aguntur iniuriæ sociorum: agitur uis legum: agitur existimatio, ueritasq. iudiciorum. quæ sunt omnia permagna, uerum illud maximum: tanta religioue obstricta tota prouincia est, tanta superstitio ex istius facto mentes omnium Siculorum occupauit, ut, quæcunque accidant publice, uel priuatim incommoda, propter eam caussam, scelere istius, euenire uideantur. Audistis Centuripinos, Agyrinenses, Catinenses, Herbitenses, Ennenses, complures alios publice dicere, quæ solitudo esset in agris, quæ uastitas, quæ fuga aratorum, quàm deserta, quàm inculta, quàm relicta omnia. ea tametsi istius multis, & uarijs iniurijs acciderunt; tamen hæc una caussa in opinione Siculorum plurimum ualet, quòd, Cerere uiolata, omnes cultus, fructusq. Cereris in his locis interijsse arbitrantur. Medemini religioni sociorum, iudices: conseruate uestram auctoritatem. neque enim hæc externa nobis est religio, neque aliena. quòd si esset; si suscipere eam nolletis; tamen in eo, qui uiolasset, sancire uos uelle oporteret. nunc uero in communi omnium gentium

tium religione, inq. his sacris, quæ maiores nostri ab exteris nationibus adscita, atque accersita coluerũt; quæ sacra, ut erant re uera, sic appellari Græca uoluerunt; negligentes, ac dissoluti si cupiamus esse, qui possumus? Vnius etiam urbis, omnium pulcherrimæ, atque ornatissimæ, Syracusarum direptionem commemorabo, & in medium proferam, iudices; ut aliquando totam huius generis orationem concludam, ac definiam. Nemo fere uestrum est, quin, quemadmodum captæ sint a M. Marcello Syracusæ, sæpe audierit, non nunquam etiam in annalibus legerit. conferte hanc pacem cum illo bello, huius prætoris aduentum cum illius imperatoris uictoria, huius cohortem impuram cum illius exercitu inuicto, huius libidines cum illius continentia: ab illo, qui cepit, conditas, ab hoc, qui constitutas accepit, captas dicetis Syracusas. Ac iam illa omitto, quæ disperse a me multis locis dicentur, ac dicta sunt: forum Syracusanorum, quod introitu Marcelli purum a cæde seruatum est, id aduentu Verris Siculorum innocentium sanguine redundasse: portum Syracusanorum, qui tum & nostris classibus, et Carthaginiensium clausis fuisset, eum isto prætore Cilicum myoparoni, prædonibusq. patuisse. mitto adhibitam uim ingenuis, matresfamilias uiolatas, quæ tum, urbe capta, commissa non sunt neque odio hostili, neque licentia militari, neque more belli, neque iure uictoriæ: mitto, inquam, hæc omnia, quæ ab isto per tiennium perfecta sunt: ea, quæ coniuncta cum illis rebus sunt, de quibus antea

dixi,

dixi, cognoscite. Vrbem Syracusas maximam esse Græcarum urbium, pulcherrimamq. omnium, sæpe audistis. est, iudices, ita, ut dicitur. nam & situ est cum munito, tum ex omni aditu uel terra, uel mari præclaro ad aspectum: & portus habet prope in ædificatione, adspectuq. urbis inclusos: qui cum diuersos inter se aditus habeant, in exitu coniunguntur, et confluunt. eorum coniunctione pars oppidi, quæ appellatur insula, mari disiuncta angusto, ponte rursum adiungitur, et continetur. ea tanta est urbs, ut ex quattuor urbibus maximis constare dicatur. quarum una est ea, quam dixi, insula: quæ duobus portubus cincta, in utriusque portus ostium, aditumq. proiecta est: in qua domus est, quæ regis Hieronis fuit, qua prætores uti solent. in ea sunt ædes sacræ complures, sed duæ, quæ longe ceteris antecellunt, Dianæ una, & altera, quæ fuit ante istius aduentum ornatissima, Mineruæ. in hac insula extrema est fons aquæ dulcis, cui nomen Arethusa est, incredibili magnitudine, plenissimus piscium: qui fluctu totus operiretur, nisi munitione, ac mole lapidum a mari disiunctus esset. Altera autem est urbs Syracusis, cui nomen Acradina est: in qua forum maximum, pulcherrimæ porticus, ornatissimum Prytaneum, amplissima est curia, templumq. egregium Iouis Olympij: ceteræq. urbis partes una lata uiæ perpetua, multisq. transuersis diuisæ, priuatis ædificijs continentur. Tertia est urbs, quæ, quòd in ea parte Fortunæ fanum antiquũ fuit, Tyche nominata est: in qua & gymnasium amplissimum

plissimum est, & complures ædes sacræ: coliturq. ea pars, & habitatur frequentissime. Quarta autem est urbs, quæ, quia postrema ædificata est, Neapolis nominatur: quam ad summam theatrum est maximum: præterea duo templa sunt egregia, Cereris unum, alterum Liberæ; signumq. Apollinis, qui Thesmothetes uocatur, pulcherrimum, & maximum: quod iste si portare potuisset, non dubitasset auferre. Nunc ad Marcellum reuertar, ne hæc a me sine caussa commemorata esse uideantur. qui cum tam præclaram urbem ui, copijsq. cepisset, non putauit ad laudem populi R. hoc pertinere, hanc pulchritudinem, ex qua præsertim nihil periculi ostenderetur, delere, & extinguere. itaque ædificijs omnibus, publicis & priuatis, sacris, & profanis sic pepercit, quasi ad ea defendenda cum exercitu, non expugnanda, uenisset. in ornatu urbis habuit uictoriæ rationem, habuit humanitatis. uictoriæ putabat esse, multa Romam deportare, quæ ornamento urbi esse possent: humanitatis, non plane spoliare urbem, præsertim quam conseruare uoluisset. in hac partitione ornatus non plus uictoria Marcelli populo R. appetiuit, quàm humanitas Syracusanis reseruauit. Romam quæ asportata sunt, ad ædem Honoris atque Virtutis, itemq. alijs in locis uidemus. nihil in ædibus, nihil in hortis posuit, nihil in suburbano. putauit, si urbis ornamenta domum suam non contulisset, domum suam urbi ornamento futuram. Syracusis autem permulta, atque egregia reliquit. deum uero nullum uiolauit, nullum

attigit.

attigit. Conferte Verrem: non ut hominem cum homine comparetis, ne qua tali uiro mortuo fiat iniuria; ſed ut pacem cum bello, leges cum ui, forum, & iuriſdictionem cum ferro, & armis, aduentum, & comitatum cum exercitu, & uictoria conferatis. Aedes Mineruæ eſt in inſula, de qua ante dixi: quam Marcellus non attigit, quam plenam, atque ornatam reliquit: quæ ab iſto ſic ſpoliata, atque direpta eſt, non ut ab hoſte aliquo, qui tamen in bello religionum, & conſuetudinis iura retineret, ſed ut a barbaris prædonibus uexata eſſe uideatur. Pugna erat equeſtris Agathoris regis, in tabulis picta præclare. his autem tabulis interiores templi parietes ueſtiebantur: nihil erat ea pictura nobilius; nihil Syracuſis, quod magis uiſendum putaretur. has tabulas M. Marcellus, cum omnia illa uictoria ſua profana feciſſet, tamen religione impeditus non attigit. iſte, cum illa iam propter diuturnam pacem, fidelitatemq. populi Syracuſani ſacra, religioſaq. accepiſſet; omnes eas tabulas abſtulit; parietes, quorum ornatus tot ſæcula manſerat, tot bella effugerat, nudos, ac deformatos reliquit. & Marcellus, qui, ſi Syracuſas cepiſſet, duo templa ſe Romæ dedicaturum uouerat, quod erat ædificaturus, ijs rebus ornare, quas ceperat, noluit: Verres, qui non Honori, neque Virtuti, ut ille, ſed Veneri, & Cupidini uota deberet, is Mineruæ templum ſpoliare conatus eſt. ille deos deorum ſpolijs ornare noluit; hic ornamenta Mineruæ uirginis in meretriciam domum tranſtulit. uiginti & ſeptem

præterea

præterea tabulas, plucherrime pictas, ex eadem æde sustulit: in quibus erant imagines Siciliæ, regum, ac tyrannorum: quæ non solum pictorum artificio delectabant, sed etiam commemoratione hominum, & cognitione formarum. Ac uidete, quanto tetrior hic tyrannus Syracusanis fuerit, quàm quisquam superiorum; cum illi tamen ornarint templa deorum immortalium, hic etiam deorum monumenta, atque ornamenta sustulerit. Iam uero quid ego de ualuis illius templi commemorem? uereor, ne, hæc qui non uiderunt, omnia me nimis augere, atque ornare arbitrentur. quod tamen nemo suspicari debet, tam esse me cupidum, ut tot uiros primarios uelim, præsertim ex iudicum numero, qui Syracusis fuerint, qui hæc uiderint, esse temeritati, & mendacio meo conscios. confirmare hoc liquido, iudices possum, ualuas magnificentiores ex auro, atque ebore perfectiores nullas unquam ullo tempore fuisse. incredibile dictu est, quàm multi Græci de ualuarum harum pulchritudine scriptum reliquerint. nimirum forsitan hæc illi mirentur, atque efferant. esto: ueruntamen honestius est reip. nostræ, iudices, ea, quæ illis pulchra esse uideantur, imperatorem nostrum in bello reliquisse, quàm prætorem in pace abstulisse. ex ebore diligentissime perfecta argumenta erant in ualuis: ea detrahenda curauit omnia. Gorgonis os pulcherrimũ, crinitum anguibus, reuellit, atque abstulit: & tamen indicauit, se non solum artificio, sed etiam pretio, quæstuq. duci: nam bullas omnes aureas ex his

ualuis, quæ erant & multæ, & graues, non dubitauit auferre: quarum iſte non opere delectabatur, ſed pōdere: itaque eiuſmodi ualuas reliquit, ut, quæ olim ad ornandum templum erant maxime, nunc tantum ad claudendum factæ eſſe uideantur. Etiam ne fraxineas hastas? uidi enim uos in hoc non minime, cum teſtes dicerent, commoueri: quòd erant huiuſmodi, ut ſemel uidiſſe ſatis eſſet: in quibus neque manu factum quidquam, neque pulchritudo erat ulla, ſed tantum magnitudo incredibilis: de qua uel audire ſatis eſſet; nimium, uidere plus quàm ſemel. etiam ne id concupisti? nam Sappho, quæ ſublata de Prytaneo eſt, dat tibi iuſtam excuſationem, prope ut concedendum, atque ignoſcendum eſſe uideatur. an Syllanionis opus, tam perfectum, tam elegans, tam elaboratum, quiſquam non modo priuatus, ſed populus potius haberet, quàm homo elegantiſſimus, atque eruditiſſimus Verres? nimirum contra dici nihil poteſt. noſtrum enim unuſquiſque, qui tam beati, quàm iſte eſt, non ſumus, tam delicati eſſe non poſſumus. ſi quando quis aliquid iſtiuſmodi uidere uolet, eat ad ædem Felicitatis, ad monumentum Catuli, in porticum Metelli: det operam, ut admittatur in alicuius iſtorum Tuſculanum: ſpectet forum ornatum, ſi quid iſte ſuorum ædilibus accommodauit: Verres hæc habeat domi: Verres ornamentis fanorum, atque oppidorum habeat plenam domum, uillas refertas. Etiam ne huius operarÿ ſtudia, ac delicias, iudices, perferetis? qui ita natus eſt, ita educatus, ita factus & animo,

&

& corpore, ut multo appositior ad deferenda, quàm ad auferenda signa esse uideatur. Atque hæc Sappho sublata quantum desiderium sui reliquerit, dici uix potest. nam tum ipsa fuit egregie facta, tum epigramma Græcum pernobile incisum habuit in basi: quod iste, eruditus homo, & Græculus, qui hæc subtiliter iudicat, qui solus intelligit, si unam litteram Græcam scisset, certe non sustulisset. nunc enim, quod inscriptum est inani in basi, declarat quid fuerit, et id ablatum indicat. Quid? signum Pæanis ex æde Aesculapij, præclare factum, sacrum, & religiosum, non sustulisti? quod omnes propter pulchritudinem uisere, propter religionem colere solebant. Quid? ex æde Liberi simulacrum Aristei non tuo imperio palam ablatum est? Quid? ex æde Iouis religiosissimum simulacrũ Iouis imperatoris, quem Græci οὔριον nominãt, pulcherrime factum, non ne abstulisti? Quid? ex æde Liberi paruum illud caput, pulcherrimum, quod uisere solebamus, num dubitasti tollere? Atque ille Pæan sacrificijs anniuersarijs simul cum Aesculapio apud illos colebatur: Aristeus, qui, ut Græci ferunt, Liberi filius, inuentor olei esse dicitur, una cum Libero patre, apud illos eodem erat in templo consecratus. Iouem autem imperatorem quanto honori in suo templo fuisse arbitramini? hinc colligere potestis, si recordari uolueritis, quanta religione fuerit eadem specie, atque forma signum illud, quod ex Macedonia captum, in Capitolio posuerat Flamininus. etenim tria ferebantur in orbe terrarum signa Iouis imperatoris,

toris, uno in genere pulcherrime facta; uuum, illud Macedonicum, quod in Capitolio uidemus; alterum in Ponti ore, & angustijs; tertium, quod Syracusis ante Verrem prætorem fuit. illud Flamininus ita ex æde sua sustulit, ut in Capitolio, hoc est in terrestri domicilio Iouis, poneret. quod autem est ad introitum Ponti, id, cum tam multa ex illo mari bella emerserint, tam multa porro in Pontum inuecta sint, usque ad hanc diem integrum, inuiolatumq. seruatum est. hoc tertium, quod erat Syracusis, quod M. Marcellus armatus, & uictor uiderat, quod religioni concesserat, quod ciues, atque incolæ Syracusani colere, aduenæ non solum uisere, uerum etiam uenerari solebant, id Verres ex templo Iouis sustulit. Vt sæpius ad M. Marcellum reuertar, iudices, sic habetote, plures esse a Syracusanis istius aduentu deos, quàm uictoria Marcelli homines desideratos. etenim ille requisisse dicitur etiam Archimedem illum summo ingenio hominem, ac disciplina; eumq. cum audisset interfectum, permoleste tulisse. iste omnia, quæ requisiuit, non ut seruaret, uerum ut asportaret, requisiuit. Iam illa, quia leuiora uidebuntur, si hoc loco dicerentur, ideo præteribo, quòd iste mensas Delphicas e marmore, crateras ex ære pulcherrimas, uim maximam uasorum Corinthiorũ ex omnibus ædibus sacris Syracusis abstulit. itaque, iudices, ij, qui hospites, ad ea, quæ uisenda sunt, ducere solent, & unumquidque ostendere, quos illi μυσαγωγὺς uocant, conuersam iam habent demonstrationem suam: nam ut ante de-

monstrabant, quid ubique esset; ita nunc, quid undique ablatum sit, ostendunt. Quid tum? mediocri ne tandem dolore eos affectos esse arbitramini? non ita est, iudices: primum, quòd omnes religione mouentur, & deos patrios, quos a maioribus acceperunt, colendos sibi diligenter, & retinendos esse arbitrantur: deinde hic ornatus, hæc opera, atque artificia, signa, tabulæ pictæ Græcos homines nimio opere delectant. itaque ex illorum querimonijs intelligere possumus, hæc illis acerbissima uideri, quæ forsitan nobis leuia, & contemnenda esse uideantur. mihi credite, iudices: (tametsi uosmet ipsos hæc eadem audire certo scio) cum multas acceperint per hosce annos socij, atque exteræ nationes calamitates, & iniurias, nullas Græci homines grauius tulerunt, nec ferunt, quàm huiuscemodi spoliationes fanorum, atque oppidorum. licet iste dicat, emisse se, sicuti solet dicere: credite mihi, iudices, nulla unquam ciuitas tota Asia, & Græcia signum ullum, tabulam pictam, ullum denique ornamentum urbis sua uoluntate cuiquã uendidit. nisi forte existimatis, postea quàm iudicia seuera Romæ fieri desierint, Græcos homines hæc uendere cœpisse; quæ tum non modo non uendebant, cum iudicia fiebant, uerum etiam coemebant. nisi arbitramini L. Crasso, Q. Scæuolæ, C. Claudio, potentissimis hominibus, quorum ædilitates ornatissimas uidimus, commercium istarum rerum cum Græcis hominibus non fuisse; his, qui post iudiciorum dissolutiones ædiles facti sunt, fuisse. acerbiorem etiam scitote

esse

esse ciuitatibus falsam istam, & simulatam emptionem, quàm si quis clam surripiat, aut eripiat palam, atque auferat. nam turpitudinem summam esse arbitrantur, referri in litteras publicas, pretio adductam ciuitatem, & pretio paruo, ea, quæ accepisset a maioribus, uendidisse, atque alienasse. etenim mirandum in modum Græci rebus istis, quas nos contemnimus, delectantur. itaque maiores nostri facile patiebantur, hæc esse quamplurima apud socios, ut imperio nostro quamornatissimi, florentissimiq. essent: apud eos autem, quos uectigales, aut stipendiarios fecerant, tamen hæc relinquebant, ut illi, quibus ea iucunda sunt, quæ nobis leuia uidebantur, haberent hæc oblectamenta, & solatia seruitutis. Quid arbitramini Rheginos, qui iam ciues R. sunt, mereri uelle, ut ab ijs marmorea Venus illa ne auferatur? quid Tarentinos, ut ne Europam in Tauro sedentem amittant? ut Satyrum, qui apud illos in æde Vestæ est? ut cetera? quid Thespienses, ut Cupidinis signũ, propter quod unum uisuntur Thespiæ? quid Gnidios, ut Venerem marmoream? quid, ut pictam, Coos? quid Ephesios, ut Alexandrum? quid Cyzicenos, ut Aiacem, aut Medeam? quid Rhodios, ut Ialysum? quid Athenienses, ut ex marmore Iacchum, aut Parhalum pictum, aut ex ære Myronis buculam? longum est, & non necessarium commemorare, quæ apud quosque uisenda sunt tota Asia, & Græcia. uerum illud est, quamobrem hæc commemorarim; quòd existimare uos hoc uolo, mirum quendam dolorem ac

cidere ijs, ex quorum urbibus hæc auferantur. atque ut ceteros omittamus, de ipsis Syracusanis cognoscite: ad quos ego cum uenissem, sic primo existimabam, ut Romæ ex istius amicis acceperam, ciuitatem Syracusanam propter Heraclij hereditatem non minus esse isti amicam, quàm Mamertinam propter prædarum, ac furtorum omnium societatem: simul & uerebar, ne mulierum nobilium, & formosarum gratia, quarum iste arbitrio præturam per triennium gesserat, uirorumque, quibuscum illæ nuptæ erant, nimia in istũ non lenitudine, sed etiam liberalitate oppugnarer, si quid ex litteris Syracusanorum conquirerem: itaque Syracusis cum ciuibus R. eram: eorum tabulas exscribebam, iniurias cognoscebam: cum diutius in negotio, curaq. fueram; ut requiescerem, curamq. animi remitterem, ad Carpinatij præclaras tabulas reuertebar: ubi cum equitibus R. ex illo conuentu honestissimis illos Verrutios, de quibus ante dixi, explicabam: a Syracusanis prorsus nihil adiumenti neque publice, neque priuatim exspectabam, neque erat in animo postulare. cum hæc agerem, repente ad me uenit Heraclius, is, qui tum magistratum Syracusis habebat, homo nobilis, qui sacerdos Iouis fuisset: qui honos apud Syracusanos est amplissimus. agit mecum, & cum fratre meo, ut, si nobis uideretur, adiremus ad eorum senatum: frequentes esse in curia: se iussu senatus a nobis petere, ut ueniremus; primo nobis fuit dubium, quid ageremus: deinde cito uenit in mentem, non esse uitandum nobis illum conuentum,

& locum: itaque in curiam uenimus. honorifice ſane conſurgitur. nos rogatu magiſtratus aſſedimus. incipit is loqui, qui & auctoritate, & ætate, &, ut mihi uiſum eſt, uſu rerum antecedebat, Diodorus Timarchides: cuius omnis oratio hanc habuit primo ſententiam: Senatum populumq. Syracuſanum moleſte, grauiterq. ferre, quòd ego, cum in ceteris Siciliæ ciuitatibus ſenatum populumq. docuiſſem, quid eis utilitatis, quid ſalutis afferrem, & cum ab omnibus mandata, legatos, litteras, teſtimoniaq. ſumpſiſſem, in illa ciuitate nihil eiuſmodi facerem. Reſpondi, neque Romæ in conuentu Siculorum, cum a me auxilium communi omnium legationum conſilio petebatur, cauſſaq. totius ad me Siciliæ deferebatur, legatos Syracuſanorum affuiſſe; neque me poſtulare, ut quidquam contra C. Verrem decerneretur in ea curia, in qua inauratam C. Verris ſtatuam uiderem. Quod poſtea quàm dixi, tãtus eſt gemitus factus adſpectu ſtatuæ, & commemoratione, ut illud in curia poſitum monumentum ſcelerum, non beneficiorum uideretur. tum pro ſe quiſque, quantum dicendo aſſequi poterat, docere me cœpit ea, quæ paullo ante commemoraui: ſpoliatam urbem, fana direpta, de Heraclij hereditate, quam palæſtritis conceſſiſſet, multo maximam partem ipſum abſtuliſſe: neque poſtulandum fuiſſe, ut ille palæſtritas diligeret, qui etiam inuentorem olei deum ſuſtuliſſet: neque illam ſtatuam eſſe ex pecunia publica, neque publice datam; ſed eos, qui hereditatis diripiendæ participes fuiſſent, fa-

 cien-

ciendam statuendamq. curasse: eosdem Romæ fuisse legatos, illius adiutores improbitatis, socios furtorum, conscios flagitiorum: eo minus mirari me oportere, si illi communi legatorum uoluntati, & saluti Siciliæ defuissent. Vbi eorum dolorem ex illius iniurijs non modo minorem, sed prope maiorem, quàm ceterorum Siculorum, esse cognoui; Tum ego meum animum in illos, tum mei consilij, negotijq. totius suscepti caussam, rationemq. proposui: tum eos hortatus sum, ut caussæ communi, salutiq. ne deessent, ut ei illam laudationem, quam se ui, ac metu coactus paucis illis diebus decresse dicebant, tollerent. itaque, iudices, Syracusani hæc faciunt, istius clientes, atque amici: primum mihi litteras publicas, quas in ærario sanctiore conditas habebant, proferunt: in quibus ostendunt omnia, quæ dixi ablata, esse perscripta, & plura etiam, quàm ego potui dicere: perscripta autem hoc modo, quòd ex æde Mineruæ hoc & illud abesset, quòd ex æde Iouis, quòd ex æde Liberi. ut quisque eis rebus tuendis, conseruandisq. præfuerat, ita perscriptum erat, cum rationem ex lege redderet, &, quæ acceperat, deberet tradere, petisse, ut sibi, quòd hæ res abessent, ignosceretur: itaque omnes liberatos discessisse, & esse ignotú omnibus. quas ego litteras obsignandas publico signo, deportandasq. curaui. De laudatione autem ratio sic reddita est: primum, cum a Verre litteræ aliquanto ante aduentum meum de laudatione uenissent, nihil esse decretum: deinde, cum quidam ex illius amicis commonerent, oportere

portere decerni, maximo esse clamore, & conuicio repudiatos; &, postea quàm meus aduentus appropinquarit, imperasse eum, qui summam potestatem haberet, ut decernerent: decretum ita esse, ut multo plus illi laudatio mali, quàm boni possit afferre. id adeo, iudices, ut mihi ab illis demonstratum est, sic uos ex me cognoscite. Mos est Syracusis, ut, si qua de re ad senatum referatur, dicat sententiam, qui uelit: nominatim nemo rogatur: & tamen, ut quisque honore, & ætate antecedit, ita primus solet sua sponte dicere; idq. a ceteris ei conceditur: si quando taceant omnes, tunc sortito coguntur dicere. cum hic mos esset, refertur ad senatum de laudatione Verris. in quo primum, ut aliquid esset moræ, multi interpellant: de Sex. Peducæo, qui de illa ciuitate, totaq. prouincia optime meritus esset, sese antea, cum audissent ei negotium facessitum, cumq. eũ publice pro plurimis eius, & maximis meritis laudare cuperent, a C. Verre prohibitos esse: iniquum esse, tametsi Peducæus eorum laudatione iam non uteretur, tamen non id prius decernere, quod aliquando uoluissent, quàm quod tũ cogerentur. conclamant omnes, & approbant ita fieri oportere. refertur de Peducæo. ut quisque ætate, & honore antecedebat, ita sententiam dixit ex ordine. id adeo ex ipso S.C. cognoscite: nam principium sententiæ perscribi solet. Recita. QVOD VERBA FACTA SVNT DE SEX. PEDVCAEO. Dicit, qui primi suaserint. decernitur. refertur deinde de Verre. dic, quæso. QVOD. quo modo? QVOD

VERBA FACTA SVNT DE C. VERRE. *Quid postea scriptum est?* CVM SVRGERET NEMO, NEQVE SENTENTIAM DICERET. *Quid hoc est?* SORS DVCITVR. *Quamobrem? nemo erat uoluntarius laudator præturæ tuæ, defensor periculorum tuorum? præsertim cum inire a prætore gratiam posset? nemo. ipsi illi tui conuiuæ, consiliarij, & conscij, uerbum facere non audebant. in qua curia statua tua stabat, & nuda filij, in ea nemo fuit, quem ne nudus quidem filius in nuda prouincia commoueret. Atque etiam hoc me docent, eiusmodi S. C. se se fecisse laudationem, ut omnes intelligere possent, non laudationem, sed potius irrisionem esse illam, quæ commonefaceret istius turpem, calamitosamq́. præturam: etenim scriptum esse ita;* QVO'D *iste uirgis neminem cecidisset; a quo cognoscitis nobilissimos homines, atque innocentissimos securi esse percussos:* QVO'D *uigilanter prouinciam administrasset; cuius omnes uigilias in stupris constat, adulterijsq́. esse consumptas. hoc autem scriptum etiam, quod proferre non auderet reus, accusator recitare non desineret;* QVO'D *prædones procul ab insula Sicilia prohibuisset Verres; quos etiam intra Syracusanam insulam recepisset. Quæ postea quàm ex illis cognoui, discessi cum fratre e curia; ut nobis absentibus, si quid uellent, decernerent. decernunt statim: primũ, ut Lucio fratri hospitium publice fieret, quòd is eandem uoluntatem erga Syracusanos suscepisset, quam*

ego

ego ſemper habuiſſem. id non modo tum ſcripſerunt, uerum etiam in ære inciſum nobis tradiderunt. Valde hercle te Syracuſani tui, quos crebro cõmemorare ſoles, diligunt; qui cum accuſatore tuo ſatis iuſtam cauſſam coniungendæ neceſſitudinis putant, quòd te accuſaturus ſit, & quòd ad inquirendum in te uenerit. Poſtea decernitur, ac non uarie, ſed prope cunctis ſententijs, ut laudatio, quæ C. Verri decreta eſſet, tolleretur. At uero, cum iam non ſolum diſceſſio facta eſſet, ſed etiam perſcriptum, atque in tabulas relatum, prætor appellatur. at quis appellat? magiſtratus aliquis? nemo. ſenator? ne id quidem. Syracuſanorum aliquis? minime. quis igitur prætorem appellat? qui quæſtor iſtius fuerat, Cæcilius. o rem ridiculam: o deſertum hominem: o deſperatũ, ac relictum. a magiſtratu Siculo, ne S. C. Siculi homines facere poſſent, ne ſuum ius ſuis moribus, ſuis legibus obtinere poſſent, non amicus iſtius, non hoſpes, non denique aliquis Siculus, ſed quæſtor prætorem appellat. quis hoc uidit? aut quis audiuit? prætor æquus, & ſapiens dimitti iubet ſenatum. concurrit ad me maxima multitudo. primum ſenatores clamare, eripi ſibi ius, eripi libertatem: populus ſenatum laudare, gratias agere: ciues R. a me nuſquã diſcedere. quo quidem die nihil ægrius factum eſt multo labore meo, quàm ut manus ab illo appellatore abſtinerentur. cum ad prætorem in ius adiſſemus, excogitat ſane diligenter, & caute, quid decernat: nam ante quàm uerbum facerem, de ſella ſurrexit,

surrexit, atque abijt. itaque tum de foro, cum iam aduesperasceret, discessimus. postridie mane ab eo postulo, ut Syracusanis liceret S. C. quod pridie fecissent, mihi reddere. ille enimuero negat: & ait indignum facinus esse, quòd ego in senatu Graeco uerba fecissem: quod quidem apud Graecos graece locutus essem, ferri nullo modo posse. Respondi homini, ut potui, ut uolui, ut debui: tum multa, tum etiam hoc me memini dicere: facile esse perspicuum, quantum inter hunc, & illum Numidicum, uerum, & germanum Metellum interesset: illum noluisse sua laudatione iuuare L. Lucullum, sororis uirum, quicum optime conuenisset; hunc homini alienissimo a ciuitatibus laudationes per uim, & metum comparare. quòd ubi intellexi, multum apud illum recentes nuncios, multum tabulas non commendaticias, sed tributarias ualuisse; admonitu ipsorum Syracusanorum impetum in eas tabulas facio, in quibus singula perscripta erant. Ecce autem noua turba, atque rixa: ne tamen istum omnino Syracusis sine amicis, sine hospitibus plane nudum esse, ac desertum putetis. retinere cœpit tabulas Theomnastus quidam, homo ridicule insanus: quem Syracusani Theoractum uocant: qui illic eiusmodi est, ut eum pueri sectentur, ut omnes, cum loqui cœperit, irrideant. huius tamẽ insania, quae ridicula est alijs, mihi tum molesta sane fuit. nam cum spumas ageret in ore; arderent oculi; uoce maxima, uim me sibi afferre, clamaret: copulati in ius peruenimus. hic ego postulare cœpi, ut mihi

hi tabulas obſignare, ac deportare liceret: ille contra. inſtare ego, omnium mihi tabularum, & litterarum fieri poteſtatem oportere: contra ille furioſus urgere, nihil ad ſe noſtras leges pertinere. prætor intelligens, negare ſibi placere, quod S. C. ratum eſſe nõ deberet, id me Romã deportare. quid multa? niſi uehementius homini minatus eſſem, niſi legum ſanctionem, pœnamque recitaſſem; tabularum mihi poteſtas facta non eſſet. ille autem inſanus, qui pro iſto contra me uehementiſſime declamaſſet, poſtquam non impetrauit, credo ut in gratiam mecum rediret, libellum mihi dat, in quo iſtius furta Syracuſana perſcripta erant: quæ ego antea iam ab illis cognoram, & acceperam. Laudent te ſane iam Mamertini, qui ex tanta prouincia ſoli ſunt, qui te ſaluum uelint: ita tamen laudent, ut Heius, qui eius princeps legationis eſt, adſit: ita laudent, ut ea, quæ rogati erunt, mihi parati ſint reſpondere. ac ne ſubito a me opprimantur, hæc ſum rogaturus: nauem debeantne? fatebuntur: præbuerint ne prætore C. Verre? negabunt: ædificauerint ne nauem onerariam maximam publice, quam Verri dederunt? negare non poterunt: frumentum ne ab his ſumpſerit Verres, quod populo R. mitteret, ſicuti ſuperiores? negabunt. quid militum, aut nautarum per triennium dederunt? nullum datum dicent. fuiſſe Meſſanam omnium iſtius furtorum, ac prædarum receptricem? negare non poterunt. permulta multis nauibus illinc exportata? hanc denique nauem maximam a

Mamer-

Mamertinis datam, onustam, cum isto prætore pro fectam? fatebuntur. Quamobrem tibi habe sane istã laudationem Mamertinam: Syracusanam quidem ciuitatem, ut abs te affecta est, ita in te esse animatã uidemus: apud quos etiam Verrea illa flagitiosa sublata sunt. etenim minime conueniebat, ei deorum honores haberi, qui simulacra deorum sustulisset. etiam mehercule illud in Syracusanis merito reprehenderetur, si, cum diem festum ludorum de factis suis sustulisset celeberrimum, & sanctissimum, quòd eo ipso die Syracusæ a Marcello captæ esse dicuntur, ijdem diem festum Verris nomine agerent, cum iste Syracusanis, quæ ille calamitosus dies reliquerit, ademisset. at uidete hominis impudentiam, atque arrogantiam, iudices, qui non solum Verrea hæc, turpia, ac ridicula, ex Heraclij pecunia constituerit, uerum etiam Marcellea tolli imperarit; ut ei sacra facerent quotannis, cuius opera omnium annorum sacra, deosq́. patrios amiserant; eius autem familiæ dies festos tollerent, per quam ceteros quoque festos dies recuperarant.

ACTIONIS VI. IN C. VERREM

LIBER V.

ORATIO X.

NEMINI *uideo dubium esse, iudices, quin apertissime C. Verres in Sicilia sacra, profanaque omnia & priuatim, & publice spoliarit, uersatusq. sit sine ulla non modo religione, uerum etiam dissimulatione in omni genere furandi, atque prædandi. sed quædam mihi magnifica, et præclara eius defensio ostenditur: cui quemadmodum resistam, multo mihi antea est, iudices, prouidendum. ita enim caussa constituitur, prouinciam Siciliam uirtute eius, & uigilantia singulari, dubijs, formidolosisque temporibus, a fugitiuis, atque a belli periculis tutam esse seruatam. quid agam, iudices? quò accusationis meæ rationẽ conferam? quò me uertam? ad omnes enim meos impetus, quasi murus quidam, boni nomen imperatoris opponitur. noui locum: uideo, ubi se iactaturus sit Hortensius. belli pericula, tempora reip. imperatorum penuriam commemorabit. tum deprecabitur a uobis, tum etiam pro suo iure contendent, ne patiamini talem imperatorem populo R. Siculorum testimonijs eripi, ne ue obteri laudem imperatoriam criminibus auaritiæ uelitis. Non possum dissimulare, iudices, timeo, ne C. Verres, propter hanc uirtutem*

tutem eximiam in re militari, omnia, quæ fecit, impune fecerit: uenit enim mihi in mentem, in iudicio Mʼ. Aquillij quantum auctoritatis, quantum momenti oratio M. Antonij habuisse existimata sit: qui, ut erat in dicendo non solum sapiens, sed etiam fortis, caussa prope perorata, ipse arripuit Mʼ. Aquillium, constituitque in conspectu omnium, tunicamq. eius a pectore abscidit, ut cicatrices populus R. iudicesque aspicerent aduerso corpore exceptas. simul & de illo uulnere, quod ille in capite ab hostium duce acceperat, multa dixit: eoque adduxit eos, qui erant iudicaturi, uehemẽter ut uererentur, ne quem uirum fortuna ex hostium telis eripuisset, cum sibi ipse non pepercisset, hic non ad populi R. laudem, sed ad iudicum crudelitatem uideretur esse seruatus. Hæc eadem nunc ab illis defensionis ratio, uiaque tentatur: idem quæritur. sit fur, sit sacrilegus, sit flagitiorum omnium, uitiorumque princeps: at est bonus imperator, & felix, & ad dubia reip. tempora reseruandus. Non agam summo iure tecum: non dicam id, quod debeam forsitan obtinere; cum iudicium certa lege sit constitutum, non quid in re militari fortiter feceris, sed quemadmodum manus ab alienis pecunijs abstinueris, abs te doceri oportere. non, inquam, sic agam: sed ita quæro, quemadmodum te uelle intelligo, quæ tua opera, & quanta fuerit in bello. quid dices? an bello fugitiuorum Siciliam uirtute tua liberatam? magna laus, honesta oratio: sed tamen quo bello? nos enim post id bellũ,

quod

quod M'. Aquillius confecit, sic accepimus, nullum in Sicilia fugitiuorum bellum fuisse. at in Italia fuit. fateor: & magnum quidem, ac uehemens. num igitur ex eo bello partem aliquam laudis appetere conaris? num tibi illius uictoriæ gloriam cum M. Crasso, aut Cn. Pompeio communicandam putas? non arbitror hoc etiam deesse tuæ impudentiæ, ut quidquam eiusmodi dicere audeas. Obstitisti uidelicet, ne ex Italia trásire in Siciliam fugitiuorum copiæ possent. ubi? quando? qua ex parte? cum aut nauibus, aut ratibus conarentur accedere? nos enim nihil unquam prorsus audiuimus: & illud audiuimus, M. Crassi, fortissimi uiri, uirtute, consilioq. factum, ne ratibus coniunctis freto fugitiui ad Messanam transire possent. a quo illi conatu non tantopere prohibendi fuissent, si ulla in Sicilia præsidia ad illorum aduentum opposita putarentur. At, cum in Italia bellum tam prope a Sicilia, tamen in Sicilia non fuit. quid mirum? ne cum in Sicilia quidem fuit, eodem interuallo pars eius belli in Italiam ulla peruasit. etenim propinquitas ad utram partem hoc loco profertur? utrum, aditum facilem hostibus, an contagionem imitandi eius belli periculosam fuisse? aditus omnis hominibus sine ulla facultate nauiú non modo disiunctus, sed etiam clausus fuit: ut illis, quibus Siciliá propinquam fuisse dicis, facilius fuerit ad Oceanum peruenire, quàm ad Peloridem accedere. Contagio autem ista seruilis belli cur abs te potius, quàm ab ijs omnibus, qui ceteras prouincias obtinuerunt, prædicatur?

dicatur? an quòd in Sicilia iam ante bella fugitiuorum, fuerunt? at ea ipſa cauſſa eſt, cur ipſa prouincia minimo in periculo ſit, & fuerit. nam poſtea quàm illinc M'. Aquillius deceſſit, omnium inſtituta, atque edicta prætorum fuerunt eiuſmodi, ut ne quis cum telo ſeruus eſſet. uetus eſt, quod dicam, & propter ſeueritatem exempli nemini fortaſſe ueſtrum inauditum: L. Domitium prætorem in Sicilia, cum aper ingens ad eum allatus eſſet, admiratum requiſiſſe, quis eum percuſſiſſet: cum audiſſet, paſtorem cuiuſdam fuiſſe, eum ad ſe uocari iuſſiſſe: illum cupide ad prætorem, quaſi ad laudem atque ad præmiũ, accurriſſe: quæſiſſe Domitium, qui tantam beſtiam percuſſiſſet? illum reſpondiſſe, uenabulo: ſtatim deinde iuſſu prætoris in crucem eſſe ſublatum. durum hoc fortaſſe uideatur: neque ego ullam in partem diſputo: tantum intelligo, maluiſſe Domitium crudelem in animaduertendo, quàm in prætermittendo, diſſolutum uideri. Ergo his inſtitutis prouinciæ, iam tum, cum bello fugitiuorum tota Italia arderet, homo non acerrimus, nec fortiſſimus, Cn. Norbanus in ſummo otio fuit: per facile enim ſeſe Sicilia tuebatur, ne quod in ipſa bellum poſſet exiſtere. etenim cum nihil tam coniunctum ſit, quàm negotiatores noſtri cum Siculis uſu, re, ratione, concordia; & cum ipſi Siculi res ſuas ita conſtitutas habeant, ut his pacem expediat eſſe; imperium autem populi R. ſic diligant, ut id imminui, ac commutari minime uelint; cumq́ue hæc ab ſeruorum bello pericula et prætorum

inſtitutis,

institutis, & dominorum disciplina prouisa sint: nullum est malum domesticum, quod ex ipsa prouincia nasci possit. Quid igitur? nulli ne motus in Sicilia seruorum Verre prætore? nullæ ne consensiones factæ esse dicuntur? nihil sane, quod ad senatum populumque R. peruenerit: nihil, quod iste Romam publice conscripserit. & tamen cœptum esse in Sicilia moueri aliquot locis seruitium suspicor. id adeo non tam ex re, quàm ex istius factis, decretisq. cognosco. ac uidete, quàm non inimico animo sim acturus. ego ipse hæc, quæ ille quærit, quæ adhuc nunquam audistis, commemorabo, & proferam. In Triochalino, quem locum fugitiui iam ante tenuerunt, Leonidæ cuiusdam Siculi familia in suspicionem uocata est coniurationis. res delata ad istum. statim, ut par fuit, iussu eius homines, qui nominati erant, comprehensi sunt, adductique Lilybæum: domino denunciatum est, ut adesset: caussa dicta, damnati sunt. Quid deinde? quid censetis? furtum fortasse, aut prædam exspectatis aliquam? nolite usquequaque eadem quærere. in metu belli, furandi qui locus potest esse? etiam si qua hic fuit in hac re occasio, prætermissa est. tum potuit a Leonida nummorum aliquid auferre, cum denunciauit, ut adesset. fuit nundinatio aliqua, & isti non noua, ne caussam diceret. etiam alter locus, ut absoluerentur. damnatis quidem seruis, quæ prædandi potest esse ratio? produci ad supplicium necesse est. testes enim sunt, qui in consilio fuerunt: testes publicæ tabulæ: testes splen

 didissima

didissima ciuitas Lilybætana: testis honestissimus, maximusq. conuentus ciuium R. nihil potest. producendi sunt: itaque producuntur, & ad palum alligantur. Etiamnum mihi exspectare uidemini, iudices, quid deinde factum sit: quòd iste nihil unquam fecit sine aliquo quæstu, atque præda. quid in eiusmodi re fieri potuit? quod commodum est? exspectate facinus quàm uultis improbum: uincam tamen exspectationem omnium. Nomine sceleris, coniurationisq́ue damnati, ad supplicium traditi, ad palum alligati, repente, multis millibus hominum inspectantibus, soluti sunt, et Leonidæ illi domino redditi. Quid hoc loco potes dicere, homo amentissime? nisi id, quod ego non quæro, quod denique in re tam nefaria, tametsi dubitari non potest, tamen, ne si dubitetur quidem, quæri oporteat; quid, aut quantum aut quo modo acceperis. remitto tibi hoc totum, atque ista te cura libero: neque enim metuo, ne hoc cuiquam persuadeatur, ut, ad quod facinus nemo, præter te, ulla pecunia adduci potuerit, id tu gratis suscipere conatus sis. uerum de ista furandi, prædandiq́ue ratione nihil dico: de hac imperatoria iam tua laude disputo. Quid ais bone custos, defensorq. prouinciæ? tu, quos seruos arma capere, ac bellum facere in Sicilia uoluisse cognoras, & de consilij sententia iudicaras, hos ad supplicium iam more maiorum traditos, & ad palum alligatos, ex media morte eripere, ac liberare ausus es, ut, quam damnatis seruis crucem fixeras, hanc indemnatis ciuibus R. reseruares?

per-

perditæ ciuitates, desperatis omnibus rebus, hos solent exitus exitiales habere, ut damnati in integrũ restituantur, uincti soluantur, exsules reducantur, res iudicatæ rescindantur. quæ cum accidunt, nemo est, quin intelligat ruere illam remp. hæc ubi eueniunt, nemo est, qui ullam spem salutis reliquam esse arbitretur. atque hæc sicubi facta sunt, facta sunt, ut homines populares a, ut nobiles supplicio, aut exsilio leuarentur; at non ab ijs ipsis, qui iudicassent; at non statim, at non eorum facinorum damnati, quæ ad uitam, & fortunas omnium pertinerent. hoc uero nouum, & eiusmodi est, ut magis propter reum, quàm propter rem ipsam credibile esse uideatur, ut homines seruos, ut ipse qui iudicarat, ut statim, e medio supplicio dimiserit; ut eius facinoris damnatos seruos, quod ad omnium liberorum caput, & sanguinem pertineret. O præclarum imperatorem, nec iam cum M'. Aquillio, fortissimo uiro, sed uero cũ Paullis, Scipionibus, Marijs conferendum. Tantum ne uidisse in metu, periculóque prouinciæ? cum seruitiorum animos in Sicilia suspensos propter bellum Italiæ fugitiuorum uideret; ne quis se commouere auderet, quantum terroris iniecit? comprehendi iussit: quis non pertimescat? caussam dicere dominos: quid seruis tam formidolosum? fecisse uideri, pronunciauit. exortam uidetur flammam paucorum dolore, ac morte restinxisse. quid deinde sequitur? uerbera, atque ignes, & illa extrema ad supplicium damnatorum, metum ceterorum, cruciatus, & crux. hisce

omnibus ſupplicijs ſunt liberati. quis dubitet, quin ſeruorum animos ſumma formidine oppreſſerit, cum uiderent ea facilitate prætorem, ut ab eo ſceleris, coniurationisq. damnatorum uita, uel ipſo carnifice internuncio, redimeretur? Quid? hoc in Apollonienſi Ariſtodamo? quid? in Leonte Megarenſi nó idem feciſti? quid? iſte motus ſeruorum, belliq. ſubita ſuſpicio utrum tibi tandem diligentiam cuſtodiendæ prouinciæ, an nouam rationem improbiſſimi quæſtus attulit? Halycienſis Eumenidæ, nobilis hominis, et honeſti, magnæ pecuniæ uillicus cum impulſu tuo inſimulatus eſſet, HS L̄X a domino accepiſti. quod, nuper ipſe iuratus docuit, quemadmodum geſtum eſſet. Ab equite R. C. Matrinio abſente, cum is eſſet Romæ, quòd eius uillicos, paſtoresq. tibi in ſuſpicionem ueniſſe dixeras, HS C̄ abſtuliſti. dixit hoc L. Flauius, qui tibi eam pecuniam numerauit, procurator C. Matrinij: dixit ipſe C. Matrinius: dicet clariſſimus uir, Cn. Lentulus cenſor, qui, Matrinij honoris cauſſa, recenti negotio ad te litteras miſit, mittendasq́. curauit. Quid? de Apollonio, Dioclis filio, Panormitano, cui Gemino cognomen eſt, præteriri poteſt? ecquid hoc tota Sicilia clarius? ecquid indignius? ecquid manifeſtius proferri poteſt? quem is, uti Panormum uenit, ad ſe uocari, & de tribunali citari iuſſit, concurſu magno, frequentiaq. conuentus. homines ſtatim loqui, mirari, quòd Apollonius, homo pecunioſus, tam diu ab iſto maneret integer: excogitauit: neſcio quid attulit: profecto homo

homo diues repente a Verre non ſine cauſſa citatur: exſpectatio ſumma omnium, quidnam id eſſet: cum exanimatus ſubito ipſe accurrit cum adoleſcente filio: nam pater grandis natu iam diu lecto tenebatur. nominat iſte ſeruum, quem magiſtrum pecoris eſſe diceret: eum dicit coniuraſſe, & alias familias concitaſſe. is omnino ſeruus in familia non erat. eum ſtatim exhiberi iubet. Apollonius affirmat ſeruum ſe omnino illo nomine habere neminem. iſte hominem arripi a tribunali, & in carcerem conijci iubet. ille clamare, cum raperetur, nihil ſe miſerum feciſſe, nihil commiſiſſe, pecuniam ſibi eſſe in nominibus, numeratam in præſentia non habere. hæc cum maxime ſumma hominum frequentia teſtificaretur, ut quiuis intelligere poſſet, eum, quòd pecuniam non dediſſet, iccirco illa tam acerba iniuria affici; cum maxime, ut dico, hoc de pecunia clamaret, in uincla coniectus eſt. uidete conſtantiam prætoris, & eius prætoris, qui nunc reus non ita defendatur, ut mediocris prætor, ſed ita laudetur, ut optimus imperator. cum ſeruorum bellum metueretur; quo ſupplicio dominos indemnatos afficiebat, hoc ſeruos damnatos liberabat. Apollonium, locupletiſſimum hominem, qui, ſi fugitiui bellum in Sicilia facerent, ampliſſimas fortunas amitteret, belli fugitiuorum nomine, indicta cauſſa, in uincla coniecit: ſeruos, quos ipſe cum conſilio belli faciendi cauſſa conſenſiſſe iudicauit, eos ſine conſilij ſententia, ſua ſponte, omni ſupplicio liberauit. quid, ſi ab Apollonio ali-

quid commissum est, quamobrem iure in eum animad uerteretur: tamen ne hanc rem sic agemus, ut crimini, aut inuidiæ reo putemus esse oportere, si quo de homine seuerius iudicauit? non agam tam acerbe: nõ utar ista accusatoria consuetudine, si quod est factum clementer, ut dissolute factum criminer; si quid uindicatum seuere est, ut ex eo crudelitatis inuidiam colligam. non agam ista ratione: tua sequar iudicia: tuam defendam auctoritatem, quoad tu uoles. simul ac tute cœperis tua iudicia rescindere, mihi succensere desinito: meo enim iure contendam, eum, qui suo iudicio condemnatus sit, iuratorum iudicum sententijs damnari oportere. non defendam Apollonij caussam, amici, atque hospitis mei; ne tuum iudicium uidear rescindere. nihil de hominis frugalitate, uirtute, diligentia dicam. prætermittam illud etiam, de quo antea dixi, fortunas eius ita constitutas fuisse, familia, pecore, uillis, pecunijs creditis, ut nemini minus expediret, ullum in Sicilia tumultum, aut bellum commoueri. non dicam ne illud quidem; si maxime in culpa fuerit Apollonius, tamen in hominem honestissimum, ciuitatis honestissimæ, tam grauiter animaduerti, caussa indicta, non oportuisse. nullam inuidiam in te ne ex illis quidem rebus concitabo; cum esset talis uir in carcere, in tenebris, in squalore, in sordibus, tyrannicis interdictis tuis, patri exacta ætate, & adolescenti filio adeundi ad illum miserum potestatem nunquam esse factam. etiã illud præteribo; quotiescunque Panormum ueneris

illo

illo anno, & ſex menſibus, (nam tam diu fuit in carcere Apollonius) toties ad te ſenatum Panormitanum adiſſe ſupplicem cum magiſtratibus, ſacerdotibusque publicis, orantem, atque obſecrantem, ut aliquando ille miſer, atque innocens calamitate illa liberaretur. relinquam hæc omnia: quæ ſi uelim perſequi, facile oſtendam, tua crudelitate in alios, omnes tibi aditus miſericordiæ iudicum iam pridem eſſe præcluſos. omnia igitur iſta concedam, & remittam: præuideo enim, quid ſit defenſurus Hortenſius. fatebitur, apud iſtum neque ſenectutem patris, neque adoleſcentiam filij, neque lacrymas utriuſque plus ualuiſſe, quàm utilitatem, ſalutemq. prouinciæ. dicet, remp. adminiſtrari ſine metu, ac ſeueritate non poſſe. quæret, quàobrem faſces prætoribus præferantur, cur ſecures datæ, cur carcer ædificatus, cur tot ſupplicia ſint in improbos more maiorũ conſtituta. quæ cũ omnia grauiter, ſeuereq. dixerit; quæram, cur hunc eundem Apollonium Verres idem, repẽte, nulla noua re allata, nulla defenſione, ſine cauſſa, de carcere emitti iuſſerit: tantumq. in hoc crimine ſuſpicionis eſſe affirmabo, ut iam ipſis iudicibus ſine mea argumentatione cõiecturam facere permittam, quod hoc genus prædandi, quàm improbum, quàm indignum, quamq. ad magnitudinem quæſtus immenſum, infinitumq. eſſe uideatur. nam quæ iſte in Apollonio fecit, ea, primum breuiter cognoſcite, quot, & quanta ſint: deinde hæc expendite, atque æſtimate pecunia: reperietis, iccirco hæc in uno pecunioſo tot con

ſtituta, ut ceteris formidines ſimilium incõmodorum, atque exempla periculorum proponerentur. Primũ inſimulatio eſt repentina, capitalis, atque inuidioſi criminis. ſtatuite, quanti hoc putetis, & quàm multos redemiſſe. deinde crimen ſine accuſatore, ſententia ſine conſilio, damnatio ſine defenſione. æſtimate harum rerum omnium pretia: & cogitate, in his iniquitatibus unum hæſiſſe Apollonium, ceteros profecto multos ex his incommodis pecunia ſe liberaſſe. poſtremo tenebræ, uincla, carcer, incluſum ſupplicium, atque a conſpectu parentum, ac liberum, denique a libero ſpiritu, & communi luce ſecluſum. hæc uero, quæ uel uita redimi recte poſſunt, æſtimare pecunia non queo. hæc omnia ſero redemit Apollonius, iam mærore, ac miſerijs perditus: ſed tamẽ ceteros docuit, ante iſtius auaritiæ, ac ſceleri occurrere. niſi uero exiſtimatis, hominem pecunioſiſſimum, ſine aliqua cauſſa quæſtus, iniectum ad tam incredibile crimen, aut ſine eadem cauſſa repente e carcere emiſſum, aut hoc prædandi genus ab iſto in illo uno adhibitum, ac tentatum, & non per illum omnibus pecunioſis Siculis metum propoſitum, & iniectum. Cupio mihi, iudices, ab illo ſubijci, quoniam de militari eius gloria dico, ſi quid forte prætereo. nam mihi uideor de omnibus iam rebus eius geſtis dixiſſe, quæ quidem ad belli fugitiuorum pertinerent ſuſpicionem: certe nihil ſciens prætermiſi. Habetis hominis conſilia, diligentiam, uigilantiam, cuſtodiam, defenſionemq́ue prouinciæ. ſumma

ma illuc pertinet, ut ſciatis, quoniam plura genera ſunt imperatorum, ex quo genere iſte ſit. ne diutius, in tanta penuria uirorum fortium, talem imperatorem ignorare poſſitis, non ad Q. Maximi ſapientiam, neque ad illius ſuperioris Africani in re gerenda celeritatem, neque ad huius, qui poſtea fuit, ſingulare conſilium, neque ad Paulli rationem, ac diſciplinam, neque ad C. Marij uim, atque uirtutem, ſed ad aliud genus imperatorum, ſane diligenter retinendum, & conſeruandum, quæſo, cognoſcite. Itinerum primum laborem, qui uel maximus eſt in re militari, iudices, & in Sicilia maxime neceſſarius, accipite, quàm facilem ſibi iſte, & iucundum ratione, conſilioq. reddiderit. primum temporibus hibernis ad magnitudinem frigorum, & ad tempeſtatum uim, ac imbrium præclarum ſibi hoc remedium comparat. urbem Syracuſas elegerat: cuius hic ſitus, atque hæc natura eſſe loci, cæliq. dicitur, ut nullus unquam dies tam magna, turbulentaq. tempeſtate fuerit, quin aliquo tempore ſolem eius diei homines uiderint. hic ita uiuebat iſte bonus imperator hibernis menſibus, ut eum non facile non modo extra tectum, ſed ne extra lectum quidem quiſquam uideret. ita diei breuitas conuiuijs, noctis longitudo ſtupris, et flagitijs conterebatur. cum autem uer eſſe cœperat, cuius initium iſte non a Fauonio, neque ab aliquo aſtro notabat, ſed cum roſam uiderat, tunc incipere uer arbitrabatur; dabat ſe labori, atque itineribus: in quibus uſque eò ſe præbebat patientem, atque impigrũ,

ut

ut eum nemo unquam in equo ſedentem uideret. nam, ut mos fuit Bithyniæ regibus, lectica octophoro ferebatur: in qua puluinus erat perlucidus, Melitenſi roſa farctus. ipſe autem coronam habebat unam in capite, alteram in collo: reticulumq. ad nares ſibi admouebat tenuiſſimo lino, minutisq. maculis, plenum roſæ. ſic confecto itinere, cum ad aliquod oppidum uenerat, eadem lectica uſque in cubiculum deferebatur. eò ueniebant Siculorum magiſtratus, ueniebant equites R. id quod ex multis iuratis audiſtis: controuerſiæ ſecreto deferebantur: paullo poſt palam decreta auferebantur. deinde, ubi paulliſper in cubiculo, pretio, non æquitate iura deſcripſerat; Veneri iam, & Libero reliquum tempus deberi arbitrabatur. Quo loco mihi non prætermittenda uidetur præclari imperatoris egregia, ac ſingularis diligentia. nam ſcitote eſſe oppidum in Sicilia nullum, ex ijs oppidis, in quibus prætores conſiſtere, & conuentum agere ſolent, quo in oppido non iſti ex aliqua familia non ignobili delecta ad libidinem mulier eſſet. itaque non nullæ ex eo numero in conuiuium adhibebantur palam: ſi quæ caſtiores erant, ad tempus ueniebant, lucem, conuentumq. uitabant. erant autem conuiuia non illo ſilentio prætorum, atque imperatorum, neque eo pudore, qui in magiſtratuum conuiuijs uerſari ſolet, ſed cum maximo clamore, atque conuicio. non nunquam etiá res ad manus, atque ad pugnam ueniebat. iſte enim, prætor ſeuerus, ac diligens, qui populi R. legibus nunquam paruiſſet, illis diligenter legibus, quæ in pocu-

lis

lis ponebantur, obtemperabat. itaque erant exitus eiusmodi, ut alius inter manus e conuiuio, tanquam e prœlio, auferretur, alius tanquam occisus relinqueretur, plerique fusi sine mente, ac sine ullo sensu iacerent; quiuis ut, cum aspexisset, non se prætoris conuiuium, sed ut Cannensem pugnam nequitiæ uidere arbitraretur. Cum uero æstas summa esse iam cœperat; quod tempus omnes Siciliæ semper prætores in itineribus consumere consueuerunt; propterea quòd tum putant obeundam esse maxime prouinciam, cum in areis frumenta sunt; quòd & familiæ congregantur, & magnitudo seruitij perspicitur, & labor operis maxime offenditur, & frumenti copia commonet, tempus anni non impedit: tum, inquam, cum concursant ceteri prætores, iste nouo quodam ex genere imperator, pulcherrimo Syracusarum luco statiua sibi castra faciebat. nam in ipso aditu, atque ore portus, ubi primum ex alto sinus ad urbem ab littore inflectitur, tabernacula carbaseis intenta uelis collocabat. huc ex illa domo prætoria, quæ regis Hieronis fuit, sic emigrabat, ut per eos dies nemo istum extra illum locum uidere posset. in eum autem ipsum locum aditus erat nemini, nisi qui aut socius, aut minister libidinis esse posset. huc omnes mulieres, quibuscum iste consueuerat, conueniebant: quarum, incredibile est, quanta multitudo fuerit Syracusis. huc homines digni istius amicitia, digni uita illa, conuiuijsq́ ueniebant. inter eiusmodi uiros, ac mulieres adulta ætate filius uersabatur: ut eum, etiam si natura a parentis simili-

ſimilitudine abriperet, conſuetudo tamen, ac diſcipli na patri ſimilem eſſe cogeret. huc Tertia illa, perdu cta per dolum, atque inſidias ab Rhodio tibicine, maximas in iſtius caſtris effeciſſe turbas dicitur; cum indigne pateretur uxor Cleomenis Syracuſani, nobilis mulier, itemq. Aeſchrionis honeſto loco nata, in conuentum ſuum mimi Iſiodori filiam ueniſſe. iſte autem Annibal, qui in ſuis caſtris uirtute putaret oportere, non genere certari, ſic hanc Tertiam dilexit, ut eam ſecum ex prouincia exportaret. Ac per eos dies, cum iſte cum pallio purpureo, talariq. tunica uerſaretur in conuiuijs muliebribus, non offendebantur homines in eo, neque moleſte ferebant, abeſſe a foro magiſtratum, non ius dici, non iudicia fieri: lucum illum littoris percrepare totum mulierum uocibus, cantuq. ſymphoniæ, in foro ſilentium eſſe ſummum cauſſarũ, atque iuris, non ferebant homines moleſte. non enim ius abeſſe uidebatur a foro, neque iudicia, ſed uis, & crudelitas, & bonorum acerba, atque indigna direptio. Hunc tu igitur imperatorem eſſe defendis, Hortenſi? huius furta, rapinas, cupiditatem, crudelitatem, ſuperbiam, ſcelus, audaciam, rerum geſtarum magnitudine, atque imperatorijs laudibus tegere conaris? hic ſcilicet eſt metuendum, ne ad exitum defenſionis tuæ uetus illa Antoniana dicendi ratio, atque auctoritas proferatur: ne excitetur Verres, ne denudetur a pectore, ne cicatrices populus R. adſpiciat, ex mulierum morſu ueſtigia libidinis, atque nequitiæ. dij faciant, ut rei militaris, ut belli mentionem

facere audeas: cognoſcentur enim omnia iſtius æra illa uetera: ut, non ſolum in imperio, uerum etiam in ſtipendijs qualis fuerit, intelligatis. renouabitur prima illa militia, cum iſte e foro abduci, nó, ut ipſe prædicat, perduci ſolebat. aleatoris Placentini caſtra commemorabuntur: in quibus cum frequens fuiſſet, tamen ære dirutus eſt. multa eius in ſtipendijs damna proferentur: quæ ab iſto ætatis fructu diſſoluta, & compenſata ſunt. Iam uero, cum in eiuſmodi patientia turpitudinis, aliena, non ſua ſatietate, obduruiſſet, qui uir fuerit, quot præſidia, quàm munita, pudoris, & pudicitiæ, ui, & audacia ceperit, quid me attinet dicere, aut coniungere cum iſtius flagitio cuiuſquam præterea dedecus? non faciam, iudices: omnia uetera prætermittam: duo ſola recentia ſine cuiuſquam infamia ponam, ex quibus coniecturam facere de omnibus poſſitis: unum illud, quod ita fuit illuſtre, notumq. omnibus, ut nemo tam ruſticanus homo L. Lucullo, & M. Cotta cos. Romam ex ullo municipio uadimonij cauſſa uenerit, quin ſciret iura omnia populi R. nutu, atque arbitrio Chelidonis meretriculæ gubernari: alterum, quòd, cum paludatus exiſſet, uotaq. pro imperio ſuo, communiq. populi R. nuncupaſſet, noctu, ſtupri cauſſa, lectica in urbem introferri ſolitus eſt ad mulierem, nuptam uni, propoſitam omnibus, contra fas, contra auſpicia, contra omnes diuinas, atque humanas religiones. O dij immortales, quid intereſt inter mentes hominum, & cogitationes. ita mihi meam uoluntatem, ſpemq. reliqua

*quæ uitæ ueſtra, populiq. R. exiſtimatio comprobet,
ut ego, quos adhuc mihi magiſtratus populus R. man
dauit, ſic eos accepi, ut me omnium officiorum obſtrin
gi religione arbitrarer. ita quæſtor ſum factus, ut mi
hi honorem illum tum non ſolum datum, ſed etiam
creditum, ac commiſſum putarem. ſic obtinui quæſtu
ram in prouincia Sicilia, ut omnium oculos in me u-
num coniectos arbitrarer; ut me, quæſturamq. meá
quaſi in aliquo orbis terræ theatro uerſari exiſtima-
rem; ut omnia ſemper, quæ iucunda uidentur eſſe,
non modo his extraordinarijs cupiditatibus, ſed etiá
ipſi naturæ, ac neceſſitati denegarem. nunc ſum deſi-
gnatus ædilis: habeo rationem, quid a populo R. ac-
ceperim: mihi ludos ſanctiſſimos maxima cum cæri-
monia Cereri, Libero, Liberæq. faciendos, mihi Flo
ram matrem populo, plebiq. R. ludorum celebritate
placandam, mihi ludos antiquiſſimos, qui primi Ro-
mani ſunt nominati, maxima cum dignitate, ac reli-
gione Ioui, Iunoni, Mineruæq. eſſe faciundos, mihi
Sacrarum ædium procurationem, mihi totam urbem
tuendam eſſe commiſſam: ob earum rerum laborem,
& ſolicitudinem fructus illos datos, antiquiorem in
ſenatu ſententiæ dicendæ locum, togam prætextam,
ſellam curulem, ius imaginis ad memoriam, poſteri-
tatemq. prodendam. ex his ego rebus omnibus, iudi
ces, ita mihi deos omnes propitios eſſe uelim, ut, ta-
metſi mihi iucundiſſimus eſt honos populi, tamen ne-
quaquam tantum capio uoluptatis, quantum ſolicitu
dinis, & laboris, ut hæc ipſa ædilitas, non quia ne-*

ceſſe

cesse fuerit, alicui candidato data, sed, quia sic oportuerit, recte collocata, & indicio populi digno in loco posita esse uideatur. Tu, cum esses prætor renunciatus, quoquo modo, (mitto enim, & prætereo, quid tum sit actum) sed cum esses renunciatus, ut dixi, non ipsa præconis uoce excitatus es, qui te toties seniorum, iuniorumq. centurijs, illo honore affici pronunciauit, ut hoc putares, aliquam reip. partem tibi creditam? annum tibi illum unum domo carendum esse meretricis? cum tibi sorte obtigisset, ut ius diceres; quantum negotij, quid oneris haberes, nunquam cogitasti; neque illud rationis habuisti, si forte expergefacere te posses, eam prouinciam, quam tueri singulari sapientia, atque integritate difficile esset, ad summam stultitiam, nequitiamq. uenisse. itaque non modo domo tua Chelidonem in prætura extrudere noluisti, sed in Chelidonis domum præturam tuam totam detulisti. Secuta prouincia est: in qua tibi nunquam uenit in mentem, non tibi iccirco fasces, & secures, & tantam imperij uim, tantamq. ornamentorum omnium dignitatem datam, ut earum rerum ui, & auctoritate omnia repagula iuris, pudoris, & officij perfringeres; ut omnium bona prædam tuam duceres; nullius res tuta, nullius domus clausa, nullius uita septa, nullius pudicitia munita contra tuam cupiditatem, & audaciam posset esse: in qua tu te ita gessisti, ut, cum omnibus teneare rebus, ad bellum fugitiuorum confugias: ex quo, iam intelliges, non modo tibi nullam defensionem, sed maximam uim crimi

num

num exortam. nisi forte Italici belli fugitiuorum reliquias, atque illud Thempsanum incommodum proferes: ad quod recens cum te peroportune fortuna obtulisset, si quid in te uirtutis, atque industriæ fuisset; idem, qui semper fueras, inuentus es. Cum ad te Valentini uenissent, & pro his, homo disertus, & nobilis, M. Marius loquerteur, ut negotium susciperes; ut, cum penes te prætorium imperium, ac nomen esset, ad illam paruam manum extinguendam, ducem te, principemq. præberes: non modo id refugisti, sed eo ipso tempore, cum esses in littore, Tertia illa tua, quam tecum deportabas, erat in omnium conspectu. ipsis autem Valentinis, ex tam illustri, nobiliq. municipio, tantis de rebus responsum nullum dedisti; cú esses cum tunica pulla, & pallio. Quid hunc proficiscentem, quid in ipsa prouincia fecisse existimatis, qui, cum iam ex prouincia non ad triumphum, sed ad iudicium decederet, ne illam quidem infamiam fugerit, quam sine uoluptate capiebat? O, diuina senatus frequentis in æde Bellonæ admurmuratio. memoria tenetis, iudices; cum aduesperasceret, & paullo ante esset de hoc Thempsano incommodo nunciatum, cum inueniretur nemo, qui in illa loca cum imperio mitteretur, dixisse quendam, Verrem esse non longe a Thempsa; quàm ualde uniuersi admurmurarint, quàm palam principes contra dixerint. & is, tot criminibus, testimonijsq. conuictus, in eorum tabellis spem sibi aliquam ponit, quorum omnium palam, caussa incognita, uoce damnatus est? Esto: nihil

hil ex fugitiuorum bello, aut suspicione belli laudis adeptus est, quòd neque bellū eiusmodi, neque belli periculum fuit in Sicilia, neque ab isto prouisum est, ne quod esset: at uero contra bellum prædonum classem habuit ornatam, diligentiamq. in eo singularem: itaque isto prætore præclare defensa prouincia est. Sic de bello prædonum, sic de classe Siciliensi, iudices, dicā, ut hoc iam ante confirmem, in hoc uno genere omnes inesse culpas istius maximas, auaritiæ, maiestatis, dementiæ, libidinis, crudelitatis. hæc dum breuiter expono, quæso, ut fecistis adhuc, diligenter attendite. Rem naualem primum ita dico esse administratam, non uti prouincia defenderetur, sed ut classis nomine pecunia quæreretur. superiorum prætorum consuetudo cum hæc fuisset, ut naues ciuitatibus, certusq. numerus nautarum, militumq. imperaretur, maximæ, & locupletissimæ ciuitati Mamertinæ nihil horum imperauisti. ob quam rem quid tibi Mamertini clam dederint pecuniæ, post uidebitur: ex ipsorum litteris, et testibus quæremus. nauem uero Cybeam maximā, triremis instar, pulcherrimam, atque ornatissimam, palam ædificatam sumptu publico, sciente Sicilia, per magistratum, senatumq. Mamertinum, tibi datam, donatamq. esse dico. hæc nauis onusta præda Siciliensi, cū ipsa quoque esset ex præda, simul cum iste decederet, appulsa Veliā est cū plurimis rebus, et ijs, quas ante Romam mittere cum ceteris furtis noluit, quòd erant carissimæ, maximeq. eum delectabant. eā nauem nuper egomet uidi Veliæ, multiq. alij uiderunt,

runt, pulcherrimã, atque ornatissimam, iudices. quæ quidẽ omnibus, qui eam aspexerant, prospectare iam exsilium, atque explorare fugam domini uidebatur. Quid mihi hoc loco respondebis? nisi forte id, quod tametsi probari nullo modo potest, tamen dici quidem in iudicio de pecunijs repetundis necesse est, de tua pecunia constare ædificatam esse eam nauem. aude hoc saltem dicere, quod necesse est. noli metuere, Hortensi, ne quæram, qui licuerit ædificare nauem senatori. antiquæ sunt istæ leges, & mortuæ, quemadmodum tu soles dicere, quæ uetant. fuit ista reprehensio quondam, fuit ista seueritas in iudicijs, ut istam rem accusator in magnis criminibus obijciendam putaret. quid enim tibi naue opus fuit? qui si quò publice proficiscereris, et præsidij, et uecturæ caussa, sumptu publico nauigia præberentur. priuatim autem nec proficisci quoquam potes, nec accersere res transmarinas ex ijs locis, in quibus tibi habere, mercari nihil licet. deinde cur quidquam contra leges parasti? ualeret hoc crimen in illa ueteri seueritate, ac dignitate reip. nunc non modo te hoc crimine non arguo, sed ne illa quidem communi uituperatione reprehendo. postremo tu tibi hoc nunquam criminosum, nunquam inuidiosum fore putasti, celeberrimo loco palã tibi ædificari onerariã nauem in ea prouincia, quã tu cum imperio obtinebas? quid eos loqui, qui uidebãt, quid existimare eos, qui audiebant, arbitrabare? inanem te nauem esse in Italiam deducturum? nauiculariam te, cum Romam uenisses, esse facturum?

ne illud quidem quiſquam poterat ſuſpicari, te habere in Italia maritimum fundum, & ad fructus deportandos onerariam nauem comparare. eiuſmodi de te uoluiſti ſermonem eſſe omnium, palam ut loquerentur, te illam nauem parare, quæ prædam ex Sicilia deportaret, & quæ ad ea furta, quæ reliquiſſes, commearet? uerum hæc omnia, ſi doces nauem de tua pecunia ædificatam, remitto, atque concedo. ſed hoc, homo amentiſſime, non intelligis, priore actione ab ipſis Mamertinis, tuis laudatoribus, eſſe ſublatum. nam dixit Heius, princeps ciuitatis, princeps iſtius legationis, quæ ad tuam laudationem miſſa eſt, nauem tibi operis publicis Mamertinorum eſſe ædificatam, eique faciendæ ſenatorem Mamertinum publice præfuiſſe. Reliqua eſt materies: hanc Rheginis, ut ipſi dicunt, (tametſi tu negare non potes) publice, quòd Mamertini materiem non habent, imperauiſti. Si, & ex quo fit nauis, & qui faciunt, imperio tibi tuo, non pretio præſto fuerunt: ubi tandem iſtuc latet, quod tu de tua pecunia dicis impenſum? At Mamertini in tabulis nihil habent. Primum uideo potuiſſe fieri, ut ex ærario nihil darent: (etenim uel Capitolium, ſicut apud maiores noſtros factum eſt, publice gratis coactis fabris, operiſque imperatis exædificari, atque effici potuit) deinde id quoque perſpicio, quod & oſtendam, cum iſtos produxero, ipſorum ex litteris, multas pecunias iſti, erogatas in operum locationes falſas, atque inanes, eſſe perſcriptas. nam illud minime mirum eſt,

Mamertinos, a quo summum beneficium acceperāt, quem sibi amiciorem, quàm populo R. esse cognouerant, eius capiti litteris suis pepercisse. sed si argumēto est, Mamertinos pecunias tibi nō dedisse, quia scriptum non habent: sit argumento, tibi gratis constare nauem, quia, quid emeris, aut quid locaueris, scriptū proferre non potes. At enim iccirco nauem Mamertinis non imperasti, quòd sunt, fœderati. Dij approbent. habemus hominem in fœcialium manibus educatum, unum præter ceteros in publicis religionibus fœderum sanctum, & diligentem. omnes, qui ante te prætores fuerunt, dedantur Mamertinis, quòd ijs nauem contra pactionem fœderis imperarint. sed tamē tu, sancte homo, ac religiose, cur Tauromintanis, item fœderatis, nauem imperasti? an hoc probabis, in æqua caussa populorum, sine pretio uarium ius, et disparem condicionem fuisse? quid, si eiusmodi esse hæc duo fœdera duorum populorum, iudices, doceo, ut Tauromintanis nominatim cautum, et exceptum sit fœdere, ne nauem dare debeant; Mamertinis in ipso fœdere sanctum, atque perscriptum sit, uti nauem dare necesse sit; istum autem, contra fœdus, & Tauromintanis imperasse, & Mamertinis remisisse? num cui dubium poterit esse, quin, Verre prætore, plus Mamertinis Cybea, quàm Tauromintanis fœdus opitulatum sit? Recitentur fœdera. Isto igitur tuo, quemadmodum ipse prædicas, beneficio, ut res indicat, pretio, atque mercede, minuisti maiestatem reip. minuisti auxilia populi R. minuisti co-

pias

pias maiorum uirtute, ac ſapientia comparatas: ſuſtuliſti ius imperij, condicionem ſociorum, memoriam fœderis. qui ex fœdere ipſo nauem uel uſque ad Oceanum, ſi imperaſſemus, ſumptu, periculoq. ſuo armatam, atque ornatam mittere debuerunt; hi, ne in freto, ante ſua tecta, & domos nauigarent, ne ſua mœnia, portusq. defenderent, pretio abs te ius fœderis, & imperij condicionem emerunt. quid cenſetis in hoc fœdere faciundo uoluiſſe Mamertinos impendere laboris operæ, pecuniæ, ne hæc biremis adſcriberetur, ſi id ullo modo poſſent a noſtris maioribus impetrare? nam cum hoc munus imperaretur tam graue ciuitati, inerat neſcio quo modo in illo fœdere ſocietatis quaſi quædam nota ſeruitutis. quod tum recentibus ſuis officijs, integra re, nullis populi R. difficultatibus, a maioribus noſtris fœdere aſſequi non potuerunt, id nunc, nullo nouo officio ſuo, tot annis poſt, iure imperij noſtri quotannis uſurpato, ac ſemper retento, ſumma in difficultate nauium, a C. Verre pretio aſſecuti ſunt. At non hoc ſolum aſſecuti, ne nauem darent: ecquem nautam, ecquem militem, qui aut in claſſe, aut in præſidio eſſet, te prætore, per triennium Mamertini dederunt? Denique cum ex S. C. itemq. ex lege Terentia, & Caſſia frumentum æquabiliter emi ab omnibus Siciliæ ciuitatibus oporteret, id quoque munus leue, atque commune Mamertinis remiſiſti. Dices, frumentum Mamertinos non debere. Quo modo nó debere? an, ut ne uenderent? non enim erat hoc genus frumẽti ex eo genere, quod exige

 retur,

retur, ſed ex eo, quod emeretur. te igitur auctore, & interprete, ne foro quidem, & commeatu Mamertini populum R. iuuare debuerunt. quæ tandem ciuitas fuit, quæ deberet? qui publicos agros arant, certum eſt, quid ex lege cenſoria dare debeant. cur ijs quidquam præterea ex alio genere imperauiſti? quid decumani? nunquid præter ſingulas decumas ex lege Hieronica debent? cur ijs quoque ſtatuiſti, quantum ex hoc genere frumenti empti darent? qui ſunt immunes, ij certe nihil debent. at ijs non modo imperaſti, uerum etiam, quo plus darent, quàm poterát, hæc ſexagena millia modium, quæ Mamertinis remiſeras, addidiſti. nec hoc dico, ceteris non recte imperatum eſſe: Mamertinis, qui erant in eadem cauſſa, & quibus ſuperiores omnes prætores, item ut ceteris, imperarant pecuniam, qui ex S.C. et ex lege diſſoluerant, his dico non recte remiſſum. At, ut hoc beneficium, quemadmodum dicitur, trabali clauo figeret, cum conſilio cauſſam Mamertinorum cognoſcit, & de conſilij ſententia, Mamertinis ſe frumentum non imperare, pronunciat. Audite decretum mercenarij prætoris ex ipſius commentario; et cognoſcite, quanta in ſcribendo grauitas, quanta in conſtituendo iure ſit auctoritas. Recita. COMMENTARIVM. Libenter ait ſe facere: itaq. perſcribit. quid, ſi hoc uerbo non eſſes uſus, libenter? nos uidelicet inuitum te quæſtum facere putaremus. AC DE CONSILII SENTENTIA. Præclarum recitari conſilium, iudices, audiſtis. utrum uobis conſilium recitari tandem

dem prætoris uidebatur, cum audiebatis nomina, an prædonis improbiſſimi ſocietas, atque comitatus? En fœderum interpretes, ſocietatis pactores, religionis auctores. nunquam in Sicilia frumentum publice eſt emptũ, quin Mamertinis proportione imperaretur, ante quàm hoc delectum, præclarumq́. cõſilium iſte dedit, ut ab his nummos acciperet, ac ſui ſimilis eſſet. itaque tantum ualuit iſtius decreti auctoritas, quantum debuit eius hominis, qui, a quibus frumentum emere debuiſſet, ijs decretum uendidiſſet. nam ſtatim L. Metellus, ut iſti ſucceſſit, ex C. Sacerdotis et Sex. Peducæi inſtituto, ac litteris, frumentum Mamertinis imperauit. tum illi intellexerunt, ſe id, quod a malo auctore emiſſent, diutius obtinere non poſſe. Age porro, tu, qui te tam religioſum exiſtimari uoluiſti interpretem fœderum, cur Taurominitanis frumentum, cur Netinis imperaſti? quarum ciuitatum utraque fœderata eſt. ac Netini quidẽ ſibi non defuerunt: nã, ſimul ac pronunciaſti, libenter te Mamertinis quidem remittere; te adierunt, & eandẽ ſuam cauſſam fœderis eſſe docuerunt. tu aliter decernere in eadem cauſſa non potuiſti: pronuncias, Netinos frumentum dare non oportere: & ab his tamen exigis. Cedo mihi eiuſdem prætoris litteras et rerum decretarum, et frumenti imperati, & rerum decretarum tritici empti. Quid potius in hac tanta, ac tam turpi inconſtantia ſuſpicari poſſumus, iudices, quàm id, quod neceſſe eſt, aut iſti a Netinis pecuniam, cum poſceret, nõ datam, aut id eſſe actũ, ut intelligerent Mamertini, bene ſe

ne se apud istum tam multa pretia, ac munera collocasse, cum idem alij iuris ex eadem caussa non obtinerent? Hic mihi etiam audebit mentionem facere Mamertinæ laudationis. in qua quàm multa sint uulnera, quis est uestrum, iudices, quin intelligat? primú, in iudicijs, qui decem laudatores dare nõ potest, honestius est ei nullum dare, quàm illum quasi legitimum numerum consuetudinis non explere. tot in Sicilia ciuitates sunt, quibus tu per triennium præfuisti: arguunt ceteræ: paucæ, et paruæ, metu repressæ, silẽt: una laudat. hoc quid est, nisi intelligere, quid habeat utilitatis uera laudatio? Sed tamen ita, Verres, prouinciæ præfuisti, ut hac utilitate necessario tibi sit carendum. deinde, id quod alio loco ante dixi, quæ est ista tandem laudatio, cuius laudationis legati principes et publice tibi nauem ædificatam, & priuatim se ipsos abs te spoliatos, expilatosq. esse dixerũt? postremo quid aliud isti faciunt, cum te soli ex Sicilia laudant, nisi testimonio nobis sunt, te omnia sibi esse largitum, quæ tu de rep. nostra detraxeris? Quæ colonia est in Italia tam bono iure, quod tam immune municipium, quod per hos annos tam cõmoda uacatione sit usum omnium rerum, quàm Mamertina ciuitas per triennium? soli, ex fœdere quod debuerunt, non dederunt: soli, isto prætore, omnium rerum immunes fuerunt: soli, istius imperio, ea cõdicione uitæ fuerunt, ut populo R. nihil darent, Verri nihil denegarent. Verum ut ad classem, quo ex loco sum digressus, reuertar: accepisti a Mamertinis nauem con-

tra legem, remisisti contra fœdera. ita in una ciuitate bis improbus fuisti; cum & remisisti, quod non oportebat; & accepisti, quod non licebat. exigere te oportuit nauem, quæ contra prædones, non quæ cum præda nauigaret; quæ defenderet, ne prouincia spoliaretur, non quæ noua prouinciæ spolia portaret. Mamertini tibi & urbem, quò furta undique portares; & nauem, qua exportares, præbuerunt. illud tibi oppidum receptaculum prædæ fuit: illi homines testes custodesq. furtorum: illi tibi & locum furtis, & furtorum uehiculum comparauerunt. itaque ne tum quidem, cum classem auaritia, ac nequitia tua perdidisti, nauem Mamertinis imperare ausus es. quo tempore, in tanta inopia nauium, tantaq. calamitate prouinciæ, etiam si precario essent rogandi, tamen ab ijs impetraretur. reprimebat enim tibi & imperandi uim, & rogandi conatum præclara illa non populo R. reddita biremis, sed prætori donata Cybea. ea fuit merces imperij, auxilium iuris, consuetudinis, fœderis. Habetis unius ciuitatis firmum auxilium, amissum, ac uenditum pretio: cognoscite nunc nouam prædandi rationem, ab hoc primum excogitatam. Sumptum omnem in classem frumento, stipendio, ceterisq. rebus nauarcho suo quæque ciuitas semper dare solebat. is neque, ut accusaretur a nautis, committere audebat, et ciuibus suis rationem referre debebat: in illo omni negotio nō modo labore, sed etiam periculo suo uersabatur. erat hoc, ut dico, factitatum semper, nec solum in Sicilia, sed in omnibus prouincijs,

prouincijs, etiam in sociorum, & Latinorum stipendio, ac sumptu, tum cum illorum auxilijs uti solebamus. Verres, post imperium constitutum, primus imperauit, ut ea pecunia omnis a ciuitatibus sibi adnumeraretur, ut is eam pecuniam tractaret, quem ipse præfecisset. Cui potest esse dubium, quamobrem & omnium consuetudinem ueterem primus immutaris, & tantam utilitatem per alios tractandæ pecuniæ neglexeris, & tantam difficultatem cum crimine, molestiam cum suspicione susceperis? Deinde alij quæstus instituuntur, ex uno genere nauali, uidete quàm multi; accipere a ciuitatibus pecunias, ne nautas darent; pretio certo missos facere nautas; missorum omne stipendium lucrari; reliquis, quod deberet, non dare. hæc omnia ex ciuitatum testimonijs cognoscite. Recita. TESTIMONIA CIVITATVM. *Hunccine hominem? hanccine impudentiam, iudices? hanccine audaciam? ciuitatibus pro numero militum pecuniarum summas describere; certum pretium, sexcenos nummos, nautarum missioni constituere. quos qui dederat, commeatum totius æstatis abstulerat. iste, quod & nautæ nomine pro stipendio, frumentóque acceperat, lucrabatur. ita quæstus duplex unius missione fiebat. atque hæc homo amentissimus in tanto prædonum impetu, tantoq. periculo prouinciæ sic palam faciebat, ut & ipsi prædones scirent, & tota prouincia testis esset. Cum, propter istius hanc tãtam auaritiam, nomine classis essent in Sicilia, re quidem uera naues inanes, quæ prædam prætori, non quæ*

præ-

prædonibus metum afferrent: tamen, cum P. Cesecius, & P. Tadius decem nauibus his semiplenis nauigarent, nauem quadam piratarum, præda refertá, non ceperunt, sed abduxerunt, onere suo plane captam, atque depressam. erat ea nauis plena iuuentutis formosissimæ, plena argenti facti, atque signati, multa cum stragula ueste. hæc una nauis a classe nostra non capta est, sed inuenta ad Megaridem: qui locus est non lõge à Syracusis. quod ubi isti nunciatum est; tametsi noctu cum mulierculis iacebat ebrius, erexit se tamen, & statim quæstori, legatoq; suo custodes misit complures, ut omnia sibi integra quamprimum exhiberentur. appellitur nauis Syracusas: exspectatur ab omnibus: supplicium sumi de captiuis putatur. iste, quasi præda sibi aduecta, non prædonibus captis, si qui senes, aut deformes erant, eos in hostium numero ducit: qui aliquid formæ, ætatis, artificijq. habebant, abducit omnes: non nullos scribis suis, filio, cohortiq. distribuit: symphoniacos sex cuidam amico suo Romã muneri misit: nox illa tota exinanienda naui consumitur. archipiratam ipsum uidet nemo; de quo supplicium sumi oportuit: hodieq. omnes sic habent persuasum, (quid eius sit, uos coniectura quoque assequi debetis) istum clam a piratis ob hunc archipiratam pecuniã accepisse. coniectura est: iudex esse bonus nemo potest, non qui suspicione certa non mouetur. hominem nostis; consuetudinemq. omnium tenetis; qui ducem prædonum, aut hostium ceperit, quàm libenter eum palam ante oculos omniũ

esse

esse patiatur. hominem in tanto conuentu Syracusis uidi neminem, iudices, qui archipiratam captum uidisse se diceret, cum omnes, ut mos est, concurrerent, quærerent, uidere cuperent. quid accidit, cur tantopere iste homo occultaretur, ut eum ne casu quidem quisquam aspicere posset? homines maritimi Syracusis, qui sæpe istius ducis nomen audissent, sæpe timuissent, cum eius cruciatu, atque supplicio pascere oculos, animumq. exaturare uellent; potestas aspiciendi nemini facta est. Vnus plures prædonum duces uiuos cepit P. Seruilius, quàm omnes antea. ecquando igitur isto fructu quisquam caruit, ut uidere piratam captum non liceret? at contra, quacunque iter fecit, hoc iucundissimum spectaculum omnibus uinctorum, captorumq. hostium præbebat: itaque ei concursus undique fiebant, ut non modo ex ijs oppidis, quà ducebantur, sed etiam ex finitimis uisendi caussa conuenirent. Ipse autem triumphus quamobrem omnium triumphorum gratissimus populo R. fuit, atque iucundissimus? quia nihil est uictoria dulcius: nullum est autem testimonium uictoriæ certius, quàm, quos sæpe metueris, eos te uinctos ad supplicium duci uidere. Hoc tu quamobrem non fecisti? quamobrem ita iste pirata cælatus est, quasi eum aspicere nefas esset? quamobrem supplicium non sumpsisti? quam ob caussam hominem reseruasti? ecquem audisti in Sicilia ante captum archipiratam. qui non securi percussus sit? unum cedo auctorem tui facti: unius profer exemplum. uiuum tu

archipi-

archipiratam seruabas, quem per triumphum, credo quem ante currum tuum duceres. neque enim quid quam erat iam reliquum, nisi, ut, classe populi R. pulcherrima amissa, prouinciaq. lacerata, triũphus naualis tibi decerneretur. Age porro, custodiri ducem prædonum nouo more, quàm securi feriri omnium exemplo, magis placuit. quæ sunt istæ custodiæ? apud quos homines? quemadmodum est asseruatus? Lautumias Syracusanas omnes audistis, plerique nostis. opus est ingens, magnificum, regum, ac tyrannorum: totum est ex saxo in mirandam altitudinem depresso, & multorum operis penitus exciso. nihil tam clausum ad exitus, nihil tam septum undique, nihil tam tutum ad custodias nec fieri, nec cogitari potest. in has Lautumias, si qui publice custodiendi sunt, etiam ex ceteris oppidis Siciliæ deduci imperantur. eò quòd multos captiuos ciues R. coniecerat, & quòd eodem ceteros piratas contrudi imperarat; intellexit, si hunc subditicium archipiratam in eandem custodiam dedisset, fore, ut a multis, illis in Lautumijs, uerus ille dux quæreretur. itaque hominem huic optimæ, tutissimæq. custodiæ non audet committere: denique Syracusas totas timet: amandat hominẽ, quò? Lilybæum fortasse? uideo: tamen homines maritimos non plane reformidat. minime, iudices. Panormum igitur? audio: quanquam Syracusis, quoniam in Syracusano captus erat, maxime, si minus suppli-cio affici, at custodiri oportebat. ne Panormũ quidem. quid igitur? quò putatis? ad homines a Piratarum

metu

metu, & suspicione alienissimos, a nauigando, rebusq́. maritimis remotissimos, ad Centuripinos, homines maxime mediterraneos, summos aratores, qui nomen nunquam timuissent maritimi prædonis, unum te prætore horruissent Apronium terrestrem archipiratam. &, ut quiuis facile perspiceret, id ab isto actum esse, ut ille suppositus facile & libenter se illum, qui non erat, esse simularet; imperat Centuripinis, ut is uictu, ceterisq́. rebus quamliberalissime, commodissimeq́. habeatur. Interea Syracusani, homines periti, & humani, qui non modo ea, quæ perspicua essent, uidere, uerum etiam occulta suspicari possent, habebant rationem omnes quotidie piratarum, qui securi ferirentur; quàm multos esse oporteret, ex ipso nauigio, quod erat factum sex remorum numero, cõijciebant. iste, quòd omnes, qui artificij aliquid habuerant, aut formæ, remouerat, atque abduxerat; reliquos si, ut consuetudo est, uniuersos ad palum alligasset, clamorem populi fore suspicabatur; cum tanto plures abducti essent, quàm relicti. propter hanc caussam cũ instituisset alios alio tempore producere; tamen in tanto conuentu nemo erat, quin rationem, numerumq́. haberet, & reliquos non desideraret solum, sed etiam posceret, & flagitaret. cum maximus numerus deesset; tum iste, homo nefarius, in eorum locum, quos domum suam de piratis abduxerat, substituere, & supponere cœpit ciues R. quos in carcerem antea coniecerat. quorum alios Sertorianos milites fuisse insimulabat, & ex Hispania fugientes ad

Siciliam

Siciliam appulsos esse dicebat: alios, qui a prædonibus erant capti, cum mercaturas facerent, aut aliam ob caussam nauigarent, sua uoluntate cum piratis fuisse arguebat. itaque alij ciues R. ne cognoscerentur, capitibus obuolutis e carcere ad palum, atque ad necem rapiebantur: alij, cum a multis ciuibus R. recognoscerentur, ab omnibus defenderentur, securi feriebantur. quorum ego de acerbissima morte, crudelissimoq. cruciatu dicam, cum eum locum tractare cœpero; & ita dicam, ut, si me in ea querimonia, quam sum habiturus de istius crudelitate, & de ciuium R. indignissima morte, non modo uires, uerum etiam uita deficiat, id mihi præclarum, & iucundum putem. hæc igitur est gesta res, hæc uictoria præclara: myoparone piratico capto, dux liberatus: symphoniaci Romam missi: formosi homines, & adolescentes, & artifices, domum abducti: in eorum locum, & ad eorum numerum ciues R. hostilem in modum cruciati, & necati: omnis uestis ablata: omne aurum, & argentum & abltum, & auersum. At quemadmodum ipse se se induit priore actione? qui tot dies tacuisset, repente in M. Annij, hominis splendidissimi, testimonio, cum in ciues R. dixisset, & archipiratam negasset securi esse percussum, exiluit, conscientia sceleris, & furore ex maleficijs concepto excitatus: dixit se, quòd sciret sibi crimini datum iri, pecuniam accepisse, neque de uero archipirata sumpsisse supplicium, ideo securi non percussisse: domi esse apud sese archipiratas dixit duos. O clementiam populi R. seu

potius

potius patientiam miram, ac singularem. ciuem R. securi esse percussum, Annius eques R. dicit: taces. archipiratam negat: fateris. fit in eo gemitus omniū, & clamor, cum tamen a præsenti supplicio tuo se continuit populus R. & repressit, & salutis tuæ rationem iudicum seueritati reseruauit. Qui sciebas tibi crimini datum iri? quamobrem sciebas? quamobrem etiam suspicabare? inimicum habebas neminem. si haberes, tamen non ita uixeras, ut metum iudicij propositum habere deberes. an te, id quod fieri solet, conscientia timidum, suspiciosumq́. faciebat? qui igitur, cum esses in imperio, iam tum iudicium, & crimen horrebas; reus, cum tot testibus coarguare, potes de damnatione dubitare? Verum si crimen hoc metuebas, ne quis abs te suppositum esse diceret, qui pro archipirata securi feriretur: utrum tandem tibi ad defensionem firmius fore putasti, in iudicio coactu, atque efflagitatu meo, producere ad ignotos, tanto post, eum, quem archipiratam esse diceres, an recenti re, Syracusis apud notos, inspectante Sicilia pæne tota, securi ferire? uide, quid intersit, utrum faciendum fuerit. in illo reprehensio nulla esse potuit: hic defensio nulla est. itaque illud semper omnes fecerunt: hoc quis ante te, quis præter te fecerit, quæro. Piratam uiuum tenuisti: quem ad finem? dum cum imperio fuisti: quamobrem? quam ob caussam? quo exemplo? cur tam diu? cur, inquam, ciuibus R. quos piratæ ceperant, securi statim percussis, ipsis piratis lucis usuram tam diuturnam dedisti? Verum esto:

sit

ſit tibi illud liberum omne tempus, quod cum imperio fuiſti: etiam ne priuatus? etiam ne reus? etiam ne pæne damnatus hoſtium duces: priuata in domo retinuiſti? unum, alterum menſem, prope annum denique domi tuæ piratæ, a quo tempore capti ſunt, quoad per me licitum eſt, fuerunt, hoc eſt quoad per M'. Acilium Glabrionem licitum eſt; qui, poſtulante me, produci, atque in carcerem condi imperauit. quod eſt huiuſce rei ius? quæ cõſuetudo? quod exemplum? hoſtem acerrimum, atque infeſtiſſimum populi R. ſeu potius cõmunem hoſtem gentium, nationumq. omnium quiſquam omniũ mortalium, priuatus, intra mœnia, domi ſuæ, retinere poterit? Quid, ſi pridie, quàm a me tu coactus es cõfiteri, ciuibus R. ſecuri percuſſis, prædonum ducem uiuere, apud te habitare; ſi, inquam, pridie domo tua profugiſſet; ſi aliquam manum contra populum R. facere potuiſſet; quid diceres? apud me habitauit: mecum fuit: ego illum ad iudicium meum, quo facilius crimen inimicorum diluere poſſem, uiuum, atque incolumem reſeruaui. Ita ne uero? tu tua pericula communi periculo defendes? tu ſupplicia, quæ debentur hoſtibus uictis, ad tuum, non ad populi R. tempus conferes? populi R. hoſtis priuatis cuſtodijs aſſeruabitur? at etiam qui triumphant, eoq. diutius uiuos hoſtium duces ſeruant, ut, his per triumphum ductis, pulcherrimum ſpectaculum, fructumq. uictoriæ populus R. perſpicere poſſit; tamen, cum de foro in Capitolium currum flectere incipiunt, illos duci in carcerem iubent; idemq. dies &

uictoribus imperij, et uictis uitæ finem facit. Est nũc, credo, cuiquam dubium, quin tu id commissurus non fueris; præsertim cum statuisses, ut ais, tibi caussam esse dicendam; ut ille archipirata non potius securi feriretur, quàm, quod erat ante oculos positum, tuo periculo uiueret. si enim esset mortuus; tu, qui crimen ais te metuisse, quæro, cui probares? cum constaret istum Syracusis ab nullo uisum esse archipiratam, ab omnibus desideratum; cum dubitaret nemo, quin abs te pecunia liberatus esset; cum uulgo loquerentur, suppositum in eius locum, quem pro illo probare uelles; cum tute fassus esses, te id crimen tanto ante metuisse: si eum diceres esse mortuum, quis te audiret? nunc cum uiuum istum nescio quem produces, tamen ne id credi uoles? quid, si aufugisset, si uincla rupisset, ita ut Nico ille nobilissimus pirata fugit, quem P. Seruilius, qua felicitate ceperat, eadem recuperauit; quid diceres? Verum hoc erat: si ille semel uerus archipirata securi percussus esset, pecuniam illam nõ haberes: si hic falsus esset mortuus, aut profugisset, non esset difficile alium in suppositi locum supponere. Plura dixi, quàm uolui, de illo archipirata: & tamen ea, quæ certissima sunt huius criminis argumenta, prætermisi. si uolo enim mihi totum esse crimen hoc integrum. est certus locus, certa lex, certum tribunal, quò hoc reseruetur. Hac tanta præda auctus, mancipijs, argento, ueste locupletatus, nihilo diligentior ad classem ornandam, milites reuocandos, alendosque

esse

esse cœpit; cum ea res non solum prouinciæ saluti, ue rum etiam ipsi prædæ esse posset. nam æstate summa, quo tempore ceteri prætores obire prouinciam, et con cursare consueuerunt, aut etiam in tanto prædonum metu, & periculo ipsi nauigare, eo tempore ad luxu riam, libidinesq. suas domo sua regia, quæ regis Hie ronis fuit, qua prætores uti solent, cõtentus non fuit: tabernacula, quemadmodum consueuerat tempori- bus æstiuis, quod antea iam demonstraui, carbaseis intenta uelis collocari iussit in litore: quod est litus in insula Syracusis post Arethusæ fontem, propter ipsum introitum atque ostium portus, amœno sane, & ab arbitris remoto loco. hic dies æstiuos sexagin ta prætor populi R. custos, defensorq. prouinciæ sic uixit, ut muliebria quotidie conuiuia essent, uir ac- cumberet nemo, præter ipsum, et prætextatum filiũ. tametsi recte sine exceptione dixeram, uirum, cum isti essent, neminem fuisse. non nunquam etiam liber tus Timarchides adhibebatur: mulieres autem nu- ptæ nobiles, præter unam mimi Isidori filiam, quam iste, propter amorem, ab Rhodio tibicine abduxe- rat; Pippa quædam, uxor Aeschrionis Syracusani: de qua muliere plurimi uersus, qui in istius cupidita tem facti sunt, tota Sicilia percelebrantur. erat Ni ce, facie eximia, ut prædicatur, uxor Cleomenis Sy racusani. hanc Cleomenes uir amabat, ueruntamen huius libidini aduersari nec poterat, nec audebat: & simul ab isto donis, beneficijsq. plurimis deuincieba tur. illo autem tempore iste, tametsi ea est hominis

impudentia, quam nostis, ipse tamen, cum uir esset Syracusis, uxorem eius parum poterat animo soluto, ac libero, tot in acta noctes ac dies secum habere. ita que excogitat rem singularem. naues, quibus legatus præfuerat, Cleomeni tradit: classi populi R. Cleomenem Syracusanum præesse iubet, atque imperat. hoc eo facit, ut ille non solum abesset a domo, tum cum navigaret; sed etiam libenter cum magno honore, beneficioq. abesset; ipse autem, remoto, atque ablegato uiro, non liberius, quàm ante, (quis enim unquam istius libidini obstitit?) sed paullo solutiore tamen animo secum illam haberet, si non tanquam uirum, at tanquam æmulum remouisset. Accipit nauem sociorum, atque amicorum Cleomenes Syracusanus. quid primum aut accusem, aut querar, iudices? Siculo ne homini legati, quæstoris, prætoris denique potestatem, honorem, auctoritatem dari? si te impediebat ista conuiuiorum, mulierumq. occupatio; ubi quæstores? ubi legati? ubi ternis denarijs æstimatum frumentum? ubi muli? ubi tabernacula? ubi tot, tantaq. ornamenta magistratibus, & legatis a senatu, populoq. R. permissa, et data? denique ubi præfecti, & tribuni tui? si ciuis R. dignus isto negotio nemo fuit; quid ciuitates, quæ in amicitia, fideq. populi R. perpetuo manserant? ubi Segestana; ubi Centuripina ciuitas? quæ tum officijs, fide, uetustate, tum etiam cognatione populi R. nomen attingunt. O dij immortales, quid, si harum ipsarum ciuitatum militibus, nauibus,

nauarchis Syracusanus Cleomenes iussus est imperare? non omnis honos ab isto dignitatis, aequitatis, officij sublatus est? Ecquod in Sicilia bellum gessimus, quin Centuripinis socijs, Syracusanis hostibus uteremur? atque haec omnia ad memoriam uetustatis, non ad contumeliã ciuitatis referri uolo. itaque ille, uir clarissimus, summusq. imperator, M. Marcellus, cuius uirtute captae, misericordia conseruatae sunt Syracusae, habitare in ea parte urbis, quae insula est, Syracusanum neminem uoluit. hodie, inquã, Syracusanum in ea parte habitare non licet. est enim locus, quem uel pauci possunt defendere. committere igitur eum non fidelissimis hominibus noluit; simul quòd ab illa parte urbis nauibus aditus ex alto est. quamobrem qui nostros exercitus saepe excluserant, ijs claustra loci committenda non existimauit. Vide, quid intersit inter tuam libidinem, maiorumq. auctoritatem; inter amorem, furoremq. tuum, & illorum consilium, atque prudentiam. illi aditum littoris Syracusanis ademerunt: tu maritimum imperium concessisti. illi habitare in eo loco Syracusanum, quò naues accedere possent, noluerunt: tu classi, & nauibus Syracusanum praeesse uoluisti. quibus illi urbis suae partem ademerunt, ijs tu nostri imperij partem dedisti: & quorum sociorum opera Syracusani nobis dicto audientes sunt, eos Syracusanis dicto audientes esse iussisti. Egreditur Centuripina quadriremi Cleomenes e portu: sequitur Segestana nauis Tyndaritana, Herbitensis, Hera-

cliensis, Apolloniensis, Haluntina, praeclara classis in speciem, sed inops, et infirma propter dimissioné propugnatorũ, atque remigum. tam diu in imperio suo classem iste praetor diligens uidit, quàm diu conuiuium eius flagitiosissimum praeteruecta est. ipse autem, qui uisus multis diebus non esset, tum se tamen in conspectum nautis paullisper dedit. stetit soleatus praetor populi R. cum pallio purpureo, tunicaq. talari, muliercula nixus, in litore. iam hoc ipso istum uestitu Siculi, ciuesq. R. permulti saepe uiderunt. postea quàm paullum prouecta classis est, & Pachynũ quincto die denique appulsa est; nautae fame coacti, radices palmarũ agrestium, quarũ erat in illis locis, sicut in magna parte Siciliae, multitud, colligebant, et his miseri, perditiq. alebantur. Cleomenes autem, qui alterum se Verrem cum luxuria, atque nequitia, tum etiam imperio putaret, similiter totos dies, in litore tabernaculo posito, perpotabat. ecce autem repente, ebrio Cleomene, esurientibus ceteris, nunciatur piratarum naues esse in portu Edissae. nam ita is locus nominatur. nostra autem classis erat in portu Pachyni. Cleomenes autem, quòd ibi erat terrestre praesidium nonre, sed nomine, sperabat ijs militibus, quos ex eo loco deduxisset, explere se numerum nautarum, & remigum posse. reperta est eadem istius hominis auarissimi ratio in praesidijs, quae in classibus. nam erant perpauci reliqui, ceteriq. dimissi. princeps Cleomenes in quadriremi Centuripina malum erigi, uela fieri, praecidi anchoras impera-

imperauit: & simul, ut se ceteri sequerentur, signũ dari iussit. hæc Centurpina nauis erat incredibili celeritate uelis: nam scire isto prætore nemo poterat, quid quæque nauis remis facere posset: etsi in hac quadriremi propter honorem, & gratiam Cleomenis, minime multi remiges, & milites deerant. euolarat iam e conspectu fere fugiens quadriremis, cum etiam tunc ceteræ naues suo in loco moliebãtur. erat animus in reliquis: quanquam erant pauci, quoquo modo sese res habebat, pugnare tamen se uelle clamabant; &, quod reliquum uitæ, uiriumq. fames fecerat, id ferro potissimum reddere uolebãt. quòd si Cleomenes non tanto ante fugisset, aliqua tamen ad resistendum ratio fuisset. erat enim sola illa nauis constrata, & ita magna, ut propugnaculo ceteris posset esse: quæ, si in prædonum pugna uersaretur, urbis instar habere inter illos piraticos myoparones uideretur. sed tunc inopes relicti a duce, præfectoq. classis, eundem necessario cursum tenere cœperunt. Pelorum uersus, ut ipse Cleomenes, ita ceteri nauigabant. neque ita tamen tam prædonum fugiebant impetum, quàm imperatorem sequebantur. tum ut quisque in fuga postremus, ita in periculo princeps erat. postremam enim quanque nauem piratæ primam adoriebantur. ita prima Haluntinorum nauis capitur: cui præerat Haluntinus, homo nobilis, Philarchus, quem ab illis prædonibus Locrenses postea publice redemerunt: ex quo uos priore actione iurato rem omnem, caussamq. cognostis. deinde Apolloniensis

nauis capitur, & eius præfectus Anthropinus occiditur. hæc dum aguntur, interea Cleomenes iam ad Pelori litus peruenerat, iam sese in terram e naui eiecerat, quadriremem q. in salo fluctuantem relique rat. reliqui præfecti nauium, cum in terram imperator exisset, cum ipsi neque repugnare, neque mari effugere ullo modo possent, appulsis ad Pelorum nauibus Cleomenem persecuti sunt. tunc prædonum dux Heracleo, repente, præter spem, non sua uirtute, sed istius auaritia, nequitiaq. uictor, classem pulcherrimam populi R. in litus expulsam, & eiectam, cum primum aduesperasceret, inflammari, incendiq. iussit. O tempus miserum, atque acerbum prouinciæ Siciliæ: o casum illum multis innocentibus calamitosum, atque funestum: o istius nequitiam, ac turpitudinem singularem. una atque eadem nox erat, qua prætor amoris turpissimi flamma, ac classis populi R. prædonum incendio conflagrabat. Affertur nocte intempesta grauis huiusce mali nuncius Syracusas: curritur ad prætorium, quò istum e conuiuio illo præclaro reduxerant paullo ante mulieres cum cantu, atque symphonia. Cleomenes, quanquam nox erat, tamen in publico esse non audet: includit se domi: neque aderat uxor, quæ consolari hominem in malis posset. huius autem præclari imperatoris ita erat seuera domi disciplina, ut, in re tanta, in tam graui nuncio, nemo admitteretur, nemo, esset, qui auderet aut dormientem excitare, aut interpellare uigilantem. iam uero, re ab omnibus cognita, concursabat ur-

be tota maxima multitudo. non enim, ſicut antea conſuetudo erat, prædonum aduentum ſignificabat ignis e ſpecula ſublatus, aut tumulo; ſed flamma ex ipſo incendio nauium & calamitatem acceptam, & periculum reliquum nunciabat. cum prætor quæreretur, & conſtaret ei neminem nunciaſſe; fit ad domum eius cum clamore concurſus, atque impetus. tum iſte excitatus exit: audit rem omnem ex Timarchide: ſagum ſumit. lucebat iam fere: procedit in medium, uini, ſomni, ſtupri plenus. excipitur ab omnibus eiuſmodi clamore, ut ei Lampſaceni periculi ſimilitudo uerſaretur ante oculos. hoc etiam maius hoc uidebatur, quòd in odio ſimili multitudo hominum hæc erat maxima. tum iſtius acta commemorabantur, tum flagitioſa illa conuiuia: tum appellabantur a multitudine mulieres nominatim: tum quærebatur ex ipſo palam, tot dies continuos, per quos nunquam uiſus eſſet, ubi fuiſſet? quid egiſſet? tum imperator ab iſto præpoſitus Cleomenes flagitabatur: neque quidquam propius eſt factum, quàm ut illud Vticenſe exemplum de Adriano transferretur Syracuſas, ut duo ſepulcra duorum prætorum improborum, duabusq́. in prouincijs conſtituerentur. uerum habita eſt a multitudine ratio temporis, habita eſt tumultus, habita etiã dignitatis, exiſtimationisq́. communis; quòd is eſt conuentus Syracuſis ciuium R. ut non modo illa prouincia, uerum etiam hac rep. digniſſimus exiſtimetur. confirmant ipſi ſe, cum

is etiam tum semisomnis stuperet: arma capiunt: totum forum, atque insulam, quæ est urbis magna pars, complent. unam illam solam noctem prædones ad Pelorum commorati, cum fumantes etiam nostras naues reliquissent, accedere incipiunt ad Syracusas. qui uidelicet sæpe audissent, nihil esse pulchrius, quàm Syracusarum mœnia, ac portus; statuerant sese, si ea Verre prætore non uidissent, nunquam esse uisuros. ac primo ad illa æstiua prætoris accedunt, ipsam illam ad partem litoris, ubi iste per eos dies, tabernaculis positis, castra luxuriæ collocarat. quem postea quàm inanem locum offenderunt, & prætorem commouisse ex eo loco castra senserunt; statim sine ullo metu in portum ipsum penetrare cœperunt. cum in portum dico, iudices, (explanandum est enim diligentius eorum caussa, qui locum ignorant) in urbem dico, atque in urbis intimam partem uenisse piratas. non enim portu illud oppidum clauditur, sed urbe portus ipse cingitur, & concluditur; non ut alluantur a mari mœnia extrema, sed influat in urbis sinum portus. Hic te prætore Heracleo archipirata cum quattuor myoparonibus paruis ad arbitrium suum nauigauit. Pro dij immortales, piraticus myoparo, cum imperium populi R. nomen, ac fasces essent Syracusis, usque ad forum, & ad omnes urbis crepidines accessit: quò neque Carthaginiensium gloriosissimæ classes, cum mari plurimum poterant, multis bellis sæpe conatæ, unquam aspirare potuerunt; neque populi R. inuicta ante te prætorem gloria illa naualis, unquam

tot Punicis, Siciliensibusq́. bellis penetrare potuit: qui locus eiusmodi est, ut ante Syracusani in mœnibus suis, in urbe, in foro hostem armatum, ac uictorem, quàm in portu ullam hostium nauem uiderent. hic te prætore prædonum nauiculæ peruagatæ sunt, quò Athenienſium classis sola post hominũ memoriam CCC nauibus ui, ac multitudine inuasit: quæ in eo ipso portu, loci ipsius, portusq́. natura uicta, atque superata est. hic primum opes illius ciuitatis uictæ, comminutæ, depressæq́. sunt: in hoc portu Atheniensium nobilitatis, imperij, gloriæ naufragium factum existimatur. eò ne pirata penetrauit, quò simul atque adisset, non modo a latere, sed etiam a tergo magnam partem urbis relinqueret? Insulam totam præteruectus est: quæ est urbis magna pars Syracusis suo nomine, ac mœnibus: quo in loco maiores, ut ante dixi, Syracusanum quenquam habitare uetuerunt, quòd, qui illam partem urbis tenerent, in eorum potestatem portum futurum intelligebant. at quemadmodum est peruagatus? radices palmarum agrestium, quas in nostris nauibus inuenerat, iaciebat, ut omnes istius improbitatem, & calamitatem Siciliæ possent cognoscere. Siculos ne milites, aratorum ne liberos, quorum patres tantum labore suo frumenti exarabant, ut populo R. totiq́. Italiæ suppeditare possent, eos ne, in insula Cereris natos, ubi primum fruges inuentæ esse dicuntur, eo cibo esse usos, a quo maiores eorum cæteros quoque, frugibus inuentis, remouerunt? te prætore Siculi milites palmarum stirpibus, prædones Siculo

culo frumento alebantur. O spectaculum miserum, atque acerbum: ludibrio esse urbis gloriam, populi R. nomen; hominum conuentu, atque multitudine, piratico myoparone, in portu Syracusano, de classe populi R. triumphum agere piratam, cum prætoris nequissimi, inertissimiq. oculos prædonum remi respergerent. Postea quàm e portu piratæ, non metu aliquo affecti, sed societate exierant, tum cœperunt quærere homines caussam illius tantæ calamitatis: dicere omnes, & palam disputare, minime esse mirandum, si, militibus, remigibusq. dimissis, reliquis egestate, & fame perditis, prætore tot dies cum mulierculis perpotante, tana ignominia, & calamitas esset accepta. hæc autem istius uituperatio, atque infamia confirmabatur eorum sermone, qui a suis ciuitatibus illis nauibus præpositi fuerant: qui ex illo numero reliqui Syracusas, classe amissa, refugerant. dicebant, quos ex sua quisque naui missos sciret esse. res erat clara: neque solum argumentis, sed etiam certis testibus istius audacia tenebatur. homo certior fit, agi nihil in foro, & conuentu, toto die, nisi hoc quæri a nauarchis, quemadmodum classis esset amissa: illos respondere, & docere unumquenque, missione remigum, fame reliquorum, Cleomenis timore, & fuga. quod postea quàm iste cognouit, hanc rationem habere cepit. caussam sibi dicendam esse statuerat iam ante, quàm hoc usu ueniret, ita ut ipsum priore actione dicere audistis. uidebat, illis nauarchis testibus, tantum hoc crimen sustinere se nullo modo posse.

ſe. conſilium capit primo ſtultum, ueruntamen clemens: Cleomenem, & nauarchos ad ſe uocari iubet: ueniunt. accuſat eos, quòd huiuſmodi de ſe ſermones habuerint: rogat, ut id facere deſiſtant, & in ſua quiſque naui dicat ſe tantum habuiſſe nautarum, quantum oportuerit, neque quenquam eſſe dimiſſum. illi enimuero ſe oſtendunt, quod uellet, eſſe facturos. iſte non procraſtinat: aduocat amicos ſtatim: quærit ex his ſigillatim, quot quiſque nautas habuerit. reſpondit unuſquiſque, ut erat præceptum. iſte in tabellas refert: obſignat ſignis amicorum prouidens homo, ut contra hoc crimen, ſi quando opus eſſet, hac uidelicet teſtificatione uteretur. Deriſum credo eſſe hominem amentem a ſuis conſiliarijs, & admonitum, haſce ei tabulas nihil profuturas, etiam plus ex nimia prætoris diligentia ſuſpicionis in eo crimine futurum. iam iſte erat hac ſtultitia multis in rebus uſus, ut publica quoque, quæ uellet, in ciuitatum litteris & tolli, & referri iuberet. quæ omnia nunc intelligit ſibi nihil prodeſſe, poſtea quàm certis litteris, teſtibus, auctoritatibusq́. conuincitur. Vbi hoc uidet, illorum confeſſionem, teſtificationem ſuam, tabellas ſibi nullo adiumento futuras; init conſilium, non improbi prætoris, (nam id quidem eſſet ferendum) ſed importuni, atque amentis tyranni: ſtatuit, ſi hoc crimen extenuare uellet, (nam omnino tolli poſſe non arbitrabatur) nauarchos omnes teſtes ſui ſceleris uita eſſe priuandos. occurrebat illa ratio: quid Cleomeni fiet? potero ne animaduer-

animaduertere in eos, quos dicto audientes esse iussi; missum facere eum, cui imperium, potestatemq. permisi? potero ne eos afficere supplicio, qui Cleomenem secuti sunt; ignoscere Cleomeni, qui secum fugere, & se consequi iussit? potero ne in eos esse uehemens, qui naues inanes non modo habuerunt, sed etiam apertas; in eum dissolutus, qui solus habuerit constratam nauem, & minus exinanitam? pereat Cleomenes una: ubi fides? ubi execrationes? ubi dextrae, complexusq.? ubi illud contubernium muliebris militiae in illo delicatissimo litore? fieri nullo modo poterat, quin Cleomeni parceretur. Cleomenem uocat: dicit ei, se statuisse animaduertere in omnes nauarchos: ita sui periculi rationes ferre, ac postulare. tibi uni parcam; & totius istius culpae crimē, uituperationemq. inconstantiae potius suscipiam, quàm aut in te sim crudelis, aut tot, tam graues testes uiuos, incolumesq. esse patiar. agit gratias Cleomenes: approbat consilium: dicit, ita fieri oportere: admonet tamen illud, quod istum fugerat, in Phalargum Centuripinum nauarchum non posse animaduerti, propterea quòd secum fuisset una in Centuripina quadriremi. quid ergo? iste, homo ex eiusmodi ciuitate, adolescens nobilissimus, testis relinquetur? in praesentia, inquit Cleomenes: quoniam ita necesse est: sed post aliquid uidebimus, ne iste nobis obstare possit. Haec postea quàm acta, & constituta sunt, procedit iste repente e praetorio, inflammatus scelere, furore, crudelitate: in forum uenit: nauarchos uocari iubet. qui nihil metuerent,

tuerent, nihil suspicarentur, statim accurrunt. iste homínibus miseris, innocentibusq. inijci catenas imperat. implorare illi fidem populi R. &, quare id faceret, rogare. tunc iste hoc caussæ dicit, quòd classem prædonibus prodidissent. fit clamor, & admiratio populi, tantam esse in homine impudentiam, atque audaciam, ut aut alijs caussam calamitatis attribueret, quæ omnis propter auaritiam ipsius accidisset; aut, cum ipse prædonum socius putaretur, alijs proditionis crimen inferret: deinde, hoc quinctodecimo die crimen esse natum, postquam classis esset amissa. cum hæc fierent; quærebatur, ubi esset Cleomenes: nō quo illum ipsum, cuiusmodi esset, quisquam supplicio propter illud incommodum dignum putaret. nam quid Cleomenes facere potuit, (non enim possum quenquam insimulare falso) quid, inquam, magnopere potuit Cleomenes facere, istius auaritia nauibus exinanitis? atque eum uident sedere ad latus prætoris, & ad aurem familiariter, ut solitus erat, insusurrare. tum uero omnibus indignissimum uisum est, homines honestissimos, electos ex suis ciuitatibus, in ferrum, atque in uincla coniectos, Cleomenem propter flagitiorum, ac turpitudinis societatem familiarissimum esse prætoris. apponitur his tamen accusator Næuius Turpio quidam, qui C. Sacerdote prætore iniuriarum damnatus est, homo bene appositus ad istius audaciam: quem iste in decumis, in rebus capitalibus, in omni calumnia præcursorem habere solebat, & emissarium. Veniunt Syracusas parentes, propinquiq.

quiq. miserorum adolescentium, hoc repentino calamitatis suæ commoti nuncio: uinctos adspiciunt catenis liberos suos; cum istius auaritiæ pœnam collo, et ceruicibus suis sustinerent: adsunt, defendunt, proclamant: fidem tuam, quæ nusquam erat, nec unquam fuit, implorant. pater aderat Dexio Tyndaritanus, homo nobilissimus, hospes tuus, cuius tu domi fueras, quem hospitem appellaras. eum cum illa auctoritate, & miseria uideres præditum, non te eius lacrymæ, non senectus, non hospitij ius, atque nomen a scelere aliquam ad partem humanitatis reuocare potuit. Sed quid ego hospitij iura in hac tam immani bellua commemoro? qui Sthenium Thermitanum, hospitem suum, cuius domum per hospitium exhausit, & exinaniuit, absentem in reos retulerit, caussa indicta capite damnarit; ab eo nunc hospitiorum iura, atque officia quæramus? cum homine enim crudeli nobis res est, an cum fera, atque immani bellua? Te patris lacrymæ de innocentis filij periculo non mouebant? cum patrem domi reliquisses, filium tecum haberes; te neque præsens filius de liberorum caritate, neque absens pater de indulgentia patria commonebat? Catenas habebat hospes tuus Aristeus, Dexionis filius. quid ita? prodiderat classem. quod ob præmium? deseruerat exercitum. quid Cleomenes? ignauus fuerat: at eum tu ob uirtutem corona aurea donaras. dimiserat nautas: at ab omnibus tu mercedem missionis acceperas. Alter parens ex altera parte erat Herbitensis Eubulida, homo domi suæ clarus,

& nobilis: qui, quia Cleomenem in defendendo filio læserat, nudus pæne est destitutus. quid erat autem, quod quisquam diceret, aut defenderet? Cleomenem nominare non licet. at caussa cogit. moriere, si appellaris. nunquam enim iste est cuiquam mediocriter minatus. at remiges non erant. prætorem tu accusas? frange ceruicem. si neque prætorem, neque prætoris æmulum appellare licebit, cũ in his duobus tota caussa sit; quid futurum est? Dicit etiam caussam Heraclius Segestanus, homo domi suæ summo loco natus. audite, ut uestra humanitas postulat, iudices: audietis enim de magnis incommodis, iniurijsq́. sociorum. hunc scitote fuisse Heracliũ in ea caussa, qui propter grauem morbum oculorum tum non nauigarit, & iussu eius, qui potestatem habuit, cum commeatu Syracusis remanserit. iste certe neque prodidit classem, neque metu perterritus fugit, neque exercitum deseruit. etenim tunc esset hoc animaduersum, cum classis Syracusis proficiscebatnr. is tamen in eadem caussa fuit, quasi esset in aliquo manifesto scelere deprehensus, in quem ne falso quidem caussa conferri criminis potuit. Fuit in illis nauarchis Heracliensis quidam Furius, (nam habent illi non nullahuiuscemodi Latina nomina) homo, quàm diu uixit, domi suæ, non solum post mortem tota Sicilia, clarus, et nobilis. in quo homine tantum animi fuit, non solum ut istum libere læderet, (nam id quidem, quoniam moriendum uidebat, sine periculo se facerẽ intelligebat) uerum, morte proposita, cum lacrymás

in carcere mater noctes diesq. assideret, defensionem caussæ suæ scripsit: quam nunc, nemo est in Sicilia, quin habeat, quin legat, quin tui sceleris, et crudelitatis ex illa oratione commonefiat. in qua docet, quot a ciuitate sua nautas acceperit, quot & quanti quenque dimiserit, quot secum habuerit: item de ceteris nauibus dicit. quæ cum apud te diceret, uirgis oculi uerberabantur: ille, morte proposita, facile dolorem corporis patiebatur. clamabat, id quod scriptum reliquit, facinus esse indignum, plus impudicissimæ mulieris apud te de Cleomenis salute, quàm de sua uita lacrymas matris ualere. deinde etiam illud uideo esse dictum, quod, si recte uos populus R. cognouit, non falso ille iam in ipsa morte de uobis prædicauit: non posse Verrem testes interficiendo crimina sua extinguere: grauiorem apud sapientes iudices se fore ab inferis testem, quàm si uiuus in iudicium produceretur: tum, auaritiæ solum, si uiueret, nunc, cum ita esset necatus, sceleris, audaciæ, crudelitatis testem fore: iam illa præclara, non testium modo cateruas, cum tua res ageretur, sed tum a dijs Manibus innocentium pœnas, sceleratorumq. furias in tuum iudicium esse uenturas: sese ideo leuiorem casum suum fingere, quòd iam ante aciem securium tuarum, Sextijq. tui carnificis uultum, & manum uidisset, cum in conuentu ciuium R. iussu tuo securi ciues R. ferirentur. Ne multa, iudices; libertatem quam uos socijs dedistis, hac ille in acerbissimo supplicio miserrimæ seruitutis abusus est. condemnat

mnat omnes de consilijs sententia: tamen neque iste in tanta re, tot hominum, totq. ciuium caussa, P. Vettium ad se accersit, quæstorem suum, cuius consilio uteretur, neque P. Ceruium, talem uirum, legatum, qui, quia legatus isto prætore in Sicilia fuit, primus ab isto iudex reiectus est; sed de latronum, hoc est de comitum suorum sententia condemnat omnes. hic cuncti Siculi, fidelissimi, atque antiquissimi socij, plurimis affecti beneficijs a maioribus nostris, grauiter commouentur, & de suis periculis, fortunisq. omnibus pertimescunt. illam clementiam, mansuetudinem nostri imperij in tantam crudelitatem, inhumanitatemq. esse conuersam? condemnari tot homines uno tempore ullo crimine? defensionem suorum furtorum prætorem improbum ex indignissima morte innocentium quærere? nihil addi iam uidetur, iudices, ad hanc improbitatem, amentiam, crudelitatemq. posse: & recte nihil uidetur. nam si cum aliorũ improbitate certet; longe omnes, multumq. superabit: sed secum ipse certat: id agit, ut semper superius suum facinus nouo scelere uincat. Phalargum Centuripinum dixeram exceptum esse a Cleomene, quòd in eius quadriremi Cleomenes uectus esset: tamen, quia pertimuerat adolescens, quòd eandem suam caussam uidebat esse, quam illorum, qui innocentes peribant, ad hominem accedit Timarchides: a securi negat esse ei periculum: uirgis ne cæderetur, monet ut caueat. ne multa: ipsum dicere adolescentem audistis, se ob hunc uirgarum

metum pecuniam Timarchidi numerasse. Leuia sunt hæc in hoc reo crimina. metum uirgarum nauarchus nobilissimæ ciuitatis pretio redemit: humanũ. alius, ne condemnaretur, pecuniam dedit: usitatum est. non uult populus R. obsoletis criminibus accusari Verrem: noua postulat, inaudita desiderat: non de prætore Siciliæ, sed de crudelissimo tyranno fieri iudicium arbitratur. Includuntur in carcerem condemnati. supplicium constituitur in illos, sumitur de miseris parentibus nauarchorum: prohibentur adire ad filios suos: prohibentur liberis suis cibum, uestitumq. ferre. patres hi, quos uidetis, iacebant in limine; matresq. miseræ pernoctabant ad ostium carceris, ab extremo complexu liberum exclusæ: quæ nihil aliud orabant, nisi ut filiorum extremum spiritum ore excipere sibi liceret. aderat ianitor carceris, carnifex prætoris, mors terrorq. sociorum, & ciuium, lictor Sextius: cui ex omni gemitu, doloreq. certa merces comparabatur. ut adeas, tantum dabis: ut cibum tibi introferre liceat, tantum: nemo recusabat. quid, ut uno ictu securis afferam mortem filio tuo, quid dabis? ne diu crucietur? ne sæpius feriatur? ne cum sensu doloris aliquo, aut cruciatu spiritus auferatur? etiam ob hanc caussam pecuniam lictori? dabatur. o magnum, atque intolerandum dolorem: o grauem, acerbamq. fortunam. non uitam liberum, sed mortis celeritatem pretio redimere cogebantur parentes, atque ipsi etiã adolescentes cum Sextio de eadem plaga, & de uno illo ictu loquebantur:

tur : idq. postremum parentes suos liberi orabant, ut, leuandi cruciatus sui gratia, lictori pecunia daretur. multi, & graues dolores inuenti parentibus, & propinquis, multi: ueruntamen mors sit extrema: non erit. est ne aliquid ultra, quò progredi crudelitas possit? reperietur: nam illorum liberi cum erunt securi percussi, ac necati, corpora feris obijcientur. hoc si luctuosum est parenti, redimat pretio sepeliendi potestatem. Onasum Segestanum, hominem nobilem, dicere audistis, se ob sepulturam Heraclij nauarchi pecuniam Timarchidi dinumerasse. hoc (ne possis dicere; patres enim ueniunt, amissis filijs, irati) uir primarius, homo nobilissimus, dicit, neque de filio dicit. iam hoc, quis tum fuit Syracusis, qui non audierit, quin sciat, has per Timarchidem pactiones sepulturæ cum uiuis etiam illis esse factas? non palam cum Timarchide loquebantur? non omnes omnium propinqui adhibebantur? non palam uiuorum funera locabantur? Quibus rebus omnibus actis, atque decisis, producuntur e carcere, & diligantur ad palum. quis tam fuit illo tempore durus, & ferreus, quis tam inhumanus, præter unum te, qui non illorum ætate, nobilitate, miseria commoueretur? ecquis fuit, quin lacrymaretur? quin ita calamitatem putaret illorum, ut fortunam tamen non alienam, periculum autem commune agi arbitraretur? Feriuntur securi. lætaris tu in omnium gemitu, et triumphas: testes auaritiæ tuæ gaudes esse sublatos. errabas, Verres,

& uehementer errabas, cum te maculas furtorum, & flagitiorum tuorum, sociorum innocentium sanguine eluere arbitrabare: præceps amentia ferebare, qui te existimares auaritiæ uulnera crudelitatis remedijs posse sanare. etenim, quanquam illi sunt mortui, sceleris tui testes; tamen eorum propinqui neque tibi, neque illis desunt; tamen ex illo ipso numero nauarchorum aliqui uiuunt, & adsunt; quos, ut mihi uidetur, ab illorum innocentium pœna fortuna ad hanc caussam reseruauit. adest Phylarchus Haluntinus: qui, quia cum Cleomene non fugit, oppressus a prædonibus, & captus est: cui calamitas saluti fuit: qui nisi captus a piratis esset, in hunc prædonem sociorum incidisset. dicet is pro testimonio de missione nautarum, de fame, de Cleomenis fuga. adest Centuripinus Phalargus, in amplissima ciuitate amplissimo loco natus: eadem dicit: nulla in re discrepat. Per deos immortales, iudices, quo tandem animo feretis? aut hæc quemadmodum auditis? utrum ego desipio, & plus, quàm satis est, doleo in tanta calamitate, miseriaq. sociorum; an uos quoque hic acerbissimus innocentiũ cruciatus, & mæror pari sensu doloris afficit? ego enim cum Herbitensem, cum Heracliensem securi esse percussum dico, uersatur mihi ante oculos indignitas calamitatis. eorum ne populorum ciues, eorum ne agrorum colonos, ex quibus maxima uis frumenti quotannis plebi Romanæ illorum operis, ac laboribus quæritur, qui a parentibus spe nostri imperij, nostræq. æquitatis susce-

pti,

ſcepti, educatiq. ſunt, ad C. Verris nefariam immanitatem, & ad eius ſecurem funeſtam eſſe ſeruatos? Cũ mihi Tyndaritani illius uenit in mentem, cum Segeſtani, tum iura ſimul ciuitatum, atque officia conſidero. quas urbes P. Africanus etiam ornandas eſſe ſpolijs hoſtium arbitratus eſt, eas C. Verres non ſolum illis ornamentis, ſed etiam uiris nobiliſſimis nefario ſcelere priuauit. en quod Tyndaritani libenter prædicent. nos in ſeptemdecim populis Siciliæ non eramus: nos ſemper in omnibus Punicis, Sicilienſibusq. bellis amicitiam fidemq. populi R. ſecuti ſumus: a nobis omnia populo R. ſemper & belli adiumenta, & pacis ornamenta adminiſtrata ſunt. Multum uero hæc his iura profuerunt in iſtius imperio, ac poteſtate. Veſtros quondam nautas contra Carthaginem Scipio duxit. at nunc naues cõtra prædones pæne inanes Cleomenes ducit. Vobiſcum Africanus hoſtium ſpolia, & præmia laudis communicauit. at nunc per me ſpoliati, naue a prædonibus abducta, ipſi in hoſtium numero, locoq. ducemini. Quid uero illa Segeſtanorum non ſolum litteris tradita, neque commemorata uerbis, ſed multis officijs illorum uſurpata & comprobata cognatio, quos tandem fructus huiuſce neceſſitudinis in iſtius imperio tulit? nempe hoc fuit iure, iudices, ut ex ſinu patris nobiliſſimus adoleſcens, & e complexn matris ereptus innocens filius iſtius carnifici Sextio dederetur. cui ciuitati maiores noſtri maximos agros, atque optimos conceſſerunt, quam immunem eſſe uoluerunt; hæc, tanta apud te cognationis,

tionis, fidelitatis, uetustatis auctoritate, ne hoc quidem iuris obtinuit, ut unius honestissimi, atque innocentissimi ciuis mortem, & sanguinem deprecaretur. Quo confugient socij? quem implorabunt? qua spe denique, ut uiuere uelint, tenebuntur, si uos eos deseritis? ad senatum deuenient, qui de Verre supplicium sumat? non est usitatum, non senatorium. ad populum R. confugient? facilior est caussa populi: legem enim se sociorum caussa iussisse, & ei legi uos custodes ac uindices præposuisse dicet. hic locus est igitur unus, quò perfugiēt; hic portus, hæc arx, hæc ara sociorum: quo quidem nunc non ita confugiunt, ut antea in suis repetendis rebus solebant: non argentum, non aurum, non uestem, non mancipia repetunt, nó ornamenta, quæ ex urbibus, fanisq́. erepta sunt: metuunt homines imperiti, ne iam hæc populus R. concedat, & iam fieri uelit. patimur enim iam multos annos, & silemus, cum uideamus ad paucos homines omnes omnium nationum pecunias peruenisse. quod eo magis ferre æquo animo, atque concedere uidemur, quia nemo istorum dissimulat, nemo laborat, ut obscura sua cupiditas esse uideatur. in urbe nostra pulcherrima, atque ornatissima quod signũ, quæ tabula picta est, quæ non ab hostibus uictis capta, atque apportata sit? at istorum uillæ sociorum fidelissimorum et plurimis, & pulcherrimis spolijs ornatæ, refertæq́. sunt. ubi pecunias exterarum nationum esse arbitramini, quibus nunc omnes egent, cum Athenas, Pergamum, Cyzicum, Miletum, Chion,

Samon, totam denique Asiam, Achaiam, Græciam, Siciliam iam in paucis uillis inclusas esse uidetis? sed hæc, ut dico, omnia iam socij uestri relinquunt, & negligunt, iudices: ne publice a populo R. spoliarentur, officijs, ac fide prouiderunt. paucorum cupiditati, tum cum obsistere non poterant, tamen sufficere aliquo modo poterant: nunc uero iam adempta est non modo resistendi, uerum etiam suppeditandi facultas: itaque res suas negligunt: pecunias, quo nomine iudicium hoc appellatur, non repetunt, relinquunt, & negligunt: hoc iam ornatu ad uos confugiunt. aspicite, aspicite, iudices, squalorem, sordesq. sociorũ. Est Sthenius hic Thermitanus, cum hoc capillo, atque ueste: domo sua tota expilata, mentionem tuorum furtorũ non facit: se se ipsum abs te repetit, nihil amplius. totum enim tua libidine, et scelere ex sua patria, in qua multis uirtutibus et beneficijs princeps floruit, sustulisti. Dexio hic, quem uidetis, non quæ publice Tyndari, non quæ priuatim sibi eripuisti, sed unicum miser abs te filium optimum, atque innocentissimum flagitat. nõ ex litibus æstimatis tuis pecuniam domum, sed ex tua calamitate cineri atque ossibus filij sui solatium uult aliquod reportare. Hic iam grandis natu Eubulida hoc tãtum, exacta ætate, laboris, itinerisq. suscepit, non ut aliquid ex suis bonis recuperaret, sed ut quibus oculis cruentas ceruices filij sui uiderat, ijsdem te condemnatum uideret. Si per L. Metellum licitum esset, iudices, matres illorũ, uxores, sororesq. ueniebant. quarum una, cum ego ad Heracliam no-

ctu accederem, cum omnibus matronis eius ciuitatis, & cum multis facibus mihi obuiam uenit; et ita, me suam salutem appellans, te suum carnificem nominās, filij nomen implorans, mihi ad pedes misera iacuit, quasi ego excitare filium eius ab inferis possem. faciebant hoc idem in ceteris ciuitatibus grandes natu matres, & idem paruuli liberi miserorum: quorum utrorunque ætas laborem, & industriam meam, fidem, & misericordiam uestram requirebat. itaque ad me, iudices, præter ceteras, hanc querimoniam Sicilia detulit lacrymis. ego ad hoc non gloria inductus accessi, sed ne falsa damnatio, ne carcer, ne catenæ, ne uerbera, ne secures, ne cruciatus sociorum, ne sanguis innocentium, ne denique etiam exanguium corpora mortuorum, ne mæror parentum, ac propinquorum magistratibus nostris quæstui posset esse. hunc ego si metum Siciliæ, damnatione istius, per uestram fidem, & seueritatem deiecero, iudices; satis officio meo, satis illorum uoluntati, qui a me hoc petiuerunt, factum esse arbitrabor. Quapropter si quem forte inueneris, qui hoc nauale crimen conetur defendere; is ita defendat, illa communia, quæ ad caussam nihil pertinent, prætermittat: me culpam fortunæ assignare, calamitatem crimini dare, me amissionem classis obijcere, cum multi uiri fortes, in communi, incertoq́. periculo belli, & terra, & mari sæpe offenderint. nullam tibi obijcio fortunam: nihil est, quòd ceterorum res minus commode gestas proferas: nihil est, quod multorum naufragia fortunæ colligas. ego naues ina-

nes

nes fuisse dico: remiges, nautasq. dimissos: reliquos stirpibus uixisse palmarum: præfuisse classi populi R. Siculum, perpetuo socijs, atque amicis Syracusanum: te illo tempore ipso, superioribusq. diebus omnibus in litore cum mulierculis perpotasse dico: harum rerum omnium auctores, testesq. produco. num tibi insultare in calamitate, num intercludere perfugium fortunæ, num casus bellicos exprobrare, aut obijcere uideor? tametsi solent ij fortunam sibi obijci nolle, qui se fortunæ commiserunt, qui in eius periculis sunt, ac uarietate uersati. istius quidem calamitatis tuæ fortuna particeps non fuit. homines enim in prœlijs, non in conuiuijs, belli fortunam tentare, ac periclitari solent: in illa autem calamitate non Martem fuisse communem, sed Venerem, possumus dicere. quòd si fortunam tibi obijci non oportet; cur tu fortunæ illorum innocentium ueniam, ac locum non dedisti? Etiam illud prædices licet; quòd supplicium more maiorum sumpseris, securiq. percusseris, iccirco a me in crimen, et inuidiam uocari. non in supplicio crimen meũ uertitur: non ego securi nego quenquam feriri debere: non ego metum ex re militari, non securitatem imperij, non pœnam flagitij tolli dico oportere: fateor, non modo in socios, sed etiam in ciues, militesq. nostros persæpe esse seuere, ac uehementer uindicatũ. quare hæc quoque prætermittas licet. ego culpam non in nauarchis, sed in te fuisse demonstro: pretio milites, remigesq. dimisisse arguo. hoc nauarchi reliqui dicunt: hoc Netinorum fœderata ciuitas publice dicit:

dicit: hoc Herbitenses, hoc Æmestratini, hoc Ennenses, hoc Agyrinenses, Tyndaritani, Locrenses publice dicunt: tuus denique testis, tuus imperator, tuus hospes Cleomenes hoc dicit, sese in terram esse egressum; ut Pachyno e terrestri præsidio milites colligeret, quos in nauibus collocaret. quod certe non fecisset, si suum numerum naues haberent. ea est enim ratio instructarum, ornatarumq́. nauium, ut non modo plures, sed ne singuli quidem possint accedere. Dico præterea, illos ipsos reliquos nautas fame, atque inopia rerum omnium confectos fuisse, ac perditos. dico, aut omnes extra culpam fuisse: aut, si uni attribuenda culpa sit, in eo maximam fuisse, qui optimam nauem, plurimos nautas haberet, summum imperium obtineret: aut, si omnes in culpa fuerint, non oportuisse Cleomenem constitui spectatorem illorum mortis, atque cruciatus. dico etiam, in illo supplicio mercedem lacrymarum, mercedem uulneris, atque plagæ, mercedem funeris, ac sepulturæ constitui nefas fuisse. Quapropter si mihi respondere uoles, hæc dicito, classem instructam, atque ornatam fuisse, nullum propugnatorem abfuisse, nullum uacuum transtrum fuisse, remigi rem frumentariam esse suppeditatam, mentiri nauarchos, mentiri tot & tam graues ciuitates, mentiri etiam Siciliam totam: proditum esse te a Cleomene, qui se dixerit exisse in terram, ut Pachyno deduceret milites: animum illis, non copias defuisse: Cleomenem acerrime pugnantem ab his relictum esse, atque desertum

tum

tum: nummum ob sepulturam datum nemini. quæ si dices, tenebere. sin alia dices; quæ a me dicta sunt, non refutabis. Hic tu etiam dicere audebis, Est in iudicibus ille familiaris meus, est paternus amicus ille? non, ut quisque maxime est, quicum tibi aliquid sit, ita tui huiuscemodi criminis maxime eum pudet? Paternus amicus est. ipse pater si iudicaret, per deos immortales quid facere posset, cum tibi hæc diceret? Tu in prouincia populi R. prætor, cum tibi maritimum bellum esset administrandum, Mamertinis, ex fœdere quam deberent nauem, per triennium remisisti: tibi apud eosdem priuatim nauis oneraria maxima publice est ædificata: tu a ciuitatibus pecunias classis nomine coegisti: tu pretio remiges dimisisti: tu, cum nauis esset a quæstore, & ab legato capta prædonum, archipiratam ab omnium oculis remouisti: tu, qui ciues R. esse dicerentur, qui a multis cognoscerentur, securi ferire potuisti: tu tuam domum piratas abducere, in iudicium archipiratam domo producere ausus es: tu in prouincia tam splendida, apud socios fidelissimos, ciues R. honestissimos, in metu periculoq. prouinciæ, dies continuos complures in litore, conuiuijsq. iacuisti: te per eos dies nemo domi tuæ conuenire, nemo in foro uidere potuit: tu sociorum, atque amicorum ad ea conuiuia matresfamilias adhibuisti: tu inter eiusmodi mulieres prætextatum tuum filium, nepotem meum, collocauisti, ut ætati maxime lubricæ, atque incertæ exempla nequitiæ parentis uita præberet: tu

prætor

prætor in prouincia cum tunica talari, pallioq. purpureo uisus es: tu, propter amorem, libidinemq. tuam, imperium nauium legato populi R. ademisti, Syracusano tradidisti: tui milites in prouincia Siciliæ frugibus, frumentoq. caruere: tua luxuria, atque auaritia classis populi R. capta, & incensa est: post Syracusas conditas quem in portum nunquam hostis accesserat, in eo te prætore primum piratæ nauigauerunt: neque hæc tot, tantaq. dedecora dissimulatione tua, neque obliuione hominum, ac taciturnitate tegere uoluisti; sed etiam nauium præfectos, sine ulla caussa, de complexu parentum suorum, hospitum tuorum, ad mortem cruciatumq. rapuisti; neque in parentum luctu, atque lacrymis te mei nominis commemoratio mitigauit: tibi hominum innocentium sanguis non modo uoluptati, sed enim quæstui fuit. Hæc si tibi tuus parens diceret, posses ab eo ueniam petere? posses, ut tibi ignosceret, postulare? Satis est factum Siculis, satis officio, ac necessitudini, iudices, satis promisso nostro, ac muneri recepto. reliqua est ea caussa, iudices, quæ non iam recepta, sed innata, neque delata ad me, sed in anima, sensuq. meo penitus affixa, atque insita est: quæ non ad sociorum salutem, sed ad ciuium R. hoc est ad uniuscuiusque nostrũ uitam, & sanguinem pertinet. in qua nolite a me, quasi dubiũ sit aliquid, argumenta, iudices, exspectare. omnia, quæ dicam de supplicio ciuium R. sic erunt clara, & illustria, ut ad ea probanda totam Siciliam testem adhibere possim. furor enim quidam, sceleris & audaciæ comes,

comes, istius effrænatum animum, importunamq. naturam tanta oppressit amentia, ut nunquam dubitaret in conuentu palam supplicia, quæ in conuictos maleficij seruos constituta sunt, ea in ciues R. expromere. uirgis quàm multos ceciderit, quid ego commemorem? tantum breuissime dico, iudices: nullum fuit omnino isto prætore in hoc genere discrimen: itaque iam consuetudine ad corpora ciuium R. etiã sine istius nutu ferebatur manus ipsa lictoris. Num potes hoc negare Verres, in foro Lilybæi, maximo conuentu, C. Seruilium, ciuem R. e conuentu Panormitano ueterem negotiatorem, ad tribunal, ante pedes tuos, ad terram uirgis & uerberibus abiectum? aude hoc primum negare, si potes. nemo Lilybæi fuit, quin uiderit; nemo in Sicilia, quin audierit. plagis confectum, dico, a lictoribus tuis ciuem R. ante oculos tuos concidisse: ob quam caussam, dij immortales? tametsi iniuriam facio communi caussæ, & iuri ciuitatis. quasi enim possit esse ulla caussa, cur hoc cuiquam ciui R. iure accidat, ita quæro, quæ in Seruilio caussa fuerit. ignoscite in hoc uno, iudices: in ceteris enim non magnopere caussas requiram. locutus erat liberius de istius improbitate, atque nequitia. quod isti simul ac renunciatum est, hominem iubet Lilybæum uadimonium Venerio seruo promittere. promittit. Lilybæum uenitur. cogere eum cœpit, cum ageret nemo, nemo postularet, HS duobus millibus sponsionem facere cum lictore suo, ni furtis quæstum faceret. recuperatores de cohorte sua dicit daturum.

Seruilius & recusare, & deprecari, ne iniquis iudicibus, nullo aduersario, iudicium capitis in se constitueretur. hæc cum maxime loqueretur, sex lictores circumsistunt ualentissimi, & ad pulsandos uerberandosq́. homines exercitatissimi: cedunt acerrime uirgis: denique proximus lictor, de quo sæpe iam dixi, Sextius, conuerso bacillo oculos misero tundere uehementissime cœpit. itaque illi cum sanguis os, oculosq́. complesset, concidit; cum illi nihilo minus iacenti latera tunderentur; ut aliquando spondere se diceret. sic ille affectus, illinc tum pro mortuo sublatus, breui postea est mortuus. iste autem, homo Venerius, & affluens omni lepore, & uenustate, de bonis illius in æde Veneris argẽteum Cupidinẽ posuit. sic etiam fortunis hominum abutebatur ad nocturna uota cupiditatum suarum. Nam quid ego de ceteris ciuium R. supplicijs sigillatim potius, quàm generatim, atque uniuerse, loquar? carcer ille, qui est, a crudelissimo tyranno Dionysio factus Syracusis, quæ Lautumiæ uocantur, in istius imperio domicilium ciuium R. fuit. ut quisque istius animum, aut oculos offenderat, in Lautumias statim conijciebatur. Indignum hoc uideo uideri omnibus, iudices; & id iam priore actione, cum hæc testes dicerent, intellexi. retineri enim putatis oportere iura liberatis non modo hic, ubi tribuni pl. sunt, ubi ceteri magistratus, ubi plenum forum iudiciorum, ubi senatus auctoritas, ubi existimatio populi R. & frequentia; sed, ubicunque terrarum, & gentium uiolatum ius

ciuium R. ſit, ſtatuitis id pertinere ad cómunem cauſ ſam libertatis, & dignitatis. In externorum hominum, et maleficorum, ſceleratorumq́ue, in prædonũ, hoſtiumq́. cuſtodias tu tantum numerum ciuium R. includere auſus es? nunquam ne tibi iudicij, nunquá concionis, nunquam huius tantæ frequentiæ, quæ nũc animo te iniquiſſimo infeſtiſſimoq́. intuetur, uenit in mentem? nunquam tibi populi R. abſentis dignitas, animoq́. uerſata eſt? nunquam te in horum conſpectum rediturum, nunquam in forum populi R. uenturum, nunquam ſub legum & iudiciorum poteſtatem caſurum eſſe putaſti? At quæ erat iſta libido crudelitatis exercendæ? quæ tot ſcelerum ſuſcipiendorum cauſſa? nulla, iudices, præter prædandi nouam ſingularemq́. rationem. nam ut illi, quos a poetis accepimus, ſinus quoſdam obſediſſe maritimos, aut reliqua promontoria, aut prærupta ſaxa tenuiſſe dicuntur, ut eos, qui eſſent appulſi nauigijs, interficere poſſent: ſic iſte in omnia maria infeſtus ex omnibus Siciliæ partibus imminebat. quæcunque nauis ex Aſia, quæ ex Syria, quæ Tyro, quæ Alexandria uenerat, ſtatim certis indicibus, & cuſtodibus tenebatur: uectores omnes in Lautumias conijciebantur: onera, atque merces in prætoriam domum deferebantur. uerſabatur in Sicilia longo interuallo, non Dionyſius ille, nec Phalaris, (tulit enim illa quondam inſula multos, & crudeles tyrannos) ſed quoddam nouum monſtrum, ex uetere illa immanitate, quæ in iiſdé uerſata locis dicitur.

non enim Carybdin tam infestam, neque Scyllam nautis, quàm istum in eodem freto fuisse arbitror. hoc etiam iste infestior, quòd multo se pluribus, & maioribus canibus succinxerat. Cyclops alter, multo importunior. hic enim totã insulam obtinebat: ille Aetnam solam, et eam Siciliæ partẽ tenuisse dicitur. At quæ caussa tum subijciebatur ab ipso iudices, huius tam nefariæ crudelitatis? eadem, quæ nunc in defensio ne commemorabitur. quicunque accesserant ad Siciliam paullo pleniores, eos Sertorianos milites esse, atque a Dianio fugere dicebat. illi ad deprecandum periculum proferebant alij purpuram Tyriam, thus alij, atque odores, uestemq. lineam, gemmas alij, et margaritas, uina non nulli Græca, uenalesq. Asiaticos: ut intelligeretur ex mercibus, quibus ex locis nauigarent. non intelligebant, eas ipsas sibi caussas esse periculi, quibus adiumentis se ad salutem uti arbitrabantur. iste enim hæc eos ex piratarum societate adeptos esse dicebat: ipsos in Lautumias abduci imperabat: naues eorum atque onera diligenter asseruanda curabat. his institutis, cum cõpletus iam mercatorum carcer esset, tum illa fiebant, quæ L. Suetiũ, equitem R. lectissimum uirum, dicere audistis, quæ ceteros audietis. ceruices in carcere frangebãtur indignissime ciuium R. ut etiam illa uox, & illa imploratio, ciuis R. sum, quæ sæpe multis in ultimis terris opem inter barbaros, & salutem tulit, ea mortem illis acerbiorẽ, & supplicium maturius ferret. Quid est, Verres? quid ad hæc cogitas respõdere? num mentiri

tiri me? num fingere aliquid? num augere crimen? num quid horum dicere istis defensoribus tuis audes? Cedo mihi, quæso, ex ipsius sinu litteras Syracusanorum, quas iste ad arbitrium suum cōfectas esse arbitratur. cedo rationem carceris, quæ diligentissime cō ficitur, quo quisque die datus in custodiam, quo mortuus, quo necatus sit. LITTERAE SYRACVSANORVM. Videtis ciues R. gregatim cōiectos in Lautumias: uidetis indignissimo loco coaceruatam multitudinem uestrorum ciuium. quærite nunc uestigia, quibus exitus illorum ex illo in loco compareant: nulla sunt. omnes ne mortui? si ita posset defendere, tamen fides huic defensioni non haberetur. sed scriptum extat in iisdem litteris, quod iste, homo barbarus, ac dissolutus, neque attendere unquam, neque intelligere potuit. ἐδικαώθησαν, inquit, ut Siculi loquuntur, hoc est, supplicio affecti, ac necati sunt, Si quis rex, si qua ciuitas exterarum gentium, si qua natio fecisset aliquid in ciuem R. eiusmodi, non ne publice uindicaremus? non bello persequeremur? possemus hanc iniuriam, ignominiamq. nominis R. inultā, impunitamq. dimittere? quot bella maiores nostros, & quanta suscepisse arbitramini, quòd ciues R. iniuria affecti, quòd nauicularij retenti, quòd mercatores spoliati dicerentur? at ego retentos non queror: spoliatos, ferendum puto: nauibus, mancipijs, mercibus ademptis in uincula coniectos esse mercatores, et in uinculis ciues R. necatos esse, arguo. Si hæc apud Scythas dicerem, non hic in tanta multitudine ciuiū R. non apud senato

res lectissimos ciuitatis, non in foro populi R. de tot et tam acerbis supplicijs ciuiũ Romanorum; tamen animos etiam barbarorum hominum permouerẽ. tanta enim huius imperij amplitudo, tanta nominis R. dignitas est apud omnes nationes, ut ista nostros homines crudelitas nemini cõcessa uideatur. Num ego tibi ullam salutem, ullum perfugium putem, cum te implicatum seueritate iudicum, circũretitum frequentia populi R. esse uideam? si mehercules, id quod fieri intelligo non posse, ex his laqueis te exueris, ac te aliqua ui ac ratione explicaris; in illas tibi maiores plagas incidendum est, in quibus te ab eodem me, superiore ex loco cõfici, et concidi necesse est. Cui si etiam, id quod defendit, uelim concedere: tamen illa ipsa defensio non minus esse ei perniciosa, quàm mea uera accusatio, debeat. quid enim defendit? ex Hispania fugientes se excepisse, & supplicio affecisse dicit. quis tibi id permisit? quo id iure fecisti? quis idem fecit? qui tibi id facere licuit? forum plenum, & basilicas istorum hominum uidemus, & animo æquo uidemus. ciuilis enim dissensionis, & siue amentiæ, siue fati, seu calamitatis non est iste molestus exitus: in quo reliquos saltem ciues incolumes licet conseruare. Verres ille uetus proditor consulis, translator quæsturæ, auersor pecuniæ publicæ, tantum sibi auctoritatis in rep. suscepit, ut, quibus hominibus per senatum, per populum R. per omnes magistratus in foro, in suffragijs, in hac urbe, in rep. uersari liceret, ijs omnibus mortem acerbam crudelemq. proponeret, si fortuna

eos ad aliquam partē Siciliæ detulisset. Ad Cn. Pompeium, clarissimum uirum, & fortissimum, permulti, occiso Perperna, ex illo Sertoriano numero militum confugerunt. quem non ille summo cum studio saluum, incolumemq. seruauit? cui ciui supplici non illa dextera inuicta et fidem porrexit, et spem salutis ostendit? Ita ne uero? quibus fuit portus apud eum, contra quem arma tulerunt; ijs apud te, cuius nullum in rep. unquam monumentum fuit, mors, & cruciatus erat constitutus? Vide, quàm commodam defensionem excogitaris. malo, malo mehercules, id quod tu defendis, his iudicibus, populoq. R. quàm id, quod ego insimulo, probari. malo, inquam, te isti generi hominum, quàm mercatoribus et nauicularijs, inimicum, atque infestum putari. meum enim crimen auaritiæ te nimiæ coarguit: tua defensio furoris cuiusdam, & immanitatis, & inauditæ crudelitatis, & pæne nouæ proscriptionis. Sed non licet me isto tanto bono, iudices, uti, non licet. adsunt enim Puteoli toti: frequentissimi uenerunt ad hoc iudicium mercatores, homines locupletes, atque honesti; qui partim socios suos, partim libertos ab isto spoliatos, in uincla coniectos, partim in uinclis necatos, partim securi percussos esse dicent. Hic, uide, quàm me sis usurus æquo. cum ego P. Granium testē produxero, qui suos libertos a te securi percussos esse dicat, qui a te nauem suam, mercesq. repetat: refellito, si poteris: meum testem deseram, tibi fauebo, te, inquam, adiuuabo: ostendito, illos cum

Sertorio fugisse, a Dianio fugientes ad Siciliam esse delatos. nihil est, quod te malim probare. nullum enim facinus, quod maiore supplicio dignum sit, reperiri, neque proferri potest. Reducam iterum equitem R. L. Flauium, si uoles: quoniam priore actione, ut patroni tui dictitant, noua quadam sapientia; ut omnes intelligunt, conscientia tua, atque auctoritate meorum testium, testem nullum interrogasti: interrogetur Flauius, si uoles, quinam fuerit L. Herennius is, quem ille argentariam Lepti fecisse dicit; qui cum amplius centum ciues R. haberet ex conuentu Syracusum, qui eum non solum cognoscerent, sed etiam lacrymantes, ac te implorantes defenderent, tamen a te, inspectantibus omnibus Syracusanis, securi percussus est. Hunc quoque testem meum refelli, & illum Herennium Sertorianum fuisse, abs te demonstrari, & probari uolo. quid de illa multitudine dicemus eorum, qui, capitibus inuolutis, in piratarum captiuorumq. numero producebantur, ut securi ferirentur? Quæ ista noua diligentia? quam ob caussam abs te excogitata? an te L. Flauij, ceterorumq. de L. Herennio uociferatio commouebat? an M. Annij, grauissimi, atque honestissimi uiri, summa auctoritas paullo diligentiorem, timidioremq. fecerat? qui nuper pro testimonio, non aduenam nescio quem, nec alienum, sed eum ciuem R. qui omnibus in illo conuentu notus, qui Syracusis natus esset, a te securi percussum esse dixit. Post hanc illorum uociferationem, post hanc communem famam, atque querimoniam

non

non mitior in supplicio, sed diligentior esse cœpit: capitibus inuolutis ciues R. ad necem producere instituit: quos tamen iccirco necabat palam, quòd homines in conuentu, id quod antea diximus, nimium diligenter prædonum numerum requirebant. Hæccine populi R. te prætore est constituta condicio? hæc negotij gerendi spes? hoc capitis, uitæq. discrimen? parum ne multa mercatoribus sunt necessario pericula subeunda fortunæ, nisi etiam hæ formidines ab nostris magistratibus, atque in nostris prouincijs impendebunt? ad eam ne rem fuit hæc suburbana ac fidelis prouincia Sicilia, plena optimorum sociorum, & honestissimorum ciuium R. quæ ciues R. omnes suis ipsa sedibus libentissime semper accepit, ut, qui usque ex ultima Syria, atque Aegypto nauigarent, qui apud barbaros propter togæ nomen in honore aliquo fuissent, qui ex prædonum insidijs, qui ex tempestatum periculis profugissent, in Sicilia securi ferirentur, cum se iam domum uenisse arbitrarentur? Nam quid ego de P. Gauio, Consano municipe, dicā, iudices? aut qua ui uocis, qua grauitate uerborū, quo dolore animi dicam? tametsi dolor me non deficit: ut cetera mihi in dicendo digna re, digna dolore meo suppetant, magis elaborandum est. quod crimen eiusmodi est, ut, cum primum ad me delatum est, usurum me illo non putarem: tametsi enim uerissimum esse intelligebam, tamen credibile fore non arbitrabar. coactus lacrymis omnium ciuium R. qui in Sicilia negotiantur, adductus Valentinorum, hominum honestis-

 simo-

ſimorum, teſtimonijs, omniumq. Rhegynorum, multorum equitum R. qui caſu tum Meſſanæ fuerunt, dedi tantum priore actione teſtium, res ut nemini dubia eſſe poſſet. quid nũc agam? cum iam tot horas de uno genere, ac de iſtius nefaria crudelitate dicã; cum prope omnem uim uerborum eiuſmodi, quæ ſcelere iſtius digna ſunt, alijs in rebus cõſumpſerim; neque hoc prouiderim, ut uarietate criminum uos attentos tenerẽ; quẽadmodum de tanta re dicã? opinor, unus modus, atque una ratio eſt. rem in medio ponam: quæ tantum habet ipſa grauitatis, ut neque mea, quæ nulla eſt, neque cuiuſquã ad inflammandos ueſtros animos eloquẽtia requiratur. Gauius hic, quem dico, Conſanus, cum illo in numero ab iſto in uincla cõiectus eſſet, et neſcio qua ratione clam e Latomijs profugiſſet, Meſſanamq. ueniſſet; qui prope iam Italiam, et mœnia Rhegynorũ uideret, et ex illo metu mortis ac tenebris, quaſi luce libertatis, et odore aliquo legũ recreatus reuixiſſet, loqui Meſſanæ cœpit, et queri, ſe ciuem R. in uincla eſſe coniectum, ſibi recta iter eſſe Romam, Verri ſe præſto aduenienti futurum. non intelligebat miſer, nihil intereſſe, utrum hæc Meſſanæ, an apud ipſum in prætorio loqueretur. nam, ut ante uos docui, hanc ſibi iſte urbem delegerat, quã haberet adiutricem ſcelerum, furtorum receptricem, flagitiorum omnium ſociã. itaque ad magiſtratum Mamertinum ſtatim deducitur Gauius: eoq. ipſo die caſu Meſſanã Verres uenit. res ad eum defertur, eſſe ciuẽ R. qui ſe Syracuſis in Latomijs fuiſſe quereretur: quem iam ingredientẽ

nauem,

nauem, & Verri nimis atrociter minitantem, a se re tractum esse, & asseruatum, ut ipse in eum statueret, quod uideretur. agit hominibus gratias, & eorum erga se beneuolentiam diligentiamq. collaudat. ipse inflammatus scelere, & furore, in forum uenit. ardebant oculi: toto ex ore crudelitas eminebat: exspectabant omnes, quò tandem progressurus, aut quidnam acturus esset: cum repente hominem proripi, atque in foro medio nudari, ac deligari, & uirgas expediri iubet. clamabat ille miser, se ciuem esse R. municipem Consanum, meruisse se cum L. Pretio, splendidissimo equite R. qui Panormi negotiaretur, ex quo hæc Verres scire posset. tum iste se comperisse ait, eũ speculandi caussa in Siciliam ab ducibus fugitiuorum esse missum: cuius rei neque index, neque uestigium aliquod, neque suspicio cuiquam esset ulla. deinde iubet undique hominem proripi, uehementissimeq. uerberari. Cædebatur uirgis in medio foro Messanæ ciuis R. iudices; cum interea nullus gemitus, nulla uox alia illius miseri inter dolorem, crepitumq. plagarũ audiebatur, nisi hæc, ciuis R. sum. hac se commemoratione ciuitatis omnia uerbera depulsurum, cruciatum a corpore deiecturum arbitrabatur. is non modo hoc non perfecit, ut uirgarum uim deprecaretur; sed cum imploraret sæpius, usurparetq. nomen ciuitatis, crux, crux, inquam, infelici, & ærumnoso, qui nunquam istam potestatem uiderat, comparabatur. O nomen dulce libertatis: o ius eximium nostræ ciuitatis: o lex Porcia, legesq. Semproniæ: o grauiter desiderata,

ta, & aliquando reddita plebi Romanæ tribunicia po
testas: huccine tandem omnia reciderunt, ut ciuis R.
in prouincia populi R. in oppido fœderatorum, ab eo,
qui beneficio populi R. fasces et secures haberet, deli
gatus in foro uirgis cæderetur? quid, cum ignes, can
dentesq. laminæ, ceteriq. cruciatus admouebantur?
Si te illius acerba imploratio, & uox miserabilis nó
inhibebat; ne ciuium quidem Romanorum, qui tum
aderant, fletu, & gemitu maximo commouebare?
in crucem tu agere ausus es quenquam, qui se ciuem
R. esse diceret? Nolui tam uehementer agere hoc
prima actione, iudices, nolui. uidistis enim, ut
animi multitudinis in istum dolore, & odio, & com
munis periculi metu concitarentur. statui egomet mi
hi tum modum orationi meæ, & C. Numitorio, e-
quiti R. primario homini, testi meo: & Glabrionem
id, quod sapientissime fecit, facere lætatus sum, ut re
pente consilio in medio testem dimitteret. etenim ue
rebatur, ne populus R. ab isto eas pœnas ui repetisse
uideretur, quas, ueritus esset, ne iste legibus, & ue-
stro iudicio non esset persoluturus. Nunc quoniam iá
exploratum est omnibus, quo loco caussa tua sit, &
quid de te futurum sit; sic tecum agam. Gauium istú,
quem repentinum speculatorem fuisse dicis, ostendam
in Lautumias Syracusis a te esse coniectum: neque id
solum ex litteris ostendam Syracusanorum, ne possis
dicere me, quia sit aliquis in litteris Gauius, hoc fin-
gere & eligere nomen, ut hunc illum esse possim dice
re; sed secundum arbitrium tuum testes dabo, qui istú
ipsum

ipſum Syracuſis abs te in Lautumias coniectum eſſe dicant. producam etiam Conſanos, municipes illius, ac neceſſarios, qui te nunc ſero doceant, iudices non ſero, illum P. Gauium, quem tu in crucem egiſti, ciuem R. & municipem Conſanum, non ſpeculatorem fugitiuorum fuiſſe. cum hæc omnia, quæ polliceor, cumulate tuis proximis plana fecero; tum iſtuc ipſum tenebo, quod abs te mihi datur; eo contentum me eſſe dicam. quid enim nuper tu ipſe, cum populi R. clamore atque impetu perturbatus exiluiſti, quid, inquam, locutus es? illum, quòd moram ſupplicio quæreret, ideo clamitaſſe, ſe eſſe ciuem R. ſed ſpeculatorem fuiſſe. iam mei teſtes ueri ſunt. quid enim dicit aliud C. Numitorius, quid M. & P. Cotij, nobiliſſimi homines, ex agro Taurominitano? quid Q. Lucceius, qui argentariam Rhegij maximam fecit? quid ceteri? adhuc enim teſtes ex eo genere a me ſunt dati, non qui nouiſſe Gauium, ſed qui ſe uidiſſe dicerent, cum is, qui ſe ciuem R. eſſe clamaret, in crucem ageretur. hoc tu, Verres, idem dicis, hoc tu confiteris, illum clamitaſſe ſe ciuem eſſe Romanum; apud te nomen ciuitatis ne tantum quidem ualuiſſe, ut dilationem aliquam crucis, ut crudeliſſimi teterrimiq. ſupplicij aliquam paruam moram ſaltem poſſet afferre. hoc teneo, hic hæreo, iudices, hoc ſum contentus uno: omitto, ac negligo cetera: ſua confeſſione induatur, ac iuguletur, neceſſe eſt. Qui eſſet, ignorabas? ſpeculatorem eſſe ſuſpicabare? non quæro, qua ſuſpicione: tua te accuſo oratione. ciuem R. ſe eſſe dicebat.

cebat. si tu apud Persas, aut in extrema India deprehensus Verres, ad supplicium ducerere; quid aliud clamitares, nisi te ciuem esse Romanum? & si tibi ignoto apud ignotos, apud barbaros, apud homines in extremis atque ultimis gentibus positos, nobile & illustre apud omnes nomen tuæ ciuitatis profuisset: ille, quisquis erat, quem tu in crucem rapiebas, qui tibi esset ignotus, cum ciuem se R. esse diceret, apud te prætorem si non effugium, ne moram quidem mortis mentione atque usurpatione ciuitatis assequi potuit? homines tenues, obscuro loco nati, nauigant: adeunt ad ea loca, quæ nunquam antea uiderunt: ubi neque noti esse ijs, quò uenerunt, neque semper cum cognitoribus esse possunt: hac una tamen fiducia ciuitatis non modo apud nostros magistratus, qui & legum, & existimationis periculo continentur, neque apud ciues solum Romanos, qui & sermonis, & iuris, & multarum rerum societate iuncti sunt, fore se tutos arbitrantur; sed, quocunque uenerint, hanc sibi rem præsidio sperant esse futurum. tolle hanc spem, tolle hoc præsidium ciuibus Romanis: constitue, nihil esse opis in hac uoce, ciuis R. sum; posse impune prætorem, aut alium quemlibet supplicium, quod uelit, in eum constituere, qui se ciuem R. esse dicat:
* quod quis ignoret: iam omnes prouincias, iam omnia regna, iam omnes liberas ciuitates, iam omnem orbem terrarum, qui semper nostris hominibus maxime patuit, ciuibus R. ista defensione præcluseris. Quid, si L. Pretium, equitem R. qui tum in Sicilia

nego-

negotiabatur, nominabat? etiam ne id magnum fuit, Panormum litteras mittere; asseruasse hominem, custodijs Mamertinorum tuorum uinctum; clausum habuisse, dum Panormo Pretius ueniret? cognosceret hominem: aliquid de summo supplicio remitteres. si ignoraret: tum, si ita tibi uideretur, hoc iuris in omnes constitueres, ut, qui neque tibi notus esset, neque cognitorem locupletem daret, quamuis ciuis R. esset, in crucem tolleretur. Sed quid ego plura de Gauio? quasi tu Gauio tum fueris infestus, ac non nomini, generi, iuri ciuium hostis. non illi, inquam, homini, sed caussæ communi libertatis inimicus fuisti. quid enim attinuit, cum Mamertini more atque instituto suo crucem fixissent post urbem, in uia Pompeia, te iubere in ea parte figere, quæ ad fretum spectaret, & hoc addere, quod negare nullo modo potes, quod omnibus audientibus dixisti palam, te iccirco illum locum deligere, ut ille, qui se ciuem R. esse diceret, ex cruce Italiam cernere, ac domum suam prospicere posset? itaque illa crux sola, iudices, post conditam Messanam illo in loco fixa est. Italiæ conspectus ad eam rem ab isto delectus est, ut ille in dolore cruciatuq. moriens, perangusto fretu diuisa seruitutis, ac libertatis iura cognosceret; Italia autem alumnum suum, seruitutis extremo summoq. supplicio affectum uideret? Facinus est, uincire ciuem R. scelus, uerberare: prope paricidium, necare: quid dicam, in crucem tollere? uerbo satis digno tam nefaria res appellari nullo modo potest. non fuit his omnibus iste

contentus.

contentus. spectet, inquit, patriam: in conspectu legum libertatisq. moriatur. Non tu hoc loco Gauiú, non unum hominem nescio quem ciuem R. sed communem libertatis, & ciuitatis caussam in illum cruciatum, & crucem egisti. iam uero uidete hominis audaciam. non ne eum grauiter tulisse arbitramini, quòd illam ciuibus R. crucem non posset in foro, non in comitio, non in rostris defigere? quod enim his locis in prouincia sua celebritate simillimum, regione proximum potuit, elegit: monumentum sceleris audaciæq. suæ uoluit esse in conspectu Italiæ, uestibulo Siciliæ, prætereuectione omnium, qui ultro citroq. nauigarent. Si hæc non ad ciues R. non ad aliquos amicos nostræ ciuitatis, non ad eos, qui populi R. nomen audissent, denique, si non ad homines, uerum ad bestias, aut etiam, ut longius progrediar, si in aliqua desertissima solitudine ad saxa, & ad scopulos hæc conqueri, & deplorare uellem: tamen omnia muta, atque inanima, tanta, & tam indigna rerum atroci tate commouerentur. nunc uero, cum loquar apud senatores populi R. legum, iudiciorumque, & iuris auctores, timere non debeo, ne non unus iste ciuis R. illa cruce dignus, ceteri omnes simili periculo indignissimi iudicentur. Paullo ante, iudices, lacrymas in morte misera, atque indignissima nauarchorum nó tenebamus, & recte ac merito sociorum innocentium miseria commouebamur: quid nunc in nostro sanguine tandem facere debemus? nam ciuium R. omnium sanguis coniunctus existimandus est; quoniam

niam id & ſalutis omnium ratio, & ueritas poſtulat. omnes hoc loco ciues R. & qui adſunt, & qui ubicunque ſunt, ueſtram ſeueritatem deſiderant, ueſtram fidem implorant, ueſtrum auxilium requirunt: omnia ſua iura, commoda, auxilia, totam denique libertatem in ueſtris ſententijs uerſari arbitrantur. a me, tametſi ſatis habent, tamen, ſi res aliter acciderit, plus habebunt fortaſſe, quàm poſtulant. nam et ſi qua uis iſtum de ueſtra ſeueritate eripuerit; id quod neque metuo, iudices, neque ullo modo fieri poſſe uideo: ſed ſi in hoc me ratio fefellerit: Siculi cauſſam ſuam periſſe querentur, & mecum pariter moleſte ferent: populus quidem Romanus breui, quoniam mihi poteſtatem apud ſe agendi dedit, ius ſuum, me agente, ſuis ſuffragijs ante kal. Feb. recuperabit. Ac ſi de mea gloria & amplitudine quæritis, iudices; non eſt alienum meis rationibus, iſtum mihi ex hoc iudicio ereptum ad illud populi R. iudicium reſeruari. ſplendida eſt illa cauſſa, probabilis mihi, & facilis, populo grata, atque iucunda. denique ſi uideor hic, id quod ego non quæſiui, de uno iſto uoluiſſe creſcere: iſto abſoluto, quod ſine multorum ſcelere fieri non poteſt, de multis mihi creſcere licebit. ſed mehercule ueſtra reiq. publicæ cauſſa, iudices, nolo in hoc delecto conſilio tantum flagitium eſſe commiſſum: nolo eos iudices, quos ego probarim, atque delegerim, ſic in hac urbe notatos iſto abſoluto ambulare, ut non cera, ſed cæno obliti eſſe uideantur. Quamobrem te quoque, Hortenſi, quia monendi locus eſt, ex hoc lo-

co

co moneo, uideas etiam atque etiam, & consideres, quid agas, quò progrediare, quem hominem, & qua ratione defendas. neque de illo quidquam tibi præfinio, quo minus ingenio mecum atque omni dicendi facultate contendas: cetera, si qua putas te occultius extra iudicium, quæ ad iudicium pertinent, facere posse; si quid artificio, consilio, potentia, gratia, copijs istius moliri cogitas; magnopere censeo desistas: & illa, quæ tentata iam, & cœpta ab isto sunt, a me autem peruestigata, et cognita, moneo ut extinguas, & longius progredi ne sinas. magno tuo periculo peccabitur in hoc iudicio, maiore quā putas. quod enim te liberatum iam existimationis metu, defunctum honoribus, designatum consulem cogites: mihi crede, ornamenta ista, & beneficia populi R. non minore negotio retinentur, quàm comparantur. tulit hæc ciuitas, quoad potuit, quoad necesse fuit, regiam istam uestram dominationem in iudicijs, & in omni republica, tulit: sed, quo die populo R. tribuni pl. restituti sunt, omnia ista uobis, si forte nondum intelligitis, adempta, atque erepta sunt. omnium nunc oculi coniecti sunt hoc ipso tempore in unumquenque nostrum, qua fide ego accusem, qua religione hi iudicēt, qua tu ratione defendas. de omnibus nobis, si quis tantulum de recta regione deflexerit, non illa tacita existimatio, quam antea contemnere solebatis, sed uehemens ac liberum populi R. iudicium consequetur. nulla tibi, Quincte, cum isto cognatio est, nulla necessitudo: quibus excusationibus antea nimium in aliquo iudicio:

cio ſtudium tuum defendere ſolebas, earum habere in hoc homine nullam potes. quæ iſte in prouincia palam dictitabat, cum ea quæ faciebat, tua ſe fiducia facere dicebat; ea ne uera putentur, tibi maxime eſt prouidendum. ego mei iam rationem officij confido eſſe omnibus iniquiſſimis meis perſolutá. nam iſtum paucis horis primæ actionis omnium mortalium ſententijs condemnaui. reliquum iudicium non iam de mea fide, quæ perfecta eſt; neque de iſtius uita, quæ damnata eſt; ſed de iudicibus, & , uere ut dicam, de te futurum eſt. at quo tempore futurum eſt? (nam id maxime prouidendum eſt: etenim cum omnibus in rebus, tum in rep. permagni momenti eſt ratio, atque inclinatio temporum) nempe eo, cum populus R. aliud genus hominum, atque alium ordinem ad res iudicandas requirit; nempe ea lege de iudicijs, iudicibusq. nouis promulgata, quam nõ is promulgauit, cuius nomine proſcriptam uidetis, ſed hic reus. hic, inquam, ſua ſpe, atque opinione, quá de uobis habet, legem illam ſcribendam, promulgandamq. curauit. itaque, cum primo agere cœpimus, non erat promulgata: cum iſte ueſtra ſeueritate permotus, multa ſigna dederat, quamobrem reſponſurus non uideretur, mentio de lege nulla fiebat: poſtea quàm iſte recreari, & confirmari uiſus eſt, lex ſtatim promulgata eſt: cui legi cum ueſtra dignitas uehemẽter aduerſetur, iſtius ſpes falſa, et inſignis impudẽtia maxime ſuffragatur. Hic ſi quid erit commiſſum a quoquá ueſtrum, quod reprehendatur: aut

populus R. iudicabit de eo homine, quem iam antea iudicijs indignum putauit; aut ij, qui propter offensionem iudiciorum de ueteribus iudicibus lege noua noui iudices erunt constituti. Mihi porro, ut ego non dicam, quis omnium mortalium non intelligit, quàm longe progredi sit necesse? potero silere, Hortensi, potero dissimulare, cum tantum resp. uulnus acceperit, ut expilatæ prouinciæ, uexati socij, dij immortales spoliati, ciues R. cruciati, & necati impune me actore esse uideantur? potero hoc onus tantum aut in hoc iudicio deponere, aut diutius tacitus sustinere? non agitanda res erit? non in medium proferenda? non populi R. fides imploranda? non omnes, qui tanto se scelere obstrinxerint, ut aut fidem suam corrumpi paterentur, aut iudicium corrumperent, in discrimen, ac iudicium uocandi? Quæret aliquis fortasse: tantũne igitur laborem, tantas inimicitias, tot hominũ, suscepturus es? Non studio quidem hercule ullo, neque uoluntate: sed non idem mihi licet, quod ijs, qui nobili genere nati sunt; quibus omnia populi R. beneficia dormientibus deferuntur. longe alia mihi lege in hac ciuitate, & condicione uiuendum est. uenit enim mihi in mentem M. Catonis, hominis sapientissimi: qui cum se uirtute, non genere populo R. commendari putaret, cum ipse sui generis initium, ac nominis ab se gigni, & propagari uellet, hominum potentissimorum suscepit inimicitias, & maximis in laboribus usque ad summam senectutem summa cum gloria uixit. Postea Q. Pompeius, humili atque

loco natus, non ne plurimis inimicitijs, maximisq. suis periculis, ac doloribus amplissimos honores est adeptus? Modo L. Fimbriam, C. Marium, C. Cœlium uidimus non mediocribus inimicitijs, ac laboribus contendere, ut ad istos honores peruenirent, ad quos uos per ludum, et per neglıgētiam peruenistis. Hæc eadem est nostræ nationis regio, & uia: horum nos hominum sectam, atque instituta persequimur. uidemus, quanta sit in inuidia, quantoq. in odio apud quosdam homines nobiles nouorū hominum uirtus, & industria; si tantulum oculos deiecerimus, præsto esse insidias; si ullum locum aperuerimus suspicioni, aut crimini, accipiendum esse statim uulnus: esse nobis semper uigilandum, semper laborandum uidemus. inimicitiæ sunt, subeantur: labores, suscipiantur. etenim tacitæ magis, & occultæ inimicitiæ timendæ sunt, quàm indictæ, & apertæ. hominum nobilium non fere quisquam nostræ industriæ fauet: nullis nostris officijs beneuolentiam illorum allicere possumus: quasi natura, & genere disiuncti sint, ita dissident a nobis animo, ac uoluntate. Quare quid habent eorum inimicitiæ periculi, quorum animos iam ante habueris inimicos, & inuidos, quàm ullas inimicitias susceperis? Quamobrem mihi, iudices, optandum est, illud, in hoc reo finem accusandi facere, cum et populo R. satisfactum, & receptum officium Siculis, necessarijs meis, erit persolutum. deliberatum autem est, si res opinionem meam, quam de uobis habeo, fefellerit, non modo

eos persequi, ad quos maxime culpa corrumpendi iudicij, sed etiam illos, ad quos conscientiæ contagio pertinebit. proinde siqui sunt, qui in hoc reo aut potentes, aut audaces, aut artifices ad corrumpendum iudicium uelint esse; ita sint parati, ut disceptante populo R. mecum sibi rem uideant futuram. et si me in hoc reo, quem mihi inimicum Siculi dederunt, satis uehementem, satis perseuerantem, satis uigilantem esse cognorunt; existimēt in ijs hominibus, quorum ego inimicitias populi R. salutis caussa suscepero, multo grauiorem, atque acriorem futurū. Nunc te, Iuppiter Optime Maxime, cuius iste donum regale, dignum tuo pulcherrimo templo, dignum Capitolio, atque ista arce omnium nationum, dignum regio munere, tibi factum ab regibus, tibi dicatum, atque promissum, per nefarium scelus de regijs manibus extorsit; cuiusq́. sanctissimum, & pulcherrimū simulacrum Syracusis sustulit: teq́. Iuno regina, cuius duo fana duabus in insulis posita sociorum, Melitæ, & Sami, sanctissima, & antiquissima, simili scelere idem iste omnibus donis, ornamentisq́. nudauit: teq́ue, Minerua, quam item iste duobus in clarissimis, & religiosissimis templis expilauit; Athenis, cum auri grande pondus; Syracusis, cum omnia, præter tectum, & parietes, abstulit; teq́ue, Latona, & Apollo, & Diana, quorum iste Deli non fanum, sed, ut hominum opinio, & religio fert, sedem antiquam diuinumq́. domicilium nocturno latrocinio, atque impetu compilauit: etiam te Apollo, quem iste Chio sustu-

sustulit: teq. etiam atque etiam, Diana, quam Pergæ spoliauit, cuius simulacrum sanctissimum Segestæ, bis apud Segestanos consecratum, semel ipsorum religione, iterum P. Africani uictoria, tollendum, asportandumq. curauit: teque, Mercuri, quem Verres in uilla, & in priuata aliqua palæstra posuit, P. Africanus in urbe sociorum, & in gymnasio Tyndaritanorum iuuentutis illorum custodem, & præsidem uoluit esse: teque, Hercules, quem iste Agrigenti, nocte intempesta, seruorum instructa & comparata manu conuellere ex suis sedibus, atque auferre conatus est: teque, sanctissima mater Idæa, quam apud Enguinos augustissimo & religiosissimo in templo sic spoliatam reliquit, ut nunc nomen modo Africani, & uestigia uiolatæ religionis maneant, monumenta uictoriæ faniq. ornamenta non extent: uosq. omnium rerum forensium, consiliorum maximorum, legum iudiciorumq. arbitri, & testes, celeberrimo in loco prætorij locati, Castor, et Pollux, quorum e templo quæstum sibi iste, et prædam maximã improbissime comparauit: omnesq. dij, qui uehiculis tensarum sollemnes cœtus ludorum initis, quorum iter iste ad suum quæstum, non ad religionum dignitatem faciendum, exigendumq. curauit: teque, Ceres, et Libera, quarũ sacra, sicut opiniones hominũ, ac religiones ferũt, longe maximis, atque occultissimis cærimonijs continentur, a quibus initia uitæ, atque ui ctus, legũ, morum, mansuetudinis, humanitatis exẽpla hominibus, et ci

 uitati-

uitatibus data, ac dispertita esse dicuntur: quarum sacra populus R. a Græcis adscita, & accepta, tanta religione & publice, & priuatim tuetur, non ut ab alijs huc allata, sed ut ceteris hinc tradita esse uideãtur: quæ ab isto uno sic polluta, & uiolata sunt, ut simulacrum Cereris unum, quod a uiro non modo tangi, sed ne aspici quidem fas fuit, e sacrario Catinæ conuellendum, auertendumq. curauerit; alterum autem Ennæ ex sua sede, ac domo sustulerit; quod erat tale, ut homines, cum uiderent, aut ipsam uidere se Cererem, aut effigiem Cereris non humana manu factam esse, sed de cælo delapsam arbitrarentur: uos etiam atque etiam imploro, & appello, sanctissimæ deæ, quæ illos Ennenses lacus, lucosq. colitis, cunctæq. Siciliæ, quæ mihi defendenda tradita est, præsidetis; a quibus, inuentis frugibus, & in orbem terrarum distributis, omnes gentes, ac nationes uestri religione numinis cõtinentur: ceteros item deos, deasq. omnes imploro, atque obtestor, quorum templis, & religionibus iste nefario quodam furore, & audacia instinctus bellum sacrilegum semper, impiumq. habuit indictum, ut, si in hoc reo, atque in hac caussa omnia mea consilia ad salutem sociorum, dignitatem populi R. fidem meam spectauerunt, si nullam ad rem, nisi ad officium, & ueritatem, omnes meæ curæ, uigiliæ, cogitationesq. laborarunt; quæ mea mens in suscipienda caussa fuit, fides in agenda, eadem uestra in iudicanda sit; denique, uti C. Verrem, si eius omnia sunt inaudita, & singularia

faci-

facinora sceleris, audaciæ, perfidiæ, libidinis, auari tiæ, crudelitatis, dignus exitus eiusmodi uita, atque factis uestro iudicio consequatur; utq. resp. mea fide, unaq. hac accusatione mea contenta sit; mihiq. posthac bonos potius defendere liceat, quàm improbos accusare necesse sit.

PRO M. FONTEIO,

ORATIO XI.

Desunt permulta.

Hoc prætore oppressam esse ære alieno Galliam. a quibus uersuras tantarum pecuniarum factas esse dicunt? a Gallis? nihil minus. a quibus igitur? a ciuibus R. qui negotiantur in Gallia? cur eorum uerba non audimus? cur eorum tabulæ nullæ proferuntur? insector ultro, atque insto accusatori, iudices: insector, inquam, & flagito testes. plus ego in hac caussa laboris, & operæ consumo in poscendis testibus, quàm ceteri defensores in refutandis. audacter hoc dico, iudices, non temere confirmo. referta Gallia negotiatorum est, plena ciuium R. nemo Gallorum sine ciue R. quidquam negotij gerit: nummus in Gallia nullus sine ciuium R. tabulis commouetur. uidete, quò descendam, iudices, quàm longe uidear a con-

ſuetudine mea, & cautione, ac diligentia diſcedere. unæ tabulæ proferantur, in quibus ueſtigium ſit aliquod, quod ſignificet pecuniam Fonteio datā: unum ex toto negotiatorum, colonorum, publicanorum, aratorum, pecuariorum numero teſtem producāt: uere accuſatum eſſe concedam. pro dij immortales, quæ hæc eſt cauſſa? quæ defenſio? prouinciæ Galliæ M. Fonteius præfuit, quæ conſtat ex ijs generibus hominum, & ciuitatum, qui, ut uetera mittam, partim noſtra memoria bella cum populo R. acerba, ac diuturna geſſerunt; partim, modo ab noſtris imperatoribus ſubacti, modo bello domiti, modo triumphis, ac monumentis notati, modo ab ſenatu agris urbibusq. multati ſunt; partim, qui cum ipſo M. Fonteio ferrum ac manus contulerunt, multoq. eius ſudore, ac labore ſub populi R. imperium, ditionemq. ceciderunt. Eſt in eadem prouincia Narbo Martius, colonia noſtrorum ciuium, ſpecula populi R. ac propugnaculum iſtis ipſis nationibus oppoſitum et obiectū. eſt item urbs Maſſilia, de qua ante dixi, fortiſſimorum, fideliſſimorumq. ſociorum, qui Gallicorum bellorum pericula a populo R. copijs, armisq. propulſarunt. eſt præterea numerus ciuium R. maximus, atque hominum honeſtiſſimorum. Huic prouinciæ, quæ ex hac gentium uarietate conſtaret, M. Fonteius, ut dixi, præfuit: qui erant hoſtes, ſubegit: qui proximi fuerant, eos ex ijs agris, quibus erant multati, decedere coegit: ceteris, qui iccirco magnis ſæpe erant bellis ſuperati, ut ſemper populo R. parerent,

magios

magnos equitatus ad ea bella, quæ tum in toto orbe terrarum a populo R. gerebantur, magnas pecunias ad eorum stipendium, maximum frumenti numerum ad Hispaniense bellum tolerandum imperauit. Hæc qui gessit, in iudicium uocatur: uos, qui in re non interfuistis, caussam una cum prætore cognoscitis. dicunt contra, quibus inuitissimis imperatum est: dicunt, qui ex agris ex M. Fonteij decreto decedere sunt coacti: dicunt, qui ex bello, cæde, & fuga nunc primum audent contra M. Fonteium inermem consistere. Quid coloni Narbonenses, quid uolunt? quid existimant? hunc per uos uolunt, se per hunc incolumes existimant esse. Quid Massiliensium ciuitas? hũc præsentem ijs affecit honoribus, quos habuit amplissimos. uos autem absens orat, atque obsecrat, ut sua religio, laudatio, auctoritas aliquid apud uestros animos momenti habuisse uideatur. Quid? ciuium R. quæ uoluntas est? nemo est ex tanto numero, quin hunc optime de prouincia, de imperio, de socijs, de ciuibus meritum esse arbitretur. Quoniam igitur uidetis, qui oppugnent M. Fonteium; cognoscitis, qui defensum uelint; statuite nunc, quid uestra æquitas, quid populi R. dignitas postulet: utrum colonis uestris, negotiatoribus uestris, amicissimis atque antiquissimis socijs & credere, & consulere malitis; an ijs, quibus neque propter iracundiam fidem, neque propter infidelitatem honorem habere debetis. Quid, si maiorem etiam hominum honestissimorũ copiam affero, qui huius uirtuti, atque innocentiæ testimonio

monio possint esse? tamen ne plus Gallorum consensio ualebit, quàm summa auctoritas omnium? Cum Galliæ Fonteius præesset, scitis, iudices, maximos populi R. exercitus in duabus Hispanijs, clarissimosq. imperatores fuisse. quàm multi equites R. quàm multi tribuni militum, quales, & quot, & quoties legati ad eos? exercitus præterea Cn. Pompeij, maximus, atque ornatissimus, hiemauit in Gallia, M. Fonteio imperante. Satis ne uobis multos, satis idoneos testes, & conscios uidetur ipsa fortuna esse uoluisse earum rerum, quæ, M. Fonteio prætore, gererentur in Gallia? quem ex tanto hominum numero testem in hac caussa producere potestis? quis est ex eo numero, qui uobis auctor placeat? eo nos iam laudatore, & testes utemur. Dubitabitis etiam diutius, iudices, quin illud, quod initio uobis proposui, uerissimum sit? aliud per hoc iudicium nihil agi, nisi ut, M. Fonteio oppresso, testimonijs eorum, quibus multa, reip. caussa, inuitissimis imperata sunt, segniores post hac ad imperandum ceteri sint, cum uideant eos oppugnari, quibus oppressis populi R. imperium incolume esse non possit. Obiectum est etiam, quæstum M. Fonteium ex uiarum munitione fecisse: ut aut ne cogeret munire, aut id, quod munitum esset, ne improbaret. Si & coacti sunt munire omnes, & multorũ opera improbata sunt: certe utrunque falsum est, & ob uacationem pretium datum, cum immunis nemo fuerit; & ob probationem, cum multa improbata sint. Quid, si hoc crimen optimis hominibus delegare

gare possimus, & ita, ut non culpam in alios transfe ramus, sed uti doceamus, eos isti munitioni præfuisse, qui facile officium suum & præstare, & probare possunt? tamen ne uos omnia in M. Fonteium, iratis testibus freti, conferetis? cum maioribus reip. negotijs M. Fonteius impediretur; & cum ad remp. pertineret, uiam Domitiam munire: legatis suis primarijs uiris, C. Annio Bellieno, & C. Fonteio negotium dedit: itaque præfuerunt, imperauerunt pro dignitate sua, quod uisum est, & probauerunt. quod uos, si nulla alia ex re, ex litteris quidem uestris, quas scripsistis, & missis, & allatis, certe scire potuistis: quas si antea non legistis, nunc ex nobis, quid de ijs rebus Fonteius ad legatos suos scripserit, quid ad eũ illi rescripserint, cognoscite. L. M. AD. C. ANNIVM. LEG. AD. C. FONTEIVM. LEG. L. A. C. ANNIO. LEG. AB. C. FONTEIO. LEG. Satis opinor esse perspicuum, iudices, hanc rationem mutationis neque ad M. Fonteium pertinere, & ab ijs esse tractatam, quos nemo possit reprehendere. cognoscite nunc de crimine uinario, quod illi inuidiosissimum, & maximum esse uoluerunt. Crimen a Plætorio, iudices, ita constitutum est; Fonteio non in Gallia primum uenisse in mentem, ut portorium uini institueret, sed in Italia; hac proposita ratione, Roma profectum: itaque Titurium Tolosæ quaternos denarios in singulas uini amphoras portorij nomine exegisse, Croduni * Porcium, & Munium ternos uictoriatos, Vulchalone Seruæum binos & uictoriatos mille. atque in his locis

* locis se Croduni & Vulchalone ab his portorium esse exactum, si qui Cobiomacho, qui uicus inter Tolosam & Narbonem est, diuerterentur, neque Tolo-
* sam ire uellent: Elesiodolus tantum senos denarios ab ijs, qui ad hostem portarent, exegisset. Video, iudices, esse crimen, & genere ipso magnum: uectigal enim esse impositum fructibus nostris dicitur: & pecuniam permagnam ratione ista cogi potuisse confiteor, & inuidiam: uel maxime enim inimici hanc rẽ sermonibus diuulgare uoluerũt. sed ego ita existimo; quo maius crimen sit id, quod ostendatur esse falsum, hoc maiorẽ ab eo iniuriam fieri, qui id confingat. uult enim magnitudine rei sic occupare animos eorum, qui audiunt, ut difficilis aditus ueritati relinquatur.

Desiderantur, quæ de crimine uinario erant reliqua, nec non quæ ad bellum Vocontiorum, & dispositionem hibernorum pertinebant.

At hoc Galli negant. actio rerum, & uis argumentorum coarguit. potest igitur testibus, iudex non credere? cupidis, & iratis, & coniuratis, & ab religione remotis non solum potest, sed etiam debet. etenim si, quia Galli dicunt, iccirco M. Fonteius nocens existimandus est: quid mihi opus est sapiente iudice? quid æquo quæsitore? quid oratore non stulto? dicunt enim Galli: negare non possumus. hic si ingeniosi, & periti, & æqui iudicis has partes esse existimatis, ut, quoniam quidem testes dicunt, sine ulla dubitatio

ne

*ne credendum ſit: Salus ipſa uirorum fortium innocen
tiam tueri non poteſt. ſin autem in rebus iudicandis
non minimam partem ad unamquanque rem exiſti-
mandam, momentoq́. ſuo ponderandam ſapientia iu-
dicis tenet: næ multo ueſtræ maiores, grauioresq́.
partes ſunt ad cogitandum, quàm ad dicendum meæ.
mihi enim ſemper unaquaque de re teſtis nō ſolum ſe
mel, uerum etiam breuiter interrogandus, & ſæpe
etiam non interrogandus, ne aut irato facultas ad di
cendum data, aut cupido auctoritas attributa eſſe ui
deatur. uos & ſæpius eandem rem animis agitare,
& diutius unoquoque de teſte cogitare poteſtis. & ſi
quem nos interrogare noluimus; quæ cauſſa nobis ta
cendi fuerit, exiſtimare debetis. quamobrem ſi hoc
iudici præſcriptum lege, aut officio putatis, teſtibus
credere: nihil eſt, cur alius alio iudice melior, aut ſa
pientior exiſtimetur. unum eſt enim, & ſimplex au
rium iudicium, & promiſcue, & communiter ſtultis,
ac ſapientibus ab natura datum. quid eſt igitur, ubi
elucere poſſit prudentia? ubi diſcerni ſtultus auditor,
& credulus ab religioſo, & ſapienti iudice? nimirum
illud, in quo ea, quæ dicuntur a teſtibus, coniecturæ,
& cogitationi traduntur, quanta auctoritate, quan-
ta animi æquitate, quanto pudore, quanta fide, quan-
ta religione, quanto ſtudio exiſtimationis bonæ, quan
ta cura, quanto timore dicantur. an uero uos id in te-
ſtimonijs hominum barbarorū dubitabitis, quod per-
ſæpe & noſtra, & patrum memoria ſapientiſſimi iu-
dices de clariſſimis noſtræ ciuitatis uiris dubitandum
non*

non putauerunt? qui Cn. & Q. Cæpionibus, L. & Q. Metellis testibus in Q. Pompeium, hominem nouum, non crediderunt: quorum uirtuti, generi, rebus gestis fidem, & auctoritatem in testimonio cupiditatis atque inimicitiarum suspicio derogauit. ecquem hominem uidimus, Ecquem uere commemorare possumus parem consilio, grauitatē, constantia, ceteris uirtutibus, honoris, ingenij, rerum gestarum ornamentis M. Aemilio Scauro fuisse? tamen huius, cuius iniurati nutu prope terrarum orbis regebatur, iurati testimonio neque in C. Fimbriam, neque in C. Memmium creditum est. noluerunt ij, qui iudicabant, hanc patere inimicitijs uiam; quem quisque odisset, ut eum testimonio posset tollere. Quantus in L. Crasso pudor fuerit, quod ingenium, quanta auctoritas, quis ignorat? tamēn is, cuius etiam sermo testimonij auctoritatem habebat, testimonio ipso, quæ in M. Marcellum inimico animo dixit, probare non potuit. Fuit, fuit illis iudicibus diuinum, ac singulare, iudices, consilium, qui se non solum de reo, sed etiam de accusatore, de teste iudicare arbitrabantur, quid fictum, quid fortuna ac tempore allatum, quid pretio corruptum, quid spe, aut metu deprauatum, quid a cupiditate aliqua, aut inimicitijs profectum uideretur. quæ si iudex non amplectetur omnia consilio, nō animo, ac mente circumspiciet; si, ut quidque ex illo loco dicetur, ex oraculo aliquo dici arbitrabitur: profecto satis erit id, quod dixi antea, non surdum iudicem huic muneri, atque officio præesse: nihil erit,

quamobrem

quamobrem ille nescio quis, sapiens homo, ac multarum rerum peritus, ad res iudicandas requiratur. an uero illi equites R. quos nos uidimus, qui nuper in rep. iudicijsq. maximis floruerunt, habuerunt tantum animi, tantum roboris, ut M. Scauro testi non crederent: uos Belgarum, atque Allobrogum testimonijs non credere timetis? Si inimico testi credi non oportuit: inimicior Marcello Crassus, aut Fimbriæ Scaurus ex ciuilibus studijs, atque obtrectatione domestica, quàm huic Galli? quorum, qui optima in caussa sunt, equites, frumentum, pecuniam semel, atque iterum, ac sæpius inuitissimi dare coacti sunt: ceteri, partim ex ueteribus bellis agro multati, partim ab hoc ipso bello superati, & oppressi. Si, qui ob aliquod emolumentum suum cupidius aliquid dicere uidentur, ijs credi non conuenit: credo, maius emolumentum Cæpionibus, & Metellis propositum fuisse ex Q. Pompeij damnatione, cum studiorum suorum obtrectatorem sustulissent, quàm cunctæ Galliæ ex M. Fonteij calamitate, in qua illa prouincia prope suam immunitatem, ac libertatem positam esse arbitratur. An, si homines ipsos spectare conuenit, id quod in teste profecto ualere plurimum debet, non modo cum summis ciuitatis nostræ uiris, sed cum infimo ciues R. quisquam amplissimus Galliæ comparandus est? scit Induciomarus, quid sit testimonium dicere? mouetur eo timore, quo nostrum unusquisque, cum in eum locum productus est? recordamini, iudices, quátopere laborare soleatis, non modo quid dicatis pro testimonio,

ſtimonio, ſed etiam quibus uerbis utamini, ne quod minus moderate poſitum, ne quod ab aliqua cupidita te prolapſum uerbum eſſe uideatur. uultu denique la boratis, ne qua ſignificari poſſit ſuſpicio cupiditatis: ut &, cum proditis, exiſtimatio ſit quædam tacita de uobis pudoris, ac religionis; &, cum diſceditis, ea diligenter conſeruata, ac retenta uideatur. credo hæc eadem Induciomarum in teſtimonio timuiſſe, aut cogitaſſe: qui primum illud uerbum conſideratiſſimũ noſtræ conſuetudinis, Arbitror, quo nos etiam tunc utimur, cum ea dicimus iurati, quæ comperta habemus, quæ ipſi uidimus, ex toto teſtimonio ſuo ſuſtulit, atque omnia ſe ſcire dixit. uerebatur enim uidelicet, ne quid apud uos populumq. R. de exiſtimatione ſua deperderet; ne qua fama conſequeretur eiuſmodi, Induciomarum, talem uirum, tam cupide, tam teme re dixiſſe: non intelligebat, ſe in teſtimonio nihil præ ter uocem, & os, & audaciam neque ciuibus ſuis, ne que accuſatoribus noſtris præſtare debere. An uero iſtas nationes religione iuriſiurandi, ac metu deorum immortalium in teſtimonijs dicendis commoueri arbi tramini? quæ tantum a ceterarum gentium more ac natura diſſentiunt, quòd ceteræ pro religionibus ſuis bella ſuſcipiunt, iſtæ contra omnium religiones: illæ in bellis gerendis ab dijs immortalibus pacem, ac ue niam petunt, iſtæ cum ipſis dijs immortalibus bella geſſerunt. hæ ſunt nationes, quæ quondam tam longe ab ſuis ſedibus Delphos uſque ad Apollinem Pythiũ, atque ad oraculum orbis terræ uexandum, ac ſpolian

dum

dum profectæ sunt. ab iisdem gentibus, sanctis, et in testimonio religiosis, obsessum Capitolium est, atque ille Iuppiter, cuius nomine maiores nostri sanctam testimoniorum fidem esse uoluerunt. postremo, iis quidquam sanctum ac religiosum uideri potest, qui, etiam si quando aliquo metu adducti deos placandos esse arbitrantur, humanis hostiis eorum aras, ac templa funestant? ut ne religionem quidem colere possint, nisi eam ipsam prius scelere uiolarint. quis enim ignorat, eos usque ad hanc diem retinere illam immanem ac barbaram consuetudinem hominum immolandorum? quamobrem, quali fide, quali pietate existimatis esse eos, qui etiam deos immortales arbitrētur hominum scelere, & sanguine facillime posse placari? Cum his uos testibus uestram religionem coniungetis? ab his quidquā sancte, aut moderate dictum putabitis? hoc uestræ mentes, tam castæ, tam integræ, sibi suscipient, ut, cum omnes legati nostri, qui illo triennio in Galliam uenerunt; omnes equites R. qui in illa prouincia fuerunt; omnes negotiatores eius prouinciæ, denique omnes in Gallia, qui sunt socii populi R. atque amici, M. Fonteium incolumem esse cupiant, iurati priuatim & publice laudent; uos tamē Gallis credere malitis? quid ut secuti esse uideamini? uoluntatem ne hominum? grauior igitur uobis erit hostiū uoluntas, quàm ciuium? an dignitatem testium? potestis igitur ignotos notis, iniquos æquis, alienigenas domesticis, cupidos moderatis, mercenarios gratuitis, impios religiosis, inimicissimos huic imperio, ac

nominī, bonis, ac fidelibus & socijs, & ciuibus ante ferre? An uero dubitatis, iudices, quin insitas inimicitias istæ gentes omnes & habeant, & gerant cum populi R. nomine? sic existimatis eos hic sagatos, brachatosq. uersari animo demisso, atque humili, ut solent ij, qui affecti iniurijs, ad opem iudicum supplices, inferioresq. confugiunt? nihil uero minus. hi contra uagantur læti, atque erecti passim toto foro, cum quibusdam minis, et barbaro atque immani terrore uerborum. quod ego profecto non crederem, nisi aliquoties ex ipsis accusatoribus uobiscum simul, iudices, audissem; cum præciperent, ut caueretis, ne, hoc absoluto, nouum aliquod bellum Gallicum concitaretur. Si M. Fonteium, iudices, in caussa deficerēt omnia; si turpi adolescentia, uita infami, magistratibus, quos ante oculos uestros gessit, conuictis uirorū bonorum testimonijs, legationibus flagitiose obitis, inuisus suis omnibus in iudicium uocaretur; si in eo iudicio colonorum populi R. Narbonensium, fidelissimorum sociorum Massiliensium, ciuium R. omnium testimonijs tabulisq. premeretur: tamen esset uobis magnopere prouidendum, ne, quos ita afflictos a uestris patribus maioribusq. accepissetis, ut contemnendi essent, eos pertimuisse, & eorum minis & terrore commoti esse uideremini. nunc uero, cum lædat nemo bonus, laudent omnes uestri ciues, atque socij, oppugnent ij, qui sæpissime hanc urbem, & hoc imperium oppugnarunt; cumq. inimici M. Fonteij uobis, ac populo R. minentur, amici, ac propinqui

pinqui supplicent uobis: dubitabitis non modo uestris ciuibus, qui maxime gloria, ac laude ducuntur, uerum etiam exteris nationibus, ac gentibus ostendere, uos in sententijs ferendis ciui parcere, quàm hosti cedere, maluisse? Magna mehercule caussa, iudices, absolutionis cum ceteris caussis hæc est, ne qua insignis huic imperio macula, atque ignominia suscipiatur, si hoc ita perlatum erit in Galliam, senatum, equitesq. populi R. non testimonijs Gallorum, sed minis commotos, rem ad illorum libidinem iudicasse. ita uero, si illi bellum facere conabuntur, excitandus nobis erit ab inferis C. Marius, qui Induciomaro isti minaci, atque arroganti par in belligerando esse possit: excitandus Cn. Domitius, & Q. Maximus, qui nationem Allobrogum, et reliquias suis iterum armis conficiat, atque opprimat: aut, quoniã id quidem non potest, orãdus erit nobis amicus meus M. Plætorins, ut suos nouos clientes a bello faciendo deterreat, ut eorum iratos animos, atque horribiles impetus deprecetur: aut, si non poterit, M. Fabium subscriptorem eius rogabimus, ut Allobrognm animos mitiget, quoniam apud illos Fabiorum nomẽ amplissimum: ut uelint isti aut quiescere, id quod uicti ac subacti solent, aut, cum minantur, intelligere, se populo R. non metum belli, sed spem triumphi ostendere. quòd si in turpi reo patiendum non esset, ut quidquam isti se minis profecisse arbitrarentur: quid faciendum uobis in M. Fonteio arbitramini? de quo homine, iudices, (iam enim mihi ui-

deor hoc, prope caussa duabus actionibus perorata, debere dicere) de quo uos homine, iudices, ne ab inimicis quidem ullum fictum probrosum non modo crimen, sed ne maledictum quidem audistis. ecquis unquam reus, præsertim in hac uitæ ratione uersatus, in honoribus petendis, in potestatibus, in imperijs gerendis, sic accusatus est, ut nullum probrum, nullum facinus, nulla turpitudo, quæ a libidine, aut a petulátia, aut ab audacia nata esset, ab accusatore obijceretur, si non uera, attamen ficta, cum aliqua ratione, ac suspicione? M. Aemilium Scaurum, summũ nostræ ciuitatis uirum, scimus accusatum a M. Bruto. extát orationes, ex quibus intelligi potest, multa in illum ipsum Scaurum esse dicta, falso, quis negat? uerunta men ab inimico dicta, & obiecta. Quàm multa M. Aquillius audiuit in suo iudicio? quàm multa L. Cotta? denique P. Rutilius? qui etsi damnatus est, mihi uidetur tamen inter uiros optimos, atque innocentissimos esse numerandus. ille igitur ipse, homo sanctissimus, ac téperantissimus, multa audiuit in sua caussa, quæ ad suspicionem stuprorũ, ac libidinem pertinerent. Extat oratio hominis, ut opinio mea fert, nostrorum hominum longe ingeniosissimi, atque eloquétissimi, C. Gracchi: qua in oratione permulta in L. Pisonem turpia, ac flagitiosa dicuntur: at in quem uirum? qui tanta uirtute, atque integritate fuit, ut etiam illis optimis temporibus, cum hominem inuenire nequam neminem posses, solus tamen Frugi nominaretur. quem cum in concionem Gracchus uocari

ri iuberet; & uiator quæreret, quem Pisonem? quòd erant plures: cogis me, inquit, dicere inimicum meũ Frugi. is igitur uir, quem ne inimicus quidem satis in appellando significare poterat, nisi ante laudasset; qui uno cognomine declarabatur, nõ modo quis esset, sed etiam qualis esset; tamen in falsam, atque iniquã probrorum insimulationem uocabatur. M. Fonteius ita duabus actionibus accusatus est, ut obiectum nihil sit, quo significari uestigium libidinis, petulantiæ, crudelitatis, audaciæ possit. non modo nullum facinus huius protulerunt, sed ne dictum quidem aliquod reprehenderunt. quòd si aut quantam uoluntatem habent ad hunc opprimendum, aut quantam ad maledicendum licentiam, tantum haberent aut ad emen tiendum animi, aut ad fingendum ingenij: non melio re fortuna ad probra nunc audienda Fonteius, quàm illi, de quibus antea commemoraui, fuisset. Frugi igitur hominem, iudices, frugi, inquam, & in omnibus uitæ partibus moderatum, ac temperantem, plenum pudoris, plenum officij, plenum religionis, uidetis positum in uestra fide, ac potestate, atque ita, ut commissus sit fidei, permissus potestati. uidete igitur, utrum sit æquius; hominem honestissimum, uirum fortissimum, ciuem optimum dedi inimicissimis, atque immanissimis nationibus, an reddi amicis; præsertim cum tot res sint, quæ uestris animis pro huius innocentis salute supplicent; primum generis antiquitas; quam Tusculo, ex clarissimo municipio, profectam, in mo-

numentis rerum gestarum incisam, ac notatam uidemus; tum autem continuæ præturæ, quæ & ceteris ornamentis, & existimatione innocentiæ maxime floruerunt; deinde recens memoria parentis, cuius sanguine non solum Asculanorum manus, a qua interfectus est, sed totum illud sociale bellum macula sceleris imbutum est; postremo ipse, cum in omnibus uitæ partibus honestus, atque integer, tum in re militari cum summi consilij, & maximi animi, tum uero usu quoque bellorum gerẽdorum in primis eorum hominum, qui nunc sunt, exercitatus. Quare si etiam monendi estis a me, iudices, quod non estis; uideor hoc leuiter pro mea auctoritate uobis præcipere posse, ut ex eo genere homines, quorum cognita uirtus, industria, felicitas in re militari sit, diligenter uobis retinendos existimetis. fuit enim maior talium uirorum in hac rep. copia: quæ cum esset, tamẽ eorum non modo saluti, sed etiam honori consulebatur. quid nunc uobis faciendum est, studijs militaribus apud iuuentutem obsoletis, hominibus autem ac summis ducibus partim ætate, partim ciuitatis discordijs hac reip. calamitate consumptis, cum tot bella aut a nobis necessario suscipiantur, aut subito atque improuisa nascantur. non ne & hominem ipsum ad dubia reip. tempora reseruandum, & ceteros studio laudis, ac uirtutis inflammandos putatis? recordamini, quos legatos nuper in bello L. Iulius, quos P. Rutilius, quos L. Cato, quos Cn. Pompeius habuerit: scietis fuisse tum M. Cornutũ, L. Cinnam, L.

Sullam, prætorios homines, belli gerẽdi peritissimos, præterea C. Marium, P. Didium, Q. Catulum, P. Crassum, non litteris homines ad rei militaris scientiam, sed rebus gestis ac uictorijs eruditos. age uero nunc inferte oculos in curiam, introspicite penitus in omnes reip. partes: utrum uidetis, nihil posse accidere, ut tales uiri desiderandi sint; an, si acciderit, eorum hominum copia populum R. abundare? quæ si diligenter attendetis, profecto, iudices, uirum ad labores belli impigrum, ad pericula fortem, ad usum ac disciplinam peritum, ad consilia prudentẽ, ad casum fortunamq́. felicem, domi uobis ac liberis uestris retinere, quàm inimicissimis populi R. nationibus, & crudelissimis tradere, & condemnare, malleis.. At infestis prope signis inferuntur Galli in Fonteium, & instant, atque urgent summo cum studio, summa cum audacia: nos uero, iudices, non & multis, et firmis præsidijs, uobis adiutoribus, isti immanni, atque intolerandæ barbariæ resistemus? Primum obijcitur contra istorum impetus Macedonia, fidelis & amica populo R. prouincia: quæ cum se, ac suas urbes non solum consilio, sed etiam manu Fonteij conseruatam esse dicat; ut illa per hunc a Thracum aduentu, ac depopulatione defensa est, ita sic ab huius nunc capite Gallorum impetus, terroresq́. depellit. Constituitur ex altera parte ulterior Hispania: quæ profecto non modo religione sua resistere istorum cupiditati potest, sed etiam sceleratorum hominum periuria testimonijs, ac laudationibus suis refutare.

Atque ex ipsa etiam Gallia, fidelissima, & grauissima, auxilia sumuntur. uenit huic subsidio misero, atque innocenti Massiliensium cuncta ciuitas: quæ non solum ob eam caussam laborat, ut huic, a quo ipsa seruata est, parem gratiam referre uideatur, sed etiam, quòd ea condicione, atque eo fato se in ijs terris collocatam esse arbitratur, ne quid nostris hominibus istæ gentes nocere possint. Pugnat pariter pro salute M. Fonteij Narbonensis colonia: quæ per hunc ipsa nuper obsidione hostium liberata, nunc eiusdem miserijs, ac periculis commouetur. Denique, ut oportet bello Gallico, ut maiorum iura, moresq. præscribunt, nemo est ciuis R. qui sibi ulla excusatione utendum putet. omnes illius prouinciæ publicani, agricolæ, pecuarij, ceteri negotiatores uno animo M. Fonteium, atque una uoce defendunt. Quòd si tantas auxiliorum nostrorum copias Induciomarus ipse despexerit, dux Allobrogum ceterorumq. Gallorum: num etiam de matris hunc complexu, lectissimæ, miserrimæq. feminæ, uobis inspectátibus auellet, atque abstrahet? præsertim cum uirgo Vestalis ex altera parte germanum fratrem cõplexa teneat, uestramque, iudices, ac populi R. fidem imploret: quæ pro uobis liberisq. uestris tot annos in dijs immortalibus placandis occupata est, ut ea nunc pro salute sua, fratrisq. sui animos uestros placare possit. cui miseræ quod præsidium, quod solatium reliquum est, hoc amisso? nam ceteræ feminæ gignere ipsæ sibi præsidia, & habere domi fortunarum omnium socium participemq.

cipemq.

cipemq. possint: huic uero uirgini quid est, præter fratrem, quod aut iucundum, aut carum esse possit? nolite pati, iudices, aras deorum immortalium, Vestæq. matris, quotidianis uirginis lamentationibus de uestro iudicio commoneri. prospicite, ne ille ignis æternus, nocturnis Fonteiæ laboribus uigilijsq. seruatus, sacerdotis Vestæ lacrymis extinctus esse dicatur. tendit ad uos uirgo Vestalis manus supplices easdem, quas pro uobis dijs immortalibus tendere consueuit. cauete, ne periculosum, superbumq. sit, eius uos obsecrationem repudiare, cuius preces si dij aspernarentur, hæc salua esse non possent. Videtis ne subito, iudices, uirum fortissimum, M. Fonteium parentis, & sororis commemoratione lacrymas profudisse? qui nunquam in acie pertimuerit, qui se armatus sæpe in hostium manum immiserit, cum in eiusmodi periculis eadem se solatia suis relinquere arbitraretur, quæ suus pater sibi reliquisset; idem nunc perturbato animo pertimescit, ne non modo ornamento, & adiumento non sit suis, sed etiam cum acerbissimo luctu dedecus æternum miseris, atque ignominiam relinquat. O fortunam longe disparem, M. Fontei, si deligere potuisses, ut potius telis tibi Gallorum, quàm periurijs intereundum esset. tum enim uitæ socia uirtus, mortis comes gloria fuisset: nunc uero qui est dolor? uictoriæ te, atque imperij pœnas ad eorum arbitrium sufferre, qui aut uicti armis sunt, aut inuitissimi paruerunt? a quo periculo defendite, iudices, ciuem fortem, atque innocentem:

tem: curate, ut nostris testibus plus, quàm alienigenis credidisse uideamini; plus saluti ciuium, quàm hostium libidini consuluisse; grauiorem duxisse eius obsecrationem, quæ uestris sacris præsit, quàm eorũ audaciam, qui cum omnium sacris, delubrisq. bella gesserunt. postremo prospicite, iudices, id quod ad dignitatem populi R. maxime pertinet, ut plus apud uos preces uirginis Vestalis, quàm minæ Gallorum ualuisse uideantur.

PRO A. CAECINA, ORATIO XII.

SI, QVANTVM in agro, locisq. desertis audacia potest, tantum in foro, atque in iudicijs impudentia ualeret; non minus nunc in caussa cederet A. Cæcina Sex. Aebutij impudentiæ, quàm tum in ui facienda cessit audaciæ. uerum et illud considerati hominis esse putauit, qua de re iure decertari oporteret, armis nõ contendere; & hoc constantis, quicum ui & armis certare noluisset, eum iure iudicioq. superare. Ac mihi quidem cum audax præcipue fuisse uidetur Aebutius in conuocandis hominibus, & armandis, tum impudens in iudicio; non solum, quòd in iudicium uenire ausus est; (nam id quidem, tametsi improbe fit in aperta re, tamen malitia est iam usitatum) sed quòd non dubitauit id ipsum, quod arguitur, confiteri, nisi forte

forte hoc rationis habuit, quoniam, si facta uis esset moribus, superior in possessione retinenda non fuisset: quia contra ius moremq. facta sit, A. Cæcinam cum amicis metu perterritum profugisse: nunc quoque in iudicio, si caussa more institutoq. omnium defendatur, nos inferiores in agendo non futuros: sin e consuetudine recedatur, se, quo impudentius egerit, hoc superiorem discessurum. quasi uero aut in iudicio possit idem improbitas, quod in ui confidentia: aut non eo libētius tum audaciæ cesserimus, quo nunc impudentiæ facilius obsisteremus. itaque longe alia ratione, Recuperatores, ad agendam caussam hac actione uenio, atque initio ueneram. tum enim nostræ caussæ spes erat posita in defensione mea, nunc in confessione aduersarij; tum in nostris, nunc uero in illorum testibus. de quibus ego antea laborabam, ne, si improbi essent, falsi aliquid dicerent; si probi existimarentur, quod dixissent, probarent. nunc sum animo æquissimo. si enim sunt uiri boni, me adiuuant, cum id iurati dicunt, quod ego iniuratus insimulo: sin autem minus idonei, me non lædunt, cum, siue creditur ijs hoc ipsum, quod nos arguimus, confitentur, siue fides non habetur, de aduersarij testium fide derogatur. ueruntamen cum illorum caussæ actionem considero; non uideo, quid impudentius dici possit: cum autem uestram in iudicando dubitationem; uereor, ne id, quod uidentur impudenter fecisse, astute, & callide fecerint. nam si negassent uim hominibus armatis esse factam, facile honestissimis testibus in re perspi-

cua

cua tenerentur: ſit confeſſi eſſent, & id, quod nullo tempore iure fieri poteſt, tum ab ſe iure factum eſſe defenderent, ſperarunt id, quod aſſecuti ſunt, ſe iniecturos uobis cauſſam deliberandi, & iudicandi iuſtam moram, ac religionem. ſimul illud, quod indigniſſimum eſt, futurum arbitrati ſunt, ut in hac cauſſa non de improbitate Sex. Aebutij, ſed de iure ciuili iudicium fieri uideretur. Qua in re ſi mihi eſſet unius A. Cæcinæ cauſſa agenda, profiterer ſatis idoneum eſſe me defenſorem; propterea quòd fidem meam diligentiamq. præſtarem: quæ cum ſunt in actore cauſſæ, nihil eſt, in re præſertim aperta, ac ſimplici, quòd excellens ingenium requiratur. ſed cum de eo iure mihi dicendum ſit, quod pertineat ad omnes, quod conſtitutum ſit a maioribus, conſeruatum uſque ad hoc tempus, quo ſublato non ſolum pars aliqua iuris diminuta, ſed etiam uis ea, quæ iuri maxime eſt aduerſaria, iudicio confirmata eſſe uideatur; uideo ſummi ingenij cauſſam eſſe; non uti demonſtretur, quod ante oculos eſt; ſed ne, ſi quis uobis error in tanta re ſit obiectus, omnes potius me arbitrentur cauſſæ, quàm uos religioni ueſtræ defuiſſe. Quanquam ego mihi ſic perſuadeo, Recuperatores, non uos tam propter iuris obſcuram dubiamq. rationem bis iam de eadem cauſſa dubitaſſe, quàm, quòd uidetur ad ſummam illius exiſtimationem hoc iudicium pertinere, moram ad condemnandum acquiſiſſe, ſimul & illi ſpatium ad ſeſe colligendum dediſſe. quod quoniam iam in conſuetudinem uenit, & id uiri boni ueſtri ſimiles in iudicádo

faciunt;

faciunt; reprehendendum fortasse minus, querendum uero magis: etiam uidetur: ideo quòd omnia iudicia aut distrahendarum controuersiarum, aut puniendorum maleficiorum caussa reperta sunt: quorum alterum leuius est, propterea quòd & minus lædit, & persæpe disceptatore domestico dijudicatur: alterum est uehementissimum, quòd & ad grauiores res pertinet, & non honorariam operam amici, sed seueritatem iudicis, ac uim requirit. quod est grauius, & cuius rei caussa maxime iudicia constituta sunt, id iam mala consuetudine dissolutum est. nam ut quæque res est turpissima, sic maxime, & maturissime iudicanda est: at ea, in qua existimationis periculum est, tardissime iudicatur. qui igitur conuenit, quæ caussa fuerit ad constituendum iudicium, eandem moram esse ad iudicandum? si quis, quod spopondit, qua in re uerbo se uno obligauit, id non facit; maturo iudicio, sine ulla religione iudicis condemnatur: qui per tutelam, aut societatem, aut rem mandatam, aut fiduciæ rationem fraudauit quempiam, in eo, quo delictum maius est, eo pœna est tardior. est enim turpe iudicium. & factum quidem turpe. uide te igitur, quàm inique accidat, quia res indigna sit, ideo turpem existimationem sequi; quia turpis existimatio sequatur, ideo rem indignam non iudicari. At si quis mihi hoc iudex, Recuperator ue dicat: potuisti enim leuiore actione confligere: potuisti ad tuum ius faciliore & commodiore iudicio peruenine: quare aut muta actionem; aut noli mihi instare, ut

iudicem:

iudicem: tamen is aut timidior uideatur, quàm fortem, aut cupidior, quàm sapientem iudicem esse æquum est, si aut mihi præscribat, quemadmodum meum ius persequar, aut ipse id, quod ad se delatum sit, non audeat iudicare. etenim si prætor, is, qui iudicia dat, nunquam petitori præstituit, qua actione illum uti uelit: uidete, quàm iniquum sit, constituta iam re, iudicem, quid agi potuerit, aut quid possit, non quid actum sit, quærere. ueruntamen nimiæ uestræ benignitati pareremus, si alia ratione ius nostrũ recuperare possemus: nunc uero quis est, qui aut uim, armatis hominibus factam, relinqui putet oportere, aut eius rei leuiorem actionem nobis aliquam demonstrare possit? ex quo genere peccati, ut illi clamitãt, uel iniuriarum, uel capitis iudicia constituta sunt, in eo potestis atrocitatem nostram reprehendere? cum uideatis nihil aliud actum, nisi possessionem per interdictum esse repetitam? uerum siue uos existimationis illius periculum, siue iuris dubitatio tardiores fecit adhuc ad iudicandum; alterius rei caussam uosmet ipsi iam uobis, sæpius prolato iudicio, sustulistis; alterius ego uobis hodierno die caussam profecto auferam, ne diutius de controuersia nostra, ac de communi iure dubitetis. et si forte uidebor altius initium rei demonstrandæ petisse, quàm me ratio iuris, & ius de quo iudicium est, & natura caussæ coegerit; quæso, ut ignoscatis: non enim minus laborat A. Cæcina, ne summo iure egisse, quàm ne certum ius non obtinuisse uideatur. M. Fulcinius fuit, Recuperatores,

e muni-

e municipio Tarquiniensi : qui & domi suæ cum primis honestus existimatus est, & Romæ argentariam non ignobilem fecit. is habuit in matrimonio Cesenniam, eodem e municipio, summo loco natam, & probatissimam feminam, sicut et uiuus multis ipse rebus ostendit, & in morte sua testamento declarauit. huic Cesenniæ fundum in agro Tarquiniensi uendidit temporibus illis difficillimis solutionis. cum uteretur dote uxoris numerata, quo mulieri esset res cautior, curauit ut in eo fundo dos collocaretur. aliquanto post, iam argentaria dissoluta, Fulcinius huic fundo uxoris continentia quædam prædia, atque adiuncta mercatur. moritur Fulcinius: (multa enim, quæ sunt in re, quia remota sunt a caussa, prætermittam) testamento facit heredem, quem habebat e Cesennia, filium: usumfructum omnium bonorum suorum Cesenniæ legat, ut frueretur una cum filio. magnus honos uiri iucundus mulieri fuisset, si diuturnum esse licuisset. frueretur enim bonis cum eo, quem suis bonis heredem esse cupiebat, & ex quo maximum fructum ipsa capiebat: sed hunc fructum mature fortuna ademit: nam breui tempore M. Fulcinius adolescens mortuus est: heredem P. Cesennium fecit: uxori grãde pondus argenti, matriq. partem bonorum maiorem legauit: itaque in partem mulieres uocatæ sunt. cum esset hæc auctio hereditaria constituta, Aebutius iste, qui iam diu Cesenniæ uiduitate, ac solitudine aleretur, ac se eius in familiaritatem insinuasset hac ratione, ut cum aliquo suo compendio negotia mulieris,

lieris, si qua acciderent, controuersiasq. susciperet, uersabatur quoque eo tempore in his rationibus auctionis, & partitionis, atque etiam se ipse inferebat, & intrudebat; & in eam opinionem Cesenniam adducebat, ut mulier imperita nihil putaret agi callide posse, ubi non adesset Aebutius. quam personam iam ex quotidiana cognoscitis uita Recuperatores, mulierum assentatoris, cognitoris uiduarum, defensoris nimium litigiosi, conciti ad rixam, inepti ac stulti inter uiros, inter mulieres periti iuris, & callidi; hanc personam imponite Aebutio: is enim Cesenniæ fuit Aebutius. ne forte quæratis, num propinquus? nihil alienius. amicus aut a patre, aut a uiro traditus? nihil minus. quis igitur? ille, quem supra deformaui, uoluntarius amicus mulieris, non necessitudine aliqua, sed ficto officio, simulataq. sedulitate coniunctus, magis oportuna opera non nunquam, quàm aliquando fideli. Cum esset, ut dicere institueram, constituta auctio Romæ; suadebant amici cognatiq. Cesenniæ id, quod ipsi quoque mulieri in mentem ueniebat; quoniam potestas esset emendi fundum illum Fulcinianũ, qui fundo eius antiquo continens esset, nullam esse rationem, amittere eiusmodi occasionem, cum præsertim pecunia ex partitione deberetur: nusquam eam posse melius collocari. itaq. mulier facere constituit. mandat, ut fundum sibi emat. cui tandem? cui putatis? an non in mentem uenit hominis illius ad hoc munus, & ad omnia mulieris negotia parati, sine quo nihil satis caute, nihil satis callide agi posset? re-

cte attenditis. Aebutio negotium datur. adest ad tabulam, licetur Aebutius: deterrentur emptores multi, partim gratia Cesenniæ, partim etiam pretio: fundus addicitur Aebutio: pecuniam argentario promittit Aebutius. quo testimonio nunc uir optimus utitur, sibi emptum esse. quasi uero aut nos ei negemus addictum; aut tum quisquam fuerit, qui dubitarit, quin emeretur Cesenniæ, cum id plerique scirent, omnes fere audissent, hi coniectura assequi possent; cum pecunia Cesenniæ ex illa hereditate deberetur; eam porro in prædijs collocari maxime expediret; essent autem prædia, quæ mulieri maxime conuenirent; ea uenirent; liceretur is, quem Cesenniæ dare operá nemo miraretur, sibi emere nemo posset suspicari. hac emptione facta, pecunia soluitur a Cesennia. cuius rei putat iste rationem reddi non posse, quòd ipse tabulas auerterit: se autem habere argentarij tabulas, in quibus sibi expensa pecunia lata sit, acceptaq. relata: quasi id aliter fieri oportuerit. cum omnia ita facta essent, quemadmodum nos defendimus, Cesennia fundum possedit, locauitque, neque ita multo post A. Cæcinæ nupsit. ut in pauca conferam, testamento facto mulier moritur. facit heredem ex deunce, & semuncia Cæcinam, ex duabus sextulis M. Fulcinium, libertum superioris uiri, Aebutio sextulam aspergit. hác sextulam illa mercedem isti esse uoluit assiduitatis, et molestiæ, si quam susceperat. iste autem hac sextula se ansam retinere omniũ controuersiarum putat. iam

principio ausus est dicere, non posse heredem esse Cesenniæ Cæcinam, quòd is deteriore iure esset, quàm ceteri ciues, propter incommodum Volaterranorũ, calamitatemq. ciuilem. itaque homo timidus, imperitusque, qui neque animi, neque consilij satis haberet, non putauit esse tanti hereditatem, ut de ciuitate in dubium ueniret: concessit, credo, Aebutio, quantum uellet de Cesenniæ bonis ut haberet: immo, ut uiro forti, ac sapienti dignum fuit, ita calumniam stultitiamq. obtriuit, ac contudit. in possessione bonorum cum esset, & cum ipse sextulam suam nimium exaggeraret, nomine heredis arbitrum familiæ erciscundæ postulauit. atque illis paucis diebus, postea quàm uidet nihil se ab A. Cæcina posse litium terrore abradere, homini Romæ in foro denunciat, fundũ illum, de quo ante dixi, cuius istum emptorem demonstraui fuisse mandato Cesenniæ, suum esse, seq. sibi emisse. Quid ais? tuus ille fundus est, quem sine ulla controuersia quadrienniũ, hoc est, ex quo tempore fundus uenijt, quoad uixit, possedit Cesennia? Vsus enim, inquit, eius, & fructus fundi testamento uiri fuerat Cesenniæ. Cum hoc nouæ litis genus tam malitiose intenderet, placuit Cæcinæ de amicorum sententia constituere, quo die in rem præsentem ueniretur, & de fundo Cæcina moribus deduceretur. colloquuntur: dies ex utriusque commodo sumitur. Cæcina cum amicis ad diem uenit in castellum Axiã: ex quo loco fundus is, de quo agitur, non longe abest. ibi certior fit a pluribus, homines permultos liberos,

beros, atque seruos coegisse, & armasse Aebutiũ. cum id partim mirarentur, partim non crederent, ecce ipse Aebutius in castellum uenit, denunciat Cæcinæ se armatos habere, abiturum eum non esse, si accessisset. Cæcinæ placuit, & amicis, quoad uideretur saluo capite fieri posse, experiri. tum de castello descẽdunt, in fundum proficiscuntur. uidetur temere commissum. uerum, ut opinor, hoc fuit caussæ: tam temere istum re commissurum, quàm uerbis nunciabatur, nemo putauit. atque iste ad omnes introitus, quà adiri poterat non modo in eum fundum, de quo controuersia fuerat, sed etiam in illum proximum, de quo nihil ambigebatur, armatos homines opponit. itaque primo cum in antiquum fundum ingredi uellet, quòd ea proxime accedi poterat; frequentes armati obstiterunt. quo loco depulsus Cæcina, tamẽ, quà potuit, ad eum fundum profectus est, ex quo ex conuentu uim fieri oportebat. eius autem fundi extremam partem oleæ directo ordine definiunt. ad eas cũ accederetur, iste cum omnibus copijs præsto fuit, seruumq́. suum nomine Antiochum ad se uocauit, & clara uoce imperauit, ut eum, qui illum olearum ordinem intrasset, occideret. homo mea sententia prudentissimus, Cæcina, tamen in hac re plus mihi animi, quàm consilij, uidetur habuisse. nam cum & armatorum multitudinem uideret; et eam uocem Aebutij, quam commemoraui, audisset; tamen accessit propius; & iam ingrediens intra finem eius loci, quem oleæ terminabant, impetum armati Antiochi,

chi, ceterorumq́. tela, atque incursus refugit. eodem tempore se in fugam conferunt una amici, aduocatiq́. eius, metu perterriti; quemadmodum illorum testem dicere audistis. His rebus ita gestis, P. Dolabella prætor interdixit, ut est consuetudo, de ui hominibus armatis, sine ulla exceptione, tantum, ut, unde deiecisset, restitueret. restituisse se dixit. sponsio facta est. hac de sponsione uobis iudicandum est. Maxime fuit optandum Cæcinæ, Recuperatores, ut controuersiæ nihil haberet; secundo loco, ut ne cum tam improbo homine; tertio, ut cum tam stulto haberet. etenim non minus nos stultitia illius subleuat, quàm lædit improbitas. improbus fuit, quòd homines coegit, armauit, coactis, armatisq́. uim fecit. læsit in eo Cæcinam: subleuauit ibidem: nam in eas ipsas res, quas improbissime fecit, testimonia sumpsit, & eis in caussa testimonijs utitur. itaque mihi certum est, Recuperatores, ante quàm ad meam defensionem, meosq́. testes uenio, illius uti confessione, et testimonijs. quid confitetur? atque ita libenter confitetur, ut non solum fateri, sed etiam profiteri uideatur, Recuperatores? conuocaui homines, coegi, armaui: terrore mortis, ac periculo capitis, ne accederes, obstiti. ferro, inquit, ferro (et hoc dicit in iudicio) te reieci, atque perterrui. Quid? testes quid aiunt? P. Vettilius, propinquus Aebutij, se Aebutio cum armatis seruis uenisse aduocatum. quid præterea? fuisse complures armatos. quid aliud? minatum esse Aebutium Cæcinæ.

Quid ego de hoc teste dicam, nisi hoc, Recuperatores? ut iccirco nõ minus ei credatis, quòd homo minus idoneus habetur, sed ideo credatis, quòd ex illa parte id dicit, quod illi caussæ maxime est alienum. A. Terentius, alter testis, non modo Aebutium, sed etiam se ipsum arguit. in Aebutium hoc dicit, armatos homines fuisse: de se autem hoc prædicat, Antiocho, Aebutij seruo, imperasse, ut in Cæcinam aduenientem cũ ferro inuaderet. Quid loquar amplius hoc de homine? in quem ego dicere, cum rogarer a Cæcina, nunquam uolui, ne arguere illum rei capitalis uiderer: de eo dubito nunc, quo modo aut loquar, aut taceam, cũ ipse hoc de se iuratus prædicet. Deinde L. Cœlius non solum Aebutium cum armatis dixit fuisse compluribus, uerum etiam cum aduocatis perpaucis eò uenisse Cæcinam. de hoc ego teste detraham, cui, æque atque meo testi, ut credatis, postulo? P. Memmius secutus est, qui suum non paruum beneficium commemorauit in amicos Cæcinæ, quibus sese uiam per fratris sui fundum dedisse dixit, qua effugere possent, cum essent metu omnes perterriti. huic ego testi gratias agam, quòd & in re misericordem se præbuit, & in testimonio religiosum. A. Atilius, & eius filius L. Atilius, & armatos ibi fuisse, et se suos armatos adduxisse, dixerunt, etiam hoc amplius: cum Aebutius Cæcinæ malum minaretur, ibi tum Cæcinam postulasse, ut moribus deductio fieret. Hoc idem P. Rutilius dixit, & eo libentius dixit, ut aliquo in iudicio eius testimonio creditum putaretur. Duo præte

rea teſtes nihil de ui, ſed de ipſa emptione fundi dixerunt, P. Ceſennius, auctor fundi, non tam auctoritate graui, quam corpore; & argentarius Sex. Clodius, cui nomen eſt Phormio, nec minus niger, nec minus confidens, quàm ille Terentianus eſt Phormio: nihil de ui dixerunt, nihil præterea, quod ad ueſtrum iudicium pertineret. Decimo uero loco teſtis exſpectatus, & ad extremum reſeruatus dixit, ſenator populi R. ſplendor ordinis, decus atque ornamentum iudiciorum, exemplar antiquæ religionis, Fidiculanius Falcula: qui cum ita uehemens, acerq. ueniſſet, ut non modo Cæcinam periurio ſuo læderet, ſed etiam mihi uideretur iraſci; ita eum placidum, mollemq. reddidi, ut non auderet, ſicut meminiſtis, iterum dicere, quot millia fundus ſuus abeſſet ab urbe. nam cum dixiſſet, minus abeſſe LIII, populus cum riſu acclamauit ipſa eſſe: meminerant enim omnes, quantum in Albiano iudicio accepiſſet. In eum quid dicam, niſi id, quod negare non poſſit? ueniſſe in conſilium publicæ quæſtionis, cum eius conſilij iudex non eſſet; & in eo conſilio, cum cauſſam non audiſſet, & poteſtas eſſet ampliandi, dixiſſe, ſibi liquere; dum, incognita re, iudicare uoluiſſet, maluiſſe condemnare, quàm abſoluere: cum, ſi uno minus damnarent, condemnari reus non poſſet, non ad cognoſcendam cauſſam, ſed ad explendam damnationem præſto fuiſſe. utrum grauius aliquid in quempiam dici poteſt, quàm ad hominem condemnandum, quem nunquam uidiſſet, neque audiſſet,

addu-

adductum pretio esse? an certius quidquam obijci potest, quàm quod is, cui obijcitur, ne nutu quidem infirmare conatur? ueruntamen is testis, (ut facile intelligeretis eum non affuisse animo, cum ab illis caussa ageretur, testesq́. dicerent, sed tantisper de aliquo reo cogitasse) cum omnes ante eum dixissent testes, armatos cum Aebutio fuisse complures; solus dixit, non fuisse. uisus est mihi primo ueterator intelligere præclare, quid caussa optaret; & tantummodo errare, quòd omnes testes infirmaret, qui ante eum dixissent: cum subito ecce idem qui solet, suos solos seruos armatos fuisse dixit. Quid huic tu homini facias? nonne concedas interdum, ut excusatione summæ stultitiæ summæ improbitatis odium deprecetur? Vtrum, recuperatores, his testibus nõ credidistis, cum, quid liqueret, non habuistis? At controuersia non erat, quin uerum dicerent. An in coacta multitudine, in armis, in telis, in præsenti metu, mortis per spicuo periculo cædis, dubium uobis fuit, an esse uis aliqua uideretur, nec ne? quibus igitur in rebus uis intelligi potest, si in his non intelligetur? An uero illa defensio uobis præclara uisa est? non deieci, sed obstiti: non enim te sum passus in fundum ingredi, sed armatos homines opposui: ut intelligeres, si in fundo pedem posuisses, statim tibi esse pereundum. Quid ais? is, qui armis perterritus, fugatus, pulsus est, non uidetur esse deiectus? posterius de uerbo uidebimus: nunc rem ipsam ponamus, quam illi non negant; & eius rei

ius, actionemq. quæramus. Est hæc res, posita, quæ ab aduersario non negatur; Cæcinam, cum ad constitutam diem, tempusq. uenisset, ut uis ac deductio moribus fieret, pulsum prohibitumq. esse ui coactis hominibus, & armatis. cum hoc constet, ego, homo imperitus iuris, ignarus negotiorum, ac litium, hanc puto me habere actionem, ut per interdictum, meum ius teneam, atque iniuriam tuam persequar. fac in hoc errare me, nec ullo modo posse per hoc interdictum id assequi, quod uelim: te uti in hac re magistro uolo. quæro, sit ne aliqua huius rei actio, an nulla? conuocari homines propter possessionis controuersiam non oportet: armari multitudinem iuris retinendi caussa non conuenit: nec iuri quidquam tam inimicum, quàm uis: nec æquitati quidquam tam infestum est, quàm conuocati homines, & armati. Quod cum ita sit, resq. eiusmodi sit, ut in primis a magistratibus animaduertenda esse uideatur; iterum quæro, sit ne eius rei aliqua actio, an nulla? nullam esse dices? audire cupio, qui in pace & otio cum manum fecerit, copias pararit, multitudinem hominum coegerit, armarit, instruxerit, homines inermes, qui ad constitutum, experiundi iuris gratia, uenissent, armis, uiris, terrore, periculoq. mortis repulerit, fugarit, auerterit, hoc dicat: Feci equidem, quæ dicis, omnia, & ea sunt & turbulenta, & temeraria, & periculosa: quid ergo est? impune feci: nam, quid agas mecum ex iure ciuili, ac præ-

torio,

torio, non habes. Ita ne uero, Recuperatores? hoc uos audietis? & apud uos dici patiemini sæpius? cum maiores nostri tanta diligentia, prudentiaq. fuerint, ut omnia omnium non modo tantarum rerum, sed etiam tenuissimarum iura statuerint, persecutiq. sint, ut hoc genus unum uel maximum prætermitterent, ut, si qui me exire domo mea coegisset armis, haberem actionem; si qui introire prohibuisset, non haberem? Nondum de Cæcinæ caussa disputo: nondum de iure possessionis nostræ loquor: tantum de tua defensione, C. Piso, queror. Quando ita dicis, & ita constituis; Si Cæcina, cum in fundo esset, inde deiectus esset, tum per hoc interdictum eum restitui oportuisse; nunc uero deiectum nullo modo esse inde, ubi non fuerit; hoc interdicto nihil nos assecutos esse: quæro, si te hodie domum tuam redeuntem coacti homines & armati non modo limine tectoq. ædium tuarum, sed primo aditu uestibuloq. prohibuerunt, quid acturus sis? monet amicus meus te L. Calpurnius, ut idem dicas, quod ipse antea dixit, iniuriarum. quid ad caussam possessionis? quid ad restituendum eum, quem oportet restitui? quid denique ad ius ciuile, aut ad actoris actionem, & ad animaduersionem ages? iniuriarum? Plus tibi ego largiar. non solum egeris, uerum etiam condemnaris licet: nunquid magis possidebis? actio enim iniuriarum non ius possessionis assequitur, sed dolorem imminutæ libertatis iudicio pœnaq. mitigat. prætor interea Piso tanta de re tacebit? quemad-

modum

modum te restituat in ædes tuas, non habebit? qui dies totos aut uim fieri uetat, aut restitui factam iubet, qui de fossis, de cloacis, de minimis aquarum itinerumq. controuersiis interdicit, is repente obmutescet? in atrocissima re quid faciat, non habebit? &, C. Pisone domo tectisq. suis prohibito, prohibito, inquam, per homines coactos, & armatos, prætor quemadmodum more & exemplo opitulari possit, non habebit? quid enim dicet? aut quid tu, tam insigni accepta iniuria, postulabis? unde ui prohibitus sis, nemo unquam interdixit. nouum est non dico inusitatum, uerum omnino inauditum. Vnde deiectus? quid proficies, cum illi hoc respondebunt tibi, quod tu nunc mihi? armatos se tibi obstitisse, ne in ædes accederes: deijci porro nullo modo potuisse, qui non accesserit. Deijcior ego, inquis, si quis meorum deijcitur. Omnino iam bene agis: a uerbis enim recedis, & æquitate uteris. nam uerba ipsa si sequi uolumus, quo modo tu deijceris, cum seruus tuus deijcitur? uerum ita est, uti dicis: te deiectum debeo intelligere, etiam si tactus non fueris: nonne? Age nunc, si ne quidem tuorum quisquam loco motus erit, atque omnes in ædibus adseruati, ac retenti, tu solus prohibitus, & a tuis ædibus ui atque armis perterritus: utrum hanc actionem habebis, qua nos usi sumus, an aliam quápiam, an omnino nullam? nullam esse actionem dicere in re tam insigni, tamq. atroci, neque prudentiæ, neque auctoritatis tuæ est. alia si qua forte est, quæ nos fugerit, dic quæ sit: cupio discere. hæc si est, qua

nos

nos usi sumus: te iudice uincamus, necesse est. non enim uereor, ne hoc dicas, in eadem caussa eodem interdicto te oportere restitui, Cæcinam non oportere. etenim cui perspicuum non sit, ad incertum reuocari bona, fortunas, possessiones omnium, si ulla ex parte sententia huius interdicti diminuta, aut infirmata sit? si auctoritate uirorum talium, uis armatorum hominum iudicio approbata uideatur, in quo iudicio non de armis dubitatum, sed de uerbis quæsitum esse dicatur? Is ne apud uos obtinebit caussam suam, qui se ita defenderit: Eieci ego te armatis hominibus, non deieci: ut tantum facinus non in æquitate defensionis, sed in una littera latuisse uideatur? huiusce rei uos statuetis nullam esse actionem, nulli experiundi ius constitutum, quòd obstiterit armatis hominibus, qui, multitudine coacta, non introitu, sed omnino aditu quempiam prohibuerit? quid ergo? hoc quam habet uim? ut illa res aliquid aliqua ex parte differre uideatur, utrum, pedem cum intulero, atque in possessionem uestigium fecero, tum expellar, atque deijciar; an in eadem ui, atque ijsdem armis mihi ante occurratur, ne non modo intrare, uerum etiam aspicere, aut aspirare possim. qui hoc ab illo differt? ut ille cogatur restituere, qui ingressum expulerit; ille, qui ingredientem repulerit, nõ cogatur? uidete, per deos immortales, quod ius nobis, quam condicionem uobismet ipsis, quam denique ciuitati legem constituere uelitis. huiusce generis una est actio, per hoc interdictum, quo uos usi sumus, constituta. ea si nihil ualet,

ualet, aut si ad hanc rem non pertinet, quid negligentius, aut quid stultius maioribus nostris dici potest, qui aut tantæ rei prætermiserint actionem, aut eam constituerint, quæ nequaquam satis uerbis caussam et rationem iuris amplecteretur? periculosum est, dissolui hoc interdictum: captiosum est omnibus, rem ullam constitui eiusmodi, quæ cum armis gesta sit, rescindi iure non possit: ueruntamen est turpissimum illud, tantæ stultitiæ prudentissimos homines condemnari, ut uos iudicetis, huius rei interdictum, atque actionem in mentem maioribus nostris non uenisse. Queramur, inquit, licet: tamen hoc interdicto Aebutius non tenetur. Quid ita? quòd uis Cæcinæ facta non est. dici in hac caussa potest, ubi arma fuerint, ubi coacta hominum multitudo, ubi instructi & certis locis cum ferro homines collocati, ubi minæ, pericula, terroresq. mortis, ibi uim non fuisse? Nemo, inquit, occisus est, neque saucius. Quid ais? cum de possessionis controuersia, & de priuatorum hominum contentione iuris loquamur, tu uim negabis esse factam, si cædes, & occisio facta non erit? ego exercitus maximos sæpe pulsos & fugatos esse dico terrore ipso, impetuq. hostium, sine cuiusquá non modo morte, uerum etiam uulnere. etenim, Recuperatores, non ea sola uis est, quæ ad corpus nostrum, uitamq. peruenit, sed etiam multo maior ea, quæ, periculo mortis iniecto, formidine animum perterritú loco sæpe, et certo de statu dimouet: itaque saucij sæpe homines, cum corpore debilitantur, animo tamen non cedunt,

neque

neque eum relinquunt locum, quem ſtatuerint defendere: at alij pelluntur integri: ut non dubium ſit, quin maior adhibita uis ei ſit, cuius animus ſit perterritus, quàm illi, cuius corpus uulneratum ſit. quòd ſi ui pulſos dicimus exercitus eſſe eos, qui metu, ac tenui ſæpe ſuſpicione periculi fugerunt; & ſi non ſolum impulſu ſcutorum, neque conflictu corporum, neque ictu comminus, neque coniectione telorum, ſed ſæpe clamore ipſo militum, aut inſtructione, aſpectuq. ſignorum magnas copias pulſas eſſe & uidimus, & audiuimus: quæ uis in bello appellatur, ea in otio non appellabitur? & quod uehemens in re militari putatur, id leue in iure ciuili iudicabitur? & quod exercitus armatos mouet, id aduocationem togatorum non uidebitur mouiſſe? & uulnus corporis magis iſtá uim, quàm terror animi declarabit? & ſauciatio quæretur, cum fugam factam eſſe conſtabit? tuus enim teſtis hoc dixit, metu perterritis noſtris aduocatis, locum, quà effugerent, demonſtraſſe. qui non modo ut fugerent, ſed etiam ipſius fugæ tutam uiam quæſierunt, his uis adhibita non uidebitur? quid igitur fugiebant? propter metum. quid metuebant? uim uidelicet. poteſtis igitur principia negare, cum extrema conceditis? fugiſſe perterritos confitemini: cauſſam fugæ dicitis eandem, quam omnes intelligimus, arma, multitudinem hominum, incurſionem, atque impetum armorum. hæc ubi conceduntur eſſe facta, ibi uis facta negabitur? At uero hoc quidem iam uetus eſt, & maiorum exemplo

multis

multis in rebus usitatum; cum ad uim faciendam ueniretur, si quos armatos quamuis procul conspexissent, ut statim testificati discederent, optime sponsionem facere possent, ni aduersus edictum prætoris uis facta esset. Ita ne uero? scire esse armatos, satis est ut uim factam probes: in manus eorum incidere, non est satis? aspectus armatorum ad uim probandam ualebit, incursus & impetus non ualebit? qui abierit, facilius sibi uim factam probabit, quàm qui effugerit? at ego dico hoc: si, ut primo in castello Cæcinæ dixit Aebutius, se homines coegisse, & armasse, neque illum, si eò accessisset, abiturum statim Cæcina discessisset; dubitare uos non debuisse, quin Cæcinæ facta uis esset. si uero, simul ac procul conspexit armatos, recessisset: eo minus dubitaretis: omnis enim uis est, quæ periculo aut decedere nos alicunde cogit, aut prohibet accedere. quòd si aliter statuetis; uidete, ne hoc uos statuatis, qui uiuus discesserit, ei uim non esse factam; ne hoc omnibus in possessionum controuersiis præscribatis, ut confligendum sibi, & armis decertandum putent; ne, quemadmodum in bello pœna ignauis ab imperatoribus constituitur, sic in iudicijs deterior caussa sit eorum, qui fugerint, quàm qui ad extremum usque contenderint. Cum de iure, & legitimis hominum controuersiis loquimur, & in rebus uim nominamus, pertenuis uis intelligi debet. uidi armatos, quamuis paucos: magna uis est. decessi, unius hominis telo perterritus: deiectus, detrususq. sum. hoc si ita statuetis, non modo non erit cur depugnare

gnare

gnare quisquam posthac possessionis caussa uelit, sed ne illud quidem, cur repugnare. sin autem uim sine cæde, sine uulneratione, sine sanguine nullam intelligetis; statuetis, homines possessiones cupidiores, quàm uitæ, esse oportere. Age uero, de ui te ipsum habebo iudicem, Aebuti: responde, si tibi uidetur: in fundum Cæcina utrum noluit tandem, an non potuit accedere? cum te obstitisse, & repudiasse dicis, certe hunc uoluisse concedis. potes igitur dicere, non ei uim fuisse impedimento, cui, cum cuperet, eoq. consilio uenisset, per homines coactos non sit licitum accedere? si enim id, quod maxime uoluit, nullo modo potuit: uis profecto quædam obstiterit, necesse est: aut tu dic, quamobrem, cum uellet accedere, non accesserit. Iam uim factam negare non potes: deiectus quemadmodum sit, qui non accesserit, id quæritur: dimoueri enim, & depelli de loco necesse est eum, qui deijciatur. id autem accidere ei, qui potest, qui omnino in eo loco, unde se deiectum esse dicit, nunquam fuit? qui si fuisset, & ex eo loco, metu permotus, fugisset, cum armatos uidiscet; diceres ne esse deiectum? opinor. at tu, qui tam diligenter, & tam callide uerbis controuersias, non æquitate dijudicas, & iura non utilitate communi, sed litteris exprimis, poteris ne dicere deiectum esse eum, qui tactus non erit? quid, detrusum dices? nam eo uerbo antea prætores hoc interdicto uti solebant. quid ais? potest ne detrudi quisquam, qui non attingitur? non ne, si uerbum sequi uolumus, hoc intelligamus necesse est, eum detrudi, cui

manus

manus afferantur? necesse est, inquam, si ad uerbum rem uolumus adstringere, neminē statuere detrusum, qui non adhibita ui, manu demotus, & actus præceps intelligatur. deiectus uero qui potest esse quisquam, nisi in inferiorem locum de superiore motus? potest pulsus, fugatus, eiectus denique; illud uero nullo modo potest, deiectus esse quisquam, non modo qui tactus non sit, sed ne æquo quidem, & plano loco. quid ergo? hoc interdictum putamus eorum esse caussa compositum, qui se præcipitatos ex locis superioribus dicerent? eos enim uere possumus dicere esse deiectos. an non, cum uoluntas, & consilium, & sententia interdicti intelligatur, impudentiam summam, aut stultitiam singularem putabimus, in uerborum errore uersari, rem, & caussam, & utilitatem communem non relinquere solum, sed etiam prodere? an dubium est, quin neque uerborum tanta copia sit, non modo in nostra lingua, quæ dicitur esse inops, sed ne in alia quidem ulla, res ut omnes suis certis, ac proprijs uocabulis nominentur; neque uero quidquam opus sit uerbis, cum ea res, cuius caussa uerba quæsita sint, intelligatur? quæ lex, quod senatusconsultum, quod magistratus edictum, quod fœdus, aut pactio, quod (ut ad priuatas res redeam) testamentum, quæ iudicia, aut stipulationes, aut pacti, & conuenti formula non infirmari, aut conuelli potest, si ad uerba rem deflectere uelimus, consilium autem eorum, qui scripserunt, & rationem, & auctoritatem relinquamus? sermo, hercule, & familiaris,

familiaris, & quotidianus non cohærebit, si uerba inter nos aucupabimur. denique imperium domesticum nullum erit, si seruulis hoc nostris concesserimus, ut ad uerba nobis obediant, non ad id, quod ex uerbis intelligi possit, obtemperent. exemplis nunc uti uidelicet mihi necesse est harum rerum omnium. non occurrit unicuique uestrum aliud alij in omni genere exemplum, quod testimonio sit, non ex uerbis totum pendere ius, sed uerba seruire hominum consilijs, & auctoritatibus? ornate, & copiose L. Crassus, homo longe eloquentissimus, paulo ante quàm nos in forum uenimus, iudicio centumuirali hanc sententiam defendit; & facile, cum contra eum prudentissimus homo Q. Mucius diceret, probauit omnibus, M'. Curium, qui heres institutus esset ita, mortuo postumo filio, cum filius non modo non mortuus, sed ne natus quidem esset, heredem esse oportere, quid? uerbis satis hoc cautum erat? minime. quæ res igitur ualuit? uoluntas. quæ si, tacitis nobis, intelligi posset, uerbis omnino non uteremur: quia non potest, uerba reperta sunt, non quæ impedirent, sed quæ indicarent uoluntatem. Lex usum fundi iubet esse biennium. at utimur eodem iure in ædibus, quæ in lege non appellantur. si uia sit immunita, iubet, quà uelit, agere iumentum. potest hoc ex uerbis intelligi, licere, si uia sit in Brutijs immunita, agere, si uelit, iumentum per M. Scauri Tusculanum. actio est in auctorem præsentem his uerbis: Quandoquidem te in iure conspicio, hac

actione Appius ille cæcus uti non posset, si tam uere homines uerba consectarentur, quàm rem, cuius caussa uerba sunt, non considerarent. Testamento si recitatus heres esset pupillus Cornelius; isq. iam annos XX haberet; uobis interpretibus amitteret hereditatem? Veniunt in mentem mihi permulta, uobis plura certo scio. uerum ne nimium multa complectamur, atque ab eo, quod propositum est, longius aberret oratio; hoc ipsum interdictum, de quo agitur, consideremus. intelligetis enim in eo ipso, si in uerbis ius constituamus, omnem utilitatem nos huius interdicti, dum uersuti & callidi uolumus esse, amissuros. VNDE TV, AVT FAMILIA, AVT PROCVRATOR TVVS. Si me uillicus tuus solum deiecisset; non familia deiecisset, ut opinor, sed aliquis de familia; recte igitur diceres te restituisse? quippe: quid enim facilius est, quàm probari ijs, qui latine sciant, in uno seruulo familiæ nomen non ualere? si uero ne habeas quidem seruum præter eum, qui me deiecerit; clames uidelicet, Si habeo familiam, a familia mea fateor te esse deiectum. neque dubium est, quin, si ad rem iudicandam uerbo ducimur, non re, familiam intelligamus, quæ constet ex seruis pluribus; quin unus homo familia non sit. uerbum certe hoc non modo postulat, sed etiam cogit. At uero ratio iuris, interdictiq. uis, & prætorum uoluntas, et hominum prudentium consilium, & auctoritas respuat hanc defensionem, & pro nihilo putet. Quid ergo? isti homines latine non loquuntur?

quuntur? immo uero tantum loquuntur, quantum est satis ad intelligendam uoluntatem: cum sibi hoc proposuerint, ut, siue me tu deieceris, siue tuorum quispiam, siue seruorum, siue amicorum, ut seruos non numero distinguant, sed appellent uno familiæ nomine; de liberis autem, quisquis est, procuratoris nomine appelletur: non quo omnes sint, aut appellentur procuratores, qui negotij nostri aliquid gerant: sed in hac re, cognita sententia interdicti, uerba exquiri omnia noluerunt. non enim alia caussa est æquitatis in uno seruo, & in pluribus: non alia ratio iuris in hoc genere dumtaxat, utrum me tuus procurator deiecerit is, qui legitime procurator dicitur omnium rerum eius, qui in Italia non sit, absit ue reip. caussa, quasi quidam pæne dominus, hoc est alieni iuris uicarius; an tuus colonus, aut uicinus, aut cliens, aut libertus, aut quiuis, qui illam uim, deiectionemq. tuo rogatu, aut tuo nomine fecerit. quare si ad eum restituendum, qui ui deiectus est, eandem uim habet æquitatis ratio: ea intellecta, certe nihil ad rem pertinet, quæ uerborum uis sit, ac nominum. tam restitues, si tuus me libertus deiecerit, nulli tuo præpositus negotio, quàm si procurator deiecerit: non quo omnes sint procuratores, qui aliquid nostri negotij gerunt: sed quòd in hac re quæri nihil attinet. tam restitues, si unus seruulus, quàm si familia deiecerit uniuersa: non quo idem sit seruulus, quod familia: uerum quia, non quibus uerbis quidque dicatur, quæritur, sed quæ res agatur. Etiã

ut iam longius a uerbo decedamus, ab æquitate ne tantulum quidem: si tuus seruus nullus fuerit, & omnes alieni ac mercenarij, tamen & ipsi tuæ familiæ & genere, & nomine continebuntur. Perge porro hoc idem interdictum sequi. HOMINIBVS COACTIS. Neminem coegeris, ipsi conuenerint sua sponte: certe cogit is, qui congregat homines, et conuocat. coacti sunt ij, qui ab aliquo sunt unum in locum congregati. si non modo conuocati non sunt, sed ne conuenerunt quidem, sed ij modo fuerunt, qui etiam antea, non uis ut fieret, uerum colendi, aut pascendi caussa esse in agro consueuerant: defendes, homines coactos non fuisse; & uerbo quidem superabis, me ipso iudice; re autem ne consistes quidem ullo iudice. uim enim multitudinis restitui uoluerunt, non solum conuocatæ multitudinis: sed, quia plerunque, ubi multitudine opus est, homines cogi solent, ideo de coactis compositum interdictum est: quod etiam si uerbo differre uidebitur, re tamen erit unum, & omnibus in caussis idem ualebit, in quibus perspicitur una atque eadem caussa æquitatis. ARMATISVE. Quid dicemus? armatos, si latine loqui uolumus, quos appellare uere possumus? opinor eos, qui scutis, telisq. parati, ornatiq. sunt. quid igitur? si glebis, aut saxis, aut fustibus aliquem de fundo præcipitem egeris; iussusq. sis, quem hominibus armatis deieceris, restituere: restituisse te dices? uerba si ualent, si caussæ non ratione, sed uocibus ponderantur: me auctore dicito. uinces profecto nó

fuisse

fuisse armatos eos, qui saxa iacerent, quæ de terra ipsi tollerent; non esse arma cespites, neque glebas; non fuisse armatos eos, qui prætereuntes ramum defringerent arboris; arma esse suis nominibus, alia ad tegendum, alia ad nocendum; quæ qui non habuerint, eos inermes fuisse uinces: uerum, siquidem erit armorum iudicium, tum ista dicito: iuris iudiciũ cum erit, & æquitatis, caue in ista tam frigida, tam ieiuna calumnia delitescas. non enim reperies quenquam iudicem, aut Recuperatorem, qui, tanquam si arma militis inspiciunda sint, ita probet armatum: sed perinde ualebit, quasi armatissimi fuerint, si reperientur ita parati fuisse, ut uim uitæ, aut corpori potuerint afferre. Atque ut magis intelligas, quàm uerba nihil ualeant: si tu solus, aut quiuis unus cum scuto, cum gladio impetum in me fecisset, atque ego ita deiectus essem; auderes ne dicere, interdictũ esse de armatis hominibus, hic autem hominem armatum unum fuisse? non, opinor, tam impudens esses. atqui uide, ne multo nunc sis impudentior: nam tum quidem omnes mortales implorare posses, quòd homines in negotio latine loqui obliuiscerentur; quòd inermes armati indicarentur; quòd, cum interdictum esset de pluribus, commissa res esset ab uno, unus homo plures esse homines iudicarentur. uerum in his caussis non uerba ueniunt in iudicium, sed ea res, cuius caussa uerba hæc in interdictum coniecta sunt. uim, quæ ad caput, & ad uitã pertinet, restitui sine ulla exceptione uoluerunt. ea sit

plerunque per homines coactos, armatosque. quæ si alio consilio, eodem periculo facta sit, eodem iure esse uoluerunt. non enim maior est iniuria, si tua familia, quàm si tuus uillicus; non si tui serui, quàm si alieni, ac mercenarij; non si tuus procurator, quàm si uicinus, aut libertus tuus; non si coactis hominibus, quàm si uoluntarijs, aut etiam assiduis, ac domesticis; non si armatis, quàm si inermibus, qui uim haberent armatorum ad nocendum; non si pluribus, quàm si uno armato. quibus enim rebus plerúque uis fit, eiusmodi hæ res appellantur interdicto. si per alias res eadem facta uis est, ea, tametsi uerbis interdicti non concluditur, tamen sententia iuris, atque auctoritate retinetur. Venio nunc ad illud tuum: Non deieci, si non siui accedere. puto te ipsum, Piso, perspicere, quanto ista sit angustior iniquiorq. defensio, quàm si illa uterere: Non fuerunt armati, cũ fustibus & saxis fuerunt. Si mehercule mihi, non copioso homini ad dicendum, optio detur, utrum malim defendere, non esse deiectum eum, cui ui & armis ingrediendi sit occursum; an armatos non fuisse eos, qui sine scutis ac sine ferro fuerint: omnino ad probandum utranque rem uideam infirmam, nugatoriamq. esse: ad dicendum autem, in altera uidear mihi aliquid reperire posse, non fuisse armatos eos, qui neque ferri quidquam, neque scutum ullum habuerint: hic uero hæream, si mihi defendendum sit, eum, qui pulsus, fugatusq. sit, non esse deiectum. Atque illud in tota defensione tua mihi maxime mirum

rum uidebatur, te dicere, iuriſconſultorum auctori-
tati obtemperari non oportere. quod ego, tametſi non
nunc primum, neque in hac cauſſa ſolum audio, ta-
men admodum mirabar abs te quamobrem dicere-
tur. Nam ceteri tum ad iſtam orationem decurrunt,
cum ſe in cauſſa putant habere æquum & bonum,
quod defendant. ſi contra uerbis, & litteris, &, ut
dici ſolet, ſummo iure contenditur; ſolent eiuſmodi
iniquitati boni & æqui nomen, dignitatemq. oppo-
*nere. tum illud, quod dicitur, Si ue ni be, irrident:
tum aucupia uerborum, & litterarum tendiculas in
inuidiam uocant: tum uociferantur, ex æquo & bo
no, non ex callido uerſutoq. iure, rem iudicari opor-
tere: ſcriptum ſequi, calumniatoris eſſe; boni iudi-
cis, uoluntatem ſcriptoris, auctoritatemq. defende-
re. in iſta uero cauſſa, cum tu ſis is, qui te uerbo, lit
teraq. defendas; cum tuæ ſint eæ partes; unde de-
iectus es? an inde, quò prohibitus es accedere? eie-
ctus es, non deiectus: cum tua ſit hæc oratio, fateor
me homines coegiſſe, fateor armaſſe, fateor tibi mor
tem eſſe minitatum, fateor hoc interdicto prætoris
uindicari, ſi uoluntas & æquitas ualeat. ſed ego in
uenio in interdicto uerbum unum, ubi deliteſcam;
Non deieci te ex eo loco, quem in locum prohibui ne
uenires. In iſta defenſione accuſas eos, qui conſulun
tur, quòd æquitatis cenſeant rationem, non uerbi
haberi oportere. & hoc loco Scæuolam dixiſti cauſ-
ſam apud centumuiros non tenuiſſe: quem ego antea
commemoraui, cum idem faceret, quod tu nunc; ta-

metsi ille in aliqua caussa faciebat, tu in nulla facis; tamen probasse nemini, quod defendit, quia uerbis oppugnare æquitatem uidebatur. cum id miror, te hoc in hac re alieno tempore, & contra quàm ista caussa postulasset, defendisse: tum illud uulgo in iudicijs, & non nunquam ab ingeniosis hominibus defendi mihi mirum uideri solet, nec iurisconsultis concedi, nec ius ciuile in caussis semper ualere oportere. nã qui hoc disputant, si id dicunt, non recte aliquid statuere eos, qui consulantur, non hoc debent dicere, iuri ciuili, sed hominibus stultis obtemperari non oportere: sin illos recte respondere concedunt, & aliter iudicari dicunt oportere, male iudicari oportere dicunt. neque enim fieri potest, ut aliud iudicari de iure, aliud responderi oporteat; nec ut quisquam iuris numeretur peritus, qui id statuat esse ius, quod non oporteat iudicari. At est aliquando contra iudicatum. Primum utrum recte, an perperam? si recte; id fuit ius, quod iudicatum est: sin aliter; non dubium est, utrum iudices an iurisconsulti uituperandi sint. Deinde, si de iure uario quippiam iudicatum est; non potius contra iurisconsultos statuunt, si aliter pronunciatum est ac Mucio placuit, quàm ex eorum auctoritate, si, ut Manilius statuebat, sic est iudicatum. etenim ipse Crassus non ita caussam apud Centumuiros egit, ut contra iurisconsultos diceret, sed ut hoc doceret, illud, quod Scæuola defendebat, non esse iuris; & in eam rem non solum rationes afferret,

ſed etiam Q. Mucio, ſocero ſuo, multiſq. peritiſſimis hominibus auctoribus uteretur. nam qui ius ciuile contemnendum putat, is uincula reuellit non modo iudiciorum, ſed etiam utilitatis, uitæq. communis. qui autem interpretes iuris uituperat, ſi imperitos iuris eſſe dicit, de hominibus, non de iure ciuili detrahit: ſin peritis non putat eſſe obtemperandum, non homines lædit, ſed leges, ac iura labefactat. quod uobis uenire in mentem profecto neceſſe eſt. nihil enim in ciuitate tam diligenter, quàm ius ciuile, retinendum. etenim, hoc ſublato, nihil eſt, quare exploratum cuiquam poſſit eſſe, quid ſuum, aut quid alienum ſit; nihil eſt, quod æquabile inter omnes, atque unum omnibus eſſe poſſit. itaque in ceteris controuerſiis, atque iudicijs, cum quæritur, aliquid factum, nec ne ſit, uerum, an falſum proferatur, & fictus teſtis ſubornari ſolet, & imponi falſæ tabulæ, non nunquam honeſto hac probabili nomine bono uiro iudici error obijci, improbo facultas dari, ut, cum ſciens perperam iudicarit, teſtimonium, aut tabulas ſecutus eſſe uideatur. in iure nihil eſt eiuſmodi, Recuperatores, non tabulæ falſæ, non teſtis improbus. denique nimia iſta, quæ dominatur in ciuitate, potentia in hoc ſolo genere quieſcit; quid agat, quo modo aggrediatur iudicem, quà denique digitum proferat, non habet. illud enim poteſt dici iudici ab aliquo non tam uerecundo homine, quàm gratioſo: Iudica hoc factum eſſe, aut nunquam eſſe factum, uel cogitatum: crede huic teſti: has comproba tabulas: hoc

non

non potest: Cui filius agnatus sit, eius testamentum non esse ruptum, iudica; quod mulier sine tutore auctore promiserit, deberi. non est aditus ad huiuscemodi res neque potentiæ cuiusquam, neque gratiæ. Denique, quo maius hoc, sanctiusq. uideatur, ne pretio quidem corrumpi iudex in eiusmodi caussa potest. iste uester testis, qui ausus est dicere, fecisse uideri eũ, de quo ne cuius rei argueretur quidẽ scire potuisset, ipse nunquam auderet iudicare, deberi uiro dotem, quam mulier nullo auctore dixisset. O rem præclaram, uobisq. ob hoc retinendã, recuperatores. quod enim est ius ciuile? quod neque inflecti gratia, neque perfringi potentia, neque adulterari pecunia possit. quod si nõ modo oppressum, sed etiam desertum, aut negligentius adseruatum erit; nihil est, quod quisquam sese habere certum, aut a patre accepturum, aut relicturum liberis arbitretur. quid enim refert, ædes, aut fundum relictum a patre, aut aliqua ratione habere bene partum, si incertum sit, quæ lumina tua iure mancipij sint, ea possis ne retinere? si parietum communium ius? si ciuili ac publica lege contra alicuius gratiam teneri non potest? quid, inquam, prodest fundum habere, si, quæ decentissime descripta a maioribus iura finium, possessionum, aquarum, itinerumq. sunt, hæc perturbari aliqua ratione, commutariq. possunt? mihi credite, maior hereditas uenit unicuique nostrum in ijsdem bonis a iure, & a legibus, quàm ab ijs, a quibus illa ipsa bona relicta sunt. nam ut perueniat ad me fundus, testamento

alicuius

alicuius fieri potest : ut retineam quod meum factum sit, sine iure ciuili non potest. fundus a patre relinqui potest : at usucapio fundi, hoc est finis solicitudinis, ac periculi litium, non a patre relinquitur, sed a legibus. aquæductus, haustus, iter, actus, a patre, sed rata auctoritas harum rerum omnium a iure ciuili sumitur. Quapropter non minus diligenter ea, quæ a maioribus accepistis, publica patrimonia iuris, quàm priuatæ rei uestræ retinere debetis; non solum, quòd hæc iure ciuili septa sunt; sed etiam, quòd patrimonium unius incommodo dimittitur, ius amitti non potest sine magno incommodo ciuitati. In hac ipsa caussa, recuperatores, si hoc nos non obtinebimus, ui armatis hominibus deiectum esse eum, quem ui armatis hominibus pulsum, fugatumq. esse constet: Cæcina rem non amittet, quam ipsam animo forti, si tempus ita ferret, amitteret: in possessionem in præsentia non restituetur nihil amplius: populi R. caussa, ciuitatis ius, bona, fortunæ possessionesq. in dubium, incertumq. reuocabuntur: uestra auctoritate hoc constituetur, hoc perscribetur; quicum tu posthac de possessione contendes, eum si ingressum modo deieceris, in prædium restituas oportebit; sin autem ingredienti, cum armata multitudine obuius fueris, & ita uenientem repuleris, fugaris, auerteris, non restitues. tum statueritis uim in cæde solum, non in animo libidinis: nisi cruor appareat, uim non esse factam; iniuriarum delictum esse: qui prohibitus sit, nisi ex eo loco, ubi uestigium

ſtigium impreſſerit, deijci neminem poſſe; iuris retinere ſententiam, & æquitatem plurimum ualere oportere, an uerbo ac littera ius omne torqueri. Vos ſtatuite, Recuperatores, utrum utilius eſſe uideatur. Hoc loco percommode accidit, quòd non adeſt is, qui paullo ante affuit, & adeſſe nobis frequenter in hac cauſſa ſolet, uir ornatiſſimus, C. Aquillius. nam, ipſo præſente, de uirtute eius, & prudentia timidius dicerem; quòd & ipſe pudore quodam afficeretur ex ſua laude; & me ſimilis ratio pudoris a præſentis laude tardaret. cuius auctoritati, dictum eſt, ab illa cauſſa concedi nimium non oportere. non uereor, de tali uiro ne plus dicam, quàm uos aut ſentiatis, aut apud uos commemorari uelitis: quapropter hoc dicam, nunquam eius auctoritatem nimium ualere, cuius prudentiam populus R. in cauendo, non in decipiendo perſpexerit: qui iuris ciuilis rationem nunquam ab æquitate ſeiunxerit: qui tot annos ingeniū, laborem, fidem ſuam populo R. promptam, expoſitamq. præbuerit: qui ita iuſtus, & bonus uir eſt, ut natura, non diſciplina conſultus eſſe uideatur; ita peritus, ac prudens, ut ex iure ciuili non ſcientia ſolum quædam, uerum etiam bonitas nata uideatur: cuius tantum eſt ingenium, ita prompta fides, ut, quidquid inde haurias, purum, liquidumq. te haurire ſentias. Quare permagnam initis a nobis gratiam, cum eum auctorem noſtræ defenſionis eſſe dicitis. illud autem miror, cur uos aliquid contra me ſentire dicatis, cum eum auctorem uos pro me appelletis, noſtrum nominetis.

netis. ueruntamen quid ait iste noster auctor? Omnibus quidquid uerbis actum pronunciatumq. sit. Con ueni ego ex isto genere consultorum non neminem, ut opinor, istum ipsum, quo nos auctore rem istam agere, & defensionem caussæ constituere dicitis: qui cum istam disputationem mecum ingressus esset, non posse probari, quenquam esse deiectum, nisi ex eo loco, in quo fuisset; rem, & sententiam interdicti mecum fa cere fatebatur, uerbo me excludi dicebat, a uerbo autem posse recedi non arbitrabatur. cum exemplis ute rer multis, etiam illa materia æquitatis, ab uerbo, * & ab scripto plurimis sæpe in rebus æqui boniq. rationem esse seiunctam, semperq. id ualuisse plurimũ, quod in se auctoritatis habuisset æquitatisq. plurimum: consolatus est me, & ostendit, in hac ipsa caussa nihil esse quod laborarem: nam uerba ipsa sponsionis facere mecum, si uellem diligenter attendere. quonam, inquam, modo? quia certe, inquit, deiectus est Cæcina ui hominibus armatis aliquo ex loco: si non ex eo loco, quem in locum uenire uoluit, at ex eo certe, unde fugit. quid tum? prætor, inquit, interdixit, ut, unde deiectus esset, eò restitueretur, hoc est, quicunque is locus esset, unde deiectus est. Aebutius autem, qui fatetur aliquo ex loco deiectum esse Cæcinã, is, quo modo se restituisse dixit, necesse est male fecerit sponsionem. Quid est, Piso? placet tibi pugnare uerbis? placet caussam iuris, & æquitatis, & non nostræ possessionis, sed omnino possessionum omnium constituere in uerbo? ego, quod mihi uideretur, quod

a maioribus factitatum, quod horum auctoritate, quibus iudicandum est, dignum esset, ostendi, id uerum, id æquum, id utile omnibus esse; spectari, quo consilio, & qua sententia, non quibus quidque uerbis esset actum. Tu me ad uerbum uocas? Non ante uenio, quàm recusaro. nego oportere, nego obtineri posse, nego ullam rem esse, quæ aut comprehendi satis, aut caueri, aut excipi possit, si aut præterito aliquo uerbo, aut ambigue posito, sententia & re cognita, non id, quod intelligitur, sed id, quod dicitur, ualebit. Quoniam satis recusaui, uenio iam quò uocas. Quæro abs te, sim ne deiectus, non de Fulciniano fundo: neque enim prætor, si ex eo fundo essem deiectus, ita me restitui iussit, sed eò, unde deiectus essem. sum ex proximo uicini fundo deiectus, quà adibam ad istum fundum: sum de uia, sum certe alicunde, siue de priuato, siue de publico: eò restitui sum iussus. restituisse te dixisti: nego me ex decreto prætoris restitutum esse. quid ad hæc dicimus? aut tuo, quemadmodum dicitur, gladio, aut nostro defensio tua conficiatur, necesse est. si ad interdicti sententiam confugis, &, de quo fundo actum sit tum, cum Aebutius restituere iubebatur, id quærendum esse dicis, neque æquitatem rei uerbi laqueo capi putas oportere: in meis castris, præsidijsq. uersaris: mea, mea est ista defensio: ego hoc uociferor, ego omnes homines deosq. testor, cum maiores uim armatam nulla iuris defensione texerint, non uestigium eius, qui deiectus sit, sed factũ illius, qui deiecerit, in iudicium uenire; deiectum esse,

ſe, qui fugatus ſit; uim eſſe factam, cui periculum mortis ſit iniectum. Iſtum locum fugis, & reformidas: & me ex hoc, ut ita dicam, campo æquitatis ad iſtas uerborum anguſtias, & ad omnes litterarum angulos reuocas. in ijs ipſis intercludere inſidijs, quas mihi conaris opponere. Non deieci, ſed eieci. Peracutum hoc tibi uidetur: hic eſt mucro defenſionis tuæ: in eum ipſum cauſſa tua incurrat, neceſſe eſt. ego enim tibi refero. Si non ſum ex eo loco deiectus, quò prohibitus ſum accedere; at ex eo ſum deiectus, quò acceſſi, unde fugi. ſi prætor non diſtinxit locum, quò me reſtitui iuberet, & reſtitui iuſſit; non ſum ex edicto reſtitutus. Velim, Recuperatores, hoc totum ſi uobis uerſutius, quàm mea conſuetudo defendendi fert, uidebitur, ſic exiſtimetis; primum, alium, non me excogitaſſe; deinde, huius rationis non modo non inuentorem, ſed ne probatorem quidem eſſe me; idq. me non ad meam defenſionem attuliſſe, ſed illorum defenſioni retuliſſe: me pro meo poſſe iure dicere; neque in hac re, quam ego protuli, quæri oportere, quibus uerbis prætor interdixit, ſed de quo loco ſit actú, cum interdixit, neque in ui armatorum ſpectari oportere, in quo loco ſit facta uis, uerum ſit ne facta: te uero nullo modo poſſe defendere; in qua re tu uelis, uerba ſpectari oportere; in qua re nolis, non oportere. Veruntamen ecquid mihi reſpondetur ad illud, quod antea dixi, non ſolum re, & ſententia, ſed uerbis quoque hoc interdictum ita eſſe compoſitum, ut nihil commutandum uideretur? Attendite diligenter,

quæso, Recuperatores: est enim uestri ingenij, non meam, sed maiorum prudentiam cognoscere. nó enim sum id dicturus, quod ego inuenerim, sed quod illos non fugerit. cum de ui interdicitur, duo genera caussarum esse intelligebant, ad quæ interdictum pertineret; unum, si qui ex eo loco, in quo esset; alterum, si ab eo loco, quò ueniret, ui deiectus esset. & horum utrunque, neque præterea quidquam, potest accidere, Recuperatores. id adeo, si placet, considerate. Si qui meam familiam de meo fundo deiecerit, ex eo me loco deiecerit. si qui mihi præsto fuerit cum armatis hominibus extra meum fundum, & me introire prohibuerit, non ex eo, sed ab eo loco me deiecerit. ad hæc duo genera rerum, unum uerbum, quod satis declararet utrasque res, inuenerunt, ut, siue ex fundo, siue a fundo deiectus essem, uno atque eodem interdicto restituerer, VNDE VI. hoc uerbum, Vnde, utrunque declarat, & ex quo loco, & a quo loco. unde deiectus est Cinna? ex urbe. unde deiectus Carbo? ab urbe. unde deiecti Galli? a Capitolio. unde qui cum Graccho fuerunt? ex Capitolio. uidetis igitur hoc uno uerbo significari res duas, & ex quo, & a quo loco. Cum autem eò restitui iubet, ita iubet; ut, si Galli a maioribus nostris postularent, ut eò restituerentur, unde deiecti essent, & aliqua ui hoc assequi possent; non, opinor, eos in cuniculum, quà aggressi erát, sed in Capitolium restitui oporteret. hoc enim intelligitur: unde deiecisti, siue ex quo loco, siue a quo loco, eò restituas. hoc iam simplex est, in eum locum

restituas:

restituas: siue ex hoc loco deiecisti, restitue in hunc locum: siue ab hoc loco, restitue in eum locum, non ex quo, sed a quo deiectus. ut si qui ex alto, cum ad patriam accessisset, tempestate subito reiectus optaret, ut, unde esset deiectus, eò restitueretur; hoc, opinor, optaret, ut, a quo loco depulsus esset, in eum se fortuna restitueret, non in solum, sed in ipsam urbem, quam patebat: sic (quoniam uim uerborum necessario similitudine rerum aucupamur) qui postulat, ut, a quo loco deiectus est, eò restituatur, hoc postulat, ut, unde deiectus est, eò restituatur. cum uerba nos eò ducunt, tum res ipsa hoc sentire, atque intelligere cogit. Etenim, Piso, (redeo nunc ad illa principia defensionis meæ) si quis te ex ædibus tuis ui hominibus armatis deiecerit, quid ages? opinor, hoc interdicto, quo nos usi sumus, persequere. quid? si qui iam de foro redeuntem armatis hominibus domum tuã te introire prohibuerit, quid ages? utere eodem interdicto. cũ igitur prætor interdixerit, unde deiectus es, ut eò restituaris; tu hoc idem, quod ego dico, et quod perspicuum est, interpretabere, cum illud uerbum, Vnde, in utranque rem ualeat, eoq́. tu restitui sis iussus, tam te in ædes tua restitui oportere, si e uestibulo, quàm si ex interiore ædiũ parte deiectus sis. Vt uero iam, Recuperatores, nulla dubitatio sit, siue rẽ, siue uerba spectare uultis, quin secundũ nos iudicetis; exoritur hic, iam obrutis rebus omnibus & perditis, illa defensio, eum deijci posse, qui tum possideat; qui non possideat, nullo modo posse; itaque, si ego sim a tuis ædibus de-

iectus, restitui non oportere; si ipse sis, oportere. Numera, quàm multa in ista defensione falsa sint, Piso. Ac primum illud attende, te iam ex illa ratione esse depulsum, quòd negabas quenquam deijci posse, nisi qui in eo loco esset: nunc iam posse concedis: eum, qui non possideat, negas deijci posse. cur ergo aut in illud quotidianum interdictum, Unde ille me ui deiecit, additur, Cum ego possiderem, si deijci nemo potest, qui non possidet: aut in hoc interdictum, De hominibus armatis, nõ additur, Si oportet quæri, possederit, necne? Negas deijci, nisi qui possideat. ostendo, si sine armatis, coactis ue hominibus deiectus quisquã sit eũ, qui fateatur se deiecisse, uincere sponsionem, si ostendat eum nõ possedisse. negas deijci, nisi qui possideat. ostendo, ex hoc interdicto, De armatis hominibus, qui possit ostẽdere non possedisse eum, qui deiectus sit, condemnari tamen sponsionis necesse esse, si fateatur esse deiectum. Dupliciter homines deijciuntur, aut sine coactis, armatis ue hominibus, aut per eiusmodi rationem, ac uim. ad duas dissimiles res duo deuincta interdicta sunt. in illa ui quotidiana non satis est posse docere se deiectũ, nisi ostendere possit, cum possideret, tum deiectũ. ne id quidẽ satis est, nisi docet ita se possedisse, ut nec ui, nec clam, nec precario possederit. itaque is, qui se restituisse dicit, magna uoce sæpe confiteri solet, se ui deiecisse: uerum illud addit, non possidebat: uel etiã, cum hoc ipsum concessit, uincit tamẽ sponsionem, si planũ facit, ab se illum aut ui, aut clã, aut precario possedisse. Videtis ne, quot defensionibus

eum,

*eum, qui ſine armis ac multitudine uim fecerit, uti
poſſe maiores uoluerunt? hunc uero, qui ab iure, offi-
cio, bonis moribus ad ferrũ, ad arma, ad cædẽ confu-
gerit, nudũ in cauſſa deſtitutumq. uidetis: ut, qui ar
matus de poſſeſſione cõtendiſſet, inermis plane de ſpon
ſione certaret. Ecquid igitur intereſt, Piſo, inter hæc
interdicta? ecquid intereſt, utrũ hoc additũ, cum A.
Cæcina poſſideret, nec ne? ecquid te ratio iuris, ecquid
interdictorũ diſſimilitudo, ecquid auctoritas maiorũ
cõmouet? ſi eſſet additũ, de eo quæri oporteret: addi
tum non eſt, tamẽ oportebit? Atque ego in hoc Cæci
nam non defendo. poſſedit enim Cæcina, Recuperato-
res: et id, tametſi extra cauſſam eſt, percurrã tamen
breui, ut nõ minus hominẽ ipſum, quàm ius cõmune
defenſum uelitis. Ceſenniã poſſediſſe propter uſumfru-
ctum nõ negas. qui colonus habuit cõductum de Ceſen
nia fundum, cum idem ex eadem cõductione fuerit in
fundo, dubiũ eſt, quin, ſi Ceſennia tum poſſidebat, cũ
erat colonus in fundo, poſt eius mortem heres eodẽ iu
re poſſederit? Deinde, ipſe Cæcina, cũ circuiret præ-
dia, uenit in iſtum fundum, rationes a colono accepit.
ſunt in eã rem teſtimonia. Poſtea, cur Aebuti de iſto
potius fundo, quàm de alio, ſi quẽ habes, Cæcinæ de-
nunciabas, ſi Cæcina non poſſidebat? Ipſe porro Cæci
na cur ſe moribus deduci uolebat, idq. tibi de amico-
rum, etiã de ipſius C. Aquillij ſententia reſponderat?
At enim Sylla legẽ tulit. Vt nihil de illo tempore, ni
hil de calamitate reip. querar; hoc tibi reſpondeo, ad
ſcripſiſſe eundem Syllam in eandem legem, ſi quid ius*

non esset rogari, eius ea lege nihilum rogatum. quid est, quod ius non sit, quod populus iubere, aut uetare non possit? ut ne longius abeam, declarat ista adscriptio esse aliquid: nam nisi esset, hoc in omnibus legibus non adscriberetur. sed quæro abs te, putes ne, si populus iusserit me tuum, aut item te meū seruum esse, id iussum ratum atque firmum futurum? perspicis hoc nihil esse, ut in ceteris, quæ rogaui. *
primum illud concedis, non, quidquid populus iusserit, ratum esse oportere. deinde nihil rationis effers, quamobrem, si libertas adimi nullo modo possit, ciuitas possit. nam & eodem modo de utraque re traditum nobis est: & si semel ciuitas adimi potest, retineri libertas non potest. qui enim potest iure Quiritum liber esse is, qui in numero Quiritum non est? atque ego hanc adolescentulus caussam cum agerem contra hominem desertissimum nostræ ciuitatis Cottam, probaui. Cum Arretinæ mulieris libertatem defenderem; & Cotta decemuiris religionem iniecisset, non posse sacramentum nostrum iustum iudicari, quòd Arretinis adempta ciuitas esset; & ego uehementius contendissem, ciuitatem adimi non potuisse: decemuiri prima actione non iudicauerunt; postea, re quæsita, & deliberata, sacramentum nostrum iustum iudicauerunt. atque hoc & contradicente Cotta, & Sylla uiuo iudicatum est. Iam uero in ceteris, ut omnes, qui in eadem caussa sunt, et lege agant; et suum ius persequantur; et omnes iure ciuili sine cuiusquā aut magistratus, aut iudicis, aut

periti

periti hominis, aut imperiti dubitatione utâtur; quid ego commemorem? dubium nemini ueſtrũ eſt. certe, quæri hoc ſolere, me non præterit, (ut ex me ea, quæ tibi in mentem non ueniunt, audias) quemadmodũ, ſi ciuitas adimi non poſſit, in colonias Latinas ſæpe noſtri ciues profecti ſint. aut ſua uolũtate, aut legis multa profecti ſunt: quam multam ſi ſufferre uoluiſſent, tamen manere in ciuitate potuiſſent. Quid? quem pater patratus dedidit, aut ſuus pater, populus ue uendidit, quo is iure amittit ciuitatem? ut religione ciuitas ſoluatur, ciuis R. traditur: qui cum eſt acceptus, eſt eorum, quibus eſt deditus. ſi non accipiunt, ut Mancinum Numantini, retinet integram cauſſam, et ius ciuitatis. Si pater uendidit, eum, quem in ſuam poteſtatem ſuſceperat, ex poteſtate dimittit. Iam populus cum eum uendit, qui miles factus non eſt, non adimit ei libertatem, ſed iudicat non eſſe eum liberũ, qui, ut liber ſit, adire periculum noluit. cum autem incenſum uendit, hoc iudicat; cum ij, qui in ſeruitute iuſta fuerint, cenſu liberentur, eum, qui, cum liber eſſet, cenſeri noluerit, ipſum ſibi libertatem abiudicaſſe. quòd ſi maxime iiſce rebus adimi libertas, aut ciuitas poteſt; non intelligunt, qui hæc commemorant, ſi per has rationes adimi maiores poſſe uoluerunt, alio modo noluiſſe. nam ut hæc ex iure ciuili protulerunt, ſic afferant uelim, quibus lege aut Romana ciuitas, aut libertas erepta ſit. Nam quod ad exſiliũ attinet, perſpicue intelligi poteſt, quale ſit. exſilium enim non ſupplicium eſt, ſed profugium, portusq́. ſupplicij.

plicij. nam qui uolunt pœnam aliquam ſubterfugere, aut calamitatem, eo ſolum uertunt, hoc eſt ſedem, ac locum mutant. itaque nulla in lege noſtra reperietur, ut apud ceteras ciuitates, maleficium ullum exſilio eſſe multatum. ſed cum homines uincula, neces, ignominiasq́. uitant, quæ ſunt legibus conſtitutæ, confugiũt, quaſi ad aram, in exſilium: qui ſi in ciuitate legis uim ſubire uellent, non prius ciuitatem, quàm uitam amitterent; quia nolunt, non adimitur his ciuitas, ſed ab his relinquitur, atque deponitur. nam cum ex noſtro iure duarum ciuitatum nemo eſſe poſſit, tum amittitur hæc ciuitas denique, cum is, qui profugit, receptus eſt in exſilium, hoc eſt in aliam ciuitatem. Non me præterit, Recuperatores, tametſi de hoc iure multa prætereo, tamen me longius prolapſum eſſe, quàm ratio ueſtri iudicij poſtularit: uerum id feci, non quòd uos in hac cauſſa hanc defenſionem deſiderare arbitrarer, ſed ut omnes intelligerent, nec ademptam cuiquam ciuitatem eſſe, nec adimi poſſe. hoc cum eos ſcire uolui, quibus Sylla uoluit iniuriam facere, tum omnes ceteros nouos, ueteresq́. ciues. neque enim ratio afferri poteſt, cur, ſi cuiquam nouo ciui potuerit adimi ciuitas, non omnibus antiquiſſimis ciuibus poſſit. nã ad hanc quidem cauſſam nihil hoc pertinuiſſe, primũ ex eo intelligi poteſt, quòd uos ea de re iudicare non debetis; deinde, quòd Sylla ipſe ita tulit de ciuitate, ut non ſuſtulerit horum nexa, atque hereditates: iubet enim eodem iure eſſe, quo fuerint Ariminenſes: quos quis ignorat duodecim coloniarum fuiſſe, & a

populo R. hereditates capere potuisse? quòd si adimi ciuitas A. Caecinae lege potuisset, magis illam rationem tamen omnes boni quaereremus, quemadmodum spectatissimum, prudentissimumq. hominem, summo consilio, summa uirtute, summa auctoritate domestica praeditum, leuatum iniuria, ciuem retinere possemus, quàm uti nunc, cum de iure ciuitatis nihil potuerit deperdere, quisquam existat, nisi tui, Sexte, similis & stultitia, & impudentia, qui huic ciuitatem ademptam esse dicat. qui quoniam, Recuperatores, suum ius nō deseruit, neque quidquam illius audaciae, petulantiaeq. concessit; derelinquo communem caussam; populiq. R. ius in uestra fide ac religione depono. is homo ita se probatum uobis uestriq. similibus semper uoluit, ut id non minus in hac caussa laborarit; nec contenderit aliud, quàm ne ius suum dissolute relinquere uideretur; nec minus uereretur, ne contemnere Aebutium, quàm ne ab eo contemptus esse existimaretur. Quapropter, si quid extra iudicium est, quod homini tribuendum sit, habetis hominem singulari pudore, uirtute cognita, & spectata fide, amplissimum Etruriae totius, in utraque fortuna cognitum multis signis & uirtutis, & humanitatis. si quid in contraria parte in homine offendendum sit, habet eum, ut nihil dicam amplius, qui se homines coegisse fateatur. sin hominibus remotis de caussa quaeritis; cum iudicium de ui sit, is, qui arguitur, uim se hominibus armatis fecisse fateatur; uerbo se, non aequitate defendere conetur, id quoque ei uerbum ipsum

ereptum esse uideatis; auctoritatem sapientissimorum hominum facere nobiscum; in iudicium non uenire, utrum Cæcina possederit, nec ne; tamen doceri possedisse; multo etiam minus, quæri, A. Cæcinæ fundus sit, nec ne; me tamen id ipsum docuisse, fundum esse Cæcinæ: cum hæc ita sint, statuite, quid uos tempora reip. de armatis hominibus, quid illius confessio de ui, quid nostra decisio de æquitate, quid ratio interdicti de iure admoneant, ut iudicetis.

FINIS.

Series chartarum.

A B C D E F G H I K L M N O P Q R S T V X Y Z.
AA BB CC DD EE FF GG HH II KK LL
MM NN OO PP QQ RR SS TT VV XX.

Omnes sunt quaterniones, præter XX, qui est duernio.

VENETIIS, M. D. LXII.

